

404.284

Oravala Ágoston:

A parasztpróféta.

A parasztpróféta, Ruotsalainen Pál szobra.
Alpo Sailo műve.

ORAVALA ÁGOSTON:
A PARASZTPRÓFÉTA.

ÉLETRAJZI REGÉNY.

FINN EREDETIBŐL FORDÍTOTTA:

Br. PODMANICZKY PÁL.

A FORDÍTÓ KIADÁSA.

SOPRON.

SZÉKELY ÉS TÁRSA KÖNYVNYOMDÁJA.

1932.

ORVOSI ÉS FOLKORAI
A PARASZTPROFETA
ELŐZŐ RÉSZ
OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

404. 284

ORVOSI ÉS FOLKORAI
B. 6465/1970
LELTÁRI SZÁM

A PARASZTPRÓFÉTA.

Országos Széchenyi Könyvtár

ELŐSZÓ.

A XVIII. és XIX. század fordulóján, amikor az egész keresztyénségen végigsüvített annak a világszemléletnek hideg szele, amely a hitet is alávetette az emberi észnek, ennek az áramlatnak zsibbasztó lehellete a finn egyház és a finn nép körében is megjelentette magát. A templomokban hallható volt ugyan igazhitű evangéliumhirdetés, de ebből legtöbbször hiányzott az élő keresztyénség újjászülő, életformáló ereje. S ekkor Isten kegyelme csodát cselekedett: elhívta a maga választott eszközét, Ruotsalainen Pált.

Luthert a maga idejében az kényszerítette a reformáció útjára, hogy hajtotta saját lelke szorongása, hogy tusakodnia kellett mindaddig, míg bizonyossággal teli feleletet nem kapott arra a kérdésre: mikép jutok el az Istennel való békességre? Szakasztott ugyanez ismétlődött meg Ruotsalainen Pál esetében. Azt kell ugyanis látnunk, hogy Isten ennek a mindenfelé meghidegült keresztyénségnek közepette is megtartott olyan kisebb csoportokat — néhol többen, néhol kevesebben voltak, — akik nem tudtak megelégedni a hitnek pusztá elméletével, hanem a Krisztussal, a Megváltóval való személyes összeköttetésre vágyódtak. Ruotsalainen Pálnak, ennek az útján egymagában elindult embernek lelki szorongása, megváltás után való vágya és kiáltása már most itt, ezeknek körében, sok ilyen lélekben talált visszhangra. „Barátok“ gyűltek köréje, akik tanításában megtalálták azt, amire titokban vágyódtak és vártak. Ezek a kereső lelkek

jobbára annak az egykori lelki megmozdulásnak voltak utolsó maradványai, amelyet a finn egyháztörténet „régebbi” ébredés néven említ. S Ruotsalainen Pál a maga igénytelenségében csodálatosan értette a módját annak, hogy tanultaknak, tanulatlanoknak egyaránt vezetőjük, lelki gondozójuk legyen. Hatalmas mozgalom támadt körülötte, amely hazánk nagy részét magával ragadta: a kicsiny mustármagból terebély fa növekedett. S ez a Ruotsalainen Pál vallásos egyéniségéből kiáradó eleven hatás mind napjainkig tart s egyházunknak, népünknek olyan mozgalma táplálkozik belőle, amelynek ismerete nélkül nem érthető meg a finn egyház a maga való mivoltában.

Ez a — mint láthattuk — Ruotsalainen Pál személyéhez kapcsolódó, a finn egyháztörténetben „későbbi” ébredésnek nevezett áramlat külön irány ugyan az egyházban, de amit épített, azt a luteránus egyház hitének szilárd fundamentomán építette. Amit közben az ember a magából adott hozzá, annak tökéletlenségét el kell ismernünk, de erejét nem gyarlóságaiából vette a mozgalom, hanem abból, ami benne legértékesebb: igaz, élő hitéből.

Ruotsalainen Pál életét és hatását a szépíró eszközeivel jeleníti meg előttünk Dr. Oravala Ágoston ebben a munkájában, amely magyarul „A parasztpróféta” címen jelenik meg. Ez a könyv a mi körülményeinkhez képest ritka sikert ért el és lelkes olvasóközönsége széles körre kiterjed. Az az óhajunk, hogy magyar köntösében magyar földön is találja meg a maga olvasóközönségét s hogy a „parasztpróféta” halott létére is sokakhoz szólhasson az egy szükséges dologról s szolgálhasson nekik a tanítás és vigasztalás ígéjével. Adja Isten áldását ennek a könyvnek az útjára, hogy minél több magyar házba eljusson, minél több magyar kézben megforduljon!

Nurmo, Suomi (Finnország) 1932 június 23. napján.

Koskimies György Rudolf

Oulu (Uleaborg) püspöke.

Mindazoknak, akik a Krisztus gondolatai szerint való finn-magyar testvériségért imádkoznak és dolgoznak, ajánlja ezt a művet

A fordító.

A VIRRADAT.

Már kora reggel útnak eredt Pál. Még este beletett egy darab fakéregből süttöt kenyeret a tarisznyájába. Jókor kelt s kilopódzott a kunyhóból az udvarra. Riadtan, félve, neki-nekiiramodva sietett tova a mezei ösvényen az erdő mellett s hamarosan bevette magát az erdő sűrűjébe. Elkerülte az ösmert, a járt utakat, mert attól tartott, szembekerül valakivel s híre kerekedik, hogy útra kelt. Csak néhányszor pihent meg egy-egy útszéli dombocskán s falt valamit a tarisznyabeli halból meg kenyérből, hogy elverje az éhségét.

Olyan tűz lobogott a keblében, amely egyre hajtotta, hogy menjen, fusson megállás nélkül, menjen, meneküljön valami elől, akárhova érjen is, még ha meg sem találná is azt a kovácsot, aki felől hallott, akihez most igyekszik. Amikor estére Suonenjokiba ért és éjszakára bekéredzkedett egy magánosan álló erdei majorba, annyira el volt erőtlenedve, hogy alig állt a lábán és alig tudott felelni a majorbeliek kérdéseire.

Egyáltalában került minden hosszabb beszélgetést, sőt félt minden szembejövőtől s minden kérdéstől, amellyel megállították útjában. Olybá tekintette magát, mintha valami gonosztévő volna, akit kergetnek s aki menti az életét üldözői elől. Ha kérdezték, hova való, mindig más helyet mondott. Egyszer azt mondta, Laukaa, másszor, hogy Rautalampi, végül, hogy Petäjävesi * a szülőfaluja. Mindig azt felelte, amit akkor épen legalkalmasabbnak látott.

---

*) A szövegben előforduló finn szavak kiejtésére vonatkozólag talán elég egyszersmindenkorra annyit megjegyezni, hogy az *ä* nyílt *e*-nek ejtendő (mint a magyar «teremt» vagy «termet» szóbeli *e*) az *y* ü-nek; a kettőzött magánhangzók pedig hosszan ejtendők. (Az *e* a magyar zárt *e*-nek felel meg. Mint pl. a betyár, derék szóban lévő *e*.) Az *s* mindig *sz*-nek ejtendő.

Milyen keserves is az élete az utóbbi időkben! Reggeltől estig állnia kell a harcot kísértéseivel és saját rettenetes gondolataival. Olykor-olykor szinte úgy tetszik neki, mintha már rettegve ott állna a pokol kapujában s hasztalan keresne menedékhelyet. Miért is ment el újra meg újra Savorjärvibe, noha már eltökélte magában, hogy nem megy oda! Miért is hallgatta meg újra meg újra Martikainen Jánost, noha már elégszer tapasztalta, hogy minél többször hallja, annál rosszabb lesz lelkének állapota, annál jobban megnehezül lelkiismeretének terhe!

De mennie kellett s hallgatnia, látnia azt az embert, amint a földön hempereg, tajtékot túr a szája s így hirdeti Isten ítéletét mindazoknak az istenteleneknek, akik nem akarnak bűnbánatot tenni s nem akarnak az élet útjára térni. Névszerint is megemlítette azokat, akik szapora léptekkel sietnek a romlás felé. Ettől úgy megrettentek némelyek, hogy végigvágódtak a padlón s ordítani kezdtek, mások meg azonmód ott hagyták a gyülekezetet s elrohantak.

Pálnak már jó ideje nem volt sem kedve, sem ereje a munkához: annyira hajtotta, szorongatta és égette bensejében a tűz. Az otthoniak nem értették, mi az, ha valakit földre görnyeszt lelkiismeretének terhe, körünyaldossák a bűn lángjai s azzal a világos tudattal megy az útján, hogy az romlásba visz. Éjjel-nappal csak a körül forogtak gondolatai, mikép nyerhetné meg lelke üdvösségét s menekedhetné meg a pokol tüzétől.

Olvasott, imádkozott s azon volt, hogy úgy éljen, ahogy azt Isten igéje tanítja és tanácsolja. Bűnbánattal elvetette mindazt, amiről lelkiismerete azt mondta, hogy bűn s kérte Isten bocsánatát s vívta a harcot bűnös gondolatai ellen. Asztalukon szüntelen nyitva volt a biblia, amelyet nagybátyja adott neki. Mellőle kelt föl, ha el kellett mennie valahova, mellé telepedett, ha hazatért a munkából, a faluból, a savojärvii összejöveletelekről. De mindig csak az ítélet szavát hallotta belőle, a kegyelem igéje mintha egyre csak futott volna előle s lelkére egyre ránehezedett az a tűzként égető, ijesztő sötétség.

Miért is kell neki így eltöltenie az életét? Miért kell neki másfajtnak lennie, mint a többi ember? Miért nincs része semmi örömben, miért nem élvezheti úgy az ifjúságát, mint mások a magukét? Újra meg újra meg kellett állnia az úton s föl kellett magában vetnie ezeket a kérdéseket.

Senki másnak nem kellett ilyen utakon járnia, mint ő neki s nem kellett ifjúságában ilyen nyomorúság terhét hordoznia. Egyáltalában helyesen cselekedett-e, hogy elindult, elindult s egy szót

sem szólt senkinek arról, hova megy, mi dologban jár. Még a nagybátyjának sem mondta meg, hogy útnak indul. Pedig a nagybátyja mindig pártját fogta s neki még Savojarviben tett látogatásairól is beszélhetett. Benne több hit és kegyesség volt, mint másokban. De néha még előtte sem önthette ki a szívét s nem mondhatta el neki sem, milyen az utóbbi időben az élete és lelkének állapota.

Időről időre fülébe csendült Martikainen János bántó, metsző beszéde. Hallotta, amint hangja leereszkedik, fölemelkedik, majd mindinkább beteges, panaszos jajgatássá torzul, mire az asszonyok ríni kezdenek az ajtó mellett s elalélnak. S mégis szívesebben hallgatta Martikainent, mint Lustigot, aki mostanában már-már fölébredt lelkek vezetőjeként kezdett szerepelni s összejöveteleket kezdett tartani Savojarviben és Ollikkalában. Lustig mindig csak könnyedén beszélt, az üdvösség útját úgy tüntette föl, mintha valami könnyű s vidám dolog volna az azon való járás, mintha az egész dolog csak amolyan játék volna, amelyet kedve szerint forgathat az ember. Ez a beszéd nem is juttatta el lelkiismeretét a békességre, sem a halál félelmét nem űzte ki szívéből.

Suomenjokiban kérdezősködött a kovácsmester és a hozzá vezető út felől, de senki emberfia nem tudta útba igazítani. Erre újra meglepte a kétség, hogy egyáltalában van-e célja az útjának. Időről időre meg-megállt az úton és töprengéseibe mélyedt.

Csak valahol, valami úton-módon vígasztalást találna! Otthon már nem volt maradása, mert már nem győzte hallgatni az édes apja káromkodását és dühös kifakadásait, a falubeli gyermekek csúfolódó beszédeit. Hiszen jó ideje már, hogy nem is nevezik becsületes nevén. Mintha ő maga volna az oka annak, hogy olyan, amilyen, olyan komor, fejét lehorgasztó, magának való. Most már otthon is, meg a faluban is «Szelekóty Pál» a neve. A kis gyermekek is így csúfolják, ha elmegy mellettük.

Az útravaló már elfogyott tarisznyájából s koldulni volt kénytelen valami ennivalót. De jó volt ez arra, hogy megalázza, amint sok egyéb is megalázta útközben. Mert ő bizony még nem alázkodott meg bűnei miatt úgy, ahogy Martikainen János és mások megalázkodtak Savojarviben, akik fölriadtak bűneikből a lelki ébredésnek abban a nagy esztendejében. Milyen boldogok is voltak azok, akik valósággal fölébredtek, akik tudhatták ezt s akiknek bizonyosságuk volt e felől! Mert bizonyosságuk volt fölöle: elnyerték Isten Lelkének bizonyoságtévését és zálogát. Némelyek elragadtatva látomásokat láttak, nyelveken szóltak és prédikáltak. Csak ő egymaga maradt távol Istentől, reménység nélkül, világosság nélkül, öröm nélkül.

Mintha alva járna, úgy ért el egy este a kovács házához, annak a Högman kovácsnak a házához, aki felől hallott, aki felől kérdezősködött s akiről már nem is remélte, hogy megtalálja. Ez volt itt a háza, a domb alján, a tó partján, egy kövekkel teli szántóföld közepén. A tűz ki-kicsapott a kovácsműhely kéményéből és a fujtatók nehézkes szuszogása messzire kihallatszott az útra.

Itt találja tehát meg azt, amit keres: a világoosságot, a békeséget, az élet útja felől való igaz tanítást? Itt gördül végre le lelkiismeretéről a teher és virrad föl lelkében a sötétség után a nappal? Ha igen, akkor miért van különben is bátortalan reménysége, várakozása most végkép elfogyatkozóban?

Erejfogyottan, senkit sem kérdezve leroskadt a kovácsműhely küszöbére. Háttal nekidőlt az ajtófélfának s majd az útra tekintett, amelyen jött, majd pedig a kovácsra. Közben föl-fölemelte s odább tette egyik lábát, aztán a másikat is. Úgy érezte, hogy a lábai még egyszer olyan nehezek, mint azelőtt. Egy szót sem szólt, nem is gondolkozott, csak maga elé bámult. A kovács háttal volt felé fordulva, a paraszat összelapátolta egy halomba, majd kétszer-háromszor megnyomta a fujtatót és új lángra gerjesztette a tüzet. A tűz sistergett és pattogott, mintha minden erejét a mester arcába akarná köpni. Az csak akkor fordult meg, amikor végzett a vassal és visszatette újra a parázs közé. A fujtatót még egyre taposta lassan, de bizonytalan, szomorú tekintettel már odafordult a jövevény felé.

— Alighanem máshová való vagy, amint látom. S ugyan hová való? — kezdte a beszédet a kovács egy kis idő mulva s közben újra munkába vette a vasat és óvatosan forgatta. — Jó vagy rossz dologban jársz-e?

— A lelkem ügye késztetett rá, hogy útnak induljak, — felelt Pál félénken, elfogódottan, mintegy a saját hangjától megrettenve. Hosszú útra kellett indulnom, mert ott, ahol lakom, a közelben sehohsem találtam békességet.

— Ott a közelben nem találtál békességet... Talán az Isten ott, ahonnan jöttél, nem ugyanaz, aki itt?

— Az, ugyanaz, de amikor nem ösmerem, nem tudom úgy megragadni, hogy részem legyen benne.

— Nem ösmered, nem találod meg, semmit sem kapsz tőle, mert nem keresed igaz lélekkel, nem közeledel az élet Ura felé. A békétlenség és a félelem azoknak az ismertetőjele, akik csak félig ébredtek föl a bűn álmából.

S azzal a kovácsmester olyat ütött kalapácsával az üllőre, mintha bele akarná verni a vasha azt, amit mondott. Majd egy

darabig szótlánul állt s közben hol a munkáját, hol Pált nézte, aki sápadtan ült a küszöbön s akin látszott a fáradság.

— Bejárhatod a föld kerekességét s nem találod meg Isten kegyelmét, ha nem keresed úgy, ahogy keresned kell. Jön ide sokféle kereső ember, aki kérdezősködik a mennyországba vezető út felől, de a szívük mélye mégis érintetlen.

Igaz ez, ezt Pál maga is tudta. Még ő maga sem igazi kereső, még nem ébredt föl igazán s nem jutott el igazán bűneinek megismerésére. S mintha most valami kemény és súlyos teher nehezednék rá és arra készítené, hogy a tarisznyájára dőljön.

Elnézte, hogy a kovács mint oltja el a tüzet, rakja helyre a szerszámait s állítja a készre kovácsolt vasakat a kohó mellé.

— Úgy veszem észre, könnyű lett a tarisznyád, — mondta egy idő múlva a kovács, amikor kezébe vette a tarisznyát s elindult vele a szoba felé. Pál nehézkes léptekkel ment utána.

— Éhes a vendégünk. Adjunk neki legelőbb is valamit enni. Gyere, Margitka, köszönj szépen! — szólt a kovácsmester jókedvűen, a szobában forgolódva, a padról egyet-mást félrerakva. — Még csak ilyen kicsinyke ez a lányka — Istennek tiszta gyermeke, — de azért már végigolvasta a bibliáját. Ha fiúnak teremődött volna, akár pap lehetne belőle.

Szeretettel megsímogatta leánykája fejét s mintha maga is gyermek volna, úgy gügyögött hozzá.

— Énekelj nekünk valamit, kis leányom! Énekelj el Bunyan-nak azt az énekét!

S Margitka csengő gyermekhangon énekelni kezdett:

Látom ott a célt.
Bizton, hogy elérjem
Egyenest azért
Föl a meredélyen
Török fölfelé,
Föl a csúcs felé.

*

Az meg nem restül,
Kinek szeme látja,
Felhőn keresztül
Élet koronája
Amint biztat, hív
Mindenkit, ki hív.

— Majd erre a gyermekekre is elkövetkeznek azok a szenvedések, amelyeket az énekszerző is megízlelt s amelyekből mi idősebbek is kivettük a magunk részét, elkövetkeznek reá, ha eljön az idejük, de akkor majd engedje, hogy az Úr keze vezesse. Milyen jó, hogy akkor tudni fogja azokat az énekeket, amelyekre szüksége lesz, — szólt a kovács s odaállította a gyermeket a két térde közé.

— Miért nem eszik az én vendégem? — kérdezte egyszersmind, látván, hogy Pál végzett az evéssel. — Ugyan mikor ettél utoljára? Talán még ma nem is?

Ott ültek a szoba félhomályában s elbeszélgettek Pál utazásáról s otthoni körülményeiről. A kovács hangja lágy, résztvevő színezetet kapott, szinte olyan gyermeketegen gügyögővé vált, mint amikor a kis lányával beszélt.

— Tehát bibliát kaptál a nagybátyádtól s te el is olvastad a bibliát, sőt már többször is végigolvastad... Titokzatos szó a biblia szava, amint titokzatos az az élet is, amelyet általa nyerünk. Fenn északon gyermekkoromban szorgalmasan olvasgatták az öregek a bibliát, de itt senkisémet olvassa. Itt a sötétség és a halál, hétköznapiság és nemtörődömség tartja fogva az embereket. S ha megkísérli is olykor-olykor valaki, hogy fölbredjen álmából, hamarosan visszaroskad előbbi állapotába. Mindenki azt reméli, hogy eljut a mennyországba, de senkisémet ismeri az odavezető út.

Hiszen ő is odatörekszik, éjjel-nappal azon töpreng, milyen is lesz a halála, gondolta Pál, mialatt a kovács beszélt. Néha olyan közelinek látszott neki a halál, mintha mellette volna, mintha csak a küszöb, csak az ajtó választaná el tőle. Gyakran reggelig virrasztott s nem merte lehunyni a szemét. Akárhányszor elfogta munkaközben is a haláltól való félelem s arra készítette, hogy félbehagyja munkáját s hazarohanjon.

És Pál elkezdett beszélni lelke állapotáról, lelke gyötrelmes, szomorú állapotáról, lelke sötétségéről és bűneinek terhéről, amelyet évek óta rettegve hord. Elmondta, miként vívta a harcot bűnei ellen, miként szenvedett újra meg újra vereséget, mint járogatott Savojarvibe, hallgatta Martikainen Jánost is, Lustigot is egyaránt s egyiknél sem talált vigasztalást, békességet, mint olvasta a bibliát, de egyre csak az ítélet szavát hallotta ki belőle s a kárhozat iszonyata és a halál félelme tartotta fogva.

Mialatt beszélt, mintha megkönnyebbedett, mind jobban neki-bátorodott volna. Úgy érezte, mintha valami sötét tömlőcből szabadult volna s elmondott mindent, amit tapasztalt és érzett, azt is, milyen gondolatok foglalkoztatták útközben, micsoda harcot kellett

vívnia azzal az iszonyatos kísértéssel, amikor szinte vágyakozó tekintettel pillantott föl egy-egy útszéli fának az ágára.

A kovácmester csöndesen ült, fejét tenyerébe támasztva, merőn egy pontra szegezve tekintetét. Olykor-olykor azonban föltekintett s egy-egy szelíd szánakozó pillantást vetett vendégére.

— Föl kellett kerekednem! Magam sem tudom, hogyan jött rám ez a lelki kényszer... Ha a szív megnehezedik s a lelkiismeretnek nincsen békessége, az ember arra felé indul, ahol segítséget remél.

Pálon erőt vett a megindulás s egyszeriben csak reszketés fogta el. Még akart valamit mondani, de nem volt rá képes: torkán akadt a szó. Könyökét térdére támasztva, fejét tenyerébe hajtva vívta a harcot érzései ellen.

A kovács fölkelt. Mintha valami tennivalója akadt volna a szoba másik felében, aztán visszatért előbbi helyére.

— Mindez az Úr műve, noha a tapasztalatlan ember nehezen látja meg az ilyesmiben az Úr munkáját, — kezdte újra a kovács, amikor Pál megcsöndesedett. — Meghallottad az Úr hívó szavát, el is vetted a kegyelmet arra, hogy fölébredj a bűn álmából, de még nem jutottál el Krisztusnak igaz, szívedben való megősmérésére. S mivel ez hiányzik az életedből, hiányzik belőle minden egyéb is: a békesség és világosság és a Szent Lélek bizonyágtétele. Tudni tudod ugyan, ki az, aki segíthet rajtad, de a lelked még nem tapasztalta az ő segítségét. Neked ebben a megpróbáltatásban mindent le kellett vetköznöd, minden elvétellett tőled, ami a magadé, hogy el tudd venni az Úr ajándékait.

— De miképen nyerjem el ezeket, hogyan jussak el oda, ahova el kell jutnom, Krisztusnak erre a szívében való megősmérésére? — kérdezte Pál gyámoltalan, gyermeki hangon.

— A magad erejével nem jutsz el s nem is szükséges, hogy azzal juss el. Állj meg csöndesen a Mindentudó előtt s panaszold el az Úrnak keserves állapotodat. Ennyire eljuthatsz, de tovább nem.

— De hiszen én imádkoztam és térden állva kiáltottam az Úrhoz szorultságomban...

Pál újra összetört s a nagy szál ember remegett a belső megindultágtól.

— Kiáltottál, igen, kiáltottál... De micsoda imádság volt az? Valósággal rávetted magad az Úr ajándékaira, hogy saját kezdeddel ragadd azokat magadhoz. S amikor ez nem sikerült, visszaestél előbbi reménytelenségedbe. Magad rontottad el a dolgot a magad értelmetlen imádságával.

Igen, csakugyan így cselekedett. Megfeszítette minden erejét, erőszakoskodott az Úrral, gyötörte, sanyargatta magát, aztán megkételkedés fogta el s szinte már dacosan szembeszállt az Úrral. S ha nem kaphatta meg menten azt, amit kért, akkor megint csak a maga állapotát, saját bűneit és tehetetlenségét bámulta merő tekintettel.

— A bűn álmából fölébredt ember bolond és kapkodó, — folytatta a kovács mosolyogva. Minden erejével elszakítja magát attól, amit megútált s amit gonosznak ítél, anélkül azonban, hogy elérné azt az újat, ami felé törekszik. Így születik meg lelkében a reménytelenség és a kedvetlenség. Magam is tapasztaltam ezt, csak úgy, mint te.

S a kovácsmester belekezdett annak elbeszélésébe, mikép riadt föl bűneiből, mikép vívta a nehéz harcot rettegve az Isten ítéletétől s mikép következett el számára a virradat, ragyogott föl neki a hajnalcsillag. Majd az asztal mögé került, levett a szegletben függő polcraól egy kicsiny fekete kötésű könyvecskét, felütötte, odaadta a kis leányának és nyájas hangon így szólt hozzá:

— Olvass belőle valamit, gyermekem! Hadd hallja a vendégünk is!

— Az Úr kegyelmét és világosságát soha nem tapasztaltam volna, a kétségbeesés elfogyasztotta volna minden erőmet vagy megmaradtam volna előbbi közönyösségemben, ha ez a könyv nem mutatja meg nekem a Krisztushoz vezető utat, — folytatta a kovács, amikor a kis Margit abbahagyta az olvasást. «Mézcesseppek» a címe ennek a könyvnek. Egy a bűn álmából fölébredt öreg ember adta nekem Jijokiban. Bizony igaz, amit ez a könyv mond: akármilyen lopva, bártortalanul tekintünk is a Krisztusra, máris meggyógyul ettől a pillantástól a lelkünk.

Majd maga is olvasott a könyvből innen is, onnan is. Közben megszakította az olvasást s az olvasottakhoz hozzáfűzte a maga magyarázatát.

— Úgy van az, — folytatta újra s visszatette a könyvet helyére, — hogy ebben a dologban az ember egyáltalában nem segíthet magán, nem segíthet magán semmiféle bűnbánattal, nem segíthet magán erejének teljes megfeszítésével sem. Az imádság sem használ, ha az ember rá akarja vele kényszeríteni erre vagy arra az Istent. Krisztus az egyetlen, aki ebben segítségére lehet a bűnös embernek. Nem kell tehát kétségeskedned, vergődnöd: csak fogadd el azt, amit ő ad neked s ha nem adja is most mindjárt, várd be vágyakozó lélekkel, amíg eljön az Úrnak ideje és kegyelmében reád tekint.

Pál csak úgy szívta magába a kovács minden szavát. Minden szó új élet volt számára. Érezte, hogy lelkébe új élet árad s hogy egész valóját valami ismeretlen, csodálatos érzés hatja át. Majd arra készítette lelke nyugtalansága, hogy egy-egy szóval, kérdéssel megszakítsa a kovács beszédét. Le-levette a könyvecskét a polcról, itt is, ott is olvasott belőle, aztán megint visszatette s újra kérdezett valamit.

Olyan volt, mint aki nehéz kórságból épült föl s újra kezdi az életet, vagy mint aki rossz álomból ébredt s lelkét az éjszakai borzalomnak már csak egy foszlánya riogatja. Úgy rémlett neki, mintha már hosszú idő telt volna el azóta, hogy elérkezett ide a kovácshoz s mintha már messze mögötte volna minden fáradalma és küzdelme. Kicsibe mult, hogy föl nem pattant s nyakába nem borult a kovácsnak, hogy elsírja neki örömét. Elfogta a vágy, hogy menten visszainduljon, sietten sietve, egyenes úton, hogy mentől előbb elmondhassa az otthonvalóknak mindazt, amit megtudott és tapasztalt.

Hogyan is történt mindez? Mikép jutott ebbe az új, csodálatos lelki állapotba? Mit is mondott neki tulajdonképen a kovács? Visszaidézte emlékezetébe, el-elismételgette magában szavait, végig-gondolta, mérlegelte, magyarázgatta magának mindazt, amit hallott, amit a «Mézecseppek»-ből tanult. Milyen más is volt mindez, mint azok az összejövetelek Savojärviben, ahol az emberek erőszakoskodásukban egyre csak kiabáltak, ugrándoztak! Olyan volt, mint amikor őszi reggelen az erdős hegyormok mögött föltámad a nap, a köd szakadoz s a ködfelhők mind magasabbra szállnak a csendben fölemelkedő nap elől.

— Emlékezzél reá, ifjú ember, hogy minden áldott nap meg kell újulnia az Urral való szövetségednek! — folytatta a kovács. — Mert jönnek majd borús idők, amikor minden elvétetik tőled s nem marad semmi egyebed, csak a magad bűne és nyomorúsága. De ne ijedj meg, ne essél kétségbe: a lelked akkor is az Úr kezében van, amikor undorral tölti el a maga tisztátalansága és riasztja a sötétség.

Csak el ne felejténém mindezt! Meg kell szereznem magamnak ezt a könyvecskét, hogy emlékeztessen, hogy tanuljak belőle. Hogyan van az, hogy a bibliában nem találtam meg azt, amit most kegyelmedtől megtudtam?

— Mindez benne van a bibliában, csak rejtve volt előled, — felelt a kovácsmester. — Úgy olvastad a bibliát, akárcsak én fölébredésem idején: az ítélet és Isten haragja alatt. Átugrottad azokat a helyeket, amelyek kegyelemről és bűnbocsánatról szólnak, azt

gondolván: az ilyesmi nem nekem szól. Azoknál a helyeknél ellenben megálltál, ahol ítéletével fenyegeti meg Isten az istenteleneket.

— Bizony így cselekedtem, de soha többé nem teszem, — szólt Pál határozottan.

— Még sokszor megcselekszed, — figyelmeztette a kovácmester mosolyogva, atyai indulattal tekintve reá. — A fölébredt ember állandóan érzi a maga bűnös voltát és ezért az Úr feddése és fenyegetése újra meg újra rettegéssel tölti meg szívét. Aki azonban tapasztalta már szívében a Krisztust, az nem fog többé kétségbeesni. Téged megillet Isten gyermekének a joga: az ítélőszék elől a kegyelem székéhez menekülhetsz. Fölséges jog ez, az Isten gyermekének joga, amelyet elnyertél.

— Tehát nem kell jajgatnom, panaszkodnom; nem kell bűneimet a magam terhe gyanánt hordoznom, — magyarázgatta magának Pál.

— Bizony nem kell bűneidet kétségbeesetten, reménység nélkül vonszolnod. Úgy hordhatod őket, mint a tékozló fiú, aki hazatért: szabadon, bizakodva, hittel, szeretettel.

Elbeszélgettek éjfélig. Pál egyre csak kérdezett s a kovács mindig kész volt a felelettel. Margitka még egyszer énekelt, mielőtt nyugovóra tért.

— Csodálatos gyermek, mintha már lelki tapasztalatai volnának, — jegyezte meg Pál s a kovács újra megsímogatta szeliden a gyermek fejét.

Ezen az éjszakán nem jött álom Pál szemére. Egyre a kovács beszéde hangzott fülében. Olyan könnyű volt a szíve, mint hajdanában gyermekkorában, amikor valami öröm érte. Olyan világos és egyszerű volt mindaz, amit a kovács mondott. Olyan világos az út, amelyen járnia kell. Olyan fénnel és gyönyörűséggel teli az az élet, amely int felé, ha elindul ezen az úton. Akármi van is mögötted, akármennyire nyomorult bűnösnek tudod is magadat, akár-mivel vádol is a lelkiismereted, odaléphetsz irgalmas Megváltód elé, lábai elé vetheted bűneid terhét. Ha az Úr megadja a maga nyugalmit és békességet neked, örvendezhetsz neki, hálát adhatsz érte, de ha nem adja meg, akkor sem kell félned, nem kell elkezdened a magad komor gondolatain kotlani, hanem csak arra kell magadat emlékeztetned ilyenkor is, hogy az Úr oltalmában vagy. Ha be-beborul is fölötted az ég, napod, az Úr azért csak fölötted ragyog. Neked csak arra legyen gondod, hogy éber légy, tartsd meg lelkedet az Úr előtt: kételkedés és félelem nélkül, csöndben, megcsöndesedve, alázatos vágyakozással és igyekvéssel. Ime, ez az az

út, amely összeköti a bűnös embert az Úrral; ez az a maga egyszerűségében, ahogy világosan megmutattatott neki.

Erre az útra kellene hát térniök azoknak, akik közé eddig járt, akik fölébredtek ugyan, de a tévelygés útjára léptek s másokat is magukkal rántva a romlásba, ezen járnak, némelyek olykor táncra kerekedve örömben, némelyek bűneik súlyos terhe alatt görnyedve, némelyek hazug örömben, vélt boldogságukban hangosan hejehujázva. Savojárvibe tett útjaira gondolt, nagybátyjára és a fölébredt lelkekre. Csak értené a módját s meg merné tenni: hazaérkezte után tüstént szólna nekik erről az útról, amely az igaz út s az életre visz! Ez az út az élet útja, ezt most már tudta, erre nézve csalhatatlan, megingathatatlan bizonyosság töltötte el a lelkét.

Reggel útra kerekedett. Siettékben alig hogy falt valamit s csak éppen egy «Isten áldja meg»-et mondott a kovácsnak, aki a műhelyben már verte a vasat. — Tettek-e valami útravalót a tarisznyádba? — kérdezte az s atyai, békességgel teli pillantást vetett reá a műhely ajtajából. — Van útravalóm a testem számára is, a lelkem számára is! — felelt Pál s ment a maga útján, vissza se tekintve.

Úgy érezte, most el bírna menni akármeddig, akár a világ végéig is. Erő pezsgett a tagjaiban és békességgel volt teli a lelke, nagy, csöndes békességgel. Tehát ez volt az a békesség, amelyről olvasott, de amelyet eddig még soha nem tapasztalt?! Hogyan megváltozott minden: ő maga, aki tegnap még súlyos terhet vonszolt, hosszú évek óta szenvedett, gyötrődött; az út, amelyen most visszafelé megy; az erdő, amely mindkét felől olyan barátságosan mosolyog reá, mintha értené boldogságát; az emberek mind, akik szembe jönnek vele s akiknek szemében jóság és nyájjasság tükröződik! Szinte szökellve sietett tova az erdei ösvényeken. Majd egy-egy erdős hegytetőn megállt s figyelte, elhallgatta az erdő halk zúgását és élvezte szívének túláradó boldogságát.

Mintha valami mélységből emelték volna föl, mintha valami rettenetes veszedelemből mentették volna ki az utolsó pillanatban s csak most tért volna eszméletre. És így is volt. Ha megmaradt volna azon a sötét, gyötrelmes úton, amelyen eddig járt, bizonynal megcselekedte volna azt, amire a kísértő rá akarta bírni, de amitől az Úr megoltalmazta. Amint felsötétlett előtte eddigi élete a maga teljes reménytelenségében, zordon gondolataival, borzongás futott rajta végig. Csak ki ne bocsátaná a kezéből azt, amit már megragadott, csak vissza ne zuhanna oda, ahonnan fölemeltetett és megmentetett! De akár megáll, akár elesik, most már tudja azt az utat, amely újra öröme és békességre vezet.

Krisztus az ő oltalma. Krisztus igazsága az a paizs, amelyet odatarthat az ellenség elé. Visszaemlékezett arra, amit a kovács mondott. Elhatározta, hogy megszerzi a «Mézcsепpek»-et s olvasni fogja.

Elgondolta, hogy otthon nem is tudják, merre jár, mit nyert az útján, hogy a világ minden kincsénél nagyobb kincset talált s hogy mint új, boldog ember tér haza. Már nem fog tétlenül megülni a padon, a cipőjét veregetve, a maga búján kotolva, hanem dolgozni akar keményen, munkálkodni édes atyjával együtt reggeltől estig. S kedvet érzett mindenhez: érezte a lelkét, a testét eltöltő erőt, az örömet azon, ami már elkövetkezett s azon, ami még elkövetkezendő.

Csak hogyan mondja meg ezt azoknak ott Savojärviben és Ollikkalában? A kovácsot kellene tolmácsul elhívnia. Csakhogy az utat nem bírta volna már az öreg ember. Ha a fölőbredtek mind ugyanazt éreznék, amit ő érez, ha ugyanolyan közel volna hozzájuk az Úr, ha ugyanaz a békesség, ugyanaz a belső nyugalom töltené el őket, akkor ő egész estéken át együtt üldögélhetne velük, megnyithatná előttük szívét, szólhatna és magasztalhatná az Urat a közös boldogságért. De nem ilyenek, nem érzik azt, amit ő érez, nem értenék, mi az, amit megtalált, milyen közel van a bűnös ember számára a szabadítás és a békesség.

Amott az erdős hegytetőn egy tanyát pillantott meg. Mindkét szélén egy-egy kunyhó. Az apró ablakok vörösen izzottak a leáldozó őszi nap fényében. Rá sem eszmélt, amikor valami belső kényszerrel indítva rálépett az udvar felé vezető ösvényre s az udvarból belépett a szobába. Nyájasan, élénk szóval köszönt, mintha ismerősök közé került volna.

— Olyan volt az útam, — felelte az öreg gazda kérdezősködésére, — hogy sokáig kellett keresnem a drága gyöngyöt, a lelkem békességét és Isten kegyelmét. Otthon, a közelemben nem találhattam meg, azért kellett hosszú útra indulnom.

A szobában lévő fiatal emberek komolyan néztek egymásra.

— Te már megtaláltad, amit kerestél, — szólt az öreg gazda, — előlem azonban még elrejtí az Úr a maga kegyelmét. Az idő eljárt fölöttem, a halál közel van, de még mindig nem virradt meg. Megvirrad-e még valaha?

— Úgy látom, kegyelmed ugyan a mögött a fal mögött van, amely mögött én is voltam azelőtt. Tapogatództam a nélkül, hogy eljutottam volna az öröme és az Isten gyermekeinek a szabadságára; futottam, mig el nem fáradtam, le nem roskadtam és össze nem zúztam magamat. Pedig mellettem állt az, aki segíthetett volna

rajtam, karját felém tárta, hogy magához öleljen, de én nem ismertem Megváltómat. Csak az Úr haragját éreztem magam fölött, éjjel-nappal vonszoltam terhemet és a halál félelmével gyötörtem magamat.

S mi módon virradt föl reád a hajnal? Mikép találtad meg a sötétségből kivezető útát? — kérdezte az öreg gazda.

— Megtaláltam, mert megadatott megtalálnom. Tulajdonképpen nem is tudom megmondani, mikép találtam meg. Kikutathatatlan az Úr bennünk való munkája, olyan, hogy sem magunknak, sem másnak nem tudjuk megmagyarázni.

S Pál elkezdett Jyväskyläbe tett útjáról beszélni, a kovácsmesterről, arról, amit az mondott, mindarról, amit hallott, tapasztalt és tanult. A házbeli fiatal emberek megfélekedtek munkájukról és keresztbe font karral álmélkodva hallgatták vendégüket.

Milyen csodálatosan beszél, milyen zamatosan, folyékonyan árad a szó ajkáról, milyen lágy és szép a hangja, milyen ragyogó a szeme! Úgy tekintettek reá, mint valami elébük toppant kinyilatkoztatásra, mint valami idegen lényre, akiről nem tudták, kicsoda, honnan jött, ki küldötte. Soha ilyesmit még nem hallottak, nem láttak.

— Ha elkomorodik is a lelkünk és elborul is a kedvünk, egyszer mégis megvirrad, ha mi bűnösök csöndben, bizakodva megmaradunk a mi irgalmas Urunk előtt, — mondta nekem a kovács. Nem kell félnünk, sem elcsüggednünk, csak várjuk hittel a napfölkeltét. S ha nem virrad is meg, ha napfény nélkül marad is az életünk és kietlen pusztaságon visz keresztül a vándorlásunk, mégis az Úr útja ez az út is.

— De ha meghalok ilyen állapotban, ilyen sötétségben, ilyen nyomorúságban? — szölt az öreg gazda kérdő, szorongó hangon.

— Akkor is az Úr ölében halsz meg, ha hitben halsz meg — az Úr előtt. De előbb még megvirrad neked is, úgy, ahogy nekem is megvirradt. Pedig én már készen tartottam magamnak a kötelet s mégis megvirradt, — felelt Pál.

Azonban menten megriadt saját szavaitól s a bennük megszólaló bizonyosságtól. Van-e joga rá, hogy így beszéljen, vagy csak maga vesz magának rá jogot? Vajjon csakugyan elküldetett arra, hogy egy öreg embert vezessen itt az idegenben, idegen emberek között? Mi lesz, ha ez az ember az ő tanácsán indulva megy át az örökkévalóságba, hamis békességgel és vígasztalással a szívében és viszi magával az ő szavait az Isten ítélőszéke elé?! Hiszen amit mond, azt még maga sem tapasztalta, mindössze néhány napja, hogy tudja. Újra emlékezetébe idézte, amit a kovács mondott, amit

a «Mézecseppek»-ben olvasott, mindazt, ami által eljutott a vilá-gosságra.

Pál azon az éjszakán együtt aludt az öreg gazdával a tornác-ból nyíló szobácskában. Hallotta, amint az öreg éjjel fektében is az ő szavait ismételte és emlékezetébe igyekezett vésni őket.

— Csakugyan az Isten küldötte voltál, — szólt az öreg gazda reggel, amikor Pál elköszönt tőle. — Ezen az éjszakán nyugodtan aludtam. Ha valamikor erre jársz, térj be a portánkra. Én már nem élek sokáig, de szólj a gyermekeimnek, hiszen az Úr megadta neked az erre való képességet.

— Bárcsak megadta volna! En bizony nem érzek magamban semmi alkalmatosságot... Azt tartom, amit mondtam nektek, azt sem a magaméból adtam. Ha tele van a szívünk, örvendezik a lel-künk, ilyen máshonnan való tűz lobog a bensőnkben, akkor meg kell osztanunk másokkal is azt, ami a mienk. Velem is ez történt. Igazítsa helyre, tegye tökéletessé az Úr azt, amit én a magam hozzá nem értő módján mondtam.

S Pál könnyű szívvel, örvendezve indult ismét útnak.

Vajjon csakugyan az Úr vezetése volt ez, ami vele történt? Vajjon csakugyan az Úr irányította erre az útját, ehhez az öreg emberhez, vagy csak úgy történetesen vetődött el erre? Ha az Úr vezette, akkor ezzel azt mutatta meg, hogy neki szólnia kell mind-azokhoz, akik az élet útját keresik s azért harcolnak, hogy a sötét-ségből eljussanak a vilá-gosságra. De mikép tudhatja meg, mikép szerezhet bizonyosságot a felől, mi az Úr akarata? Hosszú útján újra meg újra ezen gondolkodott. Hiszen nem az volt a célja, nem arra törekedett, hogy vezetővé legyen, mint Lustig. Ő csak meg-szánta azoknak állapotát, akik fölébredtek ugyan, de még a pusztaságban tévelyegnek az igaz utat keresve, vagy pedig hamis úton járnak abban a hiszemben, hogy az az igaz út.

Vajjon mit mond otthon az édes apjának, az édes anyjának, a nagybátyjának? Az édes anyja mindig védelmezte, pártját fogta, ha az édes apja mérgesen nekitámadt. Mert bizony gyakran meg-esett, hogy istenkáromló lárma töltötte be miatta a házat. Kínos érzés fogta el most is, amikor különösen egy estének az emléke ötlött fel lelkében: az édes apja kigúnyolta, megrugdosta, nyakon ragadta s kihajította a bibliája mellől. De ő nem akart sem erre, sem más hasonló esetre visszaemlékezni. Ne is emlékeztesse senki és semmi ilyesmire! Ki akart vetni minden keserúséget a szívéből.

Alkonyattájban ért haza. Édes apja az asztal mellett egy padon fenyőszilánkokat hasgatott fáklyának, nagybátyja az asztal-főn — fejét tenyerébe hajtva — a bibliát olvasta, édes anyja pedig

a tűzhely körül házi foglalatosságát végezte nagy serényen. Úgy érezte, mintha valami csinytevésből kerülne haza, valami meg nem engedett útról s már hallotta szinte, amint az édes apja haragos tekintettel rátámad.

— No, megjött! — szólt a nagybátyja nyájasan és elébe ment a szoba közepéig.

— Végre valahára! — tette hozzá az édes apja a nélkül, hogy csak a fejét is feléje fordította volna.

— Tudtam én... mondtam én... mégis csak hazajöttél! De kerestünk... Olykor az egész falu népe talpon volt miattad. Savojärviben és Ollikkalában tudakoltunk legelsöbben is. Mondtam én mindig, hogy Pál visszajön, hogy Pálnak van oltalmazója, — mondogatta az édes anyja örvendezve.

— Volt is, lesz is oltalmazója, — felelte Pál ugyanolyan örvendezéssel és letette tarisznyáját a padra.

— Ez az útid is ép úgy elmaradhatott volna, mint a többi. Mi dolog az, hogy elfutottál hazulról s hétszámra mitsem tudtunk felöled? Merre hanyódtál-vetödtél megint? — szólalt meg ismét az édes apja.

— Mennyi könnyet elsírtam, hány éjszakát átvirrasztottam... Mi egyebet is tehettem volna, amikor én téged, édes magzatomat szívem alatt hordoztalak és térdemen ringattalak! Milyen hosszú legény is vagy te, Pál, mintha még meg is nöttél volna! — vette föl ismét a szót az édes anyja, úgy gügyögve hozzá, mint valami kis gyermekhez. — Honnan is tudtam én olyan bizonyosan, hogy az én Pálom még hazakerül? S csakugyan visszajöttél és elöttem állasz elevenen...

S az édes anyja nagy boldogan sürgölödött: ami kenyerek volt, az asztalra rakta, az italos kantát félretolta és helyébe odatette a vajjas tálat.

— Visszajön az, akit visszahoz az Úr — hosszú útról is. Nekem el kellett indulnom valamerre: olyan nehéz volt a szívem, úgy elborult a lelkem. Belepusztultam volna, ha el nem indulok és nem talállok békességet és vigasztalást. Ti nem is tudtátok, nem is értettétek, milyen volt igazában az én lelkem állapota. Senkisémet tudta, csak az Úr, — kezdte Pál bátran, nyíltan.

— Igen, tudom, Pál: ki-kitört belöled: «A pokolba jutok! Nincs számomra szabadulás!» — vetette közbe az édes anyja sírva fakadva.

— Amikor elfogott ez az érzés, amikor nem tágitott mellölem a szorongás, a gond, a félelem, mintha orgyilkos járt volna

folyton a nyomomban... Amikor annyiféle rettenetes kísértés gyötört, amelyekről nem mertem senkinek se szólni...

— Mit futkostál Savojárvibe! A többiek is mind megbolondultak, akik odafutkostak, — jegyezte meg az édes apja mogorván.

— Édes apám azt mondja: mit futkostál; édes apám nem tudja, mi az, ha a lélek a pokol tüzében ég. Akkor futni, menekülni kell valamerre, menedéket keresve. De most már semmi szükség ilyesmire. Most már békességet talált a lelkem, most már új élet az életem: mintha csak most kezdődnék.

Pál hangja lágyan, szelíden, bocsánatkérőn csengett.

Édes anyja olyan boldog volt, hogy azt sem tudta, mit tegyen, mit mondjon, mikép mutassa ki, amit érez. Egyre csak beszélgetett magában, ide-oda tapogva a szobában kedvére való munkát keresve magának.

— Milyen idegenforma vagy te, Pál, olyan egészen más, mint ezelőtt! Meg sem ösmertelek volna, ha valahol szembekerülsz velem. Igazán meg kell állnom, hogy jól megnézzelek. De miből is éltél te heteken át?

— Úgy van az, édes anyám, hogy amikor a lélek hosszas éhezés után megkapja a maga táplálékát, olyan boldoggá lesz az ember, hogy alig kíván már földi táplálékot.

Es Pál elkezdett beszélni az útjáról. Töviről-hegyire elmondott mindent, odamentét, visszajöttét, célhoz érését, hogy milyen ember a kovács és mit beszélt. Mindenki láthatta, hogy teljességgel más ember, mint annakelőtte volt. Édes apja meg az édes anyja sokatmondó pillantásokat vetettek egymásra, közben-közben a nagybátyjára, aki az asztalfőn ült komolyan és hosszú, fehér haja körülövezte az arcát.

Az erdő széléről, az erdő magányából bagolyhuhogás hallatszott és a tóra lent ráborult az őszi köd a sötétedő estében.

MEGINDUL A HARC.

Egyformaságban teltek Pál napjai: boldogságban, csöndes örömben és valami ésszel fölérhetetlen békességnek szakadatlan érzetében. Olyan volt az élete, mint a kiszabadult rabé, aki még oly idegennek érzi magát szabadon, még félénken jár-ke, vagy mint az olyan emberé, aki fojtott levegőjű, sötét szobából lép ki és immár kedve szerint vehet lélekzetet. A nagy tavaszi árvíz lezajlott az életében; az ár lecsillapodott, a hullámok elcsöndesedtek s a vizek újra csöndesen folydogáltak, tudva, merre kell menniök.

Nem is gondolta volna soha azelőtt, hogy ilyen is lehet az élete, hogy semmi egyebet sem kell tennie, csak épen élnie, élnie magának s mehet behunytt szemekkel s valaki más vezet, viszi. Hova is lettek azok a kísértések és azok a sötét és szorongással teli idők, amelyekről olvasott és amelyekről a kovácsnak is beszélt? Hova is lettek mind az ő bűnei — az ő nap-nap mellett megismétlődő bűnei — amelyek felől most is tudta ugyan, hogy vannak, de amelyeknek a terhét már nem érezte? Úgy tekintett magára, mint valami titokzatos rejtélyre, aki idegen számára, de akit mégis ismer. Mintha valaki más mindig ott járt volna az oldala mellett s vezette, védte, gondját viselte volna.

Minden nap olvasta a bibliát. Kora reggel, mielőtt munkára indult és késő este, amikor dolgát elvégezve hazatért. Olykor egyedül, olykor a nagybátyjával együtt. Most a biblia is más számára, mint annak előtte. Azelőtt minden olyan határozatlan, távolba vesző, megfoghatatlan volt a bibliában. Mintha messze pusztaságból hangzott volna feléje valami fenyegető kiáltás, amely félelemmel és rettegéssel tölti el. De most az ige oly közelvalónak, melegnek tetszett neki, mintha a közvetlen közelben beszélne hozzá az Úr, mintha nem is könyv volna előtte, nem is azt olvasná, hanem az Úr állna mellette és fejét simogatná. A bibliában készen találta

a feleletet mindig minden kérdésére; mintha ezt a csodálatos könyvet mindig ott nyitotta volna föl, ahol akkor ép föl kellett nyitnia, ahol megkapja azt, amit keres. Mint eleven valóságot látta maga előtt valamennyiüket, a biblia nagy prófétáit, Isten embereit mind: Mózeszt, Illést, Pált és a többit. Oldala mellé szegődtek, beszélgettek vele, elmentek vele az erdőbe vagy ahol dolgozott, mint barátai, akiket jól ismer, akik messziről jöttek, előbb idegenek voltak számára, de most ide telepedtek mellé s olyan jól megbarátkoztak egymással.

Újra meg újra olvasgatta a prófétákat, Pál leveleit és az Apostolok cselekedeteinek a könyvét. Micsoda bátor ember is volt az a Pál, micsoda lánggal lobogó buzgóság és népe iránt való szeretet, micsoda lelki ajándékok és micsoda erő lakozott ebben az emberben! S ilyenkor mindig vissza kellett emlékeznie a kovácsra és a kovács beszédeire is.

Istennek amaz emberei nem küzdöttek, nem dolgoztak azért, hogy népüket talpra segítsék, nem világoltatták a maguk világosságát? Nem beszéltek-e bátran, nem jártak-keltek-e saját népük között s nem kerekedtek-e föl s nem mentek-e el más népekhez is? S ne volna-e senki, aki ugyanezt megcselekedné itt is? Hosszú magányos napokon mindezt elgondolta, kérdésként nekiszögezte a saját szívének. Néha mintha egy halk, távoli hang fülébe súgta volna: «Eredj te is, lépj elő te is bátran, szólj arról, amit megtaláltál, szólj a bűnből fölébredtekhez, mindazokhoz Savojärviben és Ollikkalában: segíts te is szorongatott, szegény népeden!» De a félelem még fogva tartotta. Nem is az Úr hangja ez, — vetette ellen, — valaki másé; talán ő maga biztatja magát, talán saját szívének elbizakodott gondolatai szólalnak meg. Még fiatal, tapasztalatlan, épen most jutott el a világosságra, a Krisztus megismerésére. Nem boldogult ezzel a kísértéssel. Pedig emlékeztette magát arra, hogy a kovácstól jövet az öreg gazdának és a többieknek segítségére volt s hogy Jeremiás próféta is fiatal volt, amikor szakasztott így, mint ő, fiatalságát panasolta föl az Úrnak, aki szolgálatába hívta.

Megmaradt otthon, dolgozott keményen reggeltől estig, szabad idejében, ünnepnapokon olvasgatott, késő estig együtt ült a nagybátyjával és a bibliát tanulmányozták. Úgy érezte, hogy így a legjobb, így tudja a legjobban megőrizni szíve békességét. Ha mennie kellett valahova, mindig úgy érezte, mintha valaki valami fájó sebhelyét érintené. Nem volt senkije sem a közelben, aki előtt megnyithatta volna a szívét, aki megértette volna, ha szóra nyitja ajkát.

Milyen jó is volt hozzá az Úr, amikor megmentette és megszabadította a halál torkából! Mi lett volna vele, ha a kovács nem

mutatja meg neki az Úrhoz vezető utat? Vajjon nem kellene-e neki is segítenie másokon és hirdetni nekik azt a bölcseséget, amely még rejtve van a szemük előtt? Nem cselekszik-e bűnt, ha véka alá rejtja a maga világosságát? Olyan volt, mint az az ember, aki két part között evez ide-oda; az egyik part a kételkedésé és félelemé, a másik a bátorságé és a cél felé törő új elhatározásé.

— Hallottál-e valamit Lustig összejöveteleiről? — kérdezte egyszer csak a nagybátyja, amikor Pál hazatért az erdőből.

Nem hallott ő ezekről semmit, senki sem szólt neki róluk.

— Azt hallja az ember, hogy az összejövetel végeztével ugrálni, táncolni kezdenek. Valósággal zeneszórá táncolnak: maga a vezetőjük húzza a talp alá valót. Hiszen Lustig öreg muzsikus... — jegyezte meg a nagybátyja majdnem gúnyosan.

Pál hosszú ideig gondolataiba mélyedve állt.

— Még a kárhozatba viszi valamennyit, — szólalt meg végre s egyet lépett hátrafelé. — Annak az embernek sima a nyelve és test szerint való a gondolkodása.

De miért is nyilal belé egyszeriben olyan fájdalom, mintha valaki hátulról fejbe vágta volna? Mit törődik ő azzal, hogy mit csinál Lustig a maga embereivel? S megpróbálta, hogy megcsöndesítse a szívét, újra bizonyosságot szerezzen a felől, hogy nem azoknak a dolga bántja; biztassa magát azzal, hogy neki megvan a maga békessége és üdvössége s hogy ki-kí maga gondoljon a maga lelke állapotával, amint ő is maga gondolt a magáéval. Ha tévelyegnek, tévelyegjenek.

— A léháknak ilyen az örömük és vigasságuk... Azt hallja az ember, hogy seregestül tódulnak oda, kiváltképen a fiatalok s telve van a szoba, ha kezdődik a tánc, — folytatta a nagybátyja.

Mintha próbára akarta volna tenni, mintha kedve s öröme telt volna benne, mintha valami különös mondanivalója lett volna...

— Ugrándozzanak, hejehujázzanak, ameddig tehetik. Egyszer majd csak abba kell hagyniok, — ha előbb nem, a pokolban! — szólalt meg Pál közönyös hangon.

De nem tudott igazán megcsöndesedni. Hátha mégis tennie kellene valamit? Hátha legalább meg kellene kísérelnie? «Aki bűnöst térít meg az ő tévelygő útjáról, lelket ment meg a haláltól (Jakab 5:20)». A szentírásnak ez a helye újra meg újra fülébe csendült. Hiszen azok is fölébredt lelkek, akárcsak ő: mindnyájukhoz szólt az Úr hívó szava. Nem ők az okai, nem az ő bűnük, hogy táncolnak, testi örömeiket hajhásznak: Lustig bűne ez, az ő léha tanítása és tévelygése míveli ezt. Tehetetlenségükben, tudat-

lanságukban kerültek a téves útra, mert senki sem tanította, senki sem igazította őket a helyes útra. Csak szólhatott volna hozzájuk a kovácmester, csak fölragyogtathatta volna előttük Krisztus tanítását: bezzeg másféle élet volna most Savojärviben! De nincs ott sem a kovács, se senki más helyette...

— Az Úr ügye veszendőben van Savojärviben, a tiszta búza meg a konkoly összekeveredett, egyre többen hallgatnak a test szavára, a téves tanítás egyre jobban elhatalmasodik s az utolsó állapot gonoszabb lesz az elsőnél — fakadt ki panaszos hangon. Csak tudnék, csak mernék valamit tenni!

Csodálkozott, hogy az emberek hittek Lustig szavának. Ő maga sohasem hitt neki. Szava nemcsak hogy meg nem vigasztalta, hanem egyenest megnehezítette szive terhét. Akárhányszor nem is volt maradása, a beszéd közben megfutamodott.

— Mit gondol, bátyám, elmenjek közéljük? — kérdezte egyszerűen csak.

— Hogy mit gondolok? Azt hiszem, rád sem hederítenének, — felelt nagybátyja.

— Mit bánom én, akár hederítenek reám, akár nem: valakinek meg kell mondania nekik az igazságot. Ha én nem megyek, nincs itt senki más, aki elmenne hozzájuk.

— Hátha a lelkipásztoroknak szólnál s azok mennének el? — vélte a nagybátyja.

— A papoknak nincsen részük Isten Lelkében.

Hát neked talán van részed benne? — kérdezte nagybátyja élesen.

Pálnak torkán akadt a szó. Már-már elhatározta, hogy elmegy, de most egyszeriben megingott a szándéka s meghátrált akarata. Vajjon csakugyan az Isten Lelke lakozik benne s amit gondol, akar, az csakugyan az Úrnak akarata? Az az Úr akarata volt, hogy elmenjen a kovácshoz s az is, hogy betérjen az öreg gazdához Suonenjokiban. De vajjon Isten akarata-e mostani szándéka? Vajjon csakugyan elhívta-e az Úr arra, hogy másokat vezessen és tanítson?

Sem ezen az estén, sem a következőkön nem jutott világságra ezekre a kérdésekre nézve. Akkor is fönt virrasztott egymagában, amikor mások már aludtak. Kutatott, keresett a bibliában. Egyszer-egyszer már mintha eljutott volna a világosságra és bizonyosságra, de megint csak visszahanyatlott a félelembe és bizonytalanságba.

Rábízta magát az Úrra, hogy az vezesse ebben a dologban. Elhatározta, hogy csak azokkal fog beszélni, akik eljönnek hozzá

Sutelába, hogy tanácsot kérjenek tőle. Ha ez az Úr akarata, el fognak jönni. Az Úr vezetni fogja őket, mint ahogy őt is vezette. Nem lehet, hogy mindnyájan tévelyegjenek. Ha igaz és eleven bennük a bűn megismerése és az élet után való szomjuhozás, akkor lehetetlen, hogy megelégedjenek azzal a csak a testnek kedves örömmel és vigasztalással, amelyet Lustig kínál nekik. Csak félig fölébredtek azok, akik ebben találják gyönyörüségüket. Szívük még fölszántatlan s még nem indultak el az élet útjának teljes komolysággal való keresésére.

Egy este azonban újult erővel támadtak reá ezek a gondolatok. Egymagában ült és Ezékiel próféta harmadik fejezetét olvasta:

«Ha ezt mondom a hitetlennek: Halálnak halálával halsz meg és te őt meg nem inted és nem szólasz, hogy visszatérítsd a hitlent az ő gonosz útjáról, hogy éljen: az a gonosztevő az ő vétke miatt hal meg, de vérét a te kezedből kívánom meg. De ha te megintetted a hihetlent és ő meg nem tért hitelenségéből és gonosz útjáról: ő az ő vétke miatt meghal, de te megmentetted a te lelket. És ha elfordul az igaz az ő igazságától és cselekszik álnokságot és én vetek eléje botránkozást: ő meg fog halni; ha meg nem intetted őt, vétke miatt hal meg és elfelejtetnek igazságai, amelyeket cselekedett; de vérét a te kezedből kívánom meg. Ha pedig te megintetted azt az igazat, hogy az igaz ne vétkezzék és ő nem vétkezik többé: élvén él, mert engedett az intésnek és te a te lelket megmentetted.»

Amit itt talált, az nem szól-e neki éppen úgy, mint az Úr prófétájának? Nem vonatkozik-e ez az ige mindazokra, akik ösmerik az Úrnak útját? Nincsen-e ma próféta, vagy valaki Isten választott emberei között, akire az Úr ugyanazt a feladatot bízta, mint Ezékielre és másokra? Az Úr szavát mindenkinek magára kell vonatkoztatnia, aki az Úr barátja, a kovácsnak is, neki is, Már nem szabad félnie és kételkednie, már nem szabad riasztania és gyötörnie magát. Igaz, se nem szent, se nem tiszta, de hiszen azok a többiek sem voltak tiszták, akik az Úr ismeretének világosságát terjesztették. Pál is azt mondja magáról, hogy a bűnösök közül ő az első. Nem volt menekvés számára: az Úr ítélete, saját lelkének elkárhozása fenyegette. Ha az Úr már megkivánta a vért egy prófétájának kezéből, úgy ma is megkivánja minden engedetlen szolgájától.

Ködös, őszi napon egymagában, gondolataiba merülve ment Pál a Savojárvi felé vezető úton. Egy éneket dúdolt, amelyet a

kovács kis leánya énekelt Jyväskyläben azon a bizonyos estén. Most már teljes bizonyossággal tudta, eltökélt szándéka volt, hogy előlép és megakadályozza, hogy Lustig továbbra is megtéve sse a fölébredt lelkeket. Elindulásáról senkinek sem szólt, még a nagybátyjának sem. Az erdő egyenletes, örökké változatlan zúgásával zúgott körülötte, a fajdkakasok felröppentek előle az út mentén, a nyúl az irtásföld széléről a cserjésbe szökött.

Mint akkor, amikor visszafelé jött tőle, teljes elevenségében állott előtte a kovács. Amint a tűzhely lángja rávilágított s nedves, vöröses szemével rátekint az öreg ember, amint ott ül a belső szobában és kormos kezében szorongatja azt a kis könyvecskét... Mintha hallaná, ahogy a kis lánya énekel, az a lencsőke, okos tekintetű leányka... Gondolatban újra végigélte a kovácsnál tett látogatását, hallotta a kovács beszédét, tanítását, maga elé idézte mozdulatait, tekintetét, azt a csöndes, békességes bizonyosságot, amellyel beszélt. Nem volt ebben az emberben semmi különös buzgóság vagy lelkesedés, nem volt benne szánalom vagy keménység sem, hanem valami ingadozás nélkül való, bizonyossággal teli kiforrottság és érettség, amely a maga teljesen lehiggadt mivoltában az ő sajátos, hajthatatlan alakjává formálódott ki.

Azóta gyakorolta azt, amire a kovács tanította: nap-nap mellett lerakta az Úr színe előtt azt a terhet, ami teherré súlyosodott rajta s ha semmi sem nyomta, gyakorolta magát a kegyelem, a békesség napjáért való hálaadásban. S ha el-elborult is fölötte s olykor komor idők következtek el reá, újra meg újra új világosság ragyogott föl a lelkében. S ha nem ragyogott is föl menten, akkor sem kétségeskedett, hanem arra emlékezett, hogy a nap ott van a felhők mögött is s onnan újra föltámad és sugaraival belevilágít a lelkébe. S így is történt rendszerint. Ami ránehezedett szívére, az csak a fölébredt lelkek szánandó állapota és Lustig megtévelyedése volt. Szívét mindenk fölött ez foglalkoztatta, a maga dolgai csak ez után következtek.

Az útát ismerte. Számtalanszor megjárta szorongó lélekkel. Milyen távolinak is tetszett most neki az az idő! S milyen teljességgel megváltozott azóta minden! Akkor komor, keserves, nap-talan volt az élete, mintha valami sötét, idegen szobában tapogatódzott volna, amelynek nem találta meg kifelé vezető ajtaját; az éhség, a lelkének éhsége majdnem elemésztette, a borzalom, a halál félelme rettegtette, most pedig csöndes, békés, zavartalan Istenben való pihenés az élete, halk, szótlán imádság, Istennel való együttjárás, csupa verőfény, akkor is, amikor nem süt a nap, csupa reménység és gyönyörűséges várakozás, mert minden egyes

felhajnalló nap azt igéri, hogy különb lesz az előzőnél! S ilyen volt csakugyan az élete, ilyen lett volna, ha — az az egyetlen megmegújuló gond rá nem nehezedett volna szívére! Hite megerősödött: tudta, hogy bátorsággal járhat-kehet, mert nem egymagában járja útját.

Az erdős hegyoldalon a felé a tanya felé tartott, amely felé mások is igyekeztek, legkiváltkép fiatalok. Ének hangzott ki a házból. Ha ki-kinyitották az ajtót, bántó, éles női hangok áradtak ki rajta zavarosan, nyersen. Fiatal emberek és nőszemélyek álltak az udvaron nevetgélve és nagy hangon beszélgetve. Pál egy kis ideig hátrább állva figyelte az ifjúság viselkedését, amely egyre hangosabbá vált.

Igy megváltoztak ezek az összejövetelek?! Ilyen vásári csődületekké lettek?! Visszaemlékezett azokra az időkre, amikor idejárt s Martikainen Jánost hallgatta s amikor az emberek áhitatosan, komolyan, sóhajtozva és rettegve figyeltek Isten ítéletének hirdetésére. Amint belépett, elfogta a szorongás, félelem és bizonytalanság érzése. Lustig a padon ült, az asztal mögött s nyugtalanul tekintgetett körül s az ének alatt is halkán beszélgetett a mellette ülővel. A gyülekezet hasonlóképen nyugtalanul zsibongott, tereferélt, mintha nem is összejövetelelen volna. A fejek odafordultak minden újonnan érkező felé, a szemekben idegenszerű, érzéki tűz villogott, az asszonyok felől fecsegés és halk nevetgélés hallatszott. Kutyak nyomakodtak be az ajtón és morogva viaskodtak egymással a padlón. A legények közül odament egy s az ének kellős közepén közéjük rugott és rájuk mordult, mire az ifjúság teli szájjal jókorát kacagott.

Nem, ez nem az ő helye, itt már nincs Isten Lelke! Miért is indult el, miért is nem maradt otthon, a maga békességét őrizve? Úgy érezte, mintha valaki elragadott volna tőle valamit, mintha egy durva, mocskos kéz kiméletlenül belemarkolt volna oda, ahol féltve őrizte legszentebb és legdrágább kincsét.

Lustig beszéde egyre üresebbnek tetszett neki. Egyre csak vigasztalt, biztatott, elejétől fogva mindvégig csak csitítgatott, folyton csak a lélek völegényét és annak véres sebeit emlegette. Hangja szenvedőssé vált, volt benne valami kenetteljes is, panaszos is, valami lágy, kéjelgő és ösztökélő, szeme égett és csillogott, zömök, elhízott teste lassú ütemben hajlongott előre, hátra.

Pál az egész idő alatt vívta a harcot önmagával. Szólhat itt még ő valamit? Van-e itt helye más szavának, mint a Lustigénak s van-e itt valaki, aki őt megértené? Úgy tetszett neki, hogy ezek mind bűnbánat nélkül valók, azok is, akik annak a régi Savojárvi-

nek zsengei, a nagy ébredés évéből valók, akiket az Úr egyszer földre sújtott s a Pál apostolhoz intézett hívó szóval elhívott. S ezek most itt ülnek, semmivel sem törődve, semmit sem gondolva, nem lévén képesek a helyes és a helytelen megkülönböztetésére. De neki ez elég volt, mindez borzalommal töltötte meg: Lustig beszéde és egykori barátainak elfásult állapota.

Amikor az éneket elénekelték, Pál halk, bátortalan hangon beszélni kezdett:

— Ezen az úton szándékoztok tovább is haladni, amelyen ez az ember vezet benneteket? Talán ez az az út, amelyen az élet Ura ment elöl s az apostolok s a régi idők minden szentjei nyomában jártak? A mennyországba vívő úton való járáshoz nem kellene egyéb, mint olyan könnyelmű, testi indulat, amely az ilyen csődületekben találja kedvét?

Megállt egy pillanatra, körülnézett. végigjártatta tekintetét a szobában, amelyben csönd és szokatlan, álmélkodó várakozás lett úrrá.

— Nyomorult vakok: nem tudjátok, nem értitek, hogy melyik az az út, amelyen lelketek eljuthat az üdvösségre? — folytatta. Igaz, senki meg nem mutatta nektek, az Úrnak útjára pedig senki sem talál reá magától. Rejtett út ez és rejtett valami a rajta való járás is. Ha ti nem ezen az úton jártok, nem ti vagytok ennek az oka, ti, akik a nagy ébredés esztendejében fölébredtetek, amikor az Úr a földre sújtotta a népet és szentséges hívó szavával a sötétségből az ő csodálatos világosságára hívta el a bűnösöket. Az az oka ennek, aki benneteket hazug világosság felé vezetett, ez a Lustig, aki, ime, ma este is szólott hozzátok. Nyilvánvaló, hogy ti még nem tudjátok megkülönböztetni, kiben lakozik az Úrnak Lelke, kiben nem s nem ösmeritek az igazi pásztor hangját s ezért fogadtátok el pásztorotokul a farkast. Ti, akik rég fölébredtetek, nem mentek terhetekkel az élet Ura elé, nem várjátok vágyakozással annak a napnak fölkelését, amelyet az Úr a maga idejében fölvirraszt. De hogyan is tudnátok ti ezt jobban megérteni, mint én! Azelőtt az én állapotom is ugyanolyan sötét és nyomorult volt, sőt még talán sötétebb, mint a tietek. De még van idő, még vár az Úr, hogy megterhelt és megtört szívek, sötétségben és tévelygésben tapogatózó lelkek eljussanak hozzá!

Elhallgatott. Torkán akadt a szó, feje lecsuklott. Megmondta azt, amit meg kellett mondania, amit végre valahára egyszer ki kellett mondania. Rajtuk áll, hogy most már mit cselekesznek: elfogadják-e, vagy elvetik szavait.

Hallotta a nyugtalan suttogást, a gúnyos, haragos hangokat

a férfiak felől. Amint fölemelte fejét, látta, hogy Lustig rákvörösen ül a helyén.

— Mit hányod-veted magad itt? Vannak itt nálad öregebbek! Azt hiszed, hogy öregeket taníthatsz és vezethetsz, amikor még a magad leckéjét sem tanultad meg! — szólt rá Lustig reszkető, rekedt hangon.

— Azért jött, hogy leckéztessen, oktasson bennünket? Ilyenfajta bölcseséget hozott magával onnan délről? Ha különbnek tartja magát, maradjon a magafajta jobbak társaságában! — hallotta a férfiak sorából az asztal mögül.

— Ha lelkiismeretetek azt mondja, hogy az igaz úton vagytok s tánclépésben elérhettek a mennyországba, akkor maradjatok meg rajta s szedjétek szaporán a lábatokat! Az ideigvalóság rövid, az örökkévalóság azonban hosszú, — szólt Pál határozottan és kiment.

Az összegyülekezettek mindnyájan szinte egy akarattal fölkeltek helyükről, indulatos hangon beszélgetni kezdtek egymással, megvetően nevetgéltek s zajongva kitódultak az ajtón.

Nyomorult emberek, akiknek inkább kell a sötétség, amelyben Lustig vezeti őket! Pedig egykor barátai voltak Pálnak, Isten drága hívásával elhivattak s most akárcsak valami léha vásári népség, úgy mennek útjukon!

Szopora léptekkel, nagy sebbel-lobbal sietett haza, mintha valaki elől futna, mintha valaki vissza akarná tartani. Minek is indult el erre az útra, minek is beszélt azoknak, akiknek lelkiismerete elnémult, elméje elsötétedett, akiken az Úron kívül amúgysem segíthet senki?!

Nem, nem tudta megmondani azt, amit elgondolt. Nem találta meg a kellő szavakat. Beszéd közben megzavarodott s az az érzése támadt, mintha valaki csöndesen a szájára tette volna a kezét. Miért nem tudott úgy szólni, ahogy akart? Valami idegenszerű érzés fogta el, valami nyugtalanság, békétlenség, amilyent azelőtt még nem tapasztalt, valami csöndes, sajgó fájdalom, a vereséget szenvedett ember megalázottságának tudata. Senki sem lépett oda hozzá, senki az ő régebbi barátai közül. Elhúzódtak tőle, messze elkerülték, csak úgy oldalvást vetettek reá haragos pillantásokat. Csak a fiatalság állt meg komolyan az ajtó-nyílásban.

Mégis csak a maga akaratából indult volna útnak, az Úr, az Úrnak Lelke nélkül? Ha az Úr vele lett volna, maga adta volna a szavakat szájába s akkor az embereknek sírva kellett volna hozzá-menniök, kérdezősködve, az út felől tudakozódva. Így kellett volna szólniok: Légy áldott Pál, hogy eljöttél hozzánk, hogy segítettél

rajtunk, hogy a tévelygés útjáról a világosság és az élet útjára vezettél bennünket! Ha tudott volna úgy beszélni, ahogy kellett volna. ha a szavak készen lettek volna, hogy kimondja őket, akkor ezt jelnekin tekinthette volna, hogy az Úr vele van, hogy ügye egyszer mind az Úr ügye. Vagy mégis csak próbára akarta tenni az Úr saját magáért, hogy megalázza, hogy el ne bízsa magát s az őnmaga szeretete el ne hatalmasodjék a szívében? Nem, nem tudta, semmit sem tudott, semmiképp sem tudta megmagyarázni magának, ami történt vele. Úgy volt, mint akkor, amikor azok a sötét, nehéz idők jártak fölötte, a pokol tüze nyaldosta körül lelkét s az Úr rejtett bölcsesége még nem tárult föl előtte.

Otthon olvasott, mint azelőtt, kutatott a szentírásban, esténként ott ült az asztalnál a biblia mellett, amely ott feküdt fölötte az asztalon, mintha vágyakozással várta volna, hogy munkájából megtérve mellé telepedjék. De nem volt többé az az ember, aki azelőtt. Elhagyta az a csendes nyugalom, a mindig felhőtlen ég elborult fölötte s lelkét már nem töltötte be az a zajtalan, rejtett, szakadatlan öröm. Mintha valamit elvesztett volna, amit keresett, de ami felől igazában nem tudta, tulajdonképpen mi is az; mintha ott belül eltört volna valami, amit sem ő maga nem tudott egybeforrasztani, sem az Úr...

Szórakozott volt, hosszasan el-elbíbelődött a maga gondolataival, majd fölriadt, fölkerelkedett, ügyel-bajjal elvégzett valami munkát, mindezt inkább csak azért, hogy elhessegesse a gondolatait. Mire magyarázza ezt a sajátságos állapotot? Mi nyomja a lelkét, mi mind ennek az oka? Most kell talán elkövetkeznie annak a sötétségnek, amelyről a kovács szólt, de amely eddig még nem mutatkozott? Napról-napra egyre jobban ráeszmélt, hogy kisiklik kezéből az a jó érzés és boldog tudat, mely mindezekig eltöltötte.

Egyszer szóba hozta ezt a nagybátyjának, de az nem tudott neki tanácsot adni ebben. S hogy is tudott volna neki tanácsot adni akár a nagybátyja, akár más valaki, akik nem tapasztalták, nem érezték azt, amit ő! Nagybátyja csak annyit mondott: Te tudod, te érted a magad dolgát legjobban és arra biztatta, hogy olvassa a szentírást. Hiszen érteni értette ő, tudni tudta, hogy mindennap a kegyelem széke elé kell járulnia s az életében semminek sem szabad megrögződnie, így a bűneinek sem, hanem együtt kell neki járni az Úrral s a vele való közösségben mindennek nyilvánvalóvá kell válnia s tudta azt is, hogy a világosság jön, hogy a hajnal dereng, a nap fölragyog, aminthogy egyszer már föl is ragyogott neki. Mindezt tudta jól és mégsem értette jelenlegi állapotát.

A régebben fölébredtek között akadt egy-egy olyan, aki eljött hozzá, föltárta előtte lelkiállapotát s elmondta a maga tapasztalatait. Az ilyeneknek megörült, mert ez bátorítás volt számára, aminek szükségét érezte. Megtudta tőlük azt is, hogy mások is megindultak már ezen az úton, gyanakodnak, ingadoznak. Ezeket tehát még nem tudta végkép megköltözni Lustig. Azon az estén kezdtek el gondolkodni a maguk állapota felől és kezdték keresni az igaz utat, amikor ő Savojárriben beszélt. Attól fogva eljárnak egymáshoz, elmondják egymásnak aggodalmaikat, kételyeiket, de mindezt titkon, Lustig tudta nélkül, zárt ajtók mögött. A szándék megvan bennük, hogy eljöjjenek, hozzá, Pálhoz, Sutelába, de még nem bátorodtak föl erre.

Végül is úgy látta, hogy csak a kovács tudna itt eligazodni, az tudna neki tanácsot adni, hogy nyiltan megkezdje-e a harcot Lustig és savojárvi-i barátai ellen, akiket a sátán csalárdsággal tart fogva, vagy pedig hagyjon mindent úgy, ahogy eddig volt. Látta: addig nem lesz nyugalma, békessége, amíg erre a kérdésre világos feleletet nem kap. Ez az ő terhe, ez emészti titkon éjjel és nappal. Ez gyötri, ez jár a nyomában mindenfelé s ez az, ami hovatovább megerőtleníti a saját lelkéért való tusakodásban is.

Tavasztó egyik napján, amikor a vetés munkája már elvégződött, újra elindult Pál arra a hosszú útra, amelyet egyszer már nehéz szívvel megtett. Most már nem kellett senki előtt sem eltagadnia, titkolnia útnakindulását, amint azt akkor kénytelen volt tenni. Most nem a lelkiismeret furdalása, nem a halál félelme kergette. Könnyű és örvendező volt a szíve, mintha csak hazafelé tartana, ahol az öreg édesatyja várja idegen földről hazatérő fiát.

Milyen csodálatos is volt az ő élete gyermekkorától fogva! Igazában nem is volt része a gyermekkor örömeiben és boldogságában. Attól fogva, hogy egyáltalában gondolkodni kezdett, úgy emlékszik, — folyton-folyvást, — az foglalkoztatta gondolatait, mikép juthat el az üdvösségre. Egyre csak a kárhozattól, a haláltól, az utolsó itélettől félt. Homályosan emlékszik, hogyan vitte el egyszer édesatyja nagypéntek ünnepén a templomba, miről prédikált a pap s milyen riadtan kérdezte ő édesatyjától ott a templom padján: Ki az, akit megöltek? Öreg, fehérhajú pap prédikált, aki maga is sírt prédikációja közben. Azután emlékszik konfirmandus korára, amikor egymagában állt a templom fala mellett a pap jövevényére várva, míg a többi gyermekek zajongtak, verekedtek, de az ő szíve nehéz és szomorú volt s a pap őt kérdezte, ha a többiek közül senkisé is tudott felelni. Az édesanyja mindig jó és szelid

volt. Vigasztalgatta, csitítgatta és Gusztáv király háborúinak idejéből való régi katonadalokat énekelt neki. Egynek emlékszik egy kissé a kezdetére:

Serlegemet, Gusztáv király, rád köszöntöm:
Észak földje legjobb nedve pezsdül benne!
Egyességet,
Békességet
Te teremtesz itt!

Ilyesfajta volt az induló üteme és az édesanyja közben a térdén lovagoltatta. Különb énekeket nem tudott az édesanyja s mai napig sem tanult ennél különbeket. Ha egy-egy komolyabb szót szól hozzá, sírva fakad, sirdogál is egy darabig, de azután megint csak visszahanyatlik régi lelkiállapotába. A nagybátyjában ellenben mindig volt valami, valami a régi istenességből és búzgóságból, ami csak amolyan külső kegyesség volt ugyan, de amellyel ő maga szemmelláthatólag meg volt elégedve.

Gyönyörű, meleg, nyárias volt körülötte a természet, forróság nem tikkasztotta, mint nyárközepén: nyájas, üde, pezsdülő élet köszöntötte mindenfelől. Erdő, mező illatot ontott s a távoli hegyormok — egyik a másik mögül — fölényesen a magasba szálló, egymásba olvadó, hangtalan üzenetüket küldték feléje! Ő csak ment, ment, egyik nap a másik után, célja felé... Fáradtságot nem érzett: az útnak egy-egy darabján egyenest futott.

Ime, a kovács tanyája most is ott van a tó partján, kissé lejjebb az út másik oldalán a kovácsműhely s amott az erdő szélén a kő, a nagy kő, amely mellett akkor, amikor itt járt, térdre borult, hogy hálát adjon az Úrnak.

A kovács megöregedett. Annyira, hogy Pál nem ösmert reá s viszont a kovács sem ösmerte meg őt. Csak hunyorgott a szemével s kezét szeme fölé emelve hosszú ideig nézte, mintha valamit vissza akarna idézni az emlékezetébe.

— Igy van bizony: ha az ember megöregszik, a látása is romlik, az emlékező tehetsége is gyöngül. De mintha te is fiatalabb, véznább, meg talán kisebb is lettél volna akkor? — szólta a kovács.

— S a mester dereka is egyenesebb volt, — tette hozzá Pál nevetve.

— Ez már a kovácsok nyavalyája, hogy a hátuk időnap előtt meggörnyed. A föld is maga felé vonja az öreg embert... Jó, hogy jöttél. Gyakran gondoltam rád.

— Én is kegyelmedre. Alig múlt el azóta nap, hogy gondolat-

ban ne jártam volna itt. Kegyelmed nem is tudja, hogy akkor milyen kincset vittem magammal, amikor azt a világosságot és bölcseséget magammal vihettem, amelyet a világ nem ismer.

— Mindkettőnknek szükségünk van egymásra. Nagy kegyelem az, hogyha barátok találkozhatnak egymással, kiváltképp Isten barátai. Itt minden olyan holt és hideg.

Fiatal, pirosképű leány jött be. Hosszú hajfonadéka lelógott a hátán.

— Ez Margitka? — kérdezte Pál, ráköszönve.

— Ő bizony, — felelt a kovács és tekintete szeliden pihent meg leányán.

— S énekel-e még?

— Még nem hagyta abba! Mit is csinálna anélkül, ha az édes apja meghal? — felelt a kovács szomorú hangon. A világ rossz és a fiatalság élete telve van kísértésekkel.

— Igen, de nem az ilyen leány számára, aki kora gyermekségétől fogva úgy növekedett, hogy az Úrhoz ragaszkodott, — jegyezte meg Pál vigasztalólag.

— Ne mondd! Ha az ember elhagyja magát egy időre, ha csak egy-egy napra is, szíve már odafordul a világ felé. Ezért kell az öreg embernek is nap-nap mellett vívnia a harcot. Semmink sem marad, ha nem vagyunk ébren.

A kovács eleven, fesztelen volt, beszéd közben egyre jobban föllelkessedett, fölkelte a helyéről, egyet-kettőt fordult fűrgén a szobában, majd újra leült.

— Ha az ember egymaga éli az életét és a maga dolgával vesződik s küzd a maga szíve hidegségével, gyakran érzi, hogy szüksége volna olyan barátra, aki megértené. Itt pedig nincs senki ilyen. Senkim sincs, akinek megnyithatnám a szívemet. De mi hozott megint ide — olyan messziről?

A kovács ezt olyan hirtelen kérdezte, hogy Pál valósággal megijedt és csak bajosan találta meg, mit feleljen.

— Azért vagyok itt, mert megint szükségem van arra a világosságra, amelyet nem találhatok meg a közelben.

S belekezdett mindannak az elmondásába, ami ránehezedett a szívére: hogy a fölébredt lelkek a hamis tanítás, Lustig tanítása nyomán tévútra tértek, hogy egyszer már megpróbálta visszatéríteni őket a helyes útra, de nem hallgattak rá s hogy a maguk-viselete egyre léhább.

— Te pedig csak féltél és gyötrődöttél s nem cselekedtél? — kérdezte a kovács, amikor Pál elhallgatott.

— Észrevettem, hogy már-már elhagy a nyugalmam és békes-

ségem, hogy csak éppen a magam számára van világosságom s érzem ugyan, mi a különbség az igaz és a hamis keresztyénség között, de nem tudom azt annak rendje-módja szerint megmagyarázni.

— Hadd vesszen a magam békessége, ha másnak a hamis, csalóka békességét kell megdöntennem! — tört ki a kovácsból határozott, bizonyossággal teli hangon.

— A tévelygő és megbizhatatlan keresztyének nem akarják újra meg újra megtanulni, amire a koldus taníthatná meg őket, — folytatta aztán, — hanem csak mennek a maguk útján, akár csak az Úr meggyógyította bélpoklos s magukban gyönyörködnek s egyre csak a maguk kegyességének tükrébe tekintgetnek. Lásd meg, mennyire különböznek a szegény bűnöstől, aki mindennap újra kezdi a maga útját s újra meg újra visszatér irgalmas Megváltójához!

Igy van ez. Maga is így értette ezt. Csak arra nézve volt titkon kétsége, vajjon meg tudja-e igazán egymástól különböztetni, mi a helyes, mi a téves. A határvonalat csak sejtette, csak a lélek megérzésével tudta megvonni. Ugyanarról az egyszerű igazságról volt szó most is, amelyre a kovács az első alkalommal rámutatott: mindennap kezd újra, vedd magadat a magad istentelenségében Isten elé, tartsd nyitva a kegyelem székéhez vezető utat!

— Az az érzésem, mintha nem volna felhatalmazásom arra, hogy elmenjek s szóljak hozzájuk, mintha az Úr nem hívott volna el erre, — vetette ellen Pál.

— Ne magadtól kérj felhatalmazást, ha az Úr ügyéről van szó! A fölébredt ember szíve rossz tanácsadó: elitél, földre sújt, alkalmatlanná tesz. Én már tapasztaltam ezt a mesterkedést. Csak higgy az Úrnak és szánd azokat a nyomorultakat, akik a farkas fogai közé kerültek! Neked az Úr nyilvánvalólag megadta ajándékát.

Egész napon át beszélgettek. Együtt ültek, olvasták a «Méz-cseppek»-et s kitárták egymás előtt szívüket. A kis Margit énekelt közben egyet-egyet, majd a háziasszony tisztét tette körülöttük, majd pedig leült köténye alá dugott kézzel és hallgatta beszélgetésüket.

— Sötétség borítja ezt a darab földet, — mondta a kovács. Nincs itt senki barátom, aki támogatna, vigasztalgatna: magamnak kell megtalálnom a vigasztalást Isten ígéjében. De hamarosan véget is ér ez: elérem a célt. Csak még a szoros kapun kell általmennem, de majd megsegít az Úr, aki eddig is megsegített.

Pál szeretett volna mondani valamit a kovácsnak, valamit,

ami bátoríthatta volna, amivel kimutathatta volna iránta való baráti indulatát, de nem tudta megmondani.

— Honnan van az, hogy a haláltól való félelem teljesen elhagyta a szívemet? — kérdezte egy idő múlva.

— Mi szükséged volna reá? Az istenteleneknek kell ezt a terhet hordozniok, nem pedig Isten barátainak. Majd a szükséghez képest még ezt is rád veti az Úr, mint egyéb terhet, ha fegyelmezni és növelni akar általa. Az öreg ember bizony sokszor elgondolkozik azon, mi minden gyötrelmet elszenved a szegény lélek, míg végül eljut a szabadságra.

— Még nem érkezett el az a nagy sötétség, amelyről akkor szólt kegyelmed? — folytatta Pál.

— Még nem érkezett el, mert még nem érkezett el az ideje: még nem erősödtél meg annyira, hogy elbírhatsz. Fiatal, legényember vagy; még nem tapasztaltad meg az élet gondját. Ha majd megszálasodol, emberrnyi ember leszel, megvállasodol, akkor rád szakad a teher, amelyet hordoznod kell. Az Úr útján való járás olyan, hogy ahhoz ő megadja mindkettőt: az útravalót is, a hordozni valót is. De bármi jöjjön is, bármi adassék is nekünk, hittel és alázatossággal kell elfogadnunk, nem nyugtalankodva, nem keresve vizsga szemmel, merre lehetne menekülni a kereszt és a teher alól, hanem csöndben várva, mind teljesebb engedelmességgel vetve magunkat Krisztus lábai elé.

Amikor újra elbúcsúztak egymástól, Pál tudta, hogy utoljára látja öreg barátját. Olyan kicsinynek, roskatagnak, tehetetlennek látta a kovácsot, amint ott állt előtte, nedves szemével hunyorgatva s ott maradt lányával a korai nyári reggel fényében úszó udvaron. Mialatt a reggelit elköltötték, a leány énekelt még valamit és a kovács olvasott egy darabot a «Mézcseppek»-ből, inkább csak úgy emlékezetből mondva, ahogy Pál látni vélte.

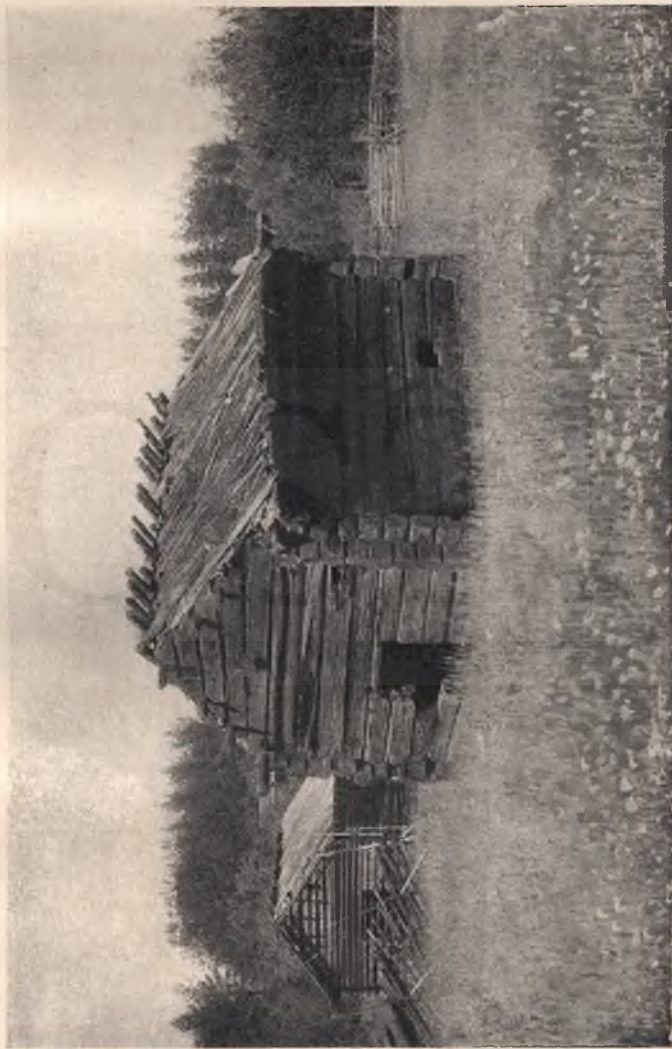
Pál lelkét most nem töltötte el az a hangos öröm, amely a kovácsnál tett első látogatásáról való visszatértében ujjongott benne. De békessége a megszilárdult, megbizonyosodott szív békessége volt. Olyan világossága és bizonyossága volt most a fölől, hogy mit kell cselekednie, mintha csak a zsebében lett volna rá a fölhatalmazás. Most már nem kellett aggodalmaskodnia, nem kellett engedelmet kérnie sem magától, sem másoktól. Békességben tudott menni, ha menni kellett, ha az Úr ügye kívánta és a fölébredt lelkeken segítenie kellett. Hiszen harc és küzdelem az egész élete annak, aki az Úr oldalán áll. Nem szabad sem a maga, sem a mások kényelmére néznie. Szét kell zúznia Lustignak és a többieknek békességét, azt a hamis, bűnös békességet.

Suonenjokiban betért arra a tanyára, amelyet már ismert. Az öreg gazda már meghalt és haldokolva üdvözetét küldte neki: «Köszöntsétek azt a Sutelából való fiatal embert! Azt az Úr küldte hozzám, hogy el ne vesszek.» Fiai komolyak és barátságosak voltak. Nem eresztették el, tartóztatták, elhallgatták beszédét; ők meg viszont édes atyjukról mondtak el egyet mást. Attól fogva, hogy Pál eltávozott tőlük, új emberré lett, csöndes, alázatos s nap-nap mellett békességes szívvel beszélgetett övével haláláról. Aztán szeni Mihály napja előtt való éjszakán meghalt, ragyogó arccal, az Úr jövetelét várva. «Nem látok, nem érzek semmit, de hitben várok, reménységben látom Megváltómat!» — volt utolsó szava.

Pál számára ez erősítés és bátorítás volt. Nem szabad elrejtene azt, amit az Úr adott neki, hanem világítania kell a rejtett bölcsesség felől nyert világossággal. Nem szabad arra tekintenie, hogy sok vagy kevés-e az, amit nyert, hanem arra kell gondolnia, hogy mit cselekedett az Úr a pusztában az őt kenyérrel s hogy megáldotta az ő bizonyosátevő szavát is Suonenjokiban. S ha visszatértette őket, akkor majd velük is közössége lehet, akárcsak a kováccsal és velük együtt lángra lobbanthatja és terjesztheti az ébredés tüzét. De ha nem történnék is így, ha nem több, csak épen egy kis sereg volna is az, amely vele együtt járja a mennyországba vezető utat, mégis imádsága meghallgatásának kell azt tekintenie. Hiszen akkor neki is lesznek majd barátai, akik támogatják, bátorítják, ha egyszer elkövetkeznek a bajnak és a kereszthordozásnak hosszú, sötét idői.

S amint egyszer már megtette, újra elment Lustig összejövételére. De most már nem nyugtalankodó, erőszakoskodó lélekkel ment, hanem csöndes imádsággal, az Úrtól kérve erőt. Most már tudta, hogy nem emberi erőfeszítéssel kell az Úr ügyét szolgálnia, nem haraggal és lázító indulattal, nem ostorsuhogtatással. Ami akkor dolgozott benne, az csak a természetes ember maradatlan-sága és kontárkodása volt. Nem volt egyéb, mint kevélység, önzés, képességeiben és erejében való tetszelgés. Tudta, így nem szolgálhat. Az Urat kell kérnie rá, hogy adja ajkára az ő üzenetét.

Újra együtt voltak valamennyien körülötte a sötétes szobában. Nyír- és nyárfa levéllel volt telehintve a padló s ezeknek erős illata betöltötte a szobát. Lustig most is, mint akkor, az asztal mögött ült. A vöröses, kerek arcok határozatlanul váltak ki mindenfelől a félhomályból. Látszott, hogy mindenki csak Pált nézi. Egyesek, hogy jobban lássák, fölálltak a kályha padkájára, vagy a kályha átellenében lábújjhegyre álltak.

Íz a konyhó, amelyet fiatal házas korában épített
Ruotsalainen Pál.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Pál engedte, hogy előbb Lustig beszéljen s csak, amikor már végzett s az utolsó éneket is elénekelték, szólalt meg, fejét keményen hátravetve, hosszú felső testét kiegyenesítve.

— Sok olyan barátomat látom közöttetek, aki még az első ébredés idején riadt föl bűneiből. Én akkor még fiatal fiú voltam, amikor az Úr fölébresztette Savojarvi népét s azon a forró nyári napon ott a szénakaszálón leroskasztotta az embereket a bűnnek és a halál félelmének terhe alatt. Akkor együtt voltak valamennyien, együtt sírtak és együtt hallgatták Martikainen Jánost, amint Isten szent és igazságos ítéletét hirdette nekik. De azután elváltak útjaik s többé nem is egyesültek, noha csak egy út vezet a mennyországba, egy ajtó az életbe. Ez az út a keskeny út, amint az élet Ura szólt róla s amint az ő apostola is bizonyosságot tett arról, hogy sok háborúságon által kell nekünk az Isten országába bemennünk. Ha pedig ez az út keskeny út, akkor ezen az úton nem kereshet gyönyörűséget a bűnös s nem hajszolhat olyan örömeket, amelyek nem a Lélek adta igaz öröme; hanem meg kell tagadnia magát, s el kell fogadnia az Úrtól az erőt a keskeny úton való járásra s a hit harcának mindvégig türelemmel való megharcolására. Csak azt akarom nektek mondani, hogy az Úr az ébredés idején megadta nektek a maga kegyelmét, nektek pedig hűségesen követnetek kell az ő hívó szavát s keresnetek kell a világosságot az ő kinyilatkoztatott igéjében, amely által kegyelmesen minden nap szól hozzátok.

Érezte, hogy beszéde egyre melegebbé válik, szíve egyre jobban megtelik bátorsággal, a szavak szinte csak úgy maguktól tolnak ajkára s hangja betölti a zsúfolásig megtelt szobát. Az összejövetel népén nagy megindultság vett erőt: egyesek alétan leroskadtak, mások hangosan sírva fakadtak.

— Vigyétek ki őket! Vezessétek ki őket! — szólt és tovább beszélt.

— Az igaz úton indultatok el ti valamennyien, fölébredt és elhívott lelkek, de azután letértetek róla. Először rajta felejtétek szemeteket a saját kegyességeteken. elfogott a gondatlanság és elhagyátok magatokat. Azután, mivel nem nyertétek el az igazi örömet és békességet az Úrtól, a magatok kezével és lábával igyekeztetek azt megszerezni. Így azután megnövekedett bennetek a testi ember, a bűntudat megerőtlenedett s elfelejtkeztetek róla, hogy minden nap a kegyelem széke elé kell járulnotok. Most újra kell kezdenetek: a bűnös ember teljes meztelenségében vessétek magatokat Krisztus elé, azzal a vággyal tele, hogy kegyelmében

tekintsen újra reátok. Az Úrnak keze még nem rövidült meg és az ő kegyelme nem fogyatkozott el.

Lustig sápadtan, riadtan, lesujtottan, földig megalázottan ült a helyén. Egy darabig úgy látszott, mintha szólni akarna, amikor azonban látta, hogy az emberek lehorgasztják fejüket s válluk meg-megrándul s hallotta, hogy az asszonyok sírnak, jajgatnak, különös hangon beszélnek, kitántorgott a házból, lement a hegyoldalra s mint valami menekülő gonosztevő az irtásföld széléről az erdőbe vette magát s eltűnt.

Pál pedig ott maradt a házban, ott ült, ott beszélgetett az emberekkel, támogatta új barátait az élet útján, tanácsával vezette, igazgatta őket, akárcsak az anya síró gyermekeit. Valami sajátságos, új érzés töltötte el, amelyet annakelőtte sohasem tapasztalt.

AZ ÚR IGÁJÁBAN.

Mintha szünös-szüntelen hajtották, kergették volna őket egyik helyről a másikra... Mintha sehol nem akadna számukra hely, ahol megélhetnének, megmaradhatnának s állandó otthont építhetnének maguknak... Mintha folyton-folyvást csak szenvedniök, éhezniök kellene, szükséget kellene látniok...

Elhagyták Sutelát, szüleinek tanyáját Pál meg a felesége s új házat építettek maguknak künn a vadonban; onnan megint Koskiniemibe menekültek, Ritta szülőföldjére, a folyó partjára, a síkságra. A nyomorúság azonban egyre nyomon követte őket, az éhség folyvást ott leselkedett az ajtó mögött, a fagy újra meg újra tönkretette két kezüknek minden erejük megfeszítésével végzett tédrelmes munkáját. A másoké megmaradt, tőlük elvétellett, mások még félre is rakhattak, őket szünös-szüntelen a harag és ostoroztatás üldözte.

Ez volna az Úr vezetése? Ez volna az a nyomorúság, amelyről a kovács beszélt s amelynek jöttét Pál csendes szívvel várta? De ő kitartott, alázatosan és zokszó nélkül vett el mindent az Úr kezéből, tette a dolgát, újult erővel dolgozott. S ha ereje elfogyatkozott, övéit az Úr gondviselésébe ajánlotta: Uram itt vannak, te viselj gondot a tieidről!

Maga sem értette, honnan veszi ezt a hitet és bátor bizakodást, csak érezte, hogy az eltölti a szívét és hogy bírja a terhet. Folyton jókedvű volt, jókedvűen tért meg a munkájából, másnap megint vígan indult el hazulról, egyre csak nevetett, tréfálkozott, mintha semmi baja sem volna, mintha semmiben sem látna szükségét...

Savojärviben és Ollikkalában most mindenki barátja volt neki. Új élet volt most ott: a nép teljességgel megváltozott. Az öregek új életre éledtek s a fiatalok sorban egymás után föl-

ébredtek. Ki hitte volna, hogy ez mégis megtörténik, hogy még így fölvirrad az Úrnak napja, hogy még a megtántorodottak is visszatérnek s újra elindulnak az élet igazi útján?! Olybá tűnt föl Pálnak mindez, mintha álmot, csodálatos álmot látna, amely felől nem merete elhinni, hogy valóság. Nem törekedett ő arra, hogy Lustig helyett ő legyen a vezető, de rákényszerítették, érte jöttek, elhívták összejöveteleikre s ő kénytelen volt olvasgatni velük, bátorító szavakat szólni hozzájuk. Pedig legszívesebben elvegyült volna a többiek között, észrevétlenül meghúzta volna magát valahol, egymagában örvendezett volna s hallgatta volna valaki másnak a beszédét. Mindig valami aggodalom, valami rejtett békétlenség töltötte el, ha másokhoz kellett szólnia, másokat kellett tanítania.

S mégis ez volt az, ami bátorította és fönntartotta a földi gondoknak közepette. Ha az Úr otthon megfenyítette és gonddal terhelte meg, itt viszont fölemelte és megbízta. Ennek tehát így kell lennie, ez az Úr akarata, ilyen az ő vezetése: amit az egyik kezével elvesz, azt a másikkal visszaadja, a rosszabbat elveszi, a jobbat megadja! Mit neki, ha szegény, ha földi gondok terhe alatt kell roskadoznia, amikor lelkét az Úr táplálja és nap-nap mellett mennyei kincsek után nyújthatja ki a kezét! Mit neki, ha az éhség fogyasztja ugyan, de lelke megváltatott: megszabadult bűneinek terhétől és eljutott Isten gyermekeinek szabadságára! Ha egy-egy összejövetelről való hazatérte alkalmával mindezt elgondolta, úgy elálmélkodott ezen a csodálatos állapoton. Már-már azt hitte, nem is idelenn a földön jár s feje valósággal szédült. Gyönyörűségesek voltak ezek a hazatérések! Lelke telve volt az Úr jóságával és új lelkesedés lobbant föl benne, ha azokra gondolt, akik újabban ébredtek föl. Valahonnan messziről még fülébe hangzott ilyenkor az összejövetelről hazatérőknek egyre távolodó éneke, amint a hegyoldalakon leereszkedők, fölfelé igyekezők ajkán örömuket hirdette, bánatukat sírta.

Csak az gyötörte titkon, hogy Ritta nem részes abban a kegyelemben, amelyet ő is, mások is tapasztalathból ismernek s hogy már zsémbeskedni, zúgolódni kezd útjai miatt. Azt várta és remélte, hogy Ritta is fölébred s hogy egy értelemre jutnak, hiszen együtt kell életüket eltölteniök és együtt kell gyermekeiket fölnevelniök az Úrnak. Hogy szolgálhatnának az Úrnak, hogy juthatna előbbre általuk az Úr ügye, ha egyik mást gondol és akar, mint a másik, s ha az egyik lerontja azt, amit a másik épített?! S hogy bírhatnák, szenvedhetnék el a szükségét és szegénységet, ha nem ugyanaz a támasz, segítség és vigasztalás az erősségük mind-

kettejüknök? Elkomorodott a lelke, megnehezedett a szíve, ha ezt elgondolta és az összejövételről otthonába tért vissza, ahol Ritta türelmetlenül tett-vett a házban.

Egyszer ősszel megkísérelte, hogy bevetett irtásföldjét megóvja a fagytól. Rőzserakásokat halmozott föl a földnek a nagy mocsár felé eső oldalán, meggyújtotta őket s tüzüket ébren tartotta egész éjszakán keresztül. Az első éjjelen el is érte szándékát, a másodikon azonban átcsapott a tűzön a fagy.

— Nem tarthatjuk meg azt, amit az Úr el akar venni. Hiábavaló ilyenkor az emberi erőfeszítés, — szólt reggel Rittához és néhány megfagyott kalászt tett az asztalra.

Ritta nem felelt semmitsem, csak szenvedő arccal hajolt oda legkisebb gyermeke fölé, amelyik halk, beteges hangon nyöszörgött bölcsőjében.

— Talán nagyon is a magam erejében bizakodtam. Nem imádkoztam úgy, ahogy imádkoznom kellett volna s bizony te sem... — vallotta Pál komoran.

— Mitévők legyünk? Tegnap este a liszt utólját dagasztottam bele a kenyérbe. Pedig ha nem teszek lisztet bele, nincs ami összetartsa a nyomorult fakéregből dagasztott kenyeret és darabokra töredezdve vehetem ki a kemencéből, — türelmetlenkedett Ritta.

Pál nem felelt semmitsem, csak odament az asztalhoz, levette a polcra az énekeskönyvet s azon állító helyében énekelni kezdett. Hosszú, szálás termete előre meg hátra hajlott közben s kezei mintha reszkettek volna.

— Az ének ugyan nem fordítja jobbra a sorunkat! — vetette oda Ritta, amikor Pál abbahagyta.

— Jobbra fordul az, mihelyt magunk is jobbak leszünk. Ahol az Úr gyógyít, ott nem késik a gyógyulás. A szívüknök és a hitüknök kell meggyógyulnia... Különben is tapasztalhattuk, hogy a kevés is elég...

Ritta nem tudta, milyen terhet hordoz Pál, mennyire telve van a szíve gonddal és szorongással. Amikor már-már azt hitték, hogy megvan a kenyérnek való, minden odalett, egy éjszaka elvitte úgy, hogy még vetőmag sem maradt belőle. Pál ekkor tapasztalta első ízben, hogy hite meginog és lelkére homály ereszkedik. Tiltakozni próbált az ellen, hogy a kételkedés és a földi gondok föltartóztassák az Úr útján s megkísérelte, hogy szorongó sóhajtásaival elhallgattassa titkos kételkedését.

Egy kis idő múlva látni lehetett ám, hogy befogja a lovát az udvaron és üres zsákokat rak fel a szekérre.

— Megyek Syväribe. A jonsai Sutinennek van gabonája bőven,

csak legyen hajlandósága reá, hogy adjon. Úgy hallatszik, gyűlöli a fölébredteket s a püspök elé akarja vinni dolgukat. A hitetlenek szíve nem ismer irgalmat, de az Úr a kemény szívet is meglágyíthatja, — szólt oda az ajtóban álló Rittának.

Csöndesen hajtott az úton s közben szabadjára eresztette gondolatait.

Még sohasem volt ilyen járatban. Az Úr színe előtt — igaz — minden nap mint nyomorult koldús állott, de a gazdagok ajtaján még nem kopogtatott. Vagy talán erre is szüksége van, hogy amint az Úr előtt meg kell alázkodnia, úgy az emberek előtt is megalázkodjék, — a léha, az istentelen emberek előtt, a tulajdon ellenségei előtt is? A kovácsra és a kovács beszédeire gondolt, mire megcsöndesedtek nyugtalan, gyötrelmes gondolatai. Ha a kovács nem bátorította volna, egymagában maradt volna, nem került volna a fölébredtek közösségébe. Mi öröme lenne, ha ilyen időkben egyedül, egymagában élné az életét? Hol találna vigasztalást és támaszt, amikor sokszor úgy tetszik neki, mintha még Isten ígéje is erejét vesztette volna? Számára lelki barátainak köre volt az a hely, ahol megnyugvást, bizodalmat, békességet talált, ahova menekülhetett, ha ránehezedett az élet terhe s ha úgy látszott, hogy hitének ereje megfogyatkozott.

Sohasem gondolta volna, hogy a mindennapi élet gondjai ennyire elfoghatják a lélek elől a világosságot s ennyire akadályozhatják a hitnek együgyű gyakorlását. Erről a kovács sem szólt. S most ezt is megtapasztalta. Hogy rágták, emésztették, hogy fogyasztották titkon hitének gyökereit, belső életének erőit s el is sorvasztották épen akkorra, amikor szüksége lett volna reájuk! Reggelente teljesen tanácstalanul tántorgott haza a szántóföldről. Mintha a lelke már-már föllázadt volna az Úr ellen s mintha már csak a földiekben és a láthatókban vetette volna bizodalmat.

S neki mégis nap-nap mellett éberem kellett örködni afölött, hogy az Úrhoz való viszonya világos és határozott legyen, tudjon adni azoknak, akiknek vigasztalásra és biztatásra van szükségük és soha se mondjon olyasvalamit, ami nem saját hite és tapasztalata szerint való. Mert hiszen, akinek az Úr minden nap szeme előtt van, aki az Ő útján jár s akit az Ő kegyelme éltet és hordoz, annak mi egyébre volna szüksége, külső nélkülözés és szenvedés annak mit árthatna? Csak megértené ezt Ritta is, csak meglátná az ő szeme is, hogy milyen kincs az, ha közel van az Úr, olyan közel, hogy csak egy lépés választ el tőle s az ember bármikor odaléphet elébe s terhét odavetheti Ő elébe, aki erre vár s elveheti tőle azt, amit ad. Ha ilyenkor mindezt ilyen világosan elgondolta,

újra olyan bátor bizodalommal nézte az életet, mint azelőtt sokszor.

Most is ilyen gondolatok közt ért be az udvarra. Megállt a ház előtt és egy nyaláb szénát vetett a lovának. A gazda ép akkor lépett ki a házból — apró, elhízott, barátságatlan ember volt — s szótlanul, gúnyos tekintettel állt meg a lépcsőn s elnézte Pált, amint a lova körül foglalatoskodott, majd odakiáltott valakinek az udvaron, rendelkezve, parancsot osztva.

— Mi járatban vagy, Ruotsalainen? — kérdezte végre félig tréfálkozva, félig gúnyos hangon.

— Eljöttem, hogy lássam: megtér-e a gazdag? — felelte Pál és kezét nyújtotta feléje köszöntésképen. — A szegény emberre most rájár a rúd, — tette hozzá a kézzorítás után.

A gazda végigjártatta tekintetét az udvaron s valakinek megint odakiáltott, mintha egyenest akadályozni akarná Pált abban, hogy folytassa.

— A szegény ember akkor megy el a gazdaghoz, ha a szükség készteni reá. Engem is a szükség hajtott ide: az éhség nyomorúsága, a halál félelme. Te adhatsz, ha akarsz adni: tele van a kamrád minden jóval.

Sutinen egy darabig közönyösen nézte Pált, majd sarkon fordult s a házba befelé menet kiáltott csak neki oda:

Egy marékra valót sem adok annak, aki letér az igaz útról. Menj a magad fajtájához, azoktól kérj, azok a szenteskedők segísenek rajtad! Hallom, hogy megzavart a hited, a falvakat járod s a mások asztalánál lakol jól. Nem csoda, ha a családod aztán nyeli az éhkoppot...

Úgy belenyilalt Pál szívébe, mintha kést mártottak volna bele.

— Gyanítottam én, — vetette oda fölbuzdultában a tornácon megálló gazdának, — hogy a sátán ráfordította Sutinen szívének a zárját. Az a zár pedig nem enged, amelyben ő fordította meg a kulcsot. Nem nyitja azt ki szegény panasza, a bajjal küzködő kiáltása. Látom, hogy hallottad s elhitted, amit a világ mindenfelé beszél rólam... Elhitted azt is, hogy azért járok-kelek, hogy a mások asztalához telepedhessem. Pedig én dolgozom, töröm magam reggeltől estig s ha kell, olykor éjfélig is. A kezem is bizonyosága ennek!

Pál ökölbe szorította a kezét, majd kinyitva a markát odaltartotta a gazda elé.

— S ha már meg kell hálnom, — folytatta, — ha a jonsai Sutinen éhen hagyja veszni a szegényt kunyhójában, akkor idefekszem az éléskamrád küszöbére. Legyen a gazdagnak is valami

bosszúsága: hadd kelljen onnan elcipelnie a szegény holttetemét.

Sebes léptekkel ment a lova felé, az udvar közepén azonban egyszerre csak megállt.

Nem, nem mehet el így, nem mehet el az Úr nélkül, amikor az Úrral jött ide. Nem kért úgy, ahogy kellett volna kérnie, nem alázkodott meg úgy az ember előtt, ahogy kellett volna, ahogy szándéka is volt.

Hirtelen megállt, aztán sarkon fordult. Érezte, hogy mi tombol benne, hogy háborognak benne az indulatok s hogy micsoda hatalmas erők vívják egymással csatájukat.

— Megsértődtél, Sutinen — szólt Pál visszatérve a gazdához, — zokon vehetted, amit mondtam. A gonosz indulat szólt belőlem. Nem kértelek olyan indulattal, ahogy kellett volna.

Egy szempillantásig szóltanul álltak. Pál az udvaron, Sutinen az ajtóban.

— Kerülj beljebb, — jöjj be a házba! — szólt végre Sutinen és hangja most már barátságosabb volt. — A zsákokat hagyd idekinn, majd elveszik és megtöltik őket.

Amikor Pál este hazatért, telve volt jókedvvel, tréfálkozott, enyelgett a gyermekekkel és egész este derülten és meglepődten beszélgetett Rittával.

— Látnivaló, hogy az Úr ad, hogy az Úrnak kincsháza kifogyhatatlan: csak mi fogadjuk el, amit ad, csak mi imádkozunk hozzá úgy, ahogy kell. Azonban a bűnös ember szíve ingatag és kapkodó. Majd hisz és bizakodik, majd pedig kételkedik és fél, — mondogatta Pál este, miközben aludni tértek.

Maga is elcsodálkozott rajta sokszor, hogy bírja a dolgot reggeltől estig és aztán vasárnap megteszi a hosszú utat Savojárvibe, éjszaka meg újra vissza. Mintha ereje nőttön-nőtt volna, munkakedve erősödött volna, pedig otthon csak a fakéregből sült kenyér és a mohából örölt polyva-liszt járta. S a hite mégis, minden viszontagság ellenére is, folyton-folyvást erősödött. S mindezt onnan nyerte, onnan: Isten ígéjéből és a fölébredt barátaival való közös épülésből. «Akik az Úrban bíznak, erejük megújul (És. 40: 31).» Ez csakugyan így van. Ezt ő maga is tapasztalta és erről mások előtt is szólhat mint a maga tapasztalatáról. Milyen nehéz és kemény is azoknak az élete, akiknek az életében nincs egyéb, mint a nyomorúságos esztendőkkel együtt járó e világi, mindennapi szükség és szenvedés, minden Istenben való reménység és öröm nélkül, a nélkül a hit és erő nélkül, amely mindent elbírna és elhordozhatna!

Ilyen Ritta is. Arra sem képes szegény nyomorútt, hogy egyet-

len egy napot türelmesen elhordozzon. S mi az, ami az embert türelmetlenné, ingerültté és egyre haragosabbá teszi? A mohó kívánság, amely egyre csak jobb napokat akar, azokat hajszolja. Ha megfigyelte a maga hitetlenségének és maradatlan indulatának mélyebb gyökereit, mindig megtalálta teljes leplezetlenségében ezt a kívánságot, az emberi szívnek ezt a régi kívánságát, amely minden gonoszságnak kezdete, amely uralkodik a világ gyermekei fölött, de amelyet neki meg kell öldökölnie magában. Ez volt Rittának is a bűne. Ebből fakadt pattogó és haragos beszéde is, mogorvasága és szótalansága is. De ez reá mért fenyíték és büntetés. A maga akarata szerint vett magának feleséget, a nélkül, hogy az Urat megkérdezte volna, a kananeusok lányai közül és nem az Úr népéből. Hordania kell ezt a keresztjét, amelyet maga szerzett magának.

Megint több napot töltött Savojärviben és Ollikkalában, éjszakákon át virrasztott a fiatal, imént fölébredt lelkekkel és fáradtan tért haza. Amint belépett a házba, látta, hogy egy idegen ember ül az asztal végén és a bibliát olvassa. Karjalai ember volt, Kuosmanen nevé, a Nurmes melletti Keyrittýből.

— Már Karjalában is megjelenti az Úr magát? — kérdezte Pál. — Itt Savolaxban éveken át végezte munkáját és a Lélek zúgása még most is hallik. Innen azonban elvonult nyugat felé...

— Ki tudhatja, mit cselekszik Ő, mi a szándéka? — dadogta Kuosmanen zavarodottan, nem tudva, mit feleljen s hogy is kezdjen bele mondanivalójába.

— Csak kerítsd rá a sort arra, ami idehozott! Van annak oka, ha valaki éjnek évadán indul el ilyen útra. — biztatta Pál.

S Kuosmanen belekezdett annak az elmondásába, mi szorongatta, mi készítette útnakindulásra. Csodálatos látomása volt, amikor az Úr mennybemenetelének ünnepén oda volt halászni. Feketébe öltözött ember jelent meg előtte a parton, a tűz mellett, szólt hozzá, néhány forgácsot adott a markába s meggyújtotta őket.

— Talán elaludtál és álmodtad? — vetette közbe Pál.

Kuosmanen nem aludt és nem álmodt látott. Éjfélről fogva ott ült a parton a tűz mellett és gondolkozott a fölött, ami ép eszébe ötlött, amikor megjelent a látomásbeli ember, megfeddette és a forgácsokat markába nyomta.

— Mivel olyan léha és istentelen ember vagy, aki még az ünnepnapot sem tudja megszentelni s nem tud különbséget tenni a szent és a hétköznapi között, az Úrnak magának kellett leszállania hozzád, hogy tulajdon kezével gyámolítson és vezessen a maga útjára. Ez a tanulság, fordítsd okulásodra!

— Megtenném én: csak célt érnék veled s tudnám, hogyan is jutok el az új élet útjára. Mert az emberek legtöbbször bizony a pokol felé megy. Azért jöttem, hogy tanácsot kérjek tőled. Halálottam, tudsz adni.

— Ugyan jó helyre jöttél, ha hozzám jöttél! Nekem magamnak is elkelve a tanács, hogy hogyan tegyek szert kenyérre a magam éhező családjá számára. S más dolgokban is tanácsra szorulnék... — mosolygott Pál, majd Rittára, majd pedig a vendégre tekintve.

— Látom, te is a világ ama léhai közül való vagy, akiknek útja romlásba visz, világosságuk elsötétedett, — folytatta egy kis idő múlva. — De most könnyű számodra az elindulás, akármit jelentsen is az a látomásod. Az Úr itt van előtted, elállja az útadat s ki nem kerülheted másképp, csak ha félretolod az útból. De állj meg előtte, tárd föl előtte állapotodat minden mentegetődzés nélkül, valld be minden istentelenségedet, minden nyavalyádat! Ha visszafordulsz, a sátán még vakabbá tesz, mint amilyen eddig voltál.

Egész este a bűnbánatról beszélgettek Pál és Kuosmanen. Kuosmanen olyan jól érezte magát, hogy majd ezt, majd azt mondta el, egyik dologról a másikra ugrott, folyvást kérdeztetett s egyre félbeszakította Pált.

— Olyasvalami ez, mint amilyen Lieskában adta elő magát! — vélte Kuosmanen, amikor a savorjävrii ébredésre és a fölébredtekre került a beszéd sora. — Azt hallja az ember, hogy elragadtatott állapotba esnek, lapsolnak, különös hangon hadarva beszélnek.

— Mi volna egyéb? — felelte Pál csodálkozva is, kérdezve is, de egyben a felől való bizonyossággal, hogy ez magától értetődik.

Hosszú ideig szótlánul ült, gondolatai foglalkoztatták s szemében valami különös csodálkozás tükröződött.

— Újabb csodákat kellene még megérnünk? — kérdezte egy idő múlva halkán, mintha csak saját magától kérdené. — Mert mozog a föld ott is... Csak az a kérdés, az igazság vagy a tévelygés útján járnak-e? De hogyan járnának az igazság útján, ha egyszer az Úr kezdett ott munkálkodni...

Kuosmanen nem tudta, hogy ami ott történt, honnan vette eredetét. Csak azt tudta, amit másoktól hallott, hogy Lieskában amolyan külön felekezetiféle keletkezett, hogy az emberek ott is összejövetelek tartására gyülekeznek össze.

— De ki szól hozzájuk, ki vezeti őket? — kérdezte Pál kíváncsian.

— Azt hallom, valaki, aki az orosz határ mentéről való: valami Härkönen nevű.

Pál mindezt olyan különösnek és csodálatosnak találta, hogy újra meg újra visszatért reá s mindent kikérdezett, megtudakolt, amit Kuosmanen hallott.

— Az Úr útai kikutathatatlanok, rejtettek. Senki sem tudja, hol kezdődnek, hol végződnek s milyen eszközöket ragad meg keze. Háborúban földre tiporja, éhséggel eltikkasztja a népet, a sötétséghez ragaszkodó, nemtörődöm népet, olyan látomásokat láttat vele, olyan álmokat álmodtat vele, hogy fölébrednek és keresik, mikép menekedhetnének meg a pokol partjáról, — magyarázgatta Kuosmanennek.

Volt min gondolkoznia. Nyugtalanul járt föl s alá a szobában, leült. majd megint fölkelt, mintha menni akarna valahova.

— Szakasztott így kezdődött itt Savolaxban is, — folytatta és leült Kuosmanen mellé. — Fényes nappal szénagyújtás idején sújtotta földre az Úr Savojarvi népét. Attól fogva egyébről sem beszéltek, mint a pokol tüzéről és az Úr ítéletéről. Egyesek józan fővel siratták bűneiket, mások elragadtatásba estek s csodálatos haragon beszéltek. De már mindez elmúlt. Ma az egyenes úton járnak, az Úr keskeny útján, higgadtan, nyugodtan. Akkor a legnagyobb a veszedelem, amikor a bűnös még ingadozó és gyámoltalan ugyan, addig vak szemei azonban már megnyilatkoznak s az Úr ragyogó napja kápráztatja őket. A karéliai fölébredtek is ilyenkor kerültek a tévelygés útjára.

— Mi lenne, ha mi elmennénk oda? — szólta Kuosmanen és kérdő tekintettel figyelte Pált.

— Karjalába?

— Karjalába, Lieskába, oda, ahol mozgolódnak. Nem olyan nagy út az, — jegyezte meg Kuosmanen. — Egy napi járőföld, aztán egy napi evezés s harmadnap célhoz érünk. Semmi az ilyen út fiatal embereknek!

— Csak menjetek, fussatok, ameddig csak el nem fogy az erdő, — akár az orosz határig! — fakadt ki Ritta haragosan a szoba tulsó oldalán.

Pál ügyet sem vetett reá, azon gondolkozott, amin most ép gondolkozhatott: Ritta haragja kitörésén, türelmetlen indulata ki-robbanásán, azon, amit Kuosmanen elmondott és a karjalai úton.

— Megyek, ha mindketten elmegyünk, — szólalt meg végre élénken, határozottan, szinte dacosan.

— Menj, de a családotra is több gondod lehetne! Szünős-
szüntelen csak futkosol, — csoda, hogy bírja a lábaid! —, csak
prédikálsz mindenfelé és másokat is magad után bolondítasz
hosszú útjaidra, azzal meg nem törődöl, hogy mi itthon majd éhen
veszünk, — folytatta Ritta ugyanazon a keserű hangon.

— Nem haltok éhen, nem is esztek több fakéreg-kenyeret,
mint azelőtt, felelte rá Pál komolyan, szelíden. — Nem is az éhség,
hanem a bűn, a harag és a türelmetlenség rontja meg az ember
lelkét. Csak látnád meg, hogy nagyobb veszedelem fenyegeti a
lelket, mint a testet.

Ritta haragosan ment ki az udvarra s úgy becsapta maga után
az ajtót, hogy csak úgy dördült.

— Ilyen az én terhem, de ezt is mint az Úr adta terhet kell
elhordoznom, — folytatta Pál, amint Ritta kiment. — Másokat
tudok tanítani és útba igazítani, csak a magam feleségét nem.

Ritta egy kis idő múlva visszajött, egy nyaláb fát hozva és
azt nagy robajjal dobta le a szoba sarkába. Látszott, hogy csönde-
sebb, békességesebb. Ide-oda járt-kelt, mintha csitígatná magát s
mintha bocsánatot kérne a többiektől.

— Ha az az Úrnak műve ott, el kell mennünk, hogy buzdítsuk
és bátorítsuk őket. Az Úr barátainak az a boldogságuk és kivált-
ságuk, hogy támogathatják egymást, hogy egyek akkor is, ha
nincsenek egy helyben, hogy együtt haladnak az ég felé vezető
úton, kéz a kézben, egymást hordozva, emelve, igazgatva. Mi is
lett volna a Savojärviben fölébredtekből, ha senki föl nem veszi
a gondjukat és nem mutatja meg nekik az Úr elé vezető utat? Az
egyik esztét vesztve a halálba menekült volna, a másikat ellankasz-
totta volna a világ, a harmadik a hamis keresztyénség útjára té-
vedt volna, — magyarázgatta Pál Rittának is, Kuosmanennek is.

Mi mindent el nem is gondolt már! Abban reménykedett, hogy
az ébredés lángja fellobog s olyan tűz támad belőle itt is, ott is,
amilyent még nem láttak eddig, hogy csodájára járnak innen oda
és onnan ide, hogy a Karjala és Savo közötti hegyek és völgyek
visszhangoznak a jó barátok együttes énekétől. Ilyen s hasonló
gondolatok foglalkoztatták. S mindezt mégsem gondolta végig. Azt
tartotta, hogy ő semmi és nem is tör semmire. Ha valahol meg-
szólal az ámtásnak és a tévelygésnek lelke, akkor ő is megszólal
intó és útbaigazító szóval, de ha vannak megfelelő vezetők, akkor
engedi, hogy azok vezessenek.

Kora reggel jöredtek útnak. Nagy erdőkön, mocsarakon és
magas hegyeken át vezetett az útjuk. Pál csupa öröm volt, olyan,
akárcsak otthon. Elöl járt, csizmáját hóna alatt víve. Pompásak

voltak azok a karjalai hegyek s róluk egyre pompásabb, egyre szélesebb kilátás nyílt, mind messzebb és messzebb, el az orosz határig! Pál csodálkozva meg-megállt egy-egy magasabb hegy-csúcson s megbámulta az alatta elterülő hallgatag, nagy, végeláthatatlan erdőséget, amely a maga nyugalomban, végtelenségében, ősi mivoltában odalenn szunnyadozott, beléveszve a távol messzeségbe. Mintha ott valahol mögötte az ígéret földje volna, telve csodálatossággal, titokzatossággal, amely várja és csalogatja magához...

— Olyan a bűnös ember mennybe vezető útja, mint ez a mi Karjalába való menetelünk, — mondta Pál Kuosmanennek. — A völgyből a hegyre hágsz föl, körültekintesz, csodálkozva elnézelődöl egy kis ideig, újabb hegyeket láatsz, de ugyanakkor alá kell szállanod a sík pusztaságra s aztán hosszú ideig mocsarak között, süppedékes, a vizet át-áteresztő ingoványos talajon vezet tovább az útad. Sokáig vesződtem én is, a nélkül, hogy szárazat értem volna s küzködtem egymagamban csüggedten, reménység nélkül erőm fogytáig. De most már könnyebb a sorom. Tudom, merem hinni, hogy útamon az ingoványt föl váltja a száraz, szilárd talaj: így volt ez már sokszor, így lesz ez most is. A bűnösnek nem szabad türelmetlenkednie, semmiben sem dönthet az ő szándéka, akarata, hanem várnia kell, — hittel kell várnia. Az élet útja a baj, a kereszthordozás útja, akárcsak a mi ösvényünk ezen a mocsáron keresztül a nádtorzsák között.

Hosszú ideig megint szótlánul ment, a maga állapota fölött elmélkedve, Rittára, Ritta türelmetlen indulatára, Isten nélkül való életére gondolva. Mi lesz még ebből? Csak rosszabb lesz évről évre, csak megnöveli egyiknek is, másiknak is a terhét, csak nehezebbé teszi mindkettejük számára az életet. Ha otthon haragos az asszony s a szükség mindennapos vendég, akkor mi egyéb lehetne az öröme és gyönyörúsége, mint Isten ígéje s ha még ebben sem tudja megtalálni azt, amire szüksége van, akkor újra el kell indulnia barátaihoz, még ha fáradt, munkától eltörődött is a teste. De talán ez is az Úr vezetése. Máskülönben aligha keredett volna föl olyan gyakran, aligha ment volna közéjük, szólott volna velük, aligha rövidült volna meg az út annyira Sutela és Savojärvi között, ha ez a kényszer nem hajtja. S úgy tetszett neki, hogy újra új magyarázatát találta meg az életének s hogy ettől az is megkönnyebbedett a vállán, ami az imént még oly nehéz volt.

Mintha valami sejtés azt mondaná neki, hogy ezt az utat még sokszor megteszi, s akkor majd menet is, jövet is örömmel lesz tele a szíve, viszi a tüzet egyik helyről a másikra, váltakozva

Savolax és Karjala, majd megint Karjala és Savolax között. Milyen otthonosan is érzi magát itt, mintha régi ismerősei volnának ezek a hegyek, a hegyek között ezek a vizek és a magaslatokon ezek a sötétes, komoly tanyák. A természetben, a levegőben mintha ugyanaz a hangulat áradna szét, mint Savojärviben, ugyanaz a vágyakozás, bánatosság, titkon keresés, valamerre törekvés és a rengeteg lakosainak szemében ugyanaz a tekintet és szavukjárásában ugyanaz a rajtuk diadalmat vett szomorúság!

Egy öreg tanya felé igyekeztek a hegytetőn. Egyszeriben szétterült előttük a hosszú, szép Pielisjärvi tava, észak felé elkeskenyedve, dél felé kiszélesedve s a tó vizén túl, a völgy mögött a messzeségben újabb hegyek emelkedtek, még zordonabbak és főnségesebbek...

— Ez a Nälkömäki régi hely, — kezdte Kuosmanen, nagy ügyel-bajjal kapaszkodva föl a hegy lejtőjén. — Ugyanaz a nemzetség él itt sok emberöltő óta. Valamikor régen nagy lehetett itt az éhség, — ezért kapta ez a halom az «éhség halma» nevet, — de most jó módú nép lakik itt, a vidék legmódosabb családja. S mintha itt melegebb volna a levegő: a tó felől köd és pára száll föl.

Pál megfordult és széttekintett, mialatt egyet rántott nehéz hátizsákján és fölfelé törekedett a köves úton. Nagyon kedve szerint való volt, amint elgondolta, hogy ő most itt lehet, hogy részt vehet azokon az összejöveteleken, amelyeken új barátokat kereshet és találhat s hogy itt várják a nagy, népes tanyák a maguk tétovázó népével s lenn csillog a Pielisjärvi nagy, hosszú, széles tükre, amelyen holnap áteveznek.

A tanyán szívesen fogadták őket. Este még meg is fürödhettek. A gazda elmondott egyetmást a lieskai ébredésről, Härkönenről és Pyykköről, akik gondozzák a fölébredt lelkeket s velük összejöveteleket tartanak.

— Nem tudom voltaképen, mi lehet az. Még nem voltak közöttünk s más sem volt még innen közülünk odaát, — beszélt. — A papok óvták az embereket tőlük, amikor híre kelt, hogy milyen lárma és zűrzavar van az összejöveteleiken. Azt hallja az ember, hogy a földre roskadnak, idegen nyelveken szólnak, különösen akkor, ha Pyykkö beszél hozzájuk. Ez különben — hír szerint — jóra való, buzgó ember. Härkönenről meg azt mondják, hogy az másfajta, csendes és szelíd, olyan ember, aki nem igen beszéltet magáról. El kell egyszer mennem: hadd lássam, mi megy ott végbe.

Pál visszaemlékezett a savojärvii első ébredésekre, a tulajdon ifjúságára, amikor félve és rettegve állt az ajtófélfá mellett és úgy

hallgatta, amint Martikainen János Isten közelgő ítéletét hirdette, az emberek meg ott is a földre rogytak remegve.

— Így volt ez nálunk is, a pokoltól való féltükben ugyanígy kiáltottak az emberek, amikor fölébredt Savojärviben a sötétségben ülő, bűnös nép. Időt kell adni az embereknek rá, hogy kiáltsanak, tombolják ki magukat a maguk módján. Majd abbahagyják, ha fölvirradnak a békességnek és fölüdülésnek idei az Úr színétől és megismerésétől. Csak a botor és türelmetlen vész el. Ez nem ösmeri Szabadítóját, nem tud megmaradni egy álltó helyében és várni, míg az csöndesen eljön szabadításával.

A nyári reggel korai óráiban indultak el a Pielisjärvi vizén. A vendéglátó gazda evezett, Kuosmanen középütt állt, Pál a csónak hátsó végében helyezkedett el. Milyen szép is volt itt minden, olyan zordonan szép, amelyet Pál még sohasem látott ennekelőtte! Messze, távol a nap megaranyozta a Paalasmaa ormait és lejtőit s ragyogásával elárasztotta a víz színét a látóhatár széléig. Jobbról is, balról is magas hegyek emelkedtek egymás fölé a páratelt magasságba, mintha egymással versengenének s a maguk hatalmas mivoltában gyönyörködnének.

— Milyen pazar kézzel osztogatta itt az Úr a szépséget! Ha mindez maradandó volna s az ember egyszersmindenkorra itt telepedhetnék le, a bűnös ember nem kívánhatna magának külön mennyországot! — szólalt meg Pál, egyúttal arra is alkalmat keresve, hogy beszélgetést kezdjen és átható tekintetet vetve a vendéglátó gazdára.

— Igaznak igaz, hogy a Teremtő mindezzel megajándékozott bennünket, de a szépségből meg nem él sem a lélek, sem a test, — felelt vissza a gazda Pálnak.

— Talán te is megterheled a lelkedet az ilyes gondokkal: mit együnk, mit igyunk, mivel takarjuk be testünket s hasonlókkal? Mintha az volna a szerencse és boldogság, ha az embernek elegendő kenyere van, megvan mindene, amire szüksége van s mintha ez aztán használna a halál órájában is! Pedig nem használ... Aki csak ilyesmivel él, nem jut el a célhoz!

S Pál beszélni kezdett a gazdának arról az igaz boldogságról és békességről, amelyet a lélek az élet kenyerékepen útravalóul kap az Úrtól, amit megadott az Úr neki is, másoknak is, íme, itt Kuosmanennek s savojärvii barátainak is.

— Ez a tűz kicsinyke helyen gyulladt meg, — egy látomás szerint ennek a Kuosmanennek a markában, — de terjed, elharapózik, akárcsak a futó tűz a kiszáradt mezőn. Aki idejében engedelmeskedik és az Úr hívó szavának megadja a tisztességet,

az rövidebb úton célhoz ér. Ennek nem kell kiáltania, nem kell rettegnie, nem kell a pokol tüzét kebelében hordoznia. A nyomorúlt ember azonban nem érti meg idejében, mi az a csendes, titokzatos, különös hang a lelkében, amely hívja, hívogatja, amint az ember haza hívja, hívogatja a messzeségből a pusztá vándorát. Nem érti azt sem, mi az a félelem és a tehetetlenségnek az az érzése, amit magános óráiban érez, mi az a békétlenség és az a titkos, szóttalan sóhajtás a lelkében, nem érti, hogy ez annak az Úrnak a hívó szava, akit nem ösmer ugyan az ember, de aki mégis keresi a világban tévelygő embert. S mivel az ember mindezt nem érti, minderre legkevésbé sem vet ügyet, az Úrnak kell alászállania s a pokol tüzével kell égetnie és irtania. Földre kell sújtania és égetnie kell. Ekkor fogja el az ember lelkét a szorongás, szakad föl belőle a kiáltás és sírás-rívás.

A gazda közben-közben abbahagyta az evezést, kivonta s pihentette az evezőket, miközben gondolataiba mélyedten ült. Majd pedig egy-egy erőteljes evezőcsapással jókora darabon előre lendítette a csónakot. Eddig még soha ilyesmit nem hallott, ilyen meleg és résztvevő hangon ily közel nem férközött hozzá senki. Tegnap még nem értette, milyen vendég tért be udvarába Kuosmanennel együtt. Érteni még most sem értette ezt az embert, csak hallgatta, tetőtől talpig méregette s csodálta. Az az érzése támadt, mintha hálóba került volna, amely nem bocsátja el, mintha ez az idegen fogva tartaná, vinné valahová, vezetné egy ismeretlen, az otthonától távol eső föld felé.

Ő is csak amolyan gondtalanul élő ember volt, aki nem törődött lelke üdvösségével, aki reggeltől estig csak a romlandó kincsekért dolgozott minden ereje megfeszítésével s nem gondolt azzal, hogy milyen romolhatatlan kincsek várnak rá ott a távolban, a határon túl. Olykor-olykor azonban ő is érzett valami szorongást a lelkében s olyasmit, mint a halálfélelem, ha az erdön egymagában dolgozott, ha a sötétedő szobában ült olyankor, amikor a többiek már a szalmába süppedve aludtak s ő egymagában volt ébren. De azután megint szétfoszlott ez a félelem, hosszú ideig megfeledkezett róla s elmerült a világ szerint való fáradozásokba s a megélhetésért való gondokba. Nem jutott hozzá, hogy más életet kezdjen s nem is tudta, mikép kezdhetne új életet. Mit kell tennie, mit kell tenniök a többieknek, akik hozzá hasonlatosak?

Majd megint egész napon át fölfelé haladtak, hegyekre másztak, majd megint leereszkedtek égerfa-erdők után maradt irtásföldekre és beláthatatlan messzeségig terjedő mocsarakra. Olykor vezetőjük is akadt, aki tudta az egyenes utat. Egyszeriben

csak megint hegy tornyosult előttük, olyan közel, hogy szinte elérhették a kezükkel. Mintha elébük jött volna, lejtője mintha lebecsátkozott volna a mocsár széléig, de aztán megint elfutott előttük, vállalai leroskadtak, szétterült, eltávolodott, valahol jó messze elrejtőzött, a komor pusztaság mögé, a fenyveserdő oltalma alatt. Amikor alkonyatkor végre elérkeztek az utolsó hegyre, a magas Hangasvaarara, Härkönen tanyájára, olyan fáradtak voltak, hogy egész hosszában végigvágódott mindkettő a padlóra hintett szalmán és menten elaludtak.

Kora reggel, amikor a többiek még aludtak, Pál és Härkönen már beszélgettek a szobában. Mint régi jó barátok ültek egymás mellett, előttük az asztalon, szokott helyén, az öreg biblia s ők egymás mellett, a hosszú, szálás termetű Pál és a kicsiny, hajlott hátú Härkönen.

— Tehát itt sem tudjátok megmondani, hogyan kezdődött, — hallatszott Pál szava. — Valahogy a levegőben van ez most: senki sem tudja, hol csap le és ki kerül elsőnek a kezébe. Egyesek látomásokat látnak és hangokat hallanak, mások szorongatottságukban fényes nappal jajgatni kezdenek, az egyik otthon, a másik munkája közben. Minden héten van néhány ilyen ébredés.

Igy megy ez itt is. Egyik magával ragadja a másikat; terjed, akárcsak a futó tűz. Odaát a Pielisjärvi partja mentén minden tanyán találhatsz fölébredt lelkeket, — szólt Härkönen.

— Ez a Kuosmanen is példa erre. Sötétségben tévelygő, a lelkével nem törődő ember volt, amikor egyszer nagy ünnepen elment halászni s az Úr akkor lépett elébe. Akkor aztán már olyan sürgős volt számára a lelkének a dolga, hogy egy álló éjszakán keresztül ment sietve, csakhogy mentől előbb elérjen Sutelába, — hozta elő a példát Pál, Kuosmanenre tekintve, aki akkor ült föl a szalmán, hogy fölkeljen.

— Igen, mert közelebb nem találtam vigasztalást, — jegyezte meg az.

— Nem találtál, mert nem találtad meg az Urat magát és a hozzá vezető utat. Ott a vigasztalás, ahol az Úr van: nincs vigasztalás nélküle. Lustig is, ez az északról odaszakadt futkározó atyafi, vigasztalta az embereket, de úgy, hogy ezzel megoltotta az Úr lelkének a tüzét. Vezette volna a fölébredteket, amerre elindult velük, ha nem lett volna nyilvánvaló, hogy veszedelembe jutottak. Mert vigasztalást kaptak ugyan, mivel azonban magát az Urat nem fogadták el s az Úrnak útját nem ismerték, békességük csak amolyan hazug békesség volt. Ennek a leple alatt aztán úgy megnövekedett bennük a testi indulat, hogy végül is táncra kerekedtek...

S Pál elmondott egyet-mást a fölébredtek lelki állapotáról, tévelygéseikről, a maga Lustig ellen vívott küzdelmeiről s bizonyosságot tett arról, hogy milyen világosságot nyert a kovácmestertől.

— Azok kerülnek leghamarább tévútra, akik különben a leghangosabbak. Keresik a békességet, a vigasztalást, a megtapasztalható kegyelmet, de nem akarnak az Úr útjára térni: nem a kenyér kell nekik; a vajas kenyérről csak a vaját akarják lenyalni. Nem így van ez itt nálatok is?

— Szakasztott így, — felelt Härkönen nevetve. — Pyykkö megriasztja őket, a törvénnyel fenyegetődzik, az ítéletet hirdeti, mire aztán némelyek lelkük szorongatottságában ide menekülnek. Többen is megtennék, de vannak, akik a világ módjára csitítgatják lelküket. Csak az a baj, hogy én nem vagyok vezetőnek való ember.

— Valakinek tanácsot kell adnia nekik és meg kell nekik mutatnia az utat. Sokáig én is azt hittem, azt, hogy nem vagyok vezetőnek való ember. Mert a szívünk is egyre ezt hajtogatja. De ha hallgattam volna rá, a fölébredt lelkek akár elveszhettek volna. Az Úrnak dolgát tennie kell annak, akinek világossága van, még ha csekélyke világosság is az. Olyan időket élünk, amikor meg kell ezt tennünk. A papoktól nem várhatunk semmi segítséget. Csak dörögnek minden vasárnap az új tévelygés ellen és a lelkével nem törődő világot azok ellen uszítják, akiknek gondjuk van a lelkük üdvösségére.

— Így cselekesznek, hallja az ember, így cselekesznek már Nurmesban is, — jegyezte meg Härkönen.

— Mindenütt, ahol az Úr Lelke megmozgatja a szíveket, ahol az Úr saját személyében megjelenik itt e földön.

— De hadd hallom, kedves vendégem, mi is az, amit te tanács és tanításképen adsz azoknak, akiknek tanácsra van szükségük? — kérdezte Härkönen.

Pál egy darabig csöndesen ült maga elé meredt tekintettel.

— Az én tanításom és tanácsom nagyon egyszerű. Az Úr elé állítom az embert és így szólok hozzá: maradj itt, vidd ügyedet az Úr elé, valld meg bűnödöt, sirasd meg istentelenségedet s hirdesd ki saját magad fölött az ítéletet, amint azt az Úr is kimondja fölötted, de ne mozdulj el, ne akarj elmenekülni az Úr keze alól! Várd meg, míg az Úr elintézi ügyedet és az ítéletet kegyelemre változtatja. Az én tanácsom ugyanaz, mint a kovácmesteré.

Härkönen lélekzetviassafojtva figyelt Pál szavaira.

Milyen világos és egyszerű mindez! Valami ilyesmi mozgott az ő szívében és elméjében is, csak nem tudta megmondani másoknak. A hozzáfordulókat ő is errefelé próbálta igazgatni: fordul-

janak el sajátmaguktól, adják magukat az Úr keze alá, hadd vegesse, vigasztalja őket az Úr maga.

— Az Úrnak kell tanítani a lelkeket, ha azt akarjuk, hogy a saját lábukra tudjanak állani, — folytatta Pál. Mert olyan tanácsadó, aki minden lépésnél tanácsot tudna adni, nem akad sem itt közöttetek, sem ott nálunk. Kinek-kinek Isten igéjéből kell megnyernie azt, amire szüksége van.

Beszélgettek, olvasták a bibliát, egyre jobban kitárták egymás előtt szívüket. Úgy tetszett nekik, mintha már régi barátok volnának, akik hosszú idő múltával újra egymásra találtak, mintha mindkettejüknek szüksége volna a másakra s mindkettejüknek ugyanaz volna a feladata és elhivatása, Pálnak Savoban, Härkönennek itt Karjalában.

— Induljunk, menjünk, kémelejünk ki a Pielisjärvi partja mentén a gonosz világnak minden erődítményét! — szólt Pál jókedvvel, amikor másnap reggel Härkönennek útnak indultak.

Napokon keresztül egyik összejövetel a másikat érte. Vándoroltak egyik helyről a másikra, ültek a nagy, sötétes szobákban, amelyeknek mennyezete a kéménybe fut föl s amelyeknek füstfogta falai a nyári alkony pírjában csillogtak. Volt bőven sírás is, öröm is: a megtört szíveknek csöndes zokogása és a vigasztalást nyerteknek túlaradó ujjongása.

— Ne maradjatok meg ott, ahol most vagytok; se ott, ahol a kegyelem talán a legédesebbnek tetszik, se ott, ahol az ellenség tüze leginkább körülnyaldossa lelketeket! Nap-nap mellett föl kell vennetek a harcot, küzdenetek kell a bűn ellen, magatok megtagadásával és a Lélek minden fegyverével. A bűnösnek nem szabad szabadjára eresztenie magát, hanem szíve együgyűségében és alázatosságában meg kell maradnia nap-nap mellett az Úr előtt. Nem szabad gyönyörködnie magában, mint aki, íme, szövetség jelével jegyeztetett el az Úrnak; de a reménytelenségbe sem szabad belevetnie magát, a sötétségben sem szabad elvesztenie lelkét, hanem emlékezetében kell tartania, hogy vigyáznia kell mind a jó, mind a rossz napokban. A veszedelem ott leselkedik a lélekre, ahol a bűnös ember a legkevésbé gondolná: a kegyelem magasságaiban épen úgy, mint a kételkedések mélységeiben és a kísértések sötétségében. Ezeket a veszedelmeket elkerülhetjük azonban, ha nap-nap mellett kitartunk a vigyázásban. Járjatok azon az úton, amelyen az Úr vezet benneteket s ha ez az út egyszeriben csak elzárul, magas, áthatolhatatlan fal elé kerültök, maradjatok csak veszteg ott a fal tövében vágyakozó és várakozó lélekkel, míg az Úr újra szabaddá teszi az utat és tovább vezet benneteket! S ha még-

sem derül föl köröttetek a sötétség, vagy a gonosz napok perzselő tüze egyre tart, kerekedjete föl, kérdezzetek másokat, — itt Hangasvaaran Härkönent, akinek ép azért jelentette meg az Úr az ő rejtett bölcsességét, hogy azt nektek világotlathassa!

Amikor Pál befejezte szavait, a kályha melletti padkáról gyönyörű ének hangzott föl, telve szomorú, kereső vágyakozással. Senki meg nem mozdult, fej nem fordult arrafelé, mozdulatlanok maradtak a lábak, mindenki úgy maradt azon ültő helyében, mintha megmeredtek volna s csöndben elméjükben forgatnák azt, amit hallottak s drága kincsként lelkükbe készülnének rejteni.

— Micsoda leányok azok, akik énekelnek? — kérdezte Pál Härkönentől.

— Ilomantsi leányai, odaátról, a templomfaluból való fiatal leányok. Vásznat szönek és a kuopioi vásárra járnak vele, — felelte Härkönen.

Pál olyan jól érezte magát, mint még soha azelőtt ilyen összejövetelen.

— Viseld gondjukat, Härkönen, úgy tekints reájuk, mint a saját gyermekeidre, hordozd, támogasd a fáradtakat, az eltévedteket igazítsd vissza az Úr útjára! A munka vár: itt az ideje. Ez a nap az, amelyen a munkát végezned kell, — ez az Úrnak napja, a világosság napja.

— Hiszen Pyykkö is itt van, — vetette közbe bátortalanul Härkönen.

— Itt van, de ha ő csak riasztja és megfélemlíti a lelkeket, akkor neked Krisztus szeretetével meg kell csendesítened őket!

S Pál megint tanácsot adott Härkönennek, mikép viselje gondját a fölébredteknek, hogy el ne tévelyedjenek s vissza ne térjenek a világba.

— Ne vagdosd a népet, ne üsd, ne verd! Megijednek, elmenekülnek, a maguk útján rohannak tovább, meglásd. Etesd őket mézzel, itasd őket tejjel; a keményebb eledelt akkor bírják meg, ha előbb megszeliődültek.

Nälkömäki gazdája csöndesen ült a helyén, keveset szólt, egyet-egyet pillantott oldalvást Pálra és hallgatta, amit az beszél. Mintha mindaz neki szólt volna, amit Pál a hosszú úton mondott, mintha minden szavával reá célzott volna és olykor-olykor titkon sajtáságos pillantást vetett volna reá. S mintha benne magában valami széttört volna, mintha már nem volna ugyanaz az ember, aki elindult erre az útra.

— Tehát te is velünk voltál a magvetésen, — mondta Pál a gazdának, amikor Nälkömäki lejtőjén fölfelé igyekeztek.

— Ott voltam Isten kegyelméből s úgy tetszik nekem, hogy én többé már el nem szakadhatok tőletek. Talán el is kell mennem veletek egész Savoig!

Pál mosolygott és szelíden tekintett a gazdára, majd megállt s egy darabig visszatekintett a megtett útra, a Pielisjärvi tavára és a mögötte emelkedő magas hegyekre.

— A fölkapaszkodás mindig nehezebb, mint a leereszkedés, akár a völgyből a hegyre kell fölküzdened magadat, akár a bűn mocsarából a száraz, szilárd partra kivergődnöd. A kovács leánykája is erről énekelt:

Látom ott a célt.
 Bizton, hogy elérjem,
 Egyenest azért
 Föl a meredélyen
 Török fölfelé,
 Föl a csúcs felé.

De ha fölértél a csúcsra s a lelked megízlelte a megtapasztalható kegyelmet, akkor kitárul előtted odalent a messze síkság, látod az élet vizének folyamát és az Úrnak városát. Velem ez történt s ez történik majd veled is.

MEGFUTAMODÁS.

— Tehát akadtak ott is, akik hozzá szegődtek s magyarázgatja nekik a bibliát? Homályos biblia lehet a Lustig bibliája, hogy azt folyton-folyvást magyarázgatni kell, — mondta Pál Poikonennek, egy Iisalmiból való fiatal embernek, aki husvét ünnepében ellátogatott hozzá. — Mi hozott ide? — fűzte hozzá a kérdést — A magad dolga, vagy a másé?

— A magamé is, a másé is, — felelte Poikonen. A magamé, mert nem volt sem békességem, sem nyugalmam, mert a pokol tüze lobogott körülöttem, bármerre fordultam s hozott a másoké is, mert látnom kellett, hogy semmikép sem tudnak egy értelemre jutni, hogy folytonos az egyenetlenség Lustigék és Niskanen meg a többiek között.

— Jó, hogy a magad dolga is hajtott, nemcsak a másoké. Mert nap-nap mellett járogatnak ide olyanok, akiknek csak a mások dolga okoz gondot. De mi vitt téged a bűnbánat útjára — fiatal ember létedre?

— Bűneimnek a terhe és a haláltól való félelem. Ha az ember tudatlanságban, sötétségben a bűn útját járja, sok minden gyűl halomra a lelkiismeretén. Szent dolgokból gúnyt úzó, az Isten népét gyűlölő ember voltam. Ha valahol a fölébredtekre fordult a beszéd sora, átkot szórtam reájuk és esküvel bizonygattam, hogy én ugyan sohasem leszek istenes s meg nem érik, hogy én is beálljak közéjük. De ezen a télen egy reggel kimentem az erdőre s ekkor elfogott a haláltól való félelem. Úgy tetszett nekem, mintha a fák rám akarnának dőlni s össze akarnának morzsolni... Érdemem szerint történt volna, de megkimélt az Isten kegyelme...

— S aztán mit cselekedtél? — tudakozta tovább Pál.

— Elmentem Lustighoz, hogy beszéljek vele, de nem találtam békességet, nem szabadultam meg a lelkiismeretem terhétől. El-

jártam az összejeveteleire s rajta voltam, hogy figyelmesen hallgassam, amit mond. De nem volt nekem való, amit hallottam tőle. Olyan szerfölött magasra tartotta igehirdetése az Isten kegyelmét, hogy nem értem el. S vannak ott mások is, akik ugyanezt tapasztalták: a Tikkanen testvérek és Martikainen Henrik.

— Kezdetnek ez is elég: az Úr megnövelheti számotokat. Ahol ketten vagy hárman igaz indulattal és lélekkel együtt vannak, ott az Úr maga is jelen van. Így volt ez itt is, másutt is. Csak abban maradjatok meg, hogy Isten előtt mint szegény bűnösök álltok! Lustig ezt akarja elfeledtetni veletek s ezzel teszi a testi embert elbizakodottá. Aztán muzsikál-e még?

— Nem tudom, mit csinál, mert már nem járogatok hozzá. Vannak még jó barátai, Niskanen Lauri meg mások: azok könyveket is olvasgatnak. Azokkal, aki akar, vitatkozhatik. Én magam semmi értelmét sem látom, hogy szócsatába ereszkedjem velük. Arra még nagyon homályos is a szemem látása...

— Akárcsak azoké, akik Lustig körül a bibliát olvassák, — vetette közbe Pál nevetve s menten folytatta: — De amint azoknak is el kell jutniok a világosságra, a helyes útra, neked is el kell fogadnod a világosságot, amely rávilágít lelked állapotjára, az útra, amelyen jársz. E nélkül úgy töltenéd el az életedet, mintha folyvást szembekötösdit játszanál. Úgy nem szabadulhatsz meg bűneid terhétől, ahogy Lustigék vélik, hogy megszabadulhatnak. A hitetlenségnek és a sötétségnek azonban vége szakadhat életedben.

— Azért jöttem ide, hogy jöjj el hozzánk s adj tanácsot, útbaigazítást a tévelygőknek. Mert kétségeskedve járják a maguk útját: nem tudják, kit kövessenek, merre menjenek, amikor két pártra szakadtak azok, akik azt vélik, hogy megismerték az igazságot. Niskanen sem áll valami szilárdan a lábán. Mutatja, hogy egy idevaló asszony a kuopioi vásáron óvta tőled.

— Ejnye, tőlem óvta? Hát annyira vagyunk, hogy már egész Kuopioig ezzel foglalatoskodnak az öreg asszonyok? — jegyezte meg Pál nevetve.

Husvét szombatján elindult Poikonennel Iisalmiba. Először Savojarvibe mentek és husvét másodnapján értek célhoz.

Ez az út is olyan csodálatos volt, mint az, amikor Karjalába mentek. Mintha valami különös erő vonta, vezette volna őket, amelynek nem állhattak ellen és mintha Poikonen az Úr küldötte lett volna, aki eljött és így szólt hozzá: Jer által és légy segítségül nekünk! S Pál gondolataiba merülve ült a szánon hosszú útjaikon és a kunyhókban egy-egy összejövétel végeztével, amikor barátai

már széledezni kezdtek és újra elénekelték a régi, ismert éneket, amelyet ilyenkor, elváláskor mindig énekelni szoktak.

Így lesz ez már most folyton-folyvást? Így kell mennie kelet felé is, nyugat felé is, kelet felé, ha keleten lobban föl a tűz, nyugat felé, ha nyugaton gyullad föl az Úr tüze? Vagy talán csak kíváncsiság volt az, ami elvitte Karjalába, csak épen a maga kívánsága, hogy megismerje Härkönent és Pyykköt és a többieket? De hiszen, amikor elér ide vagy oda s beszélnie kell, a szó úgy árad az ajkáról, mintha a lelke mélyéről valami nagy, kimeríthetetlen forrásból törne elő s a hallgatói megkapják azt az újat, amit újra meg újra várnak tőle.

S megint az asztal mögött ült egy kunyhó nagy szobájában s megint nem látott maga előtt más egyebet, mint fejeket, vállakat, férfiak hosszú üstökeit, asszonyok tarka fejkendőit s az ezek alól mindenfelől várakozással feléje tekintő arcokat.

— Látnivaló, hogy az történik, ami eddig nem történt: az Úr ébreszti a bűnös, Istent nem ismerő népet, bejárja Karjalát és Savolaxot és a sötétségből a világosságra hívja át a nyomorult, tévelygő embert. S ha fölébresztette, elhívta, meg is mutatja neki az utat és vezeti az új élet felé. Az első megtérés után azonban sok lélek veszedelembe és bajba jut. Ha a lelkiismeret nyugtalan és a pokol tüze lobog a kebelben, az ember tudja, hogy nyomorult bűnös, imádkozik, szorgalmatoskodik, fut, igyekszik a megtérés útja felé, amikor azonban hite által megigazul, elnyeri bűnei bocsánatát, egyszeriben megszakad vágyakozása s a megigazult bűnös úgy megáll egy állító helyében, mintha már elérkezett volna céljához és minden harcát megharcolta volna. S amint így álldogál és csodálja a maga állapotját, egyszeriben csak elfogyatkozik előle Isten gyermekének kenyerere és elveszti az élő kegyelemnek már megízlelt előízét. Némelyek ilyenkor a maguk erejében indulnak tovább s adás-vevés módjára hisznek és tesznek bűnbánatot. Így jön létre az a talmi-keresztyénség, amely a maga cselekedeteiben bizakodik s amely mind jobban növekszik anélkül, hogy a bűnös maga észrevenné. Még azt hiszi, hogy a kegyelem karjaiban pihen, az igaz élet útját járja, pedig már mindenben a maga erejére támaszkodik. Mert az igaz, a komoly keresztyén nem magában bizakodik, nem sötétségben tapogatózik. Ha elfogyatkozik előle Isten gyermekének kenyerere, lelkének vágyódásával, nyomorúságával a mindent látó elé lép és így szól: Hol vagy, hol késelem, én segítségem? S így indul tovább, ismerve a maga erőtlenségét, de tudva azt is, hogy az Úr oltalma körülveszi. Noha tudja, hogy neki le kellett raknia minden fegyverét, mégis bizodalma és erős

vára az Úr. A veszedelem helyeit így kerüli el és így tanulja meg, milyen az igaz hitben való élet, amelyet az élet Ura titokzatos megismerés útján kínál nekünk, amint meg van írva: Az igaz ember hitből él.

Niskanen a hátsó padok egyikén ült. Majd tenyerébe hajtotta fejét s el-elfakadt sírva, majd pedig föl-főlegyenesedett s lélekzetfojtva bámult Pálra. Nem tudta megérteni, mi hat reá inkább: a hitnek az a bátorsága, amellyel Pál beszél, vagy hangjának sajátos zengése, vagy pedig a szavak és azoknak tartalma?

Ez volna az igazság? Csakugyan ilyen egyszerű valami? Lustig mindig fölemelte magasra, ez pedig leereszti, le a föld színéig. Azelőtt mindig állt a harc a lelkében a között, ami valósággal volt és a között, amit képzelt maga felől.

Az összejövetel végeztével bement a szomszédos kamarába, köszöntötte Pált és megkérte, hogy a rákövetkező napon látogassa meg otthon, Koljonvirtában.

— Hiszen az már régi csatatér, ahol már eddig is folyt a harc! Itt a farkas már megtépte Niskanennek a bundáját is, úgy-e?

— Lehet, bár nem tudom, voltaképen mire is céloz a kérdés, — felelt Niskanen.

— Arra, hogy szakadás támadt eddigi kegyességeden. Mert azt hallottam, hogy te is az amolyan kegyesek közül való voltál.

— Mindakettőt elmondhatom magamról: istenes is voltam, meg istentelen is. De most minden igyekezettel a mennyországba vezető utat keresem.

— S minden bizonnal meg is találja az, aki keresi, ha igaz és teljes indulattal keresi. Azt hallom különben, hogy könyveket olvasó, sokat tudó ember vagy. Az ilyenek számára szorosabb a kapu, mint mások számára...

S Pál elmondta, hogy maga is háromszor végigolvasta a bibliát s mégis sötétségben maradt, csak tapogatódzott, míg végre a kovács megnyitotta előtte az Irás értelmét és megvilágította az igaz utat.

— Amikor azután újra olvasni kezdtem a bibliát, minden új értelmet nyert. Ekkor már nem kellett tanácsot kérnem, hanem inkább én adtam tanácsot másoknak és mutattam meg másoknak az utat.

Majd egyenest Niskanen felé fordulva folytatta:

— Rendhez kell magadat szabnod: vissza kell fordulnod, gyermekké kell lenned és újra meg kell tanulnod a járást.

— De mit tegyek? Amit tanácsolsz, hogy kell azt helyesen kezdenem? — tudakolta Niskanen.

— Úgy, hogy lelked minden vágyakozásával és várakozásával

a mindent látó Isten elé lépsz és a bűnbánat kegyelmét kéred. Ezen az alázatos indulaton fordul meg minden. Engedd, hogy lelkiismereted ítéletet mondjon fölötted és ne tiltakozál az ítélet ellen!

S Pál magyarázni kezdte, hogy mi is az Úr útja, mikép kell azon járni, mint kell a bűnösnek nap-nap mellett megújítania az Úrral való viszonyát, nehogy letérjen az üdvösség rendjének egyszerű útjáról.

Niskanen ezt olyan világosnak és helyesnek látta, mint általában mindazt, amit Pál mondott. Ezelőtt a maga erejéből való kegyességben gyakorolta magát, ehhez ragaszkodott, ezt támogatta tulajdon kezével s mindezt anélkül tette, hogy nap-nap mellett vágyakozott volna az Úrral való élő közösség után. Amit Pál mondott, az telve volt bizonyossággal és meggyőző erővel, de egyszer-mind annyira közel jött az emberhez, olyan egyszerű volt, mintha csak mindennapi dolgokról volna szó, mintha csak a ház körül való munkákról, foglalatosságokról beszélne.

Amikor Pál másnap ellátogatott a koljonvirtai tanyára, Niskanen megnyitotta előtte szívét, föltárta előtte lelke állapotját s elmondta küzdelmeit. Már évek óta kereső ember volt, gyötörte a nyugtalanság, ami könyv csak kezébe került, mind elolvasta s tudta, hogy milyen terhet hordoz. Végül most Lustig összejöveleire kezdett járogatni abban a reményben, hogy itt olykor-olykor valami segítséget kap lelki élete számára. De itt aztán minden veszendőbe ment, elpárolgott: hite, vigasztalása, lelke egyensúlya. Majd a kételkedés is bevette magát szívébe. Visszahúzódott, ámbár Poikonennel még vitakozott néha-néha.

— Az értelem csak úzi-fúzi a maga gondolatait és magasra tör, noha az ember tudatában van a maga hitványságának. Bennem is mindig megvolt ez a fölfelé való igyekezet, tudásra törekedtem, lelkiekben is, földiekben is. Most azonban az a vágyam, hogy alászálljak.

— Alázatos akkor leszel, ha elismered bűnös voltodat és elfogadod az Úrtól, hogy éreztesse is veled bűneid súlyát. Ezt a terhet nekem is hordoznom kell, mert máskülönben fölemelném fejemet s elbíznám magamat a saját magamról való vélekedésben.

Egész estén át beszélgettek, majd késő éjszakáig, amikor a többiek már aludtak.

Pál összehasonlította magában Härkönent és Niskanent. Karjalában a Hangasvaaran lakó Härkönen volt az első, aki megértette, mi az igaz bűnbánattal való megtérés, aki beletekinthetett

a rejtett bölcsességbe. Itt ez a Niskanen most, ime, mellé szegődik. Ennek azonban nagyobb a világossága.

Amikor Pál másnap elindult hazafelé, Niskanen egy darabig elkísérte. A szán-út rossz volt, olyan, amilyen tavasszal lenni szokott. Pedig hosszú utat kellett megtennie. De mindketten jókedvűek voltak. Niskanen azért, mert a sötétségből végre eljutott a világosságra, Pál azért, mert megint egy olyan baráttra tett szert, aki megérti.

— Megvan a magam terhe, házi keresztje, amelyről nem beszélhetek mindenkinek, — szólalt meg Pál. — Könnyű keresztýennek lenni künn a faluban, az emberek között, ott erős lehet a hitünk, de otthon nincs tartása, szakadni akar, elfogyatkozóban van. Otthon van a bűnösnek igazi harctere. Ebben a pillanatban állhatsz, de a következőben már leroskadsz s estedben megsérted magadat s megsebzed lelkiismeretedet. De akkor újra talpra kell állnod s azon sebesülten oda kell vonszolnod magadat az Úr elé, ott panaszkodhatol, jajgathatsz és várnod kell, hogy az Úr újra rád tekintsen kegyelmében. A bűnösnek el kell szenvednie saját magát, a maga tulajdon hitványságát s nem szabad türelmét veszve elfáradnia, vagy kétségbeesnie.

S Pál sorra vette mindazt, ami ránehezedett, ami teherként nyomta életét: zsémbes feleségét, aki elleneszegül az Úr munkájának saját magában is, másokban is, szegénységét, folytonos kárvallását, amely sarkon követi mindenhová, akármerre forduljon, a maga lelke üdvösségével nem törődő környezetét, amelyen nem látható az életnek semmiféle jele.

— Az ilyen terheket könnyebb volna elhordozni, ha az ember maga ártatlan volna, ha bűn nélkül állhatna a mindent látó Isten elé. Ha azonban naphosszant látnia kell a maga bűneit, tapasztalnia kell türelmetlenségét, lázadozó indulatát, szíve kevélységét, akkor egyre nehezebbekké válnak ezek a terhek. De ez már a bűnös ember úti poggyásza, amelyet hordoznia kell itt a földön s amelyet hittel kell hordoznia, meglankadás és elfáradás nélkül.

Pál minden szavának az volt a summája, hogy nem szabad elfáradnunk, türelmetlenkednünk, kétségbeesnünk, hanem hittel el kell hordoznunk nyomorúságunkat és el kell szenvednünk bűnös mivoltunkat.

Amikor hazatért, látta, hogy Ritta komor és szomorú s a gyermekek riadtan, félénken ülnek a kályha padkáján. Menten észrevette, hogy történt valami, de nem kérdezősködött.

— Már halni kezdenek! Nem bírják tovább! — szólalt meg Ritta beteges hangja.

— Kik? Miért? — kérdezte Pál szorongva.

— Az emberek, a nyomorultak! Azt beszélük, hogy összeesnek az erdőn, munka közben, úton-útfélen, mindenfelé.

Pál tekintete egyszeriben csak gyermekeire esett, akik egymáshoz bújva ültek a padkán. Valami különös, borzongós érzés lepte meg, amely egy szempillantás alatt kiüzte szívéből azt a bizakodó, békességes érzést, amely még az imént eltöltötte.

— Ránk ugyanez a sors vár, — folytatta Ritta szemrehányó hangon. — A gyerekek már betegeskedni kezdenek. S akik még egészségesek közülök, azok sem akarnak kimenni a friss levegőre, hanem itt bent ülnek, gurnyasztanak naphosszat. S nekem egymagamban kell értük aggodalmaskodnom...

S Rittából előtört a heves, erőszakos sírás és egész teste reszketett. Pál azonban kiment: hosszú ideig gondolataiba mélyedten állt az udvaron, majd elindult az erdő felé a kocs út mentén.

Mintha mostanában mindig egy fal elé került volna, bármerre fordult is, mintha valaki vagy valami visszakergette, szorította volna s mind jobban és jobban elébe nyomult volna. Már mindent megért: járt hosszú ideig abban a sötétségben, amelyről a kovácsmester szólt, amelyet előre megjelentett, de ilyesmit még nem tapasztalt. Talán ennek már így kell történnie... Éhen kell veszniök és már nem segít az sem, aki eddig segített...

Vagy mindez büntetésképen szakadt rá azért, mert mégis elhitte, hogy valaki és valami, mert járt-kelt, Karjalában, Savojarviben, Iisalmiban összejöveleteket tartott s másokat tanított? Vagy az ő nyomorúsága együtt jár az egész nép nyomorúságával, ugyanaz, amely másokat is gyötör, szorongat, éhen veszít, földre rokaszt az erdő útjain? De miért gyöttri a nyomorúság egyre csak őt? Miért van az, hogy az élet terhe az ő vállán, amint tapasztalja, egyre súlyosodik, míg mások terhe könnyebbedik, enyhül — olykor még istentelen embereké is, akik ellenségei az Úrnak? S érezte, hogy a lelkében hogyan tombolnak a zordon gondolatok, a lázadó harag magával az Úrral szemben és a sötét kételkedés...

Most már világosan látta, micsoda nyomokat hagyott maga után a mohából és fakéregből sült kenyér. A gyermekei sorvadoznak, arcoskájuk sápadt, kékes színűvé vált. Ezek már nem igazi gyermekek, nem örvendeznek sohasem, ahogy a gyermekek örvendezni szoktak, nem ugrándoznak, nem játszanak, csak üldögélnek naphosszat a szobában és öreg emberek módjára beszélgetnek egymással. Egyszeriben olyan szánalom és részvét fogta el, hogy megtántorodott, valamibe meg kellett kapaszkodnia és hangos jaj tört ki belőle.

Lelkében megelevenedett mindaz, amit a télen Lengyelországról hallott, arról a szép, gazdag, távoli földről, amely dél felé van s ahol ingyen földet adnak az embereknek. Akkor nevetett mind ezen és óvta barátait, hogy ne hallgassanak az ilyen beszédekre. De most visszaemlékezett mindenre, mintha valaki elébe hozta volna, mintha valaki mellette állna, fülébe sugdosna és elébe rajzolná, hogy milyen szép és boldog az élet ott azon az idegen, ismeretlen földön. Miért ne indulhatna el, mint azt mások is megtették, akik fölkerelkedtek, noha nem készítette őket erre olyan nyomorúság és szükség, mint az övé? Bizony útra kel ő, de az Úrral indul el útjára és visszatér jobb idők eljöttével. Éber lesz ott az idegen földön és az Úr színe előtt fog járni. Föl kell kerekednie, mennie kell valamerre, így éhen vesz a családja, a gyermekei elpusztulnak.

Ábrahámra gondolt, aki engedett az Úr szavának és a messze Kánaán földére vándorolt és Józsefre és Istennek többi szentjére, akik idegenbe mentek, majd megint visszatértek és elnyerték az Úr áldását. Ezek mind eljöttek hozzá, teljes elevenségükben mozgottak előtte, szállást készítettek maguknak nála s aztán megint útnak indultak, de azután mentükben mint jó ismerősök, barátok még integettek neki kezükkel, mintegy maguk után hívogatva őt.

Az Úr gondját fogja viselni a fölébredt lelkeknek nélküle is. Itt maradnak Härkönen és Niskanen, akiknek világosságuk van Isten rejtett bölcsesége felől, itt maradnak mindazok, akiknek tapasztalatuk van lelki dolgok felől és itt marad Isten ígéje. Nem is volt ő senki és semmi, nem is akart ő senki és semmi lenni. Ha az Úr azt akarja, hogy a nép éljen és növekedjék abban a kegyelemben, amelyet már egyszer elnyert, akkor élni fog, megmarad és eljut ahhoz a célhoz, amelyhez el kell jutnia. Ha pedig az Úr akarata ellen való ez az ő útja az idegenbe, akkor bizonytalán elébe lép az Úr, elzárja előle az utat, leereszti előtte a sorompót.

Az egész tavaszidő azzal telt el Pál számára, hogy egyre csak ezt a harcot vívta önmagával, a maga ingadozó akaratával. Olykor éjszakákat töltött ébren, töprengve és imádkozva.

Hátha ott az idegen földön még nagyobb bajok várnak rá, mint itt? Hátha nem egyéb ez a próbálkozása, mint megfutamodás az Úr kezéből, a megriadt ember botorsága, a hitetlen szív dacossága? Mások bezzeg útra kelnek aggodalmaskodás nélkül, bátran, eladják házukat, birtokukat s itthagyják fagyvete szántóföldjeiket. Bizony, nincs más tennivaló: vándorbotot kell fognia, majd visszajön megint, ha megvirrad s föltetszik a hajnal e fölött a nyomorult élet fölött.

Ha az erdőt járta egymagában, vagy kora reggel a tóban halászott, szándéka újra ingadozni kezdett s szíve megnehezedett, megtelt szorongással, ha az útnak indulásra gondolt. Mert mégis csak az ő háza volt az a nyomorúságos hajlék... Mégis csak szülőföldje volt ez a sivár, szomorú, zordon táj, amelynek egyik oldalán az erdős hegyoldal emelkedett, másik oldalán a komor pusztaság terült el, kettőjük közé pedig a keskeny tó ékelődött be... De ha újra átlépte háza küszöbét s látta Ritta szenvedő, sorvadó arcát, szomorú, szótalán gyermekeit, amint kedvetlenül játszogattak a szoba padlóján, egyszeriben újra megerősödött ingadozó szándéka.

Csak tudná azt, amit nem tud, csak tudna valamit a felől, ami elkövetkezendő, de a nyomorúlt bűnös ember semmitsem tud, sohasem tudja, mi az Úr akarata, csak akkor, amikor már látja és tapasztalja; nem tudja, mi is tulajdonképen az élet, csak akkor, amikor már elmúlt az élet.

Mintha álomban járna-kelne, úgy járt-kelt már napokkal elindulása előtt: békételenül, komoran, úgy vonszolva magát, mint aki nehéz terhet cipel. Arra sem volt kedve, hogy elmenjen Savojärvibe, vagy meglátogassa egyéb barátait. Szótalánul szedegette össze holmiját, mintegy titokban készülődött az útra, mintha maga sem akarná tudni, mit cselkeszik, merre indul.

Isten ígéje elvesztette számára kívánatos ízét; már nem is vágyódott rá, hogy olvassa. Mintha már nem lett volna bátorsága és bizodalma hozzá, mintha egyenest el kellett volna kerülnie bibliáját, mert tudta, hogy, ha kinyitja, tiltakozó szó hangzik feléje.

A pátriárkák és Istennek többi embere nem lehetnek példaképei, nem hasonlíthatja magát hozzájuk. Az ő életüknek megvolt a sajátos, más emberek életétől megkülönböztetett folyása és különben is nagyobb volt a jelentősége, mint az övének. Mert ki és mi ő voltaképen? Senki és semmi. Isten megalázhatja és családjával együtt éhen veszítheti, mint akármelyik istentelent.

Csöndben, úgy, hogy senki sem vette észre őket, indultak el kora reggel. Pál elindulás előtt még elkerült a hegyoldalbeli kis égerfaerdőbe, ott térdre borult és hosszasan imádkozott. Beteg, meghasonlott, kettészakadt szívének panasza volt ez az imádság. Mire visszatért az udvarra, a gyermekek már ott állottak útra-készen és Ritta ép akkor vezette elő a cserényből kis fekete lovukat. Nem szóltak egymáshoz egy szót sem, képtelenek voltak reá, úgy mozogtak, mint akiket más mozgat. Elindultak s vissza se néztek, nem mertek visszanézni, mentek a kordé nyomában s tolták fölfelé a hegyoldalon egyenest az országút irányában.

Mi ez, micsoda vállalkozás ez tulajdonképen: hova, merre

viszi őket? Miért is indultak el? Miért nem maradtak otthon éhen halni, ha már egyszer éhen kell halniok? Miért is nem fordul meg, miért is nem fordítja visszafelé lovát, családját, holott minden lépést csak nagy ügyel-bajjal tesznek meg és az útnak minden egyes darabja saját romlásuk és boldogtalanságuk felé viszi őket?

Az útnak egy-egy hosszú darabján messze elmaradt a többiek-től s egymagában ment: összetöröten, megalázottan, vergődő, vonagló szívvel, a saját hitványságának és botor cselekedetének tudatában.

Gyöngeség volt ez, a hit gyöngesége, az igaz, valóságos, rendíthetetlen hitnek a hiánya. Ha a hite igaz és élő hit lett volna, megmaradt volna a maga földjén és Istenre vetette volna az életéért való felelősséget. S ha imádkozott és vigyázott volna, ha igaz keresztyén lett volna, Isten otthon is áldását adhatta volna reá. De most a maga útjára térve elszökött az Isten keze alól és a saját értelme vezetésére bízta magát.

Napokon keresztül úgy mentek az úton, hogy csak épen arról váltottak szót egymással, ami elkerülhetetlen volt. Ritta halovánnyan, fáradtan ült a kordén, ölében a legkisebb gyermekkel, közben-közben sírdogálva, míg a nagyobb gyermekek a kordé előtt meg mögött ugrándoztak, mulatságot keresve maguknak, ahogy tudtak. Harapnivalónak csak fakéregből való kenyeret kaptak, de beérték vele most is, mint otthon, gyermekek módjára, akik mitsem tudnak az élet gondjáról és bajáról.

— Ez az út Jónásnak az útja. Az Úr egyszer megparancsolta a prófétának, hogy menjen keletnek s ő nyugatnak tartott. Ha a kovácsmester közelebb lett volna, bizonytal elmaradt volna ez az út. A kenyérben való szűkölködés maga után vont a hitben való szűkölködést. Mindjárt, amint elindultunk Koskiniemiből, tudtam, hogy most a magunk kezébe vettük a dolgunkat s kezdjük magunk alakítani az életünket és a jövőnket, — beszélt Pál egy alkalommal, amikor falatozás után újra útnak eredtek.

Ritta semmitsem válaszolt, csak jobban begöngyölte legkisebb gyermekét holmi ruhafoszlányokba.

— Most rajtunk a felelősség. Csak próba volt az a nagy nyomorúság, amit otthon el kellett szenvednünk. Ha megálltuk volna s még egyszer vetettünk volna, bizonytal új nap virradt volna reánk. De nem tartottunk ki, mert nem éltünk Isten ígéjével; nem volt hitünk, mert elfogyott a kenyérünk. Micsoda keresztyénség az olyan, amely a kenyérhez van kötve, amely a kenyérrel jó és a kenyérrel fogatkozik el?

— Nincs kenyérünk már jó néhány éve. Vagy talán kenyér az ilyesmi?

S Ritta kivette a vastag darab fekete kenyeret legkisebb gyermeke kezéből, megforgatta és odatartotta Pálnak.

— Olyan, mint a másoké, akik gazdagabbak nálunk, — felelte Pál.

— Olyan, de azoknak jutott még valami egyéb is e mellé a kenyér mellé, — hangzott Ritta türelmetlen ellenvetése a kordéból.

Mit sem használ, ha szóba áll ilyesmiről Rittával. Jobb, ha semmit sem szól, csak megy előre, valamerre a többiek után és nem gondol már sem életre, sem halálra, sem Istenre.

S mégis gondolt; visszagondolt arra, ami mögötte volt: előző állapotára és életére, az Úr vezetésére és a szolgálatában végzett munkára, az összejövetelekre és az egyik helyről a másokra való hosszú vándorlásokra, mindarra, aminek most egyszeriben, íme, így vége szakadt.

Néha úgy rémlett neki, hogy ez nem is igaz, csak gonosz álom, amelyből még fölébredhet és visszajuthat előző állapotába. Úgy tetszett neki, mintha az Úr elébe jönne és valami módon visszafelé fordítaná útját.

— Azt hittem, — töprengett magában —, hogy már eljutottam valameddig a magam jószántából, hogy tudom az utat, pedig vak voltam s mégis csak mentem, vakon is. Azt hittem, mindent elbírok, hogy az Úr ereje által mindent elhordozhatok. Azt hittem, semmiféle hatalom se sújthatja le azt, aki számára nyitva van az út a kegyelem székéhez, akinek igaz, élő hite van. De nem volt igazam: ami erőm volt, nem az Úr ereje volt és a gonosz nap eljöttével nem támaszkodhattam reá. Miért is nem maradtam ott, ahol voltam, miért is nem mondtam az Úrnak: sújts ide, ha sújtani akarsz?!

— Miért is kellett épen most útnak indulnom? — folytatta. — Ép most találtam új barátokat Savoban és Karjalában, láthattam, hogy lobban föl a tűz Karjala lejtőin s örülhettem neki, hogy terjed. Mintha az Úr menten elvenné azt, amit adott. Mintha mutatna valamit, odaadná a gyermek kezébe, de ugyanabban a pillanatban már el is venné. Mintha ezzel most kisértene az Úr: előbb ad, megtölti a szívet örömmel és újjongással, de ugyanabban a pillanatban már el is veszi és szükséget és bajt ad a helyébe.

Valami meg-megborzongatta a lelkét, amint így ment a lova után, amely keserves erőfeszítéssel vonta fölfelé egy hegyoldalon az éhező családot. A gyerekek már megcsöndesedtek, megfélemlédtek, egész napon át a kordéban üldögéltek, a legfiatalabb már betegeskedett és az édes anyja ölében sirdogált.

Egyszer már járt ilyen sötétségben, ilyen hasonlatosképen is-

Lásd, Uram, leroskadok . . .

Finn népdal. — Br. Podmaniczky Pál.

Finn népdal, átdolgozta Ilmari Krohn.

1. Lásd, U - ram, le - ros - ka - dok: Lá - bam már nem bír - ja.

1. Osz - las - sa a bá - na - tot Ke - gyel - med - nek ír - ja!

2. Vonj magad után, Uram,
Lábaid nyomába:
Még ne álljak botoran
A világ szavára!

3. Oh tekintsd kegyelmesen
En nyomorult voltom!
Ha te nem fogod kezem,
Egyre csetlem-botlom.

4. Menjek bárminő uton,
Járjak csak tevéled,
Míg, én drága Jézusom,
Majd hozzád elérek!

meretlen úton. Elborult kedéllyel, beteg lélekkel, akárcsak most. De az akkor az útját nem ismerő ember bolyongása volt, az Istenéhez még el nem talált bűnös keresése és vágyódása, az Úr világossága felé való iparkodása. Most más a helyzet. Most azt cselekszi, hogy saját maga borít sötétséget az élete útjára, most saját maga rontja meg szántszándékkal az életét. Ő, a bűneiből fölébredt, a világosságra eljutott ember, ő megy vissza a világosságból a sötétségbe, a nappalból az éjszakába, minden lépéssel szorosabbra fűzve a hurkot a saját nyaka körül.

Ritta ennek az oka. Ha Ritta másforma volna, más indulatú, türelmesebb és kitartóbb, ha Ritta olykor bátorította volna, amikor otthon minden sötétnek és reménytelennek látszott, nem került volna sor erre az útra. Nem egyéb ez az egész útnakindulás, mint dac és bosszúállás az ő részéről, saját gonosz szívének lázadása, ó-emberének haragja és gonoszsága. Ritta folyton-folyvást szemére hányta az összejövelekre való járást; ha hazakerült, mérgesen fogadta, az ajtókat csapkodta, meg kellett tehát mutatnia neki, hogy kész megtenni azt, amit megtehet, hogy mindent fölálldoz a családjáért, hogy elindul bármerre, ha segíthet rajtuk.

Minden ezen fordult meg: gyöngé volt a hite és nem lakozott benne az Úr ereje. Ez volt az oka mindennek. Csak az erős kísértések idején ismeri meg a bűnös ember saját magát, amikor a lélek mélységeiből föltámad a nem is sejtett gonoszság. A jobb napokban, a világosság, az öröm, a kegyelem tapasztalásának idején minden gonoszság leülededik a lélek mélyére, ha azonban eljön a gonosz nap, nem marad egyéb, mint a bűnös a maga teljes meztelenségében, akiben immár nyoma sincs a kegyelemnek, akiben látható lesz lelkének búzós, rothadt feneke: az ó-ember gonosz lelkülete. Micsoda most ő? Mivé lett Istennek embere, aki az összejöveleken Isten ígését hirdette és másokat tanított? Ezek most láthatnák igaz mivoltában és újjal mutogathatnának tanítójukra.

Úgy ment, mintha álomban járna, nehézkesen vonszolva maga után lábát. Egyik nap olyan volt, mint a másik, egyaránt borús és reménytelen. Már a nagyobb gyerekek is betegeskedni kezdtek. Már meg kellett állapodniok egy-egy tanyán, olykor egy, olykor több napra s csak a betegek állapotának jobbra fordultával indulhattak tovább, mintegy bekötött szemmel, megrakott kordéjukon ülve, sirdogáló, panaszkodó gyermekeiket csitítgatva, ápolgatva.

— Csak szenvedjen a bűnös test, csak kapja meg érdeme szerint való büntetését a botor értelem és akarat, féljen, rettegjen újra az Úr színe előtt a bűnös! Még nem vettünk el az Úr kezéből

alázatos lélekkel mindent, még nem roskadtunk térdre a mennyei Atya fenyítéke alatt és még nem kiáltottunk együttesen gyermeki bizodalommal segítségért, — hangzott egyre Pál lelkében.

Mennyire könnyített a lelkén az ilyen megalázkodás! Mintha könnyebbé vált volna a teher, amikor eljutott oda, hogy megérdemelte mindazt, amit szenved, mert a saját botorságának következtében szenved, mert azt kell elhordoznia, ami érdeme szerint való megtorlás rajta, amit maga keresett, szerzett magának... Valahonnan a messzeségből újra fény világított feléje és a lélek legmélyéről halk, különös hangot hallott, amely bátorította, erősítette.

— Az történt, mégis csak az történt, hogy az Úr jött elénk, hogy az Úr vihart támasztott és elzárta az utat! — kiáltott fel Pál. mintegy lidércnyomás alól szabadulva föl, amikor meghallotta, hogy nem engedik őket át a határon.

Maga is megbetegedett s hosszabb ideig feküdt lázasan. A lelke azonban könnyű volt és örömmel teli, mintha már véget ért volna minden baj s mintha újra az az ember volna, aki előbb volt.

— Minden kapun keresztül mentünk, íme, ezen is! Az Úr azonban vihart támasztott és megállította itt Bileámot, aki nem igaz dologban járt. Ebből látom újra, hogy az Úr közel van. Ha az Úr türelmes lehet hozzánk, akkor a bűnösnek is meg kell tanulnia, hogy elszenvedje a maga botorságát. Mindig újra meg kell keresnie az Úr útját annak, aki a maga külön útjára térve kikapasztalta a maga valóságos mivoltát. Forduljunk vissza, térjünk haza s fogadjuk el vezetőnek az Urat és legyen az ő útja a mi útunk. Még hálaéneket énekelhetünk az Úrnak barátainkkal, a lelki halálból fölébredt barátainkkal együtt.

Amikor megérkeztek Savoba, már fele elmúlt a nyárnak. Olybá tekintették útjukat, mint valami álmot, mint egy gonosz álmot, amelyre néha visszagondol ugyan az ember, de nem igen beszél róla.

— Itt is megsül a fakéregből való kenyér, — szólt biztatólag Pál Pien-Soukka kunyhójában, abban a régi, rozszant kunyhóban a Nilsia egyházközséghez tartozó Aholansaari szigetén, ahova megérkeztek és ahol megint új életet kezdtek.

TÖRVÉNY ÉS EVANGÉLIUM.

— Tahkomäkiben vannak a környék legjobb irtásföldjei. A lányok, Anna is, Tina is, segítenek a munkában s maholnap János is embernyi ember lesz. S ha az Úr jónak látja és áldását adja reánk s éltet, egyszer még majd talpra állhatunk... Eddig úgyis egyre csak lefelé ment az életünk útja...

Így töprengett magában Pál. Hányta a hab... Gondolatai majd erre, majd arra iramodtak. Innen elsiettek, ott megállapodtak...

-- Hallom, hogy Kuosmanenék fenyegetődznek, — szólt egyszerre csak Rittának. — Már régóta gyűlölik és üldözik a fölébredteket. Henrik gazdától félig erőszakkal meg akarták venni Tahkomäkit s amikor az nem volt hajlandó odaadni, átkozódva vonultak el Kalliolahtiból. Most aztán két okból is haragusznak ránk. A lelkiek miatt is, meg azért is, mert nem mehettek rá erre a szándékukra. De az Úr és az ő angyalai eddig is megoltalmaztak bennünket...

-- Mit mondod ezt nekem? Hogy annál jobban féljek, ha egymagamban maradok itthon a gyerekekkel? A gyöngye asszonynak anélkül is elég oka van a félelemre és a rettegesre, — felelt Ritta panaszos hangon.

— Dehogy akarlak megijeszteni! Te csak mindig abban a malomban örölsz, amelybe újra meg újra a sátán kerget bele. Nekem mennem kell, ahova az Úr vezet. Vagy azt hiszed, hogy a magam akaratából járok-kelek? Egyszer indultam útnak a magam akarata szerint — veled együtt, emlékezzél! — s akkor is zsákutcába jutottunk.

Pált legérzékenyebb pontján érintette az asszony szava. Füstölgött magában, már-már megint zokszó tolult az ajkára, de erőt vett indulatán.

— Arra kell gondolnunk, hogy az Úr megoltalmaz; az Úrba kell vetnünk bizodal munkat! — szólalt meg ismét. — Az Úr megoltalmazta Dánielt az oroszlánveremben és a három férfiút a tüzes kemencében. Keze mindenhova elér és nagy az ő szolgálóinak serege.

Amikor nyáron átköltöztek Tahkomäkibe, Pált úgy elfogta a munka láza, mint valamikor régen. Reggeltől estig dolgozott az irtásföldön leányaival együtt. Mintha egyszeriben megfeledkezett volna mindenről: útjairól, barátairól, összejövetelek tartásáról.

— Ritta pórázra fogta s nem ereszti... Hogy telekre tett szert, most már meg akar gazdagodni...

Így beszéltek róla mindenfelé. Ezt is, azt is mondogatták róla, bírálgatták, dicsérték, ócsárolták, — többet ócsárolták, mint dicsérték.

Pál tudott erről. De ő az ilyen szóbeszédet csak tréfára vette, akár jót, akár rosszat mondtak fölé. Maga is mulatott rajta, másokat is mulattatott vele. Egyszeriben azután mégis abbahagyta megint munkáját és elindult Karjalába.

A régi ismert úton mentek Niskanennel együtt, betértek az ismerős tanyákra, új barátokra találtak, új helyekre, ahol szolgálhatnak a lelkeknek. Összekerültek a Nurmesből való Kuosmanennel is.

— Ez a Kuosmanen akkor tért meg, amikor a tűz belekapott bundájába. Ő volt az úttörő Karjalában. Akkor került el megszeppenve hozzám Sutelába, amikor az Úr mennybemenetelének ünnepén bünt követett el. Azóta aztán sokszor tette meg ezt az utat lelki dolgokban, — beszélte Pál Niskanennek.

— Hogy a tűz belekapott a bundájába? — akadt bele az első szóba Niskanen. — A tűznek mindnyájunkba belé kellett kapnia... A bűnös alább nem adja: a szívében is, a lába alatt is föl kell lobbannia a pokol tüzének. Tűzben kell megemésztődnie a bűn szeretetének, a nemtörődömségnek, a világ iránt való barátságának.

— Bizony igazi tűz és igazi, a magam hasogatta fából való forgács volt az, ami a markomban égett, akár angyal, akár valami lélek gyújtotta meg, — erősítgette Kuosmanen s újra elmondta a régi, ismert történetet, amikor mennybemenetel ünnepén elment halászni.

Pál nevetett. Mindig tréfálkozott Kuosmanen látomása fölött és mulattatta vele barátait.

— Az a fődolog, hogy rátérültél a helyes útra, Kuosmanen s hogy eljutottál az igaz világosságra, — folytatta Pál komolyan, — Akárhogyan is, de a kezdet megtörtént. Ki tudja, ki ismeri mindazokat az utakat-módokat, amelyeken az Úr odavon ben-

nünket az ő irgalmasságához?! Ezt ne felejtsük s erre figyelmeztessünk másokat is!

Pál kifogyhatatlan volt az ilyen tréfás beszédekből. Mindenkiről volt valami mondanivalója, aki csak útjukba került s megrajzolta a képét Niskanennek, a jót is elmondva róla, meg is dicsérve, de egyben rácélozva s rá is találva érzékeny, sebezhető pontjára.

— Sokat tudó, nagy talentumú emberek ezek, Härkönen és Pyykkö, akárcsak te is, Lörinc. Az ilyenek a maguk sokat-tudásával eltorlaszolják az élet útját és az együgyű lelkeket föltartóztatják. De ezek, akikről most szólok, újra gyermekek lettek, — az történt velük, ami veled is megtörtént — s most gyermekmódra az újjukkal mutatva betűzik a lelki élet könyvét.

— Itt van ez a Kivilahtiban lakozó Rynnänen, ez az Ádám. Ez azt a lelket kapta, amely nyelveken szól. Így aztán sokat beszél, noha kevesebb is elég volna. Ilyenek ezek a karjalaiak: beszélnek a «Lélek» által és a nélkül s közben kitergetik mindenüket. Ha előbb itt lettél volna, láthattad volna, hogy a «Lélek» még tánra is penderíti őket. S az Úr mégis végzi munkáját bennük s idővel eltűnik az, ami nem tőle való. Az élet útján való járás közben folyton-folyvást nevelődünk...

— Ezek a leányok elmentek Nilsiiig, — folytatta Pál egy alkalommal, két leányra mutatva. — Sok szeretet volt bennük. Csak nem kevesbedett meg azóta, csak nem fogyatkozott el a kenyérért való viaskodás közben? Mert dolgos leányok ezek... Vásznat szőnek s Kuopioban megfestetik. Adnak-vesznek, kereskednek. Aki híven, fáradhatatlanul sáfárkodik a hamis mammonnal, megkapja az Úrtól azt, ami érdeme szerint való. Ezek is, íme, megkapták...

Ilyen beszédekkel telt az idő az úton. Niskanennek is kijárt a maga része, volt mit hallgatnia, amit javára fordíthatott, aminek világánál vizsgálgathatta magát. Hébe-hóba zokon is vette Pálnak egy-egy csípős megjegyzését, de Pál ilyesmire ügyet sem vetett, csak folytatta, amit kezdett s odarajzolta a maga embereinek képemását karjalai barátai elé.

Beszélgetés közben már többször szó esett a liperii papról, arról a papról, akinek híre mind jobban elterjedt az egész vidéken. A Kivilahtiban lakó Rynnänen, aki Liperi szomszédságában lakott s aki különös történeteket hallott erről a papról, időről-időre megkisérlette, hogy elmondjon valamit a hallottakból. Pál azonban mindig félbeszakította s más dologra terelte a beszédet. Vajjon mi szándéka lehetett ezzel?

— Azt hallja az ember, hogy reggeltől estig térden állva könyörög, jajgat és kesereg, ostromolja az Urat, — mondogatta Rynnänen, majd maga is hozzátette: — Pedig a bűnös ember erőszakkal semmire sem megy Istennel szemben, nem kényszerítheti az Urat, nem parancsolhat neki...

— Azt is hallja az ember, hogy ugyancsak buzgó, — folytatta megint, — heteken át járja a gyülekezetét, tanítja az embereket, kikérdezi őket, a felnőttek számára is alkalmakat rendel, amikor hosszasan tanítja őket. Olyan harc áll most Liperiben, amilyen soha ennekelőtte. A vén, megrögzött bűnösök mind talpra álltak: egyesek a pap mellé álltak, mások ellene fordultak. Híre jár, hogy a prépost is ezekkel tart, de nincs foganatja a szavának... Milyen sötét volt Liperiben! A kártya, az ördög bibliája volt a legszívebben forgatott könyv.

Pál csak ült s lehunyt szemmel hallgatta mindezt.

— Ugyancsak sok olyan papot láttunk és hallottunk, akik nem törődnek a lelkekkel. Itt az ideje már, hogy a papok ne legyenek többé béresek, hanem ők is a pásztor hangján szóljanak az elévgyedetett juhokhoz. Óh bárcsak látnám és hallanám ezt a csodát! Az én lelkemnek bizony sokáig kellett szorongania, pedig az én gyülekezetemben két pap is volt. Ne hallgass, Ádám, mindenféle beszédre! A világnak nagy a szája: nem könnyű azt betömni! S a lelkek ellensége most ugyancsak meg van szorulva... Ezért, ha nekilát, hogy megrontsa az Úr munkáját, maga indul útnak, nem bízza akárkire. Hallottad, Ádám, amit rólunk beszélnek? Hogy mi vagyunk ennek a világnak legalábbvaló emberei... Már rég vasra vertek és Kuopioba vittek volna, ha a hatóság keze nem akadályozta volna meg őket ebben. Ha tehát hallod, vizsgálj meg, vajjon az Úr végzi-e munkáját Liperi papjában, vajjon igazán a Lélek által, annak rendje-módja szerint imádkozik-e?

Pál oktattva, feddőzve szólt barátjához. Sok mindenfélét hallott ő már a liperii papról, jót is, rosszat is. A hír elhatott hozzá Nilsiaig. Hogy elmegy Liperibe, ezt már hazulról való elindulásakor forgatta elméjében, de nem szólt erről a szándékáról senkinek sem, így Niskanennek sem.

— El kell mennem hozzá, hogy beszéljek vele, — folytatta egy kis idő múlva. — Hamar kitudom én, vajjon az Úr Lelke lakozik-e benne. Ha igazán fölébredt ember, akkor Liperibe is bizonyos átplántálta a tüzet az Úr. Eljön az idő, amikor a papok is fölébrednek s akkor majd az egyes lelkeknek is utána járnak. Lehet, hogy Liperi papja az első...

S azon az estén elhatározták, hogy elmennek Liperibe. Elő-

ször Kivilahtiba mennek, Ádám otthonába. Ádám is velük tart. A látogatást vasárnapra tették, mert úgy vélték, hogy azon a napon biztosan otthon találják a papot. Egy vagy több napig maradnak, ahogy adódik s ugyanazon az úton térnek vissza Savoba.

Szombat este érték el céljukat. Renqvist éppen akkor tért haza egy betegnél tett látogatásából, aki az egyházközség legszélső hátrán lakott. Először a betegről kezdett beszélni, majd rátért a munkájára és a gyülekezetében támadt ébredésre.

— Kietlen pusztaság ez itt, ahol hamar meglankad az ember ereje. Ezért kellett könyörögnöm, nap-nap mellett térden állanom. Könyörgés nélkül semmit sem nyer el a bűnös ember. Csak rá tudnám bírni a kevéske fölédredt lelket magam körül, hogy szorongatottságukban az Úrhoz kiáltsanak!

Pál helyben hagyta, bólintott egyet a fejével s közbe-közbe fáradtan szólt egy-egy szót.

— Az imádság még valami idegenszerű és ismeretlen dolog ebben a gyülekezetben. Ez az a szoros kapu, amelyen át kell mennie a bűnösnek, ha a kiválasztottak gyülekezetéhez akar tartozni. S mégis, az emberek eljönnek ugyan bűneik fölött sírva és keseregve, de arra nem hajlandók, hogy leboruljanak s imádkozzanak. Szégyenlik az Urat és félnek az emberektől. Meg kell ostromoznia, földre kell sújtania Istennek a tőle elrugaszkodott embert, míg az végre meghajtja előtte térdét.

Hosszú ideig egymagában beszélt. Újra meg újra belekezdett, de a vendégei csak nem akartak megszólalni.

— Nekem magamnak is hosszú ideig kellett a harcot vívnom önnönmagammal, míg fölszabadultam minden megkötöttség alól s minden feszélyezettség, szégyenkezés nélkül tudok imádkozni. Most már hozzászóltam. Most már meg merem hajtani térdemet az Úr előtt bárhol, itthon, künn a faluban, barátaim és ellenségeim között. Az emberek sokáig megbámultak, szokatlannak vélték leborulásomat, de amint győzelmet vettem az első szégyenkezésem, megszoktam ezt is és most már szokásommá, mindennapi gyakorlatommá vált az imádkozás.

Niskanen időről-időre egy-egy pillantást vetett Pálra, aki össze-összeráncolta szemöldökét, izgett-mozgott a padkán, közben ki-kitenkintett az udvarra s szemmelláthatólag nyugtalan volt.

— Ha valaki annyi mindent tapasztalt az életében, mint én, akkor végre is meg kell hajtania a térdét és meg kell tanulnia, hogy dicsőséget adjon az Úrnak. Sokat jártam-keltem attól fogva, hogy az édes atyámmal Sonkajokiból elmentem Kuopioba. De az Úr útjain jártam akkor is, amikor a legkevésbé gondoltam.

Voltam olyan szorongatott állapotban, hogy megállt az eszem s már-már azt hittem, hogy nemcsak az eszemet veszttem, hanem a lelkem is eleped. Mi van előttem, nem tudom; ha hátratekintek, csak keresztet és nyomorúságot látok. De hiszen a mennybe vezető út a keresztnek az útja...

S Renqvist elmondta az életét elejétől fogva végig, iskolába járását, Kuopioban, Turkuban és Stockholmban való megfordulását, lelke gyötrelmeit és küzdelmeit, a sötét napokat, amelyeket megért, mindazt, amit megtapasztalt s ami nyomot hagyott a lelkében.

— Nagy dolog az, hogy az Úr megoltalmazza az övéit, engemet is, másokat is, Turkuban is, Stockholmban is. Így azután vezetgethetjük a vak bűnösöket, a beteg lelkeket az Úrhoz. Van erre felé valaki, a pälkjärvi pap, aki már-már megnyitotta szívét. Hajlik a megtérésre, csak az a baj, hogy nagyon keveset imádkozik, ritkán borul le az Úr előtt. A felesége előtt sem tesz ezzel jó bizonyágot. Különben is hitetlen nőtt vett feleségül...

Folyvást csak a maga dolgairól és munkájáról beszélt, magára hagyatottságáról és szenvedéseiről. S akármit mondott, mindennek újra meg újra imádság volt a vége. Nyilvánvalólag ez volt számára a legfontosabb, még pedig a térden állva való imádkozás, ennek mindennek előtt való gyakorlása az igaz keresztyénség ismertető jele.

Pál könyökét térdére támasztva fejét tenyerébe hajtotta s úgy ült ott, többé-kevésbé közömbösen, csak olykor-olykor emelve föl a fejét szinte utálattal. Már torkig volt azzal, amit Renqvist az imádságról és a leborulásról mondott. Olyan idegenszerű és ellen-szenves volt számára mindez, hogy végül is fölkelt, kiment s Niskanent és Rynänent hagyta ott hallgatókul.

Látta, hogy a parókia nagy szobája felé — egyenkint és többesével — emberek igyekeznek. Megállt a kapuban, úgy, hogy bebetekintethetett a szobába is és elláthatott az útra is. Egyesek, befelé igyekezvén, elmentek mellette s félénken és szégyenlősen köszöntöttek. Majd elindult a közeli irtásföld felé az erdő mentén húzódó ösvényen s egyszeriben csak egy emberbe botlott, aki arccal a földre borulva, folyvást ugyanazokat a szavakat ismételte, hadarta s valami sajtáságos hangon jajgatott. Pál hátrább lépett s egy darabig elhallgatta ezt az imádságot. De azután sarkon fordult és sietős léptekkel visszament a parókiára, ahol Niskanen már szóhoz jutott s kérdésekkel, közbevetésekkel szakította meg Renqvist véget nem érő szóáradatát.

— De ha hamis, idegen tűz kerül az Úr oltárára azzal, ha reggeltől estig egyre csak térden állunk és imádkozunk, — hal-

latszott Niskanen szava abban a pillanatban, amikor Pál belépett.

— Az kerül, bizony az Áron fiainak tüze kerül az oltárra, — loldotta meg menten Pál, még mielőtt leült volna és Renqvist megelőzhette volna a feleletadásban.

— S ezt talán ne tudta volna az, aki azt mondta, hogy szüntelen imádkozunk s meg ne lankadjunk az imádságban? — vágott vissza Renqvist ugyanolyan gyorsasággal.

Kerek arca kipirult s hangja reszketett. De hamarosan megcsöndesedett és folytatta:

— Talán azt tartod, hogy a szívbeli imádságnak kárára van, ha a hangos imádságot is gyakorlod, hogy képmutatás és a törvény alatt nyögő rabszolgaság támad abból, ha valaki meghajtja térdét az Úr előtt? Jobb, ha valaki a törvény rabszolgája, mint ha a bűné. Ezt az emberfajtát, az iszákosokat és a kártyásokat semmiféle emberi hatalom sem tudja térdre kényszeríteni. A külsőképen való, a hangos imádsággal együtt jár párhuzamosan a belső, a szívbeli imádság. A világ minden fia állítja, hogy imádkozik belsőképen, szívében és a világ mégis csak világ marad. Ebből támad aztán a képmutatás...

— De támadhat abból is, — felelt Pál, — ha valaki lélek és élet nélkül imádkozik. Ujjászületett szívre, szívbeli bánat és szorongás megtörte szívre van a bűnösnek szüksége, mielőtt meg tudja hajtani térdét az Úr előtt és imádkozni tud. El kell nyernie az Úr Lelkét, életét és világosságát. Csak fölülről való erő által tudjuk meghajtani térdünket s tudunk bűn nélkül leborulni az Úr színe előtt. Nem rólad beszélek, hanem azokról, akiket itt térdre kényszerítesz. A tűzre elkerülhetetlenül szükség van a házban, de veszedelem támad belőle, ha tökéletlen kezekbe kerül.

— Menjünk mi is át a gyülekezetbe! — indítványozta Niskanen, amikor a nagy szobából áthangzott hozzájuk az ének. — Hadd vizsgálja meg az Úr, ki az egyenes-lelkű, ki a képmutató s vizsgálja meg ki-ki maga is a szívét!

Ezzel félbeszakította a vitatkozást és megakadályozta a fenyegetően nekitüzesedő indulatok összeütközését.

— Ne menjünk, mielőtt nem imádkoztunk. Az egész estén át sok mindent megmondtunk egymásnak, de az Úr számára nem volt mondanivalónk, — szólt Renqvist s letérdelt az asztal mellett, mire a többiek hasonlóképpen cselekedtek.

Hosszadalmas imádságba kezdett. Hasonlatos volt az a beteg ember panaszkodásához és jajgatásához. Ugyanazok a szavak s fordulatok ismétlődtek meg folyton-folyvást. Imádkozott magáért, vendégeiért, a gyülekezetért, az egész egyházért és minden fel-sőbbiségért.

Pál a fél lábát már fölemelte térdeltéből, úgy várta az imádság végét. Nem tudta követni az imádkozót, a szívét nem tudta engedelmességre kényszeríteni. Gondolatai elkalandoztak erre-arra, elindultak a maguk tetszése szerint ide, oda, majd hazalátogattak, majd a barátokat keresték föl, majd visszakanyarodtak megint az előbbi beszélgetéshez.

S szakasztott ilyen volt az összejövetel a nagy szobában is: hosszadalmas, álmos és unalmas. A résztvevők időről időre térdre borultak s a szobában mindenfelől kiáltások, sajátságos hangok hallatszottak: egyesek saját szavaikkal imádkoztak, mások a miatyánkot mondták, némelyek a hitvallást, vagy valamely éneknek egy-egy versét mormolták. Pál most sem tudta megvárni a végét. Kiment, elindult lefelé a tó partja felé s rátért az irtásföld mentén arra az útra, amelyen az imént járt.

Különböző lélek lakozott bennük: Liperi papjában és benne. Renqvist fordított végén fogta meg a dolgot. Felnőtteknek való terhet vetett gyermekek vállára, félig felébredt lelkekre rákényszerítette a keresztyén életnek olyaténmód való gyakorlását, ami csak Isten kipróbált gyermekeinek való. Hiszen a lelkek itt még nem jutottak el Krisztusnak belső, szív szerint való megtapasztalására... Még a kapun innen vannak, még csak zörgetnek rajta, de megmaradnak félig fölébredt állapotukban, mert életüknek külső, csalóka formája azt hiteti el velük, hogy már elérkeztek a teljes-korúságra. S ezt meg kell nekik mondania.

Mire visszafordult, véget ért az összejövetel s az emberek kiözönlöttek az udvarra. Leült a kerítés mellett egy kőre s megfigyelte az oszladozó gyülekezetet. Egy csapat fiatal ember elment mellette, nevettek, gúnyolódtak s még vissza-visszanéztek. A parókia lépcsője felől különös hangok, fölkiáltások hangzottak, olykor-olykor sírás szakította meg a beszélgetést. Renqvist maga az udvaron állt a nép között és olvasnivalót osztogatott.

— Csak folytassátok, csak tartsatok ki! — hallatszott szava. — Ez a fajzat csak könyörgés és böjtölés által megy ki. A bűnös embernek naponta háromszor kell térdét meghajtania, akár ott-hon van, akár a faluban.

Renqvist bement s az emberek elszéledtek. Egyesek hosszadalmasan, nagy hangosan, sírva búcsúzkodtak, mások pár lépést tettek s megint a földre vetették magukat.

— Mit viselitek magatokat bolond módra, mit kerestek itt a földön? — szólt rájuk Pál arra mentében.

— Még azt sem tanultátok meg, hogy állva közeledjete az élet Ura felé s már is Isten nagy szentjeinek módján próbálkoz-

tok, — vetette oda egy csoport felé, tovább menve, a nélkül, hogy a fejét arra fordította volna.

Az emberek elképedve bámultak rá. Nem értették, mit mond.

Pál beért Renqvist szobájába, megállt s várta, hogy megszólalhasson.

— Robotmunkával akarjátok kiérdemelni a mennyországot? — kérdezte végül nyugtalanul. — Én itt egész este figyeltem és hallgattam s csak azt láttam és hallottam, hogy a szájatok jár. Gyermeketek arra fogtál, ami érett emberek dolga. S nincs is meg a hozzá való belső erejük. Még alig nyitották ki a szemüket keresztvéneid, máris a világ szeme elé állítottad őket, hogy ott tegyék tisztüket s megköveteled tőlük mindennapi gyakorlatképen azt, aminek csak Isten gyermekei életében van jogosultsága. Nem tudod, mire vezet az, ha az együgyű és tökéletlen nép kezébe keríti a te tanításodat és a természetes ember nyers erejével szolgálja az Istent? Képmutatásra, cselekedetekben való bizakodásra vezet!

— Úgy? Erre vezet? Savo prófétájának ez az ítélete az Úrnak itt végzett munkájáról? — vágott rá vissza Renqvist haragos, ki-robbanó indulattal. — Hallottam én már felőled, — te nyelveken beszélő és álmokat látó! Tehát álomban, elragadtatásban indul meg a megtérés munkája? Mert az hallik, hogy Savoban ilyesfajta módon kezdődik. Pedig ebből támad csak az igazi képmutatás! Már akkor jobb az a képmutatás, amitől itt tartasz. Ettől fölébred az ember, de az a pálinka, amivel te itatod a bűnöst, úgy meg-részegít, hogy abból a részegségből nincs ébredés, csak a pokol-ban. Talán azért jöttél ide, hogy gúnyt űzz Isten gyermekeinek imádságából s az Úr munkáját hiábavalóvá tedd itt?

Pál úgy ült ott, mintha villám sújtott volna belé. Vajjon nem úgy szólt, ahogy szólania kellett volna? Azt mondta, amit mégsem kellett volna mondania? Ez ennek az útjának a gyümölcse: viszálykodás, egyenetlenség, keserűség? Olyan hirtelen történt minden: egyszeriben kimondta azt, amit mondott s Renqvist hasonlóképen. Nem az volt az akarata, szándéka, hogy rosszat mondjon, sértegessen, csak helyre akarta igazítani a helytelent, csak rá akarta vezetni a tévelygőt az igaz útra. Egy darabig úgy ült ott a helyén, mint aki megbénult... Szó nem fért ki a torkán...

Szóltalanul ültek egy darabig. Niskanen majd a papot, majd Pált figyelte. Úgy érezte, közvetítenie kell kettejük között. Mielőtt azonban összeszedhette volna azt, amit mondani akart, Renqvist újra kezdte s most már halkabban, nyugodtabban beszélt, mint aki megbánta iménti heveskedését.

— Van veszedelem ebben is, az imádságban is, mint általában

a lelki élet minden megnyilvánulásában. Akadtak itt közöttünk lélek nélkül való imádkozók is, akiket meg kellett intenem. Voltak asszonyok, akik nap-nap mellett elragadtatott állapotba kerültek s valósággal táncra kerekedtek ilyenkor s gondolat és értelem nélkül járatták a szájukat. De az ilyeneket el kell hordoznunk, mint a többi tévelygőket. Ezért megmaradok a mellett, hogy szükséges az imádság. Ha a bűnös nem imádkozik hangosan, térden állva s nem mutatja meg így alázatosságát az Úr előtt, egyáltalában nem imádkozik s nem jut el a maga nyomorúságának megismerésére. Az imádsághoz ígéreteit kapcsolta az Úr, valamennyi közül a legnagyobbakat és legfönségesebbeket. De hiszen neked ezt tudnod kellene, aki odaát a magadéi között útmutató vagy. Ügyelj rá, hogy az igaz utat mutasd, ne hamisat!

Renqvistet már megint majdnem elragadta a heves indulat, de megfékezte magát s elhallgatott. Pál kiegyenesedett, kezével átfogta a térdét s fejét hátravetve megszólalt:

— Te azt tartod, hogy mindezt legjobban tudod, mert hiszen lelkipásztor vagy. De vizsgálj meg magadat: vajjon igaz pásztor vagy-e? Jó a tudomány, azonban maga a tudomány még nem vezet el az Úrhoz. Okoskodással, az értelem megfeszítésével hiába keressük a Krisztust. Az én bibliám ugyanaz, mint a tied s benne megtalálható a tanítás mindkettőnk számára erre a dologra, meg egyéb dolgokra nézve is. Neked meg kell tanulnod, hogy milyen tévelygés csalogatja leginkább a fölébredt lelket s már messziről észre kell vened a feléje közeledő veszedelmet. Ilyen veszedelem, hogy alig tért meg, máris nagy buzgón a szentek cselekedeteit akarja végbevinni s hosszú imádságokat akar mondani, noha nincs belső tapasztalata az Úr felől s nem kapcsolja hozzá élő barátság. Imádkoznom neked is kell, a nyomorúság idején naponta többször föl kell keresnem titkos kamarámat, de az utcára és a piacra nem szabad kimennünk és alkalmatlan időben nem szabad térdünket meghajtanunk. Tűz, veszedelmes tűz ez a térden állva való imádkozás! Nagy óvatossággal kell ügyelnünk rá...

Éjfélíg elbeszélgettek erről a dologról. Majd erre, majd arra kanyarodtak, majd összetalálkoztak, de azután megint csak összeütköztek. Amikor már-már úgy látszott, hogy egy értelemre jutottak, amikor már megcsöndesedtek, megnyugodtak, igazat adtak egymásnak, helybenhagyólag rá is bólintottak egymás szavára, megint csak egymásnak robbantak s aztán újra kezdetét vette ez a sajtószerű körben járás.

— Különböző lélek lakozik bennünk, — állapította meg végre Pál és fölkel a padról. — A lélekben van a különbözőség...

— De egy az Urunk és egy a jussunk rá, hogy odalépjunk: Ő elébe, aki megígérte, hogy meghallgatja a bűnös imádságát.

S azzal Renqvist újra térdre borult s imádkozni kezdett halk, panaszos hangon. Hangja majd fölemelkedett, majd leszállt valami sajátságos, éneklő ritmusban. Mentől tovább tartott az imádság, annál inkább megduzzadt, a vége felé azonban alig hallható susogássá vált.

Amikor fölkeltek, egy darabig még álltak a helyükben, mintha valamire vártak volna, mintha valamit mondani akartak volna egymásnak, a nélkül azonban, hogy egyikük is meg tudott volna szólalni... Aztán szomorúan kimentek, Pál, Niskanen és Rynnänen s átmentek a nagy szobába, ahol elkészítették szállásukat. De nem jött szemükre álmom azon az éjszakán. Gondolataik még mindig azokkal a dolgokkal foglalatostkodtak, amelyekről az imént szó volt s amelyekre nézve az egyik ezt, a másik azt mondta.

— Alighanem ez az utolsó látogatásom itt, — szólalt meg Pál, amikor elhelyezkedtek a szalmán. — Te, Ádám, állj őrt itt a határon, nehogy ez a cselekedetekben bizakodó szenteskedés tovább terjedjen!

— Én álljak őrt? Mit ér az ilyen élettelen és élhetetlen embernek az őrállása? A magam szíve fölött kell őrt állanom, elég az az ilyen magamfajta embernek!

— Imádkozzál te is! Mások is imádkoznak, nemcsak Liperi papja, ha nem kürtöltetnek is maguk előtt a piacon. Én is imádság által kaptam mindent, ha nem szólok is róla. Akik a maguk cselekedeteiben bizakodnak, azok azt hiszik, hogy minden, amire szükségük van, kezük ügyében, hatalmukban van, én azonban tudom, hogy az Úr tart mindent kezében s mindent a maga idejében ad meg nekem.

Még sokáig beszéltek mindarról, amit hallottak és láttak. Pál föl-fölült a szalmában s beszélt az igaz és hamis keresztyénségről, az imádkozásnak helyes és téves módjáról.

Reggel ott voltak a templomban, de istentisztelet után menten útnak eredtek, bevették magukat az erdőbe s mentek az ismerős úton. Közben összejöveleteket tartottak s elidőztek barátaik között. Olyan szabadnak érezték magukat, olyan otthonos, meleg volt itt minden, olyan könnyű volt a szívük ezekben a házakban, mintha csak otthon lettek volna a saját kunyhójukban.

— Ez a hit a legjobb, ez a hit, amelyet az Úr itt ezek között a hegyek között gyújtott lánggra szegény bűnösök szívében, — szólott Pál, amikor Nälkömäkiben elbúcsúzott karjalai barátaitól.

— S ez a mi Pálunk a legkülönb minden Pálok között, — tette hozzá Nälkömäki gazdája, erősen és hosszasan rázva Pál kezét.

A SÖTÉTSÉG HATALMA.

Egy késő őszi estén hazafelé tartott Pál Niskanennel együtt Kuopioból. Már többször megfordult ott, olykor Niskanennel együtt, olykor egymagában. Az ősszel új, fiatal pap került oda, aki mindjárt kezdetben megnyitotta szívét Pál előtt s aki azóta minden alkalommal egyre közelebb jutott hozzá.

Pál rendszerint egyre örvendezőbb szívvel tért meg minden egyes útjáról. Minden alkalmat megragadott, hogy Kuopio új papjáról beszéljen. Ha útközben összeakadt valamelyik barátjával, mindig volt valami elmondani valója róla s újabb meg újabb győzelmeket jósolt, amelyeket az még ki fog vívni az evangélium ügye számára.

— Van még benne valami a liperii pap kovászából, de majd kiveti azt idővel. Barátunk lesz még, meglásd és az Úr választott eszköze az ő országában. Nekünk csak tapintatosan kell bánnunk az ilyen emberekkel, hogy el ne riasszuk őket, — magyarázgatta Pál Niskanennek hazafelé vívő útjukban.

Az út utolsó darabját egymagában tette meg a rossz erdei úton gondolataiba mélyedve. A hold megvilágította az út egy-egy hosszabb, egyenes darabját, a kanyarulatok azonban és a fenyőerdő sűrűbb részei sötétek, komorak voltak. Olykor fölkapaszkodott a köves hegyoldal az út, majd leereszkedett egy-egy tóhoz s átvezetett egy-egy fiatal erdőn. Pál engedte, hogy lépésben menjen a lova, hátát nekivetette a régi, nyikorgó kasnak s szabadjára bocsátotta gondolatait, visszaemlékezéseit...

Az ilyesmiből neki több jutott, mint másnak. Kanyargós és tarka volt az élete útja. Mi lehetett vajjon az Úr szándéka mindazzal a szenvedéssel, kemény próbával, amit rábocsátott? Azzal a sok úttal, amit meg kellett tennie? Kiúzta hazúlról, az úttalan rengetegből kiküldte az ország útjára, a szegénységből és nyomorú-

ságból arra hívta el, hogy szóljon az ébredező néphez és vezesse azt. Högman kovács műve volt ez, vagy az Úr munkálta a kovács által? Hányszor elgondolta, hogy abbahagyja vándorlását, elhatározta, hogy otthon marad s mégis mindig újra meg újra útnak indult. Néha úgy megnehezedett a szíve, olyan nehéz volt az útnak indulása, hogy valósággal erőszakkal kellett magát kiszakítania hazulról, néha meg tűz lobogott föl a belsejében, valami látáhatatlan erő készítette rá, hogy elinduljon.

Mögötte meg-megreccsent a jég, előtte tűz világított feléje a távolban a hegyoldal egyik kunyhójából, szikrakéve szökött föl a kéményből s hullott vissza a tetőre, a hold alatt felhőfoszlányok úsztak és elsötétítették nyugat felé a látóhatár szélét.

Gondolatai nyugvó helyet kerestek maguknak, ahol megsöndesedhetnének, fölvidulhatnának. Megint csak Kuopio új papjára gondolt, arra, amit a pap mondott s megújult az új baráton, a városbeli tapasztalatokon való öröme.

Vajjon mi lesz még ebből az emberből? Lesz-e benne fiatal ember létére továbbra is elég állhatatosság? Csak az úri népség magával ne ragadja! Hej, ha az urak is ébredezni kezdenének! Hiszen Kuopioiban telve volt velük a terem s szépen együtt énekeltek a gyülekezettel. A pap az egész estén át folyton székeket hordott számukra, bízatta Pált, hogy szóljon hozzájuk s maga is beszélt. Némelyek az összejövetel után ottmaradtak, átmentek a paphoz és késő estig nála maradtak. Örömmel gondolt rá, hogy fölfigyeltek reá, hogy velük együtt lehetett. Itt, errefelé egészen más világ van: itt nem igen lehet úri fajtával találkozása...

Már előtte volt Tahkomäki. Az út messziről került feléje, Pál tanyája alatt leereszkedett s úgy kanyarodott vissza hozzá, hogy a szárító csűr mögött vezetett az udvarra. Valahányszor hazaérkezett, mindig valami szorongó érzés fogta el, valami szívére nehezendő, homályos érzés, valami félelemmel vegyes kedélyhangulat. Maga sem tudta megmagyarázni magának, voltaképpen mi is ez az érzés. Talán halk, titkos vád a miatt, hogy olyan nagyon sokáig távol volt hazulról, hogy magára hagyta Rittát a gyermekekkel... Talán a miatt való félelem, hogy amíg odavolt, valami történt az otthonvalókkal...

Most azonban, ennek a hazatérésnek az alkalmából jó, könnyű, bizakodó érzés töltötte el a szívét, valami egészen más, mint ennekelőtte. Látta: az otthoniak még ébren vannak. Az udvar felé eső ablak táblája nyitva van. Talán várják? De honnan tudnák, hogy most várhatják?

Valaki kinyitotta az ajtót, hogy kimenjen az udvarra, de

visszalépett s bevonta maga után az ajtót. Belülről riadt emberek beszéde, érthetetlen suttogás hallatszott.

Pál kifogta a lovát, megittatta s szénát vetett eléje. Beljebb kerülván észrevette, hogy a gyermekek ijedten bújnak az anyjukhoz s onnan kandikálnak az ajtó felé. Mégis csak történt olyasvalami, amitől félt: valami szerencsétlenség, vagy veszedelem tört a házra? Keztyűjét a tűzhely peremére tette, csizmájáról levette a havat, bundáját fölakasztotta a fogasra, közben egy-egy pillantást vetve a szoba háttérében Ritta és a gyermekek felé.

— Ti még ébren vagytok? Miért nem feküdtetek le? Engem vártok? — kérdezte s beljebb lépett a szobába.

— Nem vártunk, — felelte Ritta s különös tekintetet vetett Jánosra és a leányokra, akiknek az ijedelme már alábbhagyott s megmozdultak. — Csak épen fönmaradtunk...

— Tovább maradtam Kuopioiban. Most olyan pap van ott, aki miatt érdemes maradni.

S beszélni kezdett Kuopio új papjáról, a termet megtöltő összejövetelről, az urakról, akik annyian maradtak ott összejövetel után is. Azelőtt sohasem szólt útjában tett tapasztalatairól, sőt egy-egy útjáról hazakerülve egyenest hallgatag és szófukar volt. Mostani megszólalása olyan idegenszerű és sajátságos volt Ritta és a gyermekek előtt, hogy leültek, karjukat mellükön keresztbe fonták — akárcsak a templomban — s úgy hallgatták, igyekezve, hogy figyeljenek s érdeklődést mutassanak.

Később azonban, amikor a gyermekek már mind elaludtak, Ritta mégis csak elmondta, miért voltak ébren azon az estén meg máskor is. A Pál elindulása után való éjszakán arra ébredtek, hogy Zsófi szorongó, ijedt hangon kiabál. Erre fölébredt másik két leány is, Liza meg Éva, ők is rákezdték, úgyhogy az egész ház visszhangzott a borzalmas kiáltozástól. Amikor ő maga fölébredt, abban a pillanatban észrevette, hogy nyílik az ajtó és valaki kimegy rajta. Odakintről hallatszott is a távolodó lépések nesze. Zsófi csak egyre kiáltozott és sírt, a másik két leány azonban azt is hajtogatta: Penna volt, a koldúsasszony, Penna, a koldúsasszony volt. Zsófi csak reggel mondta el, hogy Penna csakugyan ott állt a János ágya lábánál, ép akkor oltotta el a kezében levő világot, de látszott, hogy nagy kés is van a kezében. A leány úgy megijedt, hogy sem azon, sem a következő éjszakán nem jött szemére álom. Még napokon át reszketett és sirdogált.

— Micsoda nagy hatalomra tett szert a sátán! — sóhajtott föl Pál. — Ez a Sääskiniemiben lakók műve, az odavaló Kuosmanének bosszúja. Ezek éjjel-nappal egyre csak élesztgetik szívükben a gyűlölet tűzét...

Ébren feküdt ágyában; olykor-olykor szólt valamit Rittának, közben hosszasan hallgatott, hanyatt fekvé, kezét tarkója alá téve.

— Fölbérelték azt a nyomorult fehérszemélyt, hogy gyilkoljon, de az Úr közelebb volt, semmint ők gondolták. Akit az Úr oltalmaz, az megmenekül tűzből, vízből. Aki őt féli és benne veti reménységét, az bizton lehet. Csak azt szeretném tudni, vajjon most már elállnak-e szándékuktól ellenségeink.

— Bizony azt jó lenne tudni! — tette hozzá Ritta. — Az is lehetséges, hogy valami más úton-módon próbálkoznak... Jánosnak semmit se szóltunk róla, hogy Penna ott állt az ágya lábánál, amikor Zsófi fölébredt. Akkor olyan mélyen aludt, hogy csak később ébredt föl...

Ritta még több ízben is elmondta az esetet, az elbeszélés egyes jellegzetes pontjaira újra meg újra visszatért, helyreigazította, kiegészítette azt, amit elmondott, egyre jobban megvilágította az eseményt. Lassankint azonban egyre több vegyült bele a régi panaszból, hogy Pál annyit van úton, olyan sokat van távol hazulról. Hangja egyre zsémbesebb lett, egyre halkabb, végül már csak szakadozott szavak törtek elő belőle...

Pált a saját gondolatai foglalkoztatták s még akkor is ébren volt, amikor Ritta már elaludt.

Bizony olyan az élete, hogy valahányszor áttör az egyik oldalon a nap a felhők egy-egy részén, a másik oldalon már ugyanakkor sötétedik és komorodik az ég alja. Ha valamerről olyasmi jut neki osztályrészül, ami kissé kedve szerint való, egy kevéske örömmel tölti el, lesújt reá a csapás onnan, ahonnan nem is várná s újabb teher szakad a vállára. Jó, síma úton hajthat, mehet egy darabig, de máris kidőlt fatörzsek zárják el az útját; keservesen vergődhet csak tovább. De nem adhatja magát a sóhajtozásnak, mennie kell minden ereje megfeszítésével, lábát meg nem pihentetheti, fáradt testét ki nem nyújtóztathatja.

Mi mindenről nem ábrándozott még az imént, mi mindent nem tervelt el az elméje útközben! Hogy Kuopio új papja vele fog tartani, hogy együtt fognak járni-kelni, hogy együtt fogják osztogatni az Úr rejtett bölcsességét... Hogy az urak is ébredezni kezdenek majd, hogy mindenfelé meg fognak nyilatkozni a szemek és szemlélni fogják az Úr hatalmas cselekedeteit Savóban és Karjalában... És sok minden egyebet is remélt és tervezgetett. Út-talan úton visz át a keresztyén ember útja, sötét rengetegeken, veszedelmes ingoványokon át s hogy kedve földerüljön, csak olykor-olykor jut egy-egy tisztásra, csak olykor-olykor kerül szilárd talaj a lába alá.

Pál most hosszabb ideig otthon maradt. Olvasgatott, kutatott a bibliában és a «Mézecseppek»-ben. Jóformán minden nap akadt vendége Savoból és Karjalából. Némelyik egy, némelyik több napig időzött nála. Olvasott velük, újabb meg újabb kincseket talált számukra könyveiben, az új igazságokban elmélyedt s újra meg újra magyarázgatta őket a jövőknek-menőknek. Minden gondja szétfoslott vendégei és új barátai között, akik mohón, ámulva hallgatták tanítójukat s esténként még az éjszakára a padlóra hintett szalmán is elüldögéltek énekeiket énekelve. Milyen eleven és fürge volt ilyenkor! Közben el is tréfált s mulattatta barátait, elmondva egyetmást útjairól, beszélgetéseit folyton jóízű, derült humorral fűszerezve.

Egy napon a jonsai Sutinen állított be Tahkomäkiye. Pál úgy megdöbben, hogy csak bámult reá hosszú ideig, anélkül, hogy csak egy szót is tudott volna szólni. Sutinen mindig ellenséges indulatú ember volt, mindig csak rosszat beszélt Párról és a fölbredtekről.

— El kellett jönnöm, ámbár nehezemre esett, — szólalt meg.

— Kell, ha az Úr kényszerít reá, — felelt Pál. — Egyszer nekem is keserves volt az út Sutelaból Syväribe... Mi hozott ide? Talán a szegénység? Talán már ürülni kezd a magtárad? Vagy talán van másfajta szegénység is?

— Van. Olyan, hogy az ember egy napig sem kíván ilyen szegényen élni... A jobbat keresem, amiben szűkölködöm... Földi javaim még vannak, csak mennyei kincseim nincsenek. Nem is voltak soha. Ne emlékezzél vissza, Pál, az elmúlt időkre! Az istentelen ember istentelen. Én istentelen voltam egész életemben, — vallotta Sutinen.

— De mi indított arra, hogy bűnbánatot tégy, téged, akinek tele magtárad, mindened van? Mi mozdított meg? Hogy megy át a tű fokán a teve? A gazdag útja másfelé vezet...

— Másfelé vezet, — hagyta helyben Sutinen.

— Amióta néhány éve újra tiszta gabonából való kenyeret ehetem, a lelkem újra belebonyolodott a világ dolgaiba. Ilyenkor aztán valami új gyötrellemmel kell az Úrnak kiszabadítania az embert. Tenálad mi módon kezdődött a bűnbánat, az új élet? — kérdezte egyszeriben Pál és kiegyenesedett Sutinen előtt.

— Úgy, ahogy a lelkiismeret parancsára kezdődnie kellett. Ha az ember egész életén át csak a gazdagságot hajszolja, mind a tíz körmével kapaszkodik minden után, amit csak elérhet, a szegényeket, az éhezőket egyre szorongatja, akkor a lelkiismeret, ha szóhoz juthat, meg tudja mondani, hol kínálkozik az a rés,

amelyen át elindulhat az új életre.

— Így van, bizony, — bölintott rá Pál.

— Most én azon kezdhetem, hogy egy mérő helyet kettőt adok a szegénynek s visszaadom a kamatot annak, akitől azelőtt kamatot csikartam ki.

— Csak most meg ne akard a magad jó cselekedeteivel kikövezni azt az utat, amelyet eddig gonosz cselekedeteiddel raktál ki! Ne a lelkiismereted legyen az istened, hanem adj minden dicsőséget az Úrnak! A fölébredt ember lelkiismerete nem ismer irgalmasságot: nem engesztelheted ki a magad cselekedeteivel. Alighogy végbevittél valami cselekedetet, a lelkiismereted már másikat követel, akar behajtani rajtad. Liperiben most imádsággal akarják kiengesztelni a maguk lelkiismeretét, te pedig másfajta cselekedetekkel, de mégis csak a magad cselekedeteivel próbálsz. Amit teszel, úgy kell tenned, mintha nem is cselekednél: csukott szemmel menj a kamrába, ha meg akarod tölteni a zsákot a szegény számára. Máskülönben ott van az ördög a sarkadban és semmivé teszi azt a jót, amit a szegénnyel cselekszel. Kezdd az új életet ott, ahol én is kezdtem: ereszd szabadjára szorongó, összetört szívednek a kegyelem után való vágyakozását! Csak így jutsz át azon a sövényen, amelyen túl a kegyelem és a bűnbocsánat int feléd.

— Hiszen azért jöttem, hogy tanácsot adj és előre segíts az igaz úton, — szólott Sutinen. — Olyan idők járnak, hogy most már nem élhet az ember úgy, mint eddig: mitsem törődve a lelkével. Ha már az ember tulajdon zsellerei fölébredtek, a gazdának is velük kell tartania. Voltam néhányszor az összejöveleteiden, amelyeket eddig elkerültem s az ige belekapott a szívembe, munkálkodik benne és egyre jobban elhatalmasodik rajta.

— Ember ne kényszerítse az embert! Akik jöttek, a maguk jószántából jöttek s mentek, senki emberfia nem küldte, hívta őket. Aki úgy indul el, hogy ember, emberi hatalom indítja el, az vissza is tér megint a világba.

Sutinen fölkészülődött, hogy induljon, az ajtóból azonban visszafordult.

— Még nem mondtam meg, nem vallottam meg, mennyi rosszat beszéltem a fölébredtekről és rólad. Nem volt nálam megátalkodottabb ellenségetek. Faluszerte jártam és a világ léha gyermekeit kedvük szerint való beszédekkel tartottam. Kivált a paplakon hallgattak szívesen. A pap, Sirelius olyasféle ember, mint amilyen én voltam. Bárcsak ő is fölébredne a bűn álmából!

— Aligha ébred föl. A pap tudós ember s abban bizakodik,

hogy ismeri az igaz tanítást. Tudománya az a párna, amelyen alszik. Aki magát igaznak tartja, nehezen ébred; előbb kudarcot kell vallania; akkor riad föl. Te is akkor eszméltél, amikor megnyílt a lelkiismereted és láttad, hogy hiábavaló a gazdagságod. Hadd tegye a pap, amit tehet, hadd gyalázza a fölébredtek népét, végül majd eltompulnak a fegyverei és ellankad ereje! Az Úr munkájának szüksége van a háborgattatásra és üldöztetésre, — máskülönben nem is volna az Úr munkája. De azért te sem tartóztathattad föl, a papnak sincs rá hatalma, noha neki külön helye van rá, hogy szétszórja rágalmait. Kereszt ez is, a Krisztus keresztje, amely állhatatosságra neveli a szívet.

Pál nem akarta kimondani azt, amire közben gondolt. Hiszen neki már régóta fájtak Sirelius prédikációi és kifakadásai, amelyek az utóbbi időkben egyre keserűbbekké váltak. Már jó ideje nehéz volt számára a templombajárás és a fölébredtek kezdtek is elmaradozni a templomból, egyik a másik után. De ő mégis újra meg újra megkísérelte, hogy eljárjon, megült csöndesen és nyugodtan a helyén a keleti kereszthajóban, bár a világ útján járók összesűgtak s mosolyogva egymásra kacsintottak, ha a pap a tévelygések ellen mennydörgött és szidalmazta a fölébredteket.

— Hordozd el, amint én is elhordozom, noha nekem mégis csak jobban fáj! Amint győztél gazdagságod és földi javaidhoz való szereteted fölött, úgy győzedelmeskedni fogsz a pap gyűlölködése fölött is, — bízatta végül a küszöbön Sutinent.

Lélekben már régen várta az ellenállást és üldöztetést s figyelmeztette is erre a veszedelemre barátait.

— A mi hitünknek és keresztyénségünknek még tűzben kell megpróbáltatnia. A világ vadállathoz hasonlatos, amely most karmait bevonva pihen, de majd talpra áll s akkor érkezik el számunkra az üldöztetés ideje. Majd előbb élesre feni karmait, kipróbálja őket, aztán elindul nyomról-nyomra, kerülget bennünket innen is, onnan is, végül ránk veti magát, mint a vad a maga áldozatára. Még csak jó napokat értünk, a rosszak még nem következtek el, még nem tudjuk, mi a baj, még nem gázoltunk át a mélyebb vizeken.

Csitítgatta barátait, ha Sirelius került szóba, az ő prédikációi, az emberek gonosz beszédei. Néha azonban megbosszankodott, megharagudott s ilyenkor egyenest a parókiára rohant volna, hogy elmondja mindazt, ami a szívében van.

Mindvégig így marad ez, hogy ennek az embernek a céltáblája lesznek? Arra való a szószék, hogy kitombolja rajta magát a pap haragja? Sohasem fogják Isten ígéjének hirdetését hallani a pap-

tól, akit pedig ép úgy fizetnek, mint a többiek? Úgy látszik, most azt a szokást vették föl a papok, akiket pedig a gyülekezetek tartanak, hogy hat napon át otthon ülnek a paplakon s a hetediken azért mennek el a templomba, hogy ott a fölébredteket gyalázzák. Új, nekik való teksztusra bukkantak s most folyvást arról prédikálnak...

Bezzeg más ember az esperes! Ez tisztán hirdeti az ígét, nem keveri bele indulatának a szavát. Az esperes kedvéért túrniök kell békességben, ameddig csak lehet. Ha eddig lehetett túrni, tovább is lehet. Az Úr felelős a maga ügyéért, ha egyszer a maga ügyének ismerte el ügyünket. Az ember saját gonosz szíve gonoszabb akadályja lehet az Úr ügyének, mint bármi más...

Pál mindig azzal csöndesítette meg szívét, hogy újra meg újra megalázkodott a saját gonoszsága, haragossága, türelmetlensége miatt s újra meg újra vállalta azt a keresztet, amelyet, mint az Úr adta keresztet alázatosan és jókedvvel kellett hordoznia.

Karácsony előtt történt, hogy eljött Tahkomäkibe Niskanen. Olyan dolog hajtotta, amiről beszélnie kellett Pállal. Arra sem szánt időt, hogy kifogja a lovát, csak elébe vetett egy nyaláb szénát s azzal sietős léptekkel befelé igyekezett a házba.

— Mi lelt? Miért nem fogod ki a lovadat? Mire való ez a nagy sietség? — kérdezte Pál csodálkozva.

— Megint csak el kellett jönnöm, ahogy mindig el kell jönnöm, ha olyan dolog adja elő magát. Itt nálad minden kibogozódik.

— Vagy végkép összebogozódik csúfosan, — felelt Pál nevetve. — Ha valami homályos, ne akarjunk mindent mi földérinteni: maradjon valami földérinteni való az Úr számára is! Járogatnak ide az emberek sokféle dologban, jóban is, rosszban is. A jó sokszor el van rejtve szemünk elől, a rossz meg nagyon is világos...

— Most azonban arról van szó, hogy lakat mögé kerülhetünk!

Niskanen ezt olyan hangon mondta, amelyet eltompított a szomorúság. S belekezdett annak elmondásába, miért kellett útnak indulnia, mi történt. Elmondta, hogy Iisalmiban megkezdődött a fölébredtek nyílt üldözése. Martikainen Henriket vád alá fogták s pénzbírságra is ítélték összejövetelek tartása miatt. S a világ fiai még egyre fenyegetődznek, hogy följelentik, törvény elé idézik a fölébredteket...

— Nyilvánvaló, hogy mind e mögött az odavaló esperes áll. A paplakon szövik-fonják ennek a szálait. Akárcsak itt... Itt a

kis, ott meg a nagy paplakon. Sejtettük mi ezt, de nem akartuk elhinni. Bizony szükséges, hogy ezekről a dolgokról beszéljünk, bár a beszéd még semmit sem használ...

A hír olyan fájdalmasan érintette Pált, hogy szinte dermedten állt meg a helyén, egy ideig szóhoz sem tudott jutni, csak rámeredt a padló egy pontjára nagy, mély tekintetű szemével. Úgy tetszett neki, mintha egyedül őt vádolnák és ítélnék el s újra meg újra őt fenyegetnék, mintha az üldözőre indult ellenségek mind ő köréje sereglénének, őt gúnyolnák, a maguk gonoszságában gyönyörködve...

— Tehát már belekezdtek; a sátán már rést ütött a falon, hogy útat törjön magának s megkezdje romboló munkáját. Ezen dolgozott reggeltől estig a maga segítő társaival, erre bízatta nyáját, ezért etette, hízlalta a maga seregét mind e világ pletykáival. Én már vártam ezt, a lelkem sejtette, bár magamba rejtettem a félelmet, nehogy megriasszam és szétzavarjam seregünket. De vártam ép innen, erről az oldalról, ennek a papnak a részéről.

Megindult, átment a szoba egyik oldaláról a másikra, mintha valamit keresne, majd megint visszatért s megállt előbbi helyén.

— Ha már egyszer megkezdték, megízlelték az üldözés örömeit és a bosszúállás ízét, nem fogják abbahagyni, egyre jobban indulatba jönnek s újabb meg újabb örömet igyekeznek szerezni maguknak. De csak addig mehetnek, a meddig az Úr megengedi, mert a fölébredtek az ő oltalmában, az ő adta jó menedékben vannak. Az a tanítás és az a munka, amely az Úrtól van, megáll rendületlenül.

— Megáll, — hagyta helyben Niskanen, — de valamit nekünk is tennünk kell, ha igaz és drága számunkra a magunk ügye s ha az a szándékunk, hogy folytassuk úgy, mint eddig, a munkánkat. Az Úr szentjei még eddig sohasem félemlédtek meg az első ütésektől. Az imént jártam Kiuruvesiben, hogy lássam, halljam, mi megy ott végbe s több faluban is megfordultam... Láttam, hogy lobog annak a tűznek a lángja, amely sokáig csak lappangva égett s hogy ott már izzik a parázs, ahova te, Pál, a tüzet éleszeni jártál.

Egy ideig csöndben voltak, majd kimentek s az udvaron jártak-keltek, majd visszatértek a házba, melengették bánatukat, töprengtek, keresték az útját-módját annak, hogy kijussanak a maguk tehetetlen állapotából. De mindig csak zsákutcába jutottak, újra meg újra vissza kellett térniök oda, ahonnan elindultak. Olyanoknak érezték magukat, mint akik eltévedtek az útról, az igaz útról valami hamis útra jutottak s most hiába keresnek, fut-

kosnak erre is, arra is, egyre csak ugyanarra a nyomra kerülnek vissza.

— Ez bizony így van, hogy itt szemben állanak egymással az urak és a parasztok s a győzelem mindig az urak részén van, — szólalt meg Pál. — A mi ügyünket senki föl nem fogja, senki emberfiától nem várhatunk segítséget. Az urak tudják és ismerik a törvényeket és rendeleteket, értik a módját, hogy magyarázzák s ha kell, elcsúríjék-csavarják őket. Én ilyesmihez nem értek, mert nincs világosságom az ilyen dolgok felől. Hiábavaló a bizodal-munk és reménységünk, ha emberekre támaszkodik.

— Ha elmennénk Kuopioba és megbeszelnénk a dolgot Bergh-gel, hármásban valahogy eligazodnánk. Úgy hallik, hogy a kuopioi új pap erre, mifelénk hajlik, — vetette egyszerre csak közbe Nis-kanen és kérdő pillantást vetett Pálra. — Csak így gondolom, nem is tudom, honnan támad ez a gondolatom...

— Honnan? Az Úrtól! Az Úrtól jó minden jó tanács! — kiáltott föl Pál jókedvűen, fölegyenesedve ültében. — Miért is nem gondoltam erre mindjárt magam is? Nincs a mi barátaink között más tanult ember, ebben a dologban pedig tanult emberre van szükségünk. A mi paraszti eszünk most megfeneklett, nem tudja, hol, merre van a kivezető út...

Arra határoztak, hogy mindjárt másnap elindulnak Kuopioba, Berghgel tanácskozni. Ez volt a legjobb és a legbölcsebb. Ott bölcseségre, világosságra tehetnek szert. Ha egyszer rátaláltak valaminek a nyitjára, hamarosan szétfoszlik a titokzatos homály, megoldódik a csomó. Addig a legnehezebb valami, amíg nem tudjuk, mitévők legyünk, hol fogjuk meg. Így voltak ők is. Most már olyan egyszerűnek látszott az egész dolog, mintha szóra sem volna érdemes, mintha már minden nehézségen diadalmaskodtak volna. Egész estén át erről beszéltek, újabb meg újabb mentséget találtak a maguk és ügyük számára, tervezgettek, rendezgették ér-veiket s előre örvendeztek a dolog jó kimenetelének.

— Ezt a kuopioi új papot jókor adta nekünk az Úr barátun-kul, hogy legyen nekünk tanulatlanoknak kalauzunk ebben a dologban. Lelki dolgokban nincs szükségünk az urak segítségére, hiába is kérnénk, de az ilyen világi ügyekben rájuk szorulunk, — magyarázgatta Pál este lefekvéskor.

Kuopioban azonban megint csak elfogta őket a kétség. Bergh föl és alá járt a szobában, meghallgatta őket, maga is meg-megszólalt, majd ezt, majd azt tanácsolta, de alig indult el az egyik

irányban, máris visszakanyarodott, visszavonta, amit javasolt, le-
rontotta azt, amit az imént épített.

— A törvény mellettük szól, a törvény pedig régi törvény,
— öregebb mint mi.

— Az lehet, a törvéynél azonban minden azon fordul meg,
mikép magyarázzák, — vágott közbe hirtelen Pál.

— Hogy mikép magyarázzák, alkalmazzák, egyeztetik, — foly-
tatta Bergh. Ezt a törvényt is a maga korának szükségei terem-
tették meg. A törvényhozóknak nem lehetett az a szándékuk, hogy
megfojtsák vele az Úr munkáját. Most azonban azok kezébe került,
akik ezzel az eszközzel a kezükben az Úr ellen fordulnak és az ő
Lelkének munkáját akarják megrontani.

— Kezükbe került, mert kezükbe kaparintották, — szólt közbe
Pál. — Csak mondd meg nekem, mi okuk van arra, hogy üldöznek
bennünket, mi az, ami fölingerli őket ellenünk, ami fészükből ki-
zavarja s üldözésünkre indítja őket!

— Ugyanaz, ami kezdettől fogva dolgozik az Úr ellenségeiben,
ami a zsidókat arra indította, hogy az életnek Urát megöljék, a
rómaiakat arra készítette, hogy az Úrnak szenteit városról városra
űzzék, szorongassák s végül kioltásuk életüket, — az igazságnak, a
mennyei világosságnak a gyűlölete, a lelkiismeret békétlensége,
a kereszt elleni lázadó botránkozás.

— Való igaz, — hagyta helyben Pál, mintha olyasmit kér-
dezett volna, amit úgysis tudott s mintha ezt a feleletet viszont
úgy kapta volna, hogy nem is kérdezett.

— Ha már egyszer ilyen törvény van, akkor az törvény s az
ellen nem tehetünk semmit. Csak meg kell találnunk annak az
útját-módját, hogy lecsendesítsük őket s azt elérjük, hogy annak
a régi törvénynek a betűjét ne fordítsák az Úr és az ő ügye ellen.
Nem lehetett a felsőbbségnek olyan szándéka, hogy megakadá-
lyozza a lelkek fölébredését s azt, hogy új, jobb élet, igaz, hamis-
ság nélkül való istenfélelem támadjon, — vegyült bele a beszél-
getésbe Niskanen.

— Én sem gondolnám... Nem lehet... Az apró urak azonban
sokszor cselekesznek olyasmit, amiről a nagy urak mitsem tud-
nak, — szólt Pál. — Ezért azon kell igyekeznünk, hogy a nagy
urakkal, akár magával a császárral szót értsünk. Íme, a nilsiái
gyülekezet így kapta meg a császártól a maga papját, Brofeldtet,
ezt a mostani esperest. Nem kérdezték sem az egyházkerületet,
sem a püspököt, hanem megkérték egyenest a császárt, amikor
Alapitkán átutazott. Brofeldt azonmód megkapta a parókiát és
jó pap lett belőle.

— Ha nem is épen a császárhoz, de mindenesetre azokhoz kell törekednetek, akik hozzá közel állanak. Szentpétervárott az utóbbi évek folyamán ébredések történtek s azt hallja az ember, hogy a fölébredtek nagy kegyben állanak a nagyok és az előkelők között föl egészen a császárig. Van ott egy angol pap is, aki bibliatársulatot létesített, amely a biblia terjesztését tűzte ki feladatául. Hallottam, hogy ez írt is minderről Renquistnek, a liperii papnak, — adta meg a magyarázatot Bergh.

— Ugyan? Hát ott is, ott, külső országokban is munkálkodik az Úr, még a nagyok és előkelők között is? — álmélkodott Pál és csodálkozva tekintett Berghre.

— Bizony! Ugyanazokat a könyveket forgatják, mint mi, csak épen más nyelven.

Pálnak ez oly különös és csodálatos volt, hogy hosszasan elgondolkozott rajta s nem is hallotta, amit Bergh a szentpétervári ébredésről és Pattersonról, az angol papról beszélt.

Csakugyan ugyanaz a lélek és indulat lakoznék ott a szívekben, ugyanaz a rejtett bölcsesség jelentetett volna meg azoknak ott, mint nekik itt? Csakugyan fölébredtek volna ott a nagyok és előkelők, ráléptek volna a kereszt útjára s lerakták volna méltóságukat és dicsőségüket az Úr lábaihoz? S vajjon hogy jutottak el ide? S hogy is ne jutottak volna el ugyanoda, ahova ők, ha az Úr Lelke végzi munkáját s ugyanazonokon a könyveken épülnek! Úgy van ez, mint a szél: fú, ahová akar.

Csak akkor ébredt föl gondolataiból, amikor Niskanen hozzá fordult s így szólt komolyan:

— El kell oda mennünk és el kell ott mondanunk, hogyan üldöznek bennünket itt. Ha te, Pál, hajlandó vagy reá, akár ma, tüstént ezen álltó helyünkből indulhatunk. Olyan dolgról van szó, hogy azért meg kell mozdulnunk. Nem tűrhetjük, hogy a világ lábbal tiporja az Úr ügyét. Nem lehetünk meg az összejövetelek nélkül. Az összejövetelekre neked is szükséged van, Pál!

— Menjetek, beszéljétek, keressétek meg a legnagyobb urakat, akikhez csak hozzáférhettek! Vigyetek magatokkal valakit tolmácsul! — biztatta őket Bergh lelkesen. — Olyan dolog forog kockán, hogy azért érdemes virrasztani és fáradozást tölteni.

— Érdemes, — szólt közbe Niskanen.

— Máskülönben hamar eltikkadnak és visszahanyatlanak a halálba a fölébredt lelkek, ha nem tarthatok összejöveteleket, — folytatta azonmód Bergh.

— Eltikkadnak és elhalnak — ebben a mostani állapotjukban, — tette hozzá Niskanen.

Pál azonban újra elmerült a saját gondolataiba. Csak ült s merőn nézett maga elé békességgel teli tekintetével.

— Egyszer már el kellett indulnom Szentpétervár felé, sőt azon túlra is, de az Úr akkor elzárta előttem az utat s alighanem ezt fogja cselekedni most is, — szólalt meg végre. — Ha igyekeztünk csak emberi igyekezet, akkor elénkbe lép és megállít az Úr. Én ezt gondolom...

— De Iisalmi urainak az igyekezete is emberi igyekezet. Igyekezet feszül szembe az igyekezettel, — vetette ellen Niskanen. — Csak az a különbség, hogy az ő igyekeztük az Úr ellen lázad, a mienk pedig az Úrért kel harcra.

— Ez a különbség, — toldotta meg Niskanen szavát Bergh.

Egy ideig szótlantul ültek s vártak, mit mond Pál. Közben a tekintetük ide-odasiklott a falon, végiment a szekrény könyvsorain, ki-kipillantott az utcára... Pál meg egyre csak az út felől való gondolataival tusakodott...

Elgondolta, hogy mégis csak szükséges ez az út, akármennyire rúgódozik is ellene a szíve, hogy a fölébredt lelkek tévelygések útjaira kerülnek, az Úr munkája elhanyaglik, ha nem teszik meg; hogy ott olyan emberekkel kerülhet össze, akikben ugyanaz a lélek és indulat van, mint benne, hogy olyan idők járnak, amikor az embernek mindent meg kell próbálnia az Úr ügyéért...

— Ha a mi hármásban való tanácskozásunknak ez az eredménye: akkor nekem sem szabad ellenkeznem. Az eszem, a természetes emberem ellene van ugyan, de azért elindulok, behunyt szemmel, nem tudva, vajjon az Úr útján járok-e... De azt tudom, hogy az Úrnak és az ő igazságának oltalmában megyek... Ha az Úr velünk lesz, ha szerencsét és áldást ad, visszakerülök és minden jóra fordul!

— Így lesz! Ebben a bizodalomban induljatok! — szólt Bergh.

— Igen, ebben a bizodalomban! — erősítette Niskanen.

PORVOO PÜSPÖKE.

Megjárták Szentpétervárt és útban voltak visszafelé. Jó néhány hete tartott már ez az út. Éjszakánként vagy egy-egy magános tanyán, vagy egy-egy nagyobb faluban vagy udvarházban háltak meg. Mintha mesevilágban jártak-keltek volna. Sok mindent hallottak, még többet láttak. Hol, merre jártak, miként jutottak el céljukhoz, miként indultak visszafelé, kikkel beszéltek, kiktől kértek tanácsot, mindez most utólag csak homályos, határozatlan emlékezés volt számukra. Mindezek az ismeretlen, különös emberek, magasrangúak és alacsony rendűek, mintha sűrű füstfelhőbe burkolódtak volna, amelyből csak egyesek alakja vált ki élesebb körvonallal és közeledett a visszaemlékező szem felé.

Pál odafelé az egész út folyamán kedvetlen volt. Kelletlenül indult el hazulról. Az utak és a tanyák folyton-folyvást arra az egykori, szerencsétlen útra emlékeztették, amikor Lengyelországba akart kivándorolni. Elmondta ennek a történetét Niskanennek, beszélt akkori nyomorúságukról. Némelyik tanya, némelyik kunyhó újra meg újra visszaidézte emlékezetébe, hogy mikép virrasztottak egy-egy beteg gyermekük mellett, mikép akadtak meg itt is, ott is egy napra, több napra, s már-már a halált várták, mikép túrték az éhséget, szenvedték a nyomorúságot. Soha emberfia előtt még nem beszélt ezekről, nem mondta el ilyen leplezetlenül, hogy milyen szenvedéseken ment keresztül.

Amint azonban Viipuriból tovább indultak, megváltozott Pál hangulata és Szentpétervárra érve újra a régi, fúrge és jókedvű ember lett. Szerencsével jártak; az ajtók mindenütt kitarultak előttük, szíves fogadtatásban volt részük, ahova csak mentek. Beszélhettek magával a püspökkel is, Szentpétervár finn püspökével, egy egész napot tölthettek nála, elmondhatták neki, hogyan munkálkodik az Úr Savoban és Karjalában, asztalánál ettek-ittak,

ígéretet és vigasztalást kaptak s szívük megtelhetett újult munkakedvvel, lelkesedéssel.

— Csak tartsátok meg összejöveleteiteket! Hirdessétek Isten ígését és kérjétek az Urat, hogy adjon ébredést népeteknek! Nincs itt senki, aki akadályozna benneteket ebben és ha itt nem teszi meg ezt senki, otthon sem akadhat ilyen ember, — mondta a püspök és hosszasan beszélt a Szentpétervárott történt legújabb csodákról, mikép ébredtek fel a bűn álmából nagy urak, mint keresik föl a szegényeket és alsórendűeket otthonukban, hogy velük ott imádkozzanak és Isten ígését olvassák s említette, hogy ott is meg akarták akasztani a kegyességnek ezt a gyakorlását, de fölülről újra megadták reá az engedelmet.

— Visszakapod, Martikainen, amit bírsággépen fizettetek veled, vissza kell kapnod azt, ami a tied. Ajtóitokat újra megnyithatjátok barátaitok előtt, a közelvalók előtt is, a távolról jövők előtt is. Az Istennek beszéde nincs már bilincsbe verve: ellenségeitek már nem gyötörhetik lelketeket azzal a szomorúsággal, amellyel eddig szomorítottak benneteket. Hatalmasabbak a mi barátaink, mint az övéik, — biztatta Pál barátait.

Nagy összejöveleteket tartottak Nilsiäben és Iisalmiban, jártak Kuopioban és Kiuruvesiben, számot adtak mindarról, ami történt, amit hallottak, szinte ugyanazokkal a szavakkal mondva el mindenütt ugyanazt. Barátaik szótlánul állták körül őket a nagy szobákban, az udvarokon, ahol Pál és Niskanen beszámoltak útjukról, tolongtak körülöttük, hallgatták őket, a közelállók tovább adták a hallottakat a távolállóknak; mosolyra indította, megmozgatta őket minden egyes talpraesett szó és jóízű megjegyzés, amellyel Pál beszédét fűszerezte.

— Olyan ember ez a mi Pálunk, akire rábízhatjuk a magunk ügyét, — szólalt meg ilyenkor egyik vagy másik.

— Bizony rábízhatjuk, mert a jussunkból nem enged, megkeresi az igazságot, megbíztatja a csüggedt szíveket, — toldotta meg a másik.

— S ha kell, elmegy akár a császár elébe is, — folytatta a harmadik, ugyanúgy vélekedvén.

Terjedt a hír Pál és Niskanen, kiváltképen azonban Pál felől. S amit terjesztett, azt meg-megtoldotta, színezte, gyarapította, cifrázta. Hirdette, hogy Pál a fölébredtek vezetője, aki az Úrtól léleknek és erőnek ajándékát nyerte, nagyobb mértékben, mint más, akire drágább talentumok bizattak, mint másra. Nem is akad olyan dolog, amihez ne értene, nincs olyan nehézség, amely fölött ne győzedelmeskednék. Ha szorongatott lélekkel mégy hozzá, már

messziről menten eltalálja, mi dologban jársz, keresztüllát rajtad, mintha üvegből volnál és szeme belehatol szíved titkos redőibe is. Mégy hozzá, hogy tanácsot kérj tőle, ki tudja, milyen dologban s nem csalódot, megkapod s ilyenkor mindig egyenesebb az út előtted, fényesebb a nap fölötted. Senki sem tudja, hogyan lehetséges, de eleve tudomása van róla, ha valaki Karjalából Tahkomákibe jó s elébe küldi a csónakot a Syväri partjára. Aminthogy tudta azt is, hogy az üldözés ideje elkövetkezik, a világ a fölédredek ellen támad s intette is előre övéit, terelgette nyáját, s Martikainen végül is visszakapta, amit bírságképen fizetett s az ige megszabadult bilincseiből.

— Minden úgy ment, ahogy mennie kellett, amint reméltük és vártuk, — örvendezett Bergh, amikor Pállal Kuopioban találkozott.

— Úgy ment minden, amint az parancsolta, aki mindeneknek parancsol, — felelt Pál. — Az út el volt egyengetve előttünk, az ajtók megnyitlak, a bírságpénzeket visszafizették. A nagy urak különbek, mint a kicsinyek. Azoknak nincs szükségük arra, hogy a parasztembert bosszantsák, anélkül is tapasztalhatják és megmutathatják a maguk uraságát.

Bergh nevetett.

— Utóvégre igazad lehet...

— Bizony igazam van. De van más különbség is a között, amit az ember finn és amit orosz földön tapasztal, — folytatta Pál. — Itt közöttünk a mi kicsiny uraink megmaradnak a maguk megtéretlen állapotában, míg ott a nagy urak fölédredek. Itt az urak szégyenkeznek a fölédredek miatt, csúfot úznak belőlük, míg ott minden tisztességet megadnak nekik. Hallottál valaha felőle, hogy finn nagy urak fölédredek volna a bűn álmából és ráléptek volna az élet útjára? Vagy mikor álltak a nép élére, mint annak vezetői és jártak előtte, mint az alacsonyrendűek példaképei?

— Volt idő, amikor ilyenek is ébredtek föl, — amikor Isten nagy haragja megostorozta őket. A nagy háború idején orosz fogságba került magasrangú tisztek és nemes emberek tudakozódni kezdtek a szabadulás és a békesség útja felől s amikor a fogságból hazatértek, áldást és világosságot hoztak magukkal otthonukba, — magyarázta Bergh.

— Jó, jó, de hát mikor ébrednek föl a mi szolgabíráink, ispánjaink, fiskálisaink?

— S a papjaink? — tette hozzá Bergh derülten.

— Szabad a papokról papok jelenlétében beszélni? — kérdezte Pál tréfálkozva.

— Csak rosszat nem szabad róluk mondani! — felelt rá Bergh ugyanolyan jókedvűen.

— Hallgass csak ide, Pál, — szólalt azonban meg menten újra s elkomolyodott. — Neked ki kell békülnöd Renquisttel. Sokat gondolkoztam én már e fölött és szenvedtem a ti viszálykodástok miatt. Valamikor úgy tekintettem Renquistre, mint lelki atyámra és barátomra. A Pälkjärvi pusztáján való munkálkodásom idején megnyitottam előtte szívemet és neki köszönhetem, hogy világosság áradt lelkem sötétségébe. Ti mindketten fölébredt lelkek, Istennek emberei vagytok s mindkettőtökre szükség van ezekben az időkben. Egyre megy az, hogyan imádkozik valaki, csak imádkozzék.

— Nem megy egyre. Nem lehet mindegy nekünk, mert az élet Ura számára sem mindegy. Lélekben és igazságban kell imádkoznunk, azt a folytonos imádkozást és térdenállást azonban nem bírja a lélek. Hited szabja meg imádságod mértékét és ettől nem szabad eltérned. Te még gyöngé vagy és jobbra-balra ingadozol. Fontos és érzékeny pontja ez a lelki életnek, amely körül sokan megcsalódnak.

— De te talán nagyon is hajthatatlan és követelődző vagy! Talán nagyon sokat követelsz akkor Pál, ha azt mondod, hogy csak az imádkozhatik, akinek élő hite és belső tapasztalata van az Úr felől!

— Bizony csak az imádkozhatik. E nélkül csak a szája jár s ez veszedelem a lélek számára. Minden kétségen felül áll, hogy hit és Lélek által kell imádkoznunk. A Léleknek kell imádkoznia belsőképen, amikor külsőképen megmozdul az ajk és szól a száj. Ha a Lélek abbahagyja az imádkozást, a bűnös ember a maga természetes erejének hatalmába kerül s csak úgy beszél tovább.

— De hátha Renquistékben is a Lélek munkálkodik? Hátha ők is a Lélek által imádkoznak? — vetette ellen Bergh, de hangján már észrevehető volt, hogy abbahagyja a harcot s megadja magát.

— Némelyik, de nem mindegyik, talán a fele sem. Hogyan is lakozhatnék Istennek Lelke azokban, akik még föl sem ébredtek?! S ha fölnyílt is valakinek a szeme, azzal még nem lesz képes a keresztyén élet teljességének a gyakorlására. S nem is lehet ilyesmire vezényszóval és paranccsal rákényszeríteni. Mert így támad aztán a képmutató kegyeskedés... Nyisd ki a szemed és nézz szét! Kutass a bibliádban, mit mond erre nézve!

— Amit mondtam, csak a békesség kedvéért mondtam, — szólalt meg még egyszer Bergh, mint aki végét akarja szakítani az

erről való beszélgetésnek és más dolgokra akar térni.

— Jó dolog a békesség, de még jobb az igazság és az igaz tanítás. Nekem ragaszkodnom kell Krisztus régi tanításához, akármilyen legyen is az ára ennek, — felelt még egyszer Pál.

Bergh nem folytatta, gondolataiba mélyedve járt-kelt az asztal körül, közben a rajta levő könyveket és iratokat rakosgatta ide-oda.

Örömet foglalkozott mindig azzal a gondolattal, hogy Pált és Renquistet összehékíti, véget vet a viszálykodásnak, összeegyezteti a különböző véleményeket. Mindketten barátai voltak. Mindkettőtől vezetést és világosságot nyert lelkiekben s mélyebben hatolt be az új élet megértésébe általuk. Sokszor ugyancsak hányt a hab, hogy melyik mellé álljon kettejük közül. Renquist mellé, aki imádkozik, hűségesen munkálkodik, fáradhatatlanul buzgólkodik a nélkül, hogy hálát várna, emberszólástól félne; vagy Pál mellé, aki mint egy második Illés lépett elő a rengetegből, szavával belemarkolt a lelkek legmélyébe, foglyúl ejtve azokat szelleme erejével, nagy adományaival.

Az összejövetelre jövők már gyülekeztek a szobában is, a teremben is, férfiak és nők vegyest, köztük néhány fiatal uri ember.

— Ezek itt a patikárius urak, ez a város aranyművese, — mutatta be Bergh Malmgren Antalt és Lundström Jakabot Pálnak. Ez Väänänen, a könyvkereskedő. Ezek már régebben velünk tartanak.

— Ezek azok, akiket ősszel ide édesgettél s akiknek a székeket hordozgattad? — kérdezte Pál nevetve.

— Ezek azok. Az Úr új barátokat támasztott közülük nekünk. Úgy látszik, kivált az ifjúság indul meg az Úr felé, — felelt Bergh.

— Patikáriusokról nem szól semmit a biblia, aranyművest azonban említ. Mi is volt annak a neve, aki Efezusban a bálványképeket csinálta? Az is aranyműves volt...

— Az volt, de ez az aranyműves nem ilyesmivel foglalkozik, — jegyezte meg Bergh nevetve, mintegy bocsánatot kérve Pál csipős tréfájáért.

A fiatal emberek zavarban voltak, majd egymásra, majd Berghre, majd az ajtón keresztül a teremben nyüzsgő gyülekezetre tekintettek.

— Nektek, fiatal emberek, rövidebb útat kell megtennetek, mint nekem. Nekem messzire kellett mennem, Sutelából Jyväskyläig, míg megtaláltam a lelkeim békességét. Közelebb nem találtam megnyugovást. Tinektek pedig csak a saját gyülekezetetek papjához kell elmennetek, a tulajdon papotokhoz, akit az Úr

fölkent a maga Lelkével. Az útat, az élet útját, a kereszt útját természetesen magatoknak kell végigjárnotok a saját lábatokkal, — magyarázgatta Pál.

— Ezek az urak már megkeresték és megtalálták ezt az útat és rajta járnak, — jegyezte meg Bergh.

— Már megtalálták? Ez a «már» mitsem ér, ez mitsem használ a léleknek, — folytatta Pál. — A léleknek új meg új útra valóra van szüksége, az ezen az úton való járást folyton folyvást újra kell kezdenünk, újra meg újra a magunk teljes istentelenségében kell Isten elé állanunk.

— Pál a mindennapi bűnbánatot és megtérést érti, azt, hogy a léleknek nagy belső vágyakozással nap-nap mellett kell vívnia a maga harcát a bűn rontása ellen, — szólt közbe Bergh mintegy magyarázatképen, vendégei felé fordulva.

— Igen, azt mondom: ha már egyszer csakugyan fölébredtek és az élet útjára tértek, ha tehát nem az Úr Lelkének indítása nélkül, a maguk akaratából jöttek, akkor nem szabad a megtalált kegyelmet nyugvópárnának tekinteniök. Az a keresztyén, akin erőt vesz a tétlenség, előbb lágymeleggé lesz, majd a halálba hanyatlik az élő hit állapotából... De már énekelnek! Menjünk, beszéljünk ezekről a dolgokról odabenn! Szólj te, aki e nyáj pásztorául rendeltté!

— De szólj te is, Pál! — kérlelte Bergh és fölkelt, hogy induljon.

— Én, az erdő embere az erdők embereinek mondom meg a füstös kunyhókban azt, amit te itt a teremben ezeknek mondasz meg, — mondta Pál s fürge léptekkel megindult a terem felé s leült annak ajtajában.

Idővel megszólalt s beszélt úgy, ahogy beszélni szokott. Kezdte halkan, igénytelenül, szakgatott szavakkal, de azután nekibátorodott a hangja, mondanivalója megáradt, magával ragadta hallgatóit, de amikor a szívek már meg-megmozdultak és a hallgatóság figyelme elérte tetőpontját, végét szakasztotta.

— Te mindig a legjobban magyarázod meg Pál, hogy a bűnös ember hogy igazul meg Isten előtt, — szólt Bergh az összejövetel után a szobában. — Ugyan hol találtad meg ennek a módját?

— Abban a tudós iskolában, ahol az ember fakéregből sült kenyeret eszik, — vetette oda Pál, mint akinek már eleve kész van a felelete erre a kérdésre. — S nem elég, hogy egyszer megtanultam, minden áldott nap újra kell tanulnom.

A fiatal emberek kérdő és csodálkozó tekintettel néztek egymásra.

Edelfelt Albert: Szomorúság.

— Az erdőben télen a hózivatar mindennap behordja az útat s az ember szánjának mindennap újfent kell magának útat törnie, — folytatta Pál. — Nekem is ezt kellett cselekednem: ingoványon, úttalan útakon, sziklák között kellett átvergődnöm, hogy majd izré-porrá tört a szánom... A kiséfa, igaz, eltört, a szerszám elszakadozott, de azért mindig célhoz értem: újra kitapostam azt az útat, amelyet a tél hava betemetett. Ezért kell az embernek megtanulnia, hogy türelmesen, nyughatatlanság nélkül járja útját...

Szótlatlanul ültek, azon gondolkoztak, azt fontolgatták, mérlegették, amit Pál mondott s amire szavaival célzott.

— Amerre jártam, mindig csak a bűn zimankójában kellett járnom, hosszabb időre nem igen volt tőle nyugovásom, — beszélt tovább Pál. — Így aztán a türelmetlenség, a harag könnyen elhatalmasodik az emberen, de mivel én ilyenkor nem kértem tanácsot a magam hitetlenkedő szívetől, nyomorúságos és szorongatott állapotomban is tudtam bizonyosságot tenni Krisztusról.

Pál egyre csak magáról beszélt, a maga életéről, hitéről, tapasztalatairól, mintha le akarná leplezni azt, ami legelrejtettebb benne, mintha mindezt ki akarná teregetni szemük előtt, jóságát és gonoszságát, hitét és hitetlenségét, győzelmét és vereségét s így csúffá akarná tenni minden az ő személye felől való jó vélekedésüket, nagyot gondolásukat. Amit mondott és beszélt, az merőben más volt, mint amit más mondott és beszélt. Nem volt abban semmi mesterkélt és keresett, nem volt abban semmi hazug szenteskedés és nagyképű kenetteljesség. Olyan fesztelen és természetes volt, olyan egyeneslelkű és gyermeketegen alázatos, hogy mohó figyelemmel hallgatták, szívük szerint megcsodálták, amint ott ültek előtte komolyan a hallgatói.

— Ti, fiatal emberek, eddig még csak a város sima utcáin jártok, de nektek is ki kell mennetek a vadon erdő úttalan útaira. Mert a keresztyén ember útja ilyen útakon való járás. Jó, hogy jöttetek, hogy ti is jöttetek, mert még másoknak is követniök kell benneteket. Olyan betegség ez, amely terjed, mint a ragály, — szólt végül Pál.

Amikor a fiatal emberek főszedelődzködtek és indultak, még mindegyiknek mondott valamit bátorításképen, tanácsképen s szavait egy-egy jókedvű megjegyzéssel fűszerezte.

— Neked fűveid és kenőcseid vannak polcaidon a test számára, de a léleknek való orvosság az Úr kezében van. Onnan senki maga el nem veheti, hanem annak adatik, aki kéri és hittel várja. A magukat megigazítani akarók maguk veszik el, de Isten

gyermekai megvárják, míg az Úr adja oda nekik, — fejtegette Pál Malmgrennek, aki közelében ült s aki a többinél figyelmesebbnek látszott.

— Másokat eligazítottál, Pál, másoknak adtál jó tanácsokat, de engem meghagytál a magam tanácstalanságában, — szólalt meg Bergh, amikor már elmentek a vendégek.

— Azt tanácsolom neked, hogy kerüld Renquist cselekedetekben bizakodó szenteskedését és annyit imádkozzál, amennyit megbír a hited.

— De amikor ezen az estén megint annyira meg kellett látnom a magam nyomorúlt és üres voltát, hogy valósággal megborzadtam magamtól. Itt is — akárcsak Pälkjärviben — egyre szorongat saját bűnösségem tudata. Másoknak prédikálok, másokat tanítok, nekem magamnak pedig nincs részem a kegyelemben.

Pál lehunyta szemét és egy darabig szótlánul ült, miután Bergh már elhallgatott.

— Van a papok között elég olyan, aki gazdagnak véli magát: legyen közöttük olyasvalaki is, aki szegénynek ítéli magát, — szólalt meg végre. — A szegénynek a szava is alázatosabb. S az élet Ura is szegénnyé lett, hogy a szegényeknek az Isten üzenetét hirdethesse. Gondolj erre! A gazdag a gazdagokhoz, a szegény a szegényekhez szabja a maga szavajárását...

— Igen, de amikor olyan nehéz az embernek megismerni a maga ürességét, szegénységét és tehetetlenségét.

— Nehéz, de mégis csak ennek a próbának a tűzében edződik az ember igehirdetővé. Ez az igazi akadémia. Aki ezt kijárta, nem a magáéból szól, hanem az Úr szavát hirdeti. Ha mint szegény lépsz az emberek elé és a szegénység lelke szól belőled, az Úr titkon a maga erejét adja szavadba és a bűnösök ébredezni kezdenek szószéked körül. Ez a titka ennek. A magad szegénysége és e miatt való szomorúságod tehát ne legyen ok a hitetlenkedésre! Az emberi természet gazdagságra törekszik, lelkiekben is, földiekben is, az Úr munkája és ereje azonban a természet ellen nagyon.

Éjfélig elbeszélgettek ketten, mint máskor is ennekelőtte. Amikor Pál elment, Bergh még elüldögélt egymagában és gondolkozott azon, amit hallott.

— Mégis csak úgy van, ahogy Pál tanítja. Közben-közben mindig ingadozom, de egyszeriben kitisztul a látásom és megerősödöm, ha jön és szól és rávilágít a keresztyén élet útjára. Mentől jobban megismeri az ember, annál jobban ragaszkodik hozzá. Ez is, amit most mondott a szegénységről és

a szegénység lelkéről, milyen csodálatosnak tetszik és egyúttal mégis milyen fönséges! «Ha mint szegény lépsz az emberek elé és a szegénység lelke szól belőled, az Úr titkon a maga erejét adja szavadba.» Bizony, bizony úgy van. Az Úr kinyilatkoztatta neki kegyelmének titkát és megadta neki a bölcsesség Lelkét. Csak el ne hallgattassák és meg ne akasszák munkájában! Sok ellensége van a papok között is, a világiak között is. — Ezekkel a gondolatokkal foglalkozott Bergh, amikor későn nyugovóra tért.

Igaza volt. Pálnak volt bőven ellensége a saját gyülekezetében is, meg azon kívül is, urak és parasztok között egyaránt. Nem tartott sokáig az az öröm, amely Niskanennel és többi barátaival együtt eltöltötte szívét. Sem az üldözések, sem a fenyegetődzések nem értek véget. Martikainennek nem fizették vissza a bírságpénzt, noha megigérték, Sirelius sem hagyta abba indulatos kifakadásait, sőt azok egyre indulatosabbak lettek. Most már a porvooi püspök is megmozdult, Iisalmiban egyházlátogatást végzett és vizsgálatot tartott s útban volt Nilsiä felé.

— Hiábavaló volt az az út is Szentpétervárra, nem az Úr akaratára szerint való volt, — mondta Pál Niskanennek, amikor az Tahkomäkiben meglátogatta. — Aki igaz ügyet szolgál, annak nem szabad megfutamodnia a kereszt elöl, nem szabad elkerülnie a szenvedést. Kezdetől fogva sejtettem én ezt. Egész idő alatt éreztem, hogy nem az Úr küldött arra az útra. Most megint csak ugyanabban a kátyúban vagyunk, amelyben voltunk. De most azután legyünk csöndben és várjunk és fogadjuk el az Úrtól, amit keresztképen vállainkra vet... Mit mondott a püspök odaát Iisalmiban?

— Azt mondta, amit előzőleg a papok mondtak neki. Az egyes helyeken a szerint beszél a püspök, amit a papoktól hall. Amivel azok telebeszéli a fejét, azt adja tovább a gyülekezeteknek.

— De a mi esperesünk mégis csak más ember, — vetette közbe Pál. — Részt vett néhányszor az összejöveteleinken is.

— Más ember, igaz, de majd meglátjuk, hogyan állja meg a barátsága a próbát. Arra nem volt elég határozottsága, hogy annak a gyűlölködését megzabolázza, aki pedig alantasa volt.

— Megpróbálta. Megfeddette, amiért úgy meggyötörte a «vörös» Jánost. De mire megy egy ilyen pogánnyal? Bizony az igazi pogányt könnyebb ráncba szedni...

— Nem kellene a «vörös» János esetét meg mindazt, amivel az az ember meggyötörte a fölébredteket, elmondani a püspöknek, ha idejön? — jutott eszébe egyszeriben nagy örömmel Niskanennek.

— Nem, semmi áron! A kereszt csak hadd legyen kereszt! A «vörös» János csak hordja a keresztjét s mi is a magunkét! Majd napvilágra hozza az Úr a maga ügyének igazát... Az ilyen emberi igyekezettel csak meggyötörjük magunkat s mégsem érünk célt. Várjuk meg, míg eljön az Úrnak ideje s akkor majd ő cselekszik!

— Várjuk meg, de azért mondjuk meg azt, ami való igaz. Ne hallgassunk mi sem, hanem vessük papírra mondanivalónkat és adjuk át az írást a püspöknek a paplakon!

— Vajjon mit tartasz te a kereszt felől? — kérdezte Pál, merőn rászégezve tekintetét Niskanenre, majd egy idő múlva így folytatta: — Mikép magyarázod meg azt, hogy az élet Ura elhallgatott és néma volt, mint a bárány az öt nyírőik előtt, hogy senkit sem vádolt, nem védekezett, nem foglalt semmit sem írásba, nem ment a püspök elé...

Niskanen elgondolkozott, fölkel, végigment a szobán, majd megint leült a helyére.

— Úgy magyarázom, hogy amit akkor a maga érdekében nem tett meg az Úr, azt most nekünk meg kell cselekednünk az ő ügyéért, — szólalt meg végre. — Ez az Úr ügye nem pedig a mienk. Meg kell mondanunk azt, amit feltétlenül szükséges megmondani, amit mindenkinek mint igazságot kell megtudnia. Cselekedjék a püspök úgy, ahogy akar: az ítékezés az ő dolga. Amit tesz, rendel, íté, azt úgy fogadjuk el, mint ami az Úrtól jó.

— Neked, Lőrinc, jól forog a nyelved és jól fog az eszed. Csak az a kérdés, hogy most is, máskor is nem a magad ügyéért hadakozol-e, amikor azt véled, hogy az Úr ügyéért harcolsz. Az ember esze és természete folyton összekeveri a kettőt egymással. Ha az Úrtól vannak az üldöztetések, akkor szükség üldöztetnünk, akkor vesztég kell maradnunk és szenvednünk kell.

— Nem az Úrtól vannak, — tiltakozott Niskanen, — hanem a sátántól, a sátán munkájának pedig minden erőnkől telhetőleg ellene kell szegülnünk. Tedd, amit akarsz, amit a legjobbnak látsz s ami felől azt tartod, hogy leginkább javára válik a föl-ébredtek népének. Én csak azt mondom, hogy inkább az Istennek kell engedelmességnünk, semmint az embereknek.

Pál fáradtan, közömbös tekintettel ült a helyén s engedte, hogy Niskanen beszéljen, bevégezze a mondanivalóját s megint újra kezdje. S Niskanen bevégezte és újra kezdte, kifejtette érveit és ellenérveit, előhozta a maga igaza mellett mindazt, amit erre nézve a szentírásban talált, vitatta, megvilágosította a maga álláspontját, körülkerítette okoskodásával Pált s lassan-lassan mind jobban hatalmába kerítette ellenkező értelmét.

— Hát írd meg! Értesz hozzá s már másszor is megtetted, — adta meg magát Pál egy idő múlva. — Látom, ennél kevesebbel nem éred be. Csak ültem itt és csodáltam tudományodat és okosságodat. Ugyan honnan való a bölcseséged, Lőrinc?

— Onnan, ahonnan maga az ember való. Régi nemzetség bölcsesége a Niskaneneké, — felelte Niskanen nevetve és jókedvűen ide-oda topogott a szobában.

Másnap reggelre már kész volt a panaszlevél. Niskanen egész éjjel dolgozott rajta s amikor Pál fölkelt, fölolvasta neki.

— A «vörös» János esetét elhagyhattad volna, — jegyezte meg Pál. — Hagyjuk Jánosra: hadd intézze ő a maga dolgát!

— Nem hagyhatjuk el. Nem Jánosról van itt szó, és nem az ő védelméről. A gyöngék, nyomorultak, elnyomottak ügye az Úr ügye. Tehát, íme, itt van, — szólt Niskanen és átadta az írást Pálnak. — Alá kell íratnunk a kalliolahtii Henrikkel és még néhányval barátaink közül.

Amikor vasárnap reggel megérkeztek a templomba, az már telve volt néppel. A fölébredtek a maguk helyén ültek a keleti hajóban, riadtan, várakozással tele, némelyikük időről-időre a templomajtó felé tekintett, olykor halkán szót váltottak egymással. Amint azonban Pál és Niskanen beléptek és helyük felé tartva végigmentek a kereszthajón, megkönnyebbülten lélekzettek föl valamennyien s mindnyájuk arcán bizakodás és megnyugvás tükröződött.

A papok az oltár körül a kórusban ültek, komolyan, ünneplésesen. Közöttük középen a püspök. Hatalmas termetű, szép ember, mellén a nagy arany kereszt, amely minden mozdulatára megmozdult és csillogott, ragyogott a rávetődő fényben. Ott volt Bergh is, a zömök, széles vállú pap. Szemüvegén keresztül egyre a templomot vizsgálta: szemmeláthatólag keresett valakit a tömegben. A hátsó padsorokban időről-időre itt is, ott is fölállt valaki, kerekre nyílt szemmel, tátott szájjal a kórus felé bámult, majd óvatosan és félénken megint leült a helyére.

Istentisztelet végeztével az oltár elé lépett a püspök. Zsibongás futott végig a templomon, de a mozgolódást csakhamar csönd váltotta föl. Alig szólalt azonban meg a püspök, lazult a feszültség. Halkan, vontatottan, svéd hanglejtéssel beszélt ugyanis, úgyhogy a hátrább levő padsorokban alig lehetett hallani. A papokon látszott ugyan, hogy figyelmesen ülnek helyükön, de a többiek elméje és gondolata elkalandozott erre-arra. Csak amikor a püspök rátért a tulajdonképeni tárgyra és szólani kezdett azokról a zavarokról, amelyek Savo több gyülekezetében támadtak, vett erőt a

lelkeken újra a feszültség s hallgattak csöndben szavára.

— Azért jöttem hozzátok, mert az utóbbi időben itt ebben az egyházközségben és máshol is nyilvánvalóvá lett, hogy némelyek elkülönültek a gyülekezettől és ez nekem is, valamint a legmagasabb felsőbbségnek is tudomásunkra jutott. Amint magam is megfigyelhettem egyházlátogató körútamon, ezek a tévútra kerültek eltek attól a rendtől, amely egyházunkban érvényben van s amely szerint a papok a nép tanítói és a templomok az istentisztelet helyei. A maguk tudatlanságában és másoktól, náluknál eszesebbektől elcsábíttatva külön összejöveteleket kezdtek tartani s ezekben ítéleztek azok fölött, akik nem követték az ő tanításukat, hanem továbbra is törvényes, a felsőbbség által hivatalukba helyezett tanítók szavára figyeltek. A rendetlenségnek ez a lelke szülte azután azt a rajongó és túlzásba menő kegyeskedést, amely a gyülekezetben mindenfelé, a házakban és a faluban egyaránt egyenetlenséget támasztott s amellyel együtt lábrakapott a dologtalanság, a munkakerülés, a környékbeli falvakban és egyházközségekben való futkározás. Az ilyen rendzavarásoknak köteles az egyház és a felsőbbség gátat vetni, hogy a nép nyugodtan és békességben élhessen és a gyülekezetek tanítói zavartalanul és békességben tehesék tisztüket.

A fölébredtek közül némelyek kimentek, Pál és Niskanen azonban mindvégig helyükön maradtak, Pál fölemelt fejvel, kissé előre hajolva, szemében szánakozó, szomorú tekintettel.

— Te csak menj Tahkomäkibe, én itt maradok! — mondta Pál Niskanennek határozottan és parancsoló hangon a templomudvaron. — Eszem valamit és aztán a paplakra megyek, — tette hozzá egy pillanat múlva szinte dacosan és a szállására sietett.

A paplakon már végeztek az ebéddel, mire Pál odaért. Az iroda telve volt fiatal papokkal, akik csoportokba verődve dohányoztak és élénken beszélgettek. Pál egyenest a főajtón ment be és amint a küszöbre lépett, magas, szálas termete betöltötte az ajtónyílást. Az esperes elébe ment, barátságosan üdvözölte, széket hozott, üléssel kínálta meg, az iisalmii papok azonban gúnyosan egymásra tekintettek és mosolyogtak. Hallani lehetett, hogy a fiatal papok némelyike valamit hirtelen, sebtiben odasúg a társának s egyúttal a papok egész serege — szájukban a hosszú pipával — megindult az ajtó felé.

— Egymagában jött kegyelmed? — kérdezte az esperes.

— Egymagamban. A többiek Tahkomäkibe mentek. Azért jöttem, hogy a püspökkel beszéljek. Úgy látszik, végig kell járnunk most a püspököket egész Szentpétervárig.

— Lehetséges, hogy a püspök lepihent ebéd után, — mondta az esperes és átment a nagy szobába. De rögtön visszatért onnan s így szólt: — Azonnal jön. Addig csak, tessék, üljön le, Pál!

Sireliust, aki egymaga maradt ott, szemelláthatólag nyugtalanság fogta el s föl és alá járt az irodában.

— A püspök itt van és várja kegyelmedet, — figyelmeztette az esperes Pált.

A papok szótlánul ültek és álltak s megdöbrent tekintettel kísérték Pált, amint végigment közöttük a püspök elé.

— Most Sirelius kapja meg azt, amit a «zekések»*) az imént a templomban megkaptak, — jegyezte meg valaki közülük, aki a küszöbön állt.

Pál mélyen meghajolt a püspök előtt, kivette zsebéből a panaszlevelet és átnyújtotta neki.

— Nem akartuk a templomban sem a püspök urat, sem az istentiszteletet zavarni, hanem ebbe az írásba foglaltunk mindent arra a dologra nézve, amely miatt a püspök úr, tudjuk, eljött ide.

A püspök csak félig hallgatott oda Pálra s az írást olvasta.

— Kegyelmed ez a Ruotsalainen?

— Én, — felelte Pál és egész hosszában kiegyenesedett.

— Úgy látom, ez az írás szakasztott olyan, mint az, amelyet Iisalmiban nyújtottak át nekem.

— Hogy abban mi van, nem tudom. Csak azt tudom, hogy az, ami ebben el van mondva, mind egy szóig igaz, — felelt Pál.

— Hallom, hogy kegyelmed elment egész Szentpétervárig. Mit csinált ott? — kérdezte a püspök és keményen ránézett Pálra.

— Hallottuk, hogy az Úrnak Lelke munkálkodni kezdett Szentpétervárott, tehát elmentünk oda. S amikor itt üldözni kezdték a fölébredt népet s megbírságolták...

— Porvoo közelebb van, mint Szentpétervár, — fakadt ki a püspök türelmetlenül félbeszakítva Pált. — De mi is a baja tulajdonképen? Mit akar?

— Azt, hogy békeességben foglalatoskodhassunk Isten ígétével, hogy senki ne szorongasson, ne üldözzön, ne bírságoljon meg bennünket annak a gyakorlásáért, amit az Úr parancsolt nekünk a amit fölébredt lelkiismeretünk megkövetel. Ezt akarom én, ezt akarjuk mi mindnyájan.

— De ha ez a törvény ellen van, ha a törvény és a többség tiltják ezeket az összejeveteleket, — szólt közbe a püspök már csöndesebben.

*) A fölébredteknek sajátos viseletükről: a magyar zekéhez hasonló kabát-káról vett gúnyneve.

— Most hallottuk, hogy van ilyen törvény, de ha van is, ezt a régi időkből való törvényt akkor, amikor szerezték, nem vonatkoztathatták reánk.

— De bizony reátok vonatkoztatták, mindazokra, akik kegyes összejöveleteket tartanak, olyan összejöveleteket, amelyekben nincs jelen a lelkipásztor. Ez a törvény egyenest ilyenekre vonatkozik.

— Akkor semmit sem tehetünk, ha ezt a törvényt mindenképen reánk akarják vonatkoztatni, — szólt Pál halkabban, szomorúan. — Nem vetjük mi meg sem a papokat, sem a felsőbbiséget. Annak sincs semmi alapja, hogy közöttünk restek és dologkerülők volnának, annak sem, hogy mi mások fölött ítélkeznénk. Csak az ember lelkével nem törődő léhaság, a bűn és az álszenteskedés fölött mondtunk ítéletet.

— Itt van valahol Sirelius másodlelkész? — szólt egyszerre csak a püspök és az ajtó felé nézett.

Hangok hallatszottak és mozgás a szomszéd szobából. Sirelius jött be nagy sietve.

— Tisztelendő urat azzal vádolják, hogy prédikációiban és katekhizációi alkalmával megrágalmazta ezeket az embereket és bántalmazott valami nyomorultat — mi is a neve? Martikainen János? Mit szól ehhez?

— Püspök uram! Én azt mondtam és prédikáltam, ami az igazság. Ezek az emberek azonban nem szenvedhetik az igazságot, mert azt hiszik, hogy egyedül ők ismerik az igazságot.

— Igen, mi tudjuk mi az igazság és meg tudjuk különböztetni a hazugságtól és rágalomtól, — szólt közbe Pál. — Ha azonban a lelkész megbánja, amit szavával vétkezett s engedi, hogy békén üljünk a templomban, úgy mint mások, akkor visszavonjuk panaszkodunk. Nem akarunk mi vádaskodni, nem akarunk senkinek sem alkalmatlanságot szerezni, nem akarjuk megsérteni a hivatalos személyeket.

— Egyeztetek meg! Az egyetértés és a békesség bizony méltóbb hozzátok s az egyháztanácsnak is inkább kedve szerint való, — bízta őket a püspök.

Sirelius még várni látszott valamit, csak állt, gondolkozott, vívta a harcot önmagával, végre azonban megragadta Pálnak feléje nyújtott kezét.

— A papok haragjától, úgy látszik, megszabadulunk, de a sátán haragjától majd csak a halálban menekedünk meg, — mondta Pál mentében az esperesnek, aki elkísérte a kapuig s aki mosolygott a dolgok jó kimenetelén.

Tahkomäkiben ép javában állt az összejövetel, amikor Pál visszaérkezett. Már messziről hallotta az éneket, megállt, megint ment egy darabot, majd újra megállt. Tisztán kivehette már a szavakat is:

Isten föltámasztja őt
 Egykor föld porából,
 Fölemeli csodamód
 E világ sarából.
 Akkor a nyomorult ember
 Ki itt telve gyötrellemmel,
 Eljut szentek seregébe,
 Mennyország dicsőségébe.

Még egyszer megállt és hallgatta az éneket, azután térdre borult — olyan helyen, ahol senki sem láthatta — és hosszan imádkozott. Hálát adott és könyörgött. Hálát adott azért, hogy az Úr átsegítette bajokon és megpróbáltatásokon s adott neki barátokat; könyörgött azért, hogy az Úrnak útján járhatson keresztet hordozva is s egykor célt érhessen.

Amikor belépett a nagy szobába, egyenest a helyére ment, az asztalfőre és az ének végeztével szólni kezdett.

Szólt a keresztyén ember keresztyéről, a keresztyénben rejő kegyelemről, szólt arról, milyen dicsőséges kiváltság jutott annak osztályrészü, aki itt az Úr keresztyét hordozhatja. Beszédében volt valami sajátságos, valami csodálatos és rejtett erő, úgyhogy barátai eleinte csak ámulva néztek rá, de azután magukba szálltak és lehorgasztották fejüket.

Amikor Pál végzett, valaki nyelveken kezdett szólni. Kajanus Kata volt, egy fölbredt asszony, akivel már máskor is történt ilyesmi.

— Mit beszél? — kérdezte Pál az asszonyoktól, akik Kata körül ültek.

— Arról beszél, hogy milyen erősek Pál ellenségei, de azt is mondja, hogy milyen hatalmas oltalmazója van Pálnak, — felelt valaki közülök.

— Megint mondott valamit? — kérdezte Pál újra kíváncsian, amikor hallotta, hogy Kata folytatja a nyelveken szólást.

— Azt mondta, hogy angyal őrző Pált, erős vitéz, akinek kivont kard van a kezében s aki várja az Úr parancsait.

Az egész gyülekezet elcsöndesedett, de Pál elérzékenyült és sírva fakadt.

— Jaj, jaj — nem vagyok méltó reá! A mai napon is vétkeztem, mint minden napon, — szólt Pál és tenyerébe rejtette arcát.

— De az Úr kegyelmes és irgalmas, az Úr minden mi bűneinket megbocsátja Krisztus érdeméért, — hallatszott Kata hangja tisztán és érthetőn.

OSZK

Nemzeti Széchényi Könyvtár

A KERESZT.

János még este megrakta a szekeret gabonával, hogy másnap kora reggel útnak indulhasson a palonurmii malomba. Édes anyja gondoskodott neki útravalóról. Pál arra határozott, hogy csatlakozik fiához, vele megy Palonurmiig s onnan aztán egymagában folytatja útját Karjala felé.

Hosszú idő telt el azóta, hogy utolszor járt a Pielisjärvi partján. Másfelé sem fordult meg, mert hiszen a templomokban mindenfelé fölolvastatott a tilalom, amely szerint semmiféle összejövetelt sem szabad tartani. Valamennyi barátjának megtiltotta az összejövetelek tartását, így Niskanennek és Härkönennek is írt, hogy most veszedelmes idők járnak, hogy a fölébredteket csitíttgatni kell és vissza kell őket tartani az összejövetelek tartásától, hogy az Úr csöndességükben is segítségükre jöhet és végezheti munkáját úgy is, ha egyenkint, szétszórtan élék életüket s hogy nem szabad magukat lelki elbizakodottsággal kísértésbe vitetni.

Most azonban ellenállhatatlan vágy fogta el, hogy útnak induljon. Magános óráiban, mindennapi élete szürke egyhangúságában egyre gyakrabban gondolt karjalai barátaira s ifjúkori útjaira a hegyek és tavak között. Valami belső kényszer kerítette hatalmába, valami sajátságos erő vonta, valami különös hang sugdosott a fülébe és bízatta a lelkét. S erre elfelejtett minden tilalmat és hirdetményt, elfelejtette saját elhatározását és minden másoknak adott parancsát és biztatását...

Üde, ragyogó márciusi reggel volt, amikor elindultak Palonurmi felé. János a szán orrán ült, lábát lelógatva, Pál pedig a zsákokon feküdt félkőnyökére dőlve, másik kezével tarisznyaszíját fogva.

János mindig csöndes és szégyenlős volt, kiváltképp akkor, ha édes atyjával volt együtt. Pál sohasem tudta tisztán látni, miképp

gondolkodik, milyen is tulajdonképpen lelkének állapota. Vajjon része van-e az Úr kegyelmében, vagy hideggé, közömbössé tette a folytonos otthon-lét, ahol mint egyetlen munkabíró embernek dolgoznia kell reggeltől estig? Lelkiismerete most szemére hányta, hogy mégsem vitte gyakrabban magával, amikor összejövelek tartására indult. A fiú így az anyja keze alatt nőtt fel, hallotta haragos kifakadásait, magába szívta gondolkodását: ugyanazt a nevelést kapta, mint a leányok. Pál úgy érezte, hogy beszélnie kell Jánossal.

Meredek úton mentek fölfelé, gyalog szálltak, a szán mellett haladtak, majd megint fölültek.

— Vajjon milyen lehet a te lelked állapota, szegény fiacskám? — kérdezte Pál, amikor a lejtőről leértek az egyenes útra.

— Miért kérdezi ezt, édes apám? — adta vissza a kérdést János, halkán és félénken, a nélkül, hogy hátratekintett volna.

— Azért, mert tőled is meg kell kérdeznem azt, amit másoktól is megkérdezek. Bánkódtam én már lelked állapota miatt és erőtlenségemben az Úr elé vittem. Te, aki annyi jót hallottál, nem lehetsz közömbös a lelked iránt.

János nem felelt semmit, csak nógatta a lovat.

— Az útat tudod, az igazságot meg tudod különböztetni a hazugságtól, de az útra rá is kell lépned, olyan életet kell élned, hogy ne kelljen keseregned életed elhibázott volta miatt. Ha fölébredt szülők gyermekei nem térnek meg és nem vigyáznak, hozzászoknak az ige gyakori hallásához és elfásulnak. Én is ettől tartottam, amióta fölserdültél.

Pál lelkét elfogta a félelem és a nyugtalanság: nem tudta, mit mondjon, amit mond, miképp mondja, hogy hozzáférhessen gyermeke lelkéhez.

— Engem fiatalon ragadott meg az Úr, valósággal gyerekkoromban kerültem a kezébe, ámbár akkor még nem ismertem Megváltómat. Attól fogva azon az úton igyekeztem járni, amely az élet útja s noha gyakorta letértem róla, újra meg újra visszataláltam reá. Gyarló volt az én kegyességem, kevés gyümölcsöt termett, sok a bűne és fogyatkozása. Tehozzád is alig szoltam, szegény fiacskám!

János oldalvást nézett az édes atyjára, majd lehorgasztotta fejét és a gyeplőszárat rácsavarta kezefejére.

— Szólt hozzám az édes apám... hallottam is a szavát... közel volt hozzám is az Úr... Magam vagyok az oka, ha elveszek. Csak magamat vádolhatom s vádolom is magamat naponta, noha erről mitsem tud az édes apám. Mindig olyan nehéznek és keser-

vesnek látom az életemet, olyan sötétnek és naptalannak az ifjúságomat. S ha megpróbálom is, hogy más életet éljek, csak azt kell tapasztalnom, hogy egymagamban semmire sem megyek s így aztán visszaruskadozok megint a magam erőtlenségébe. Gyakran gondoltam már arra, hogy tanácsot kérek édes apámtól, de a szándék csak szándék maradt, csak nem hozakodtam elő a magam dolgával...

Jánoson erőt vett az elfogódottság, érzései nagy erővel, zabolátlanul fölzúdultak... Azzal segített magán, hogy hátat fordított az édes apjának és a lovat kezdte nógatni. Pálnak azonban földerült a kedélye, szíve megkönnyebbedett, úgyhogy föl is ült, megfordult, újra elhelyezkedett a zsákok tetején és hosszan, szótlanul bámult bele a messzeségbe. A távolban, a Syvärijärvi másik partján az erdő kéklett, az eget már pirosra festette a hajnal és a magas Pisavuori a maga változhatatlanságában és némaságában köszöntötte az új napot.

— Bizony úgy van, szegény fiacskám, úgy, hogy akkor támad föl a nap, ha a mi éjszakánk a legsötétebb. Az Úr kegyelme akkor kezdi munkáját, ha a mi erőnk véget ért. Azt hittem, nem törődöl a lelkeddel s nincs részed Isten kegyelmében s íme, most hálatelt szívvel indulhatok Karjalába, mert életem fölött újra föltámad a nap. Imádkoztam, tusakodtam, rábíztam ügyedet az Úrra s most nyilvánvalóvá lett, hogy ő azt maga vette a kezébe. Amikor én nem tudtam rámenni, hogy beszéljek veled, akkor az Úr szólt hozzád és titkon szívedbe helyezte a maga ígését. Tartsd meg, szegény fiacskám, amit kaptál, ki ne bocsásd kezedből, őrizd, gondozd, mint legfőbb javadat és boldogságodat azt, amit az Úr adott neked!

— Beszéljen velem édes apám gyakrabban ezekről a dolgokról! — kérte János.

— Beszélek, ha tudok, ha az Úr bölcseséget s alkalmat ad rá. Otthon közelebb van hozzánk a sátán, mint künn a faluban és befogja a szájunkat. Az ember a maga erejéből nem tudja megnyitni...

— Hogyan érti azt édes apám, hogy otthon közelebb van hozzánk a sátán? — kérdezte János.

— Úgy, hogy otthon mindig láthatók a vétkeink, haragoságunk és türelmetlenségünk s emberi természetünk egyéb gyarlóságai. Ezeket azután naphosszat mutogatja nekünk, szorongat velük, elcsüggeszt, leroskaszt, úgyhogy aztán nem merünk megszólalni, noha a lélek kész reá. Ezt értettem azon, amit mondtam, — felelt Pál.

— De te, szegény fiacskám, ne emlékezzél arra, ami otthon olykor megbotránkoztatta szívedet s amivel én megzavartam az Úr munkáját magamban is, másokban is, — folytatta kis idő múlva.

A Palonurmiba vezető út elágazásánál elváltak egymástól. János letért a malomba vivő útra, Pál meg ment tovább. János még sokáig állt a lovával és édes atyja után nézett, aki hátán a tarisznyával bevette magát az erdőbe, eltűnt a kanyarulatnál, a fölfelé kapaszkodó úton azonban újra láthatóvá lett.

Jánosnak úgy tetszett, hogy az édes atyját ma másnak tapasztalta, mint eddig: közelebb jött hozzá, lágyabb, szelídebb volt. Eddig mindig nagy közbevetés volt közöttük, úgyhogy sem ő nem férközhetett hozzá az atyjához, sem az atyja ő hozzá. Mintha ezen a közbevetésen át most híd épült volna, mert, íme, most megnyithatta szívét édes atyja előtt és édes atyja is megnyitotta szívét ő előtte. A félelem és a bizalmatlanság, a szolgálai indulat már nem gyötörték szívét. S egyszersmind érteni kezdte, hogy édes atyja miért van annyit úton, miért jön-megy annyit s miért esik annyi szó a fölébredtek népének szorongatott állapotáról.

Hasonló gondolatok foglalkoztatták Pált is. Elgondolta, hogy János megváltozott, hogy Isten meghallgatta imádságát s útat nyitott magának János szívéhez s hogy most mindketten egy értelemre jutottak, mindketten fölébredtek, mindketten az Úr barátai, együtt járják az Úr útját. Erre olyan enyhülést és megkönnyebbulést érzett, olyan jó kedve kerekedett, hogy valósággal szökellve kellett mennie a hosszú, egyenes erdei ösvényeken.

Milyen pompások is ezek a karjalai hegyek, amelyeknek havas lejtői fehér övként veszik körül a látóhatárt, itt árnyékba borulnak, ott felragyognak s fehér fényükkel belevilágítanak a komor rengetegekbe és a sötét, fekete erdőkbe a hegyek között! Első, Kuosmanennel megtett útjára emlékezett. Milyen lelkesedés töltötte el akkor őket, amikor erre jártak, hogy égtek a vágtyól, hogy az Úr ügyének szolgáljanak és akkor találták meg első barátaikat a Pielisjärvi partján! Vajjon megmaradtak-e az igaz úton, kitarítottak-e az Úr ügye mellett az üldöztetések idején, amikor nem gyülekezhettek össze és nem tarthattak összejöveleteket?

Pál szinte titkon érkezett meg, nem tudtak jöveteléről, nem várták. Váratlan megérkezésével meg is lepte, meg is örvendeztette barátait.

— Még elbizakodottakká tesz bennünket ez az öröm, — mondta a nálkömäki Nevalainen. — Mária napján összejöveletele-

ket tartunk, akármit mondjanak vagy tegyenek, ha várfogságra visznek vagy Kuopioba hurcolnak is bennünket.

Pál elgyönyörködött Nevalainen buzgalmában és örömében.

— A tűz itt, úgy látszik, még egyre a régi lánggal ég. Nilsiaében már-már elhamvadt, de hiszen az is tűz, ami a hamu alatt lappangva ég. De hol és miképen élesztgették a lelkekben a tüzet?

— Ahol és amikor lehetett. Szigeteken, erdők mélyén, messze benn a hegyek között, a juhaklokban... — felelt Nevalainen. — Összejövetelre alkalmas hely akad, csak legyen vezető, aki az embereket összegyűjti. Van a Pielisjärviben sziget százsámra. Tél idején a juhok adták ide szállásukat összejöveteli helyiségül. Azokat megbírságozhatják, ha akarják!

Újra együtt jártak, mint ennekötte sokszor; végiglátogatták a falvakat, tanyákat; a tavasz ellenére is keményre fagyott szánúton átkeltek az erdős hegyeken s mögöttük, velük együtt vonult a fölébredtek nagy serege. Ahova betértek, ott mindenütt megújult a buzgóság és fölhangzott a fölébredtek ismeretes, bánatos éneke. S ha újra útnak indultak, csatlakozott hozzájuk a tanya népe, még eggyel megtoldva a szánok hosszú sorát.

S a világ gyermekei megeresztették nyelvüket:

— No, lám, a «zekések» újra megmozdultak, élükön a püspökük a papjaival! Fölesznek, megisznak mindent, ahova beköszöntenek s úgy kitakarítják azt a tanyát, hogy csak a lerágott csontok maradnak utánuk. Nagy falkákban járnak, sorra veszik a gyülekezeteket, de a maguk tanyáját ebek harmincadjára hagyják. A templom már nem kell nekik, a papjaik tanításával már be nem érik. Ha ezt a népséget továbbra is szabadjára hagyják, rövidesen semmiféle rendnek sem lesz becsülete. Mert micsoda ember is ez az ő legfőbb prófétájuk? Borisza, nagyehető, dohánypusztító...

Mások kissé másképp úzték-fúzték ezeket a vádakat:

— Mindenki békességét megzavarják, mindenkit ítéletbe vesznek, mintha a pokol kulcsa egyenest az ő zsebükben volna s nekik csak a kulcslyukba kell dugniok s már fordul is a zár és nyílik az ajtó... Éjszakánként énekelgetnek, nappal az eszem-iszom járja: ami csak akad ízes, zsíros falat, mind asztalukra kerül...

Az egyik ezt mondta, a másik azt. Leginkább azonban Pál meg az ő útjai és a fölébredtek kegyessége körül forgott a beszéd. Az utcákon, az udvarokon álldogáltak a világ léha fiai, gúnyos tekintet a szemükben, a szájuk tele nevetéssel, kibámultak az útakra, lesték a «zekések» jövését-menését, majd megint befor-

dultak házaikba, nevetgélve, egy-egy hangosat kacagva...

Pál a vele tartó csapattal ép leereszkedett a tó jegére, amely keskeny szorosként választotta el a két partot egymástól, majd nekivágott a meredek hegyoldalnak egy régi tanya irányában, amelyről mindenki láthatta, hogy magtárában bőven van kenyérnek való, gerendáin bőven függ a vadhús. Az udvar mindkét végében volt egy-egy lakóház.

Az öreg gazda, Ullgren bátya, akit régóta megtiszteltek azzal, hogy követként küldték erről a vidékről a törvényhozó házba, már messziről integetett a feléje igyekvőknek, majd üdvözölte a megérkezetteket, sürgött-forgott körülöttük s betessékelte Pált a házba.

— Halljuk, hogy ez olyan tanya, ahova betér minden koldús s egy se megy tovább üres kézzel, — kezdte Pál. — De mi ma itt próbára tesszük ám a hitedet s látni akarjuk, mit tanultál! Az igaz úton jársz-e? Élő-e a hited? Vagy bölcseséged csak az értelmű bölcsesége, jóságod csak a természetes ember jósága?

A gazda csak mosolygott, járt-kelt a vendégseregben s elérgette a tréfát.

— Halld csak, Henrik, bíró uram! — kiáltotta Pál, úgy, hogy mindenki hallhatta s kitérte mind a két karját. — Vendéged meg ezeket, adj enni ezeknek az éheseknek, rakd elébük annak, ami a kamarádban van, a javát, szénát, zabot adass a lovaknak! Persze minden azon fordul meg, van-e elég hited.

— Nem tudom én. Ugyan honnan volna? — felelt az öreg gazda kissé meghökkenve.

— Hát a papok nem adtak neked hitet?

— Hogy adtak volna? Nekik maguknak sincs, ámbár másoknak prédikálnak, — adta vissza az öreg már bátrabban.

— S te mégis hordod nekik a liszttel teli zsákot? Én bizony az ilyen papoknak legfőljebb egy zsák túlevelet vinnék...

S Pál nevetett egyet a maga tréfáján s nevettek vele a többiek is bátortalan, fojtott nevetéssel.

— Adj te hitet, Pál, neked van! — füzte tovább szelid biztatóssal az öreg.

— Én adjak? Honnan vegyem? Végigjártam Lieskát, Nurmet s mindenemet elosztogattam az úton. Semmim sem maradt, amit adhatnék...

— Ember ez magáért, ez a mi bíró urunk, — fordította a szót másra Pál. — Olyan tanya ez a Lukanvaara, hogy nincs neki párja egész Nurmes környékén. A gazda egymaga épített utakat, a ren-

geteget irtotta, szántófölddé változtatta, szegényeket, éhezőket istápol...

— Bizony olyan ember, hogy, ha ő nem lett volna, éhen vesztek volna itt a szegények nyomorúságukban, — erősítették az emberek.

— S lássátok ezt az embert a veje, ez a Kokkonen szelidítette meg annyira, hogy hozzánk, a fölébredtekhez édesedett, — folytatta Pál. — Mert bizony mi olyan emberek vagyunk, akik csak azt szenvedhetjük, aki szeliden kerül közénk. De mondd csak, Kokkonen, hogy történt az, hogy te itt ezen a tanyán fölébredtél?

— Fölébredtem, mert föl kellett ébrednem. Az anyóka egyre azt hajtogatta: menjünk el az összejövetelre s végül is el kellett mennünk, noha akaratunk ellenére mentünk.

— Tehát az anyóka törte meg a jeget, — vetette közbe Pál nevetve.

— Azzal ijesztgettek, hogy ez ragadós nyavalya ám, akárcsak a pestis, hogy ráragad arra, aki csak egyszer is megfordul az összejöveteleiken... S igazuk is lett: rámragadt. És sokan vannak itt, akik ugyanígy jártak. Mert az Úrnak micsoda ereje szólalt meg akkor a te beszédedben, Pál, akkor ott Nälkömäkiben! Én mind a két kezemmel belekapaszkodtam az ajtófélfába, úgy reszkettem, amikor az emberek sírva fakadtak, földre roskadtak és olyan különös hangon kezdtek beszélni.

— Bizony, furcsa volt az. Itt, úgy látszik, már az a dolog rendje, hogy kiáltoznak, lármát csapnak, ha csak egy kissé is megragadja őket az igazság. Azon az estén tehát téged is eltalált az ige?

— Eltalált és megsebesített. Odalett a békességem. A nyár beálltáig szüntelen gyötört a nyugtalanság. Egyre fájt valami bennem, valami ránehezedett a lelkemre, a halál folyton a szemem előtt járt. Nyáron aztán egyszer künn feküdtem a szénaboglyában, elaludtam és csodálatos álmot láttam. Az erdős rengetegben jártam úttalan úton, eltévedtem s éjjeleken, nappalokon át ide-oda bolyongtam. Majd egy folyóhoz értem, széles, csöndesen hömpölygő folyóhoz, amelyet sehohsem akasztott meg vízesés. A tulsó parton gyönyörű hegy emelkedett s ennek a lejtőjén egy még gyönyörűbb város terült el. Csónakért akartam kiáltani, inteni, de összeszorult a torkom, lélekzetem elakadt, úgyhogy egy szót se tudtam szólani. Végre hosszas várakozás után egy csónak jött felém odaatról s a csónakban egy fehér ruhába öltözött férfi ült, a kezében evezőlapáttal. Amikor azonban a parthoz ért, megállította csónakját és sokáig tétova tekintettel nézett, a nélkül, hogy mondott volna valamit. Aztán láttam, amint fölemelte kezét,

a hegy és a város felé mutatott és hallottam, amint így szólt: Ez itt a megigazultak földje és az ott az üdvözültek városa! Erre fölébredtem és attól fogva azon igyekeztem, hogy jobb, külön életet éljek.

Pál komolyan ült a helyén, a szobában levők mind hasonlóképen és figyelmesen hallgatták Kokkonen elbeszélését. Valaki az asszonyok közül rákezdett egy énekre, mire abban a pillanatban, mintegy parancsszóra, lekerült minden süveg a fejről — mintha egy láthatatlan kéz ment volna végig a padokon s az cselekedte volna — s a férfi-kabátok zsebeiből és az asszonyok tarka kendőbe kötött kis batyújából előkerültek a fekete kötésű, hosszúkás formájú énekeskönyvek.

— Téged, Kokkonen, mézzel és mézeskaláccsal vezetett rá az Úr az élet útjára és tartott meg azon, de meglásd, majd eljön az idő, amikor kátrány meg szurokolaj lesz e helyett az osztályrészed, — kezdte Pál beszédét, miután az éneket végigénekeltek. — Az Úr-nak az a szokása, hogy először megetet, megitat bennünket, a legjobbat rakja asztalunkra, gondunkat viseli, dédelget, térdére ültet, az ölében hordoz. Lassan-lassan elkövetkezik azonban annak is az ideje, hogy rákerül a sor a tanyabeli munkákra: az erdőirtásra, a favágásra s ezzel együtt megváltozik a táplálékunk is annak a mértéke szerint, hogy mennyire bírja meg a szervezetünk. Igaz, a bűnös ember először a megváltottságnak abba az állapotába kerül, amikor az első kegyelem ízét érzi s csettint a nyelvvel, nyalogatja a szája szélét, de mivel ez az állapot nem lehetne tartós, az Úr megváltoztatja az ember táplálékát és keményet és keserűt ad az édes helyébe. Mindannak, ami az élet Urának ajándéka bennünk, a hitnek, a szeretetnek, a lélek hajlandóságának a szomorúság és a kereszt alatt kell megpróbáltatnia. Ezért vétetnek el tőlünk a jó napok, a jóízű falatok, a kegyelemnek édes érzése és nem marad egyéb hátra, mint a kísértések és gondok közepett való nélkülözés és vágyakozás, a sötét szobába kicsinyke résen beszűrődő világosság, hogy megkivánjuk a világosságot és epedő várakozással várjuk Isten dicsőséges napjának felragyogását. Az Úr azért plántálta tele a bűnös útját tövissel és bogánccsal, mert másképp nem jut el a szabadulásra, nem érkezik el a megigazultak új földjére, az új ég alá. A lelki embernek ép úgy vesztére lehet a kegyelemben, megváltottságban való gondtalan élet íze, mint a testi embernek a földi javakban való dúslakodás. Ne ijedjünk meg tehát, ne lázadozzunk, ha elkövetkeznek reánk a sötét napok, nehéz idők, hanem hitben járjuk tovább vándorútunk a pusztaságon át Kánaán felé.

Az összejövetel végeztével Pál megint a régi volt, a tréfás, örvendező, fesztelen, élénk ember, volt szava erre is, arra is, csak úgy szórta a szellemes megjegyzéseket, fűgén járt-kelt, könnyű léptekkel majd ennél a csoportnál termett, majd amannál, hangja mindenfelé hallatszott. Mintha egyenest azon igyekezett volna s másokat is arra bízott volna, hogy ne mutassa azt, ami az imént megszólaltatta, cselekvésre készítette s ami szíve érzéseiben még most is benne rezgett, hanem a maga teljesen feszélyezetlen emberi mivoltában forgolódják az emberek előtt.

— Még nem mondtad el nekünk, Kokkonen, hogy tulajdonképpen hogyan is szelidítetted meg az öreg gazdát, mert, íme, most tanyáján szívesen fogadja és házában vendégül látja a fölébredtek népét, — szólt Pál, amikor Ullgren bátya kiment.

— Szolgálattal nyertük meg, — felelt Kokkonen. — Jósággal és szelidséggel ejtettük foglyul, ezzel kerítettük körül, fogtuk közre; lábujjhegyen jártunk körülötte és messziről csalogattuk. Eleinte csökönyös volt, egyre csak türelmetlenkedett. Ha egy-egy összejövetelről hazakerültünk, tiltakozott az ellen, hogy oda járjunk, fenyegetődzött, mérgeskedett. Ritta, ez az asszony itt, tette a legjobbat, amit tehetett: sírt sok keserves sirással és erőt kért az Úrtól és a türelmesség kegyelmét. S az Úr meghallgatta s megadta neki, amit kért. Sőt többet is kapott volna, ha többet mert volna kérni, ha több lett volna a hite... Idővel aztán megcsöndesedett apánk indulata s végül már maga hívta meg egyszer az összejövetelt házába. Látnivaló volt, hogy ma is örült az összejövetelnek.

— Tehát Ritta szelidítette meg az öreg gazdát... Lám, ilyen feleséged van, aki dicsősége és ékessége az ő urának! Hej, hogy ilyen asszonyok is vannak, mint ez a Ritta! Az alázatos és csendes lélek, a türelmes szív bizony kedves az Úr előtt... Csak tartsatok ki! Az Úr gyarlóságaitok mögé is a maga ajándékait fogja rejteni s a magával tehetetlen öreg apót ti célhoz juttatjátok, beviszitek Isten országába.

Mindenki csak akkor indult, amikor Pál. Ullgren apó az udvaron állt, takargatta Pált, prémekeket dugdosott köréje a szánban, egyre csak mosolygott, nevetett Pál tréfáin s közben-közben Kokkonennek is szólt egy szót, aki oldalt állt kezében a gyeplővel és várt.

— Így hát te is elértél, Henrik bátya, oda, ahol tudhatod, hogy lelked számára kész a szabadítás. Lopva jöttél, észre se vetted, úgy lopták oda az Úrhoz szívedet ezek, a leányod meg a vőd.

— Bizony jók voltak hozzám, öreg emberhez, mind a ketten,

— ismerte el az öreg. — De köszönöm neked is, Pál, hogy eljöttél. Én már a végét járom: a sír szélén botorkálok...

— Igaz, de ép azért ne felejtsd, hogy csak mint szegény Istentől elszakadt, kárhozatra méltó bűnös halhatsz meg és mehatsz Isten színe elé! — szölt Pál komolyan és elindította lovát a lejtőn lefelé.

Amikor Pál Mária napján megérkezett Nälkömäkibe, már telve volt a ház. Egész napon keresztül érkeztek a nagy szánok Nurmes, Lieska, Juua felől. Hosszú, fekete soruk végighúzódtott a Pielisjärvi partja mentén. A messziről jövök egyike-másika valami terhet is hozott s voltak, akik csak hótalpakon vagy gyalogszerrel jöttek reggeltől fogva. Az állásokból mindenfelől csengőszó hangzott, recsegték a szánkosarak, nyerítettek a lovak s gyúlt a sötétbe öltözött, komoly sereg — a bebagyulált, egy-egy balyuhoz hasonló asszonyok, a nyugodt, ünnepélyes arcú férfiak — s valamennyien a nagy szoba felé igyekeztek. A kezek itt is, ott is összefonódtak, csöndes, szóttalan köszöntésképen, majd szétváltak s megint újonnan érkezett barátok felé tárultak. Halkan, szinte félénken mozgott mindenki; aki tehette, valamelyik sarok felé igyekezett s bevette magát annak legsötétebb zugába. Mindenki úgy tett, mintha valami titokzatos rejtegetni valója volna, mintha meg akarna futamodni a tulajdon hitványsága elől. A szobát betöltötte a földre szórt fenyőágak illata; a kormos mennyezet, a tűzhely fölött a kürtő meg-megcsillant az alkonyodó nap fényében a maga szokott módján; mintegy gondolataiba mélyedten állt a sarokban a nagy kemence, jóleső meleget, az otthon meghitt hangulatát árasztva.

A szoba felső végében, az asztalfőn ültek Karjala vezető emberei: Härkönen, már idősebb férfi, Piironen és Tolvanen Péter, fiatalabb emberek. Halkan beszélgettek egymással, közben-közben elhallgattak, vártak s egy-egy pillantást vetettek az ajtó felé. Egyszerre csak megjelent a küszöbön Pál szálas termete, egy pillanatra belevegyült a tömegbe, majd az előtte nyíló keskeny, szoros résen lassan előrehatolt.

— Isten hozott Pál! Hogy s mint megy a sorod? — hangzott felé a köszöntés minden oldalról.

— Olyan jól megy a sorom, hogy már az útmenti fenyvek is hajlongani kezdenek az olyan úr előtt, mint jómagam, — felelt Pál s fürge mozdulattal levetette bundáját.

— Már rosszabb ember előtt is meghajlottak, — jegyezte meg valaki.

— Gondolom én is. Mert, lám, most végigjártam Lieskát,

Nurmest, gazdák, gazdasszonyok megvendégeltek, jó falatokat rak-tak élém, kocsit adtak alám, kísérgettek, én meg a mennybe vezető utat mutogattam nekik s így aztán nem csoda, ha a dicsőség fejembe kezd szállani s azt hiszem, hogy valami roppant nagy és nevezetes ember vagyok...

— Van, aki megaláz s van, aki felmagasztal, — szólt közbe Härkönen.

— Van s eggyel kevesebb azoknak a száma, akik nem figyelmeznék reá. Hajlott a szóra Lukanvaara gazdája is, Henrik, a bíró, aki egykor az idevaló esperessel jegyzőkönyvbe foglalta a fölébredtek ellen gyűjtött vádakat. Most aztán nyitva az út számára a mennyek országába, csak rá kell lépnie az öreg embernek. Ti itt megvagytok békességben?

— Megvolnánk, ha — gondunk van a békességre, ha bevesszük magunkat az erdőkbe, nyáron a Pielisjärvi szigetein, télen a juhaklokban rejtőzködünk, — szólalt meg Piironen. — Így aztán van békességünk, de belül a lélekben áll a harc és a lázadás, bizony, a fölébredtek lelkében is... Itt aztán neked kell csöndet és rendet teremted ezen az estén, Pál!

— Nekem? Mi tennivaló maradna aztán a ti számotokra, akik itt ültök az asztalfőn? Mindent nekem szántok s magatoknak semmisen marad, — tiltakozott Pál.

— Marad még nekünk is. Karjala népe még nem ébredt föl. A határ mentén csak történt már valami, de belül a rengeteg még érintetlen. Hej, ha mehetnék, ha járhatnék-kelhetnék, mint ahogy ennekelőtte mások jártak-keltek, bejárnám a falvakat, fölgyűjtanám mindenfelé a száraz farakásokat, — tört ki a lelkes szó Tolvanen Péterből.

— Csak menj, Péter! Azért vagy könyvet bújó ember: olvass a szemeddel és olvass a szíveddel, rendezz, készíts el mindent, gyűjtsd föl a tüzeket, ébreszt a bűnösöket, vezesd rá Juuban és Nurmesben az megátalkodott istenteleneket mind az élet útjára! Ne legyen pihenésed se neked, se másnak! Ha kell, elrejtőzünk, ha kell, kergessenek meg bennünket: mindent megteszünk, ami rajtunk áll!

— Látni látjuk, hogy mi a tennivaló, de legyen már vége az óvatoskodásnak: elég volt a rejtőzködésből! Bíróságoljanak meg! — vetette közbe Péter.

— Bíróságoljanak meg! Fizetünk, szenvedünk! — kiáltották egyszerre többen is a körülülők közül.

— Eddig a kamrában fülbe súgtuk a mondanivalónkat, most itt az ideje, hogy a háztetőkön hirdessük, — folytatta Péter és

türelmetlenül mozdult meg a helyén.

— Tehettek akármit, mehettek akármerre: a kereszt mindig elétek kerül, — szólalt meg újra Pál. — Keresztet hordunk belül a szívünkben, kívül a vállunkon, reánk veti az Úr, adja a világ, megszerezük magunk: soha, semerre nincs menekvés előle. A kereszt útja a mennybe vezető országút. Engem is, íme, elfogott a vágy Karjala után s olyan erővel ragadott meg, hogy el kellett indulnom.

— Az Úr hozott, aminthogy eddig is mindig ő küldött. S jöttöd lakodalom nekünk, ünnepi asztalon ízes falatokat raksz a szegények és éhezők elé. Látod ezeket? — szólt Härkönen s egy fejbiccentéssel a gyülekezetre mutatott, amelynek tömegéből — mint hullámok a vízből — kiemelkedtek a fejek. Hátrább az újonnan érkezettek látszottak.

Amikor Pál erre már nem felelt, elcsöndesedtek a többiek is, csönd támadt mindenfelé, az ajtó nyílásában is és a csöndből született feszült várakozás lett úrrá a gyülekezeten.

— Kezdjük meg, énekeljünk! — hangzott föl Pál szava biztatón s hangja betöltötte a nagy szobát.

Valahol távolabb a tömegben egy szép, bánatos, reszkető női hang kezdett rá az énekre, tört utat magának a sűrű levegőn, a tömött embersorokon keresztül és az amúgy is meglevő ünnepélyes hangulatot mély buzgósággá, szentséges bensőséggé változtatta. Lassan-lassan mások is segítségére jöttek, férfiak, nők vegyest s a hangok végül egymásba olvadtak, megáradtak, elborították egymást, nekirontottak a falaknak és ajtóknak, a kürtőnek és az ablakoknak s elsöpörték útjukból minden hétköznapi gondolatot, minden apró kisértést, minden alantjáró, sekélyes, gonosz indulatot.

Pál gondolataiba mélyedten ült a helyén; olykor-olykor ki egyenesedett és füle mögé símitotta hosszú üstökét; olykor-olykor térdére támasztott kezébe hajtotta hosszasan fejét és eltakarta szemét.

— A szentek szenvedéseiről és a kereszttről akarok szólni, — kezdte Pál az ének végeztével, — noha nekem magamnak igen kevés tapasztalatom van a kereszt valóságos mivolta felől. Ami keresztben részem volt, azt magam szereztem magamnak, a magam bűneinek, a magam tökéletlenségének következménye volt az s mindig türelmetlenül is hordoztam, nem úgy, mintha az Úr adta volna. A kereszt napjai még előttem vannak, még csak útban vannak felém, minden nappal közelebb jönnek hozzám s hozzánk mindnyájunkhoz, akiknek megnyitotta az Úr a maga kincsesárát

s akikkel megízleltette üdvösségének édességét. Ezért kell gyakorta buzgón megemlékeznünk a szentek szenvedéseiről, akiket kigúnyoltak és üldöztek, véresre vertek és vesztőhelyre hurcoltak. S noha véresre verték, vesztőhelyre hurcolták őket, mégis örvendeztek, hálát adtak és türelmesen hordozták keresztjüket, sőt csókkal illették és legjobb barátjukként magasztalták. Erre kell visszagondolnunk, ha reánk szakad a kereszt, nehogy idegenkedve fogadjuk, mintha valami szokatlan dolog esnék meg velünk, nehogy meg akarjunk futamodni előle s így elveszítsük legrágább kincsünket.

Már épen beszédének végéhez ért, amikor egyszerre csak mozgolódás támadt az ajtóban, az ajtónyíláson át zuzmarás légáramlat csapott a szobába s egy hólepte, nagy bundájú férfi igyekezett befelé.

— Henrik, Kalliolahtiból való Henrik, te vagy az? Mi lett? Honnan jössz? Mi történt? — kérdezte Pál riadtan, szorongó hangon, megszakítva beszédét.

— Az történt, ami azért történhetett meg, mert megengedte az Úr. János...

— János? Beszélj! Meghalt János? Megölték? — tört ki Pálból s föl pattant, de menten vissza is roskadt a padra, szemében szörnyű aggodalommal tekintve maga köré, Härkönenre és a többiekre, mintegy segítségért esedezve.

— Igen, megölték. A sátán kezébe kerítette a hatalmat, — mondta ki Henrik halkán, alig hallhatóan.

Zsibongás, zavar keletkezett az asztal körül, fojtott suttogás hallatszott, az ajtó táján egy-egy félig hangosan kiejtett szó is hangzott el, majd elhallgatott mindenki és újra csönd támadt.

— Íme, itt van! Rám szakadt és hordanom kell. Nekem adott meg elsőnek az, amiről az imént másoknak beszéltem. Jaj, jaj, én szegény gyermekem, én egyetlen fiam!

Hosszú ideig megint hallgatott, nyugtalanul ide-oda mozgott a padon, majd fölállt, néhány lépést tett, de visszafordult s megint visszaült helyére, ahonnan az előző pillanatban elűzte a fájdalom.

Akik az ajtó közelében voltak, lábújjhegyen megindultak, komoly, ijedt tekintettel egymásra néztek, sietve, szótlánul elbúcsúztak egymástól s egyik a másik után kilopódzott.

— Vele együtt jöttem az idevaló úton majdnem Palonurmiig, akkor láttam és beszéltem vele utolszor. Olyan szelíd volt és olyan közel volt az Úrhoz és hozzám, az édes apjához, hogy örömben sírva fakadtam s olyan jókedvűen tettem meg a hosszú utat, mintha álomban járnék, — szólalt meg Pál újra egy kis idő múlva, amikor egy kissé megcsöndesedett.

Nem volt ereje rá, hogy kérdezősködjék, tudakozódjék s így apróra megtudja mindazt, ami történt. Lelkében emésztő láng lobogott s egész valóját törte, tépte, rázta a kegyetlen csapás ütötte nagy seb fájdalma.

— A Sääskiniemibe valók műve ez ... De János jól járt. Még tanácsot adhattam neki az élet útja felől s ő mindent elfogadott. Elfogadta útravalónak, mert szüksége volt az útravalóra.

Megkísérelte, hogy vígasztalást keressen, belekapaszkodjék valamibe, akármibe, ha csak egy rövidke időre is, megragadja mind a két kezével a vígasztalásnak minden egyes foszlányát, amelyet lelkének vihara feldobott a fölszínre.

— Most már értem, miért kellett ott a rakott szán tetején megmondanom azt, amit otthon nem mondtam meg neki. De vajjon mi szándéka lehet az Úrnak ezzel a kereszttel?

— Az óra nehezekei az óramutatók nagysága szerint igazodnak, — szólalt meg végre Härkönen óvatosan, mintegy félve, hogy vét a szavával, hogy olyasmit érint, ami érzékeny és szent. — Te, Pál, útmutatóul és tanítómesterül rendeltetél, hogy másokat az igaz útra vezess s ezért van szükséged súlyos nehezekre. Én így magyarázom magamnak azt, ami történt. Igazam van, vagy botorul szólok?

— Ez az Úr szándéka, én is úgy vélem, — csatlakozott hozzá Piironen.

— Bizony ez, — erősítette Tolvanen a maga részéről is.

— Botorak vagyunk, ha arról van szó, hogy megértsük az Úr szándékát. Jób szenvedése méretett ki nékem, de nincs meg bennem Jób igazsága és feddhetetlensége. Legyetek résen, nehogy Jób tökéletlen barátainak találtassatok!

— Igazad van, Pál! Nekünk mindnyájunknak szájunkra kell tenni a kezünket és el kell csöndesednünk, ha az Úr beszél, — szólott Härkönen. — De hiszen kérdezni te kérdeztél...

— Magamat is kérdezem szűnös-szüntelen és felelek magamnak, noha senki sem hallja.

A többiek már nyugovóra tértek, de Pál még ébren maradt Henrikkel s valamennyire kikérdezte a történetekre nézve, amennyire természetesen képes volt nagy fájdalmában a részleteket meghallgatni. Aztán egész éjszaka föl és alá járt kamrájában és vívta a harcot fájdalmával. Közben-közben a bibliát olvasta, közben-közben térdre roskadt, imádkozott és enyhülést igyekezett találni lelke számára...

— Jaj, Uram! Mit cselekedtem, hogy megint így fölgerjedett haragod ellenem, te szent és igaz? Miért ostoroztál meg ilyen

kegyetlenül? Miért sújtott le reám a karod? Miért versz egyre és halmozol a régiekre új meg új szenvedéseket?

Ilyen kérdésekkel volt telve egész éjszakán át való imádkozása. Kérdéseiben eleinte gyötrődése, majd vad, lázadó indulata robbant ki, idővel azonban megcsöndesedett, lecsillapodott s végül fáradtan, szótlánul pihent az Úr lábainál és várt...

Azzal próbálkozott, hogy megfejtse és megmagyarázza magának a rászakadt nagy fájdalom titkát és értelmét.

Kevély volt és magaszerető, azt hitte, hogy jobban ismeri az igaz utat, mint mások. Gyakran kemény és könyörtelen volt, amikor otthon hagyta Rittát és a gyermekeket nyomorúságukban, maga pedig elindult hosszú útjaira. Türelmetlen volt szenvedéseinek közepette, egyszer meg is próbált a saját bölcseségének tanácsa szerint véget vetni nyomorúságának s csak a testre gondolt és abba vetette bizodalmát. Szíve már-már odafordult a világ felé és mohón megkívánta annak kincseit. Cselekedeteiben, egész valójában mi minden gonoszt talált most, amikor gyötrődésében Istennek színe előtt vizsgálta magát és életét! Nem volt bűn, amelyben ne találta volna magát vétkesnek, nem volt napja az életének, amelyre nézve ne óhajtotta volna, hogy újra élje, jobban, inkább Isten akarata szerint. Úgy érezte, mintha börtöncellában ülne, valami sötét, szoros zugban, amelynek zárva az ajtaja és világossága el van oltva.

— Nehéz az elindulás, nehezebb volna az ittmaradás, — szólt reggel barátaihoz, amikor Henrikkel együtt fölkészülődött. — Egész éjszaka virrasztottam, reszkettem az Úr haragja előtt, kérdeztem, tudakoltam akarátát, szándékát, de nem felelt, nem nyitotta meg ajkát, nem szólt egy szót sem...

— Pedig mégis csak az ő akarata áll minden mögött, — vélte Härkönen — s eljő még az idő, amikor megjelenti magát.

— Igen, megjelentette magát, ha győztem a várással és a vágyakozással. De most minden erőm elfogyatkozott.

— Az Úr ad erőt, — szólalt meg újra Härkönen.

— Adott... akkor... — tette hozzá Pál keserű hangon, nagy ügyel-bajjal, mint akinek nehezebbre esik a szó s roskadt vállal, nehézkes, vánszorgó léptekkel kiment.

Sokáig csöndben, szótlánul hajtottak... Pál elmerült a maga szomorú gondolataiba, Henrik a lovát nógatta, csak olykor-olykor szólt egy-egy szót, mintegy saját megnehezedett szívének könnyítésére.

Milyen más volt most Pál hazatérése, mint elindulása és Karjalában való járása-keleése! Az ösvények, az utak, a hegyek,

a hegyoldalakon a sötétes tanyák, a hegyek között a helyenkint síksággá szélesedő völgyek mind olyan másformáknak tetszettek, olyan komoraknak, szomorúaknak. A Pisavuori a maga sudár fenyőszálaival sem volt ugyanaz, mint annakelőtte, mintha más lett volna a Kinahmi, amely a messze távolban beleveszett ugyan a látóhatár kékjébe, de azért nyájasan köszöntötte a közelébe kerülőt s különben a maga, az emberek öröméről és bánatáról való titkos és örök gondolatain merengett.

— Hogyan is történt tulajdonképen? — kérdezte Pál, amikor a ló ép leereszkedett egy tó jegére és tovább futott rajta egyenletes ügetéssel.

— Senkisem tudja, hogy történt, — felelt Henrik. — Csak annyit láttak és tudnak, hogy a ló egyedül jött haza a maga jószántából és a megboldogult tetemét a nyaka köré tekert gyepelőszárnál fogva vonszolta a szán mellett maga után.

Pál nem merte ezt eddig megkérdezni, Henrik sem akarta tüzetesebben elmondani s ezért most is csak óvatosan felelt arra, amit Pál tudakolt.

— Ártatlant öltek meg, az istentelenek. Engem akartak megrontani, de mást választottak áldozatul, — magyarázgatta Pál a Syvärijärvi jegén. — Engem gyűöltek attól fogva, hogy átköltötünk Tahkomäkibe, de Jánost szemelték ki áldozatul. Egyszer megtalmozta az Úr, de most elfordította rólunk kezét... Mi lehetett ezzel a szándéka? Miért cselekedte? Miért?

— Miért? — ismételte Henrik halkán, félve, csak azért, hogy mondjon valamit.

— Csak azt tudom, hogy a lelkét nem ölhatték meg a gyilkosok. Itt, ezen az úton, amelyen most megyünk, beszéltem vele a megtérésről. Megnyitotta szívét előttem, az édes apja előtt, sírt és mindent elfogadott és alázatosabb volt, mint annakelőtte bármikor. Akkor semmitsem tudtunk, semmitsem sejtettünk... A közeledő örömet és bánatot egyaránt magas fal takarja el a bűnös ember szeme elől.

Pál olykor beszélt, olykor hosszú ideig szótlánul ült, elgondolkozva, elmerülve nagy szomorúságában. De minél közelebb érték Tahkomäkihez, mintha annál inkább megkönnyebbedett, megcsöndesedett, megélénkült volna. S amikor behajtottak az udvarra, megint csak olyan fürge, erőteljes és biztos volt minden mozdulata, mint annakelőtte. Egyenest bement a házba, majd gyors léptekkel visszajött, Henrikkel együtt egy-kettőre kifogta a lovat s bevezette az istállóba.

Ritta, aki rögtön János meggyilkolása után megbetegedett, most is elesetten feküdt a szalmán. A leányok, amint apjuk belépett az ajtón, hangosan sírva fakadtak, eltakarták arcukat és elfordultak.

— Elvesszük az Úr kezéből, amit ad, így könnyebb elhordozni! — szolt Pál és hangja telve volt bizonyossággal, reménykedéssel, szelídséggel. — Az Úr van e mögött a dolog mögött is, az Úr még megjelenti magát...

A leányok sírása féktelen jajgatásba tört ki, de hamarosan megcsillapodott megint és szakgatott zokogássá szelídült.

— János még útközben, amig velem jött, megkapta a maga menyeyi útravalóját. Korona várt reá, az élet koronája, — a mártírok koronája. Olyan szelíd, hajlandó és alázatos volt az Úr előtt, amilyennek soha azelőtt nem láttam. Szenvedjük el, vállaljuk, hordozzuk a keresztet, amelyet az Úr reánk vet!

Ilyeténmód igyekezett vigasztalni másokat, Rittát és a leányokat, noha neki magának is szüksége volt a vigasztalásra, mert hiszen saját hitén, érzelmein, erején fölül való volt az, amit mondott.

Csak késő este ment át a gabonaszárító csűrbe, ahol a padlón kiterítve feküdt János teteme. Zsófi világított mögötte fenyőfáklyával; közben sírt és jajgatott. A megboldogult arcvonásait eltorzította a halál gyötrelme. Nyakán körül feketés véraláfutás látszott. Pál sokáig állt, szótlanul, fedetlen fővel fiának holtteste mellett és hatalmas, szálas termetét meg-megszaggatta a fájdalom...

AZ OLVASZTÓ-TÉGELYBEN.

Tahkomäkiben olyan nyomasztó volt az élet, hogy hovatovább elviselhetetlenné vált az ottaniak számára. A munkához nem volt senkinek sem kedve, az öröm végleg elköltözött s egyetlen egy nap sem telt el zavartalan nyugalomban. Akármit tett, akármerre ment az ember, mindig szomorú emlékekkel került szembe, valami mindig ránehezedett a lelkére, valami félelem és sejtés meg-megborzongatta. A kihallgatások és a hosszadalmas törvényszéki tárgyalások újra meg újra fölszaggatták a már-már behegedt sebet és a säsksiniemibeliek közelsége is szüntelenül valami rejtett bizonytalanságot tartott ébren a tahkomäkibeliek életében. Olyan komor, vígasztalan, keserves volt az élet, hogy Pálnak időről-időre föl kellett kerekednie, el kellett mennie barátaihoz, hol a közelebb, hol a távolabb lakókhoz egész Kuopioig és Iisalmiig s náluk kellett újra meg újra fölüdülést keresnie. De a nyugtalan-ság, amely otthon gyötörte, elkísérte útjaira is és két-háromnapos távollét után rendszerint hazakergette.

Ritta állandóan betegeskedett. Egyre köhögött, fogyott és néha napokon át ágyban feküdt. Sokat szenvedett szegény nyomorult világéletében. Annyi minden emésztette: éveken át a szegénység és a szükölködés, sokféle betegség, körülötte a siró, éhező gyermekek, a folytonos félelem és rettegés, gyilkosok leselkedése és a halál veszedelme. János meggyilkoltatásával egészségének utolsó maradéka is veszni indult. Ha fönn volt, úgy imbolygott, mint az árnyék s a beteg ember szomorú tekintetével félve, bizalmatlanul tekintgetett maga körül. A régi harag és keserűség eltűnt szívéből, heves természete lecsillapodott s egész valója valahogy megújult, vonzóvá, kedvessé vált.

— Olvashatnál valamit, Pál, — ti meg énekelhetnétek leányok, — szólalt meg egy este, amikor a tűzhelyen már kialudt a tűz és

lezárták fölötte a kürtő csapóajtáját.

Olyan szokatlan volt ez a kérés, hogy Pál és a leányok lopva egymásra tekintettek a szoba félhomályában.

— Hogyne olvasnánk, énekelnénk, — felelt Pál és már le is vette a könyves kosarat a polcra. — Itt vannak a könyvek. Vegyétek, lányok, kiki a magáét! A kis Ritta is kap egyet.

Pált egyszeriben olyan jókedv és örvendezés fogta el, amelyet még talán sohasem érzett otthon. Fürgén mozgott a szobában, meggyújtott egy jókora fenyőfa szilánkot, beletette a tartóba és olvasni kezdett a «Mézceppek»-ből. Hangján öröm és melegség áradt el...

— Jól ismerem ezt a helyet. A kovácsmester olvasta föl nekem egykor Jvääskyläben. Különbözik egész oldalakat tudok könyv nélkül ebből a könyveskéből, — mondotta olvasás közben mind a két kezével szorongatva a fekete, koromfogta könyveskét.

— Meglássátok, jó hangja lesz ennek a kis Rittának. Ez fogja kezdeni az éneket az összejöveleken, — beszélt tovább és közben megsimogatta legkisebb leánykájának lenszőke haját.

A többi leányok mosolyogtak, nevetgéltek s énekeskönyvük mögül fölvaltva majd a kis Rittára, majd apjukra és anyjukra tekintettek.

— Ha a gyermek az Úr útjain jár, elkerüli a bűn nyomorúságát és azt a kemény fenyítéket, amelyet nekünk többieknek kell elszenvednünk. Akarata titkon odatapad az Úr akaratához és mind halálíg megszokja az ő útjain való járását.

— Bizony úgy van, bizony... Csak értenék meg ezt ezek a szegény gyermekek is idejekorán! De amikor az édes anyjuk sem értette meg, hogy helyesen nevelhette volna őket, — sóhajtott Ritta szomorú hangon.

Hosszú ideig teljes csönd volt a szobában. Olyan csönd, hogy senki sem mert megmozdulni, egyik sem mert rátekinteni a másikra. Olyan szokatlan és csodálatos volt az édes anyjuk megszólalása... Ezt nem várta tőle senki.

Mintha valami belső megindulás suhant volna át Pál arcvonásain... Fölkelt, valamit tett-vett az ajtó nyílásában, majd visszatért megint az asztalhoz és berakta a könyveket a kosárba.

— Cselekedhetünk akármit, élhetünk akármilyen jó és szép életet, mindig van megbánni valónk, ha visszatekintünk és ha az Úr világít rá a maga világosságával régi életünkre, — szólalt meg nyájasan.

— Igaz, de az én bűnöm nagyobb, mint a másé. Én hallottam az igazságot, láttam, tapasztaltam is Isten fenyítését és mégis évek

hosszú során át ellenálltam. Ha az embernek ilyen haragos, összeférhetetlen természete, ilyen türelmetlen szíve van, annyiszor vétkezik, hogy a kárhozát útján látja magát, ha egyszer fölnyílik a szeme. S ilyen lelkiállapotban maradtam én ilyen tűz mellett, ilyen világosságnak közepette...

Ritta szavait egyre gyakrabban félbeszakította a sírás. Amit mondott, a lelkéből darabonkint fölszakadó panaszkodás volt s hallatára elérzékenyültek, zokogásra fakadtak az asztal mellett ülő gyermekek is.

— János halálával, az ő iszonyatos halálával egyenest én reám sujtott le az Isten...

Arcát kezébe temetve egész testében reszketett a megindultságtól és gyöngeségtől, mire a leányok most már hangosan kezdtek zokogni.

— Lesújtott, igen, de egyben mindnyájunkra is lesújtott. Mind-egyikünk megkapta és elfogadta a maga részét, én épen úgy, mint te, — felelt Pál. — Az Úr beköti a sebet ott, ahol sebet üt.

— Még új életet kezdhetünk, — kezdte egy idő múlva újra. — Itthagyjuk Tahkomäkit, eladjuk s megvesszük helyébe Aholansaari szigetét.

— Hozzám közelebb a sír, mint Aholansaari, — sóhajtott föl Ritta halkán, szomorúan.

— Mi van közel, mi van messze, e felől az Úr akarata és rendelése dönt. Ezek a dolgok az ő kezében vannak. Én csak azt tartom, hogy az itteninél nyugodalmasabb életed lesz ott neked is, meg a többieknek is.

Ritta semmit sem felelt, csak ült, száraz köhögéssel köhögött és réveteg tekintettel nézett szét a sötétedő szobában.

— Olyanforma volt eddig az életünk, — szólalt meg végre köhögéstől fulladozó hangon, — hogy, ha másfelé próbálkoztunk s helyet cseréltünk, eleinte megkönnyebbedett, de azután megint csak keményebb és nehezebb lett a sorunk.

— De hátha véget ér ez most már? Hátha végkép megkönnyebbedik most már a sorunk? Hátha ez a csapás volt az utolsó? Eddig nem alázkodtunk meg, eddig te sem beszéltél soha úgy, mint ma este...

— Csak tudná az ember, mit volna legjobb tenni, — tört elő megint Rittából a sóhajtás.

— Nem tudjuk és nem is szükséges tudnunk. Azt látom mindenestre egyre határozottabban, hogy ez a megpróbáltatás még kincseket rejt számunkra.

— Én már földi kincsekkel nem törődöm. Volt idő, amikor

szorongva vártam és reméltem, hogy egyszer vége szakad a szegénységnek. Most már maradhatnak tőlem a kincsek, ahol vannak.

— Ha nincs szükségünk a földiekre, szükségünk lehet a menyeyiekre, — jegyezte meg Pál, de menten valami halk megbánást érzett a miatt, hogy ezt így kimondta.

Semmikép sem tudott szabadulni attól a benne már egyszer megfogant gondolattól, hogy eladja Tahkomäkit és megveszi helyébe Aholansaari szigetét. S minél jobban elgondolta ezt a szándékát, minél jobban melengette, az annál mélyebbre eresztette gyökerét szívében. Kora tavasszal meg is került hótalpon a szigetet, végigment a Rahasmäki-hegy felől eső oldalon is, elgyönyörködött a szép kilátásban, a tulsó parthoz legközelebb eső pontján a szigetnek eltervelte és gondolatban fölépítette a tágas házat nagy szobáival és különféle kamráival.

— Én csak a mondó vagyok, hogy itt ezen a tanyán soha sem lesz nyugovásunk, a munkánknak nem lesz igazi látatja. Már szoltam is Putkonennek, annak a Pieksämäkibe valónak és kínáltam neki Tahkomäkit, — hozta egy napon újra szóba a dolgot Rittának.

Ritta csak sóhajtott s szótlánul ült a helyén. Az utóbbi időkben egyre csöndesebb lett. Reggelre kelve elindult ugyan dolgára, tett-vett, amennyire erejétől telt, de hamarosan le kellett ülnie, vagy le kellett feküdnie és a munkát kénytelen volt leányaira hagyni.

— Úgy elerőtlenedik itt az ember, hogy folyton-folyvást fölfrissülésre volna szüksége, — folytatta Pál. — Akármerre forduljon is, mindenfelől ugyanazok a szomorú emlékek kerülnek szembe vele. S mintha mostanság már a fölébredtek körében sem találná meg az ember a fölüdülést. Mintha elragadná őket a kapzsiság és ennek a világnak szeretete s meghidegülnének, megmerevednének, kiszáradnának...

— S nem történhetik-e meg, hogy mi is így járunk, ha Aholansaarira kerülünk? — kérdezte Ritta. — Jó napok virradnak ránk s meglankadunk a buzgóságban, megfáradunk a hit harcában. Én persze már nem érem meg ezeket az időket, nem is vágyódom utánuk...

Amit Ritta mondott, az olyan szokatlan volt. Szíven találta Pált. Egy időre megakasztotta abban, hogy tovább forgassa elméjében szándékát. Szó, ami szó, csalogatta a reménység, hogy jobb megélhetésre tesz szert, hogy könnyebb és gondtalanabb lesz az élete, megmozdult benne a világ szeretete és a világ javai után való vágy s szívében már megkívánta azt a biztosabb és kényelmesebb életet, amely Aholansaari szigetéről intett feléje. S épen az volt

olyan különös és sajátságos, hogy erre Rittának kellett őt figyelmeztetnie.

— Az Úr arra figyelmeztet, hogy vigyázzunk, — szólt végre, gondolataiból fölserkenve. — Ha az Úr velünk van, a jó napokban épen úgy megállhatunk, mint a rossz napokban. Nélküle mindenkép veszedelemben vagyunk. Bizzuk rá magunkat arra, aki el is vesz, ad is, aki gondját viseli övéinek s hordozza őket.

— Tégy, amint akarsz. Te jobban értesz ezekhez a dolgokhoz, mint én. Neked akkor is szükséged lesz neked való házra és gazdaságra, ha én már nem leszek köztetek, — mondta ki Ritta az utolsó szót engedelmesen és alázatosan.

Egy tavaszi napon — még mielőtt átköltöztek volna — ellátogattak együtt Aholansaarira. Ritta valamennyire fölépült és fölűdült és kedélye is földerült valamelyest. Bejárták a szigetet, közben-közben leültek, megpihentek, elbeszélgettek s úgy tetszett nekik, hogy új élet kezdődik számukra. Pál kikereste a háznak való helyet az észak felé eső parton, lépteivel kimérte, elnézte a víz tükrét, sokáig álldogált egymagában és gondolkozott.

— Itt, ezen a helyen fog állani, — kiáltotta Rittának, aki leült egy kissé arrább. Ha itt kiírtjuk az erdőt, látjuk a Syvärit és mögötte a Pisavuorit. Itt, ahol közel a part, meghagyjuk az erdőt szélfogónak. Rést azonban nyitunk rajta, csak egy kicsinykét, hogy láthassuk rajta keresztül a Rahasmäki csúcsát.

Ritta fölkelt ültéből és azon igyekezett, hogy tekintetével, arc kifejezésével megmutassa, mennyire kiveszi részét Pál lelkesedéséből, tervezetéséből.

— Ide, a szántóföld mögé, az erdő felé eső oldalra sövényt raktak. Ezt bizony én, kijebb teszem, arrafelé, hogy ne fogja el a kilátást s ne csúfítsa el azt, amit Isten szépnek teremtett.

— Egyenest úgy csinálták meg, hogy az ember ne lásson tőle, — szólalt meg Ritta, inkább csak azért, hogy mondjon valamit.

— Halunk is lesz bőven. Aszerint, hogy hol vetjük ki a hálót, más és más fajtát foghatunk. Lesz gondunk rá, hogy télen is kerüljön hal az asztalunkra.

Amint mendegéltek, elkanyarodtak a sziget keleti oldalára, azokra a helyekre, amelyeket régóta ismertek. Pál ment elől, délcegen, kiegyenesedve, Ritta mögötte vonszolta magát, halványan, görnyedten, meg-megállva olykor, nehezen szedve a lélegzetet.

Itt a sziget keleti oldalán volt Pieni Soukka kunyhója. A régi, rozzant, omladozó alkotmány még ott állt a helyén. A kéménye beomlott, az ablakrámáit elhordták. Olykor-olykor, úgy látszik, szénapajtának, gabonás csürnek használták.

Pál és felesége egy ideig szótlánul álltak előtte s elnézték a régi, jól ismert kunyhót, nyomorúságos és szerencsétlen időknek ezt az omladozó emlékét. Ritta kissé közelebb, gyöngeségtől újra meg újra előrehajló derékka, Pál kissé hátrább, hosszasan elmerülve gondolataiba.

— Akkor mégis egy kissé jobbra fordult a sorunk, amikor Viipuriból visszakerültünk, — szólalt meg végre Pál. — Az idő, bizony, megviselte az öreg kunyhót. Megroskadt, a szű is kikezdte, a moha is belepte. Micsoda idők voltak azok, amelyeket ebben a hajlékban éltünk át!

Ritta szomorúan mosolygott, mintha csak ezzel a mosollyal akart volna megemlékezni mindazokról a szenvedésekről, amelyeket itt hosszú évek során keresztül átszenvedett, mintha ezt a megemlékezést már nem tudná szavakba foglalni...

— Te jobban tudod, aki mindig itthon voltál. Karjala akkor ébredezett mindenfelé s nekem folyton-folyvást úton kellett lennem, télen, nyáron egyaránt, — folytatta Pál.

— Bizony emlékszem, de jobb, ha nem beszélünk ezekről az időkről és nem is gondolunk reájuk, — vélte Ritta.

— Olyan idők voltak ezek, amikor nem volt érkezésem arra, hogy gondot viseljek a családomra. Tüzet látott az ember mindenfelé: itt most gyulladt föl, ott már lobogott, itt füstöt vetett, ott ropogva égett s az embernek mindig résen kellett lennie, hogy a fölülről való tüzet rendben tartsa és szítsa, az alulról való oltogassa. Nagyon ránehezedett a lelkemre, amit akkor mulasztottam. Különösképen János halála óta gyakran kell erre gondolnom...

— S ez aztán tépi és szaggatja és félelemmel tölti meg az ember lelkét, — sóhajtott Ritta és megtörölte szemét kendője csücskével. — Azelőtt, ha a szenvedéseimről beszéltem, haragos és keserű indulat szólt belőlem s te ezért nem értettél meg. Most már nem panaszodom senkinek sem. Jó volt mindaz a megpróbáltatás, noha akkor igazságtalanságnak ítéltém és megkeményítettem szívemet...

Pál elfordult, a tó tükkrét nézte, tekintete ide-oda siklott, mintha keresne valamit.

— Megtörtént egyszer egy télen, hogy egy álló héten át kenyér nélkül voltam a gyerekekkel. Abból éltünk, amit a tehén adott. Ami maradék még került a fakéregből sült kenyérből a háznál, azt összetörtem és egy kis tejbe áztattam. A gyermekek egész napon át kenyér után sírtak s végül is ágyanak estek az éhségtől. A szívem összeszorult a fájdalomtól s valósággal menekültem előlük, dolgot kerestem magamnak a kútnál, az állatok körül, az

istállóban, mindenkép csak azon voltam, hogy ne lássam szálnalmas állapotjukat. Annál keservesebb volt aztán, amikor mégis vissza kellett mennem a házba. Napközben csak titkon sírtam, máskülönben azon igyekeztem, hogy csöndes és nyugodt legyek. Ezek a nyírfák itt gyakran hallották keserves panaszomat.

A hatalmas, öreg nyírfák koronájában a tavaszi szellő susogott, mintegy megerősítve azt, amit Ritta mondott.

— Miért is nem tudtam azokat a szenvedéseket alázatos szívvel elvenni Isten kezéből? Talán kikerülhettem volna az újabb és keményebb próbákat! — folytatta vallomását Ritta. — De én csak téged vádoltalak, sohasem magamat... Gyűlöltem a fölébredtetek. Csak fél füllel hallgattam oda, amikor esténként a nagy szobában beszélgettetek. Elmenekültem, elrejtöztem az ige elől, süketnek tettem magamat...

— Már mögöttünk vannak ezek a dolgok. Szétfoslottak, semmivé lettek; elfelejthetjük őket, — mondta Pál csöndesen, résztvevőn és fölkelt, hogy tovább induljon.

De megállt, fordult egyet, maga köré tekintett, mintha valamit tenni, mondani akarna, mintha várna valamit... Aztán térdre ereszkedett egy öreg, korhadoszó fatő mellett és összekulcsolt kezével nekitámaszkodva reszkető hangon imádkozni kezdett:

— Uram, te tudod, te látod, milyen nagy a mi nyomorúságunk, milyen nehéz keresztet hordozunk mi, a te gyöngé, nyomorult szolgálid, milyen gyakorta vétkezünk ennek a tehernek a súlya alatt. Ó, bocsásd meg a mi vétkeinket és felejts el mindent a Krisztusért s adj nekünk erőt, adj nekünk bölcseséget, hogy az élet útján járassunk! Itt, ezen a helyen közelítünk újra hozzád, aki szomorúság és megpróbáltatás által közelítesz hozzánk, aki keresel bennünket, hogy az életet kínáld nekünk. Nagyok a mi bűneink, sokat vétkeztünk te ellened, te szent és igaz, hasonlatosképen egymás ellen is, de a te kezében ott a vigasztalás és a békesség és az új reménység. Add újra megtapasztalnunk a te kegyelmedet és a te közellétednek örömét, add meg a Krisztusért!

Fölállt, de Rittán úgy elhatalmasodott a sírás és a megindultság, hogy továbbra is abban a helyzetben, földre borultan maradt. Valahonnan messziről, a tó tükre fölött, a part felől istenes ének szava szállt feléjük, valami távoli, bánatos, asszonyi hangnak az éneke, amelyet szárnyára vett a szél s amely majd halkabban, majd erősebben hallatszott.

Szótlatlanul mentek hazafelé. Átkeltek a vizen, elindultak a Rahasmäki lejtőjének köves ösvényein. Majd fölemelkedett, majd leereszkedett velük az út. Alábocsátkoztak egy-egy hajlásba, be-

rekbe, majd fölkapaszzkodtak megint a lejtő írtásföldjeire s egy-egy szép égerfaerdő útjain mentek tovább. Úgy tetszett nekik, mintha templomból, vagy valami nagy összejövetelről térnének haza, ahol a lélek új táplálékot és fölüdülést, új reménységet és életet kapott. Mintha valami sajtóságos erő duzzadt volna bennük s emelte volna őket, mintha bent a lelkük világában valami nagy megtisztulás és csodálatos megújulás ment volna végbe. S mire hazaértek, mintha már elvonult volna az a zord, sötét felhő, amely eddig ránehezedett Tahkomäkire, mintha már nem leselkedtek volna rájuk a ház, az istálló, az udvar minden zugából a régi emlékek komor árnyékai...

— Ma este megint bibliát olvasunk és énekelünk, leányok, mint ahogy mostanában már minden este megtettük, — szolt Ritta hazatértekor élénken és örömmel.

S szívében bontogatta szárnyát a reménység, hogy még meggyógyul, hogy még nem szakad vége az életének s hogy újra kezheti és folytathatja Aholansaarin s egygé lehet Pállal a bűnbánatban és együtt járhatja vele az Isten szerint való életnek az útját. Nem fogja többé akadályozni Isten országáért való munkálkodásában. Mehet Pál kedve szerint, amerre, amikor akar, kitérhatja a kaput, hívogathatja, vendéghelheti barátait, együtt lehet velük s énekelhetnek éjszaka is, nappal is. Hiszen ő hálával tartozik az Úrnak mindenért és örömmel ragaszkodik a kegyelemhez, amelyet elnyerhetett.

Csordultig telve volt a szíve: csak úgy dagadt, áradt benne az új élet, a vágyakozás, a boldogság! Olyan meleg volt a szíve tája, az arca sugárzott s olyan könnyeden lépkedett, hogy szinte nem is érte a lába a földet. Csak legyen maradandó ez az állapot, tudja megőrizni azt, amit kapott, legyen éber és tartóztassa meg magát a bűntől! S hogy is ne volna képes erre, amikor az Úr mindig új meg új erőt ad és ő könyörgő szavával szűnös-szűntelen elébe járulhat!

Kemény munkában telt el Pál egész nyara. Dolgozott a szántóföldön, az írtáson; fákat döntött, épített, szurkot főzött; időről-időre rendbe szedte töreit s kora reggel és késő este kivetette a hálót a szigetnek vagy az egyik, vagy a másik oldalán. Vele dolgoztak a leányai: Zsófi, Liza, Éva meg a kis Ritta. Olybá tekintette magát, mint egy királyt a maga birodalmában, itt ezen az ő nagy és szép szigetjén a Syväri tavának kellős közepén. Késő este, ha kijött a fürdőházból, sokszor fölállt az udvarbeli lapos kőre, körülnézett s elgyönyörködött a víznek este megcsöndesedő tükré-

ben, a víz mögött a messzeségbe vesző tájban, a többi erdővel, szántófölddel borított szigeten, amelyek nehéz teherrel rakott hajókként békességesen látszottak úszni céljuk felé. Miért látta most mindezt ilyen szépnek, miért nem látta ilyennek ennekelőtte, amikor visszatértek Viipuriból és megtelepedtek Pieni Soukka kunyhójában, a sziget keleti végén?

Alig mozdult ki hazulról. Legfőljebb, ha egy-egy vásárra látogatott el. Most már nem úgy volt, mint amikor egymást érték az összejövetelek. A fölébredtek csak olykor egy-egy lakodalom, vagy temetés alkalmával találkoztak. Ilyen alkalom nélkül, magának az összejövetelnek a kedvéért nem mertek összegyülekezni.

Bergh is elkerült a kuopioi parókiáról, pedig ő támasza és segítsége volt Pálnak s ő is, a többi fölébredtek is bármikor rányithatták az ajtót. Az esperes, az öreg Brofeldt betegeskedett s mire eljött a tél, meghalt. Ha az összejövetelt valahol a szomszédságában tartották, részt vett rajta s Pált gyakran látta vendégül házában. Halála előtt elhívatta magához s nyíltan, alázatosan beszélt vele lelke állapotjáról. — Látod, Pál, — szólt, — olyan volt a megtérésem, hitem, kegyességem, akárcsak ez a nyomorult kezem itt, — s azzal odanyújtotta Pálnak az ágyból aszott, reszkető, öreg kezét. Fiában, aki káplánja volt, ugyanaz a lélek lakozott. Még szorgalmasabban járt az összejövetelekre, mint az édes atyja. Atyja halála után gyakran eljárt Aholansaarira, elüldögélt a nagy szobában, volt mindig kérdezni valója, elhallgatta Pált s maga felől rendszerint csak panaszkodott, hogy a lelki életében csak szegénységet és sötétséget lát, hogy még olyan kevésbé ismerte meg és tapasztalta meg az élet Urát. Pálnak olyan öröme telt a fiatal Brofeldtben, hogy gyakran kitekintett a partra, az útra, amelyen jönni szokott, nem jön-e, egyenest várta nagy vágyakozással a jöttét. S ha eljött, úgy örült neki, mintha a tulajdon fia jött volna. Nyakába borult és a szívére szorította.

Olykor-olykor Niskanen is eljött Iisalmiból s beszámolt látogatásairól, amelyeket Kiuruvesiben és Maaningaban tett, ahol szintén volt népe az Úrnak. Niskanen megemberkedett, megkomolyodott, fejlődött az utóbbi időben. Sokat olvasott és gondolkodott.

Csak el ne bízza magát, ne ragadja el az esze, a tudománya, — gondolta Pál gyakran. Csak ne menjen el az Úr mellett, hanem maradjon meg előtte igaz alázatban és bűnbánatban s ne induljon el fölemelt fejjel a maga bölcsesége útján. Így aggodalmaskodott s intette is barátját.

Ne felejtse, — emlékeztette, — honnan történt elindulása,

hogy valósággal a pokol partján ébredt föl, hogy valósággal kegyelemből kapta a kegyelmet. Legyen résen a maga talentumaival és tudományával, a maga bölcsességével és világosságával szemben. Ezeknek a hálójába hamarabb és veszedelmesebben bele bonyolódik az ember, mint magának a bűnnek a hálójába és az ilyen hálóból nehezebben is megy a kiszabadulás. Ha valaki ideleln bukik el, még talpra állhat, aki azonban odafönn kerül bele a hálóba, annak nincs hol megvetnie a lábát, az fogva marad és függni fog ég és föld között. Mi lett volna velem, ha az Úr meg nem ostromoz, keresztel nem látogat meg, a tüzes kemencébe bele nem vet? A sátán nem hétköznapi ruhában közelít felénk, hanem fehér és tiszta köntösben, olyan ékesen, akárcsak a paradicsomnak egy angyala.

Késő ősszel történt, hogy Pál elindult a toholahti-i vásárra. Ritta berakta az útravalót a nyírfahéj-tarisznyába, jól betakar-gatta Pált, amikor már a szánon ült s künn maradt az udvaron s elnézte, míg az ura elindul és a part lejtőjén leereszkedik a jégre. A kis Ritta ráállt a szán végére, lekísérte apját a jéig, aztán fölkapaszkodott a lejtőn és visszatért az udvarra.

Egész másfajta volt most Pál elindulása, mint azelőtt. Annyira másfajta, hogy szinte örömelebb maradt volna otthon, mint hogy útra kelt. Ritta most már nem pattogott, nem csapkodta az ajtót, nem dült-fült jártában-keltében. Amióta fölkel, egy éneket dúdolt magában, kikészítette a takarókat a szánra, a tarisznyát beállította a szán orrába, hátul odakötötte a szénanyalábot s mindvégig ott állt az udvaron, amíg ő el nem indult. Az Úr kegyelme mívelte ezt, az Úr megújult kegyelme, amely itt új otthonában látogatta meg. S amint így egymagában hajtott az úton, gondolatai újra meg újra ide tértek vissza, hogy íme, Ritta fölébredt, új szívet kapott az Úrtól s amint ezt elgondolta, kedve földerült és észre sem vette, hogy maradoz el mögötte az útnak egy-egy darabja.

Útközben betért Niskanenhez. Az látta, ki hajtt be az udvarára s kijött elébe.

— Úgy hajtasz be Pál, mint egy nagy tanya gazdája. Még csak az hiányzik, hogy csengő szóljon a lovad nyakában, magad meg medvebőr-bundába burkolódszál, — tréfálkozott Niskanen és közelebb lépett a szánhoz.

Pál lerántotta nagy kutyabőr-keztüűjét, odadobta Niskanennek, kitárta két karját s jókedvűen, gyermeteg módra nevetett egyet.

— Bizony, ilyen magamfajta nagy úrnak cifra, csengős, sallangos szerszámmal, farkasbőr-bundában kellene járnia. S illenék,

hogy minden a javából legyen. A rúd végén még harang is csilintgelhetne...

Elindultak a ház felé, Niskanen maga előtt tuszkolva Pált befelé az ajtón, nevetgélve, egy-egy tréfát eresztve meg, Pál meg fűrgén visszavágva Niskanen minden egyes szavára.

Elüldögéltek és elbeszélgettek egész estén át. Szó esett mindarról, amit egyik is, másik is hallott. Pál Aholansaarin kezdett új életéről mondott el egyet-mást, Niskanen Kiuruvesiben, Maaninkaban és Suonenjokiban tett látogatásairól számolt be.

— Föllobban ott most a tűz mindenfelé, csak merje az ember meggyújtani. Ehhez természetesen bölcseség kell. Úgy járok-kelek, hogy egyik kezemben a csóva, másik kezemben a tűzi szerszám meg a tapló s ahol látom, hogy van egy halom száraz rözse, ott tüzet csiholok a csóvába és alája dugom. Aztán tovább megyek az útamon.

— De hogy mersz tüzet gyújtani ott, ahol még sok a hitetlen? — kérdezte Pál.

— Valaki mindig akad a fölébredtek között, aki vezetőnek termett. Az ilyen rendszerint tudja, ismeri, kiben van vágyakozás, ki kész befogadni a békesség ígését és annak hirdetőjét. Csodálatos idöket élünk és mit fogunk még megérni, ha megint szabadon mozoghatunk! Meg is kezdtem az események följegyzését. Hadd tudják meg az elkövetkezendő nemzedékek, mikép végezte munkáját Savoban és Karjalában az Úr.

S Niskanen előkereste bibliájából a piszkos, kormos papírlapot, amelynek mind a két oldala tele volt írva.

— Hagyd ezt, Lörinc, ne illesd az Úr művét! Ne írd róla semmit! Az ember gyarlóságai, fogyatkozásai csak eltakarják az Úr művét. Az emberi elme tákolmánya lesz az a könyv. Emberi gondolatokkal lesz tele.

— De ha tudom, mi történt; ha emlékszem reá, — vetette ellen Niskanen.

— Tudod, tudod, emlékszel reá, de nem érted, ami történt. Tépd szét, dobd a tűzbe! — szólt rá Pál parancsoló hangon.

Niskanen annyira elkedvetlenedett, hogy sokáig szótlánul ült a helyén. Összehajtotta, majd szétterítette az írását, végre visszatevette oda, ahonnan elővette.

— Terjed erre dél felé is a szenteskedés, a Renquist kovásza? — kérdezte Pál, más irányba terelve a beszélgetést.

— Most Rautalampiban terjed. Próbálkoznak mindenképen, tanyáról tanyára járnak hosszúszakállú prófétáik. Toholahti ép a határ mentén van, amelyen át akartak törni, de nem sikerült nekik.

Azt beszélük, hogy legutóbb Kangasniemiben voltak. Högman leánya forgolódik ott, az éleszti a tüzet Joutsaban. A kovács leánya.

— Ejnye, ejnye! Hogy a leány a tulajdon édes apja gyujtotta világosságot oltogatja... A kovács ember volt a talpán. Hogy kerítette a leányát ez a lélek hatalmába?

Pál sokáig gondolataiba merülten ült, szomorú, kérdő, maga elé meredt tekintettel. Régi, távoli emlékek bukkantak föl a lelkében.

A nap folyamán egyre növekedett Pál és Niskanen kísérete. Ahova csak betértek, minden tanyáról szegődött hozzájuk valaki. A szánok hosszú fekete sora kanyargott utánuk, mire leereszkedtek a megkeskenyedő tó partja felé.

— Honnan vette magát ez a sok ember? Itt verődtek össze a föld színén, vagy a föld alól bújtak elő? — kérdezte Pál és visszatekintett a mögötte leereszkedő szánokban feketéllő emberseregére.

— Bizony ezek ép most csöppentek az égből, — felelt Niskanen nevetve. — Maradt belőlük még szerteszét az erdőben. Több mint a fele ott maradt... Csak el ne ragadja őket a szenteskedés, amely most terjedez amott Rautalampiban! A hosszúszakállasok már itt Toholahtiban is mutatkoztak. Nagy merészen, erőszakkal furakodtak be ide.

— Az irígység bánt, Lőrinc. Rákaptak a te legelődre. Ha valamelyik báránypad annyira van, hogy megáll a maga lábán, menten elhajtják s addig mesterkednek, míg végre az ő kényük-kedvük szerint való kezes bárány lesz.

— Az egész csak amolyan színre-szemre való kegyeskedés, — fűzte tovább Niskanen. — Ha most térdre borulsz meg föltápáskodol, ha közbe-közbe egyet sóhajtasz, lógatod a fejedet, annak rendje-módja szerint való keresztyén vagy. Az ilyesmi persze mutató s mintha még a biblia is mellettük szólna...

— Legföljebb a betűje, de nem a lélek benne. Pedig a lélek az, ami megelevenít. De mit törődnek az ilyen sötétben tapogatódzók a lélekkel! Az kell nekik, ami szemmel látható, amiről jó sokat lehet beszélni, ami csiklandozza az ember fülét.

Este felé nagy összejövetel volt a toholahtii határnak Suonenjoki felé eső oldalán. A házban, ahol összegyülekeztek, megtelt mindenféle néppel a nagy szoba is, a tornác is, sőt még az udvaron is nagy csapatokban álldogáltak az emberek. Az énekszó alatt még hangzott el egy-egy tréfás megjegyzés s rá feleletképen nevetés. Amint azonban Pál megszólalt s hangja egyre melegebbé vált, elhallgatott mindenki, megszűnt a mozgolódás, odakünn az udvaron a lábak topogása is. Az útról felhallatszó lónyerítés és egyéb vásári zaj csak olykor-olykor zavarta meg a buzgolkodást.

A Mikkeliből valók a Rautalampi felé eső oldalon tartották meg összejövetelüket, de ennek bizony nem sok résztvevője volt. Egész éjszakán át térden állva imádkoztak. Szó esett a pálinkáról meg a részegeskedésről, a dohányról s mindarról a feslettségről és garázdaságról, amivel telve van az istentelenek élete. Az asztalnál néhány nagyszakállú ember ült ingújjban, mindegyikük előtt egy-egy nagy könyv ütve föl. Itt is, ott is újra meg újra leborultak egyesek, keseregtek, jajgattak s hosszú imádságokat mondtak. Niskanen mindezt az ajtónyílásból nézte és hallgatta s beszámolt róla Pálnak.

Amikor Pál reggel kiment az útra, mindenfelé látszott, hogy már javában áll a vásár. Minden úton vásárra menőket lehetett látni, ki gyalogszerrel, ki szánon igyekezett célja felé. Némelyek már visszafelé jöttek. Szán is akadt, amely már hazafelé indult. Az utak mentén megálltak egyesek, szóba ereszkedtek a szembejövőkkel s egyszeriben csoportosulás támadt, amely hamarosan megint szétoszlott. Távolabbról, a jég felől is kiáltozás, z sivaj hallatszott. A szánok rakva voltak emberrel: ember ember ölében, emberek hátul a szán talpán, emberek a szán oldalán... Kurjongatás, kacagás, röhögés hangzott mindenfelé...

Lent a híd mindkét végénél embertömeg feketéllett. Pál Niskanennel a híd felé ment, hangosan beszélgetett és a híd felé mutogatott. Már messziről látszott, hogy egy csapat szakállas ember áll a Rautalampi felé eső hídfőnél.

— Add csak ide! — szólt rá Pál egy Suonenjokiból való emberre, aki lovát vezette az úton. — Mindjárt visszakapod.

— Itt van, fogd! — felelt az és már kezébe is adta Pálnak a kantárszárat, aki rögtön fölpattant a ló hátára és gyors üggetésben elindult vele a híd felé.

— Jön már! Itt van! — hallatszott a tömegből.

A nép kétfelé vált a korlát mentén, amikor Pál a hídra ért.

— Micsoda összejövetelt tartotok ti itten? Földiekről vagy lelkiekről tanácskoztok? — kérdezte Pál, megállítva lovát.

— Csak ép állunk, szemlélődünk, várakozunk, — felelt egy az ott állók közül.

— No most megláthatjátok azt a csoda-embert, akit talán még nem láttatok. Beszélni is beszélnek, csak száraz a torkom. Van-e pálinkátok?

— Van, — feleltek a suonenjokiak és már nyujtották is kulacsukat.

Pál sorra elvette többektől a kulacsot, egy-egy kortyot ivott mindegyikből, aztán visszaadta.

— Úgy látszik, a pokol levével bátorítja magát az Úrnak ez az embere, — morogta egy a hátrább álló szakállasok közül.

— Majd mindjárt megszólal és nyelveken beszél. Ha kiürítette a kulacsokat mind, akkor kezd rá, — toldotta meg egy másik.

— Még majd rájön az elragadtatás és látomásokat meg álmokat fog látni, — duplázott rá egy harmadik.

Pál elővette dohányos zacskóját, kiszedett belőle egy marokra valót és a szájába dugta.

— No, megvan ez is. Készen vagyok.

— Na, hogy beszél az, akinek bagóval van tele a szája?

Röhögés volt rá a felelet. A körülállók megmozdultak, taszítani kezdték egymást.

Pál ügyet sem vetett rá, amit az emberek mondtak. Egy darabig még ott állt, aztán visszafelé fordította lovát és elnyargalt.

— Olyan ember ez a Pál, hogy ritkítja párját! — ütközött ki a dicsekvés az egyik Suonenjokiból való atyafiból.

— Ne gondold! Akkor se kellene, ha ingyen adnátok! A pokol felé tart maga is és oda vezet benneteket is! — vágott vissza egy odaátról.

— Úgy látszik, még nem kerültetek a pokol tüzének közelébe, mert a szakállatok még nem pörkölődött meg. Kiabáltok, jajgattok, orrotokkal a földet szántjátok, pedig az üdvösségetekért való igaz aggodalom még nem riasztott meg benneteket.

— Dohányzacskós megtérést prédikáltok és képmutatással hízlaljátok a szíveteket. Ilyen megtérés még saját erejéből is kitelik a bűnösnek.

— Rajta, próbáljátok meg! De előbb tisztogassátok meg a szájatokat, mielőtt a lelketekre kerítitek a sort.

— Nem az teszi az ember száját tisztálanná, ami bemegy rajta, hanem az, ami kijön. A lelketek bizony még telve van tisztátalansággal, hiába mormol a szátok imádságot.

Egyetmást még odakiáltottak egymásnak, erőltetett nevetéssel nevettek rá egyet, majd csöndben elindultak, kiki a maga útján.

Pál szállására ment s ott elüldögélt és elbeszélgetett Niskanennel és a Suonenjokiból valókkal. Úgy megnehezedett rajtuk az élet terhe, olyan tikkasztó volt a hangulat, hogy csak kínos-keservesen ment a beszélgetés, a szó alig tudott fölvergődni ajkukra. Szóltak egyet-egyet, elmondták ezt is, azt is, de aztán megint hosszú ideig szótlánul ültek. Pál nyugtalanul ült át egyik helyről a másikra, majd kiment az udvarra s ott gondolataiba méyedve föl és alá járt. S később az összejöveteleken is olyan nehézkesen és kényszeredetten szólaltak meg, mint soha ennekelőtte. Valósággal

keresgélniök kellett a szavakat s gondolataik folyton-folyvást a maguk útján indultak el, egyik erre, a másik arra. Sehogysen tudott fölmelegedni a szívük... Üresen kongó szavaik visszaverődtek a szívükről. Mint ahogy a hideg kövön lecsapódik a meleg pára... Mint ahogy a kacsza tolláról leperreg a víz...

Messziről, a jég felől, alulról, a híd felől még késő éjszaka is hallani lehetett a vásáros nép zshiváját, részegesek hejehujáját. Pál fejére húzta bundáját és azon igyekezett, hogy valamit aludjék kora reggeli elindulásáig.

EGY TÖREDELMES SZÍV.

— Hármát csattant, mintha egy nagy sulyokkal ütöttek volna hármát. Az egész templom visszhangzott belé, úgyhogy a pap meg is állt prédikáció közben. Vajjon mi lehetett az? — tünődtek az emberek, akik ép hazatérőben voltak a kalajokii vásárról.

— Mi lehetett? Rianás volt. Az csattant akkorát odakünn a tapon, — nevetett Pál.

— Nem rianás volt az, — vitatták az emberek. — Nem fagyott azon a napon, enyhe nap volt, amilyen a télnek tavasz felé fordulásakor szokott lenni. A háztetőkön megcsordult az eresz, a házak meg a fák tövéből eltakarodott a hó.

— Valami olyasféle volt, amit nem értünk, nem is sejtünk, micsoda, — vélte a Kalliolahtiból való Henrik.

— Az is lehet, hogy az ördög volt. Alighanem az is volt, az odavaló ördög, aki oda a nivalai templomba fészkelte be magát, mint ahogy más ördögök más templomokba veszik be magukat, — tréfálkozott Pál és jót nevetett a tulajdon mókáján.

— Miattam akármi lehetett, csak az bizonyos, hogy nem rianás volt, — bizonygatta még egyszer Henrik.

— S azt hallja az ember, hogy már másszor is csattant ilyet, amióta ez a mostani pap van ott, — szólt bele valaki a körülállók közül.

— Aztán mit beszélt a pap? Miről szólt a prédikáció? — kérdezte Pál.

— Már nem emlékszünk, — volt rá az őszinte felelet. — Az elejét hamar elfelejtettük, aztán tovább meg a vége felé hiába iparkodtunk, csak nem tudtunk semmit az emlékezetünkbe vésni.

— Ejnye, micsoda templombajárók vagytok ti, fölébredt emberek? Sorra járjátok a gyülekezeteket s aztán elalusztok az idegen templomban a prédikáció alatt. Lám, arra kellett a nagy csattanás, hogy fölébresszen benneteket!

— Nem aludt ott senki! Akkor sem lett volna senkinek sem kedve rá, ha nem csattant volna is. Olyan pap ez a nivalai, hogy ritkítja párját. Az ember ott ül a templomában s hallgatná, de egyszeriben csak egyéb gondja támad, mint hogy szép csöndesen odafigyeljen. Szíven találja az embert a mit mond s akkor kinek-kinek saját magával van dolga. Azt hallottuk, hogy Kalajokiból került Nivalába.

— Más gyülekezetből valók is eljárnak, hogy hallgassák. Nagy útat sem röstelnek megtenni érte.

— Még télvíz idején is nekivágnak az útnak. S a templomban, úgy látszik, senki sem fázik, legalább is nem topognak a lábukkal, hogy hamarább véget érjen a prédikáció, — toldotta meg egy másik.

— S ébrednek-e föl emberek a prédikációjára? — kérdezte Pál hirtelen fordulattal. — Mert hiába minden a prédikáláshoz való szép talentuma, hiába rikatja meg az öreg anyókákat, ha senki emberfia föl nem ébred.

Az emberek komolyan egymásra tekintettek. Az iménti lelkesedés mintha lelohadt volna.

— Mutatták nekem a mult nyáron a kalajokii vásáron, dicsérték, magasztalták, de én valahogy mást néztem ki abból az emberből...

— No, halljuk, Pál, mit! — szólt közbe a Kalliolahtiból való Henrik.

— Bizony inkább generálist, hadvezért, — felelt Pál hirtelen.

— De hiszen, Pál, te is abból a fajtából való vagy, te is — katonanemzetségből származol. Csak más kabát kellene rád, amolyan kétfarkú, amilyent az urak viselnek s akárki valami nagy úrnak gondolna...

— Nem hiába vagy olyan szép szál ember... Félnék tőled, akik csak messziről látnak, de akik közeledbe jutnak s megismernek, atyjuknak tartanak, — tette hozzá valaki a hátsó padok egyikéből.

Pál jókedvűen nevetett. Egyre élénkebb lett. Tréfálkozott...

— Amikor kis fiú voltam, az édes anyám egyszer csakugyan csináltatott nekem olyan úriforma kabátot. Róla, az édes anyámról azt beszélték, hogy régi úri nemzetségből való, amely Svédországból származott át és itt Halola és Pihtisalmi környékén telepedett le. A testvérei sok háborút végigharcoltak s esténkint ő is a térdére ültetett s katonanótákat dalolt nekem. Így került a vérembe a katonás indulat. De az édes apámról való nagybátyám kegyetlenül kicsúfolta ezt az úrhatnámságot s hamarosan le kellett

rólam maradnia az úri köntösnek. Különben ez a nagybátyám adta nekem a bibliát, ezt...

És fölemelte az asztalról az öreg kapcsos bibliát.

— Ebből a bibliából nyertem azt, ami keveset másoknak is tovább adhattam. S az Úrnak gondja volt reá, hogy szenvedés és megpróbáltatás által szaporítsa kincseimet. Ha az édes anyám megvalósíthatta volna a maga akaratát, ki tudja, micsoda ficsúr vált volna belőlem, gonosz lelkületű, kevély szívű, olyan indulattal, amely majd kirúgja a ház falát...

— Mégis csak föl kellene kerekedned, Pál s el kellene menned Nivalaba, hogy beszélj azzal a pappal. Jó volna, ha tudnánk, ki sáfárjának tekinti magát a maga talentumaival, — kezdte megint a vásárosok közül egy, megpróbálva ismét odairányítani vissza a beszélgetést, ahonnan kiindult.

— Beszéltem én már sokféle pappal, aminthogy volt dolgom sokféle úrral is, de olyan kedvemre valót bizony nem találtam közöttük többet, mint Bergh meg Brofeldt. Hiába: az urak mind urak, fenn hordják az orrukat. A mély vizek halaihoz hasonlatosak valamennyien.

— Megírják, leदारálják a prédikációjukat, aztán tartják a zsákat.

— Jaj annak, aki nem úgy táncol, ahogy ők füttyörésznek!

— Üldözik és megbírságotlák azokat, akik összejöveteleket tartanak. Azt halljuk, hogy Karjalában megint törvény elé idézik a fölébredteket.

— Ha nem lehet is mindegyiknek mindezt fejére olvasni, az bizonyos, hogy jót sem cselekesznek. Hagyjanak bennünket békén s akkor mi is békén hagyjuk őket, — szólt Pál s azon igyekezett, hogy lecsillapítsa az emberek heveskedését.

Az összejövetel végeztével újra a nivalai papra terelődött rá a beszélgetés. Akik kezdték, nem tudták abba hagyni, újra elmondták azt, amit láttak és hallottak, csodálkoztak, álmétkodtak s kölcsönösen kiegészítették egymás tudósítását.

— Egész másképen kezdte a beszédeit, mint a többi papok. Először röviden összefoglalta az ígét, amelyet fölvevett a bibliából s azután alkalmazta hallgatóságára. Szájtátva hallgatták az emberek, amit mond s ott menten elérzékenyültek, megtörtek, amint feljűk fordult s az ígét reájuk vonatkoztatta.

— Csupa sírás volt az egész templom, a folyosók is, az előcsarnok is. Senkisem tudott ellenállni, bár némelyek fölkészültek az ellenállásra, eleve fogadkoztak, hogy nem ríkatja meg őket. Olyan hangja is van, hogy az emberek összerezzennek, megijed-

nek, amint kinyitja a száját; mozdulni se mernek, úgy elcsöndesednek, hogy még a lélekzetüket is visszafojtják.

— Akkor hagyta abba, amikor a legjobban közelükbe férközött az embereknek s az elevenjükre tapintott. Mintha késsel vágta volna el, úgy elmetesztette a beszéde fonalát. Vajjon mi lehetett a szándéka ezzel? Úgy tett, mint az, aki megvárja, míg rájövünk igazában valaminek az ízére s amikor ép a legmohóbban ennénk, akkor kapja el előlünk a tányért. Az üres kanál marad a kezünkben s korog a gyomrunk...

— Szakasztott az a módja, mint Pálnak, — szólt közbe valaki.

— Mert ez ennek a módja. Honnan is vette ezt a bölcseséget? — szólt bele egyszerre csak a beszélgetésbe Pál, aki eddig behűnyt szemmel hallgatta. — Az étel íze maradjon meg a bűnös szájában, akkor más alkalommal is eljön majd. A hitetlen papok torkig etetik, itatják hallgatóikat, mindent készen adnak elébük, úgy, hogy csak haza kell menniök s elvethetik magukat s tovább alhatnak.

— Mégis csak az a vége, hogy el kell menned Niskanennel együtt Nivalaba s meg kell vizsgálnod azt, ami ott történik, — térítette vissza a beszédét előbbi ösvényére a kalliolahtii Henrik.

— Úgy járhatunk, mint akkor Liperiben. Ki tudja, talán ez is csak úgy főnn hordja az orrát, — felelt Pál. — A papok azt tartják, hogy ők jól tudják az útat, ők mindent tudnak és értenek, mert megtanulták könyveikből. Legjobb, ha ők maguk jönnek el hozzánk, mint azt Brofeldt fia tette.

A tavasz folyamán egyre jöttek a hírek a nivalai pap felől. Hordták őket Niskanen s mások, akik Kiuruvesiben s általában azon a vidéken megfordultak. De meg szembe is került az ember ezekkel a hírekkel úton-útfélen, akármerre ment; hallhatta őket azoktól, akikkel összekeült, akikkel az összejöveteleken találkozott, szóba kerültek szerteszét a házakban a hosszú estéken s a fölébredtek meghitt beszélgetéseiben.

— Vajjon mi az igazság mindebben? Vagy talán csak amolyan mende-monda volna? Az Úr gyújtotta ezt a tüzet, vagy csak emberek rakták? — töprengett Pál magában. — De hiszen lehetséges, hogy az Úr gyújtotta meg itt is... Rendszerint ott lobban föl a tűz, ahol nem várja és reméli az ember. Itt mi elernyedtünk, elfáradtunk, a világ szeretete elszibbasztott bennünket, így hát másfelé fordult. Nincs az Úrnak tanácsadóra szüksége saját magán kívül. Tudja az útat, tudja, mi a dolga, hol vár reá a munka. Ő megy elől, ő nyitja meg az ajtót, mi meg csak utána megyünk,

megdöbbenve, álmélkodva... Így tett Karjalában, így cselekszik másfelé is.

Pál élete úgy folyt ekkortájt, hogy nem igen mozdulhatott el hazulról. Ritta hónapokon át folyton betegeskedett, élet és halál között lebegett. Aztán végül is győzött a halál és elvitte martalékát. Csöndesen, szelíden tette rá kezét a szenvedő beteg fejére, de azért rajta hagyta kegyetlen keze nyomát arcvonásain. Este még énekeltek, olvastak a «Mézcsapok»-ból s reggelre már csak a kihűlt tetem feküdt az ágyon. Örvendezve, élő reménységben ment haza s mindvégig beszélgetett gyermekeivel.

— Ti még jobb napokat láthattok, mint amilyeneket én láttam, — mondta. — Hallgassatok édes apátokra és viseljetek gondot Isten fölébredt népére! Isten áldása lesz érte jutalmatok. Én eleinte elleneszegültem a kegyelemnek, de most, ha megtehetném, visszakérném s újra végigélném ezeket az esztendőket, helyrehoznék, jobban csinálnék mindent s azon volnék, hogy az Úr akarata szerint éljek s szolgáljak a fölébredteknek. De jól van ez így, így a legjobb, ez a legjobb, hogy elmegyek...

S aztán bocsánatot kért Páltól, gyermekeitől és valamennyi barátjától, akik meglátogatták.

— Emlékszel-e rá, Henrik, milyen gonosz voltam akkor, amikor Karjalába indultál és én utánad hajítottam a fejszét? A nyoma még most is ott van az ajtófélfában. Meg tudod ezt nekem bocsátani, ezt is, meg a többit is? A hitetlen bizony hitetlen és istentelen minden cselekedetében. Olykor valósággal esztét veszti, — mondta utolsó napjai egyikén a kalliolahtii Henriknek.

Pál olyan nagynak és ünnepélyesnek érezte azt a reggelt, amelyen Ritta meghalt. Mintha valami nagy ünnepnek a reggele, vagy valami nagy összejövetelnek az előestéje lett volna, mintha valamire vártak volna, mintha mindvalamennyien útra készülődtek volna, — valami nagy útra, amely felől nem tudták, mi a célja, de amelytől mégsem félték. Estefelé összegyűltek barátaik és megtöltötték a nagy szobát. Éjfélíg olvasgattak, beszélgettek s térdre borulva imádkoztak.

— A megboldogultnak nem volt része azokban a bajokban és veszedelmekben, amelyeket nekünk többieknek kellett elszenvednünk és amelyek még ez után következnek reánk, — mondta Pál barátainak. — Nem kellett megérnie, hogy meglankadjon, elhidegedjék, nem kellett a világ szeretetének terhét hordoznia. Égő méccsel mehetett be a lakodalmas házba s költözhetett el oda, ahova lelke vágyódott.

Pál megöregedett az utóbbi időben. Háta meggörnyedt, járása

megnehezedett, haja megőszült, orcája megfakult és megráncosodott és mozdulataiban valami gyámoltalanság látszott. Belsejében azonban ugyanaz a tűz lobogott, mint annakelőtte s ugyanaz a buzgóság és lelkesedés hajtotta. A megtérés sürgetése volt most is legfőbb ügye. Ez volt minden megszólalásának kezdete és vége, otthon és künn a faluban egyaránt. Beszédmódja is a régi maradt, csupa üdeség és erő. Ha olyasmiről szólt is, amit már sokszor elmondott, szavainak akkor is új színezete volt. Most is értette a módját annak, hogy közel férközzék az ember szívéhez s beszédében mindig annyi melegség és mesterkéletlenség volt, mintha csak az imént ment volna át a megtérésen és most élné az első szeretet napjait.

Közvetlenül pünkösöd ünnepe előtt indult el Niskanennel együtt Nivalába. Az egész tél folyamán folyvást biztatni és kérni kellett erre az útra. Niskanennek is többször el kellett jönnie, hogy figyelmeztesse, de mindig újabb meg újabb akadályok késleltették az elindulást.

Kiuruvesi és Pyhäjärvi környékét úgy járták be, hogy lovat kaptak barátaiktól, az út további részét azonban gyalogszerrel tették meg, hátukon a tarisznyával s egy forró nyári szombaton érték el céljukat.

Milyen egészen másforma volt itt minden, mint Savoban! A föld egyenletes, sík, a tanyák nagyok, kívülről is látszott rajtuk a jómód s a folyó két oldalán, ameddig a szem ellátott, szántóföldek húzódtak. S másfajtaak voltak az emberek is. Nem voltak olyan barátságosak, olyan beszédesek, mint az ő fajtájuk. Alig köszöntek. Ha betértek egy-egy tanyára, csak úgy oldalvást vetettek rájuk egy pillantást, közben mordultak egyet s megint másfelé néztek, mintha haragot tartanának s valami rosszal gyanúsítanak a jövevényeket.

— Sivár vidék ez, ahol emberemlékezet óta fagyok járnak, — szólt Pál Niskanennek, amikor tovább indultak Niemelából, a nivalai határ felső végéből. — Valóságos jégverem itt minden tanya, szünös-szüntelen dér lepi a bűnnek ezt a mocsarát. Itt még nem ragyoghatott föl az Úr napja, nem olvaszthatta meg a szíveket, nem melegíthette át a lelkeket. Itt a tanyák nem várnak nyitott kapuval, terített asztallal, mert az Úr szeretete még nem hatolhatott be beléjük melegítő sugaraival. A papjukat persze dícsérik, magasztalják. Ha gyűlölnék, gyaláznák, ócsárolnák, ez inkább annak a jele volna, hogy az Úrnak igaz papja.

— Várjunk türelemmel és tartsuk nyitva a fülünket, — felelt Niskanen. — Azt hallom, hogy ma este, ha jól értettem, Pirtti-

Ruotsalainen Pál.
Egykorú rajz.

peräben, a pap saját házában lesz összejövetel. Ha egyszer fúni kezd itt Isten Lelke, majd lesz nagy megmozdulás! Milyen közel vannak egymáshoz ezek a szép, magas tanyák ahhoz képest, hogy némelyiket néhány kilométernyi kerületben veszik körül a földjei. Itt nem kellene nagy útakat tenned, hogy megkeresd barátaidat az erdők mélyén, a hegyek között, a tavak partján, mint azt Savoban és Karjalában kell tenned, mert itt közel az út mentén lakik mindenki. A saját udvarodon állva elhallgathatnád, amint körös-körül akár tíz tanyán is szól az Urat magasztaló ének.

— Én azt tartom, hogy ez a mi hitünk a vad rengeteg hite, hiszen a rengetegben született s azon közben érett meg bennünk, hogy a hegyeket jártuk, vizeinken eveztünk. Nem gondolnám, hogy itt e között a kevély nép között gyökeret verne. Kivált, ha ilyen tarisznyás, vászonnadrágos emberek tesznek róla bizonyosságot, mint mi. Nem láttad, hogy a fiatalok egymásra nevettek, össze-súgtak és újjal mutogattak az öltözetünkre?

— Láttam és hallottam, de úgy tudom, hogy ahol az Úr ereje megjelenti magát, ott a kevélységnek és gazdagságnak meg kell hátrálnia. Ott zsákot kell öltenie, hamut kell hintenie a fejére az embernek, mint ahogy egykor Ninive emberei cselekedtek. Mert az Úr kifordítja helyéből még a szegeletkövet is és földre sujtja a hivalkodó embert...

Niskanent már-már elragadta az indulat, egy-egy szavát nagyobb nyomaték kedvéért megfelelő kézmozdulattal kísérte. Bosszantotta a fiatalok magaviselete azon a tanyán, amelyen az imént megfordultak, bántotta, amint gúnyosan nevetgéltek, amint előtört belőlük a titkos káröröm az ő és társa szegényes öltözéke fölött. Közben, igaz, már el is felejtette, de amikor Pál kérdése újra visszaidézte emlékezetébe a jelenetet, fölújult benne a bosszankodás.

— Azon az öreg emberen látszott, hogy valami gyötri, valami vágyakozás szorongatja. Nem dicsérte, magasztalta a papot, mint a többiek, de nyilvánvalólag foglalkoztatta a saját lelkének állapota, — kezdte Niskanen egy idő múlva újra a beszélgetést.

— A fiatalágnál az a dolog kezdete, hogy föllobban szívében a Lélek tüze, — felelt Pál. — Az öregeket azonban a halálfélelem hajtja a kegyességre, nem pedig az Úr Lelke. Amíg bírták erővel, azon voltak, hogy megnyerjék a világot, most aztán bánják bűneiket, hisznek és szép, kegyes halállal halnak meg. Ki tudja, talán ez az öreg is ezek közül való...

Amikor az országútról letértek a Pirttiperä felé vezető útra, azon már csapatostul mentek előttük az emberek s a szántóföldek

közötti dűlőútról, a kerítések mögül, az erdő széléről újabbak meg újabbak csatlakoztak hozzájuk s valamennyien szemmel láthatólag ugyan a felé a cél felé igyekeztek. Mindenféle korú, természetű, külsejű emberek akadtak közöttük. A férfiak ellenzős sapkával a fejükön, az asszonyok piros szoknyában, sárga blúzban, a fejük orosz selyemkendővel bekötve. Némelyek letelepedtek az útmenti árok szélére, lábukat egymásra tették, nevetgéltek, nagy hangosan beszélgettek, egy-egy szót a távolabbiaknak is oda kiáltottak.

Pál és Niskanen vállukon a megapadt tarisznyával lassú, fáradt léptekkel mentek az úton, kedvetlenül, félénken, egyik is, másik is, mintha olyan helyre mennének, ahova nem is illik, nem is szabad menniök s ahol senki nem is várja jöttüket. A célhoz érve, Niskanen még kinn maradt az udvaron, ott álldogált s lopva, gyanakodva tekintgetett maga köré. Úgy érezte, hogy ő is, Pál is egészen másfajta emberek; belsőleg is, külsőleg is egészen másformák, mint ezek az emberek, mintha egy tökéletesen más világból valók volnának.

— Mitévők legyenek itt? Miért is indultak el erre a hosszú útra? Itt senki sem mondott nekik «Isten hozott»-at, senki sem szorított kezet velük, senki sem fogadta őket kedélyes tréfaszóval, mint ahogy azt savoi és karjalai barátaik cselekszik. Énekszó nem hallatszott a házból, senki szeméből nem sugárzott feléjük a jóbarátnak megérkezésük fölött való öröme. Akik már ott voltak, az udvaron heverő nagy kövek valamelyikére, vagy a lépcsőkre telepedtek, mások a sövény mellett, vagy a fal mentén álldogáltak s valamennyien tompa, közömbös tekintettel néztek maguk elé, egy árva szót sem szólva.

Tarisznyájukat lerakták a tornác fala mellé s beléptek a nagy szobába, ahol gyülekezett a nép. Bevették magukat mindjárt az ajtó mellett egy üres helyre, mások háta mögé s onnan figyelték és szemlélték az érkezőket. De már jött is a pap, Malmberg, Kalaja híres papja. Hosszú, szálas természetével befúrta magát a tömegbe s erőteljes léptekkel ment az asztal felé. Ott megállt egy pillanatra, mintha várna, jobb s bal felé is végigmérte a gyülekezetet egy-egy parancsoló tekintettel, aztán leült a padra, az asztalfőre.

— Ez az. Szakasztott olyanok a mozdulatai, mint ott a vásáron. Hogy kitért előtte a nép kétfelől! Hadvezér ez, generális, — súgta Pál Niskanennek.

Malmberg maga kezdte az éneket, amelyhez csatlakoztak azok, akik könyv nélkül tudták, vagy akik énekeskönyvet hoztak magukkal. Hatalmas, komor hangja kicsendült valamennyi közül,

útat tört magának a nyitott ajtón át, visszaverődött a tornácfalán, künn az udvaron is hangzott a csöndes nyári estében. Volt valami sajátságos az éneklésében, valami sajátságos erő és ünnepélyesség, amely titokzatos módon megreszketette az emberek tagjait és arra kényszerített mindenkit, hogy fölfigyeljen reá. Az éneklők legtöbbször leeresztette énekeskönyvét térdére és csodálkozó tekintettel bámult az asztalfőn ülő papjára. Annak magas homloka pedig kiemelkedett a többiek feje fölé, szép, nagy szemei szüntelen ide-oda jártak a falak mentén, a fejek fölött...

Az ének végeztével fölállt, az asztal elé lépett, a gyülekezet felé fordult, kiegyenesedett s beszélni kezdett. Mindjárt első szava magával ragadta hallgatóit. Elcsöndesedtek. Úgy ültek a helyükön, mintha odaszögezték volna őket. Némelyek elgondolkozva lehongasztották fejüket, mások álmélkodva, csodálkozva tátott szájjal meredtek rá a beszélőre. S annak már izzott a beszéde, lobbot vetett benne a tűz, szavai egymásra tolultak, majd mint tüzes kerekerek robogtak a cél felé, majd úgy áradtak elő belőle, mint a sziklák között lefelé zuhanó hegyi patak egymásra zúduló habjai, hangja pedig szinte fájdalmat okozva harsogott s fölbresztette, megmozgatta mindenfelé a szíveket.

— Hallod? Hallod? Ez karddal megy neki a népnek, aprítja, vágja! — súgta oda Pál Niskanennek, komolyan ülve helyén.

Niskanen csak szótlánul bólintott egyet feleletképen, anélkül, hogy még csak a fejét is odafordította volna Pál felé. Teljes ereje megfeszítésével figyelt a beszélőre, hogy egyetlenegy szót el ne szalasszon abból, amit meghallhat; a szemével, a fülével szívta magába minden egyes szavát, leste a beszéd újabb, még erőteljesebb fordulatait, várta, hogy újra, még mélyebben belemarkoljon a hallgatók lelkiismeretébe.

— Hej, ha ez az ember, aki így tud beszélni, nem odafönnről beszélne a néppel, hanem leszállana ide közé, — súgta Pál megint Niskanennek.

— Még a magából ad, még odafönn van a magasban, a többiek fölött, még el van telve a maga bölcseségével, — folytatta egy kis idő múlva.

Kiegyenesedve, hosszú léptekkel ment ki Malmberg a nagy szobából az összejövetel végeztével. A tornácról azonban visszafordult, megállt az ajtónyílásban és kereső tekintettel figyelte a kifelé tóduló tömeget.

— Savóból valók vagytok? Savói emberek? — kérdezte egyszerre csak és a padokon keresztül kezét nyújtott Pálnak és Niskanennek, akik még helyükön ültek. — Itt maradtok éjszakára!

Hagyjátok a tarisznyátokat itt a nagy szobában! — szólt parancsoló hangon.

Azzal sarkon fordult s hóna alatt néhány vastag könyvvel átsietett az udvaron a parókia főépülete felé. Pál és Niskanen hamarosan a nyomába értek. Szép, fiatal asszony jött szembe velük az ajtóban, akinek szemében csodálkozás tükröződött láttukra.

— Savóból való emberek. Itt maradnak az ünnepekre. Én marasztottam itt őket, — mondta Malmberg a feleségének, aki még mindig azzal a különös, csodálkozó tekintettel a szemében köszöntötte vendégeit.

— Engedelem és hívás nélkül jöttünk, hogy beszélhessünk nagytiszteletű urammal, — szólt Pál, mintegy magyarázatul, félig-meddig bocsánatot kérve.

— Bizonyosan valami járatban vagytok, ha ilyen messze útra indultatok, — jegyezte meg Malmberg.

— Útnak kellett indulnunk, mert hallottuk, mit cselekszik itt az Úr, mikép hirdettetik itt Isten igéje olyan erővel, hogy már szinte a templom falai sem bírják, — felelt Pál.

— No, no még bírják. Mindenki láthatja, hogy a falak még állanak, — vágott közbe Malmberg nevetve és pipát tömött vendégei számára.

— Az a reménység hozott ide bennünket, hogy itt barátokra találunk, akik hozzánk hasonlóan a mennyország felé igyekeznek, — folytatta Pál. Savoban és Karjalában már akadtak szívek, akik befogadták a rejtett bölcseséget. Évtizedek óta járja nálunk az Úr az erdőket s belevilágít a megrögzött bűnösök lelkiismeretébe. Tüze olykor-olykor magasra föllobog, olykor-olykor lelohad, de újra meg újra föléled újult lánggal. Most aztán eljutott hozzánk annak a híre, hogy te itt a rideg pusztaságban nekivetted magadat a magad erejével az építés munkájának. Csak el ne fogyatkozzék az erőd időnap előtt! E világi dolgokban már jártam én itt Kalajában, de most lelki dolgok készítették az idejövetelre.

— Hát kegyelmed az a híres-nevezetes Ruotsalainen? — kérdezte Malmberg és gyöngé gúny árnyéka suhant át az arcán.

— Én vagyok az s ez itt Niskanen, aki bölcsőbb nálamnál, de szégyenlősebb és csöndesebb.

— S aztán micsoda hitet vallotok ti ott? — folytatta a kérdezősködést Malmberg s pipájával kezében megállt a szoba közepén.

— Olyan a hitünk, akárcsak a kenyérünk. Mert bizony mi elég gyakran a fa kérgét öröljük meg és abból sütünk kenyeret. A

szívünk is ilyen hitvány, kínos-keservesen nőtt termést ad az Úrnak. De ez a mi hitünk ott a mi érdeinkben valahogy mégis elég a megélhetésre, sőt még másoknak is juttathatunk belőle, — a szegényeknek és éhezőknek, hogy végkép el ne epedjenek. S erőt is adott nekünk ez a mi hitünk mind a mai napig s meg is tartott az egymással való lelki közösségben, — magyarázgatta Pál egymásután ajkára tóduló mondatokban.

Malmberg szemmel láthatólag nem értette Pált, de nem szólt semmit, csak megfordult, egy ideig nyugtalanul föl és alá járt a szobában, végre megcsöndesedett és leült az ablak párkányára.

— No igen, de hogyan kezdtétek ti ott a dolgot, hogyan, miképen folytattátok s honnan vettétek a hozzá való bölcseséget? — kezdte újra a kérdezősködést.

— A kezdet sokféleképen történt. Némelyeknél úgy indul meg, hogy elfogja szívüket a szorongás, jajgatni kezdenek, mert belecsap lelkiismeretükbe Isten haragjának tüze, némelyek ellenben csendben, lopva mennek az Úrhoz és csatlakoznak azok seregéhez, akik őt követik. Lehetséges volt a megindulás, ha az Úr megjelentette magát, segített és gyámolított s bajos volt az élet útján való megmaradás, ha el-elfordította orcáját. Ilyenkor következett be az elbukás, ilyenkor összeütöttük-vertük magunkat, eltévelyedtünk, majd újra megkerestük az igaz utat, közben a világ mocsarában bolyongtunk, a posványban, a sárban gázoltunk, el-elmentünk az Úr mellett, de végül mégis csak megálltunk előtte s fölfigyeltünk a szavára annak, aki mindenkor segít rajtunk. Az mindig visszatalált az igaz útra, az mindig megtalálta Megváltóját, aki teljes szívvel kereste. Valami ilyesféle lehet az a hit, amely felől kérdezősködöl, ilyen a mi felőle való értelmünk...

Egy darabig szótlánul ültek, szemük tétova járt s mindenki arra várt, hogy valaki folytassa ott, ahol Pál abbahagyta.

— A te munkád a teljes igazságot szolgálja teljes szívvel, — kezdte újra Pál. — S ez így is van rendjén az olyan embernél, aki igaz papja akar lenni az Úrnak. Csak az a baj, hogy még a magad erejében bizakodol, az akadémiáról hozott tudományodban, a magad bölcsességében. Csak mások számára van mondanivalód, nem a magad számára; jó a tanítás és a tanács, amit nekik adsz, de te magad még nagyon magasan állasz fölöttük s valósággal eltorlaszolod az utat az Úr Lelke előtt a magad fényes talentumaival. Mert jó a tanítás, a tudomány, a szép talentumok, de hiába mindez, ha nem lakozik a papban az Úrnak Lelke s a fényes talentumok alatt nem rejtőzik töredelmes szív.

Amit Pál mondott, azt illetlen és fölfuvalkodott beszédnek is

ítélhette az ember. Malmberg fölkel, sietve átment a másik szobába, majd hamarosan visszajött megint s szótlánul megállt az ablak előtt messzeségbe vesző tekintettel, szálás alakját ki-egyenésítve. Olyasmi történt, ami még sohasem esett meg vele: eljött hozzá egy paraszt s tanácsot adott neki, a papnak s bírálgatni merete az ő, a pap beszédeit; volt bátorsága rá, hogy idegen ember létére rostálgassa, helyreigazgassa a pap beszédeit a pap tulajdon házában!

— Tehát kegyelmed meg tudja ítélni, ki van odafönn, ki szállott alá, ki a fölfuvalkodott, ki az alázatos, kiben lakozik az Úr Lelke? — kérdezte Malmberg éles gúnnyal hangjában.

— Igen is, meg tudom s velem együtt mások is meg tudják, olyanok, akikre az Úr rábízta a maga rejtett bölcseségét, — felelt Pál azonnal, bizonyossággal telve. — Ez az a bölcsesség, amelyet mi ott a mi erdeinkben nyertünk, amely a szegényeknek, éhezőknek adatott, mivelhogy a gazdagok és a hatalmasok nem voltak méltók reá. Te az igaz ügyet szolgálod, elismerem s munkád az Úrtól bízott reád. Nem azt mondom én, hogy nem ébredtél föl, sem azt, hogy nem vagy az igaz úton, csak azt, hogy ami adni való van az embereknek, azt oly magasra tartod, hogy a nyomorult bűnösök nem érik el a kezükkel.

— Magasra tartom? Hogyan értsem ezt? — kérdezte Malmberg türelmetlenül és gúnyosan.

Olyan különös, érthetetlen, csodálatos volt számára az, amit Pál mondott, hogy nem tudta, mit is gondoljon fölöle.

— Te talán nem is tudod, milyen fajta bűnösök vagyunk mi parasztok, — folytatta Pál, mintha mitsem venne észre. — Ha onnan fölülről sujtasz le reánk a törvény szigorúságával, megriadunk és nem merészkedünk előre az élet útja felé, ha ellenben innen letről kezded s Krisztus szeretetével fölemelsz, hordozol bennünket, a pásztor hangján bízatsz, hívsz, olyanok leszünk, mint a kezes bárány — megyünk utánad, akármerre viszel, akármilyen úton vezetsz is. Azt tartom tehát, hogy úgy kellene a bűnösökhöz szólanod, mint aki magad is bűnös vagy, a sírókhoz úgy, mint aki magad is sírsz. Ilyeténmód válsz az Úrnak igaz papjává s az ige majd ízesen, lágyan, édesen ömlik ajkadról s a bűnös ember nagy mohósággal fogadja be minden szavadat.

— A vendégemnek meglehet a maga bölcsesége, nekem is megvan a magamé. Mármost aztán az a kérdés, hogy a két bölcsesség közül melyik a különb, — jegyezte meg Malmberg ugyanolyan gúnyos hangon, mint előbb és megtönte pipáját.

— Igaz, volt saját bölcseségem is, de az egyre csak nyomorú-

ságot szerzett nekem. Egyszer elvitt lengyel földre, másszor Szentpétervárra s még ma is, ki tudja, merre vezetne, ha hatalma volna fölöttem. Az Úr bölcsesége szegénységbe és nyomorúságba vitt, külsőbe és belsőbe egyaránt. Olyan ez a bölcsesség, hogy az emberi ész bolondságnak ítéli. Elvette tőlem egyetlen fiamat borzalmas halállal, hogy megtörjön, szegénnyé és alázatossá tegyen s én türelmesen és engedelmesen odahajtsam nyakamat a kereszt igája alá. De a szenvedés megteremtette a megigazult élet gyümölcseit: a sötét napokban is kitartó hitet és bizodalmat, amely nem engedi, hogy lázadozzunk vagy kétségbeesetten ide-oda kapkodjunk; az igazság megértését, amely nem engedi, hogy a saját értelmünk-től kérjünk tanácsot; a bűneink miatt megszorodott lelket és töredelmes szívet, amely oltalmunk akkor, ha kísért a világ és azon mesterkedik, hogy magához csalogasson. Az Úr mindig többet adott, mint amennyit elvett.

Az iménti keserűség és nyersség eltűnt Pál hangjából s olyasvalami volt benne, ami bánatosság is, alázatosság is volt s ami közelebb vonta hozzá az embert.

— Úgy van, ahogy Pál mondja. Sokat próbált ember ő és sokszor végigolvasta a bibliáját. Az Úr Lelke tanította és nevelte tanítóvá, noha nem ült tudós akadémia padjain, — szolt Niskanen, akit bosszantott a pap fölényeskedő bánásmódja.

— Olvastam a bibliát, de nem úgy, ahogy kellett volna. Eleinte fordítva tartottam a kezemben. Högman kovács fordította helyre s azóta értem.

S Pál belekezdett, hogy elmondja a kovácsmesterhez való útját, amint azt már annyi alkalommal megtette. Elmondta, mikép nyert ott új világosságot és bölcseséget, mikép állta meg az Úrnak ez a bölcsesége évtizedek próbáját és tette őt alkalmassá arra, hogy másokat is tanítson.

Melegség töltötte el hangját, valahányszor olyan emberek előtt szólalhatott meg, akiknek még nem mondta el életének ezt a döntő jelentőségű eseményét. Mindannyiszor úgy érezte, mintha az saját maga számára is valami merőben új volna. Azt tapasztalta, hogy mindig új erőt és lelkesedést meríthet belőle s ezért tért hozzá vissza mindig újra meg újra, ha egy-egy összejövetelen való megszólalásakor melegségnek, lendületnek érezte szükségét, ha hideg, fáradt szívet új lánggra akarta gyújtani. S ilyenkor szeme fölragyogott, előntötte a könny és hangja megtelt szelídséggel, melegséggel.

— Nem volt olyan pap, akihez mehettem volna. Semmikép sem értett volna meg, ha elmentem volna is valamelyikhez, ha

megkeményítve a szívemet elmerészkedtem volna hozzá. Bolondnak tartott volna, rámförmedt volna és kituszkolt volna az ajtón. Urak voltak akkoriban a papok — s jórészt ma is azok, — ahelyett, hogy nyájuk példaképei lettek volna. Meg sem kísérelték, hogy leszálljanak magaslaturkról a bűnösökhöz és az eltévelyedetteket odavezessék az élet forrásához, Krisztus igazságának oltalma alá. De most már akadnak ilyenek is. Bergh, Brofeldt ezek közül valók. Ezek, ha kell, elfogadják a parasztnál a szállást s belefeküsznek a szalmába azzal, akivel különben is egy úton járnak s így vezetgetik a félénk, elvadult bűnösöket az élet útján. Úgy látom, te is közeledel hozzánk.

— Közeledem-e, vagy távolodom, ki tudja? — szólt Malmberg közömbösen. Csak az a földolog, hogy hirdettessék és megmondassék mindenkinek az igazság minden szájalom és kímélet nélkül.

— Igaz. Az igazságot meg kell mondanunk, úgy, ahogy az Úr is megmondja; meg kell mondanunk az Úr tulajdon szavaival, de az egyik kezünkben legyen ott az alma, ha a másik kezünkben vesszőt suhogtatunk. Az egyik karoddal fogd föl azt, akit a földre sujt a másik karod.

Sietve mondta ezt Pál, meg sem várva, hogy Malmberg folytassa mondanivalóját.

— Mondjátok meg végre, mit akartok, mi van tulajdonkép a begyetekben? — tört ki Malmbergből s fölpattant, hogy gyors léptekkel újra föl s alá járjon a szobában. — Olyan együgyűnek és ostobának tartotok, hogy akármilyen jött-ment ember megleckézethet és kioktathat? Van elég a maga s a mások lelkével nem törődő, istentelen pap a Kalajoki partja mentén eredetétől a torcolatoáig. Az ő fajtájukból való voltam magam is: kártyáztam, ittam, az urakkal barátkoztam, de ennek most már vége. Menjetek azokhoz, azokat leckéztessétek és oktassátok!

Sietős léptekkel átment a szomszédos szobába és hallani lehetett, amint svédül mondott valamit a feleségének, de rögtön visszatért megint vendégeihez.

— Itt már nem bolyonganak az emberek a sötétben, ahogy azt, úgy látszik, ti Savoban gondoljátok, — folytatta. — Itt évek óta munkálkodik az Úr Lelke. Nem tudom, milyen a helyzet Savoban, — lehet, hogy jobb, legyen is jobb, — én csak azt tudom, ami itt történik. Eljött ide közénk Lagus, a szomszédom, aki még előttem fölébredt a bűn álmából. Ő hirdette itt elsőnek az élő ígét és válluknál fogva rázta föl a bűnösöket álmukból. Ha az ilyen tanítás csak amolyan a tudós akadémián tanult tanítás, akkor az enyém is az. Bennem ugyanaz a lélek és szándék lakozik, mint ő benne

s mi egy értelemben együtt akarunk munkálkodni, senkivel sem törődve, senkitől engedélyt nem kérve.

Ezeket az utolsó szavakat olyan határozottan és olyan hangon mondta, mint aki végét akarja szakítani a beszélgetésnek és ezért kimondja az utolsó szót.

Valami bántotta, amit már ki akart mondani, de amit mégis elhallgatott. A holnapi, az ünnepi prédikációja még nem volt készen. Bosszantotta, hogy ezek az emberek itt ülnek nála és meg se mozdulnak. Arrafelé nem volt szokás, hogy a parasztok egész estére beüljenek a paphoz. Ha eljönnek hozzá, elintézik dolgukat, azzal tovább mennek. De ezek itt, úgy látszik, valóságos savoiak, akiknek lassan csörgedezik a vér az erükben. S ez itt csakugyan az a nevezetes Ruotsalainen volna, aki felől ő már akkor hallott beszélni, amikor Kalajokiban lekipásztorkodott? Ez az a nagy próféta, akinek híre szájról-szájra, gyülekezetről-gyülekezetre jár? Milyen esetlen és nyers a beszédmodora, milyen kevély és merész a magaviselete! Egészen másformának képzelte: amolyan hosszúszakállas, apró öregnek, akinek a szeméből és egész valójából kegyesség, alázatosság és jóakarát sugárzik s aki szívesebben hallgatja a más szavát, semmint hogy maga beszéljen, Bizony megbánta, hogy ezeket az embereket magánál marasztotta.

Egy ideig csönd volt a szobában, amolyan feszült csönd, amelyet senki sem mert megtörni azzal, hogy újra megszólalt volna. A szomszéd szobából lábújjhegyen járás, az udvarról távolodó léptek hallatszottak. Niskanen lelkében a Liperiben tett látogatás emlékei elevenedtek meg, a szakasztott ilyen beszélgetések, vitakozások és heveskedések, Renqvist hajthatatlansága, Pál bátorsága, az elválás és búcsúzkodás és a hosszas térden állva való imádkozás. Úgy tetszett neki, mintha csak tegnap jártak volna Liperiben, mintha ez a szoba, ahol most van, a liperii pap szobája volna s mintha ennek a látogatásnak ugyanúgy kellene végződnie, amint egykor a Liperiben tett látogatás végződött. Ezekre a régi dolgokra emlékezett, ezeknek képeit idézgette vissza lelkébe, amikor egyszerre csak azt látja, hogy Pál kiegyenesedve, széles vállal ott áll a szoba közepén.

— Rendén van! Ez a módja! Álljon meg az ember a mellett, amit igaznak tart! Csak azt nem tudod még, hogy bennünket parasztokat mimódon vezethetsz rá a mennyország felé vezető útra. Megmondom neked, mielőtt elmegyek. Légy a parasztnak paraszt, hagyd az uraskodást a lelkekkel nem törődő papokra! Te fölébredtél s az Úr jó munkást nevelhet belőled szőlőskertje számára, ha arra nézve is megalázkodol és elősmered a magad sze-

génységét, amire nézve még megvan szívedben a hiábavaló bizakodás.

Niskanent nyugtalanította Pál merészsége, már indult volna egyre forgatta kezében a sapkáját. Úgy vélte, másképp kellett volna Pálnak beszélnie, bölcsebben, óvatosabban, először meg kellett volna szelidítenie az embert s csak aztán mellen ragadni. De hiszen ő a legjobban tudja, mit tesz és mit mond...

— Vond ki a partra, amit fogtál! — folytatta Pál. — El ne ereszd a hálót, viselj gondot azokról, akik fölébredtek, járj a megriadtak és eltévelyedettek nyomában, menj el a titkos kamarákba azok után, akiket az összejöveteleken megsebesített a szavad, nehogy maguk gyógyítgassák sebeiket, nehogy a világban keressenek gyógyulást! Majd meglátod, fölébrednek gyülekezetedben mind a megrögzött vén bűnösök, csak egyszer szálljon alá a papjuk arról a magaslatról, ahol most áll. Mert ennek ez a titka. Az olyan papok, akik nem pásztorok, hanem csak a kenyérért szolgáló hivatalnokok, nem törődnek a lelkekkel, úgy állnak a helyükön, mint az útjelző cövekek, az Úr papjai ellenben fáradhatatlanul utánuk járnak a bűnösöknek.

Fáradt, nehézkes léptekkel mentek át az udvaron a szálásukra, mintha mindaz súlyos teherként nehezednék rá a lelkükre, amiről az este folyamán szó esett.

— Mit tartasz te tulajdonképpen felőle, Pál? — kérdezte végre Niskanen hosszú idő múlva, amikor már lefeküdtek.

— Azt, hogy ebből még olyan ember lesz, akihez fogható még nem volt. Nagy tehetség, erős lélek lakozik benne s olyan az Úr ügyéért való buzgóság lobog benne, amilyen lelkipásztorhoz illik, — felelt Pál, lassan, gondolkozva ejtve a szavakat.

— De hiszen egyben s másban hibáztattad, helyreigazítottad. Csak ne legyen ennek a látogatásnak is az a vége, mint a Liperiben tettnek!

— Attól ne tarts! A liperii pap azt hiszi, hogy már tudja az útát, ez azonban még csak keresi. Ez olyan barátunk lesz, akiben megbízhatunk. Abból semmit sem következtethetünk, hogy mit mondott az imént a beszélgetés folyamán, sem abból, hogy mit beszélt a népnek az összejöveteleken. Az Úr a lélek mélységeiben munkálkodik, munkája nyomait csak lent a mélyben kereshetjük...

Malmberg még késő este is íróasztalánál ült, prédikációján dolgozva. De ez csak nem akart elkészülni ezen az estén! Gondolatai egyre csak a körül forogtak, amiről a savói vendégekkel való beszélgetés folyamán volt szó. Visszagondolt azokra az időkre,

amikor Kalajokiban az esperesével, Ylivieskában Lagusszal vitakozott a hit dolgairól.

— S ennek az embernek volt mersze rá, hogy beállítson hozzá s leckéztesse, tanítgassa paraszt létére őt, a papot s hozzá még vadidegen létére! Tulajdonkép az lett volna a leghelyesebb, ha ajtót mutat neki akkor, amikor ott állt a szoba közepén s nagy hadonászással kísérté szavait.

De azután megint úgy érezte, hogy valami hozzáért ahhoz az érzékeny és fájdalmas helyhez a lelkében, amely felől nem tudta, mi is az igazában, de amely titkon mégis egyre gyötörte. Nem tudott kitérni az elől a kérdés elől, hogy hátha mégis igaza van annak az embernek, hogy csakugyan alulról kell megközelítenie a lelkipásztornak a népet és nem felülről. Hátha igaz, hogy ő olyan messze és magasan áll a nép fölött s közte és a gyülekezet között szakadék tátong?

Gondolkozott ő már azon és saját maga is fölvetette a kérdést, hogy a templom megtelik ugyan mindig s a nép olyan hangos sírásra fakad hamarosan, hogy a saját hangját sem hallja tőle s mégsem történnek újabb megtérések. Nem volt alkalma, hogy erről Lagusszal beszéljen. Lagust tartotta mindenben példaképének attól fogva, hogy megnyílt előtte az út Isten országába. Ha úgy cselekszik, beszél és tanít, mint Lagus, akkor helyesen cselekszik és tanít. S újra nekilátott, hogy elkészítse másnapi prédikációját s elvessen minden kellemetlen és terhes gondolatot.

Pünkösöd ünnepén zsúfolásig megtelt a templom. Összegyűlt a nép a Kalajoki folyása mentén szétszórt tanyákról. Valamennyi arcon feszült várakozás tükröződött. A fiatal nemzedék a folyosókat töltötte meg tömött sorokban egész az oltárig. Mintha valaki kiragadta volna őket bűneik éjszakájából s elhozta volna őket ide, hogy itt meghallják az ítélet szavát. A savói vendégek a kereszt-folyosóban az egyik pad végén találtak helyet. Pál magába roskadtan, szinte tehetetlenül ült a helyén, hosszú termete előre-hajolt s tekintetét együgyüan azon pontra szegezte.

Malmberg eddig még sohasem tapasztalta, hogy olyan nehéz lett volna az ige hirdetése, mint ezen a napon. Vajjon mi lehetett ennek az oka? Nem találta meg a kellő szavakat, a gondolatai mind elkalandoztak erre, arra... Talán azért van mindez, mert a templom közepén ott ül ez a Ruotsalainen, fejét hátravetve és szemét, nagy, mély tűzű szemét állhatatosan a szószék felé fordítva? Miért is kellett legelőször is ezt az embert meglátnia, amint föllépett a szószékre? Megpróbálta, hogy másfelé nézzen, hogy melegséget, erőt és lendületet vigyen prédikációjába. De nem

tudta megragadni hallgatóit, nem tudta kezébe keríteni a gyeplőt, hogy vezesse, megzabolázza, megtörje a nagy tömeget és rákényszerítse a bűnei alatt való megalázkodásra, mint az már annyiszor sikerült neki. Bosszantotta, szinte haragra gerjesztette, hogy az a paraszt ott ül szószéke alatt és bírálgatja, kisebbiti prédikációját. Az imádság alatt is más dolgokra gondolt: a Savóból való jövényekre, esteli beszélgetésükre a parókián, arra, hogy állt ott Ruotsalainen Pál a szoba közepén és mint nézett reá sűrű, sötét szemöldöke alól. Amikor lejött a szószékről, hosszú ideig állt a sekrestye asztala előtt szomorú, fáradt tekintettel.

Mindjárt ebéd után lakodalomba indult, Maliskyläbe. Olyan szép nyári nap volt, hogy elfelejtette mindazt, ami bántotta és elborult, komor kedélye hamarosan földerült a délután kellemes hangulatában.

Azt remélte, hogy este a lakodalom alkalmával szokásos összejövetelen majd visszaszerezheti azt, amit délelőtt a prédikáció alatt elvesztett. Az utóbbi időben jobban sikerültek az összejöveteleken tartott beszédei, mint prédikációi a templomban. Mert valahányszor föllépett a szószékre, valami sajátságos félelem, valami nyomasztó érzés fogta el, noha már negyedik éve állott mint pap a szószéken.

— Észrevetted már a viseletüket? — kérdezte egyszerre csak a feleségét és elnevette magát.

— A savoiakét? A szolgálónk egész este ezen mulatott, de én nem vettem közelebbről szemügyre. Elég eredetinek látszik, — felelt az asszony ugyanolyan jókedvűen.

— Eredeti, mint maguk az emberek és a hitük is. De nekem már véget ért a türelmem. Az egyikük, Ruotsalainen híres ember Savóban, valósággal külön felekezete és egy sereg tanítványa van. A múlt télen a kalajokii vásáron úgy mutatták nekem, mint valami csodát. De akkor nem igen látszott rajta, hogy különösképen lelki ember volna.

— De hogy lehetséges az, hogy ezek összejöveteleket tartanak parasztember létükre? — kérdezte a felesége.

— Lehetséges, mert a papok nem próbálták meg, hogy megakadályozzák. S jobb is, ha nem akadályozzák, nem szorongatják őket. Ami embertől van, az ugysis megsemmisül magától. Nem gondolnám, hogy ezek az emberek valami bajt szerezhetnének nekünk. Bátorságuk az mindenesetre van, kivált annak a Ruotsalainennek. Nem is nézné ki belőle az ember...

Amikor megérkeztek a lakodalmas házhoz, már állt az összejövetel és ép Pál beszélt, egy az ajtó melletti padon a többiek

háta mögött ülve. Szép, lágy hangja kicsendült az érkezők elébe az udvarra.

— No, hiszen nektek van már papotok a magatok fajtájából, — másra talán nincs is szükségetek! — mondta Malmberg a gazdának félig tréfásan, félig keserű hangon.

— Már jó ideje ül és vár a nép, így hát megkértük, hogy szöjjon hozzánk. Hallottuk ugyanis, hogy ezt már másszor is megtette. Vagy talán helytelenül cselekedtünk? — felelt a gazda zavartan, mintegy bocsánatot kérve.

Malmbergék megálltak a tornácon s az ajtófélfának támaszkodva betekintettek a nagy szobába.

— Ne elégedjete meg azzal, hogy fölkerekedte és meghallgatjátok az ígét, — hallatszott Pál tiszta, bölcsen oktató hangja, — hanem engedjéte, hogy az ige az élet Ura elé való járulásra indítson. Ott nyerhetíte el a bölcseséget, a világosságot, az igazi erőt arra, hogy eljussatok az élet útjára és megmaradjatok azon. Most olyan idők járnak, mint soha ennekelötte. Nyitva az út és tárva a kapu, amely Isten országába vezet, de a kevélyek, a nagyralátók nem mehetnek be rajta, sem a bölcsek, akik azt vélik, hogy tudják az útát. Mert rejtett ez az út, amint rejtett az a bölcsesség is, amely szükséges ahhoz, hogy valaki ezen az úton járjon. Az Úr most mintegy alacsony, hozzáférhető polcon helyezte el a maga kegyelmét, ahol csak a büszkék nem érik el, azok, akik azt hiszik, hogy megélnék a magukéból, de a szorongatottak és elgyötörtek megtalálhatják, akiknek meg kellett görnyedniök bűneik terhe alatt és így kell útjukon menniök. Jó, hogy készek vagytok az ige meghallgatására s jó, hogy van mit meghallgatnotok, mert az Úr bűnei álmából fölébredt papot adott nektek, akinek szájába adhatta az élő ígét. Amit tesz az Úr, ahogyan megmutatja ennek a népnek kegyelmét, mindabból láthatja és megértheti az erre menő idegen, hogy immár fehérek a szántóföldek itt ezen a síkságon, amelyet eddig sötétség, a bűn éjszakája takart. Még itt, ezen a tájon is megzendülnek azok az énekek, amelyeket már énekelnek Savo erdőiben és Karjala hegyein. Még egy nép leszünk, amely ugyan a köré az Úr és Megváltó köré sereglett.

Pál beszéde egyre lelkesebb lett, egyre erőteljesebb, hangja egyre ércesebben zengett. Minden egyes szavának hallható volt a visszhangja künn az udvaron. Ritkán beszélt ilyen erővel. Niskanen szemmelláthatólag olyan álmélkodással hallgatta, mintha életében először hallaná. Közben-közben egy-egy pillantást vetett maga köré és figyelte, milyen hatást tesz Pál beszéde az idegen népre.

Az egyikre így, a másikra úgy hatott. Az asszonyok némelyike hangos sírásra fakadt, de a legtöbbje még akkor is mozdulatlanul ült a helyén, amikor Pál már elhallgatott. Malmberg az egész idő alatt ugyanazon a helyen állt s aki figyelte, észrevehette, hogy délceg, katonás termete megroskadt.

— Addig unszoltak, míg rávettek, hogy beszéljek, — szólt Pál alázatosan, szégyenlősen és a lelkipásztor elé lépett, hogy köszöntse. — De vajjon szabad-e vaknak harcba keverednie? — kérdezte úgy kis idő múlva hirtelen.

— Úgy vezetett az Isten, hogy szólnom kellett a fölébredtekhez, az üdvösségükért aggodalmaskodókhöz, — folytatta komolyan. — De nehéz és keserves másokhoz szólani és olyan embernek, akit korhol a lelkiismerete és tulajdon szíve vádolja gonosz cselekedeteiért az Úr színe előtt. Mert arra is szigorúan kell ügyelnie, hogy csak azt mondja, amit saját életében is megtapasztalt. Hiszen, ha van is becsülete az emberek előtt, ha a hit hőséne, holmi szent embernek, igazán megtértnek, hűséges imádkozónak tartják is, a valóságban olyan gonosz fickó, aki külön poklot érdemelne bűnei büntetéseképen.

Malmberg úgy érezte, mintha mindezt egyenest neki mondaná. Semmi kétség, reá céloz, őt oktatgatja, őt akarja szavaival megalázni. Elszótalanodott s közömbös arccal a szoba másik oldalára vivén székét, ott leült. Úgy gondolta, legjobb, ha semmit sem hall, semmivel sem törődik.

— Mert úgy van a dolog, — szólalt meg még egyszer Pál, — hogy aki szól, az nem a maga erejéből, nem a maga kénye-kedve szerint beszél, hanem azt kell mondania, amit az Úr üzen általa. Az Úr üzenete pedig olyan szó, amely fájdalommal születik meg az emberben s gyötrellem közepett szólal meg az ajkán. Így a fájdalom és gyötrellem tüzeiben érleli meg az Úr azt a táplálékot, amit egy-egy megtört ember által a megtört lelkeknek akar adni. De azt nem mondja meg, azonmód menten nem jelenti meg neked az Úr, hogy amit mondasz valamely alkalomból, kitől, honnan ered: a te szavad-é, vagy az Úr szája szólt általad.

— De akkor, azon a mozgalmas nyáron ott Karjalában bizony megjelentette az Úr neked, Pál. Egész héten át szakadatlanul beszéltél, nem törődve a nyár hőségével, míg végre lecsendesítetted a rajongókat, — jegyezte meg Niskanen.

— Akkor, igen, — ismerte el Pál szomorú hangon. — De az már régen volt. Egy más alkalommal Säaskiniemiben is megtörtént ez János fiam meggyilkoltatása után. S akkor is tudtam, hogy az Úr szól általam, amikor azzal a rabló-népséggel kerültem szembe.

Előtte való este kerültem haza Karjalából s másnap baltával az övemben munkára indultam. A gazemberek ép az ebédjüket költötték el s szavamra olyan reszketés fogta el őket, hogy kiesett kezükből a kanál.

Pál egy kissé odább ment Niskanennel s az emlékezés olyan lelkes beszélgetésre indította vele, hogy azonmód elfelejtette Malmberget, a többieket és azt, amiről az imént szó volt.

— De ez valami más, amiről itt beszéltünk, — folytatta egy kis idő múlva megcsöndesedve és előbbi helyére visszatérve. — Azt kell megértenünk, hogy az Úr titkon munkálkodik s elrejtí Lelke működését. Ha a pap vagy valaki más a világ gyermeke, ne tegye elbizakodottá az, amit mondott és ne tulajdonítsa magának.

Malmberg a szoba másik oldalán halk hangon beszélgetett a gazdával és a vendégekkel, közben-közben egy-egy szót váltott svéd nyelven feleségével, de egyúttal folyton-folyvást Pált figyelte. Lelkében szüntelenül állt a harc az aznapi és előző napi élmények között.

Van ebben az emberben valami, ami nincs meg senki másban, állapította meg, amint így szemmel tartotta Pált. Minél inkább hallgatja, annál inkább megragadja. Talán nem is volt az elbizakodottság, amit tegnap annak vélt. Úgy tetszett neki, mintha most már jobban megértené.

Egyre hosszasabban vette szemügyre Pált: sajtáságos, magas homlokát, amely kissé természetellenesen hátra hajlott, kiálló arccsontját és nagy, beszédes, lélekkel teli, mélyen fekvő szemét. Hátha megkérné, hogy beszéljen még egyszer? De ez aligha lehetséges, különösen most még...

Az esketés megtörténte után Malmberg a nagy szobába sietett, ahol már összejövetelre gyülekezett a lakodalmas nép.

Talán még volna valami mondanivalója a vendégünknek a nép számára... Már javában énekelnek, — szólta oda arra mentében Pálnak, csak úgy véletlenül, különösebb szándék nélkül, meg sem gondolva, mit mond.

— Csak ott beszélek, ahol nincs pap, akkor, igen, — jobb híján, — hallatszott Pál alázatos, szerény felelete, amikor Malmberg már az ajtóban volt.

A beszéd alatt megint elfogta Malmberget az a szorongó, bénító érzés, mint a délelőtti prédikáció alkalmával. Mintha tévelygett volna, nem tudva, honnan indult el, merre tart, mintha ködben járt volna, vagy a pusztaságban útját veszelve futkosott volna ide-oda. Hiába igyekezett megteremteni maga és hallgatói

közöti a közvetlenségnek azt a meleg kapcsolatát, amelyet eddig mindig megtalált. Szeme tétovázva járt körül a szobában. Csak beszéde vége felé vette észre, hogy Pál a szoba hátsó részében, a többiek háta mögött ül, békés, megelégedett tekintettel, olyan arccal, amelyen csak buzgóság, de semmi gáncsoskodó indulat nem látszik. Erre rögtön valami megkönnyebbülést érzett s fölélezett. Mintha most már nem ugyanaz volna ez az ember, mint előző nap este, mintha most merőben más megvilágításban látná...

— Bizony nehéz megmaradni az Úr együgyű gyermekének s elfogadni tőle azt, amit ő ad, — mondta Pál Malmbergnek, amikor elköszöntek egymástól. — Ne felejtse: várnod kell, míg adatik neked s nem nyúlhatsz a magad akarata szerint az Úr ajándékai után! Nem azoknak adatnak ezek, akik utánuk kapnak, hanem azoknak, akik könyörögve várnak reájuk.

Malmberg egy kérdő pillantással felelt Pálnak, sietve tovább ment s azon volt, hogy hamar végezzen a búcsúzkodással.

— Hadd kerüljön már el innen, hadd indulhasson el hazafelé, jusson ki az útra, hogy valamiképp megcsöndesedjék s visszanyerje lelke egyensúlyát! Már előbb el kellett volna indulnia, mindjárt az esketés megtörténte után s hagyni, hogy a savói vendég szóljon az összejövetelen!

Útközben annyira gondolataiba merült, hogy egy szót sem szólt mellette ülő feleségéhez.

Olyan borús, nyomasztó hangulat nehezedett reá mostanában. Olyan, amelyen már régóta nem gyötörte, azóta, hogy egyetemi hallgató volt Szentpétervárott s lelke szorongatottságában tanács-talanul, tehetetlenül kóborolt a nagyváros utcáin, vagy azóta, hogy a kalajokii parókia padlásszobájában — néhány nappal Ylivieskából való hazatérése után — keserves sírásra fakadt és megbánta, hogy pappá lett. Hiszen amióta Nivalába került, ünnepnap volt minden napja. Úgy érezte magát, mint a madár, amely kiszabadult kalitkájából. Neki is olyan jó volt, hogy elkerült a kalajokii parókiáról, ahol valósággal rabszolgának érezte magát, ahol egyre csak a szóharc, a vitatkozás járta. Majd élettársat hozott a ruovesii parokiáról, tűzhelyet alapított magának s azóta olyan boldog, gyönyörűséges időket élt át feleségével. Együtt járta vele messze szétszórt gyülekezetét, együtt örült vele a népes összejöveteleknek és vasárnaponkint a zsúfolásig megtelő templomnak.

Mint tanítvány ült az ylivieskai lelkipásztor, Lagus lábainál, úgy hallgatott reá, mint gyermek az édes atyjára s minden egyes szava élet és erő volt számára. De mit gondoljon már most erről a savói parasztról, erről a Ruotsalainenről? El kellett volna vinnie

Ylivieskába. Mert mintha így egymagában nem tudna magának ítéletet alkotni fölöle. Amit látott és hallott, az tegnap este még bosszantotta, de ma már a legelevenebb érdeklődést keltette föl benne. Így az is, amit a bizonyágtévőről és ígehirdetőről mondott. Csakugyan nincs az rendén, hogy magát úrnak, tudós embernek, mindentudónak tartja a — híveivel szemben. Nem olyan bizonyos a maga dolga felől, hogy olyan elbizakodottan bánhatott volna a két öreg paraszttal...

Sokszor úgy érezte, hogy élete tulajdonképpen nem egyéb, mint egy fal mögött való keresés és tapogatózás. Valahányszor beszélnie kellett, vagy lejött a szószékről, megmozdult a lelkiismerete s egy különös hang szólalt meg a lelkében: hát teveled mi van, milyen a te lelked állapota, milyen a te hited és bűnbánatod, a te imádságod és szereteted? Ma is épen csak a foszlányait találta meg az igaz hitnek a maga szívében. Büszkeség és dicsvágy, a saját erejében bizakodó kegyeskedés és folyton megsértődő, egyre háborgó papi önérzet ütötte föl a fejét minden szavában és tettében.

— Amanda, mondok valamit: nekem ma este még egyszer beszélnem kell azokkal a savói emberekkel, — szólt egyszerre csak a feleségének, amint beértek a parókia udvarára és leszálltak a kocsiról.

— Miért? Mi lelt? Mi dolgod van még velük? Hadd menjenek békességben haza! — felelt az asszony megdöbbenve.

— Mennem kell. Érzem, hogy veszni indul a lelkem, ha nem megyek. Azok ma este útnak erednek és éjfél előtt érnek Iso-Niemibe. Az egész délután folyamán — attól fogva, hogy beszélt Ruotsalainen, — egyre azt mondogatja bennem valami, hogy a bölcseségnek és megértésnek kincsei rejtőznek benne a jégkéreg alatt, hogy ez az az Anániás, akire nekem, nyomorultnak vakságomban szükségem van.

— Jól van, kedves Gusztávom, tedd, amit jónak láatsz! — egyezett bele az asszony alázatosan ura akaratába.

Malmberg jól számított. A savói vendégek vele együtt indultak el Malisperäből és kevéssel előtte értek Iso-Niemibe. Már körülbelül éjfélre járt az idő, amikor ő is odaérkezett. A vendégek még fönnt voltak a gazdával együtt és többekkel, akik szintén ép az összejövetelről voltak hazatérőben, a megtérésről beszélgettek.

— Visszajöttem, — szólt Malmberg és egyenest Pálnak tartott, kezét nyújtva felé.

— Visszajöttél, mert vissza kellett jönnöd. Nem a magad

akarataból jöttél, — felelt Pál örvendezve és hangja sajátságosan megremegett. — Ezért vártam is, hogy jössz.

— Várt kegyelmed? Honnan tudta hogy várhat rám? — kérdezte Malmberg megütközve.

— Jöttek már előtted is olyanok, akiket ugyanaz az indulat hajtott, mint téged.

— De honnan tudhatta kegyelmed, hogy milyen indulat hajt engem? — kérdezte Malmberg még egyre csodálkozva.

— Honnan tudtam? Tudtam, mert ismerlek, amint ismertem már annyi embert, akik az Úr kezébe kerültek s mindaddig nem leltek békességet, amíg ki nem dobtak a szívükből minden saját erejükbe vetett bizodalmat. Az ilyenek tépik, törik bilincseiket, mindenkép azon fondorkodnak, hogy megszabaduljanak tőlük, vádolják magukat és másokat, megpróbálják, hogy a saját erejükkel ériék el az élet útját, közben véresre zúzzák magukat s végül elvesztik minden türelmüket... Mindnyájukat ugyanaz a nyavalya gyötri, de azoknak az állapota a legveszedelmesebb, akikre a legtöbb talentum bízott.

Malmbergnek annyi kérdezni valója volt, hogy nem is tudta, hol kezdje, melyik kérdését tegye első helyre.

— S mikép gyógyulhat ki az ember ebből a nyavalyából? — kérdezte végre.

— Úgy, hogy azt a kegyelmet kéred az Úrtól, hogy alázzon meg s teremtsen olyan szívet benned, amely csak az egy szükséges dolgot akarja. Így tér be szívedbe a békesség és telik meg lelked erővel. Ez az a szoros kapu, amely előtt állasz. Vesd el tehát magadtól minden tudományodat és bölcseségedet, mindazt, amit a tudós iskolákról hoztál magaddal és lépj mint szegény, kegyelmet kérő bűnös a mindentlátó Isten elé! S valld meg, mondd meg másoknak is, ki és mi vagy! Prédikáld beteggé a magad lelkét, ami akkor történik, ha tanítasz, szólasz a szent dolgokról, igyekszel vigasztalni a megszorodottakat, megvilágosítani a vakokat, fölébreszteni az alvókat. Meglásd, egyszeriben rájössz, hogy a lelked telve van tisztátalansággal, hitvány giz-gazzal. S akkor aztán rád szakad az a szenvedés és fájdalom, amely arra késztet, hogy ahhoz menekülj, aki egyedül gyógyíthat meg, máskülönben végkép hatalmába kerít a lelki halál. Épen a már fölébredt pap áll ez előtt a vagy-vagy előtt. S légy kész arra a megalázkodásra is, hogy megnyisd szívedet parasztjaid előtt, ne mentegesd magadat, ismerd el, hogy a bűnök micsoda fészke rejtőzik papi köntösöd alatt! Ha ellenben jobbnak, szentebbnek ítéled magadat másoknál, ha szerinted a te világosságod több fényt ad, mint a

másoké, titkos gyötrelem vesz állandó lakozást lelkedben, lelki ismereted szemrehányásai nem hallgatnak el s a lelkedbe ereszkedő keserű gyökérből kihajt az álszenteskedés és a hazug léleknek egyéb gyümölcsei.

Ez igaz. Malmbergnek el kellett ismernie. Ilyen ő. Minden vonás egyezett, minden vonást ismert, noha sohasem tudta magának megmagyarázni ezt a sajátságos állapotot s még akkor sem merte volna más előtt fölfedni, ha szóval számot tudott volna adni róla. Erre gondolt most, amint Pált hallgatta, az asztalra könyökölve, fejét tenyerébe hajtva.

Olyan volt, mint a beteg, aki most került az orvos kezébe, mint a gyermek, aki édes apja térdén ül, még jajgat, sír ugyan, de már csöndesedni kezd.

Igen, ez volt az ő bűne, ez volt az ő titkos nyugtalanságának gyökere... Magasan, a többiek fölött állt, azt tartotta, hogy már jobb a többieknél, parancsokat osztott, rendelkezett, ahelyett, hogy gondozta, támogatta volna a bűnösöket, nyomukba járt volna, ha kell, kérő, ha kell, zabolázó szóval.

— Az Úr talentumokat bízott reád, — folytatta Pál, — és a talentumokkal együtt járnak a veszedelmek és a nagy kísértések. Sohase feledkezzél meg a magad gyarlóságáról és ne únj rá a koldús mesterségére! Egymagadban semmire se mégy, képtelen vagy bármire is, a magad erejében sohasem lehetsz igehirdetővé. Mindent az Úrtól kapsz: a benne való hitet, hogy ne kövesd az értelméd fondorkodásait, a bűnösök iránt való szeretetet, hogy könyörületességre indulj irántuk, hogy öledben hordozd, dédelgesd őket. Óvakodjál attól, hogy szentté, a hitnek valami hősévé akarj lenni! Engedd, hogy az Úr Lelke csöndben végezze munkáját és benn szíved rejtekében gyarapítsa hitedet! S maradj meg ebben, maradj szegény, nyomorult és mezítelen a te Urad előtt! Ez a lelki élet titka, ez a rejtett bölcsesség...

Malmbergnek úgy rémlett, hogy Pál ma teljességgel más ember, mint amilyennek előző nap mutatkozott a parókián. Valósággal jól szemügyre kellett vennie, hogy ugyanazt az embert látja-e csakugyan, annyira különbözött attól, akivel tegnap volt dolga. A hangja sem ugyanaz volt, a tekintete, a járása, egyetlen mozdulata sem... Ha nem tudta volna, hogy ugyanaz az ember, azt hitte volna, hogy csakugyan valaki más.

De talán ő benne magában történt valami változás, az ő lelkében, az ő indulatában? Az Úr szolgálatában forgolódtott ugyan, de a valóságban a maga akaratát követte. Úr volt, hiába, nagy úr, noha külsőképen elszakadt az urak társaságától. Eddig ma-

gasan fönn járt az emberek fölött, fölemelt fejjel, a maga dicsőségét keresve. De most rá kell lépnie arra az útra, amely lefelé vezet. Mint szegény bűnösnek a bűnösök seregéhez kell csatlakoznia, hiszen ő az első a bűnösök között, ő a fölébredtek között a leggyarlóbb...

Az éjszaka homálya már eltűnt a szobából és a falakat s a padló deszkáit elöntötte a hajnal pírja. Hosszú ideig csönd volt Pál szavai után, olyan csönd, amely telve volt szentséges hangulattal, amikor mindenki tudja, hogy egyedül van Urával s a lélekbe titokzatos békesség és öröm árad.

Malmberg végre fölkelt s indulni készült. Szótlanul kezét nyújtott Pálnak.

— Még ne! Még nem mehetsz, — szólt Pál s könny csillant meg szemében. — Hát elválhatunk imádság nélkül? Az Úr nagy kiváltságot adott az övéinek: színe elé járulhatnak egyazon lélekben. Imádság által nyerik el mindazt, amit elnyerhetnek, a hitet és a lélekben való egységet, a békességet és az egymás iránt való szeretetet, imádság nélkül viszont semmit sem kaphatnak.

Térdre ereszkedett a pad mellett, kezét összekulcsolta s hangja tisztán, gyermeki bizodalommal csendült meg a csöndes, tágas szobában:

— Mindenható Isten, Jézus Krisztusnak Atyja! Hálát adunk neked azért, hogy nagy bűnösök közeledhetnek hozzád, aki szent és igaz vagy. Hajtsd hozzánk füledet, amikor újra hozzád jövünk s elédbe hozzuk a magunk nyomorúságát, bűneit, nagy tehetetlenségét! Te váltottad meg lelkünket a haláltól és ítélettől. Dicsőítsd meg ezt a kegyelmedet és művedet a mi szegény lelkünkön is! Segíts, hogy egy lélekben szolgáljunk neked és szeressük egymást! Emlékezzél meg kegyelmedben erről a gyülekezetről, ennek fiatal lekipásztoráról, a megfáradott, bűneik terhe alatt gyötrődő fölébredtekről mind Savo és Karjala földjén! Hallgassd meg imádságunkat Jézus Krisztus érdeméért!

Mint az alvajáró, úgy ment ki Malmberg az udvarra. Szíve csordultig telve volt boldogsággal és békességgel. A messze elterülő szántóföldek fölött akkor kelt föl a nyár-eleji nap. Korongja nőttön-nőtt és fényességet, meleget sugárzott. Lépésben hagyta menni lovát és elmerült a maga boldogságába, a maga gyönyörűséges gondolataiba, amelyek jöttek, mentek s amelyeknek mindegyike fényt hozott számára, az új életnek egy-egy ragyogó sugarát.

BARÁTOK KÖZÖTT.

Aholansari szigetén új élet kezdődött, új és sajátos. Pál új élettársat hozott a házhoz az elköltözött helyébe, aki élete legnagyobb részét megkeseredetten, folyton zsémbeskedve töltötte el, nem értette meg Pált, s az Úr szolgálatában tett útjait, az utóbbi években azonban megváltozott és az igazak halálával halt meg.

Anna Lujza, az új háziasszony tökéletesen más természetű volt. Csöndes, alázatos és alkalmazkodó; mindig kész rá, hogy szolgáljon Pálnak és barátainak, mindig kész rá, hogy segítse Pált útjaiban, meleg szeretettel, örömmel fogadja hazatértekor s gondját viselje otthon. Fiatal korában Kalliolahtiban és másfelé fölébredtek házaiban szolgált, serény volt Isten ígéje hallgatásában, őszinte a bűnbánatban s szépen énekelt. A szolgálatra való készség mindig megvolt benne, ha szükség volt rá a fölébredtek vendégségei, lakodalmak és temetések alkalmával. Értett a gazdasághoz, egy s más kezűgyességhez, ezért is szerették Pál barátai valamennyien s szívesen látták mindenfelé. Mintha minden megváltozott volna Aholansari szigetén; mindenütt meglátszott a rend és az új gazdasszony gondossága, hozzáértése és a csinosság, tisztaság, pontosság iránt való szeretete. Eleinte Pálnak is kedve és gyönyörúsége telt mindebben, idővel azonban gyanakodni kezdett, hogy kapzsiság és a világ szeretete rejtőzik mögötte.

— Meglátsd, rendre elfogy körülöttünk a szegénység; először a földi javakban való szegénység s aztán elhatalmasodik rajtunk a lelkiekben való elbizakodottság is. Pedig a gazdagnak nehéz bemenni az Isten országába. A nilsiái fölébredtekben annyira elfojtották a gazdagság, e világ javai és a mammon hatalma a lelki életet, hogy végül sehohsem akadt hely, ahol összejövetelet lehetett volna tartani. Az lehet, hogy jó sikered, előmeneteled lesz

mindenben, polcaidon gyűlik a mindenféle szöttes, istállódban szaporodik a marha, de mindezzel el is torlaszolod az út, amelyen házadba jöhetne az Úr. Engem úgy nevelt az Úr, hogy kincseit a szegénység alá rejtette, fakéregből sült kenyérre fogott s úgy kényszerített bűnbánatra; polyva-liszten tartott s úgy tanított meg az imádkozásra.

Ilyenforma volt Pál beszéde, ha elnézte, hogy felesége milyen serényen teszi dolgát a ház körül. Ha az asszony olykor nap-hosszant a szövőszék előtt ült, Pál napközben is módját ejtette, hogy összejövetelet tartson, vagy legalább is a háznépet gyűjtötte maga köré s elénekeltek egy éneket. De az ilyesmit inkább emlékeztetés és intelem kedvéért tette, semmint feddésképen. Mert mégis csak elgyönyörködött abban, hogy Anna Lujza milyen szorgalmas, dolgos s a háza táján mindenütt hogy látszik a jó előmenetel.

A nagyobb lányok egymásután elkerültek hazulról, utolsónak Zsófi. Ezt az utolsót nagy lakodalmas menet kísérte el Karjalába. A régi, ismert, gyötrelmes úton mentek, sokféle alkalmatosságot használva, a Pielisjärvi partja mentén húzódó erdőségekben lóháton, a tavakon nagy csónakokban utaztak s útközben innen is, onnan is csatlakozott hozzájuk valaki. Lieskában és Nurmesban összegyülekeztek a régi jóbarátok, Härkönen, Piironen, Timonen, Tolvanen, meg a többiek valamennyien. Csak az öreg Pyykkö halt meg, a törvény embere. Vajjon hogy s mint ment a sora, elért-e végül is a célhoz?

Karjalában mindenfelé, az erdős hegyoldalakon mindenütt, még a szigetek csücskében is mindenütt lobogó lánggal égett az ébredés tüze. Csak azt nem helyeselte Pál, hogy minden faluban vezetők, összejöveteletartók támadtak, hogy a fölébredtek nem szabták magukat helyes rendhez, sem a beszéd, sem az éneklés tekintetében. Ez is, az is előhozakodott a mondanivalójával, beszéltek, fecsegték, a kellő alkalmat meg nem várva, csak hogy beszélhessenek, mutogathassák magukat. Régi bűn volt ez, amely egyre gyogyíthatatlanabbnak mutatkozott.

Az urak megint üldözni kezdték Karjalában a fölébredteket s törvény elé idézték őket meg nem engedett összejövetelek tartása miatt. Mert ez volt az, ami az urakat bántotta. Ezért voltak mindenütt a fölébredtek legelkeseredettebb ellenségei, akik azután megnyerték a maguk számára a parasztokat is. De hogy járt a Juugából való Halonen, ez az istentelen ember? A fiskáliszhoz indult Nurmesből, ép tanukat keresett, akikkel vádjait bizonyíthatná, amikor tavasz idején a meglazult szánúton egy helyütt be-

szakadt alatta a jég. Ott veszett s többé nem toborzott tanúkat Isten népe ellen. Akkoriban közszájon forgott ez az eset minden tanyán. Másról nem is igen esett szó. Maga Pál is szóvá tette Karjalából való hazatértében mindenütt beszédeiben.

Vajjon véget ér-e ez az üldözés végre valahára? Vajjon megnyílik-e az emberek szeme s meglátják-e, hogy a fölébredtek népe az Úr szemefénye? Megértik-e, hogy ezt a népet senkinek sem szabad bántalmaznia, törvényszék elé hurcolnia? De az ellenség nem okult Halonen esetéből. Sőt erőre kapott és olyan üldözést indított, amely kelettől nyugatig ért, olyan messzire, amily messze csak fölébredtek találhatók voltak. Aki nem ébredt föl az üldözésnek ebben a most meggerjedt tűzében, az bizony elveszti minden látását, végkép megrögződik.

Pál mostanában gyakran ült otthon komor, elborult kedélylyel, kivált ha valamelyik útjáról tért haza. Kedvetlenül ejtett egy-egy szót, inkább csak olvasott, szobácskájában időzött. Anna Lujza ilyenkor még beszédesebb és örvendezőbb próbált lenni, mintha így akarta volna éleszteni a kedvet Pálban is és így a maga örömeivel akarta volna földeríteni Pál kedélyét. Erről is, arról is kezdett beszélni, mialatt sürgött-forgott a házban; ajkán szólt az ének s mindig talált valami módot arra, hogy olykor-olykor betekintszen Pálhoz a szobába.

— Hallgass csak ide, Anna Lujza! — szólalt meg egy napon Pál, amikor az asszony bement hozzá. — Te megmondhatnád, mi is tulajdonképen az én bajom. Valami aggodalom, békétlenség nehezedik rá a lelkemre. Mintha valami szerencsétlenségnek a jöttét sejteném. János meggyilkoltatásának az emléke jár vissza, vagy a magam bűnei nyugtalanítanak?

— Én mondhatnám meg, mi a bajod? Én, aki még a magam dolgában sem tudok eligazodni? Mit értek én a te bajodhoz? — felelt rá Anna Lujza zavartan, kérdő tekintettel.

— Ez is bánt, a fölébredteknek ez a törvénybe idézése, üldözése. Hallom, hogy amióta a mult ősszel Karjalában jártam, még nagyobb erőre kapott s most már közül-akarattal üldözik a világ gyermekei Isten népét. Csak vérontásra ne vetemedjenek azok az istentelenek... Én nem tudom, Isten a tudója, de valami azt mondja bennem, hogy sor kerül még az én fejemre, az én véremre is...

— Hátha abbahagyják most, amikor Halonen esetében nyilvánvalóvá lett Isten ítéllettétele, — szólt Anna Lujza és hangjának valami bátorító csengése volt.

— Ez az, hogy egy embernek vállára nehezedik minden teher.

Aggódok magam miatt s csak úgy öröködöm mások, mint magam fölött. Most megint Kajaaniba kellene mennem...

Anna Lujza csak állt, bólingatott és kereste a szót, amivel jelét adhatná érdeklődésének és együttérzésének.

— Prófétának tartanak, — folytatta Pál, — valóságos Isten emberének, akinek minden portéka ott van a kezében, — akárcsak a vásárosnak, — aki telve van hittel, Szent Lélekkel, erővel, új bölcseséggel. S nem tudják, hogyan vergődöm, milyen szegénység és halál tartja markában a próféta lelkét s hogy ami van is bennem lelki élet, hit, bűnbánat, nem több az, mint egy-egy szálla, ami fölszakad a padló deszkájából. S az ilyen ember keljen útra, menjen tanyáról tanyára s legyen a mások tanítója...

— Itthon maradhatnál... Ha Henrik elmenne Niskanennel, mehetnének ők ketten. Üzenhetnék Kalliolahtiba, hogy nem mégy, — tanácsolta Anna Lujza, amikor észrevette, hogy Pál nem szívesen indul útnak.

— Ne üzenj! Nem halogathatom, mégis csak mennem kell. Sokféle szél fujdogál ott. Olyan világ járja, mint egyszer Karjalában azon az emlékezetes nyáron. Földre vetik magukat, táncra kerekednek, félrebeszélnek, látomásokat látnak s más efféle cselekednek, amint ők vélik, a Lélek által indítatva. S ott Kajaaniban megkelt a Renquist kovásza is...

— Ejnye! Már megint? — szólt közbe Anna Lujza, mint aki már maga is megelégtelt az ilyesmit.

— A magam gyülekezetétől ugyan mehetnék akármerre. Sutinen ráunt a lelki szegénységre, amióta megízlelte a gazdagságban és bőségben való életet s jártak így olyanok is, akik még alázatosabban vallották a maguk szegénységét, mint ő. Henrik egymaga maradt meg azok közül Nilsiaében, akik a régi időkben fölébredtek. S benne is azért maradt meg a melegség, mert gyakorta jár a tűzhöz, hogy melegedjék...

— Bizony, bizony... Nem voltak éberek, ezért nyomta el őket újra az álom, ezért sülyedtek újra vissza régi nemtörődöm-ségükbe, amelyből egyszer már fölébredtek. Én is visszahanyatlottam volna, ha te, Pál, nem szóltál volna hozzám s nem hoztad volna el hozzánk azokat az országútat rovó vendégeket, Niskanent, a karjalaiakat, meg a többieket...

— S lám, most ezek is otthon maradnak, nehogy megbírságot adják őket. Nincs bennük bátorság. Ha a fölébredtek itt is úgy olvasnák a bibliájukat, mint máshol, nem volna szükségük rá, hogy botjuk és mankójuk legyenek nekik. Nekem is a bibliából kell merítenem azt, amivel a magam szomját oltom s amit olykor

másoknak is osztogathatok...

Anna Lujza visszament a nagy szobába s Pál egyedül maradván, ott folytatta a bibliaolvasást, ahol abbahagyta. Mostanában megint annyi baj nehezedett reá, annyira üresnek, sötétnek, szűknek érezte a maga életét, hogy a gondolatait semmikép sem tudta oda, arra összpontosítani, amit ép olvasott. Hosszú fejezeteket olvasott végig, miközben a gondolatai más dolgokkal foglalatostkodtak, úgyhogy vissza kellett térnie a fejezet elejére és újra el kellett olvasnia.

Most állandóan számadásra kényszerítette magát útjai tekintetében: hol mit beszélt, kinek mit mondott. Mintha arra figyelmeztette volna valami, hogy az Úr megfenyíti minden hibáért, tévedésért, bűnért, amelyet útjai folyamán elkövetett. Mert az ő természete bizony a szilaj, rúgós lóhoz volt hasonlatos, amely nem marad meg békén a rúd mellett, hanem rángatja, töri, le próbálja vetni a hámot: akár mindennap újat rakhat rá a gazdája.

Gyakran olyan volt a lelki állapota, hogy már valósággal nem tudta, hanyadán van: fölébredt embernek számít-e még, része van-e az Úr kegyelmében, vagy már minden a múlté: elhívatása, az egyszer már megragadott kegyelem, első szerelme a lélek Urához; annyira tompa és érzéketlen volt, hogy azt sem tudta, az Úr útján jár-e még, vagy pedig már a maga útjára tért. Természete néha nap-nap mellett kiütközött, a kegyelmi állapotnak viszont semmi jelét sem látta. S ha sorra-rendre tökéletleneknek bizonyultak, erre-arra eltévelyedtek a fölébredtek, akik gondjaira bíztak, néha olyan rettenetes súllyal szakadt reá valamennyiük bűne, hogy már-már azt hitte: megfojtja ez a teher. «Ime, ilyen a te nyájad!» — mondta ilyenkor a sátán és újjal mutatott rá egyikre-másikra. «Ime, ilyenek a szentek és igazak!» — mondták ilyenkor a világ léha, megátalkodott fiai s gondjuk volt rá, hogy a tökéletleneket, nyomorultakat az egész világ nyelve hegyére vegye.

Mégis útnak kellett indulnia, ámbár csak az imént került haza s megint olyan lankadt, fáradt volt a lelke... A Ristijärville való Mikkonen, akitől már régebben óvta az embereket, hamis útra, a hamis lélek uralma alá vezette a fölébredt népet s az oda-való patikárius sem mutatkozott megbízhatónak, noha felőle jó reménységgel volt. Igaz barátnak számított, akinek gondja volt a fölébredtekre, de kedve telt a liperii pap kovászában is, ebben a térden csúszó-mászó kegyeskedésben.

S Pál útnak indult, mint ennekelőtte már annyiszor. Kallio-lahtiból magával vitte Henriket, onnan Iisalminak vette útját,

ahonnan már Niskanennel együtt, hármásban mentek tovább Kajaani felé.

Niskanen állandó útitársa volt Pálnak. Niskanen nélkül nem lettek volna ezek az utak azok, amik Niskanennel együtt voltak, nem lettek volna az a bizonyossággal teli, céltudatos, élénk járás-kelés a barátok között. Maga Pál sem lett volna ugyanaz, az az örvendező, tréfás, bátor ember. Niskanen támogatta és bátorította Pált, mint egykor Barnabás Pál apostolt, mint Melanchthon Luthert. Együtt tervelték el az utakat, megtanácskozták közös ügyeiket, forgatták, eldöntötték a vitás kérdéseket, eltérő véleményeket. S közben, míg hosszú útjaikon jártak, beszélgettek a megtérésről és mindarról, ami vele összefügg; elmélyedtek abba a rejtett életbe, amelyet mindketten éltek, új meg új kincseket, gondolatokat találtak, hoztak fölszínre megújult s újra meg újra megújuló életük titokzatos mélységeiből.

Kajaaniban már vártak rájuk. A patikáriusnak az udvar felé eső nagy szobája zsufozásig megtelt a nap folyamán emberekkel. Jöttek Paldamóból és Ristijärviből, Sotkamoból és Suomussalmiból. Egész nap énekeltek s attól fogva, hogy megérkezett, vagy háromszor kellett már beszélnie Pálnak s ő minden alkalommal egyre nagyobb erővel és tüzzel szólt. Az utolsó alkalommal azonban, még mialatt beszélt, kiáltozni kezdtek némelyek az asszonyok közül, mások elragadtatott állapotba estek, a földre roskadva, nehezen véve a lélegzetet. Pál erre egyszeriben csak fölpattant ültéből s kiegyenesedve rájuk kiáltott:

— Ez a sátán lelke, amely itt megint megzavarja az Úr munkáját és a fölébredt nép összejövetelét zúrzavarba fullasztja. Ne kiabáljatok, ne lármázzatok! Ti itt képmutató tanításra hallgattatok s azt hiszitek, annál több részetek van az üdvösségben, minél inkább kiabáltok, minél nagyobb lármát csaptok s a földre vetitek magatokat. De ez a hazugság lelke, amely így rászéd benneteket, ugyanaz a lélek, amely egyszer megzavarta a karjalai fölébredteket s amely mindig azon mesterkedik, hogy megrontsa az Úr művét a kezdet kezdetén. Tegyetek bűnbánatot s hagyjátok abba a kiabálást és a zajongást, mert csak így menekedhettek meg az elől az ítélet elől, amely a képmutatókat fenyegeti!

Csönd lett a szobában s künn a tornácon. Akik a földre vetették magukat, fölkeltek, egyik a másik után.

— Ez a Mikkonen műve, — szólt Pál, amikor összejövetel után együtt ültek a patikárius szobájában. — Hol van ez az ember? De szeretném, ha egyszer a kezem ügyébe kerülne! Ez az a lélek, amely emészti, rombolja az Úr minden munkáját, az

alázatosság és szegénység lelkét, amely pusztít, akárcsak a tűz.

— S aztán olyan teljes bizonyossággal tudja, ismeri kegyelmed, Pál, hogy melyik lélek való az Úrtól, melyik a sátántól? — kérdezte Malmgren, a patikárius.

— Tudom és ismerem, — felelt Pál határozottan, bátran és megállt a patikárius előtt.

— Hát a nilsiäi Kajaanus Kata felől mit tartunk? Abban nem ugyanaz a lélek lakozik, mint ezekben? — kérdezte tovább a patikárius.

— Nem. Katában nem ilyen lélek lakozik. Kata tudja, mikor érkezik el az ő ideje és a helyes rendhez szabja magát. Senkit sem zavar, nem kiabál, nem csap lármát. Benne az Úr Lelke lakozik, az a Lélek, amely által szakasztott úgy szól nyelveken, mint az, akiről Pál apostol ír a korintusiakhoz írott levelében. Mondd csak, Lörinc, mi is van ott megírva? Te tudod.

— Azt mondja az apostol, hogy Isten nem a rendtelenségnek, hanem a rendnek és a békességnek Istene, — felelt azonnal Niskanen, mint aki már előre kész a felelettel.

— Mikonennek megtiltották, hogy beszéljen, — folytatta Pál, — de amikor ő is megjárta Szentpétervárt, mint mi, fejébe szállt a dicsőség. Neked, patikárius uram, meg kell tiltanod neki, hogy összejöveteleket tartson és tévútra vezesse a fölébredteket.

— Hát ezzel a Janssonnal, ezzel a Péterrel mi legyen? — kérdezte Malmgren nevetve és tréfálkozva ráütött egy apró emberke vállára, aki félénken az ajtónyílásban állt.

— Ezt csak hagyjátok! Ebben más lélek lakozik, mert ez a Péter más iskolát járt ki, mint Mikkonen. Csak hirdesd, Péter, Paltamo bűnöseinek azt a bölcseséget, amelyet az Úrtól kaptál s vezesd őket tanácsoddal az igaz bűnbánat és megtérés útjára! Arra azonban legyen gondod, hogy magad mindig a háttérben maradj!

— Hallgassátok csak meg, mit írt Péter a könyve szélére! — szólt Niskanen és lapozgatni kezdett Jansson énekeskönyvében. — «Nem esem kétségbe, ha szidalmaz is a világ. Krisztus érdemébe vetem bizodalmamat. Ő megerősít», — olvasta Niskanen.

— Igaz. Ehhez tartsd magad, amíg csak egy újjadat is mozdítani tudod! — tette hozzá Pál. — A világnak lármát kell csapnia, szidalmaznia, törvényszék elé hurcolnia bennünket, mert más-különben nem volna világ.

— Bizony, így van ez, — hagyta helyben Malmgren. — Hozzá kellene szoknunk, de nem igen fűlik hozzá a fogunk. A napok-

ban, mikor vártalak benneteket, lefordítottam valamit finnre s föl is olvasnám nektek. A helsinki svéd újságból való. Innen küldte be valaki, valaki, akit bizonyára ismerünk. Elolvassam? Meghallgatjátok?

Malmgren néhány lap papírt vett föl az asztalról, forgatta, rendezgette őket.

— Halljuk! — szólaltak meg egyszerre többen is, köztük Pál, is, Niskanen is.

— A címe ez: «Szektáskodás Kajaani környékén», — kezdte a patikárius és hozzáfogott az olvasáshoz:

«Ezek a fölébredtek elvetnek minden világi örömet. Nem túrik a táncot, a zenét, a tréfát, az énekszót, csak épen a kegyes éneket engedik meg. Tehát semmit sem szenvedhetnek, amivel az ember fölüdítheti lelkét, hogy az élet gondja el ne sanyarja. A fölébredtet már külső formájáról is meg lehet ismerni. A szemében valami különös fény csillog, amely merőben különbözik az egészséges emberi tekintettől, az orra mintha hegyesebbé válnék, arca beesett, hangja elveszti erejét s általában az egész emberen, valami lankadtság látható. Valahányszor ilyen embert látok, elfog a szomorúság, mert arra kell gondolnom, hogy mi mindenféle tévúttakra vetődhetik az ember.»

— Tévúttakra... vetődhetik... még az orra is hegyesebb lesz! — ismételte Pál s akkorát nevetett, hogy másokra is átragadt a nevetés.

— Aztán a nyelveken szólásról és a nyelveken beszélőkről ír s azt mondja, hogy «égő szövétnek világa mellett igyekezett ennek nyitjára jönni», — folytatta a patikárius és tovább olvasott:

— «Azt kell látnom, hogy a fölébredteknél egész egyszerűen kibillent a lélek a maga egészséges menetéből s ez az oka a fölébredtek öntudatlan állapotba jutásának, látomásaiknak, prófétálásaiknak, vagy akárhogy nevezzük is ezeket a jelenségeket. Több tévesen magyarázott szentírási hely, így különösen I. Kor. 14, vezette rá ezeket az embereket, hogy elképzeljék ezeket a lelkiállapotokat s innen már csak egy lépés választ el attól, hogy az ember magánál is előidézze ezeket. Az embernek ez a hajlandósága a magyarázata annak, hogy az, ami különben is ragadós, másokra is átragadt.

— Mikkonen tanítványai voltak azok, akiket látott, akikkel beszélt, — jegyezte meg Niskanen.

— Valami Manamansalóból való fölébredt asszonyt említ legelsőbben. Nem értem rá, hogy mindent lefordítsak finnre, — magyarázotta Malmgren.

— Akármit ír, annyi bizonyos, hogy olyan ember, aki nem tudja, mi az Úr műve s aki annyit ért az igaz keresztyénséghez, mint disznó a krumplikapáláshoz. Túrja, gázolja, tapossa, mocskolja az Úr ügyét, a szent ügyet, — fakadt ki Pál.

— No de hallgassátok még meg a végét, — s Malmgren olvasta:

— «Volt egyszer két ember, akik a völgyben levő kunyhójukból elindultak föl a hegyre, ahol uruk lakott. Az egyik állhatatosan a hegyre szögezte tekintetét, amely felé igyekeztek, mivel attól félt, hogy másképp eltéved. Ezért aztán gyakran el is esett, véresre verte magát a köveken, mert minduntalan fagyökerekbe botlott. A másik szintén gyakran föltekintett ugyan a hegyre, de a földet is szemmel tartotta s nem esett el, össze sem verte magát. Sőt látta maga körül a zöld gyepet és a mező virágait, látta s megízlelte az érett bogyókat és gyümölcsöket s egyszer az útitársát is talpra segítette a mély, iszapos gödörből, amelybe az beleesett. Végre mégis mindketten célhoz értek. S ekkor a hegy ura így szólt az elsőhöz: Miért olyan nyomorult a külsőd? A szemed keresztté áll, mintha éjszakákon át nem aludtál volna s ruhád csupa szenny! A társad szemében ellenben öröm csillog és a ruhája tiszta. Hiszen ugyanabból a házból indultatok el s ugyanazt az utat jártátok meg. Erre így felelt ez az ember: Igaz, egy helyről indultunk és ugyanazt az utat tettük meg, de ez az én társam a mező virágain jártatta szemét, ette a gyümölcsöt, amit elérhetett, míg én viszont le nem vettem szememet erről a hegyről, hogy valahogy el ne tévedjek. A hegy ura pedig így szólt erre: Ó, te tökéletlen ember, úgy kellett volna cselekedned, ahogy a társad tett, mert hiszen az én lakóhelyem olyan magasan van, hogy mindenfelé ellátszik, bárhonnan közeledel is feléje! De, lám, te csak olybá tekintetted, mint a völgyben levő házak akármelyikét...»

— Ez tehát azt jelenti, hogy mindenki a maga hite által üdvözülni: a világ gyermeke, a lelkével nem törődő, a bűneiben megrogzött a maga képzelt hite által épen úgy, mint a bűneiből fölébredt ember az ő hite által, — szólt Pál, amikor Malmgren végzett az olvasással.

— S ugyan mi lett volna, ha az a másik ember úgy belemerült volna az eperszedésbe, hogy eltévedt volna az erdőben és nem talált volna vissza az útra? Maradjunk csak meg az úton, ha már egyszer van út, — jegyezte meg az ajtóban álló Jansson.

— Szeretném tudni, ki az az ember, aki erre adta magát, hogy így gyalázza és szidalmazza a fölébredteket, — szólt Pál.

— Pedig nem is lakik messze, itt van a szomszédságunkban, csak egy utca választ el tőle, — felelt Malmgren.

— Ejnye, ilyen közel van? Akkor meg kell látogatnunk, szóba kell állanunk vele és meg kell szelídítenünk. Még fölébredhet. Azok is fölébredtek, akik egykor legelkeseredettebb ellenségeink voltak, szólt Pál. — Ugyan mi a neve?

— Lönnrot, Lönnrot Illés, ennek a városnak az orvosa, — felelt Malmgren jelentőségteljesen, minden egyes szónak megadva a maga külön hangsúlyát.

— Ugyan?

— Bizony.

— Ez adta ki a Kalevalát. Ő gyűjtötte össze a nép ajkáról, titkos zegzugokból az egyes rúnókat. Én már olvastam a könyveit, — szólalt meg Niskanen.

— Te ugyan mindent összeolvasol, Lőrinc. S talán a leg-silányabb van legfölül a könyves polcodon, a biblia meg alul, legalul, valamennyi alatt, — tréfálkozott Pál.

. Még elbeszélgettek erről a dologról, a cikkről, amelyet az imént olvastak, Lönnrotról, a fölébredtek üldöztetéséről, gyaláz-tatásáról. Pál meg akarta látogatni a doktort, de azt mondták, megint úton van Karjalában, mert újabb rúnókat keres.

— Énekelj már valamit nekünk, Malmgrenné asszony! Így mód-felett elkalandozik az elménk, beszédünk. Lánykorodban, Nilsiaében olyan szép hangod volt valamikor, — kérlelte Pál az asszonyt, aki megjelent a küszöbön s egy darabig hallgatta a férfiak beszél-getését.

— Mit énekeljek? — kérdezte s szerényen, félénken odalépett a hangszerhez.

— Amit az Úr ad énekelned! -- felelt Pál. — Amit megjelent a lelkednek...

S végigfuttatva újjait a billentyűkön, elkezdte az asszony szép, reszkető hangon:

Jézus baráti, bízzatok,
Megálljatok a hitben!
Ha a világ gyalázatot
Zúdítt reátok itt lenn,
Ha tép, ha ront
A bú, a gond:
Zúgjon hallélujátok
És semmikép
Jézus kezét
Ti el ne bocsássátok!

Jelentsd meg, Úr Jézus magad!
 Erőt mi tőled esdünk,
 Hogy el ne hagyjuk útatad,
 Elhordozzuk keresztünk!
 Nálad vagyon
 Az oltalom
 Mindenkor mindenekben.
 Ha vár a szív,
 Az ajk ha hív,
 Állj oldalunkra menten!

Amikor Malmgrenné elhallgatott, hosszú ideig szótlánul ültek még valamennyien. Pál tenyerébe hajtotta fejét. Látszott, hogy hatalmas termetét meg-megremegteti a megindultság.

— Az Úr indította, hogy épen ezt a szöveget és dallamot énekelj, — szólalt meg egy idő múlva és egész hosszában kiegyenesedett. — Az Úr adja mindazt, amire szükségünk van, ami nélkül szükölködik szegény lelkünk. Ad új meg új erőt rá, hogy minden nyomorúság ellenére is tovább haladjunk vándorútunkon, szemünket újra meg újra megnyitja szemgyógyító irral, hogy lássuk a világosságot, amelynek fényében megkülönböztethetjük az igazságot a hazugságtól és követhetjük azt a rejtett bölcseséget, amelyet ránk bízott az Úr, de a világ gyermekeitől, a nagyoktól és bölcsektől megtagadott. Mert az útat olykor eltorlaszolja, a napot elsötétíti a bűnök és kísértések hózatara, úgyhogy nem tudjuk, van-e reménység rá, hogy előbbre jussunk. De idővel megint csak földerül azoknak, akik türelmesek a fölretetgben is és várják, hogy újra fölragyogjon az Úr kegyelmének napja. Csak tartsatok ki, barátaim, itt, aminthogy mi is kitartunk ott a mi vidékünkön s hordozátok kereszteteket Krisztus és az ő szentjeinek keresztjeként, nem lázadozva, nem elbizakodottan, mint azt a képmutatók teszik, hanem csöndben és alázattal! Szükségünk van a keresztre, szükségünk van arra, hogy a világ gúnyoljon és gyalázzon s a bűn ellen való harcnak szűnös-szüntelen állnia kell a Krisztus igaz tanítványának lelkében. Megtapasztaltam ezt én is, ki minden fölédredek leghitványabbja vagyok, noha nem tapasztaltam meg úgy, ahogy alkalom adatott nekem rá. Időnkint másképp vélekedtem a szenvedés felől: természetes emberem fölsszisszent ellene, emberek, megtéretlen emberek gonoszságának tudtam be. Bizony a fölüdülés idői az ilyen alkalmak, mint ez a mostani, amikor így együtt lehetünk s szól az ének és a zene. Ilyenkor még az ilyen megkeményedett és roskatag ember is fölenged, mint jómagam s

olyasvalamit érzek, mint akkor, amikor fiatalon Jyväskyläben a kovács kezébe kerültem.

Malmgrenné asszony még ott állt ugyanazon a helyen a hangszer mellett, hosszú hajfonadéka leomlott a vállát takaró selyemkendőre s lélekkel teli szép szemében könnyek csillogtak.

— Énekelj még, Malmgrenné asszony! Úgy hat rám, mint egykor a Dávid éneke Saulra. A gonosz szellemek mind kereket oldanak s nem marad itt több csak egyetlenegy, — szólalt meg Pál egy idő múlva.

— Melyik az az egy? — kérdezte Malmgren.

— A zenéé, — felelt Pál.

— Ez is a gonosz szellemek közül való? — kérdezte tovább Malmgren.

— Ezt Jansson Pétertől kell megkérdeznünk. Ő megmondhatja, miért törte össze a hegedűjét, amikor az Úr fölébresztette! A zene szelleme volt az, amely addig arra kényeszerítette, hogy néha éjszakákon át muzsikáljon.

— Jó, — de mégis csak van különbség a között, hogy mit és hogyan muzsikál valaki, — jegyezte meg Malmgren.

— Van, van, bár az én számomra mindegy, hogy mit és hogyan muzsikál valaki, csak szép legyen. Azt tartom, ami szép, az az Úrtól való, ami pedig rút, az a sátántól.

— Pál úgy van a muzsikával, hogy Kuopióban végigszaladt az utcán a katonabanda után. A minap meg nem pattan föl evés közben az asztaltól s nem rohan ki hajadon fővel szállásáról az utcára megint csak a muzsika kedvéért? — szólt közbe Niskanen nevetve.

Pál nevetett rá egyet s nevettek a többiek is Niskanen tréfás közbeszólásán.

— Ép ez az, amit mondok, hogy a zene által mindig valamiféle lélek szól s lehet az jó is, rossz is. Az édes anyám gyermekkoromban katonanótákat énekelt nekem. Szép hangja volt, igaz, de mennyivel szebben szólta volna az az ének, ha az Úr Lelke ihlette volna! Az Úr Lelke szólaljon meg a szövegben és a dallamban egyaránt, amint Malmgrenné asszony játékában és énekében is megszólalt.

Olyan hirtelen és meglepetésszerűen jött Pál szavainak ez az utolsó fordulata, hogy Malmgrenné elpirült és zavarba jött.

— Bárcsak így volna... Én ilyenkor csak azt érzem, hogy senki és semmi vagyok, mintha nem volna bennem sem lélek, sem élet. Csak a magam nyomorúságát látom és hallom a lelkelem panaszát, — szólt végre.

— Mondom nektek, hogy ennek az asszonynak lelki szegénysége nagy gazdagságot takar, — szólalt meg az ajtó nyílásából Jansson Péter. — Gondjukat viseli a fölébredteknek, személyválogatás nélkül valamennyiüknek, segíti, gyámolítja őket, egyforma szeretettel szolgál mindenkinek, gazdagnak, szegénynek egyaránt, akárhonnan jött legyen is. Errefelé a fölébredtek valamennyien úgy tekintenek erre a házra, mint az otthonukra. Hát nem gazdag az, akinek a háza ilyen hírben áll? De Malmgrenné asszony nem a maga, hanem az Úr kincseit osztogatja s neki magának jóformán tudnia sem szabad róla, mi bízott reá.

— Jól beszélsz, Péter! Magam is ezt mondtam volna a házi-asszonyunkról és a rábízott kincsekről, ha meg nem előzől. Az ő életének is olyannak kell lennie, mint a többi fölébredtek életének: az Úr kincseit zár alatt kell tartania, csak a szükséghez képest osztogasson belőlük és senkinek se legyen szabad bejárása magába a kincses kamarába. Csak akkor adjon újra, ha már elfogyott az, amit előzőleg adott s a bűnös könyörgő szóval zörget ajtaján. Mert nekünk az a bajunk, hogy kevésre becsüljük azt, amit az Úr egy-egy alkalommal ad, mint egy-egy napnak a maga részét, mint bizonyos munkát, teendő, szolgálatot. A fölébredtek valóságos nagyvőők. Nekik annyi kegyelem és a Léleknek annyi ereje kell, hogy tékozolhassanak, nekik a nagy szentek hite, szeretete, türelme és kitartása kell s ha mindezt nem kapják meg, akkor panaszkodnak és gyötrődnek a miatt, ami miatt pedig nem kellene keseregniök, a maguk lelki szegénysége miatt, ami, tudjuk, tulajdonképen minden igaz keresztyénnek ismertető jele.

Mialatt Pál ezt fejtegette, elgondolkoztak, lehajtott fejjel ültek helyükön, mintha összejévetelen volnának s még akkor is valami áhitatos hangulat tartotta fogva őket, amikor már elhallgatott Pál.

— Hát neked mi a véleményed e felől, patikárius uram? — kérdezte Pál, hogy megtörje a feszült csendet.

— Én is azt tartom, amit te, Pál, de hozzáteszem, hogy szükségünk van az imádságra, az Úr segítségül hívására is, — felelt a patikárius.

— Szükség van, igaz, szükség van az imádságra, annak gyakorlására, de nincs szükség a képmutatók és álszenteskedők imádságára. Óvakodjál ezektől! Te itt még ingadozol, holott mások már szilárdan állanak a lábukon. Még mindig nem látod világosan, mi az Renquist tanításában és kegyességében, ami tévútra vezet, noha a kiinduló pont, elismerhetjük, nála is helyes. Ez az, ami tévelygésre vezet, ez a szüntelen unszolás és hajszolás, ez a foly-

tonos térden állás és fennhangon való könyörgés. Mintha az imádság nem volna egyéb is, mint amivé ők teszik s aminek ők tartják. De hiszen volt már, aki megmondta ezt neked. Csak kérj a feleségedtől tanácsot ebben a dologban!

— Az asszony kérjen tanácsot az urától, így parancsolja a biblia, — jegyezte meg Niskanen tréfásan.

— De ha az asszonynak ebben a dologban nagyobb világosság adatott, mint az urának? — vitatta Pál. — Ez az asszony a belső, a Lélek szerint való imádságot minden időben gyakorolta. Már fiatal leány korában, még Nilsiaében létekor élő közössége volt az Úrral. Amije van, azt az Úrtól kérte és azt adja tovább másoknak, amit az Úrtól kapott.

Egész este, késő éjszakáig elbeszélgettek még az imádságról, annak különböző fajtáiról, Renquist tanításáról, kicserélték nézeteiket, megvitatták egymás nézeteit egyetértésben és szeretetben.

— Már csak azért is el kellett jönnünk, hogy a mi patikáriusunkat rávezessük a helyes útra és a maga lábára állítsuk, — mondta Pál. — Legyen rendben minden írásunk, legyen megbízható bizonyosságunk. Ha egyéb nem, a ruhánk szabása is mutat-hatja, kik vagyunk.

S amint ott állt a szoba közepén, megfogta és meglobogtatta sajátságos szabású kabátjának két szárnyát.

— De ha egyre csak irányítjuk, igazgatjuk, tanítgatjuk, végtére azt hiszi, nincs is miért bűnbánatot tennie, — szólalt meg Niskanen.

— Mindig az igaz tanítást kell követnünk. Máskülönben csak tapogatódzol, botlogálsz, soha sincs igazi bizonyosság a keresztyénségedben, soha sem jutsz el az igazi békességre és örömré; ahhoz az emberhez vagy hasonló, aki künn a nyílt tengeren egyre csak körben evez s hiába keres a ködben és a sötétben valami jelet, útmutatót, — magyarázta Pál.

— A tanítás és az élet — a kettő együvé tartozik, — szólt közbe Malmgren, helyben is hagyva, meg is toldva a mondottakat.

— S fontos, hogy az üdvösség igaz rendjéhez szabjuk magunkat, — folytatta Pál. — A félig fölébredtek mind úgy törnek be az Isten országába, mint ahogy a malacok rávetik magukat az alomra, a maguk feje, a maguk módja, a maguk kegyeskedése szerint, nem is kérve, nem is kapva rá engedelmet. Pedig Isten országába olyan kapu vezet, amelynek zárját a magunk kulcsával nem nyithatjuk ki...

A beszélgetés így hol komolyra, hol tréfásra fordult, mindig a szerint, hogy Pál mikép irányította. Ő pedig ennek ugyan-

csak értette a módját! Fordult úgy a beszéd sora, hogy úgy érezték: magának Istennek vizsgáló, megítélő tekintete nyugszik rajtuk, majd megint úgy fordult, hogy nekieredtek — akárcsak a karámból kibocsátott nekibogárzó gulya — s nevetgéltek, tréfálkoztak, ingerkedtek egymással a szeretet és barátság jeleképpen; majd megint úgy fordult, hogy megcsöndesedtek, az áhítat újra úrrá lett rajtuk s szavuk megkomolyodott, meghalkult. A házi-asszony közben be-betekintett hozzájuk, egy darabig elhallgatta beszélgetésüket, olykor kérdezett is valamit, aztán újra házi foglalatossága után látott, mialatt a maga bánatos dallamait énekelgette, dúdolgatta.

— Kinek a nyakába akasztjuk itt a kolompot? — kérdezte Pál reggel, a reggeli összejövetel után, amikor újra átjöttek az udvar másik oldaláról s megint betelepédtek a patikárius szobájába.

Szóltanul ültek valamennyien, egymásra tekintettek, leginkább Janssonra, aki szégyenlősen, félénken húzódott be az ajtó melletti sarokba.

— A fölébredtek errefelé tapasztalatlanok, mint másfelé is különben, ahol még a kezdetén van az Úr ügye, — kezdte Pál újra. Némelyek félénkek, nem tudnak megállani a maguk lábán, némelyek ijedősek, mint a csikók, amelyeket rövidre fogott gyepelőszáron kell tartani, nehogy megbokrosodjanak, eltévelyedjenek. Vannak, akiket szelíd szóval kell tartani, együtt kell velük örülni és sírni, de vannak, akikkel keményen kell bánni, rájuk kell fogni a vesszőt és meg kell fenyeíteni őket. Nem mindenki alkalmas az ilyen szolgálatra. Nincs meg mindenki a kellő ügyesség, bölcsesség és szeretet.

— Jansson az erre való ember! Ki más? Jansson nyakába akasztjuk a kolompot, hiszen eddig is ő hordta. Mieslahti felé eddig is nyitva volt az út és ennekutána sem fogja fölverni a fű. Nem igaz, Péter? Ugy-e, nem kergeted el őket, ha eljönnek hozzád a barátaid Paldamoból és Ristijärviből s velük együtt mi is?

Malmgren odalépett az ajtóhoz Jansson elé és derűs tekintettel ránézett fölébredt barátjára. Mielőtt azonban az felelhetett volna, Pál folytatta mondanivalóját:

— Ember nem adhatja rá emberre ezt a kolompot; se Pálnak, se másnak nincs erre fölhatalmazása. Ennek a fölébredt népnek a vezetése olyasvalami, hogy épen azok nem alkalmasak reá, akiknek, úgy látjuk, van rá képességük, akik megkapták hozzá a külső és belső arravalóságot. Nem alkalmasak reá azok, akik magukat alkalmasaknak vélik s akik szinte nyujtogatják a

nyakukat, hogy a kolomp szíjját ráakasszák. Ezt a megbízást azonban az Úr adja, ő veti reánk, ő avat föl erre a tisztségre. Az erre elhívottak a maguk idejében onnan kerülnek elő, ahonnan nem is várjuk őket: az erdő mélyéből, erdei kalyibákból, telepesek szegényes kunyhóiból, — akárcsak ez a Péter itt, — magyarázgatta Pál.

— Eleinte keskeny ösvény vezetett Péter házához, de azóta széles úttá taposták. A megfáradtaknak, megterhelteknek és kísértésben levőknek gondjuk volt erre az útra, — szólt közbe Malmgren.

— Vezette őket a szimat, amely megtalálja azt, amit keres.

— Ráösmertek arra, akire szükségük volt. Nem kellett próba-prédikációt tartania, nem kellett megszavaztatni őket...

— Miattam ugyan gondozatlanok maradtak, — hallatszott az ajtó mellől Jansson reszkető hangja. — Nehéz és keserves volt, amikor jöttek hozzám és a pokol tüze szorongatta őket lelkiismeretükben. Nem tudom, miért, de valahányszor megnyitottam szájamat az összejövetelem, nekem estek a régi bűneim mind és elfogott a magam tehetetlenségének és gyöngeségének tudata. Leginkább valahol hátul szerettem volna ülni, másra hallgatni, a legkisebb morzsaért esdeni az Úr asztaláról — én, aki olyan bűnös vagyok, amolyan istentelen, vén, hirhedt muzsikus, aki valamennyi...

Olyan megindultság vett rajta erőt, hogy el kellett hallgatnia.

— S mégis eljöttek hozzád Mieslahtiba és nálad keresték azt, amire szükségük volt, — szólt Malmgren nyájasan, mintegy vigasztalólag.

— Nyomorultak jöttek a nyomorulthoz, — tette hozzá Niskanen, akinek különben az volt a szokása, hogy ült, figyelt s engedte, hogy Pál beszéljen.

— A jók, a gazdagok nem segíthettek rajtuk. A jók és a gazdagok csak parancsolnak és rendelkeznek, a nyomorultak azonban leereszkednek a nyomorultakhoz, fölemelik, hordozzák a bűnösöket, ha kell, be is szennyezik magukat velük, ha kell, be is kötik őket, költenek is rájuk, mint azt az irgalmas szamaritánus cselekedte. Csak ellenkezzél, Péter, az Úr mégis megragad és elővonszol, hogy tápláld a szegényeket és éhezőket! Csak menekülj, menj, amerre látsz, ők mégis megkeresnek, elvisznek, elhurcolnak összejöveteleikre és odaültetnek az asztalfőre! — szólt Pál.

Az elindulás és az elválás barátok között mindig nehéz, ha napokon át együtt voltak, együtt épültek, elbeszélgettek, megnyi-

tották egymás előtt a szívüket. De most a szokottnál is nehezebben esett a búcsúzkodás. Valahogy úgy tetszett nekik, mintha egyszer-mindenkorra elválnának, mintha soha többé nem találkozhatnának egymással. A háziasszony szemében könny csillogott az egész reggelen át és maga a patikárius is komoly, szomorú, kevés beszédű volt.

— Jaj, jaj, — panaszkodott az asszony, amikor kevéssel az indulás előtt befordult a szobába, — hát elmentek? Pedig nekem még annyi beszélni valóm volna veletek...

— Arra is maradjon valami, hogy az Úrral beszéld meg! — felelt Pál.

— Igaz, tökéletesen igaz, de amikor olyan bizodalommal telik meg az ember szíve, ha kegyelmed itt van, hogy akár meg is merne halni. Sokszor elgondoltam, hogy mikép lenne, ha az Úr akkor hívna haza, a nagy nap akkor virradna rám, amikor Pál itt van. Elismerem, jórészt gyerekeség az ilyesmi s az egész gondolat alighanem a hitelenségemben gyökerezik mindenestül, — tört elő az asszonyból, miközben a szemét törülgette.

— Pál számára közelebb van az elköltözés, mint a patikáriusné asszony számára. Attól fogva hogy a ló megrúgott, el nem hallgat a szívemben a halálra figyelmeztető szó. Mert a rúgás helye sajog, fáj valahányszor időváltozás közeledik. A kaszás ember már nagyon körülöttem settenkedik...

— De Pálnak jobban áll a szénája, a hite elevenebb és így az egész élete másforma, — vetette ellen az asszony mosolyogva, fölcsillanó szemmel.

— Akkor látom, milyen az életem, ha megint hazakerülök. Ott már vár a mester, hogy kiadja a fizetésemet...

— Ha az ember olyan keveset tud a másikról, azt hiszi, az ő dolga áll a legrosszabbul. Mert, lám, az ilyen ünnepi idők után azt véli az ember, hogy közelebb jutott az Úrhoz s jobban megismerte. De azután lassan-lassan újra föléléd az ó-ember, a szív megbelik a hétköznap dolgaival és a hallott jó tanítások feledésbe merülnek. Pedig rajta vagyok, hogy megőrizzem azt, amit Pál mondott, egy-egy szavát valósággal belekovácsolom az emlékezetembe, hogy győzzem a harcot hűséggel és erővel.

Ott állt az asszony s olyan tehetetlennek és reményvesztettnek látszott, mintha Pál elmentével mindaz eltávoznék tőle, ami szükséges és drága számára.

— Az uram sokkal szorgalmasabban olvassa a bibliát, mint én, — folytatta. — Nap-nap mellett figyelmeztet, hogy ne gyötör-

jem magam a Márta módján. Gondolj reám az Úr előtt való imádságaidban!

Mintha most az elváláskor el akarta volna mondani Pálnak minden gondját és bánatát, mintha most ebben a pillanatban helyre akarta volna hozni azt, amit eddig elmulasztott.

— Mindannak semmivé kell lennie, amit Pál mondott. Amit mi gyűjtünk, annak el kell fogyatkoznia, mint ahogy ott a pusztában is minden nap elfogyatkozott a nép mannája s az Úr minden nap újat adott neki. Ha érzed, hogy a lelked szegény, a szíved elvilágiasodott, ne futkoss szorongva ide-oda, hanem vedd magad úgy, ahogy vagy, a te irgalmas Urad elé, tárd föl előtte szükségedet, panaszold el neki nyomorúságodat! S ha nem felel is neked, fölfogja ügyedet s nyitva lesz számodra az út a kegyelem székéhez. S legyen is nyitva állandóan! Nyomorúsága és szegénysége ne idegenítse el az Úrtól a bűnöst! Csak ne keress olyasvalamit az Úr útján, ami ínyedet csiklandozza! Kereszt útja ez; vad rengetegen át, köves, rögös talajon visz a vándorlásod.

Úgy beszélt Pál, mint atya a gyermekéhez, szelíden, melegen. Szeme sarkából kicsordult a könny és a hangjában volt valami, ami különösképen közel férközött az ember szívéhez.

— Énekeljen még a háziasszonyunk valamit útravalóul nekünk! — szólalt meg Pál kérő hangon és megállt a nagy szoba küszöbén.

Amikor a zene elhallgatott, Pál és Niskanen beleültek a szánba.

— Legyen gondotok a gyöngékre, hogy el ne tévelyedjenek! — kiáltotta vissza Pál barátainak, amint kifordultak a kapun.

A keresztútról még hallatszott az elkanyarodó szán nyikorkorgását, de azután megint csönd lett, úgyhogy nem hallatszott egyéb, csak az Ámmä vízesésének zúgása valahonnan a közelből.

KESERGÉS ÉS UJJONGÁS.

— Ez a te nyájad itt. Gondjukat kell viselned pásztorként a fölébredteknek, hiszen közelebb vannak hozzád, mint hozzám. De te tárva-nyitva hagyta a kaput és a kerítésre sem volt gondod. Így aztán betörték földedre a disznók, az orrukkal összevissza túrták, mint ahogy azt másfelé is teszik s most meglátszik a garázdálkodásuk nyoma mindenütt. A föld színe tele föltúrt göröngyökkel, a fák töve lerágva, a gyökerek mind meztelenek, a talaj összevissza tiporva, alom, takarmány, szemét mindenfelé. Szakasztott ilyen most ez a te területed. Miért nem tartottad szemmel ezt a Lyttikäinent? Egyre csak azt hajtod, hogy majd visszakerülnek az igaz útra, majd abbahagyják a tévelygést, hogy addig semmisem segíthet rajtuk, amíg maguk nem eszmélnek rá megtévelyedésükre. Ugyan ki az, aki megismerte a maga eltévelyedett voltát, míg el nem jött az Úr és rá nem világított tévelygő útjára? Akit az Úr küld, az menjen! Te is menj Kiuruvesibe, hozd rendbe a kerítést, zárd be a kaput s kergesd ki a disznókat a földedről! Én most Pyhäjärvibe megyek, hogy az ylivieskai pappal beszéljek.

Útban voltak Kiuruvesi felé. Hol egy hegyháton, hol egy félszigeten kellett átkelniök. Majd csónakon, majd kocsiháton jutottak tovább. Pál az egész úton rosszkedvű volt s egyre csak fedette Niskanent, akár úton voltak, akár megállapodtak valahol.

— Jobban ismerted ezt az embert, mint én s mégis engedted, hogy Iisalmiban nagyra növekedjék a maga teljes megbízhatatlanságában, engedted, hogy aztán idetelepedjék Kiuruvesibe s megrontsa a gyermekeket és ifjakat. Hiszen voltak hasonló esetek eddig is s rendet lehetett mégis teremteni, de itt különösképen elhatalmasodott a gonosz. Karjalában és Kainuuban még megmaradtak lelkieknek, de itt végkép odaadták magukat a test uralma alá.

Niskanen megpróbálta védeni magát, amennyire tőle telt. Saját lelkiismerete azt tartotta, hogy ártatlan. Időről-időre elment ő Kiuruvesibe, olykor egyedül, olykor unokatestvérével, Niskanen Vilmostal. Beszéltek, intettek, könyörögtek, de eddig minden hiábavaló volt. Most már rákaptak ezek az emberek titkos összejövetelekre tartására s ezeken aztán olyan kegyességet gyakoroltak, amely felől mindenféle szóbeszéd terjedezett a környéken.

— Iisalmiban még egészen jóindulatú ember volt, semmiben sem különbözött a többi fölébredtől. Mi homályosíthatta el ennek az embernek a világosságát és bölcsességét? A kevélység, a dicsőség kívánása, a testi vágy, vagy a természetes embernek más valamilyen fölülkerekedése? — kérdezte Niskanen csöndesen.

— Mind a kettő: a lelki kevélység is, meg az érzékiség is. A kettő sokkal közelebb van egymáshoz, mint az emberek általában gondolják. Először magasra törsz, aztán onnan bukol alá annál mélyebbre, undok posványba, a legförtelmesebbikbe és estedben másokat is magaddal rántasz.

— De hogyan lehetséges, hogy ilyen bűnökben fetrengjen az, akit az Úr egyszer már fölébresztett és tulajdon szentséges hívásával elhívott? — kérdezte tovább Niskanen.

Megtelepedtek az irtásföld szélén s megpihentek a két kövön, a Lapinsalóba vezető út két oldalán.

— Úgy, hogy megitatják és megrészegítik, érzélgős és tökéletlen beszédekkel fölbíztatják. Régi bűn ez itt, pap kezdte valamikor, valami Akerman nevezetű, vagy hogy is hívták. Lyytikäinen aztán ezen a kitaposott úton indulhatott tovább s ezen halad jól fölhasználva a maga nem akármilyen talentumait.

— Hogy mire képes, azt már Iisalmiban megmutatta s azt hallja az ember, hogy a talentumai azóta csak megnövekedtek, — szólt közbe Niskanen.

— A fölébredt emberek nagyon hajlandók az érzelgősségre, — folytatta Pál. — Kísértés ez mindenki számára, aki szól hozzájuk, kísértés számomra is, mások számára is. Pedig az érzelmek veszedelmesek. Jön a sátán és az érzelmekbe testi indulatot és érzéki csalódást kever. S ez az elbukás kezdete. Nem is tudod, észre sem veszed, hogy lelki bánatod és örömed, a Krisztus szeretetében való gyönyörködésed átváltozik a természetes ember szeretetévé. Ha már most kedélyedet az érzelmek hullámoztatják, természetes embered tobzódik a lelkiekben, azt hiszed, erős vagy, pedig gyöngye vagy rá, hogy az Úr harcosa légy.

— Amikor Iisalmiban lakott, még nem kapott volt rá az

italra. Ezt is itt tanulta, — szólt közbe Niskanen, mintegy menetetve magát s a maga tájékozatlanságát azok felől a dolgok felől, amelyek az utóbbi időben Kiuruvesiben történtek.

— Ezek mind együvé tartoznak; egy nemzetségből valók ezek a bűnök valamennyien. Ugyanabból a gyökérből és magból támad valamennyi, — folytatta Pál. — Ha cselekedni kezded az egyiket, már a másik is kiveti rád a hálót. Az ilyen bűnök sohasem járnak egymagukban, hanem csapatostul. Lyttikäinen már megítéltetett, de a többi nyomorult, megtévelyedett fölbredt felé még csak közeledik az ítélet. Azért megyünk oda, hogy elfordítsuk róluk.

— Hogyan fordíthatnók el? Mit tehetsz te? — kérdezte Niskanen csodálkozva, nevetve, fölütve a fejét.

— Mi semmit sem tehetünk, — sem te, sem én, — de eljöhet közénk az, aki nálunknál hatalmasabb. S ezt kell tőle kérnünk ma este, mielőtt elmennénk az összejövetelre. Van ott rajtunk kívül még sok gyötrődő lélek, akik éjjel-nappal odaviszik az eltévelyedettek ügyét a kegyelem széke elé.

— Vannak s az utóbbi időben egyre jobban megnövekedett a számuk. Vilmos is járt ott, együtt is elmentünk, — jegyezte meg Niskanen már kissé derültebben, az iménti szemrehányás után nekibátorodva.

— Hát így telik el az életem, harc és küzdelem között, a gyülekezeten belül a hamis atyafiakkal, rajta kívül az istentelen világgal viaskodva? — fakadt Pál hangos panaszra s nehézkesen kelt fel a kőről, amelyen ült.

Az út hátralevő részét szótlánul tette meg, kissé elhagyva Niskanent, fáradt, lankadt tekintettel, olyan görnyedten, mintha nehéz terhet cipelne. Niskanen nem mert megszólalni, már nem mondott, nem kérdezett semmit, hátramaradt s csöndesen, gondolataiba mélyedve ment az úton. Amikor most az imént szemben ült vele Pál az útszéli kövön, észrevette, hogy milyen hirtelen változás ment rajta végbe. Mintha valami különös, nyomasztó teher szakadt volna a vállára, amit most már hordoznia kell, mintha az arca valami sajátságos, halvány, szürke színt öltött volna... Amint a hegyoldalon föltűnt Pikkarainen tanyája, látta, hogy Pál jobbfelé letér az útról s egy keskeny ösvényen megy tovább.

Megint az a gond és szorongás fogta el Pál lelkét, amely eddig is gyakorta melléje szegődött Sokáig ült a kövön, amelyre letelepedett, tarisznyájára támaszkodva. Majd csöndesen magában panaszkodott, majd egy-egy hangos jajban gyakran ki is tört

belőle a fájdalom. Mintha a fölébredtek ügye itt az ő ügye lett volna, akár jóra, akár rosszra fordul, mintha az eltévelyedetteknek és elesetteknek a bűnei mind az ő bűnei volnának... Már ifjúkorának napjaiban járt ezen a vidéken, látta itt az Úr nagy cselekedeteit és barátaival együtt örvendezett nekik. Niskanen mindig eljött Nilsjöbe és hírt hozott az újabb ébredésekről, arról, hogy mire ment az Úr, milyen úton-módon nyitotta meg a bűnös szívek zárát. S most, íme, ilyen nagy lett itt a romlás; egymást éri az eltévelyedés, az elbukás, a gyalázat, a megszegyenítés és szinte hallatszik az ördög hangos, gúnyos kacagása. Most érti csak igazán, milyen súllyal nehezdedhetett rá az élet Urára az egész világ vétke és bűne!

S most itt ő teremtsen rendet! De vajjon alkalmas-e erre ő, akinek a saját életében sincs minden rendben? Mitévő legyen? Megvesszőzze őket, az istenteleneket fenyegető ítéletet hirdesse nekik nyilván, úgy beszéljen hozzájuk, hogy a ház falai is beletendüljenek, vagy alászálljon hozzájuk s fölemelje a bűnös, elesett népet? Csak el tudná venni az erőt, hogy győzze türelemmel, tudja hordozni őket, tudja inteni őket a Krisztus szeretetében, csak el tudná venni az erre való igaz világosságot és bölcseséget! Saját magára kell gondolnia, tulajdon bűneire kell emlékeznie, arra, hogy mikép mentette meg az Úr s milyen hosszútűréssel vezette élete útján!

Térdre borult a kő mellett, fejét ráfektette s imádkozott, segítségért kiáltott az Úrhoz, aki eddig is minden nehéz dologban megsegítette.

Amikor fölkelt, látta, hogy néhány férfi lopózik arra félénken, szégyenlősen.

— Mit csináltok ti errefelé? — kérdezte tőlük, de feleletüket be sem várva elindult velük egy irányban a tanya felé.

A szántóföld oldaláról, a házból szép, élénk ének hallatszott. Itt Kiuruvesiben jobb volt az ének, mint másfelé, de most mintha még elevebb, erőteljesebb, szívbe markolóbb lett volna, úgyhogy néhányszor megállt az úton és elhallgatta.

Honnan került ez a lélek és erő az énekükbe? Ez nem holtaknak, hanem élőknek az éneke. Mintha ott mégis olyanok énekelnének, akik őszintén bánják a bűnüket, akik most ébredtek föl a bűn álmából s még az első szeretet tüze ég bennük. Valami különös, szinte félelmetes érzés fogta el, amint az éneklő gyülekezet felé közeledett, olyan érzés, amilyent még eddig nem tapasztalt. Ép új énekbe kezdtek, amikor kinyitotta az ajtót s hallotta, amint énekeltek:

Én Jézusom, igaz Uram,
 Te meghaltál én értem
 S én, lásd, ezt tudva, botoran:
 Igaz vagyok, ítéltem.
 Most látom, mit vétett szivem
 Kevély hitetlenségiben:
 Most látom bűnös voltom.

Nagy mostan az én bánatom:
 Fenyeged az ítélet;
 Uramat meg nem láthatom,
 Elébe el nem érek.
 Te bűnöm eltörölheted:
 Óh, permetezd rám véredek,
 Könyörülj rajtam, Jézus!

Betette az ajtót és átment a tornácból nyíló szobácskába. Valami mozgott annak a sarkában s zokogás, elfojtott sírás hangzott onnan. Amikor fölakasztotta kabátját a fogasra, észrevette, hogy egy fiatal leány imádkozik a sarokban térdre borulva. De már ki is fordult a szobácskából, belépett a nagy szobába és az asztal felé igyekezett azon a keskeny folyosón keresztül, amelyet az embertömegben nyitva hagytak. Megállt az asztalfőn, körülnézett, komoly, szomorú, fájdalmas tekintetét végigjártatta egy pillanatig a padsorokon, amikor egyszerre csak elhallgatott az ének és ugyanolyan sírásba és zokogásba csapott át, mint a leányé a szobában. Erre kiegyenesedett, kezét kiterjesztette és megszólalt:

— Ma este itt arról kell beszélnem nektek, ami felől az Úr parancsolta, hogy megmondjam. Mialatt idejöttem, már jónéhányszor készre fütöttem számotokra a poklot, hogy ne maradjon más tennivaló, mint belevetni a lelketeket és a testeteket. Az Úrban azonban más indulat lakozott és lakozik, mint az irgalmatlan, bűnös emberben, olyan indulat, amely azt akarja, hogy vigasztaljalak benneteket, szelíden szóljak hozzátok és bekötözöm azokat a sebeket, amelyeket a bűn ütött lelketeken. Prófétáinak is azt parancsolta egykor az Úr, hogy vigasztalják népét, szóljanak szelíden és lágyan Jeruzsálemhez és hirdessék neki hangosan, hogy a háborúság ideje véget ért, hogy gonosz cselekedetei eltöröltettek s a nép, a bűnös, elvetett nép kétszeres áldást kap az Úr kezéből. Az Úr benneteket mindnyájatokat fölébresztett a bűn álmából és Fiáért, a Krisztusért megkönyörült rajtatok. Új útra, az élet útjára vezetett benneteket és új bölcseséget

adott nektek és gyermekeiteknek, amelyet a lelke üdvösségével nem törődő világ nem ismer. S noha ti itt keménynyakú nép voltatok, amely a maga gyönyörűségét kereste, a maga útjára tért s amelynek nem kellett a kereszt útja, az Úr mégis meg akarja újítani veletek való szövetségét, újra kezdi munkáját, elfeledi, megbocsátja bűneiteket s eltörli skárlátpiros vétkeiteket. Ilyen módon eljut a bűnös oda, hogy szégyelli a maga gonoszságát és elálmélkodik a kegyelmen, amely még az olyan eben is megkönyörül, amelyből elszállt a pára. Ti is letértetek az erdei ösvényre, ahelyett, hogy Isten országának maga az Úr által mutatott országútján haladtatok volna. De most visszakerültök reá bűnbánat és igaz megtérés által. Ezért kell ma este hálát adnunk az Úrnak, valamint azért is, hogy a nyáj nem züllött szét végkép, hanem újra együtt van, némelyek épen, némelyek, igaz, farkasok- és egyéb vadállatoktól megtépve, megszagatva...

Még folytatta. Szava egyre tüzesebb lett, magával ragadta egész valóját, mindvégig növekedett erőteljességben. Milyen szép is volt egész alakja, amint ott állt az alkonyi szürkületbe merülő szobában, mögötte a fekete, kormos fal s hosszú, ősz haja vállára omlott!

Az egész gyülekezet olyan lesujtottan ült a helyén, mint a megdőlt vetés, némelyek a padok mentén, vagy a sarkokban térdre borultak, némelyek meggörnyedve, szinte ráborulva az előttük ülőkre, kezükbe temették arcukat. Kiáltozás, hangos sírás, esztelen beszéd nem hallatszott, mint ennekelőtte gyakran; zokogást, halkán felcsukló vagy máris elhalkuló sírást lehetett csupán hallani a padok közül. Pál egy darabig még szótlannul állt a helyén és nézte a gyülekezetet. Csak amikor belekezdtek az énekbe, ült le az asztal mögé a padra, de azonnal kiment, amint az ének véget ért.

— Most aztán óvakodjatok attól, hogy kéjelegjetez abban az érzésben, amelyet az Úr most újra megtapasztaltatott veletek. Arra legyen gondotok, hogy megtört szív és alázatos, szegény lélek lakozzék bennetek, amely nem engedi, hogy elbizakodottan újra fölemeljétek fejeteket, — mondta Pál a szobácskában a házigazdának és a többieknek, akik még ottmaradtak.

Ez alkalommal senkinek sem volt beszélni, mondani, kérdezni valója, mint ennekelőtte mindig szokott lenni. Mindnyájan komolyan, gondolkozva ültek helyükön a fal mentén. Az iménti hangulat még egyre hatalmában tartotta őket.

— Neked, Lőrinc, itt kell maradnod és folytatnod kell ott, ahol én abbahagytam. Torlaszold el a réseket és a kapukat,

hozd rendbe a sövényt, nehogy betörjenek a disznók a szántóföldre, — a te szántóföldre az onnan kívülről valók.

— De amikor én nem értek az ilyesmihez, amikor nincs hozzávaló erőm, — védekezett Niskanen.

— Te mondd ezt? Te, aki minden könyvet elolvastál, jót, rosszat egyaránt? Te, aki forgatod a mennyet és a földet? Mert ez a Lőrinc, tudjátok, azt vitatja, hogy a föld forog és a nap egy helyben áll. De az ilyen dologban az ember bizony elvétí az igazságot, — mondta Pál nevetve.

— Az meglehet, de más dologban megtalálja az ember a maga útját és él a maga módja szerint, — szólt közbe Niskanen és maga is nevetett.

— Él a maga módja szerint, hogy azután megint föleszméljen és az Úr felé igyekezzék, hogy ha elesett, megint talpra álljon. Mint ahogy te is mindig azt mondd, Lőrinc, hogy megint elesetél, de nem igen beszélsz arról, hogy talpra álltál volna.

Ami Pál Niskanennek mondott, neki mondta ugyan, de másokra is értette.

Már indulóban volt, vállán a tarisznyával, amikor kezét az ajtókilincsen tartva megfordult és így szólt:

— Mennem kell, hogy megint próbaprédikációt tartsak. Azt hallom, hogy Ylivieska papja nagyon tudós ember és finom szimatja van...

Malmberg ugyanis a tavasz és a nyár folyamán egyre bízta Pált, hogy kerüljön el feléjük a Pohjanmaa vidékére, ahol találkozhatnék Lagusszal. «Nincs valami jó véleménnyel felőletek, savoiak felől s egyre azt hajtogatja, hogy nem lehet megbízni bennetek» — írta legutolsó levelében. Lagus most ellátogatott Pyhäjärvibe s ott kellett találkozniok, hogy Lagus hallhassa és megismerhesse Pált, Pál viszont Lagust, «hogy egybeolvad hassanak ugyanannak a léleknek az egységében, hogy Savo és Pohjanmaa kezét nyujtsanak egymásnak abban a dologban, amelyet mindnyájan mindenkifölött a szívükön hordanak», — írta Malmberg ugyanabban a levelében.

Pál a maga részéről szintén régóta vágyott már arra, hogy találkozzék Lagusszal, a nivalai pap tanítómesterével és lelki atyjával, Vieska híres, nagytehetségű lelkipásztorával, akiről már annyit hallott Pyhäjärviben és Kiuruvesiben. Ha igaz lélek hajtja s csakugyan az Úr szolgálatában forgolódik, úgy lesz az, mint ahogy Nivala papjával történt: elébe jön s az egyazon lélek és indulat menten megteremti a barátságot közöttük. — Oly csodálatos volt számára a nivalai papnak az a visszafordulása akkor

pünkösöd estéjén és együttes térdre borulásuk ott Iso-Niemiben, hogy most is, mint azóta gyakran, hosszasan elgondolkozott rajta.

Amikor szombat este megérkezett Pyhjärvibe — vele jött Pikkarainen gazda, — már várták a fölébredtek. Saját kis összejöveteli helyiségük volt a templom mellett. A messziről templomba jövők szállásául és összejöveteli helyiségül építették még akkor, amikor az első lelkesedés tüze égett bennük.

— Itt a szegények is megmutatták, hogy gazdagok, — szólt Pál a gyülekezőkhöz még az összejövetel kezdete előtt, miközben körülhordozta tekintetét a helyiség falain. — Ugyan hogy tudátok megépíteni ezt a házat?

— Úgy, ahogy azok építenek, akiknek semmijük sincs, de mégis mindenük van, — felelte valaki.

— Gyúlt a hozzávaló attól fogva, hogy te, Pál, itt jártál és az Úr tüzét föllesztetted, — toldotta meg a másik a feleletet.

— Néha este még nem tudtuk, honnan vesszük azt, amire reggel szükségünk lesz, de rövid időn belül mégis megvolt mindenünk. Összegyűlt a gerenda, a moha, a zsinvely; akadt dologhoz látó férfi és asszony, akinek pedig pénze volt, az pénzt adott. Úgy van az, hogy ahol egyszer fölébred az ember, ott még a lovak is fölébrednek, — magyarázta valaki a gyülekezők közül.

— Közöttünk még kevés az olyan, aki kész volna mindent megosztani másokkal. Nivalában bezzeg ilyenekkel telik meg összejövetel idején a nagy szoba. Hamarosan ki is kell bővíteniök a helyiségüket, — jegyezte meg valaki, aki az ajtó nyílásában állott.

Olyan jól esett Pálnak, hogy ő is Nivala papjára gondolhattott, az ottani fölébredtekre, azoknak nagy összejöveteli helyiségére s már nem is hallotta azt, amit a körülötte ülő férfiak még lassan, komolyan elmondtak a gyülekezeti ház építésének fáradságos munkája közben szerzett tapasztalataikból.

— A világ gyermekei, ha erre jöttek, nyakukat nyujtogatták, csodálkozva, haragosan mindent szemügyre vettek föl a tetőig s közben káromkodtak egyet-egyet.

— Gonoszságukban most már arra vetemedtek, hogy vasárnap esténként táncmulatságot rendeznek itt a szomszédban s így akarják megzavarni az épülésünket, így állnak bosszút rajtunk és visznek kísértésbe bennünket.

— Így van ez rendjén! Csak rúgódozzanak az ösztöke ellen, annál hamarabb fölébrednek, — szólalt meg Pál, fölriadva gondolataiból.

Az összejövetelt csak akkor kezdték meg, amikor megérkeztek a papok, Lagus és Leselius. Énekeltek egyet, majd másodikat,

harmadikat is és arra vártak, hogy a papok beszéljenek. Végre Pál fölállt, udvariasan meghajolt Lagus felé és azzal visszaült megint a helyére. Volt a lényében valami előkelő, nyugodt és igénytelen vonás, valami olyan sajátosság, ami fölébresztette a figyelmet és vonzotta az embert. Amikor még egy éneket elénekelték, Pál odament a papokhoz és megkérte őket, hogy beszéljenek.

— Ma este a vendégünk beszéljen, mi majd holnap beszélünk, — felelt Lagus nyájasan és biccentett egyet a fejével.

— Csak beszéljen Pál, hiszen arra várnak, — tette hozzá Lescelius, Pyhäjärvi papja, bizalmas hangon.

— Nos, ha úgy akarjátok, — szólt erre Pál és a padok között az ajtó mellett levő helyére igyekezett, ahol előbb ült.

Még elénekelték Pál énekét

Uram, bízom tebenned:
Halld meg kérő szavam!
Jobbod buknom nem enged,
Segít hatalmasan.
Te Fiadért,
Ki onta vért
Értem nehéz tusában,
Ha jó vihar,
Vagy bármi baj,
Te légy a sziklaváram!

Most is, mint más alkalommal, komolyság, feszült figyelem és csöndes megindultság lett úrrá a gyülekezeten az ének alatt,

Lagus úgy ült az asztal mögött, mint aki csupa fül, úgy hallgatta, mit mond Pál és figyelte, hogyan mondja. Minden olyan új, üde, kézzel fogható volt a számára, olyan világos és egyszerű, olyan alázatos és igénytelen, hogy azt kellett mondania, ilyet még sohasem hallott. Hogy megmagyarázta ez az ember, melyek az élet útjának veszedelmes helyei, hogy megmutatta azokat az elágazásokat és elkanyarodó tévútakat, amelyek levezetnek róla! Milyen erővel kényszeríti porba és hamuba a bűnös embert a szent és igaz Isten előtt s hogy fölragyogtatja előtte aztán a kegyelemnek és a bűnbocsátnak ajándékát! Sebeket üt és sebeket kötöz, lesújt és fölemel, ledönti és szétveri mindazt, amiben az ember bizakodhatnék, amire támaszkodhatnék, hogy egyedül az Úr karjai közé vesse magát és egyedül az ő igazságának oltalmában reménykedjék az ítélet napján!

S ő ezzel az emberrel szemben bizalmatlankodott és nem átgondolta, hogy róla Malmberg előtt már eleve mindig rosszat beszéljen! Megérezte egyszerre mind azt is, hogy mindaz, amit eddig beszélt és hirdetett, milyen jelentéktelen, bizonytalan, homályos ehhez képest. Mégis csak igaz volt, amit Malmberg mondott: urak akartak ők lenni valamennyien. Az evangéliumot olyan magasra tartották, hogy a szegény bűnös el nem érhetette. Pedig a lelke mindig az után szomjúhozott, hogy így szolgálhasson, mint ez a Pál! De hiába kereste, nem találta meg a maga prédikációiban azt, amit most nála megtalált s így nem is tudta azt másoknak sem nyújtani... Most már megértette, mi az, ami Malmberget és a nivalai fölébredteket olyan lelkesedéssel töltötte el Pál iránt.

Az egész gyülekezet — mintha csak egy ember lett volna — rázendített az éneke Pál beszéde után. Mintha maga a ház is megmozdult volna, mintha egy hatalmas kéz minden egyes embert megragadott és magasra emelt volna, úgy érezte mindenki. Lagus és Lescelius is lelkesen, tele tüdővel együtt énekeltek a gyülekezettel, közben-közben egymásra tekintettek s egy-egy kicsorduló könnyet töröltek le orcájukról.

Az ének végeztével újra odament Pál a papokhoz és megújította kérését.

— Ahol kegyelmed beszélt, Pál, ott nem illenék, hogy én előlépjek és folytassam. Nem bíztam kegyelmedben, gyanakodtam. — Ez nagy bűn volt. — Bocsásson meg nekem!

S Lagus megragadta Pál kezét, hosszasan szorongatta és aláztos, meghódoló tekintettel nézett szemébe.

Az összejövetel szétszólása után néhány még ott maradt a fölébredtek közül Pál és a papok körül.

— Ketten indultunk el hazuról, de Niskanen Kiuruvesiben maradt, — ő az én régi barátom, aki mindig velem jár, — beszélte Pál, amikor már ingújjra vetkőzve, mezítláb ült az asztal mellett a padon.

— Én is ép kérdezni akarom, hol van Niskanen. Mintha hiányoznék valaki... — szólt Lescelius jóakarató hangon.

— Kiuruvesiben a rég fölébredtek is át kezdtek ugrálni a kerítésen, némelyek durva bűnökbe estek, némelyek lépre mentek, amikor mindenféle tévelygés, a keresztyénség mindenféle torz formája kezdett közöttük lábra kapni. Így hát ott hagytam Niskanent, hogy csináljon kerítést, — jó tövises kerítést. Az különben is az ő területe ott.

Jöjj, királyom, Jézusom . . .

Finn népdal. — Br. Podmaniczky Pál.

Finn népdal.

1. Jöjj, ki - rá - lyom, Jé - zu - som: Szi - vem, í - me meg - nyi - tom.

1. A go - nosz - tól óvj te meg, Meg ne ront - son en - ge - met!

2. Véreddel, mely el-kifolyt, Mosd le rólam, ami folt! Élet útját megmutasd! Én meg nem találok azt.	4. Van hatalmad rá, tudom, Miveld édes Jézusom: Hit, remény és szeretet Töltse bé a szívemet!
3. Gyógyítsd meg sok nyavalyám, Enyhíts szívem bánatán, Kétség, gond, ha gyötrenek, Bíztsd nádszáhitemet!	5. A keresztet Te adod, Adj hozzá alázatot: Hordjam olyan csöndesen, Mint Te egykor, Mesterem!
6. Majd ha véget ér a harc S megpihentetni akarsz: Megragadom jobbodat S mennyországod befogad.	

A papok nevettek és jelentőségteljes tekintettel egymásra néztek.

— Vajjon mit csinál a nivalai pap? Betértél-e hozzá ide jöttödben? — kérdezte Pál Lagus felé fordulva.

— Mit csinálni? Prédikál, beszél, járja a gyülekezetét, ébreszti az alvókat az Úr ereje és Lelke által. Fiatal felesége mindenütt vele van. Ez is egy úton jár most már vele, — felelt Lagus.

— Úgy? Hát ez is fölébredt már? A rátarti Ruovesi-leányok közül való... Kemény harcba kerülhetett, míg odahajtotta fejét az iga alá...

— Úgy megváltozott, hogy rá sem ösmernél. Otthon a parókián együtt foglalkoznak a konfirmandusokkal. Az asszony tanítja a gyöngébbeket olvasni. Esténként odaállítja a karos gyertyatartót a nagy szoba asztalára s a gyermekekkel együtt énekel. Malmberg is odamegy olykor-olykor közéjük, fölolvass nekik, elbeszélget velük.

— S történnek-e ébredések a gyülekezetben? — kérdezte Pál.

— Történnek. Kivált fiatalok ébrednek föl és térnek meg seregestül. Ott az eddigi sáncok mögé már hiába veszi be magát valaki: nem védekezhetik az ige ellen. Párját ritkítja az az álomszuszék, aki a nivalai gyülekezetben még most is tovább alszik. Bizony csodálkozom, honnan veszi Malmberg az erőt ilyen munkára, — folytatta Lagus.

Pál csak nevetett magában s maga köré tekintett, mintha keresne valamit.

— A néptől kapja az erőt. Amit az ember a népnek ad, azt visszakapja a néptől — nagyobb és bőségesebb mérték szerint. Csak közel kell mennünk a néphez, le kell szállanunk a magunk uraságának magaslatáról, el kell vegyülnünk közéje épen ott, ahol a legmegátalkodottabb az Istentől való elfordulás és ott kell kezdenünk könyörületes és részvevő hangon a Krisztus szeretetéről való bizonyágtevést.

— Bizony, úgy van, — hagyta rá Lagus, — hogy nem az elévélkedett és elvadult bárány keresi meg a pásztort, hanem a pásztornak kell fölkerelkednie, hogy megkeresse a bárányt.

— S ölébe veszi, ha elfáradt, — tette hozzá Lescelius, nem is annyira azért, hogy nyomatékokot adjon Lagus szavának, mint inkább csak önkéntelenül megszólalva.

— S örömét találja benne még akkor is, ha maga már fáradt s ruháját beszennyezte a másokról rátapadt sár, — toldotta meg végül Pál.

Még sokat beszéltek s újra meg újra visszatértek arra a

dologra, amit mindnyájan szívükön hordtak. Lagus kérdezett egyet s mást, ezt-azt magyarázgatta s kifejtette egyre-másra nézve a maga gondolatait és véleményét.

Sötét volt már, amikor útnak indultak a papok.

— Ezt az estét sohasem felejem el, — szólta Lagus búcsúzás-kor és hosszasan tartotta kezében Pál kezét. — Kegyelmed, Pál, nagy örömet szerez vele nekem, ha egyszer eljön Ylivieskába.

— S holnap hova indul kegyelmed? — kérdezte Lescelius kifelé mentében.

— Niemibe megyek, Iso-Niemibe. Ott van Nivala felső végében... Hadd látom, megtanulta-e már az öreg bátya Niemiben, hogy megtömje a vendégei pipáját, — felelt Pál.

— Jól van. Bizony az embernek azt is meg kell tanulnia, hogy megossza a magát másokkal, — hallatszott Lescelius hangja már az udvarról a tornác lépcsőjéről.

Pál az összejöveteli helyiségben maradt éjszakára s vele a fölébredtek közül olyanok, akik távolabbról valók voltak. De azon az éjszakán nem sokat aludtak. Folyton akadt valaki, akinek valami kérdezni valója volt. A megfáradott elpanaszolta a maga nehézségeit, otthoni bajait és nehézségeit. Volt asszony, akit vert az ura. Volt leány, akit az édes apja el akart zavarni hazulról. Folyt a könny és áradt a panasz, de megszólalt az a fölött való öröm és álmélkodás is, hogy már nem járják a pokolba vezető utat, hogy a teher leszakadt a vállukról és a lélek sötétségét elűzte a világosság s hogy itt van Pál, Istennek az embere, aki fölnyit minden zárat és kibogoz minden szövevényt.

Amikor már a többiek aludtak is, Pál még mindig ébren volt és azon gondolkozott, ami történt.

Azt tapasztalta, hogy amit egyik kezével elvesz az Úr, azt a másikkal megint visszaadja. Szakadatlan ünnep volt ez az útja eddig, csupa győzelem és előrehaladás. Meg kellett vallania: hitetlenkedve indultam el, de most szégyelnem kell magamat és röstelkednem kell gonosz szívemnek: akadékoskodása miatt. Az út folyamán megint sorra-rendre ledöntötte az akadályokat az Úr, egyengelte az utat és adott új barátokat, mint, íme, Ylivieska papját. Milyen csodák fognak itt végbemenni, ha ilyen papok állnak munkába!

Gondolatai messze előre siettek.

Valamikor ez a nép itt fölébredt nép lesz, — az Úr népe. S ő még láthatja ezeket az időket, még mielőtt meghal. A papok egyek lesznek a nép fiaival, ugyanazokon a padokon ülve vele együtt épülnek az ígén, ugyanazokon az összejöveteleken, mint

bűnösök, akik ugyanaz alá ítélet alá vettettek, mint a nép fiai.

Reggel, a reggeli istentisztelet után indult útnak és még aznap este megérkezett Iso-Niemibe.

— Hallod-e, Mátyás? — kiáltott az udvarról a tornácra, ahol ott állt a gazda és nyugodtan nézte a vendég jöttét. — Jöszte ide, vezesd a lovamat az istállóba és rakd elé a legjobb takarmányt, amit a földed termett! Te ennekelőtte meg nem tömte azoknak a vendégeidnek a pipáját, akik lelki dolgokban jártak. De most minden megváltozott. Most ez a tanya fölébredt ember tanyája. Itt most összejöveteleket tartanak, épülnek az ígén és jó barátságban vannak a papokkal. Rossz szokás az errefelé a Pohjanmaa vidékén, hogy a gazda mord képei csak a falat támogatja s csak nézi, hogy a vendég betalál-e a kapun át az udvarra. Most is, mit akarsz, Mátyás? — Azt akarod, hogy megforduljak?

S Pál már ki is kapta a gyepplőszárat a szolgálgeény kezéből, amikor Mátyás gazda végre futni, sietni kezdett, hogy fogadja vendégét s kifogja lovát.

— Térj meg, légy más emberré: ezt kell neked prédikálni ebben a dologban is, meg másban is. Csak eljőnnél egyszer Savóba! Ott nálunk minden készen várja a vendéget: mindenféle ízes, zsíros falat, pecsenye meg sütemény. A nyírfahéj-tartó tele dohánynyal, minden estére fürdő, jó, meleg fürdőház, hogy csak úgy ontja a gőzt, hozzá jó, friss nyírfagally, hogy a fürdőben kedvedre vesszőzhess magad. Mindehhez szíves szó, naphosszat való szolgálat körülötted, — tréfákozott Pál az udvaron, majd fürge léptekkel elindult a gazda után.

— Majd sor kerül erre is, — ne türelmetlenkedjél! Most hajtottál be az udvarba s már forróra fűtve várjon a fürdőház, hozzá még — vasárnap este, — felelt Mátyás gazda ugyanolyan tréfákozó hangon.

Jó barátok fogadták már mindenfelé a tanyákon, így hát megengedhette magának Pál az ilyenfajta tréfákozást. Itt ezen a tanyán barátai voltak attól fogva, hogy akkor pünkösöd éjszakáján együtt virrasztottak és a pappal, Malmberggel együtt a Lélek egységében térdre borultak Isten színe előtt.

— Ébrednek-e errefelé a bűnösök? — kérdezte Pál, amikor a hátsó szobában fáradtan leroskadt egy székre.

— Bizony ébrednek. S most ébrednek csak igazában... Az utóbbi időben seregestül ébrednek, — egész tanyák népe az utolsó emberig. De az ébresztőjük is buzgó ember ám! Saját szájából hallhatod, ha majd idejön. Más ember nem igen tudja neked azt úgy elmondani...

— S mit szól hozzá a világ? Hagyja, hogy a megátalkodott bűnösök fölébredjenek, elhagyják a régi legelőt, vagy ellene szegül? — tudakolta Pál.

— Ellene szegülni ellene szegül, de mit tehet az ellen, aki hatalmasabb nálánál? Kénytelen elnézni és elhallgatni azt, ami történik. Legfeljebb nyelhet egyet mérgében.

— S a lelkipásztorotok egyre járja a gyülekezetet? — tudakozta tovább Pál.

— Keresztül-kásul járja a feleségével együtt s kétkerekű kocsiukon hátul mindig ott van egy jókora kosár könyv. Ime, itt van egy csomó azokból az új könyvekből, amelyeket tőlük vásároltam.

Azzal kidöntött a gazda egy faháncs-kosárból egy halom könyvet az asztalra. Ott volt Arndtnak «Az igaz keresztyénségről írott négy könyve», a «Kiáltó szó», a «Rejtett élet», a «Baráti intelem», a «Bűnbánók tanácsadója».

— Akad ezekből majd minden tanyán, — már a világ gyermekei is kezdik vásárolni őket, — folytatta a gazda.

— Már azok is vásárolják őket... A feleségével jár-ke! — mondogatta magában Pál örömmel és álmétkodva.

— Milyen világ lesz ebben a gyülekezetben jövőre vagy néhány év múlva, ha így mennek tovább a dolgok! — szólalt meg valaki a tanya fiatalabb férfiebertei közül.

— Olyan, hogy a nagy ünnepeket nem fogja verekedés, tánc, tivornya és egyéb bűnös garázdálkodás megrontani, — felelt a gazda.

— De majd új bűnök harapóznak el a régiék helyébe, kártyajáték s más egyéb, — vetette közbe valaki.

— Nem ébred föl az egész gyülekezet. A világ számára is kell maradnia valaminek. Mert ki üldöznél, gúnyolná, rágalmazná különben az igaz embereket? Ha békén hagynák a fölébredteket, újra elaludnának, — magyarázta Pál.

— Pedig most úgy mutatkozik, mintha valamennyien fölébrednének. A bűn és az istentelenség mintha végkép megvert ellenfelek volnának. Ott a szomszédságban is rákezdték az éneklésre és reggeltől estig énekelnek, — erősítette a gazda bizonyossággal teli hangon.

— Csak az veszedelmes, hogy így ébrednek föl: csapatostul, egy-egy tanya mindenestül. Majd aztán visszaszökösnek a világba, ha a szívüket most betöltő kellemes érzések elmúlnak. Akik most nagy sebbel-lobbal futnak az összejevetelekre, azok nem léptek rá mindnyájan az élet útjára, nem mentek át mindnyájan a szoros kapun, — szólt Pál.

— De amikor olyan papunk van, aki nem bocsátja el, erősen fogja, ha kell, újra megkeresi, szavával újra megszelidíti azokat, akik elvadultak és eltévelyedtek. Mit cselekedett itt egy közeli tanyán is? A gazda fia — fiatal ember — fölébredt a tavasszal, de ősz táján elmaradt a gyülekezetből és nem jött többé az összejövetelekre. A nyomorult fiú a maga tehetetlenségében bizonynal a halál martaléka lett volna, ha nincs gyülekezetünknek olyan papja és pásztorja, aki segítségére ment, — beszélte a gazda.

— Csak mondd el, hogyan segített rajta! — bízta a fiatalok közül egy.

— Úgy történt, — beszélte a gazda, — hogy a papunk egy szép napon csak elindult e felé a tanya felé, mint akinek ott valami elintézni valója van. Amint azonban az a bizonyos legény látja, hogy a pap az ő tanyájuk felé hajt, futásnak ered, a pap meg kiáltozni kezd, hogy jöjjön a Miska és vessen szénát a lovának. S amikor a legény bement az istállóba, hogy onnan szénát hozzon, a pap kitárt karral odaállt az ajtóba és elzárta előtte az utat. Így aztán volt rá módja, hogy beszéljen vele, nem a szigorú törvény dörgő hangján, nem a harag és a törvény lobogó tűzénél, hanem a szeretetnek, szánalomnak és biztatásnak szelíd szavával.

— Lám, lám! — örvendezett Pál. — Megy a megfáradott után és vállára veszi.

— Megy utána, fölemeli és haza viszi. Ez a fiatal ember ma a legelevenebbek egyike a fölébredtek seregében. S ez nem az egyetlen ilyen cselekedete a papunknak, több hasonlót lehetne elmondani.

Elbeszélgettek Malmbergről, az ébredésekről és a fölébredtekről s arról az új életről, amely most mindenfelé terjed a nivalai gyülekezetben. Mindenkinek volt valami elmondani valója, valami élménye, amelyet különbnek tartott a mások által elmondottaknál. A nagy szoba kilincsét azalatt ember embernek adta az egész estén át. Gyűlt az összejövetel népe közelről, távolról, jöttek csapatostul és egyenkint s letelepedtek a szoba félhomályában a padokra. A gazda időközönként kiment az udvarra, kitekintett az útra, hallgatódzott, majd visszatért megint Pálhoz a kis szobába.

— Már annyian vannak, hogy nem férnek a nagy szobába s egyre újabbak jönnek, — fölébredtek és a világ gyermekei, — jelentette a gazda, amint a kis szoba küszöbén állva betekintett a gyülekezők közé.

Ebben a pillanatban azonban kettévált az ajtónál állók tömege s az így támadt résen át magas, délceg tartású úriember igyekezett erőteljes léptekkel a kis szoba felé.

— Isten hozott, Pál! Itt ezen a tanyán váltunk el egykor és itt találkozunk újra, — szólt Malmberg széles melle mélyéből előtörő érces hangján s köpenyét a kis szoba fogására akasztotta.

— Az én életem húsz év óta nem egyéb, mint találkozás és elválás. Liperiben is el kellett egykor válnom Renquisttől, de ezt nem követte találkozás... Ez az itt történt elválás azonban másfajta volt.

Hosszasan szorongatták egymás kezét, miközben Malmberg baljával Pál vállát veregette.

— Egykor majd úgy találkozunk, hogy soha többé el nem válunk, mindnyájan, az Úr barátai Savóban és Pohjanmmaa vidékén, — folytatta Pál komolyan.

— Ime, a nagy szoba már tele van s még egyre jönnek újabbak. Vajjon hányan lehetnek? — Célhoz érnek-e valamennyien?

— Az ér célt, aki mindvégig kitart. Vannak, akik mindjárt az út elején elmaradnak, mások útközben ernyednek el, némelyek meg közvetlenül a cél előtt, a kapuban roskadnak össze. Sokan vannak a hívatalosak, de kevesen a választottak. Sokan vannak, akik igyekeznek, de nem valamennyien érik el a célt.

— Olyan komoly volt, amit Pál mondott, hogy szemmel láthatólag elfogta mindnyájukat a félelem és a rettegés.

— Mondd meg, Pál, azoknak odabenn ugyanezt, amit most nekünk mondtál! — bízta Malmberg és fölkel a székről, hogy átmenjen a nagy szobába.

— A papé az elsőség, — tiltakozott Pál az ellen, hogy elsőnek lépje át a küszöböt.

— Pálé az elsőség. Pál különb a papoknál, — vetette ellen Malmberg nyájasan és kezét Pál vállára tette.

Egy kis ideig még vitatkoztak, tréfálkoztak, taszigálták egymást a nagy szoba küszöbe felé, míg végre beléptek úgy, hogy Malmberg kezénél fogva vezette Pált.

— Ha az ember ilyen most ébredező nép körében van, akkor valami sajtóságot erőt kap a szólásra, — mondta Pál az összejövetel után, amikor kimelegedve, megizzadva visszatértek a kis szobába.

— Én is ezt tapasztaltam, — hagyta helyben Malmberg. — A szavak mindig készenlétben vannak, a nélkül, hogy keresnénk őket, mintha valaki hozná, élénkbe rakná készen őket, úgy, hogy az embernek csak a száját kell fölnyitnia.

— Már az ének is különb errefelé. Bár Kiuruvesiben a legkülönb valamennyi közt. Azt hinné az ember, a mennyországban van, ha az összejövetelen az éneküket hallja, — szólt Pál.

— Itt olyan buzgóság fogta el az embereket az éneklésben, hogy az énekeskönyvet magukkal kell vinniök a munkába. A szomszédságunkban reggeltől estig folyton énekelnek a fiatalok, — magyarázgatta a gazda.

— Munka közben, a szántóföldön, az erdön, szóval mindenütt velünk kell lennie az énekeskönyvnek, — tette hozzá a fiatalok egyike lelkesen.

— Olyanok, mint a jó igás ló: éjjel-nappal mindig készen vannak. S nincs különbség köztük: öregek és fiatalok, az ige hirdetői és hallgatói egyformák a buzgóságban, — jegyezte meg Malmberg föl s alá járva a szobában.

— Küldhetnétek valakit Kiuruvesibe, hogy ott énekelni tanuljon; valakit, akinek van hozzá való adománya, — szólt biztatólag Pál.

— Oja Liza ráérne, hogy elmenjen s mindjárt magával vihetné innen Savo dallamait, a mi új énekeinket, — állt elő menten a kész indítvánnyal a gazda.

— S vihetne mutatót magával a viseletből is. De csak ilyet, mint az — enyém. Mert ti itt még nagyon cifrálnak, — egészítette ki Pál az indítványt félig tréfásan.

Szóltanul ültek valamennyien, kényszeredetten nevetgéltek és egymásra tekintettek.

— Nincs itt egy Reisjärviből való ember, aki tegnap este nálam járt Pirttiperäben? — kérdezte Malmberg, inkább saját magához intézve a kérdést és a küszöbről benézett a nagy szobába, ahonnan már lassan egymásután eltávoztak az emberek.

— Voltak itt ma este mindenfelől: Haapajärviből, Reisjärviből, Sieviből, Nivalából, — adta meg a felvilágosítást a gazda.

— Gyerekkori játszótársam az, akit keresek, — kezdte Malmberg újra. — A mostoha atyám ugyanis lekipásztor volt valamikor Reisjärviben. A paplak mellett volt egy régi malom s a falubeli fiúk oda gyűltek játszani. Én egyszer fölálltam a garatra s prédikálni kezdtem, keményen ostorozva a fiúkat gonoszságukért és rakoncátlanságukért, noha magam voltam közöttük a leghaszon-talanabb gatzickó. Mire az egyik fiú, — az az ember, akit ép az imént kerestem, — nekem jött s pap létemre úgy lependerített a szószekről, hogy eleredt az orrom vére. Ez jutott tegnap este eszembe, amikor ez az ember eljött hozzám Pirttiperäbe és elmondta fölébredése történetét. Valamelyik ünnepnapon prédikálni hallott a nivalai templomban s az ige úgy beletalált a lelkiismeretébe, hogy hetekig elkerülte a szemét az álom. Azt kérdeztem tegnap tőle, most miért nem dobott le a szószekről, mint akkor a

malom garatjáról Reisjärviben. Egész este a régi dolgokról beszélgettünk, gyermekkorunk emlékeiről. Most ez az ember ugyanott van, ahol én: együtt megyünk a mennyország felé vezető úton, menekülünk Bábelből. Megint olyan jó barátok lettünk, hogy az elváláskor egymás nyakába kellett borulnunk.

Pál csöndesen mosolygott s a többiek lopva egy-egy könnyet törültek ki szemükből.

— Bizony ebben az emberben már aligha lakozik olyan indulat, hogy a papot le akarná vetni a szószékről. Talán hét-számra is elülne a szószék alatt és elhallgatná az ígét, — vélte a gazda.

— De azért akad olyan ember is, aki elbánnék a pappal, ha volna hozzávaló mersze, — jegyezte meg valaki.

— Kell is ilyen embernek lennie, — vetette közbe Pál.

— Kiváltkép az urak ilyenek. Olyan gyűlölet lobog bennük, hogy elevenen megennének bennünket, ha birnának, — mondta Malmberg.

— De miért gyűlölik az urak úgy kegyelmedet, amikor semmit sem vétett ellenük? — kérdezte a gazda.

— Azért, mert nem kártyázom, nem iszom velük, mint azt ezelőtt tették a papok, sem mindenféle lakomákat és táncmulatságokat nem rendezek, — magyarázta haragosan Malmberg.

— Mivel az urak a legrosszabbak, mivel ők az elsők minden istentelen dologban, a legelkeseredettebben ők támadják azokat, akik azért jönnek, hogy lerontsák az istentelenséget. Urak voltak azok is, akik az élet Urát megölték.

— Így van, való igaz, amit Pál mond, — hagyta helyben valaki.

— Hátha idővel az urak is fölébrednek. Volt rá eset már eddig is. Kuopióban és Kajaaniban akadnak olyanok, akik megülnek az összejöveteleken a parasztemberrel egy padon. A harag és az ellenségeskedés tövis a gyűlölködő lelkiismeretében, — folytatta Pál.

— A papok is, különösen a fiatal papok, bizonyosan fölébrednek: Lagus ébresztgeti őket az Úr erejében. Olyan csodálatos ember ez, akinek senkisé is állhat jobban ellen, mint én annak idején s ime, én is kudarcot vallottam. Lám, a kalajokii prépost új káplánjai már veszve vannak a világ számára. Amint mondják, Lagus és Malmberg vették el az eszüket. Durchmanról, a vén muzsikusról azt beszélnek, hogy összetörte a hegedűjét s a jókedvű, tréfás Laurin úgy megváltozott, hogy már az ártatlan tréfás beszédet sem szenvedheti. S Hemming, Lagus tulajdon káplánja megrendülten vívja a nagy harcot odafönn a vieskai

paplak padlásszobácskájában. Csak bosszankodjanak és haragudjanak a prépost urak! Ugyis az lesz a vége a dolognak, hogy a püspök hamarosan ellátogat megint hozzánk...

Malmberg a szoba közepén állt, nagy tűzzel beszélt s közben ide-oda fordult.

— Sorra került Sievi papja, Schwartzberg Henrik is, meg Holmström Antal is. Amerre nézünk, papok ébredése mindenfelé! — folytatta jókedvűen. — Mi lesz még ebből?

— A világ vége, — az istentelen világ vége és a mennyek országának ide a földre érkezése, — felelt meg Pál a kérdésre.

— Ejnye, Pál! Mit szolt Lagus, amikor Pyhäjärviben találkozott kegyelmeddel? Hiszen egyenest ennek a találkozásnak a kedvéért volt oda hivatalos, — kérdezte egyszerre csak Malmberg, mint aki hirtelen ráeszmél valamire.

— Azt mondta, amit monдания kellett. Olyan jó barátomá lesz, mint amilyené te lettél, csak kisebb fáradsággal. Te rúgództál és pattogtál, de Vieska papja nyílt és alázatos szívvel jött elémbé.

— Én az egész idő alatt félelem és reménység között hányódtam. Mert a savóiakat nagyon gyanakvó szemmel nézte mindig, kegyelmedet is, Niskanent is és a tanítás tisztaságát nagyon szigorúan vette. Most aztán mindent megnyertünk, hogy Lagust megnyertük.

— Még nem mindent. Még a kalajokii prépost legyőzeten, aki gyötri a káplánját, — szolt Pál.

— S a haapajärvi pap itt a szomszédságban, — tette hozzá a gazda.

— De annak a felesége más indulatú asszony, meg az asszony húga, a Laura kisasszony is. Ha a pap künn jár a gyülekezetben és fölbátorodnak, összegyűjtik házukban a fölébredteket, — jegyezte meg a legények közül egy.

— Hagyjátok az öreg prépostokat: hadd őrizték valamenynyien a maguk magtárait! Az Úr szava sem ébreszti már föl ezeket, akiknek szívét elsötétítette a kapzsiság. Nincs is rájuk szükségünk. A fiatalsággal mindent újra kezd az Úr, a fiatal papokkal és egyetemi hallgatókkal, akik felől halljuk, hogy folyton Vieskába járnak Lagushoz... A fiatal emberekre és leányokra tart számot az Úr, az ilyenekre...

S Malmberg a gazda legényfiának vállára ütött, aki az ajtóban állott.

— Általuk fordítja ki sarkaiból a világot, belőlük gyújt olyan

fáklyát, amely messze bevilágítja előttünk az utat, — toldotta meg Pál.

Amikor Pál és Malmberg késő este elváltak egymástól, mindkettejük szíve csordultig tele volt nagy örömmel. Mintha új, ragyogóbb, hatalmasabb fényesség világította volna be az életüket, mint eddig.

— Én öreg ember megfiatalodom ilyen csodáknak közepette, — mondta Pál.

— S rendjén is van így. Mert Pálnak élnie kell még vagy ötven évig. Csak most van rá igazán szükségünk...

S nyakába borultak egymásnak, hosszasan átölelve tartották egymást, mintha soha többé el nem akarnának válni egymástól.

EGYMÁSRA TALÁLÁS.

Mint eddig is annyiszor, most is ott állt az udvaron és elnézte, hogy ereszkedik le Pál a tó jegére s hogy indul el a jégen kijelölt szánúton a templom irányában. Már hozzászokott, megértette, tudta, hogy Pált ellenállhatatlan kényszer indítja útnak, hogy az Úr ügye és a fölébredt népek mindenfelől reá tekintő várakozása készteti arra, hogy szakadatlanul szertejárjon. Már csak titokban bánkódott, de azért másoknak is, magának Pálnak is gyakran elkeseregte aggodalmát, hogy az öreg ember egészsége vajjon meddig bírja a sok utazást, a téli fagyban való didergést, a beszédet a meleg, füledt szobákban, az erdők mélyén, veszedelmes mocsarakban, úttalan útakon való vergődést. Valahányszor útnak indult, mindig megpróbálta, hogy intse Pált s figyelmeztesse erre is, arra is, hogy vigyázzon magára, meg ne hűtse magát... De Pál csak nevetett ilyenkor s tréfával ütötte el az ilyesmit.

— Csak kiszolgálja a maga idejét ez a bűnös test, — mondta. — Az Úr felel érte, hiszen az ő ügye az, amelyben járok.

Most azonban hosszabb útra indult, mint ennek előtte bármikor, olyanra, amely hónapokig is eltarthat. S mindenek tetejébe: hideg idő járt, elérkezett a legkeményebb januáriusi fagy.

— Nem tarthatták volna ezeket az összejöveteleket más időben, később, tavasz táján, amikor a napok hosszabbak és az időjárás megenyhült? — kérdezte Anna Lujza panaszos hangon.

— Nem tudom. Akkor a papok már a gyülekezetet járják s házankint vizsgáztatják híveiket, a tanítómesterek meg szintén vizsgáikkal vannak elfoglalva. A barátaim bizonyosan számot vetettek mindezzel. Engem csak egyre hívogattak s egyik levelet a másik után hozta a posta, Berghtól Nurmijärviből és az uraktól Helsinkiből, — magyarázta Pál.

— Halálotat leled, Pál, ezen az úton! Megfázol, megfagysz: halálos betegséget szerzel magadnak... Helsinkibe utazni ilyen időben!

— Talán azon is túl. Ha meghaltam, menj és jelentsd be a prépostnak. Mondd meg neki, hogy végre meghalt a hamis próféta, aki az egész világot elbolondította! — szakította félbe Pál.

Majd hamarosan elkomolyodott és folytatta:

— Akár a szánon, akár az összejövetelen, akár útközben az erdőben halok meg, legyen úgy, ahogy az Úr végezte felőlem, ha már egyszer ilyen szüntelen járás-kelés az életem. Már pedig ilyen az életem sora, ezen mitsem változtathatok, bármint akarnám is. Az urak ébredezni kezdenek Helsinkiben és nekem el kell mennem, hogy lássam és halljam, mi megy ott végbe. A bűnös ember különben is legyen éber, legyen olaj a lámpásában és szakítsa el a lelkét mindattól, ami e világhoz vonja és köti.

Az elindulás előtt való napon késő estig együtt ültek az aholansaarii ház nagy szobájában: Pál meg a felesége, Líza lányuk az urával és a két fiatalabb leány, Éva meg Ritta. A három idősebb leány már elkerült hazulról, az egyik erre, a másik arra, egy a messze Karjalába. Ezen az estén ünnepélyesebb és komolyabb volt a hangulat, mint máskor. Pál szólt a házanépéhez, olvasott a bibliából, a leányok pedig énekeltek. Az ilyesmi különben nem volt rendszeresen beillesztve a házirendjükbe. Pál legtöbbször olyan fáradtan került haza az útjairól, hogy a nagy szobába sem tudott átmenni szobácskájából. Csak feküdt az ágyán, vagy pedig az asztal mellett ülve olvasott öreg bibliájából, csak úgy ingújjban. Börmellényénél egyéb nem volt rajta. De az elindulása előtt való estén minden alkalommal maga köré gyűjtötte házanépét, olvasott nekik a bibliából és szólt hozzájuk. Bizodalom és békesség töltötte el ilyenkor s övéinek úgy tetszett, hogy más emberré formálódott, szentebb és nagyobb lett, de mintha egyúttal közelebb férközött volna a szívükhöz is.

Anna Lujza hosszú ideig künn állt az udvaron a reggeli derengésben, míg csak el nem tűnt Pál lovával együtt a messzeségben.

Pál s az ő hűséges útítársa, Niskanen meg csak mentek, hajtottak a januáriusi fagyban csonttá keményedett úton. Megdermedten, a hosszú üléstől eltörődötten meg-megszálltak valahol éjszakára, de kora reggel már megint beleültek a nyikorgó szánkosárba s elindították a vén, fekete lovacskát, amely már annyi útat tett meg és annyi tanyának az istállóját tapasztalta ki mindenfelé éjszakánként. Az út kezdetén még minden ismerős volt körülöttük, de aztán viszont minden olyan idegenszerűvé vált:

az emberek, a tanyák, az utak, a táj, a látóhatár, az erdős hegyoldalak. Lejebb ereszkedtek a rajtuk átvezető utak s eltűnedezték a lejtőkre kapaszkodó, igénytelen, jól ismert házacskák, nyirkos kunyhók hólepte ablakaikkal. Az út vége felé már síkságra értek, nagy falukon haladtak át s azokban megcsodálták a kőből épült templomokat, a magas, pompás tanyákat, amelyek némelyike valószínű vár volt s a tanyákat, falvakat körülvevő, véget nem érő, bekerített marhalegelőket, amelyeket ott is mindenfelé hó borított. Ők maguk valóssággal kísértetszámba mentek itt délen különös szánkójukkal és szánkosarukkal, kopott báránybőrbundájukban, kurta szárnyú kabátjukban és kutyabőr keztyűjükben.

Lelki dolgokkal, bűnbánat és megtérés emlegetésével már régóta nem mertek előhozakodni azokon a tanyákon, amelyekbe útközben be-betértek s egy-egy éjszakát eltöltöttek. Ha mégis megpróbálkoztak ilyesmivel, nem értették meg őket, csak bámultak rájuk kimeresztett szemmel, tátott szájjal. Így hát csak pálínka-főzésről, vásárokról, járásról, mindenféle adás-vevésről, lovak áráról esett szó, vagy pedig félrehúzódva, szótlánul ültek a helyükön, amíg újra útnak eredtek.

— Micsoda sötétség van erre felé délen, holott máshol már föltetszett a világosság! — tört ki egyszer Pálból, amikor egyik éjjeli szállásukról útnak indultak ő meg Niskanen.

— Mert még nem érkezett el a virradat ideje. De már közeleg. Már megmozdultak Helsinkiben azok az urak, akik felől azt halljuk, hogy összejöveteleket tartanak. Ime, dereng a világosság erre felé is, mint másfelé. Megisméltódik az, ami a Kalajoki mentén történt.

— Benned mindig különb reménység volt, mint bennem. Én olyan órának a szülőtte vagyok, hogy egyre csak ingadozom! Amerre a szél fú, arra hajlom. A szerint beszélek, határozok, ítélek, hogy mit érzek, — panaszkodott Pál, mintegy kibébitve magát.

— Magad ítélsz magad fölött. Az bizonyos, hogy mindig nagyon hamar döntesz. Így aztán később meg kell hátrálnod, vissza kell vonnod azt, amit mondtál. Mindig jobb, ha az ember nem sieti el a dolgát.

— De ha már ilyen a természetem... Mindig azt akarom, hogy egy-kettőre legyen minden kész, forduljon minden jóra s ha aztán nem így történik, akkor...

Pál fölemelte és hirtelen kitárta két karját, mintegy ezzel a mozdulattal is elkeseregvén, milyen hirtelen, lobbánékony és erőszakos a természete.

Olyan boldogok voltak, amikor megérkeztek Berghhez a nurmijärvii paplakra, hogy valósággal nem tudták, mit mondjanak, miről beszéljenek, hova üljenek.

— Itt lakom én... Ilyen ez az én parókiám... Ilyen a kilátás innen a tóra, ambár az itteni tavak kicsinyek a Syvärihez és a Kallavesihez képest, — mondogatta Bergh, miközben ide-oda futkosott és székeket hordott vendégei számára.

— Üljetek le, gyujtsatok rá! Van itt mindenféle pipa a polcon. Ül le ide, Niskanen!

Olyan jó kedve kerekedett Berghnek, hogy csak úgy dőlt belőle a szó, akárcsak egy gyerekből.

— Ha az embernek ilyen vendégei akadnak a messze Savóból, akkor bizony nem tudja, mit tegyen, mit adjon elébük és miről beszéljen nekik. Mondjátok meg magatok, mi a kívánságotok! Úgy tekintsétek magatokat, mintha otthon volnátok!

— Gyujtass be estére a fürdőházba: jó, forró fürdő kell nekünk. A hosszas üléstől olyan az ember teste, mintha kerékbe törték volna. Jó ideje már, hogy nem fürödtünk, mert útközben már a hideg miatt sem volt rá bátorságunk. A savói ember pedig nem tud megélni a fürdőház nélkül. Ezért mondják, hogy a hitünk is csak amolyan fürdőházba való hit, — tréfálkozott Pál.

— Fürödhettek is, minden egyebet is megkaptok, ami csak kerül a házban, — mondta Bergh nevetve és elindult a konyha felé.

Megfürödtek, elköltötték a vacsorát és együtt ültek Bergh szobácskájában egész este, késő éjszakáig. Bergh a munkájáról beszélt, annak a nehézségeiről, a szívek kemény talajáról, a sötét éjszakáról, amelyben az emberek itt élnek.

— Rablóbarlang volt ez itt... Nurmijärvii szabóknak hívták errefelé az idevalósiakat, mert bizony kiszabták az embert mindenéből. Volt is belőlük mindig mutató a kuopiói fogházban. De most már kifogyott ez a fajta. Idő folytán rendes erkölcsökre tértek, megszélidültek. Egyre-másra ébredezni kezdenek. Akik előttem voltak itt, kalodával igyekeztek őket megzabolázni, én jó szóval és az igével. Mégis csak ezzel megyünk legtovábbra.

— Az ige hirdető az ige által hason a maga embereire, — szolt közbe Pál.

— Én megpróbálkoztam mindakét módszerrel. Ezen a télen iskolákat rendeztem be a faluban olyan módon, hogy azokat, akik valamivel többet tudtak a tudatlanoknál, megtettem tanítóknak s a nép komoly részét rábírtam, hogy egyezzenek bele és adják a gyermekeiket a kezük alá. Ezek a tanítók aztán vasárnaponként maguk köré gyűjtötték a gyermeksereget és olvasni

tanították őket. Már tíz ilyen iskola működött itt ebben az évben.

— S ezek a te iskolamestereid a fölébredtek közül valók, vagy a világ gyermekei közül? — kérdezte Pál. — A világ gyermekeit ne állítsd be az Úr munkájába!

— Van közöttük ilyen is, olyan is. Bennem mindig megvolt arra a vágy, hogy tanítsam az embereket, ha csupán a külső palérozódás kedvéért is, tudományra, ügyességre, mindenféle jó erkölcsre, — felelt Bergh.

— No, akkor ebben a Niskanenben társra akadtál. Ez minden könyvet összeolvas s amit belőlük kiolvasott, azt aztán elprédikálja szerteszét a gyülekezetben... A bűnbánat és megtérés hirdetése, Isten valóságos igéje szerinte utóvégre maradhat, — kezdte újra a tréfálkozást Pál Niskanen rovására.

— Pál meg alig olvas egyebet a bibliánál. Én ellenben azt tartom, hogy a világi bölcseségnek együtt kell növekednie a lelkivel, — védekezett Niskanen.

— No, ha együtt növekesznek, a világi fölébe kerekedhetik a lelkinék s aztán — büszke paripái egy-kettőre elragadnak, — nevetett Pál.

— Nehéz, sötét idők jártak errefelé, mint ennek előtte Pälkjärviben. Oda jutottam itt, hogy már mindenféle kegyességet megbecsültem az emberben, akármilyen volt is az. Bizony, már a Renquist tanítványai is kedvesek voltak előttem.

S Bergh félve tekintett Pálra.

— Semmiképen ne! Össze ne keverd azt, ami nem együvévaló! Állj meg szilárdan a biblia fundamentumán! Ebben kell növekedned és erősödnöd és nem szabad gyermek módjára ide-oda ingadoznod! Nem ihatsz minden pocsolyából, — óvta tiltakozó hangon Pál.

— Az utóbbi években aztán egyre jobban földerült az életem, azóta, amióta Helsinkiben ébredés támadt az urak és az egyetemi hallgatók között. Néha egyszer, néha többször is elmegyek közéjük egy hónapban. Olykor-olykor meg ők jönnek el hozzám, hogy lerakják nálam terhüket. Olyan kérdésekkel jönnek hozzám, mint a kis gyermekek. Eleinte bizony nevetnem kellett tudatlanságukon és gyermetegségükön...

Pál is furcsállotta ezt, úgyhogy együtt nevetett a házigazdával, majd fölkelt és átment a szoba másik felébe.

— Azt gondolom, hogy kár volt ezt a Helsinkiben való találkozást erőszakolni. Nem lesz ebből semmisem, a Renquisttel és követőivel való megegyezésből. A fiataloknak, a keresztyén élet útján most indulóknak csak káruk lenne belőle. Két darab hideg

vasat hiába kovácsolsz, nem kalapálódnak össze. Tedd őket előbb a kohóba, aztán láthat dologhoz a kalapács. Te csak külsőképen való megegyezést akarsz létrehozni.

— Lehetséges. Lehet, hogy ezt így látja az a Pál, aki mindig fölüdülést találhat a maga barátainak körében, de mi itt megörülünk mindenkinek, aki komoly ember, — védte magát Bergh.

— Az igaz tanhoz kell ragaszkodnunk. Te itt délen épen úgy ingadozol, mint a patikárius odafönn északon Kajaaniban. Pedig itt is csak akkor fognak ébredezni a bűnös lelkek, ha végét szakasztod ennek az ingadozásnak. Csak szilárd fundamentumra lehet építeni.

— Igaz, elismerem. De te ismered, Pál, a természetemet. A harc és a vitatkozás nem kenyerem. Jobb békességben és egyetértésben élni.

— Igen, de csak akkor, ha az a békesség igazi békesség, — mondta ki az utolsó szót Pál.

Több napig ott időztek. Összejöveleteket tartottak a paplakon és kinn a gyülekezetben. Elüldögéltek együtt és elbeszélgettek az Úr munkájáról. Bergh arról beszélt, amit Helsinkiben látott és hallott, Pál pedig arról számolt be, amit Pohjanmaa, Savo, Karijala és Kainuu fölédredtei között tapasztalt.

Együtt utaztak Helsinkibe. Az idő kellemesen és gyorsan telt. Jókat nevettek Pál tréfáin, amelyekkel beszédjét fűszerezte és Bergh történetein, amelyeket az urakról és egyetemi hallgatókról mondott. Egész csomó ilyen történet volt forgalomban, amelyek a szerint módosultak és alakultak, hogy ki és hol mondta el őket.

— Ejnye! Boros üveget tettek az asztalra, mellé meg kártyát, úgy vártak reájuk! — ismételte meg Pál a hallottat és egy jókorát kacagott.

— A bibliát és a többi könyvet az asztalfiókba rejtették, a boros üveggel és a kártyával ellenben úgy tettek, mintha azokkal foglalatostkodnának, — magyarázta el Bergh körülményesebben.

— S azt mondta: «hiszen itt igazi lutheránusok vannak, nem holmi eretnekek»?

— Ezt mondta a — rendőr, akit azzal bíztak meg, hogy az urakat megfigyelje s akiket kártyajáték és borozgatás közben talált, — magyarázgatta tovább Bergh.

— No ezek értették a módját, hogy csapják be az ördögöt... Ez egyszer röstellhette a maga ostobaságát, — állapította meg nevetve Pál.

— Pedig mostanában ép az eretnekek azok, akik szorgalmasabban látogatják a templomot, amint különben azok a fiatal, föl-

ébredt urak is, akik ott a bibliát olvasták és énekeltek.

— S mégis az az igazi lutheránus, aki iszik és kártyázik, mint ahogy azt az urak teszik falun meg a városban, — tette hozzá Niskanen.

Minél jobban közeledtek a városhoz, annál jobban elcsöndesedtek a vendégek. Már csak Bergh beszélt egymaga, olykor-olykor újjal mutogatott valamit, figyelmessé tette útitársait egy s más nevezetesebb látni valóra az út mentén. S amint beértek a városba, egyszeriben csak olyan másformáknak érezték magukat Pál és Niskanen, a saját szemük is olyan jelentéktelennek, idegenszerűnek, furcsának látta személyüket. Ruházatuk, bundájuk, szőrös csizmájuk, kutyabőr sapkájuk teljességgel különbözött a városi emberek viseletétől, mindazokétól, akik nagy sietve, szinte futva mentek a maguk dolga után az út két oldalán.

— Ez itt a kamarás háza, itt laknak Holmbergék, — szólt Bergh, amint a kapun át behajtottak a kamarás udvarára.

Stenbäck és Essen már elő is rontottak és szinte oda ugrottak, hogy köszöntsék Berghet és a messziről jött, különös, új barátokat.

— Itt vannak mindketten, akikről beszéltünk és akiket vártunk. Ez itt Pál, ez a kisebb meg Niskanen, — mutatta be vendégeit fiatal barátainak Bergh.

— Hallottunk róluk, de még nem láttuk egymást, — szólt Stenbäck és üdvözölte a vendégeket.

Belülről a szobából beszéd hallatszott és sűrű füstfelhő fogadta őket, amint Stenbäck és Essen a vendégekkel beléptek. Némelyek a szoba közepén állottak, kezükben hosszúszerű pipával, hangosan társalogva, némelyek együtt ültek egy csoportban s olvastak valamit. Az ajtó mellett darócruhás parasztok csoportja állt, öreges, hosszúszakállú emberek, akik bámész, riadt tekintettel néztek maguk köré.

Mindjárt csönd támadt előbb az egyik, majd a másik szobában is, amikor Pál, Bergh és Niskanen beléptek. Üdvözölték egymást, kezet fogtak, a fiatal urak mélyen meghajoltak Pál előtt, nézték, jól szemügyre vették, majd kissé odább húzódtak s halk, suttogó hangon beszélgetni kezdtek. Voltak olyanok is, akik már mint ismerősök mosolyogva jöttek a megérkezettek elé, így Bergh Miklós, Suonenjoki papja és mások. Lassan újra megindult a beszélgetés és a szobákat betöltötte az iménti zsidóság.

— Kezdjék ezek, fejtsék ki, mi az ő értelmük a keresztyén élet felől! Miért nem jött el maga Renquist, főfő emberük? — hallatszott egy idő múlva Pál hangos szava és az ajtó felé mutatott, ahol

a hosszúszakállú férfiak állottak, mozdulatlanul, akár csak valami kőszobrok.

— Rajta, halljuk először a ti nézeteiteket, Mikkeliből valók! S legjobb, ha a keresztyén élet kezdetétől indulunk el s az alapvető megtérésről beszélünk, így aztán meglátjuk, hol ágaznak el az utak, — bízatta őket meleg hangon a Nurmijärviből való Bergh.

A Mätyharjuból való Häkkänen Salamon panaszos, prédikáló hangon rákezdte, hogy ismertesse az üdvösségre való eljutás rendjét.

A körülötte ülők hallgatták, közben egy-egy pillantást vetettek Pálra, majd a nurmijärvi Berghre, majd megint reá, Häkkänenre, erre a középkorú, vörösképű emberre, aki elfogódottan, reszkető hangon igyekezett megmagyarázni, mi az ő értelme szerint az első, alapvető megtérés és megigazulás.

— Mitsem ér az ilyen, az ember magacsinálta kegyességén fölépülő tanítás! Ilyenből meg nem él a lélek, — szakította félbe Häkkänen szavát Pál. — Másfajta útlevél kell ahhoz, hogy eljussunk az élet útjára, olyan, amelyet maga az Úr állított ki. Mindez szépen és jól hangzik, amit itt ez az ember elmondott s amit az ő tanítómestere hirdet, de hiába, tévelygés és tévútra vezet.

S Pál belekezdett, hogy ő magyarázza meg, mikép végzi az Úr a maga munkáját, miként kezdi és folytatja azt a bűnös emberben: hogy az igazi imádságra való erő nincsen meg senki emberfiában, ha nem kapja az Úrtól az imádság lelkét, hogy az ember nem harcolhat a bűn ellen, ha nap nap mellett nem járul az élet Ura elé a maga erőtlenségének tudatában.

— Ha magad cselekszel, hiszel, imádkozol, harcolsz, olvasod a bibliádat és imádkozol, ez még mind a magad munkája s akár milyen mutatós és tetszetős a külső formája, az Úr el nem ismeri a magáénak. Az Úr csak arra üti rá a maga pecsétjét, ami az ő műve. Ezt minden fölébredt léleknek meg kell tanulnia és meg kell értenie, hogy meg tudja különböztetni azt, ami az ő munkája s amivel megcsalja magát s azt, amit az Úr végez benne. A tapasztalt keresztyén megtalálja ezt a határvonalat a kettő között; a tapasztalatlan és csak félig fölébredt elvétí.

— Igaz, amit Pál mond; ez a biblia tanítása! — szólt közbe lelkesülten Bergh, Suonenjoki papja.

— Hadd beszéljen tovább! — bízatta viszont Essen.

— Mit használ a beszéd, ha már egyszer tévútra tért a lélek és az elme? Hallottuk, mi az igaz, bibliai tanítás és mi az Úr

szándéka, — tört ki Bergh Gyulából, az élénk, fiatal magisterből, aki ingerülten járt föl s alá a szobában.

Häkkänen Essen bátorítására újra megszólalt ugyanolyan bátortalan és félénk hangon s a bűn meggyőzéséről beszélt, arról, hogy a keresztyén ember Krisztus vérének erejében mikép győzi meg a rajta uralkodó bűnt s mikép lesz, hatalma alól fölszabadulván, szabaddá.

— Igaz, igaz... Olvastuk és tudjuk, — szakította félbe Pál, miután egy darabig elhallgatta. — Igaz, a keresztyénnek meg kell győznie a bűnt, föl kell szabadulnia hatalma alól, úrrá kell lennie vágyai fölött, de ezt nem érheti el egyszerre, nem érheti el egy-két nap alatt. Vess számot azzal, ember, hogy gyakran elesel, véresre is sebzéd magad s akkor megterhelt lelkiismeretteddel újra irgalmas Megváltóhoz kell menekülnöd. Csak akkor növekedhetel s juthatsz el mindinkább a teljes férfikorra belső embered szerint, ha rá tudod bízni ügyedet az Úrra. Ez a Häkkänen viszont azt véli, hogy azzal lesz erőssé, ha reggeltől estig a térdén csúszik.

— Ezt tartom én is... Amint Pál kifejtette, amint az apostolok és a szentek mind tanították, — tört ki Bergh Miklósból még hevesebben.

Häkkänen még egyszer megpróbálkozott, de akkor már mindnyájan ellene fordultak, elsőnek Pál, aztán a fiatal Bergh testvérek. Lett hangos beszéd, zibongás, fölpattantak helyükről, összekeveredtek, az ellenfelek szembe kerültek egymással, egyik a másiknak a vállára tette kezét, beszéltek egymással nagy tüzesen, mint ahogy az vitatkozó emberek szokása.

— Ugyancsak világos, hogy miben különböznek.

— Világos, de a vakok nem látják.

— A látó sem látja, ha nem láttatják meg vele.

— Olyan világosan látja az ember szeme az ember műve és az Úr műve közötti határvonalat, ha azt Pál bátya megmagyarázta, hogy többé, azt hiszem, el nem vétheti.

— S ez az, amit az embernek ebben a dologban meg kell jegyeznie, ez a határvonal...

S a fiatal emberek lelkesedtek, mint akiknek szeme előtt most új irányban tárult ki a látóhatár s azt most megbeszélhetik és megtanácskozhatják, mint akik új, nagy igazságot találtak, amelyről gyönyörűséggel és örvendezéssel adhatnak hírt egymásnak.

A mikkeli emberek eltávoztával lassankint lecsillapodtak és megcsöndesedtek az indulatok. Énekeltek és bibliát olvastak, Pál és a nurmijärvi Bergh beszéltek.

Milyen erőteljesen énekeltek, tele tüdővel, érces, harsogó

hangon, egyik a másikat kísérve! S ugyanazok az énekek, amelyeket Savo és Karjala füstfogta kunyhóiban énekeltek a fölébredtek, zendültek meg az ajkukon ugyanazokkal a bánat-tompította dallamokkal.

Pálra úgy hatott mindez, hogy ének közben még egyszer beszélni kezdett arról a kegyelemről, amelyben az Úr most részesíti az ő népét, amikor fölébreszti az urakat, az egyetemi hallgatókat, akikből igaz papokat és pásztorokat nevelhet népe számára.

Nem gondolt ezen az estén senkisémet hazamenetelre. Ültek, szívták pipájukat, Pál köré gyűltek, hallgatták, ha beszélt, elmondtak egyet s mást a maguk tapasztalataiból, mikép történt fölébredésük, egyiknek is, másiknak is mikép nyílt meg a szeme az első sugár befogadására.

— Ha ez így megy tovább, egy év sem kell, az egész egyetemet magával ragadja az ébredés, — jegyezte meg Bergh Gyula.

— Legalább is mindazokat, akik odafönről valók, — tette hozzá Essen és — földieire célozván — huncut pillantást vetett Berghre.

— Így aztán nem lesz szükség Snellmannak az odaföntieket másképen ébresztő rendeleteire, — jegyezte meg valaki.

— S Nervandernek sem kell cenzurázgatnia, — egészítette ki egy másik.

A másik szobából nevetés hallatszott. Niskanen beszélt ott Pálról a fiatal egyetemi hallgatóknak.

— No, mit csináltak itt? — kérdezte a fürge Essen, vidám arccal ott teremvén a küszöbön.

— Niskanen elmondta, mikép leckéztetett meg Pál egy kegyes embert, aki azzal akarta megmutatni a maga igaz voltát, hogy abbahagyta kenyérkereső, világi munkáját, — felelt valaki.

— Hadd halljam én is.

— Pál épen szántott egyszer, amikor egy ember odament hozzá, hogy lelki dolgokban tanácsot kérjen tőle. Pál csak szántott tovább, nógatta a lovát, közben-közben felelt valamit annak az embernek a kérdéseire, de azért csak egyre nógatta a lovát. Szegény embernek ott kellett loholnia mellette, míg csak bírta és míg ki nem verte a veríték.

Erre aztán megint fölhangzott a nevetés Niskanen körül

— Csak Pálról esik szó, még nevetni is csak rajta nevetnek, — állapította meg Essen.

— Pálról beszélnek mostanában mindenfelé. Magasra emelik, fölmagasztalják, föl az égig, de aztán hamarosan megint lehajít-

ják a pokol mélységébe. Vannak, akik fölmagasztalják, vannak, akik megalázzák, — folytatta Pál.

— A régi keresztyén elviseli mindkettőt, azt is, ha — fölmagasztalják, azt is, ha — megalázzák, — jegyezte meg a nurmi-järvii Bergh.

— A megaláztatást könnyebb elviselni, mint a fölmagasztalást. Most is elbizhatná az ember magát, akárcsak egy drago-nyos, amikor, íme, ennyi ideig társalkodhat urakkal, valóságos helsinkii urakkal...

Stenbäck Lőrinc komolyabbnak látszott a többiekénél. Időnkint félrevonult és gondolataiba mélyedt. Ha nevetett, mintha nehezeére esett volna a nevetés s mintha titkon fájt volna neki a mások örvendezése és fesztelen társalgása.

— Lőrinc, Lőrinc! A te szíved bánata csak nem könnyebbedik, — szólt Bergh Gyula s Stenbäck vállára tette kezét.

— Nem tehetek róla. A bánat nem olyan, mint a köpönyeg, amit levet és szögre akaszt az ember. Nekem az Úr Östring személyében olyan barátot adott, akit minden kincsnél többre becsültem, de aztán elvette tőlem, hogy ezzel a fájdalommal elkészítsen és megérleljen az örökkévalóság számára. Szép ez a világ, amíg fiatal az ember, de mindenek fölött szép és gyönyörű-séges lesz az az Isten által megtisztított és megdicsőített világ, amely odafönt vár reánk. Nekem úgy tetszik, hogy az Úr mélyebbre vezetett ezeknek az éveknek szenvedései által.

— Ez látszik is az írásaidon. Vajjon mit fog neked Runeberg felelni, vagy neked hagyja az utolsó szót?

— Dehogy hagyja! Ebben a vitában két egymástól teljesen különböző világ áll egymással szemben. Az egyik ez a káprázato-san szép világ, amelyet a költők megénekelnek, amelyet azonban a bűn beszennyezett, a másik az Isten világa, a megdicsőült, a szent, amelybe nem mehet be semmi tisztátalan. Most ez az ide-lenn való világ az erősebb és hatalmasabb és így ezé az utolsó szó.

— Csak még nem mondta ki eddig.

— Még nem...

Néhányan Stenbäck és Bergh Gyula köré gyűltek s hama-rosan megindult a beszélgetés az «Öreg kertész levelei»-ről, ame-lyeket Runeberg néhány hónappal ezelőtt adott ki s amelyekkel Stenbäck szembeszállt reájuk adott válaszában.

— Nem tudom, igazam van-e, de valahogy úgy érzem, hogy nektek mindkettőtöknek akadt volna valami kevés igazítani való-tok az írásotokon, — szólt Essen. — Te, Lőrinc, mégis csak szer-fölött szigorú voltál, Runeberg meg nagyon is a világ pártjára

állt... Csak meg tudnám mondani azt, amit gondolok...

— Vigyázz, Kari! — szólt rá valaki Essenre. — Mintha már nem emlékeznél a lakodalomra Maalahtiban...

— Öt év elég idő arra, hogy az ember elfelejtsen valamit, — felelt Essen.

— Számomra itt vagy-vagyról van szó. S azt hiszem, Pál apostollal vagyok egy véleményen. «Nékem megfeszítettett a világ és én is a világnak», — mondja egy helyütt. A poéták festette világ veszedelmes. A bűnt és a tisztátalanságot szépen befesti — rózsaszínre.

— Igaz és Lőrincnek jussa van rá, hogy így beszéljen. Azt áldozta föl, ami a legdrágább volt neki: lantját, a világ elismerését és magasztalását, a költő gyönyörűségét, amely együtt jár az alkotással, a következő nemzedékek csodálatát s mindazt, ami ehhez hozzátartozik, — szólt Bergh Gyula.

— Az Úr sokat kíván. Nem éri be megosztott, felemás szívvel. Nem is forraszthatjuk együvé azt, ami nem tartozik együvé. A költészet a természetes ember alkotása, nem az új, az újjászületett emberé. A kárhozat fia lettem volna, ha nem töröm össze a lantomat. Amikor üt a döntő óra, mindent föl kell áldoznunk. Nálam az Úrnak gondja volt rá, hogy megcselekedhessem azt, amit emberi erővel nem tudtam volna megcselekedni: elvette tőlem Östringet, legjobb barátomat.

— Az Úr ügyének és munkájának az útját szabaddá kell tennünk, sehol senki se tartóztathassa föl! — szólt a lelkes Bergh Gyula.

— Kérdezzük meg Pált, hol a határvonal az Isten országa és a világ között! — indítványozta a fiatalabbak közül egy.

— Pál, mutasd meg nekünk a határvonalat, amely elválasztja egymástól Isten országát és a világot! Stenbäck mostanában vitába keveredett e miatt, a svéd lapokban írt is róla, — telepedett oda Essen a kérdéssel Pál mellé.

— Niskanen tudja ezt. Neki volt baja ezzel a határvonallal, ezzel a mesgyével Kiuruvesiben is, máshol is, ahol már-már benőtte a gaz, — felelt Pál nevetve.

— Halljunk mindkettőtöket! Magyarázzátok meg nekünk mindketten! — bízatták őket jobbról is, balról is.

— Az urak világa egészen másforma, mint a mienk, parasztoké. Nekünk könnyebb a magunk világából kiszabadulnunk, mint nektek, mivel a ti világotok különb, szebb, ragyogóbb, kívánatosabb. Ott, nálunk, a mi erdeink között, ha magadra veszed a mi viseletünket, a fölébredtek kurta szárnyú kabátját, már odaát vagy,

túl a határon, a másik világban. A ruhának természetesen béllése is legyen: ez a megtört szív és az alázatos lélek, — magyarázta Pál félig-meddig tréfásan.

— De hát a mi számunkra hol van a határ, mihez tartjuk magunkat mi? — sürgették a feleletet.

— Az szükséges, hogy ítéljétek el az Úr színe előtt méltóságokat és hívalkodástokat s lássátok meg minden emberi bölcesség botor voltát. A határvonalat majd megvonják mások és megállapítják, hogy ők merőben más úton járnak, mint azok, akik keresik a lelkük üdvösségét, ha ugyan teljes szívvel keresik. Járjatok az Úr akarata szerint való bűnbánatban, ápoljátok mindenütt az egymással való közösséget s meglássátok, messzire elkerülnek benneteket. A világnak jó szimatja van. Nem gondolnám, hogy nektek kellene határt vonnotok magatok és a világ gyermekei között, gondjuk van ezeknek erre magunknak is, elkülönítik őket magukat tőletek.

— Bizony így van. A határvonal köztetek és a világ között magától jó létre és mások szeme jobban fölismeri, mint a magunké, — állapította meg Bergh Gyula.

S a fiatal emberek előtt derengeni kezdett az új igazság, amelyet most találtak meg Pál szavaiban, az az igazság, hogy maga a világ, az Istennel és a tulajdon lelkével nem törődő világ az, amelynek gondja van az őt az Isten gyermekeitől elválasztó határmegyére, ha a keresztyének hamisság nélkül valók és mindenütt az Úrral való közösségben járnak. Amit az ember maga tesz, az az ő műve és azt a veszedelmet idézi föl, hogy az ember rabszolgájává legyen ennek a maga kieszelte kegyességnek.

— Láttuk, tapasztaltuk mi azt itt is, másfelé is, hogy ha az Úr a bűnös embereket eljuttatja az ő megismerésére, akkor a világ eltaszítja őket magától, engedi, hogy a maguk fajtájához csatlakozzanak és hátat fordít nekik.

— S üldözést támaszt, és fölindítja ellenük a maga java embereit, — a papokat és prépostokat, — toldotta meg Pál.

— No, meg a rendőrséget. — Lesnek, vigyáznak reánk, mint a legveszedelmesebb gonosztevőkre: börtönnel és Szibériával fenyegetődznek. Pedig elégszer próbálkoztunk, hogy akár a nagy, akár a kisebb urakkal megértessük, mit akarunk, — fakadt ki Bergh Gyula keserűen.

— Volt idő, amikor még énekelni sem mertek a mieink. Attól féltek, hogy a házuk falai közül egyszeriben csak valamely vár kazamatáinak falai közé kerülnek, — kesergett más.

— Így van ez rendjén. Gyűlölniök, üldözniök, strázsálniok,

rágalmazniok kell benneteket. A világnak világnak kell maradnia itt is, másfelé is. Hova lennénk mi kereszt és szenvedés nélkül? Hanyatt-homlok rohannánk vissza a világba. Mert a kereszt a határvonal a világ és Isten barátai között. Ha a világ barátsága ellenségeskedés az Istennel, akkor viszont Istennel való barátságunk fel ingerli a világ ellenségeskedését. Gondoljatok ezen, ha a világ gyűlölete rátok zúdul! — intette az övéit Pál.

Szótlán csönd volt, mialatt Pál beszélt. Lélekzet-visszafojtva, mozdulatlanul figyelt mindenki. A fiatalok előrenyújtott nyakkal, álmélkodó arckifejezéssel hallgatták. Attól fogva, hogy Pál megszólalt, teljes mozdulatlanságban ültek helyükön.

— Vajjon mi az, ami úgy megragadja az embert beszédében, hogy egyetlen szavát sem akarja elszalasztani? — kérdezte szomszédjától a Pohjanmaa vidékéről való fiatal Hedberg Reinhold.

— Mi ragadja meg az embert? Az Úr műve és útjai felől való tapasztalata, a belőle áradó lélek és élet...

— S a nyelve, Savónak a szöveget mindig fején találó nyelve, az a tiszta, tősgyökeres finn beszéd, — szólalt meg Ingman András. — Hallottátok, hogyan beszélt, hogyan a keze ügyében voltak a képek és hasonlatok s ha látta, hogy nincs megfelelő kifejezés arra, amit mondani akar, újat alkotott és — jól sikerült neki.

— Egész este arra gondoltam, hogy András ép annyira gyönyörködhetik Pál finn beszédében, mint amennyire épül lelkieiben, — szólt közbe nevetve Essen.

— Ha valaki igazán Isten üzenetét akarja hirdetni és pedig úgy, hogy a nép megértse s azt akarja, hogy igehirdetésében íz és erő legyen, akkor jól meg kell tanulnia finnül. Bizony keserves végighallgatni a mi papjaink prédikációit olyan embernek, akinek némi igényei vannak a formával és a nyelvvel szemben. Nyomorúságos, a finn nyelvet megnyomorító fordítások svédből, Hagberg-től és másoktól, értéktelen torzszülöttek... Savóba kellene elmenünk mindnyájunknak egy-egy nyárra, mielőtt megkezdjük az ige hirdetését. Kár, hogy Keckman Miklós nem hallotta Pál bátyánkat.

A másik szobában, ahol Pál egy csoport közepén ült, Lagusról és Malmbergről folyt a szó, Essen elmondta az ylivieskai parókián tett látogatását, szokása szerint jóízű megjegyzésekkel fűszerezvén és élénk taglejtésekkel kísérvén az elmondottakat. Egy-egy mosoly, egy-egy felcsattanó kacaj volt rá a felelet, noha különben is állandó, bár illendőképen tompított jókedv sugárzott valamennyiükről.

— Mindent meg kell próbálnunk és tapasztalnunk. Nem hitted el, amit Lagus mondott, míg magad nem tapasztaltad. Nem is

ér semmit az olyan más szavára támaszkodó hit, — jegyezte meg Pál.

Essen elmondta, milyen értehetetlen volt számára az ember teljes megromlottágáról szóló tanítás. Azzal áltatta magát, hogy az ember legalább egy napig élheti az igaz ember életét és összpontosíthatja a maga gondolatait Istenre. Visszavonult az ylivieskai parókia padlószobácskájába, bibliát olvasott, imádkozott és hegedűszó mellett keresztyén énekeket énekelt. De ez nem tartott sokáig: a gonosz megfogta a vonóját s az énekek helyett, ha nem is épen holmi hejehujázó nóták, de mégis másfajta muzsika szólalt meg a hegedű húrjain...

— S aztán sem lett jobban, csak rosszabbul. Hogy is lehetne máskép, kivált olyan szeleburdi embernél, amilyen én vagyok?! Az ember maga a legnagyobb akadály a saját lelki életének. Ma este is, mintha amolyan szabadjára eresztett, rakoncátlan csikó lettem volna. Valahányszor én szívbeli örömmel elgyönyörködöm valami jóban, az Úr munkájában, a fölébredt barátaimmal való együttlétben, a velük tapasztalt kegyelemben, egyszeriben belekeveredik az örömömbé az a gyerekes rakoncátlanság, mint, teszem azt, ma este is, — panaszkodott Essen.

S komoly beszélgetés indult meg arról, hogy milyen romlott az ember szíve, hogy abba is, ami mindennek fölött szent és drága, miként elegyíti a bűn szennyét s a bűn érintésétől miként szennyeződnek be még az Úr adta lelki kincsek is. A szívek megnyíltak egymás előtt, minden merevségük fölengedett, a jelenlevők mind közelebb jutottak egymáshoz. Pál beszélt leginkább. Ápolta, orvosolta, igazgatta, támogatta, taníttatta a lelkeket. Megmutatta a veszedelmeket, félrevonta a lepleket és bevilágított szelíden a lélek homályos mélységeibe. Úgy tette tisztét, mint egy édes atya családja körében.

— Énekeljétek el azt az éneket: «Óh Jézus, élet Ura!» — indítványozta egy idő múlva, amikor észrevette, hogy a beszélgetés lanyhulni kezd.

A másik szobában rákezdte valaki az éneket szép, erős hangon, mire a többiek — tudták a szöveget könyv nélkül — csatlakoztak hozzá. Az ének végeztével térdre ereszkedett Pál a széke mellett és a többiek szótlanul, komolyan követték példáját. Még hallatszott egy-két pillanatig a székek, az emberek halk, óvatos elhelyezkedésének nesze, de azután mélységes csönd támadt.

Pál sokáig imádkozott. Hálát adott azért, hogy az Úr megkezdte kegyelmének munkáját az egyetemi ifjúság között s hogy ezek által az ifjak által megkezdte az ő megismerésének, az ő rej-

tett bölcseségének, az ő világosságának terjesztését a szegény bűnös nép között. Imádkozott azért, hogy az Úr a maga kegyelmében oltalmazza meg őket s cselekedje, hogy ott maradjanak élő hittel a kereszt tövében. Mindaz, amit imádságában mondott Pál, olyan egyszerűen és közvetlenül volt mondva, mint amikor valaki a barátjával hétköznapi dolgokról beszélget. Némelyek elfogódottan egy-egy könnyet töröltek ki szemükből, némelyek még jobban meghajoltak, mintha így akartak volna közelebb jutni az Úrhoz.

— Vigyétek magatokkal a mi üdvözetünket Savóba! Mondjátok meg ott a fölébredteknek, hogy egyek vagyunk velük! — mondta Essen, amikor a vendégek elköszöntek és útnak indultak.

— Mondjátok meg, hogy meg akarjuk őket ismerni és egy néppé akarunk velük válni, hogy elvehessük tőlük mindazt, amit az ő népük adhat nekünk és viszont megoszthassuk vele mindazt, amit a mi népünk adhat az ő népüknek, — tette hozzá valaki.

— Legyen egy az örömünk és a bánatunk az Úrban! — folytatta egy másik.

— S legyen egy a nyelvünk, aminthogy ugyanaz az indulat is lakozik bennünk! — egészítette ki Ingman a többiek küldötte üdvözeteket.

— Mindent megmondunk! Visszük haza az üdvözeteket a tarisznyánkban, mint ízes falatokat, az otthonvalók számára...

ITÉLŐSZÉK ELŐTT.

— Hogy kedvüket töltsék, akárki jó nekik, még az ilyen öreg ember is, aki féllábbal már a sírban van... Idézzessenek, gyötörjenek, bírságoľjanak benneteket, fiatalabbakat, csak engem, öreg embert hagyjanak békén! Hát ezért futkosott a nyomomban a nilsiái szolgabíró s ezért tudakozódott felőlem a gyülekezetben mindenfelé? Megint úton voltam, hivatalos úton, akárcsak a püspök, Karjalát, Kainuut látogattam meg, haza csak úgy futtában tekinthettem be... S most, íme, ilyen hír vár! Vajjon mivel vádolnak? Ugyanazzal, amivel éveekkel ezelőtt Karjalában megvádoltak egyszer? — kérdezte Pál Malmbergtől, minekutána halotta, mi történt.

A nivalai parókián találkoztak. Malmberg Pál előtt ért oda dél felől és az volt a szándéka, hogy néhány nap mulva tovább utazik a kalajokii törvényszéki tárgyalásra. Pál a maga szokott körútján volt, összejöveteleket tartott a gyülekezetekben, néhány hetet Kiuruvesiben és Pyhäjärviben töltött és váratlanul érkezett Nivalába ugyanazon időtájt, mint Malmberg.

Ez a Malmberggel való találkozás örvendetes meglepetés volt Pál számára. Már régóta nem látta, bár hallott felőle és Savóból is figyelemmel kísérte munkáját. Boldogan ölelte szívére kedves barátját. De aztán meghallotta a vész hírt a pörről és az üldözésről, amelyet az urak kezdtek, hogy dühükben most nagy üldözést indítottak a papok és az Isten ígését szerető lelkek ellen, amely hamarosan őt is utól fogja érni. Ez a hír annyira szíven találta, hogy hosszú ideig ült búsán, szóltanul, meggörnyedten tenyerébe hajtva vén fejét.

— Itt most ugyanazért üldöznek bennünket, amiért benneteket akkor. De ez most egyesült ostrom, nagyra tervezett, amely minden erejüket és hatalmukat mozgósította és harcba állította.

Az összejövetelek tartásán kívül egyébbel is vádolnak. Volt ugyanis itt Nivalában az én időmben a tornácon egy persely, — igénytelen faládikó, — amelybe a hívek arra a célra szánt adományaikat vetették, hogy a pogányok között is terjesztessék a világosság. Volt ugyanilyen máshol is, Lagusnál és a kalajokii káplánoknál, — magyarázta Malmberg csöndesen és nyugodtan, mintha őt nem is érintené a dolog.

— S ez a persely volt olyan száka az urak szemében?

— Ez. Mivel engedély nélkül tilos adományokat gyűjteni.

— Tehát még arra is engedélyt kell kérnünk, ami jó és helyes, ami egyenest az Úr parancsának a teljesítése?

— Úgy látszik. Hiszen mi eddig semmit sem tettünk a pogányokért, hogy elsegítsük őket a világosságra, ami pedig keresztényen népnek drága, elutasíthatatlan kötelessége. Az Úr most az évek folyamán megtapasztaltatta velünk a maga jóságát, fölébresztett, fölűdített s új életet és reménységet adott a fölűbredt népnek. Csoda-e hát, ha a szívek fölmelegedtek, szeretetre gerjedtek a nyomorult pogányok iránt és segíteni akarnak rajtuk? — folytatta Malmberg.

— Mindez csak ürügy: az összejövetelek, a persely, a gyűjtés. Az igazi ok mélyebben rejtőzik az urak és az urak barátainak a szívében: a Krisztus iránt való gyűlölet az, amelyről talán maguk sem tudnak. Még a sötétségben vannak s ezért gyűlölik a világosságot, a világosságnak és a mappalnak a fiait, — magyarázta tovább.

— Igaz, így van s ezt tudnom kellene nekem is, másoknak is. Keresztképen el kellene fogadnunk az Úrtól, valóságos keresztképen, amelyről beszélünk ugyan, de amelyet még nem hordozunk türelemmel és hálaadással. Fölűbredtek vagyunk, Isten emberei, beszélünk, prédikálunk, keresztül-kasul járjuk Finnországot, — amint, íme, járom én is, — úgy mutatjuk, mintha szent emberek, valóságos hívő emberek volnánk, de ha aztán az Úr részt ad a maga keresztjéből és ránk nyomja a maga pecsétjét, mint az ő embereire, akik az ő üzenetét hirdetik, akkor ellenkezünk, pörbe szállunk vele, panaszkodunk, kétségbeesünk, emberekkel is pörösködünk, egymás között is pártoskodunk.

Malmberg ráhagyta s bólintott a fejével, nyugodt, békés tekintettel a szemében.

— Másoknak beszélek, másokat bátorítok, de magam gyáva vagyok, ha rám kerül a sor, — fejezte be Pál.

Együtt mentek Ylivieskába Lagushoz. Ott is csak arról folyt a szó, amiről a nivalai parókián beszéltek. Késő estig együtt

ültek, forgatták, tanulmányozták a hivatalos írásokat, kikeresték a régi törvénykönyvekből az idevágó paragrafusokat, de úgy látszott, hogy a paragrafusok mind ellenmondanak egymásnak. Az egyik ezt mondta, a másik azt; az egyik fölmentette, a másik fenyegette és elítélte őket. Ki tudott volna eligazodni mindezek között a királyi leiratok, kiáltványok és hirdetmények között és ki tudta volna a szóban forgó kérdésre nézve kellőképpen összeegyeztetni őket? Minél jobban beljűk temetkeztek, annál jobban elhomályosult és összekúsálódott számukra a dolog. A különben egyszerű és világos kérdést csak bonyolulttá tették a paragrafusok és rendelkezések.

— Félre velük! — mondta végre Pál. — Vegyünk elő egy más, különb könyvet és lássuk, mit mond az a mi dolgunkra vonatkozólag!

— Azt mondja, hogy Istennek kell inkább engedelmeskednünk, mint az embereknek, hogy ne féljünk azoktól, akik a testet megölik, a lelket azonban meg nem ölhetik... A lélek java és üdvössége legyen számunkra mindenek fölött való! Hozzá képest semminek sincs értéke és értelme.

Malmberg a szoba közepén állt s ezt komoly, bizonyossággal teli hangon mondotta, minden egyes szónak megadva a maga külön hangsúlyát.

— Minél többet bajlódunk ezekkel a paragrafusokkal, ezekkel a vén, penészes törvénykönyvekkel, annál jobban megterheljük magunkat s gyötörjük a lelkünket meg nem engedett gonddal. Semmi szükség, nem is szabad a magunk igazát keresnünk, amikor az élő, igaz és igazságos Isten az, akinek ügyét hamisság nélkül való lélekkel szolgáltuk, szegény lelkek üdvösségét munkálván, — folytatta Malmberg ugyanolyan nyomatékosan téve szavaira, mint előbb. Úgy beszélt, mint aki most eszmél föl valami tévelygésből, amely fogva tartotta s amelybe nem akar újra belebonyolodni.

— Igaz, így van, de van a dolognak másik oldala is, — akadt bele Lagus Malmberg szavába. — Én több oldalról vizsgáltam a kérdést, sokat gyöttrődtem vele és végül is — lévén ez az Úr ügye — minden felelősséget az Úrra vettem. Ez a dolognak a másik oldala: ha bennünket megbírságnak, hivatalunktól felfüggesztenek, elítélnek, a megtéretlen emberek szemében ezzel a mi egész hitünk, tanításunk és mozgalmunk el van ítélve. Ha ellenben védekezünk, ezzel egyúttal az Úr ügyét is védelmezzük. S van még valami, amit figyelembe kell vennünk, amire különösen Pálnak, a tapasztalt keresztyénnek kell ügyelnie s ez az: ha mi mindenbe beletörődünk s a világgal dacosan szembenézve így szólunk: «jőj-

jön, aminek jönnie kell, mártírok vagyunk, a mi ügyünk Krisztus ügye», azt hiszem, barátaim, belopódzhatik szívünkbe a sátán és a mi csöndes magunk megadásába képmutató alázatosságot és dacos kevélységet csempészhet. Nem, mi emberek vagyunk, bűnösök, esendők, ragaszkodjunk tehát a magunk igazságához, amíg az egyszersmind az Úr igazsága is és a törvény is támogatja.

Olyan igaznak és meggyőzőnek látszott az, amit Lagus mondott, hogy hosszú ideig senki sem szólalt meg.

— Ott vagyunk tehát, ahol voltunk. Visszakergetsz bennünket a törvénykönyvekhez, paragrafusokhoz és rendeletekhez, — szólalt meg Malmberg nevetve.

— Ezekhez kell szabnunk az életünket mindaddig, amíg egyházban és gyülekezetben élünk, amíg az e világi törvényes rend medrében folyik az életünk. Jók ezek mind a maguk helyén, ha igaz ember alkalmazza őket s nem valami megtévelyedett istentelen használja fel őket Isten művének megrontására.

— No, Hemming, te mit akartál mondani? — fordult oda Malmberg egyszerre csak Lagus káplánjához.

— Semmit, — felelt Hemming. — Csak álltam Lagus testvér háta mögött, hallgattam a beszélgetéseket s aztán meghajoltam és kimentem, amikor ezt a parancsot kaptam.

— Bennünket meg bent hagyta a tűzben, hadd vesződjünk, küzdődjünk, — nevetett Malmberg.

— Itt van egy levél Hedbergtől, — szólt Lagus, áthajolva az asztalon. — Néhány napja kaptam. Ez az ember délen vívja ugyan azt a harcot, amelyet mi itt északon. Emlékszel Hedbergre?

— Emlékszem, emlékszem, — felelt Malmberg, biccentve a fejével.

S Lagus elkezdte olvasni Hedberg hosszú levelét, közben meg-megállva és jelentős pillantásokat vetve Malmbergre. A fontosabb helyeket lefordította Pálnak.

— Panaszkodik, vágyakozik, bizonyosságot keres hite, munkája számára, úgy, mint akkor, amikor itt járt közöttünk. Mintha még odakünn volna az ajtó előtt s nem tartoznék az Úr házanépéhez, noha már régóta a bűnbánat útjára tért, — mondta Lagus kezében tartva a levelet.

— Mert nincs ínyére a szegényes eledel. Azt szeretné, ha mindig holmi nyalánkságokkal lakhatnék jól, pástétommal meg palacsintával, — szólt közbe Pál.

— Mintha akkor is valami titkos kétely gyötörte volna, amikor legutóbb találkoztunk vele. Mintha azt tartotta volna, hogy nincs hit és bizonyosság a bűnös számára, aki nap-nap mellett

ott pihen a maga tehetetlenségében az Úr előtt. Mindig csak oda tért vissza, hogy legyen békességünk és örömünk s legyen szilárd talaj a lábunk alatt, — folytatta Lagus.

— Így beszél a tapasztalatlan ember, — szólalt meg újra hirtelen Pál. — Hanyatt-homlok, molión esnek neki az Úr ajándékainak, hogy minden napra egy jókora nyalábbal kaparintsanak belőlük, de ha megkapták, amit akartak, nem törődnek azzal, akitől az ajándék való.

— Hadd feleljen Pál a levelére, így meghalljuk, milyen úton juthat el a bűnös a mennyországba! — bízta Malmberg Pált.

— Jó lesz! Pál tollba mondja, én meg írom, — ajánlkozott lelkesen Malmberg.

— S ha tévedek s mást is tévútra vezetek, mint eddig is? — kérdezte nevetve Pál.

— Rajta, Pál, kezdjük! — bízta Lagus és kezében a tollal már oda is hajolt az asztal fölé.

— A megigazult lelkek valamennyien — kezdte Pál lassan, behunyta szemmel, — igaz megtérés által jutottak el az élet útjára. Amikor azonban elérkeznek a megigazuláshoz és első ízben elnyerik bűneik bocsánatát, válaszút elé kerülnek. Némelyek az egyik, némelyek a másik útra térnek. A talmi keresztyének azzal próbálkoznak, hogy életük révén biztosítsák megigazulásukat. Ha elfogyatkozott előlük a kenyér, amelyet Isten ad gyermekeinek s elmúlt az első szeretet ideje, téves úton-módon igyekeznek maguknak hitet szerezni és félreértik a szentírást, amely azt mondja, hogy az igaz ember hitből él. Az ilyen keresztyének ismertető jelei: nagy buzgón gyakorolják a kegyességet, mint az első szeretet napjaiban, de a Krisztus nélkül, harc nélkül, a Krisztus belső megismerése nélkül és maguk formálnak maguknak Krisztust a kegyelemnek bennük megmaradt megmozdulásaiból. Az igaz keresztyének ellenben nem lépnek erre a bizonytalan útra. Ha úgy végzi felőlük Isten, hogy elfogyatkozzék előlük a nekik mint Isten gyermekeinek kiosztott kenyér, szűkölködnek, bánkódnak, vágyakoznak, «hol van az én Uram, az én útmutatóm?» kérdik, de nem mernek egy lépést sem tenni a megszentelődés útján, míg az Úr az ő kegyelmében rájuk nem tekint. Jusson már most nekik több vagy kevesebb osztályrészül az Úrnak ebből a kegyelmes tekintetéből, ők mindenképen megelégedetten és alázatosan vetik alá magukat az Úr akaratának és méltatlanoknak ítélik magukat arra, hogy a keskeny úton járjanak. S nem kezdenek el hitetlenkedni, ha az Úr nem mutatja magát nekik egy ideig, hanem türelmesen megvárják, míg újra megtalálják az ő irgalmas Megváltó-

jukat. Megigazulásakor kapja aztán a bűnös ember a második leckét. Minden kegyelemnek harc ugyanis az előfeltétele, ami azonban nem úgy értendő, mintha ilyen módon érdemelnénk ki a kegyelmet. A harc a szabad, értelmes ember kötelessége, ha hitében növekedni akar s nem bizonytalanságban akar futni valamerre.

— Úgy van, ahogy Pál mondja. Mi magunk is így tapasztaltuk s ezt valljuk és tanítjuk is, — szólt Malmberg, fölkelvén helyéről, hogy egyet-kettőt lépjen.

— Minden egyes szó fején találja a szöveget, — tette hozzá Lagus, föl sem emelve a fejét, mintha még tovább írná a levelet.

*

A törvénszéki tárgyalás előtt való napon érkeztek Kalajokiba, hogy még megbeszélhessék közös ügyeiket és megállapodhassanak a védelemre nézve. Amikor Pál és a papok odaértek, Durchman már ott volt és Roosnál, a kátrányraktár gondnokánál szállt meg.

— Mi szükség volt erre, hogy az embernek télvíz idején, csikorgó hidegben ilyen útra kelljen indulnia? — fakadt ki Malmberg, Roost, régi barátját köszöntve, akivel még a kalajokii első ébredés idejéből fűzte össze a barátság.

— Bizony, szükség volt rá. Jó, hogy ideidéztek. Máskülönbem nem is látna benneteket az ember.

— Pál el sem jött volna, ha én el nem hívom. A dolgok hivatalos menete körül alighanem hiba történt itt. Pál apó nem is tudott semmit az egész dologról.

— Még jó, ha az embert pap hívja, nem pedig szolgabíró vagy hajdú, — nevetett Pál.

— Laurin ez alkalommal nem jött el, nekem küldött fölhatalmazást Tornióból, hogy képviseljem, — jelentette Roos.

Látszott, hogy Malmberget bosszantja Laurin elmaradása.

Laurinnak itt kellene lennie, — zúgolódott, föl s alá járva a szobában. — Mi többiek ügyefogyottak vagyunk... Ő azonban olyan ember, aki ki meri mondani a szót s olyan erős kézzel ragadja meg ellenfelét, hogy az még a hajaszálát sem görbít-heti meg neki.

— A multkor talán tulságosan is heves volt. Szükségtelenül fölingerelte az urakat, — jegyezte meg Lagus.

— De amikor az ilyesmi olyan jól esik a bűnös, gonosz, kevély emberi szívnek... S utóvégre az urak ugyan a szerint a mérték szerint kapták meg a magukét, amellyel ők meg másoknak mérnek.

— Nem, kedves testvérem, nem illik, hogy mi az Úr intelmének ellenére testbe helyezzük a magunk erejét. Legjobb, ha a

keresztyén ember csöndben marad és mindenkor a Krisztus tanítványának bizonyítja magát. S az Úr tulajdon szavát se felejtjük: «Mikor fogva visznek, hogy átadjanak titeket, ne aggodalmaskodjatok előre, hogy mit szóljatok és ne gondolkodjatok; hanem ami adatik néktek abban az órában, azt szóljátok; mert nem ti vagytok, akik szólotok, hanem a Szent Lélek.»

— Bizony a béketüremem fonala ketté akar szakadni s már-már darabokra törik minden szépséges keresztyénségem, valahányszor hallom, hogyan hazudoznak s mikép forgatják ki tulajdon szavaimat, ez a Kärjälä Lőrinc meg a többiek, — háborgott Durchman. — Lehetséges, hogy valamikor elejtettem egy szót a lohtajai prépostról, — nyílt titok különben, hogy Elfving apó káromkodik, — s talán az Alavieskába pályázó papokról is mondtam valamit. Hiszen köztudomású, hogy valamennyien hitetlenek, az egyetlen Österblad kivételével, aki fölébredt ember. S azt természetesen csak megmondhatja az ember, ami való igaz... Különben is csak magánbeszélgetésben, nem pedig a nyilvánosság előtt mondtam, amit mondtam.

— Hiszen épen az bosszantja az embert leginkább, hogy mindenféle pletykát, kósza hírt hordanak össze, olyasmit, ami nem is tartozik oda, amivel a kívülállók vádolnak bennünket s így aztán kénytelenek mindenféle fajta embert összecsiszítani tánúnak, béreslegényeket, részegeseket, írástudatlanokat, lócsiszárokat s ezek bírálgatják aztán tulajdon tanítómestereiket, — háborgott Malmberg.

— Hagyjuk ezt! Lesz holnap bőséges alkalmunk reá, hogy ezekről tárgyaljunk. Most különb dolgokról beszéljünk! Rajta, Malmberg, Durchman, halljunk valamit arról, mi megy végbe arrafelé délen! Ébredeznek a lelkek, vagy még mindig az évszázados álmod alusszák hangos hortyogással ott a bicskás legények hazájában? — terelte el Lagus a beszélgetést a törvényszéki tárgyalással összefüggő dolgokról.

— Ébredeznek, ébredeznek most mindenfelé. Olyan idők járnak most, hogy akarva, nem akarva mindenkinek föl kell ébrednie. A templomból hazatérőben hangosan sírnak. Ma még káromkodnak, fogadkoznak, haragjukban toporzékolnak — a fölébredtek ellen s néhány nap múlva már ott vannak Kauppilában az összejöveteli helyiségben, ott ülnek — jámboran, mint a báránykák, — és hallgatják az ígét. Ylihärmäben Durchman szelídíti meg a legveszedelmesebb bicskásokat, én meg Lapuában zabolázom meg a leggonoszabbját, amennyire tőlem telik.

— A Pohjanmaa déli részén lakó emberfajta tökéletesen más,

mint az itteni: megállja a helyét a bűnben és mindenféle rosszban, de azután megállja a helyét a jóban is, — magyarázta tovább a mondottakat a maga részéről Durchman. — Ott a bicska ejtette seb mindig elől van az emberen, sohsem hátul. Az a fajta megteszi, amit megtesz és nem takargatja; megveri, megbicskázza az ellenfelét, vérében hagyja, de nem fut el, nem old kereket. Azt tartja, a férfi legyen férfi mindenben, álljon helyt a maga cselekedeteiért s viselje férfiasan, ha kell, a bilincset is. Az ilyen aztán, ha fölébred, ha az Úr megnyeri a maga számára, mindjárt mind a két lábát megveti az élet útján s nem ingadozik, nem kacsintgat sem jobbra, sem balra. Kerülhet akármilyen kísértésbe, vagy megpróbáltatásba, bírja erővel, kitart és nem mozdul a helyéből.

— Ezek mindketten olyan nagyra vannak a maguk népével, hogy az ő szemükben nem is ember, aki nem abból a fajtából való. Az ő szemükben csupa jócselekedet mindaz a gonosz is, amit véghez visznek, — nevetett Pál. Hallottam én már az ő embereik dicséretét.

— Van ám azért a dologban valami. Ilyesfajták voltak ezelőtt a vöryibelik: egyenesek és becsületesek mindenben. Errefelé ellenben a ház sarkánál lesnek az emberre és hátulról verik fejbe, — folytatta Lagus, akit mulattatott a déli Pohjanmaa embereinek magasztalása.

— A mi vidékünkön bizony nem találtak volna a szolgabírák olyan tanúkat a papok ellen, mint amilyenek itt akadtak, — erősítette Durchman.

Délután özönleni kezdett a nép a kátrányraktár felé. A legtöbbször a fölébredtek zekéje, kutyabőr sapka a fejükön. Hamarosan megtelt a nagy szoba a Nivalából és környékéről való megidézett parasztokkal és azok barátaival. Csöndben hajtottak be az udvarba, beállították lovaikat az istállóba, komolyan, szótlánul köszöntötték egymást, mintha saját maguknak valami ünnepére gyülekeztek volna s mintha az az este, az összejövetel a rajta elhangzó beszédekkel lett volna idejövételük főcélja.

— Valósággal seregestül jönnek, — a nagy szobánknak ma nagyobbak kellene lenni, mint amilyen, — szólt Roos, a házigazda és kinézett az ablakon az udvarra.

— Elmehetnél s elhívhatnád a bírót meg a lohtajai prépostot. Ha akarnának, akár beszélhetnének is. S jöhet az ügyész meg a szolgabíró is, — tréfálkozott Durchman a házigazdával.

— A szolgabíró itt teremhet hívatlanul is. Fenyegetődzött, hogy szétzavarja az összejövetelt, ha van bátorságunk rá, hogy

még egyszer, még egy utolsó alkalommal összegyülekezzünk, — felelt Roos.

— Talán jobb is volna, ha meg sem tartanók az összejövetelt, — vélte Lagus komolyan.

— De hiszen azt már csak megtartjuk, még akkor is, ha tisztára Szibériába visznek bennünket! Üldözés idején szüksége van a népnek a biztatásra, amikor még hozzá Pál is itt van, — indulatoskodott Roos.

— Jó, ha eljön és föl szlatja a gyülekezetet, akkor legalább ezt is megértük s akkor ez is bekerül a történelembe, a keresztyén egyház történetébe, — tette hozzá Durchman gúnyosan.

— S különben is el kell jutnunk oda, hogy mindig azt cselekedjük, amit lelkiismeretünk helyesnek ítél. Nekünk ma este ez által az összejövetel által, az Isten ígéje köré való sereglésünk által tiltakoznunk kell a tévesen alkalmazott paragrafusok és rendeletek ellen. Ez legyen a tiltakozásunk! ÉnekeljeteK úgy, hogy elhangozzék egész Kalajokin keresztül el a paplakig és a bíró szállásáig!

Malmberg közben fel s alá járkált, de most hirtelen megfordult és megállt.

Az udvaron keresztül elhatott hozzájuk a nagy szobában hatalmasan felzúgó ének. A közben érkezők előtt kinyíló s utánuk bezáruló ajtón keresztül teljes erejében útat talált kifelé. Mintha meghallották volna Malmberg biztató szavát s vele egy indulatban zendítettek volna rá. Mintha a holnapi napra összegyűjtötték volna mindnyájan minden erejüket, bátorságukat, béketürésüket s az ének szavával kiűzték volna a szívékből minden félelmet...

Ekkor valaki behajtott az udvarra. A szán csengője még csendült egy-kettőt, a ló megrázta néhányszor párolgó fejét s a szánból egy úrforma ember indult el a tornác felé kezében egy aktacsomóval.

— Ez Sandman... itt van... ez a szolgabíró... ez az, akiről az imént beszéltünk, — szólalt meg Roos riadtan és kisietett a tornácra, hogy fogadja.

— A törvény nevében jövök, — hallatszott a tornácról a szolgabíró izgatottságtól reszkető hangja. — A törvényszéki tárgyalás ideje alatt sem itt, sem máshol nem szabad összejövetelt tartanotok. A felsőbbség nevében tudotokra adom, hogy összegyülekezezték törvényellenes és a népnek el kell távoznia és szét kell oszolnia. S ezt nem tekintve is megátalkodottság tőletek, hogy még ma is azt cseleksziteK, amiért holnap felelősségre von benneteket a törvényszék.

Ezt mondta, aztán sarkon fordult, visszaült a szánba s bundájába burkolódzva, kezében az aktacsomóval teljes iramban elhajtattott a falu irányában.

— Megtette, amivel fenyegetődött. Nem gondoltam volna, hogy megteszi, hogy van rá mersze, — szólótt Roos zavartan, visszatérve a kis szobába, ahol Pál és a papok tartózkodtak.

— Megtette, de vajjon nekünk engedelmeskednünk kell-e? Kinek kell engedelmeskednünk: Istennek-é vagy a szolgabírónak? Szétzavarjuk az embereket, akik azért jöttek, hogy Isten ígését hallgassák? — tört ki Durchmanból a felháborodás.

— Pál mondja meg, mi most a teendő, mi a helyes, mi a helytelen! — bízta Malmberg Pált.

— Lagus mondja meg! — felelt Pál.

— Csak mondja meg Pál! — szólalt meg Lagus halk, szomorú hangon.

— Annak idején Savóban is eltiltották az összejövetelek tartását s mi engedelmeskedtünk. Csöndben maradtunk és jobb időkre vártunk. Karjalában hasonlóképen cselekedtek és ott sem vallották kárát. Ti azonban cselekedjétek úgy, ahogy legjobbnak látjátok!

— Egy véleményen vagyok Pállal. Attól tartok, hogy, ha mi most ellenszegülünk és együtt maradunk, Istennel szemben való engedelmességünk megátalkodottsággá lesz a felsőbbiséggel szemben, amely pedig felsőbb hatalmasságtól kapta a kardját. S gondoljuk meg azt is, hogy meg kell tanulnunk az emberek előtt való megalázkodást, mert csak így tudunk aztán az Úr előtt is megalázkodni.

— Tehát akkor menj te és te add tudtára a népnek a szolgabíró parancsát! — vágta oda Durchman elkeseredetten Lagusnak.

— Megyek is, — felelt Lagus és izgatottan elindult a nagy szoba felé.

Kevéssel rá kiözönlött az összegyülekezett nép az udvarra. Zokszót, háborgást nem lehetett hallani, még hangos beszédet sem. Az arcvonásokon nem tükröződött indulat, a mozdulatokban nem mutatkozott dac. Mentek, szép csöndesen odaálltak a lovukhoz, rágyújtottak pipájukra, közben hétköznapi dolgokról beszélgettek, találgatták, milyen lesz az éjszaka s milyen időjárás várható a holnapi napra. Úgy tettek, mintha elvégezték volna dolgukat, a papok segítsége nélkül is mindent elintéztek volna odabent, mintha megtarthatták volna az összejövetelet s imádsággal zárhatták volna.

— Látod ezt a népet? milyen nyugodt, mintha nem is érintené

a dolog, — állapította meg Malmberg, az ablaknál állva és tekintve rajta.

— Ezért ki is bírja ezt a próbát. Nem hagyja magát és győzni fog. Tanulnunk kell tőle, — szólt Lagus elérzékenyülten. — Amikor az imént beléptem gyülekezetükbe és hallottam hatalmas éneklésüket, arra gondoltam, hogy ennek az éneknek emberöltőkön keresztül hallható lesz a visszhangja.

A tárgyalás reggelén úton-útfelen és a házak udvarán emberek mozgolódtak. Annak az épületnek a környéke, ahol a törvényszék tárgyalóterme volt, feketéllett az embertömegtől. Gyülekeztek a fölébredtek és a világ gyermekei, kivált a fölébredtek, akik külön csoportokat alkottak, komolyan álltak a helyükön, riadt tekintettel vizsgálódtak maguk körül s fojtott hangon beszélgettek. Egy-egy úr átment az udvaron, vagy a tárgyaló terembe igyekezett, vagy távozott onnan s látva a fölébredteket, rendszerint félig gúnyos, félig szánakozó mosoly jelent meg az ajka körül.

— Van itt mindenféle fajtájából a zekéseknek, — hallatszott hátulról a tömegből valakinek a hangja gúnyosan.

— Az eretnekek számára, úgy látszik, hamarább eljön az ítélet napja, mint mások számára, — szólt egy másik.

— Itt van a főprófétájuk is a messze Savóból. Azt hallja az ember, úgy tisztelik s úgy szolgálnak neki, mintha valósággal az istenük volna. De tegnap este a kátrányos udvarban megjárták az istentiszteletükkel. A kellős közepén meg kellett szakítaniok, úgy rájuk parancsolt a — szolgabíró, hogy nem tehettek egyebet, — fitogtatta a tájékozottságát egy.

— Még meg sem kezdték, amikor a vieskai pap megjelent a küszöbön és ráparancsolt a népre, hogy oszolják szét. Eddig a zekés papok tartották a kezükben az uralmat, most a szolgabírálkon van a sor, — egészítette ki egy harmadik a többiek tudósítását.

A törvényszék tagjai több fogaton hajtottak be az udvarra. Kényelmesen elvetve magukat, fölhajtott prémgallérral ültek az urak a szánokban: az elsöben maga a bíró és Berg Erik, az államügyész, a másodikban Sandman, a szolgabíró és a törvényszéki jegyző, a harmadikban a lohtajai prépost egymagában. Zaj, zsidongás, mozgolódás támadt az udvaron, az emberek odatódultak a lovakhoz, kocsisokhoz s szemügyre vették a szánokat, lószerszámokat és medvebörtakarókat. A fölébredtek távolabb állottak, megmaradtak a maguk elkülönült csoportjaiban, szót alig szóltak, csak olykor-olykor fordult erre vagy arra a tekintetük s egyik-másik rágyujtott pipájára megdermedt újjaival. Ugyanakkor odaérkeztek, lassan lépegetve, Pál, a papok és Roos, a házi-

gazdájuk s amint fölértek a lejtőn, egyenest a legsűrűbb csoport felé tartottak. Erre halk moraj futott végig a komoly tömegben, mintha hullám szaladt volna rajta át, amint köszönésre hajlottak a fejek s hallatszott, amint a csizmák élesen megcsikordulnak a havon. De azután megint csönd lett s olyasféle várakozó hangulat lett úrrá a fölébredteken, mint a templomban prédikáció előtt.

— Akárhova megyünk, velünk van az Úr és akármilyen történet van velünk, az Úr akaratából történik, — szólt Lagus ünnepélyesen, szép, csengő hangján, úgyhogy mindazok meghallhatták, akiket illetett.

Mintha tulajdon gyermekeinek mondta volna, akik messze útra indulnak, amelyről, ki tudja, mikor térnek vissza.

— Jöjjenek be a megidézettek! — hallatszott a ház lépcsőjéről valakinek a hangja, amolyan tompa, rekedt, hívatalos hang.

Erre megindultak a fölébredtek. Lassan lépegettek, mint valami temetési menet, Pál és a papok elől. Benyomultak az ajtón, bent valamennyire szétszóródtak, elhelyezkedtek az ajtótól jobbra és balra a fal mentén s amikor mindenki megtalálta a helyét, elcsöndesedtek, feszült várakozással álltak a helyükön, kutyabőr sapkájukat az álluk alá szorítva...

Az asztal mögött ült a bíró, fiatal ember, bajuszát pödörgetve s az asztal másik végén a puffadt képű, álmos tekintetű jegyző, aki egyre iratai között lapozgatott. Közben-közben ki-kimeresztette szemét s haragos pillantásokat vetett az ajtó felé, amelynek a nyílásából újabb meg újabb zekék, újabb meg újabb kutyabőr sapkák kerültek elő. A szomszédos, kisebbik szoba küszöbén állott Berg Erik, az államügyész és a szolgabíró, Sandman Miklós, mindkettejük kezében egy-egy aktacsomó s ott ült egy széken Elfving, a lohtajai prépost, a magas konzisztórium képviselője.

Végre csönd lett a tárgyalóteremben, ünnepélyes, feszült csönd. A papok a baloldalon álltak, a szomszédos szoba felőli oldalon, a nép előtt. Malmberg egyenesen, mint egy katonatiszt, Lagus áhítatos, meleg tekintettel, mintha összejövetelen volna s most akarna megszólalni, mellette Pál szálás termetével, előre-hajlott vállával, vállára boruló ősz hajával, Lagus mögött meg a káplánja, a fiatal, szégyenlős Hemming Jakab.

— Jelen vannak a megidézettek valamennyien? — kérdezte kis vártatva a bíró.

Amikor senki sem felelt, néhány pillanat múlva megismételte kérdését, kiegészítve azt:

— A vád alá helyezett lelkészek is jelen vannak?

— Laurin lelkész akadályozva van a megjelenésben, azonban

itt van a felhatalmazás, amelyben engem biz meg a maga kép-
viseletével, — szólta Roos és odatette a fölhatalmazást a bíró elé
az asztalra.

— Ruotsalainen Pál, a nilsiäi gyülekezetből való gazda,
jelen van?

Pál feszes meghajlással jelezte jelenlétét és halk hangon
mondott valamit.

— Úgy látszik, jelen van, — jegyezte meg a szolgabíró, míg a
bíró egy pillanatig szemügyre vette Pált és a mögötte állókat.

— Itt van lelkészének róla adott véleménye, — tette hozzá
mindjárt a szolgabíró.

Megsercentek a tollak, míg az urak némelyike az iratokat
rendezgette, mások jegyzeteket készítettek a jegyzőkönyv számára.
Megindult az aktatömegben elkallódott iratok keresése, közben
suttogva szót váltottak egymással svédül, majd megint tettek-
vettek a különféle írások között. Végre a bíró olvasni kezdte az
utolsó ülés jegyzőkönyvét, közben egy-egy pillantást vetve a
papokra, amikor reájuk vonatkozó ponthoz ért s az ilyent gondos
kiejtéssel, lassan olvasta, míg a többit inkább csak mormogva
hadarta.

— Mi a közvádoló előterjesztése az ügyre nézve? — kérdezte
a bíró Bergtől, amikor végzett az olvasással és félig feléje fordulva
széke támlájának vetette hátát.

Újra feszült csönd támadt és minden szem az ajtó felé fordult,
ahol Berg állott és izgatottan keresgélt iratai között.

— Azonkívül, amire ez alkalommal csak hivatkoznom legyen
szabad s amit ezen ügygel kapcsolatban előző alkalmakkor már
előterjesztettem a vád alá helyezett lelkészekre vonatkozólag tör-
vényellenes építő összejövetelek tartása és hasonlóképen törvény-
ellenes, károsnak ítélandó, különböző célokat szolgáló gyűjtések
eszközlése miatt, valamint az ugyancsak vád alá helyezett parasz-
tokra vonatkozólag törvényellenes összejöveteleken való részvétel
miatt, most itt ezen ülésben, az 1726 januárius 12-én kelt királyi
rendeletre, továbbá az 1756 május 2-án kelt királyi leiratra hivat-
kozva, vádat emelek Ruotsalainen Pál, Nilsia egyházközséghez
tartozó, a kuopioi kormányzóságban lakozó gazda ellen, mivel
nevezett Ruotsalainen több alkalommal és helyen részt vett az
ilyen törvényellenes összejöveteleken, ezeken fölolvastott és énekelt,
sőt ilyeneket több alkalommal vezetett és ezeken beszédeket tar-
tott. Fönn tartom különben magamnak a jogot, hogy az ülés folya-
mán kiegészítő megjegyzéseket tehessek az ügyre vonatkozólag és
a vádat részleteiben is igazolhassam.

— Milyen összejövetelekre utal a közvádló? Nem nevezné meg a közvádló azokat a helyeket és alkalmakat, amikor és ahol a vád alá helyezett Ruotsalainen jelen volt, az összejöveteleket vezette és azokon beszélt? — kérdezte a bíró.

— Több helyen, több gyülekezetben, különböző alkalmakkor, legutóbb azonban Iso-Niemiben, a nivalai egyházközség területén, Niemen Mátyás tanyáján, karácsony ünnepén. A vádlott különben maga is tudhatja és a tanúvallomásokból is tüzetesen megállapítható, hogy az összejövetelek mely napokon tartattak, — felelt Berg.

— Ruotsalainen Pálnak mi a megjegyezni valója az elhangzottakra nézve? — kérdezte a bíró s a hangja mogorva, kevély hivatalos hang volt.

— Csak azt felelhetem, hogy voltam ott Niemiben, amint jártam máshol is s hogy együtt olvastunk, énekeltünk s én beszéltem is. Niemen Mátyás megosztotta velem földi javait s így rendjén való volt, hogy én meg a lelkieket osszam meg vele, — felelt Pál s kiegyenesítette hajlott, roskatag természetét.

— Az a kérésem volna, hogy kérdeztessék meg a vádlott, vajjon azoknak az összejöveteleknek a tartása végett járt-e azokon a bizonyos helyeken, vagy pedig csak mellesleg tartotta ezeket, egyéb dolgai végzése közben, — szólalt meg Berg.

— Az összejövetelek tartása végett járt Ruotsalainen azokon a bizonyos helyeken, a nivalabeli Niemiben és máshol? — adta tovább a kérdést a bíró.

— Az összejövetelek tartása végett, de ezek az összejövetelek a papok jelenlétében tartattak, akik a nép pásztoraiul rendeltettek, hogy nyájukat legeltessék s ne csupán a gyapjúnyírásra, meg a vékára legyen gondjuk. Különben Malmberggel, a lapuai pappal régi barátság köt össze és sok olyan közös dolgunk van, amelyekről idegen emberek előtt nem tartozom számat adni.

— A vád alá helyezett lelkészeknek, nevezetesen Lagus Jónásnak, Durchman Ferenc Oszkárnak, Malmberg Miklós Gusztávnak, Laurin Hermán Lőrincnek és Hemming Jakabnak van-e valami megjegyezni valójuk? — kérdezte a bíró.

— Legyen szabad megbízottam részéről ezt az írásbeli nyilatkozatot betérjesztenem a mélyen tisztelt kerületi törvényszék elé, — szólott Roos és kezében az írással az asztal elé lépett.

— Úgy... igen... nincs jelen személyesen... így tehát föl kell olvasnunk, — felelt a bíró s motyogva olvasni kezdte a nyilatkozatot:

«Ugyancsak a józan ész ellen való volna és ellenkeznék az

érvényben levő rendeletekkel, ha valamely házigazdának 200 tallér büntetés terhe alatt megtiltatnék, hogy meghívja magához barátait egy csésze kávéra vagy teára s ez alkalommal elolvasná velük egy kiváló igehirdetőnek a következő vasárnap perikópájáról írt magyarázatát, vagy ha a házigazdának ugyanolyan büntetés terhe alatt megtiltatnék, hogy barátaival együtt készüljön el az uri szent vacsora méltó élvezetére közös imádság és közös éneklés által, holott ugyanakkor az emberek nagy tömegei tartják összejöveteleiket — anélkül, hogy valaki őket ezért megrendszabályozná — nyilvános helyeken és házankint Bacchus és Venus tiszteletére, nótákat énekelve, poharat ürítve. Hasonlóképen a józan ész ellen való az ügyésznek az a szándéka, hogy a gyülekezetekben működő lelkészeket eltiltsa a törvényteleneknek bélyegzett építő összejövetelek tartásától s olyan büntető rendelkezéseket igyekezzék rájuk alkalmazni, amelyek nyilvánvalólag illetéktelen személyiségeknek tanító tevékenységét akarják megakadályozni.»

A bíró néhányszor elpirult olvasás közben és az ajkába harapott, Berg pedig haragos pillantásokat vetett Roosra és a papokra.

— Van a vádlott urak közül valakinek még valami mondani valója? — hangzott el még egyszer a kérdés szárazon, rideg hivatatosan, félig-meddig megvetően.

— Amint az előző ülések jegyzőkönyvéből is látható, engem az államügyész hamis tanítással vádol, anélkül, hogy ezt a vádját bizonyítani tudná. Kérem, hogy a közvádoló ez alkalommal szolgálta be azokat a bizonyítékokat, amelyeket föltételez. A magam részéről különben csatlakozom ahhoz a nyilatkozathoz, amelyet Laurin lelkész terjesztetett a kerületi törvényszék elé, — szólt Malmberg.

— Kérem tudomásul venni, hogy én is csatlakozom Laurin lelkész nyilatkozatához, — jelentkezett Lagus.

— Valamint én is, — csendült meg Durchman szép hangja.

— Meg én is, — tette hozzá Hemming Lagus háta mögül.

— Arra vonatkozólag, amit Malmberg lelkész itt előadott, — kezdte Berg, — nekem a magam részéről azt kell hangsúlyoznom, hogy Malmberg lelkész törvénytelen összejöveteleket tartott a kegyesség gyakorlása végett s az ezeken fölolvasottak, továbbá igehirdetése által hamis és fonák képzeteket plántált az emberekbe az igaz evangélikus tanításra nézve s általában téves véleményeket ébresztett bennük a vallás tekintetében s fenntartom magamnak a jogot, hogy a tárgyalás végén ezzel összefüggésben előterjeszhessem azokat a vádakát, amelyeknek alapos voltát a vizsgálat kimutatta. Egyben hadd bizonyíthassam azt is, hogy Durchman

lelkész — a világosságnak a pogányok között való terjesztése javára, amint az urak azt mondani méltóztatnak, — egy gyámság alatt álló, kiskorú leánytól holmi tárgyakat, egy selyemkendőt s hasonlókat fogadott el és kérem, hogy ezek a tárgyak bírói zárlat alá vétessenek. Ezenkívül van módom azt is bizonyítani, hogy ez az indulatokat fölkorbácsoló tanítás mindenütt egyenletlenséget és vizályt támasztott a Kalajoki folyása mentén a családokban.

— Jőjjenek be a tanúk! — adta ki a parancsot a bíró.

Tarko embertömeg özönlött be a terembe, fiatalok és öregek vegyest. Jöttek egymást taszigálva, tolvá és velük együtt új, friss levegő áradt a kínosan fölmelegedett tárgyaló-terembe.

— Ide jőjjetek... ide az asztalhoz... két újjatokat tegyétek a bibliára... így, két újjatokat! — rendelkezett a bíró.

Először egy sereg név hangzott el, — mindenki mondta a maga nevét, — majd valamennyien egyszerre rákezdték, hogy fennhangon, belehasítva az ember fülébe, karban elmondják a tanúk esküformuláját, amelyet a bíró a maga fölényes, a többiekétől élesen megkülönböztethető hangján olvasott föl nekik.

Egyik a másik után lépett elő most már, hogy vallomást tegyen arról, amit az új hitről és tanításról tudni vélt s ennek megtörténte után izgalomtól vörösen, verítékezve vonuljon ki az előszobába.

— Rivander, Sieviből való kántor mit tud ezekre a dolgokra vonatkozólag? — kérdezte a bíró ugyanazon a fáradt hangon az utolsó tanutól.

— Én csak azt tudom, — kezdte Rivander, — hogy ezek az emberek folyton idegen gyülekezetekbe futkosnak és egyre magasztalják ezt a Ruotsalainent meg a maguk papjait, akik az ő véleményük szerint igazán lelki emberek, míg a többiek csak amolyan élettelen fatuskók.

— Tud valamit a tanú ezeknek az embereknek a családi életéről? Vajjon férj és feleség nem vizálykodnak egymással?

— Erről is tudok, — folytatta vallomását Rivander, mintegy megrendelésre. — Mostanában olyan zajjal és civódással vannak telve a falvak és gyülekezetek, mint ennek előtte soha, mert vannak, akik a régi egyházhoz és Luther tanításához ragaszkodnak s vannak, akiknek ez az új bölcsesség kell: amely szerint újfajta ruhára, újfajta énekekre s újfajta tanítómesterekre és papokra van szükségünk.

— Rivander kántor vallomására nézve legyen szabad megjegyeznem, hogy ilyen harc mindig volt és mindig lesz ott, ahova az élő keresztyénség behatol. Épen ilyen értelemben mondja

Krisztus, hogy ő azért jött, hogy fegyvert hozzon a földre, nem békességet. Isten kegyelme nem engedi, hogy a bűnös ember továbbra is addigi istentelen életét folytassa, hanem arra készíti, hogy óvakodjék a bűnre vívő alkalmaktól. Ezen azután megbotránkoznak azok, akiket még nem érintett az ige s azt hiszik, hogy a fölébredtek megvetik őket, noha ez tisztára csak az ő képzelődésük, — védte Malmberg magát és társait.

Egy darabig még állt a vita, váltogatta egymást a vád, a védelem, a kölcsönös kimagyarázkodás. Megfeneklettek jelentéktelen kérdésekben, előkerültek kósza pletykák s közben mindegyik fél azon volt, hogy megtalálja a másik szavában a sebhető pontot.

— Volna a konzisztórium képviselőjének valami megjegyezni valója ez alkalommal? — fordult a bíró udvariasan Elfving prépost felé, aki az egész idő alatt a szomszéd szobába vezető ajtó mellett elhelyezett széken ült.

— Nincs semmi mondani valóm azon kívül, amit az előző ülések alkalmával már kifejtettem. Legyen szabad ezt itt megismételnem tekintenem s az ügyet különben a mélyen tisztelt kerületi törvényszék döntésére bíznom, — felelt a prépost helyéről föllálva.

Amikor Pál meghallotta, hogy a közvádoló újabb tanúk megidézése végett a tárgyalás elnapolását indítványozza, nyugtalanodni kezdett.

— Öreg ember lévén — szólt és meghajolt a bíró felé, — talán rábízhatnám valakire az ügyemet, ha ugyan szükség van a továbbvitelére és a további vizsgálatra. Hosszú utat kellene tennem...

— Ez bűnügy s itt nem lehet szó képviselőről, — vetette oda Berg mogorván s befordult a másik szobába.

— Mindig csak egy és ugyanaz járja, ugyanaz a komédia és cirkusz örökkön örökké, — fakadt ki Durchman bosszúsán, amikor kijöttek a tárgyalóteremből. — Elnapolás, újabb tanúk, folytonos huza-vona, halogatás, újabb meg újabb bosszúság, újabb meg újabb pletykák útról-útfélről... Mikor lesz már ennek vége?

— A legközelebbi alkalommal egyenest lakat alá tehetnének... Mit szólsz hozzá, Pál? Akkor aztán államköltségen utazhatnál, — tréfálkozott Malmberg és vállára csapott Pálnak.

— Hiszen a rabruhám már készen is van, csak épen bilincs kellene még a kezemre, fekete stráfok a hátamra, vas a lábamra, — szólt Pál nevetve és kigombolta kabátját, amely alól kilátszott a fölébredtek zekéje.

Este együtt ültek Roosnál és visszaemlékeztek a tárgyaló-

teremben mondottakra és hallottakra, Bergnek, az államügyésznek és Rivandernek, a sievii kántornak egy-egy szavára s egyebekre.

— Ma szelídebbek voltak, mint ezelőtt, legalább Elfving, — vélte Durchman.

— Igen, mert nem volt itt Laurin, aki ingerelte volna őket, — jegyezte meg Lagus.

— Nekem bizony már-már elfogyott a nyugalom és a béketűrésem, — elegyedett a beszélgetésbe Malmberg. — Hamis tanítással vádol az ügyész s csökönyösen megismétli vádját a nélkül, hogy bizonyítani tudná! S aztán ez az egész törvényszék... Az eljárás egész folyama alatt egyik bizonyítékát a másik után szolgáltatta részrehajlásának...

— Jó az, hogy halogatják, húzzák-vonják... Az ember más-különbén nem is látná itt Kalajokiban régi jó barátait. Így legalább láthatja volt tanítóit, ha nem hallhatja is őket... De itt vannak a poharak. Töltsetek! Rajta! — szólott Roos az asztal körül forgolódva, amelyre a szolgáló az imént tette le a tálcát a kannával és a poharakkal.

— S felejtsetek el minden kellemetlenséget, bosszúságot és keserűséget! Ha egyszer már kétfelé oszlott a nép, egyik fele az Úr mellé állt, a másik szembe fordult vele, akkor törődjünk bele ebbe s tűrjünk és szenvedjünk, — folytatta Durchman.

— S mit szólnál hozzá, ha mi ma este érintetlenül itt hagyánk a kancsódat és poharaidat?

— Csak nem, Lagus? Ilyen álszenteskedéssel akarnád megerősíteni a szívedet? — szólalt meg Pál és a pohara után nyúlt.

— A szívet a kegyelem erősíti meg, nem pedig az enni-, vagy innivaló. Nem igaz, Pál? — felelt Lagus komolyan.

— Én bizony rászorulok erre is... Beteges a testem és nagy út van mögöttem: Savóból Karjaláig, Karjalából Kainuuba, Kainuuból ide Kalajokiba.

— S innen még ezután egész Lappuáig, — folytatta Malmberg.

— S Härmäig, — tette hozzá Durchman.

— Bizony így van az, ha az embernek két püspöksége is van s vannak, akik szűk koszton tartják a püspöküket, — tréfálkozott megint Pál.

— De bezzeg jól tartják azok, akiknek szükségük van rá! Mindenüket megosztják vele, még a lelküket is majd elébe öntik...

— S majd fölbrednek még azok is, akik ma szűken tartják, sanda szemmel nézik... Mi most, igaz, kevesen vagyunk, de a miénk a jövő, a miénk — az üldözötteké.

AZ ÉLET ÁRJA.

Itt minden olyan idegenszerű és sajátságos volt Pál számára: a nép, a nép magaviselete, a nép beszéde. A férfiak szép szál emberek voltak, fekete üstökűek, barna képűek, mint a cigányok, az asszonyok nagyok, erősek, piros arcúak, jól megtermettek. Máshol ő mindenfelé egy fejjel magasabb volt a többi embernél. Itt olyan volt, mint a többi. Épen hogy megütötte a mértéket. S aztán a tanyák, körülöttük a vetések, az ugarok és a szántóföldek, a messze szétterülő, végeláthatatlan síkság és a rajta minden irányban szétágazó utak: mindez megragadta a maga idegenszerű és sajátságos mivoltánál fogva őt, a savói embert, aki az erdős rengetegben, a hegyek és a tavak között töltötte el életét...

Már napok óta járta Malmberggel a gyülekezetet. A nagy tanyákon az utak és a folyók mentén úgy tekintettek reá, mint valami új csodára. Néha ő maga is szólt a néphez, néha meg csak hallgatta a mások szavát s lelkesedéssel és álmélkodással szemlélte az Úr művét. Minden olyan fiatalos és hajlékony, élettel és erővel teli volt: az imént fölébredt nép, az éneklésük és beszédük s általában egész lelki életük. Itt mindenki fürge, serény, szolgálatkész volt: látszott ez minden szavukon és tettükön. Kivált azon, ahogy a vendégnek szolgáltak. Ha említetted, hogy indulnál, már be is volt fogva a ló, ha szükséged volt valamire, már ketten is elédbe hozták, ha valamit óhajtottál, kívántál, már teljesítették is. Pál még soha sehoh sem látott ilyen vendégszeretetet, nem találkozott a szolgálatnak ilyen lelkével és a fölébredt emberi szívnek ilyen szeretetével.

— Ha körültekintesz ezeken a szántóföldeken, ha végigjárom ezeket a közöttük épült nagy falvakat, láthatod, mire volt képes ennek az életrevaló népnek ereje, munkája és derekassága, — mondta Malmberg Pálnak, amikor napokon át való járás-kelés,

összejövetel-tartás után Lappuában, ebben a nagy faluban együtt ültek a parókia kis szobácskájában.

— Dicsekszel, akárcsak Durchman akkor télen, amikor törvényt ültek fölöttünk s az ő embereiről volt szó.

— Mi tehetnék egyebet? Az embernek meg kell csodálnia akaraterejüket és végzett munkájukat. Másrészt, igaz, kegyetlenek és durvák, ha nekimennek egymásnak, — folytatta Malmberg. — Noha olykor van lovagiasság is a nyerseségükben... Ma megkéselik, elverik egymást, holnap már megint a legjobb barátok.

S Malmberg egyik példát a másik után hozta föl arra nézve, hogy milyen forró a vérük, tüzes a természetük, milyen rettegésben tartják az egész környéket, ha két amolyan falu rossza beleköt egymásba. De beszélhetett arról is, hogy ugyanezek az emberek hogyan alázkodnak meg az ige előtt s változnak át kezes bárányokká, mikép fakadnak sírva itt az ő kis szobácskájában, mikép indulnak el a bűnbánat és az új élet útján s mint lettek így a leg híresebb bicskások legjobb barátaivá neki.

— Itt erő kerül szembe az erővel, férfiasság a férfiassággal. Amit megmarkolsz, azt markold meg; amit megmondasz, azt mondd meg! Ha van mondani valód, nem kell köntörfalaznod: csak mondd ki a maga idejében és a maga helyén! A lappuai és kyrönmaai paraszt szótlánul áll meg az igazság előtt s nem menetegeti magát. De legtöbbször méggy vele szeretettel, szánalommal, szelídséggel. Már sokszor vissza kellett emlékezniem arra, amire egyszer Nivalában létemkor, Iso-Niemiben tanított Pál. Menten hajlanak szavadra, kemény szívük meglágyul és megtelik bűnbánattal, ha föl tudod ragyogtatni előttük a Krisztus szeretetét!

— Igen, ez a titka ennek, ez az igazi erő, Krisztusnak és Pál apostolnak az ereje s ez nagyobb és hatalmasabb erő, mint a halál és a pokol ereje. De erre az erőre nem a tudós iskolában teszünk szert, nem tudós könyvekből merítjük, — szólt közbe Pál lelkesen.

— Csak győzd meg magadat és akkor másokat is meggyőzhetsz! — folytatta Malmberg. — Ezt tapasztaltam mindjárt az első napon, az első konfirmációi óra alkalmával.

Fölkelt, megtöltötte fapipáját, majd így folytatta:

— Mindjárt reggel, amint beléptem hozzájuk a nagy szobába, észrevettem, hogy gonosz és rakoncátlan lélek tartja hatalmában a nagy sereg fiút. Alig mondhattam el az imádságot, amikor egy a többieknél nagyobb, megtermett, vad tekintetű fiú nekem hajtja az énekeskönyvét. Néhány pillanatig komoly harcot vívtam magammal, de az Úr segítségével végül is győztem haragom fölött.

«Vedd föl, ez szent könyv, erre nem szabad embernek rátaposni!» — szóltam a mellettem ülő fiúnak. Egész napon át ilyen nyugodt maradtam. Milyen csodálatos erőt adott nekem az Úr ép azon a napon! Egyre azon igyekeztem, hogy szelíd, megértő legyek, közelebb férkőzzem a fiatal szívekhez, noha mindez nehezen ment. Este áthívtam a fiút magamhoz ide a parókiára. Szegény fiú bizonyosan azt hitte, verést kap, vagy kicsapom a konfirmandusok közül. A reggeli dac, a ki-kitörni készülő vad harag megint ott lobogott a tekintetében. Fölvettem egy újtestamentumot az asztalról, odaadtam neki és így szóltam: «Ez inkább neked való könyv, szegény fiú, olvasd ezt!» Ha láttad volna, Pál, ezt a fiút! Elérzékenyült, erős teste reszketett és a komor dac úgy eltűnt arcvonásairól, mintha eltörölték volna onnan. Szorgalmas látogatója lett az összejöveteleknek. Mindig ott ül a nagy szobában az ajtó mellett a legkevésbé látható helyen. Annyira még nem bátorodott föl, hogy eljött volna ide is, a kis szobámba, de majd eljön...

— Hiszen te itt pogányok között vagy. Valósággal a feketék világrészébe kerültél, — szólt Pál.

— Bizony Nagy-Tatárországba. Ide tettek bennünket kettőnket, Durchmant meg engemet, hogy medvéket szelídítsünk és farkasokat terelegessünk a verembe, — nevetett Malmberg, hogy csak úgy remegett belé a válla.

— A java embereiket küldték ide, amikor benneteket küldtek. Ti vagytok a korbács, amellyel megostorozzák a bűnös, Istentől elrugaskodott népet, de aztán benneteket is beledobnak ítéletüknek a tűzébe.

— Bizonyára azt hiszik, hogy itt majd eltompulnak Durchman fegyverei, lelohad Malmberg nagyratörő indulata s elfogyatkozik lelkesedése, buzgósága, szektáskodó hajlandósága a nagy erőlködésben, míg ezeknek kicsavarja a kezéből a bicskát.

— S mégis fölüti itt is a fejét a szektáskodás, terjed az eretnokség, a hamis tanítás mindenfelé a gyülekezetekben, itt délen, a rozsföldek, a bőven termő szántók között is. Lappuában, Kyrönmaaban, a nagy, gazdag falvakban. Vajjon mit gondol a felől a konzisztórium?

— Majd megtudjuk annak idején. Amonnan, abból a házból már ment Turkuba panaszlevél az egyházi főhatósághoz...

Malmberg az ablaknál állott és fejének egy biccentésével a nagy parókia felé mutatott, ahol a prépost lakott. A nagy épület a szántófield végében emelkedett és kilátszott a körülötte álló fák közül.

— Az összejöveteleli házunk is ugyancsak bosszantja őket.

Néhány hét alatt építették az embereim. Gyönyörűség volt elnézni, hogy készült a ház, hogy csattogott a lappuai paraszt kezében a balta, hogy repültek a forgácsok. Közben-közben énekeltek, aztán megint dolgoztak. A gerendákat énekszóval emelték föl a falakra. S amikor minden kész volt, összejövetelt tartottunk, a legnépesebbet, amit csak valaha láttunk ezen a vidéken.

— Csak vigyázzatok, nehogy az ilyen előmenetel közepett elfogjon benneteket az álmoság! — szólalt meg Pál. — Ha a világ gyermekeinek a maga dolga felől eddig annyira biztos nemtörődömsége repedezni, szakadozni kezd, legyünk résen: veszedelem támadhat belőle. Ha korán köszönt be a tavasz s nyomában a nyár, félős, hogy a tél visszafordul s hozza megint a fagyot, havat, az elülni nem akaró északi szelet. Mindig félek azoktól az ébredésektől, amelyek nagy zajjal indulnak meg, mint valami vízesés s ahol még az imént hókéreg takart mindent, oda menten tavaszi árvizet zúdítanak. Az ilyenek hamar elmúlnak, — hasonlók a hamar támadó, hamar elülő fergeteghez vagy hullámtorlathoz, — elgyengülnek, erejüket veszítik, időnap előtt meglankadnak s végre kimúlnak, néha nagy hirtelen s csak a kéreg marad meg belőlük, amelynek nincsen semmi magja. Bizony, így történik ez! Ellenben vannak olyanok, akiknek a hidegsége csak lassan enged föl. Csöndes panasszal, a lélek vágyakozásával kezdik, nap-nap mellett az Úr elé viszik a maguk hitványságát és nyomorult voltát. Ezek azután megállnak, akárhova állítod őket, akár zordon árnyékba, akár napsütésbe. Tehát ne gyönyörködjél az ő cselekedeteikben, ne dicsekedjél velük! Az első kegyelem édességétől hajtatva a maga nagy buzgóságában viszi végbe ezeket a lélek: ezek még nem a harcban próbált hitnek a gyümölcsei.

— Ez igaz, elismerem, de nem kell föltétlenül így lennie. Az idevaló embereknek egészen más a természete, merőben másfajta az életük, mások az életkörülményeik. Sarkalja őket a tettvágy: amibe belekezdenek, annak meg kell valósulnia, előre kell haladnia. Rajta tehát, feszüljenek neki minden erejükkel, ha jól esik! Recsegjen-ropogjon körülöttünk minden s építsenek összejöveteli házat akár minden faluban és gyülekezetben! Nekik ki kell magukat tombolniuk ilyen módon, hiszen azelőtt még más módon tombolták ki.

Elindultak Kyröbe Durchmant meglátogatni. Útjuk a szélesen elterülő nagy síkságon, szántóföldek között vitt keresztül. Közben be-betértek a tanyákra, a kétemeletes házakba, elénekeltek egy-két éneket, aztán tovább mentek. Olyan mosolygó ábrázattal jöttek mindenütt elébük a gazdák, a hatalmasan megtermett gazdasszo-

Edelfelt Albert: Krisztus és Mária Magdaléna.

nyok, mintha már régen várták volna őket és épen az ő fogadásukra készítettek volna mindent elő a házukban.

— Pál az egész úton folyton-folyvást csak arról beszélt, hogy fél és aggódik, — szólt Malmberg, amikor célhoz értek.

— S ugyan miért? — kérdezte Durchman.

— Attól tart, hogy ez a megindulás itt, ez a hangos nekibuzdulás, ami most itt tapasztalható, nem vezet jóra, hogy az emberek itt nagyon is készségesen ébrednek, — felelt Malmberg nevetve.

— Ugyan? Hát ilyesmi miatt aggodalmaskodik Pál? Hogy talán nem is férnek mind bele a mennyországba? Hogy talán kevesebb és szűkebb lett a hely a mennyben is, a földön is? — tréfálkozott Durchman.

— A pokol meg közben ki talál ürülni... Pedig marad még odavaló is, — folytatta Malmberg egyre nevetve.

— Én csak azt mondom, hogy nem minden földrengésben jelenti meg magát az Úr. A tavasz eléréstével mentől nagyobbat reccsen a jégtábla, annál közelebb az olvadás.

— Pálból a savói ember beszél. A savói meg a karjalai félbe hagyja a munkáját: a boronája künn marad a szántóföldön, az árkot csak félig ássa meg, a vetése ott poshad a hó alatt. A mi fajtánk itt másféle. Ha ez belefog valamibe, kitart s nincs nyugta, míg véghez nem viszi, — magyarázta Durchman.

— Gátakat kellene építenetek, nehogy azok is veletek sodródjanak, akik csak fél szívvel indultak meg. Nincs mindig köszönet abban, ha a lelkével nem törődő világból némelyek amúgy színre-szemre kiszakadnak. Velünk jönnek, mert ragadja őket a szélnek a fúvása. Egy darabig gyönyörködnek, örvendeznek, de aztán megint visszatérnek a húsos fazekakhoz, ha eljön a pusztai vándorlásnak, a kereszthordozásnak és a nyomorúságnak az ideje s ilyenkor aztán őszintén megindult lelkeket is vonszolnak magukkal.

— Én nem tudom: engem elkerült ez a félelem. Örülök annak, aminek örülhetek: a síkságon mindenfelé lobogó diadalmi zászlóknak, a lelkekben kibontakozó sok gyönyörűségnek. Az bizonyos, hogy olyan időket élünk, amikor azok is fölébrednek, akiket csak egy kissé is megérintett az ige, — folytatta Durchman.

— Az Úr ideje ez és az Úr ügye, az Úr ügye pedig sietős. Tegyenek Kalajokiban, amit akarnak: ítéljenek el, bírságozjanak meg! Most mozognia kell mindenkinek, akinek csak valami adni valója van az éhező nép számára.

— Meg kell mozdulnia! — erősítette Durchman, akit föllelke-

sítettek Malmberg szavai. — Most olyan hajlandók és érzékenyek a szívek, hogy menten összetörnek az élő ige érintésétől. Egy este az udvaron álltam és elálmlétkodtam, hogy az emberek miért gyűlnek a kerítés alá, a szántóföld végébe. Egy leány szántott ott s az eke mögött lépdelve valami éneket énekelt a Bárány menyegzőjéről: ennek a hallgatására gyűltek oda az emberek és sírva álltak körül. Bizony magam is elérzékenyültem. Be kellett mennem a szobácskámba és hálát adnom az Úrnak.

— Igen, ilyen dolgok történnek mostanában nap-nap mellett... Vajjon meddig tart ez a buzgóság? Az ember csak attól tart, hogy időnap előtt megcsappan, — szólalt meg újra Malmberg. — A minap egy ember járt nálam, aki elmondta, hogyan markol bele az emberek szívébe, ha halottért harangoznak. Munka közben megállnak és sírva fakadnak.

— Egy másik példa olyanokról, akik ép most ébredtek föl. Két férfitestvér eljött néhányszor az összejöveteleinkre. Amikor harmad ízben voltak ott, az ige nyíla beletalált a lelkiismeretükbe s nem tudtak ellene állni. Némelyek a fürdőházba meg a pajtába vonulnak, hogy ott térden állva imádkozhassanak. Voltak, akik valósággal tomboltak s esküvel fogadkoztak, hogy soha nem állnak be a bolondok közé. Az ébredés azonban olyan erős és hatalmas itt, hogy megtörte ellenállásukat s végre is eljöttek hozzám s megvallották, hogy hiába volt botor esküjük.

A lelkesedés úgy elragadta a papokat, hogy már nem tudtak ülvé maradni. Fölpattantak helyükről, föl s le jártak, majd megálltak Pál mellett és élénk taglejtéssel is bizonyígtatták, erősítették azt, amit mondtak.

— Emberek kellenek az Úr munkájába, az Úr szőlőskertjébe. Rajta, hívogassuk őket útról-útfélről, hadd ébresszék, gyűjtsék az Úr népét! — lelkesedett Durchman.

— Már vannak is s többen is lesznek, ha eljön az ideje. Itt van már most is Svahn Maalahtiban, Achrén Vähä-Kyröben, Österblad Töysäben, Östring Uuskaarlepyyben, Stenbäck Vöyriben, — számlálta el őket Malmberg. — Mindenfelől újabbak meg újabbak kerülnek elő. A fiatal papi nemzedékben bőven akadnak Isten emberei... Némelyek nyugaton, a tenger mellékén, mások másfelé, mi itt a finn föld közepe táján harcolunk...

— S Helsinkiben is újabbak nevelődnek — a tudós iskolákon, — tette hozzá Pál, akit már-már szintén magával ragadott a lelkesedés. — Ezért résen van az ördög is. Majd meglátjuk, vajjon befejezik-e az ellenünk indított pert, vagy tovább folytatják... Alighanem úgy megkínoznak bennünket, mint a macska az egeret:

elereszti, hadd fusson, de azután megint lecsap reá.

— Tapasztaltuk. Tapasztaltuk annyira, — Malmberg is, én is, — hogy már nem is gondolunk, nem is emlékszünk rá. Nagyobb dolgok történnek errefelé, mint ott Kalajokiban, — szólta Durchman.

— S mentől többet vádaskodnak, annál inkább eljártsszák a tekintélyüket s annál könnyebb nekünk, — toldotta meg Malmberg. — Íme, Östringet Uuskaarlepyyben megbírságolták összejövetelek tartásáért, de nem igen veszi a szívére, folytatja munkáját, jár-ke, beszél, összejöveteleket tart, mint ennek előtte.

— Megkapja mindenki a magáét, az ige hirdetője is, az ige hallgatói is... Hej, ehette a méreg az urakat, amikor az asszonyok a «Sion énekei»-t énekelve jöttek ki a tárgyaló teremből! Sziszegtek, mint a kígyó s ha tehették volna, mindjárt nekik mentek volna, — nevetett Durchman.

— Annál sietősebb most a dolgunk, amikor már teljességgel el akarják tiltani az összejövetelek tartását. Éjjelt nappallá téve kell mozognunk, amíg Pál itt van közöttünk. Rajta, beszélhetsz, Pál! Átengedjük a beszéd jogát neked egymagadnak, — szólta Malmberg és vállára ütött Pálnak.

— S megmutatod, mi az üdvösségre jutásnak igaz rendje... Megmutatod itt is, amint megmutattad Savóban, — egészítette ki Durchman.

— Én már inkább csak vizet zavarok. Itt vannak a papok: azok hirdessék az igazságot! Először a törvényt, aztán az evangéliumot! Ezek egy ideig a pokol tüzével riasztják és ijesztik embereiket, de aztán lecsöndesítik, megnyugtattják őket, jóra fordítanak és magyaráznak mindent. S amikor minden rendben van, amikor már minden szép és jó, akkor már nincs szükség a megtérésre sem...

Hármasban jártak-keltek, összejöveteleket tartottak, beszéltek Pált s maguk is beszéltek. Mintha az egész napjuk szakadatlan összejövetel lett volna reggeltől estig... S mintha mindig mindenütt ugyanazok a résztvevők lettek volna: mindenütt ugyanazzal a kisírt szemekkel találkoztak, mindenütt ugyanaz a csöndes, fojtott zokogás hangzott föl az összejöveteleken. Mindenképen az ismétlődött meg, ami Karjalában végbe ment az ottani ébredés legszebb időszakában, azzal a különbséggel, hogy itt ez a pompás, gazdag nép még nagyobb buzgósággal igyekezett a megtérésre. Ha valahol megszálltak, ember embernek adta a kilincset: jöttek, hogy lelki dolgaikat megbeszéljék, tanácsot kérjenek.

Mint egykor fiatalabb korában, a savói és karjalai nagy ébredések idején. Pál most is fürgén mozgott a nép között. Keresz-

tül-kasul járt a padok között, meg-megállt, szóba állt egyikkel is, másikkal is, kacagott egyet-egyét a maga széles kedvű, szívből fakadó kacagásával s megbízgatván, eligazítván emezt, igyekezett amazokhoz, akik szintén vártak és vágyakoztak rá, hogy egy-két szót válthassanak a híres vendéggel.

— Ezek a lappuai lányok azt kérdezik, mitévők legyenek, ha megfogyatkozik bennük az Isten és a felebarátjuk iránt való szeretet. Gyere, Pál, adj nekik tanácsot! — szólát át Malmberg a nagy szobába.

— Ha megfogyatkozik? Tanuljanak a méhtől, amely — azt mondják — nyáron azzal is beéri, hogy a tehén oldalából vért szív — méz helyett, — adta meg Pál a feleletet.

— Úgy látszik, még fiatalok, most született gyermekei Istennek, — folytatta, közelebb jövőn. — Alig nyílt meg a szemük, máris azt akarnák, hogy a nagy szentek szeretetével teljenek meg.

— Ez nekünk is szól, — alkalmazta magára Durchman. Mindjárt gazdagok szeretnének lenni, a szentek kincseire vágyunk, érett, teljes korú férfiak szeretnének lenni, holott csak gyermekek vagyunk, akik még csak az imént tanultak meg járni... Hát majd akkor mire vágyunk, ha annyi időssek leszünk, mint Pál?

— Ha olyan öregek lesztek, akkor majd olyan szegények is lesztek, mint ő, vagy talán még szegényebbek. Most még félték tőle, hogy meglássátok a magatok nyomorúságát. Még a gyermek falánksága, a csecsszopó mohósága dolgozik bennetek, de ha majd olyan vén, girhes gebék lesztek, mint én, miről beszélhetnétek akkor egyébről, mint nyomorúságról, egyre csak nyomorúságról?

Később, szűkebb körben még részletesebben szólát arról, hogy a lelkek helyes gondozása egyetemlegesen mindenkit kötelező feladat.

— Most is olyan, mindig is olyan lesz ennek a fölébredt népnek az élete útja, hogy szegénységben és nyomorúságban kell járnia. Hogy akkor a legerősebb, amikor panaszkodnia kell. Ez a titka a keresztyén életnek. Ez az a nagy titok, amely mégis olyan egyszerű. Ezt nem értik meg a nagyra törők, a csillogni-ragyogni akaró keresztyének, akik ekhós szekéren akarnak behajtani a mennyországba. Ezt még ti sem értitek, de én, öreg ember, tapasztaltam, hogy így van. A szegény, panasszal teli nép ragaszkodik az Úrhoz. Erősen fogja a jobbját, szorítja, nem ereszti el, noha talán maga sem érti, miért kell úgy ragaszkodnia hozzá.

— Mi meg menekülünk a szegénység és a nyomorúság elől, mert valami rossznak tartjuk... Panaszkodunk és keserüünk, hogy nincsen semmink, hogy üres a lelkünk, hogy sem-

mivé lett, odaveszett még az is, amink volt, — hagyta helyben Durchman.

— Így is van ez rendjén: menekülnünk kell a szegénység elől, rossznak kell tartanunk. Ha jónak tartod, elgyönyörködöl benne, gazdagsággá változik a szegénységed. Csak legyen a szegénység valóságos szegénység. Járjon együtt vele a szegénység gyötrelme is! Ez ennek a rendje...

— Mielőtt elindulok, még hadd mondok meg azt is, hogy a szegények elbírák mindazt a háborúságot és üldöztetést, amit reájuk szabadít a sátán, a gazdagok ellenben nem. A gazdagok és az igazak megbotránkoznak és elbuknak a mások bűneinek törében, aki pedig a más bűnébe botlik bele, az nem tud talpra állani...

Éjfélig együtt ültek a tágas hátsó szobában. Némelyeknek jutott hely a székeken és lócákon, mások a padlóra telepedtek. Újra meg újra énekeltek, újra meg újra beszéltek. Mentől tovább hallgatták Pált, annál jobban éheztek a szavára s neki is annál élettellel teljesebb lett a beszéde.

Malmberg és Durchman a földön ültek a többiek között, mintha ezzel is jelét akarták volna adni megalázkozásuknak és az egyszerű nép közé való leszállásuknak, amellyel most, íme, együtt szedik a morzsát a maguk szegény, éhező lelke számára. S amikor Durchman szép, erőteljes hangján rákezdett az énekre, az egész gyülekezetet megilletődöttség fogta el, mélységes megilletődöttség, annak eleven megérzése, hogy mindnyájan egyek, hogy mindnyájan, papok és hívek egyaránt, ugyanazt a mindeknek szóló kegyelmet tapasztalták.

— Micsoda szép napok voltak ezek! Örömtüzeket gyujtottunk, ünnepet, lakodalmat ültünk... S most mindennek vége s minden másképp lesz... Vajjon mit végeznek felőlünk Kalajokiban? — szólt Pál, amikor oszlodozni kezdtek, búcsúzkodtak.

— Megerősödtünk itt és fölüdültünk, mert az Úr művét szemléltük és az ő egyre megújuló kegyelmében gyönyörködtünk, — mondta, mintegy magának beszélve, miközben kezet nyujtott mindenfelé, ahova csak elért.

— Szükségünk van a bajra és a keresztre, máskülönben elvész a minden jóban duskálkodó bűnös, — tette hozzá aztán halk, szomorú hangon s úgy látszott, szálas alakja végkép összeroskad.

— Jöjj vissza, Pál, hamarosan! — kiáltottak felé a távozók.

— Jövök, ha jöhetek. De ha az urak elzárják Kalajokiban az utat, leeresztik a sorompót, nem jöhetek.

— Ha leeresztik is, majd fölnyitják, — föl kell nyitniok, — hanzott feléje sokak ajkáról.

— Hallod, Pál, mit mondanak: «föl kell nyitniok»? — figyelmeztette Pált Malmberg.

— Hallom, hallom. Ti persze errefelé olyan emberek vagytok, hogy magatok is fölnyitnátok a sorompót, ha föl lehetne nyitni — emberi erővel.

A következő napon útnak indultak Pál és barátai. Megint az az út állott előttük, amelyet már annyiszor megtettek: a törvény elé mentek. Megint kellemetlenség és bosszúság várt rájuk. A régi hamisságnak és hazusságnak az áradata zúdult feléjük. Sötétséggel és tudatlansággal kellett szembe szállaniok. Tudták, megint végig kell majd hallgatniok, hogy legjobb, legtisztább szándékaikat mikép csúrik-csavarják el, hogy azt a mindenek fölött drága munkát, amelyet ifjúságuk java erőivel végeztek, mikép igyekeznek megfojtani, megtévedt emberek romboló munkájának tüntetvén föl s hogy legszentebb érzéseiket lábbal fogják tiporni. S tudták, hogy újra látniok kell, miként lesznek azok a híveik, akiket az Úr hívó szavával hívogattak, az urak eszközeivé; azok a nyomorultak, akik a maguk vakságában nem tudnak különbséget tenni világosság és sötétség között.

— A meg nem érdemelt szenvedések mégis csak gyötrelme-sebbek, mint a megérdemelték, — vélte Durchman, amikor újra erre a dologra tért vissza a beszéd.

— Gyötrelme-sebbek, igen, de ezek az Úr szenvedései, amelyeket a keresztyén embernek tulajdon testén kell elszenvednie, — felelt Pál.

— S így teljesedik be az, ami még hátra van a Krisztus szenvedéseiből, — tette hozzá Malmberg.

— Nem tudom, mások hogyan vannak vele, de én mindig olyan gyöngének és félenknek érzem magamat a kalajokii tárgyaló teremben. Bátrabbnak látszom, mert szánt-szándékkal másnak, határozottabbnak mutatom magamat, mint amilyen a valóságban vagyok. Ez bánt és bosszant azután...

— Ilyenek vagyunk mi, kedves testvérem, minden dologban és mindenütt, — mondta Malmberg Durchmannak. — Onnan fölülről, a szószékről jobbaknak látszunk; beszélünk, szépen prédikálunk, lelkesedünk, buzgón harcra szállunk a bűn és a világ ellen, de belül a lelkünkben csupa szenny, útálatosság, világiasság s mindenféle fajta bűn van.

— Amikor a legszentebb dolgokkal foglalatoskodom, akkor vagyok a legszenyesebb és legundokabb; amikor a legerősebbnek és legbátrabbnak kellene lennem, akkor vagyok a leggyöngébb. S ha aztán így, mint — teszem — a tárgyaló teremben, újra meg-

tapasztalom a magam keresztyénségének hitványságát, elszégyenlem magamat s a képmutató fölött kimondott ítélet reggeltől estig a fülemben cseng. Óh, én nyomorult ember! Óh, én nyomorult pap!

— Mi lenne, ha az ember benneteket, papokat kifordítana: a kívülvaló kerülne belülré s ami bent van, az válnék láthatóvá? — tréfálkozott Pál.

— Az lenne csak botrány az egyházban! Bottal kergetnének le bennünket a szószékről, — fűzte tovább a tréfát Durchman.

— Van ebben valami igazság. Rossz szokásokat nektek, papoknak, hogy mindig köpönyeg van a vállatokon: az igaz életnek, a szentségnek a köpönyege, a tudásnak, a hozzáértésnek, a megföllebbezhetetlen bírónak a köpönyege. Ugyan mikor hallhatja és láthatja a paraszt, hogy ti a magatok hibáiról és bűneiről is beszélték és azokat megsiratjátok?

— Igazán nem tudom. Talán majd csak a pokolban kerül rá a sor. Mélységes álmot alszunk, dédelgetjük a magunk hibáit, takargatjuk, rejtegetjük őket a szívünk titkos kamrájában, — felelt Durchman.

Roosnál, a régi jó barátnál már tárt karokkal várták és fogadták őket a többiek: Lagus, Hemming, Laurin. Öröm sugárzott az arcokról, fölhangzott a jóízű kacagás, amikor barátaik messze délről megérkeztek. Átölelték egymást, szorongatták, rázogatták egymás kezét, karonfogva vezették, az ajtónál tessékelték egymást...

— Pál is veletek jön? Dél felől? Lappuából?

— Hja, a püspök a maga papságával jön...

— De most ez alkalommal elveszik ám a püspöktől a püspöksüveget, a papoktól a palástot!

— Vegyék el, csak ezt hagyják meg! — nevetett Pál és tarisznyáját leállította a tornácon az ajtó mellé.

— No, Lagus, mit mondunk a bíróság előtt, vagy egyáltalában megszólalunk-e? — kérdezte Durchman komolyan.

— Kérdezd Laurintól! — felelt Lagus mosolyogva.

— Nem, holnap Laguson van a szőlés sora. Hadd beszéljen ő! Mi többiek csak fölingereljük ellenfeleinket, de ez a csendes, komoly, megfontolt ylivieskai pap meglágyítja, megszelídíti, megalázza, meggyőzi az embereket, — indokolta szavát Laurin és fordult egyet a szobában.

— Nem fogok beszélni, csak fölolvastam ezt a nyilatkozatot, — szólt Lagus és egy írást vett elő a zsebéből. — Ezt mi megbeszéltük már itt ma.

— Van-e benne szó arról a bizonyos fejkendőről, amelyet Durchman el mert fogadni? — kérdezte Malmberg nevetve.

— S benne van-e az is, hogy a bűnösnek még negyvenéves korában sem szabad eljutnia az üdvössége felől való bizonyosságra? — egékszítette ki Durchman a figyelmeztetést.

— Véleményem szerint mindaz benne van, ami a tárgyra tartozik és szükséges, — felelt Lagus. — Nem szabad elfelejtenünk, hogy a törvényszék előtt állunk mint vádlottak s most kivált nem szabad arról sem megfélelkezünk, hogy papok és keresztyének vagyunk, akiknek méltóságteljesen kell viselni magukat, akármit mondjanak vagy állítsanak is az ellenfeleink.

— Hát Pál? Mit akar ő mondani? — kérdezte valaki.

— Ugyan mit mondhatna egy együgyű parasztember? Félve, zavarodottan áll az urak előtt s ha dadog is valamit, jót nevetnek rajta.

— Van itt egy nyilatkozat Pál számára is, — szólt Lagus.

— Laurin fogalmazta. Ma reggel ütötte össze Mátyás gazdával. Csak jó lesz?

— No de féken tartottad-e közben az ó Ádámodat, Laurin? — kérdezte Durchman.

— Amennyire tőlem telt, — felelt Laurin nevetve. — Hiszen beszélhetnek a parasztok egyszer az urak módján is... S ha van a nyilatkozatban egy kis só meg bors, az csak egészségére válhatik a bírónak.

— Már csak gondod van rá, hogy jó kedvre deríts bennünket, — szólt Malmberg és megveregette Laurin vállát.

Megint ott álltak egymással szemben a tárgyaló teremben, ünnepélyesen és komolyan, két egymástól merőben különböző világ; a két egymással szemben álló táborban egymástól merőben különböző lélek és indulat. A meleg augusztusi levegő beáradt az ajtón és az ablakokon és magával hozta a pecsenye illatát abból az udvar másik oldalán levő kisebb házból, ahol a törvényszék tagjainak a szállása volt. Fölolvasták a hosszú jegyzőkönyvet, amelyet kelletlenül hallgatott mindenki, mert vagy a saját gondolataival foglalkozott újra meg újra, vagy pedig az urakat vette szemügyre, Berget és Sandmant, akik a szomszéd szobába átvezető ajtó küszöbén álltak s olykor-olykor súgtak valamit egymásnak, a lohtajai prépostot, aki néha szintén föltűnt az ajtónyílásban, meg az esküdteket, akik csöndesen, nyugodtan, még a fejüket sem mozdítva ültek méltóságuk tudatában a helyükön.

— Van a feleknek valami megjegyezni valójuk a jegyzőkönyvre vonatkozólag? — kérdezte a bíró és belemártotta tollát a tinta-

tartóba. — Ha nincs, akkor beléphetnek a tanúk és letehetik az esküt.

S jöttek a tanúk és letették az esküt: Garvoli, a földmérő, Silvius, alavieskai pap, nagy, erős ember, aki híres volt testi erejéről s Holmström Antal és Schwartzberg Henrik, mindketten fiatal fölébredt papok.

— Mit tud Garvoli földmérő erre a dologra vonatkozólag? Mit látott és hallott? — kérdezte a bíró.

— Már tudniillik mit tud az összejöveteleknek káros voltáról és hasonlóról? — figyelmeztette Berg, át akarván segíteni a kezdeten.

— Azt láttam, hogy ezek az összejövetelek és az egész mozgalom háborúságot támasztanak a családokban, hogy a férj az asszony ellen, az asszony a férje ellen fordul. Eddig itt a falvakban csönd és békeesség volt, de most minden megváltozott, amióta ezek az emberek ítélkezni kezdtek és a papok a pokollal riogatják híveiket.

— Egyebet nem tud? Van valami panasza a papok ellen? — kérdezte a bíró sietve, kapkodva.

— Lagus lelkész jó, adakozó ember, csak az a kifogásom ellene, hogy ezekkel az emberekkel társalkodik, akik elkülönültek a többiektől s hogy még a pénzét is rájuk költi, — nyilatkozott a tanú.

— Igen, igen, — mormogta a bíró türelmetlenül.

— Silvius lelkész! Mit tud nagytiszteletű uram? — kérdezte a bíró.

— A magam tapasztalatai alapján nem nyilatkozhatom ezekről az összejövetelekről, mert azokra nem jártam, mivelhogy törvénytelenek, noha hívogatni engemet is hívogattak. A vádlottak nem hivatkozhatnak összejöveteleik tekintetében a bibliára, mert hiszen az Úr maga mondja, hogy ahol ketten-hárman összegyűlekeznek az ő nevében, ott jelen van, s egyenest azt parancsolja, hogy vonuljunk vissza egymagunkban titkos kamaránkba s ajtónkat bezárva ott imádkozzunk és szolgáljunk neki. S megfigyeltem azt is, hogy amióta ezek az emberek megkezdték népes összejöveteleik tartását, azóta a templomból elmaradt a nép.

— Kérem, hogy Silvius lelkésznek ezt a tanuvallomását különös figyelmére méltassa a kerületi törvényszék, — jegyezte meg Berg, az ügyész.

— Holmström lelkész! Tegye meg tanuvallomását arra nézve, amit tud, — szólította fel a bíró a következő tanút.

Mozgolódás támadt a fal mentén és egy apró, barna emberke igyekezett előre.

— Mindenekelőtt azt akarom megállapítani, hogy Istennek az a munkája, amely a mi környékünkön és hazánk más vidékein megindult, mindenhova csak áldást vitt magával, sehoiva sem átkot. A nép lelki élete megújult és régi, rossz szokásait újakkal, jobbakkal cserélte föl. Ha meghasonlás támadt a falvakban és a házakban, ez az igazságnak a hazugsággal szemben megnyilvánuló hatása, mert az igazság só, amely mar. Bizony sajnálatos, hogy az utóbbi időkben újra fölemelte a fejét az istentelenség, mert föl-bíztatta az a kósza hír, hogy a kegyesség el van tiltva. Ez a pör pedig, amelynek tárgyalása itt folyik, támogatja és igazolja ezt a vélekedést. Malmberg lelkész prédikációit és tanításait számtalan alkalommal hallgattam, de soha semmit sem vettem észre bennük, ami eltért volna a lutheri hitvallástól. Végre Garvoli földmérő vallomására vonatkozólag legyen szabad megjegyezmem, hogy Lagus lelkész barátságos és segítségre kész mindenkivel szemben, bármilyen párthoz vagy irányzathoz tartozik is az illető.

Elfving prépost belépett a terembe és meghajlással jelezte, hogy szót kér.

— Tessék! Tessék, prépost úr! — szólt a bíró udvariasan.

— Kötelességemnek tartom megjegyezni, hogy Lagus lelkész szabadon rendelkezhetik anyagi javaival s hogy személyes tapasztalatom és hallomás révén én is tudom, milyen adakozó, segítségre kész ember.

Elfving prépost magaviselete, Lagus mellett való felszólalása annyira tetszett a fölébredteknek, hogy valamennyien örvendező pillantást váltottak egymással.

— Mindent megbocsátok neki, amit eddig vétett, — súgta Laurin Durchmannak.

— Még Schwartzberg lelkész van hátra. Tessék! — hallatszott a bíró biztatása az asztal mellől.

— Holmström lelkész vallomásához nekem már kevés hozzáfűzni valóm van. Csak arra akarok rámutatni, hogy a fölébredt nép viselete nem valami szektáskodó hajlandóságnak a jele, hanem a mellett való bizonyágtétel, hogy a keresztyén népnek kötelessége a mindennapi életben való egyszerűség. Bizony, a nép csak maradjon meg népnek, finn népnek, darócruhás népnek, amelynek megvannak a maga atyáitól örökölt erkölcei ruházkodásban is, más egyébben is!

— Ohajtja a közvádlo a további tanukihallgatásokat? — kérdezte a bíró Bergtől.

— Nem kívánom. A zárzó jogával akarok élni. Véleményem szerint a tárgyalás folyamán a szükséges fölül is kivilágított, hogy a vádlott lelkészek és parasztok terhére a legkülönbözőbb bűncselekmények állapíthatók meg. Az 1726 januárius 12-ik napján kelt királyi rendeletre hivatkozva javaslom, hogy Lagus, Malmberg, Durchman, Laurin, Hemming lelkészek 200 tallérnyi bírságra ítéltessenek, akik mint lelkészek kétszeresen elmarasztalandók a terhükre írott bűncselekményekben s így a magas konzisztórium által megejtett vizsgálat után lelkészi hivatásuk gyakorlásától is függesztessenek föl egy bizonyos időre. Mivel továbbá Malmberg, Durchman, Laurin lelkészek vétkeseknek bizonyultak abban is, hogy tévelygő szellemben magyarázták a vallás bizonyos tantételeit, vonatkoztatandó reájuk a büntető törvénykönyv 3. fejezetének 1. paragrafusa, amely a következőképen hangzik: «Ha valaki elpártol az igaz evangélikus tanítástól s valamely tévelygéshez csatlakozik s nem hagyja magát visszatéríteni az igazsághoz, száműzöttessék a birodalomból, veszítse el örökösödési és egyéb polgári jogait a svéd királyság területén s csak királyi kegyelem alapján térhessen vissza svéd területre. Ugyanezen büntetés kiszabását javaslom Ruotsalainen Pálra, a nilsiái gyülekezet területén lakozó gazdára, aki az összejöveteleken papi ténykedéseket végzett, továbbá Roosra, a kátrányraktár gondnokára, valamint mindazokra a parasztokra, akiknek házában összejövetelek tartottak. Hasonlóképen elmarasztalni javaslom a vasárnap megszenteltetésének büntetében mindazokat, akik vasárnap összejövetelekre jártak s végül Laurin lelkészre büntetés kiszabását tartom szükségesnek még illetlen és botránkoztató szóbeli, valamint írásbeli kijelentéseier is.

— Van a vádlott lelkészeknek vagy parasztoznak még valami mondani valójuk?

— Legyen szabad valamennyi vádlott lelkész részéről ezt a végső írásbeli nyilatkozatot betérjesztenem, — szolt Lagus és kezében egy írással az asztalhoz lépett.

— A többiek részéről szintén? -- kérdezte a bíró, kinyújtva kezét az asztalon át, mert észrevette, hogy a Niemiből való Mátyás egy írást forgat a kezében.

Újra kezdődött az olvasás, ugyanaz a vontatott, unalmas, lélektelen olvasás, mint előző alkalommal. A szavak és a mondatok olykor valósággal bukfencet hányva olvadtak egymásba, hogy azután sietve, rohanva belevesszenek a fölolvadó egyhangú mormogásába.

— Mégis csak másképp olvashatna. Nem olyan akármilyen

írások ezek, — súgta oda Laurin megint Durchmannak.

— Olvasson, ahogy akar, csak már érjen a végére, — felelt Durchman. — Nem látod, hogy elfáradt Pál a hosszú állásban?

— Kérnünk kellene, hogy engedjék leülni, — szólt hirtelen Laurin.

— Most már a vége következik, — súgta sebtében Durchman, anélkül, hogy feléje fordult volna.

— «Amint különben reméljük, hogy a tekintetes kerületi törvényszék immár világosan látja vádlóinknak alattomoságát és a mi ártatlanságunkat s így remélhetjük, hogy ennek következtében fölment bennünket minden vád alól. Ha azonban mégis az történnék, hogy ártatlanul elítéltetünk, vigasztalásul Luther énekét idézzük emlékezetünkbe:

Az ige köszálként megáll,
Megszégyenül, ki bántja:
Velünk az Úr táborba száll,
Szent Lelkét ránk bocsátja.
Kincsünk, életünk,
Nőnk és gyermekünk
Mind elvehetik,
Mit ér ez ő nekik!
Mienk a menny örökre.

— A vádlottak, valamint a többiek is távozhatnak, — jelentette ki a bíró. — Az ítélet csak hétfőn 12 órakor fog kihirdettni.

Künn az udvaron nagy tömeg várakozott, remélve, hogy megtörténik az ítélet kihirdetése. Amikor Pál, a papok és a vádlott parasztok kiléptek a kapun, egyrészt komoly, aggódo, kérdő, másrészt csúfondáros és gúnyolódó tekintetek fogadták őket. Sőt csúfolódó szó, gonosz, gúnyos röhögés is hangzott feléjük abból az irányból, ahol hátrább az udvar egy sarkában az ifjúság állt.

— Most jönnek a zekések a katekizációról, — mondta valaki a közelükben.

— Ebben az évben több alkalommal volt részük benne.

— De most aztán alighanem vége mindennek, katekizációnak is, összejövetel-tartásnak is, az egész új hitnek.

— Csak ne kivánd! Én megfordultam az összejöveteleiken és mondhatom, jól laktam náluk. Mert jól tartják, etetik, itatják, tejbe-vajba fűrosztik azt, aki eljár közjük.

— De ki is forgatják ám a mellett mindenéből.

A fölébredtek megálltak, halkan beszélgettek egymással, ha feszélyezetten is, de nyugodtan viselték magukat — akárcsak a tárgyalás előtt — s hallgatták, amit Pál, Lagus és a többi pap egy nagy embercsoport közepén fojtott hangon beszél. Halk nevetés, egy-egy mosoly azt mutatta, hogy Pál vagy Laurin valami tréfás megjegyzést tett.

Ekkor egyszerre csak ének szólalt meg közöttük. Remegő, de azért erős férfihang kezdte rá, a zárt udvar falai visszaverték, a fölébredtek rendre csatlakoztak hozzá s most már Durchman szép, a többi fölé kerekedő hangja vezette. Az egyes csoportok rögtön föloslottak, a sapkák lekerültek a fejekről s a nagy, tágas udvar megtelt a gyülekezet énekével, olyan hatalmas, erőteljes énekszóval, amilyent még nem hallottak azok a falak. Az urak megjelentek az ablakokban és ajtóknban, a lohtajai prépost meg a többiek s ők is hallgatták az éneket, ki komolyan, ki szórakozottan, ki megdöbbenve... Amikor az ének véget ért, Pál a lépcső mellett, ahol állt, térdre ereszkedett s példáját követték a többiek, a fölébredtek mind s mögöttük még a világ gyermekeinek nagy része is. Pál ősz feje vállára omló hosszú hajával ott fehérlett a többiek fölött s ismert szelíd és mégis erőteljes hangja belecsendült az alkonyodó estébe, amint így imádkozott:

— Mindenható, igaz Isten, ki Atyjuk vagy mindazoknak, akik itt e földön mint a te gyermekeid járnak! Hálát adunk neked a keresztért és a nyomorúságért, amelyet ránk bocsátottál, minden szenvedésért, amely itt ezen a helyen és másfelé osztályrészül jutott nekünk a te és a te Fiad nevéért. Add, hogy békességes türéssel hordozzuk a keresztet és a nyomorúságot, adj alázatos-ságot és erőt a mindhalálíg való kitartásra! Bocsáss meg mindazoknak, akik gyűlölnék és üldöznek bennünket és segítsd el őket a megtérésre és új életre! Igaz Isten, add, hogy a te tüzed lobogjon és terjedjen s mind több és több ember jusson el a te megismerésedre! S áraszd ki erődöt a fölébredtek egész népére: hadd teljenek meg bátorsággal mindenfelé a te szegény szolgálid s legyen ez bizonyosága a te igazságodnak! Ámen.

Amikor fölkeltek, az urak még ott álltak helyükön s gúnyos mosollyal szájuk szögletében nézték a népet, amely csöndben és lassan, mintha halottat kísérne, indult el kifelé, a gazdasági udvaron át ki az utcára és mind jobban szétszóródott.

— Most jöjjön, aminek jönni kell: bírságotlan meg, vessenek börtönbe, fosszanak meg a hivatalomtól, — szólta Durchman nekibátorodva.

— Én is úgy érzem, hogy semmi meg nem ingathatja meg-

győződésemet és meg nem félemlítheti szívemet, — folytatta Laurin.

— Bizony, így van ez mindig: az Úr neve a mi erős várunk. Az igaz odamenekül és oltalmat talál, — tette hozzá Lagus csöndesen, bizonyossággal telve.

— Így kellett ennek történnie, másképp nem is történhetett volna. A híveinknek ugyanazzal az indulattal kell fogadniok az ítéletet, mint nekünk, — toldotta meg szavát Laurin.

Mindnyájan olyan jól érezték magukat: a bizakodás, a föl-zabadultság érzése töltötte el őket. Valami olyan érzés volt ez, amelyről beszélni nem is tudott volna egyik a másiknak. Még késő este is hangzott az ének Roos házából s a világosság kivedött az utcára.

Hétfőn megtörtént az ítélet kihirdetése. Ki pénzbírságra, ki fogságra ítéltetett. Csak a száműzetéstől menekedtek meg.

— A konzisztórium most folytathatja, ahol ezek az urak abbahagyták, — szólt Durchman. — Csak a parasztjainkat sajnálom.

— Én is. Bizony ők ártatlanok. Mi gyűjtöttük össze őket s mi bízattuk, hogy összejöveteleket tartsanak. A törvényszéknek csak bennünket kellett volna megbüntetnie s meg kellett volna kímélnie a híveinket, szegény nyomorultakat, akik most börtönbe kerülnek, — kesergett Malmberg, föl s alá járva a szobában.

— Nekünk magunknak kell elhordoznunk a keresztünket és a büntetésünket: nem vethetjük azt a papok vállára. Az Úr ügye közös ügy s papoknak, híveknek együttesen kell odahajtaniok vállukat a kereszt alá.

— Én is azt tartom, amit Pál, — szólt Lagus. — Közös a kereszt ideleln, de közös a dicsőség is odafönn, ahol az élet örök összejövétel-tartás, az Úr barátaival való örök együttlételem...

E VILÁG BIRODALMAI.

A nyár kellős közepén rekkenő hőségben nagy sokaság állott a Töölő felé vívő úton, az út mentén folsorakozva... Legelől egyetemi hallgatók zászlóikkal, énekeseikkel, urak magastetejű kürtőkalappal, hölgyek új, könnyű ruhában napernyővel. A marsalok a vállukon átkötött széles szalaggal méltóságuk teljes tudatában jártak föl s alá, a rendre ügyelvén. Még soha nem látott Helsinkii ekkora sokaságot, ilyen öröm, várakozás, lelkesedés nem tartotta feszültségben, mint ennek az ünnepnek az előestéjén, amikor a nagy költő, Franzén Mihály Ferenc megérkezését várták, akinek hírnevétől visszhangzott egész Finn- és Svédország. Az énekesek szomszédságában a Pohjanmaa vidékéről való fiataloknak egy csoportja állott. Ezek újra meg újra olyan önérzettel tekintettek maguk mögé, a várakozók mögöttük húzódó sorára, mintha a várakozó, fogadásra készülő sokaságban ők lennének az első emberek, a többi meg csak amolyan odacsődült, hivatlan, kíváncsi népség.

A színek micsoda tarkasága bontakozott ki a hölgyek kalapjaiban és napernyőiben! Micsoda vidám zsibongás, föl-főlesattanó kacaj, fiatalos öröm töltötte be az utcát! Mennyi szépség, a fiatal-ság milyen tavaszi üdesége gyönyörködtette a szemet!

A tengeröböl felől lágy, langyos júliusi szellő lengedezett. Enyhítette a déli nap hőségét, a ligetektől és az utak szegélyéről a juharfák és a tölgyek illatát hozta s a messze rétekről hozott valamit a frissen kaszált szénának az illatából is, emlékeztetve arra az életre és munkára, amely most otthon, künn a kaszálókon folyik.

Az úton távolabb porfelhő szállt föl, majd a lovak patáinak csattogása is hallatszott már a köves úton s végül előtűnt az út porából a két pompás ló-vonta hintó. Egyszeriben elhallgatott a zibongás, a terefere, a marsalok helyükre ugrottak, a zászló-

rúdak fölegyenesedtek s az egyetemi hallgatók hosszú, egyenes sora újra kialakult. De már alább is hagyott a feszültség ott elől, ahonnan elindult és mint egy hullám végigfutott a tömegen. Valaki más volt az, aki jött, nem a várt nevezetes vendég, észak költőfejedelme. Valami az ünnepélyre jött gróf vagy báró lehetett, Uudenmaa régi, nagy, cifra tetős udvarházainak egyikéből.

— Mire való ez a sok hú-hó? Ez az ember itthagya hazáját és népét s idegen földre vitte el hírnevét, dicsőségét. Most a svédek kevélykednek vele. A szegénytől még egyetlen báránycáját is elveszik, — szólta oda valaki halkán a szomszédjának.

— Ne beszélj ilyeneket, legalább ne úgy, hogy mások meghallják! Hagyott nekünk is valamit: ifjú korának legszebb, legtüzesebb, legbensőségesebb dalait s a dicsőséget, amelyet velük szülőházának és szülőházájának szerzett. Hiszen tudod, milyen nehezen jutottunk el idáig, hogy megdöbbsen a generális, amikor meghallotta, mi a szándéka az ifjúságnak, de aztán végül mégis beletörődött, — csitítgatta a társa.

Órák hosszat tartott még a várakozás, de az örvendező, folyton nyüzsgő tömeg nem fáradt bele. Nem fogyott el az ünnepi hangulat, nem hallgatott el a tréfa és a nevetés. Az emberek le-leültek, szétszóródtak a pázsiton, köveket, szikladarabokat kerestek maguknak, azokra telepedtek, mentek egy darabot a város felé, aztán megint visszatértek.

— Ejnye, Pál bátyánk, miért nem jön ide közénk? Itt a Pohjanmaa fiatalsága. Kegyelmed, igaz, savói, de azért ezek barátainak számítanak. S aztán ezen fölül — még jobban is lát innen, — szólta Stenbäck Lőrinc Pálnak, aki kissé félreeső helyen egymagában, árván üldögélt, idegenül érezve magát, mert nem értette sem az emberek szavát, sem azt, hogy mi is tartja őket tulajdonképpen olyan feszült várakozásban.

A körülállók nagy szemeket meresztettek, elmosolyodtak, összesúgtak, amikor Pál vállára omló, hosszú fehér hajával Stenbäck Lőrinc oldalán előbbre lépett.

A Pohjanmaa vidékéről valók csoportjában örvendező, barátságos arcok fordultak feléje. A hátrább álló ismerősök az előttük állók vállán keresztül nyújtották feléje kezüket.

— Lám, Pál is itt van! Isten hozta! Mikor került errefelé? Nekünk bizony itt ilyen ünnepünk készül...

— Itt vagyok. A fiatalság közé kell jönnöm, ha magam is fiatal akarok maradni. Bár nem illik, hogy magamfajta parasztember ide merészkedik az urak ünnepére...

— Ez az egész országnak az ünnepe, az egyetem az egész

Szelid szemed, Úr Jézus . . .

Lars Stenbäck. — Br. Podmaniczky Pál.

Huugo Nyberg.

1. Sze - lid sze-med, Úr Jé - zus, Jól lát - ja min - den

1. vét - ke - met: Sze - mé - lye - met ne ves - se meg Sze - lid sze-med. Úr

1. Jé - - zus!

2. Szelid szemed, Úr Jézus,
Tekintsen rám, ha roskadok;
Adjon békét, bocsánatot
Szelid szemed, Úr Jézus!

3. Szelid szemed, Úr Jézus,
Tudom, hogy vádat is emel;
Vétkeztem én, ítéljen el,
Szelid szemed, Úr Jézus!

4. Szelid szemed, Úr Jézus,
Elítél bár, lásd én megint
Csak várom, hogy majd rám tekint
Szelid szemed, Úr Jézus!

népé, — szólt közbe valaki a körülállók közül.

— Annak kellene lennie, de nem az. Pál itt egymagában képviseli a népet, mi többiek bizony urak vagyunk. Tekints csak végig itt ennek az útnak a mentén! Mit láatsz? A népet látod? Csak figyelj! A népnek a nyelvét hallod? Selyemkalapokat láatsz, napernyőket, szalagokat, cifra rongyokat, másfajta, idegen nyelvet hallasz. Nem, kedves testvérem, a nép mitsem tud erről, ami itt végbemegy, nem törődik vele, nem is értené, miért kellene törödni vele, — kapcsolódott bele a beszélgetésbe a fölébredt egyetemi hallgatók egyike.

Ugyanakkor azonban megint porfelhő támadt az úton távolabb, a napsütésben megcsillant a hintó, a lószerszám rézverete s mint már előzőleg annyiszor, megint hallani lehetett a lovak patáinak dobogását.

— Most jön, — szólaltak meg többen elől.

A zászlóvivők helyükre rohantak, meglobogtatták a zászlókat, ezzel adván jelt a mögöttük álló sokaságnak. Az énekesek a karmester köré gyülekeztek. De csak néhány pillanatig tartott a zaj és a tolongás, aztán megint csöndes, nyugodt lett minden. Fölhangzott az ének. Eleinte halkabban, majd erőteljesebben hallatszott; lobogtak a sapkák, a zsebkendők; a nagy tömeg most már födetlen fejjel állott a helyén.

— Ki ez? — kérdezte Pál Stenbäcktól, amikor egy előkelő külsejű, köpenyes urat látott megjelenni valami emelvényen s az a hintó felé fordulva beszélni kezdett.

— Ez Cygnaeus, Cygnaeus doktor, Finnország legkiválóbb szónoka, — felelt Stenbäck hirtelen, azon igyekezve, hogy odafigyelhessen.

— Ugyan? — szólt Pál megilletődötten, mintegy bocsánatot kérve, hogy zavarta.

Emberi nesz nem hallatszott az egész idő alatt, míg Cygnaeus beszélt. Olyan csönd volt, hogy csak a város távoli moraját lehetett hallani, mint valami vízesés zúgását a messzeségben. De amint az öreg költő fölállt hintójában és reszkető hangon megszólalt, hogy megköszönje az üdvözlő beszédet, megmozdult a sokaság, mintha hullám futott volna rajta végig.

Milyen megfáradt, milyen roskatag volt! Mennyire meglátszott rajta, hogy eljárt fölötte az idő s hogy a munka évei után most csak pihenésre vágyik! A hangja kopott volt és fakó, az arca ráncos, a testtartása roskatag, a termete hajlott, az egész ember olyan kicsinynek, jelentéktelennek látszott...

Megint énekeltek, a tömeg éljenzett és meglobogtatták a

sapkákat, a zsebkendőket, a napernyőket. A hintók lassan megindultak a város felé a sokaságon keresztül, amely kétfelé vált és még egyszer köszöntötte a nagy vendéget.

Pál és a fölébredt urak külön csoportot alkotva magukra maradtak és elindultak a város felé, olyan komolyan, mintha a saját összejövetelükről térnének haza.

— Vajjon mit szolt volna Pál mindezekhez a beszédekhez, ha értette volna őket? — kérdezte egyikük, inkább a többiektől, mint magától Páltól.

— Hogy mit szoltam volna ahhoz, amit az a nagy, derék ember, aztán meg a püspök mondott? — kérdezte Pál.

— Beszéltek mindarról, ami szép, költeményekről, dalokról, nagy gondolatokról, fölrepültek a magas egekig, majdnem a mennyország kapujáig, — magyarázta Stenbäck.

— Ejnye, egész odáig?! Ilyen helyről fölmerészkedtek odáig?! Azokról a költeményekről volt szó, amelyeket a kajaanii doktor írt vagy adott ki? — kérdezősködött tovább Pál.

Stenbäck igazán nem tudta, hogyan magyarázza meg azt, amit mondani akar, úgy, hogy Pál megérthesse.

— Általában szó esett mindarról, ami kedves az ó embernek, ennek az életnek finom gyönyörűségeiről, arról, amit az emberek nagynak, fenköltnek, magasztosnak tartanak, az ember hírnevéről, becsületéről, a haza dicsőségéről. Nem is tudom, hogyan magyarázzam meg...

— Ez a Stenbäck maga is beszélt és írt ezekről valamikor, de azután mindent szemétnak ítélta a Krisztusért, — jegyezte meg valaki.

— Ezelőtt bizony a költészet és a tudomány volt mindenek fölött való számomra. Ez volt az istenem, amelynek éjjel-nappal szolgáltam. De azután világosság támadt számomra onnan fölülről, fölragyogott nekem Isten szentsége és igazsága s ezzel aztán minden egyéb értelmét veszítette.

— Ha kivágják a fát az erdőn, az írtásföldön, nedves talajban kihajt a gyökeréről, — szolt Pál.

— Bizony ez igaz, kedves testvéreim, tökéletesen igaz. Megint föltámad a természet, lánggra lobban a régi szeretet a régi isten iránt. Ti nem is tudjátok, milyen harcot kell vívnia annak, akinek az ó emberét már ringatta a világ ilyenféle gyönyörűségben, mint ez az iménti ünnepeltetés, — fakadt ki Stenbäck.

— Én egész nap úgy érzem, hogy el sem kellett volna jönnöm ilyen ünnepélyre. Ilyen helyen nehéz megmaradnia annak, akinek már fölébredt a lelkiismerete az Úr közelségében. Itt körülveszi mindaz, ami a szemnek káprázatos, a szájnak édes, a

fülnek kellemetes, — szólalt meg Achrén Lőrinc, egy fiatal pap a Pohjanmaa vidékéről.

— Te is hamarosan föllépsz a parnasszusra Lőrinc és ott megkoszorúzzák a homlokodat borostyánnal. Nekem ez amolyan pogány dolognak tetszik, — jegyezte meg Ingman, Pál mellé lépve.

— Bizony, magas hegyre kerülök, ahonnan látni lehet a világ pompájá! és dicsőségét, — folytatta maga Stenbäck. — Imádkozatok értem, testvéreim, hogy el ne fogyatkozzék a hitem!

— Így megy ez itt, Pál, az egész héten át, sőt olykor talán még bolondabbul. Talán nem is volt okos dolog tőlem, hogy ide hívtam kegyelmedet, — fűzte tovább Stenbäck, odakerülve Pál mellé.

— Legalább kitapasztalom az ilyen dolgokat is. Jó, ha egyszer meglátja a paraszt az urak mindenféle mesterkedését, — felelt Pál nevetve.

Zajos, mozgalmas napok voltak ezek. Ünnepi hangulat uralkodott mindenfelé. Jártak templomba, előadásokra. Délelőttönkint tudós, latin beszédeket hallgattak, megcsodálták a nagy pompával végbemenő doktor- és magisteravatásokat a félig kész, hatalmas Nikolai-templomban, amelyet Miklós cár építtetett kedveskedésül a svéd uralom alól orosz uralom alá került finneknek s amely ezekre az ünnepélyekre virágokkal és koszorúkkal volt fölélékesítve. Egyik nagy lakoma a másikat érte — maga gróf Rehbinder is adott egy nagy ebédet — s ezekre hivatalosak voltak a külföldi kiküldöttek, az írók, művészek, a különös tisztességgel körülvelt vendégek. A theologiai doktoravatás estéjén nagy táncvigalmat rendezett Helsinki városa, amelyen folyt a bor és széles kedve volt az ifjúságnak. Annyi volt a pompa és az ünnep, olyan emelkedett a hangulat, nagy az öröm, hogy Helsinki városának sem eddig nem volt soha ilyesmiben része, sem ezután nem igen virradt föl rá egyhamar ilyen alkalom.

Pál, a papok, meg a fölébredt egyetemi hallgatók már jókor megérkeztek az ünnepélyek utolsó napján a Nikolai-templomba. Az ünneplő sokaság nagy része már a helyén ült, mindenki arcán várakozás tükröződött s az újonnan érkezők meg-megtorlódtak az ajtóknál, majd a rendezők útmutatásait követve csendesen eloszlottak kijelölt helyükre. A kórus előtt, a nagy emelvény körül díszes egyenruhákban érdemrendes, aranygalléros urak, selyemszalaggal, csipkével díszített ruhába öltözött hölgyek jártak-keltek, a karzaton megjelentek a muzsikuskok és énekesek, keményre vasalt vakító ingmellel, hangjegyekkel és zeneszerszámokkal a kezükben. A nagy emelvényt két oldalról félkörben közrefogva fehér ruhás leányok ültek, mindegyiknek egy-egy borostyánkoszorú a

kezében. Arrább kaptak helyet az ország nagyjai és előkelői s ott ültek ünnepélyesen, komolyan — a legtöbbje az aranygallér miatt feszes fejtartással — a generálisok és grófok, az Oroszországból való híres tudósok, Svédország küldöttei, a nemzet válogatott, legkülönb fiai. Egyszerre megszólaltak a kürtök és a vonós hangszerek s míg az énekkar s annak magánénekesei egy szép kantátét adtak elő kíséretükkel, bevonultak a fölvavatandók, a doktorok, a díszmagisterek s fölvatásra kerülő fiatal magisterek, egyenruhájukban, karddal az oldalukon s mindegyik a számára kijelölt helyre ült.

Izgatottság futott végig a nagy, tágas templomon, amikor belépett a két öreg díszmagister, Franzén, a püspök és Gadolin, a nagyprépost s a két fehérhajú, reszkető, hajlott hátú aggastyán egymás oldalán ment helyére.

— Amaz ott, az arany keresztrel a mellén, Franzén, a költő, a svéd püspök, — súgta a templom háttérében az egyetemi hallgatók egyike Pálnak. — S amott ül Lönnrot, a kajaanii doktor, aki a Kalevalát összegyűjtötte s a mellett az oszlop mellett az a magas homlokú férfi Runeberg, akit még mint Finnország nagy emberét emlegetnek valamikor.

— Hát azok a piros fővegüek kik ott az első sorban? — kérdezte Pál.

— Azok a tegnap fölvavatott jogi doktorok, a törvénytudók, — felelt az egyetemi hallgató.

— Olyanok, mintha a pokolból jöttek volna s ép most csapták volna be maguk mögött az ajtót, — jegyezte meg Pál mosolyogva.

Öreg úr lépett a szónoki emelvényre s halk, nehezen érthető hangon beszédet mondott. Beszéde végeztével Franzén és Gadolin fölkeltek helyükről s egy szép fiatal hölgy — nyilvánvalólag az első a bábérkoszorút tartó leányok közül — tette ősz, megritkult fürteikre a koszorút. Erre megszólalt a zenekar és az egész ünnepelő gyülekezet fölállt.

— Marad-e még ezeknek valami odaátra, a síron túli életre? — kérdezte az egyik fölébredt egyetemi hallgató a társától. Hiszen mindent megkapnak ebben az életben.

— Igazán nem tudom. Arra gondolsz ugy-e, hogy abból a sok jóból, amiben most részük van, a jövőendő élet számára is telnék? Annyi bizonyos, hogy a példázatbeli gazdagnak ez mondatott: «Emlékezzél meg róla, hogy te javaidat elvetted a te életedben.» S azt is tudom, hogy az élet Urának a vállán egy ócska katonaköpeny volt, a fején meg töviskoszorú. Járhatnak-e a követői most ezekben az időkben más úton?

— A püspök és a nagyprépost a világ dicsősége és magasztalása közepett! — tette hozzá az egyik Pál mellett álló egyetemi hallgató.

— Most a fiatal magisterekre, Lőrincre meg a többiekre kerül a sor, — szólalt meg Achrén, amikor kezdetét vette a magisterek megkoszorúzása.

Félénken, szégyenlősen, mintha senki és semmi nem volna, lépett föl Stenbäck az emelvényre. Mivel neki nem volt választott hölgye, mint a többieknek, a koszorús leányok vezetője tette fejére a koszorút. Szeme azalatt folyton-folyvást ide-oda járt, barátait kereste a templomban. Egyébképen sápadtan, szórakozottan, szomorúan, tehetetlenül állt egymagában az emelvényen és szállt le onnan. Amint leért, menten elvegyült a többiek közé. Eltűnt, mint aki menekül a maga szerencséje, öröme, e világi boldogsága elől.

— Mintha parázson járna, mintha alvajáró volna, — súgta valaki.

— Mintha az Úr kezéből venné el azt, ami neki adatott, nem pedig emberekéből... Az Úr dicsőségét keresi, nem a magáét...

Az ünnepély végeztével a megkoszorúzottak a koszorúval fejkön — kiki az őt megkoszorúzó hölgy oldalán — végigkocsiztak a város utcáin. Stenbäck azonban gyalogszerrel indult el, kezében a koszorúval s mosolygó arccal tartott Pál és többi barátja felé, akik a templom előtt vártak reá.

— Krisztus lábaihoz teszem le ezt, ezt a hervadandó, mulandó koszorút s vele együtt minden hírnevet s e világi dicsőséget, — szólt hozzájuk.

— Ugyan mit éreztél, amikor fejedre tették a koszorút? — kérdezte egyikük.

— Semmit. Nem gondoltam se magamra, se a körülöttem állókra, nem láttam a nagy urakat, nem igen figyeltem arra sem, amit az avató mondott... Uramra és Megváltómra gondoltam, az ő töviskoszorújára, reátok mindnyájatokra s a fölébredt népre ott messze a Pahjanmaa vidékén. Ha az ember imádsággal készül valamire, békességgel és bizodalommal telik meg a szíve. A Töölő felé vívó úton elkábított a költő híre, dicsősége, mert nem voltam éber s nem fegyverkeztem föl a kísértés órájára.

Megint olyan boldog volt az együttlétük, mint azelőtt is annyiszor. Este Stenbäcknél gyültek össze, megülték az ünnepet a fehér asztalnál is, majd énekeltek, bibliát olvastak, lelki dolgokról beszélgettek.

— A világ gyermekeinek nincs olyan örömben részük, mint nekünk itt, — elmélkedett Stenbäck. — Az ő örömük a bűn öröme,

csak amolyan bor gerjesztette öröm, olyan, amelyet a világ ad, de amely szét is foszlik s a lélek üres, szegény, nyomorult marad utána. A mi örömünket az Úr adja. Nem csap ki a medréből, inkább a csöndesen lobogó tűzhöz hasonló, amely az Úr barátainak lelkében ég. Óh, testvéreim, milyen kegyelem jutott osztályrészül nekünk, kik a sötétségből az Úr csodálatos világosságára hívattattunk el! Olyan gyönyörűséges nekem ez a mai nap, amikor itt látlak benneteket valamennyiőtökert s amikor mi fiatalok megint együtt közeledhetünk az Úrhoz és Pál is velünk van!

— Mint bánkódók és mégis mindig örvendezők, — jegyezte meg valaki közülök. — Hogyan magyarázza kegyelmed, Pál, az apostolnak ezt a szavát? Hogyan lehetséges az, hogy valaki bánkódjék s ugyanakkor örvendezzen is egyúttal?

— Itt vagyok én a ti nyakatokon: öreg ember a fiatalok között, bagószagú paraszt a helsinki urak között. Etettek, itattok, legkülönb barátotoknak tartotok, az asztalfőre ültettek. Már kezdem röstelni a jóságotokat és a magam hitványságát. De ha az Úr indulata van bennetek, ti mégis csak gondomat viselitek, elfelejtitek paraszti esetlenségemet, magatokhoz hasonlónak tartotok s magatok mellé ültettek. Lássátok, így keveredik egymással a bánat és az öröm.

— Az is az Úrnak indulata, amely egy néppé egyesíti a művelteket meg a népet, az urakat és a parasztokat s némelyeket föl-emel, némelyeket meg elutasít magától, — szólt Ingman.

— Ez a mostani ébredés ugyanegy tűzbe vet mindenkit, egyesíti, testvérekké teszi az urakat és a parasztokat, — tette hozzá valaki.

— Attól még messze vagyunk, hogy igazán nemzetté legyünk, — folytatta Ingman. — Az ünnepélyek egész során át egyre csak a latin meg a svéd, a svéd meg a latin váltogatták egymást, de egyetlen egy finn szót sem lehetett hallani. Senki sem szólalt meg a Kalevala szép nyelvén, sem a nagy, sem a kis urak közül. Vajjon mit gondolhatott Lönnrot, a nép embere, a Kalevala összeüjtője?

— Ott ült szégyenlősen, szerényen, Castrénnek, a barátjának a háta mögött.

— Nem ismeri a fölébredteket, nem érti az Úr művét, — szólalt meg valaki a társaságban. — A célja ugyanaz, mint a mienk: föl akarja emelni a népet, hogy a nép nyelve becsületre, tisztességre tegyen szert s hogy a nép lelke, a tiszta, tősgyökeres finn nép lelke legyen úrrá a műveltek lelke fölött. De az útja más

Lönnrotnak, más nekünk. Lönnrot útja a Kalevalán vezet keresztül, a mienk a biblián.

— Még egyesülhet a két út, — jelentette ki Ingman határozott, bizonyossággal teljes hangon.

— De hát nem csodálatos ez? Vannak professzoraink, theologusaink, püspökeink, doktoraink s mi mégis itt ülünk a darócruhás, vászonnadrágos Pál körül s tőle tudakoljuk Isten útjának titkait. Ha volna rá hatalmunk, bizony doktorrá tennénk, — szólt Essen és vállára ütött Pálnak.

— Ezt a Pált s rátennénk a fejére a doktorkalapot, — toldotta meg valaki.

— Csakhogy nem a pirosat ám! — nevetett Pál a többiekkel együtt.

— A nép megadta nekünk azt, amit sem az egyetem, sem a tudósok nem tudtak megadni. Úgy látszik, Isten rendje más, mint az embereké: alulról választja a maga eszközeit. Dávidot a nyáj mellől, a prófétát az eke szarvától, Keresztelő Jánost a pusztából hívja el. Megjeleníti titkait a kicsinyeknek, de a bölcsek és az erősek elől eltakarja őket, — magyarázta Bengh Gyula.

— Észre sem vettük volna a népben, a nép lelkében rejlő gazdag kincsesbányát, nem is tudtuk volna, hogyan induljunk el a keresésére, ha az Úr föl nem ébreszt bennünket és kegyelmének munkájával nem egyengeti nekünk az utat a néphez. E nélkül mi is csak olyan urak volnánk, mint a többi professzorok, doktorok, magisterek, díszmagisterek valamennyien.

— S amikor megismertük a népet ezen az egy, de legfontosabb ponton, — folytatta Ingman, — azonmód megnyílt a szemünk más tekintetben is. Az Úr nyitotta meg, hogy meglássuk, milyen a nép, ez a szegény nép, mi lakozik lelke legbelsejében, mennyi benne a szívósság, az erő, a türelem, a lelki nemesség. Csak ébredt volna föl Lönnrot, minden bizonnyal a mi emberünk lenne!

— Ingmannak az asztalán ott van egymás mellett a biblia meg a Kalevala, — szólt közbe Essen. — No, András, valld meg, melyiket olvasod gyakrabban, a bibliát-é vagy a Kalevalát?

— Mindakettőt olvasom mindennap. A bibliából ismerem meg az Urat és az Úr útjait, a Kalevából a finn népet, a magam népét.

— Menj a Pohjanmaa vidékére: ott megismerheted mindakét fajtáját: a népnek, az igazat is, az istentelent is, — jegyezte meg a fiatal papok egyike.

— Oda is megyek, mihelyt lelkésszé avatnak, valahova olyan gyülekezetbe, ahol fölébredt, az Úr iskolájába járt, az Úr útján tapasztalatokat szerzett nép van. Ott azután elhallgatom bánatos

énekeit, igyekszem behatolni lelki élete mélységeibe s vele együtt vívom a harcot a bűn és a gonoszság, a fagy és a nyomorúság ellen. Testvéreim, újítsuk meg fogadalmunkat, közös elhatározásunkat, hogy a nép között a nép javára akarunk élni, hogy együtt akarunk szenvedni vele, hogy eggyé akarunk lenni vele gondolatban és érzésben!

— Bizony, legyen az életünk a fölébredt népé! — szólalt meg valaki.

— Nem, az egész népé!... A még föl nem ébredteket ébresztjük, az elveszetteket keressük, az eltévelyedetteket hazavezetjük Isten országába. Isten erejével és hatalmával kiszabadítjuk a népet a bűn verméből, gyöngyeit, lelki kincseit ragyogóra tisztítjuk... Meglássátok, eljön még az idő, amikor a finn lant, amely hajdanában az istenek és hősök dicséretét énekelte, az Úr magasztalására zendül meg!

— Óh, kedves testvérem, csak jussanak el a lelkek a váltság által a szabadságra, a többi maradhat miattam, — sóhajtott Achrén.

— Nem maradhat! A lelki ébredést nyomon kell követnie a nemzeti megújulásnak, a finn nyelv és művelődés föllendülésének! Nem szabad elválasztanunk egymástól azt, ami együvé tartozik. Izráel nagy emberei Isten emberei és a nemzet emberei voltak egy személyben, akik számára szent és drága ügy volt a nemzet művelődése és fejlődése, a nép és az ország jóléte.

— Igazad van, András, — tört ki Ingman szaván föllelkessedve Essen. — Ezek az ünnepek nem a finn nemzet örömneppei. Megülhették volna őket Svédországban, vagy akárhol máshol, csak itt nem.

— A kaszinóban rendezett nagy táncmulatságon ugyanazt kellett volna tennünk, amit te megcselekedtél egyszer, Károly, Maalahtiban azon a nevezetes lakodalmon: meg kellett volna mondanunk az igazságot, még pedig világosan, kereken, amúgy finn módra, — heveskedett Bergh Gyula.

— S mi lett volna ennek a következménye? — vetette közbe a társaság egyik tagja.

— Ha odamentünk volna seregestül, harsány hangon rázendítettünk volna egy énekre s odaállítottuk volna Pált, hogy szóljon hozzájuk, — folytatta Bergh nevetve.

— S magunk is megszólaltunk volna, megmondtuk volna, hogy istentelenség, amit művelnek, hogy vétkeznek Isten és saját népünk ellen, hogy a tulajdon népük sírja szélén ropják a táncot...

— Akkor pezsdült volna csak meg az élet ott a bálteremben s olyan botrány kerekedett volna, amilyenre még nem volt példa

ebben az országban! Mindnyájunkat vasra vertek volna s vagy a börtönbe, vagy a bolondok házába kerültünk volna...

— De valamit mégis csak tennünk kellene ilyenkor... Meg kellene zavarnunk ennek a cifra világnak a hetvenkedését.

— Én már egyszer szétzavartam egy táncoló lakodalmas népet, de másodszor nem cselekedném meg, — szólt Essen mosolyogva.

— Hagyjuk ezt a hiábavaló beszédet! Menjünk, hallgassuk meg, mit beszél Pál itt a szomszéd szobában! — indítványozta Bergh Gyula, félbeszakítva Ingman és a fiatalok vitatkozását.

— No, miről folyik itt a szó? Arról, hogy a bűnösök miképp jutnak el Istenhez, hogy kiki hogyan állhat meg szemtől-szembe vele? — kérdezte, belépve a másik szobába s belekapcsolódva az ott folyó beszélgetésbe, miközben Stenbäcken és Pálon kezdve végigjártatta tekintetét mindazokon, akik ott Pál köré telepedtek.

— Arról beszél itt a papoknak Pál, hogy ne kergessék be prédikációjukkal egyenest a pokolba a világ elbizakodott gyermekeit, hanem adjanak nekik alkalmat rá, hogy megállhassanak a pokol küszöbén, — adta meg a választ a fiatal papok egyike.

— Vannak fiatal papok, akik tüzet és kénkövet kérnek az ég-ből s szent buzgósággal kelnek harcra Sodoma minden romlottsága ellen, mint amilyenek szerintük az ilyen ünnepélyek és táncmulatságok, — folytatta Pál. — Senki emberfiának nem kegyelmeznek, nekimennek a sötétségben és tudatlanságban tengődő bűnösöknek, hogy hanyatt-homlok levessék őket a pokol fenekére...

— Olyanformán, ahogy mi tesszük, — nevetett Bergh.

— Nem minden buzgóság és hevesség az Úr indulata szerint való. Az Úr indulata másforma, olyan, hogy türelmesen vár az ajtó előtt, megsiratja az elesetteket, eltévelyedettek állapotát, halkán kopogtat a szív ajtaján, alázatos, óvatos, tapintatos szóval kér bocsáttatást. S ha bejut a szívbe, nagy az öröme és örvendezve kezdi meg munkáját a bűnös lelkében. Ha pedig még nem bocsáttatott be, ott marad azon egy helyben s várja az alkalmas időt, az ő idejét, amikor a világ zaja elcsöndesedik a bűnös lelkében. Mert az Úrnak megvan a maga ideje. A fölébredt lelkipásztornak olyan szívre van szüksége az Úr szolgálata közben, amely megfontolt, hosszútűró és tapintatos. Máskülönben megrontja azt, amit gyógyítania kellene.

— Én bizony akkor, Maalahtiban, Wegelius Betty lakodalmán csak azt láttam, hogy bizonyosságot kell tennem az Úrról, hogy meg kell mondanom az igazat... Valósággal égett a talpam alatt a föld, tűz lobogott a lelkemben, valami belső kényszer készített a megszólalásra, — magyarázkodott Essen.

— Csak látná az ember mindig világosan és tudná, mi a természetes embernek és mi a kegyelemnek a szava, mikor keresi az ember a maga, mikor az Úr dicsőségét! — sóhajtott föl valaki.

— Meg kell szelídítenünk őket, hajlandókká kell őket tennünk, családokkal a kezünkben kell utánuk futnunk. Erőszakkal hiába mentek neki a világnak, — nagy zajjal, ostrommal, kénköszaggal. — Az Úr nem így munkálkodik. Az ilyenből más származik, zenebona, harag, magatok szerezte kereszt és szenvedés, — folytatta és fejezte be Pál.

Már fölvirradt a reggel, július havának szép reggele, amikor oszladozni kezdtek. Végezetre énekeltek és megkérték Pált, hogy búcsuzásképpen szóljon még egyszer hozzájuk. Majd még egyszer térdre borultak és világosságot, bölcseséget és erőt kértek az Úrtól. S mikor fölkeltek térdeltükből, tudták, hogy megkapták azt, amit kértek, hiszen újra bizonyosak voltak benne, hogy az Úr ügye nagy és fenséges ügy, amelyért érdemes dolgozni és küzdeni.

Sietve, félig futva mentek a lakásukra, szállásukra, Ingman, Bergh, a papok és a fölébredt hallgatók. Még az utcán menet is egymáshoz símultak, nagy lelkesen beszéltek egymással, mint az olyan emberek, akikkel valami különös és nevezetes dolog történt. Lentről a tengerpart felől kocsizörgés hallatszott s kevéssel rá a kocsiban ide-oda dülöngélő, részeg urak hajtatták át a szenátus palotája előtti téren.

— Ezek a maguk ünnepélyéről térnek haza, a maguk istenének áldoztak...

— Az imént még a fellegekben jártak, nagy gondolatok magaságában, de most már a földön botlogálnak, — szólt Ingman gúnyosan.

— És sárba tiporják a babérkoszorújukat...

Aztán megint csönd lett. Nem hallatszott más, mint a távolodó kocsizörgés halkuló, tovatűnő zaja meg a saját lépteiknek nyomukban járó visszhangja.

Hárman indultak el észak felé, a Pohjanmaa vidékére: Pál, Stenbäck meg Essen. Egyhuzamban utaztak, néha éjszaka is, mint akiket kergetnek és a sarkukban vannak üldözőik. Minél messzebbre jutottak, annál jobban igyekeztek. Stenbäcknek sohasem volt nyugta, egyre nógatta a lovat, sietett, maradatlanzkodott a fogadóknak, éjjeli szállásokon, úgyhogy Pálnak, az öreg embernek néha alig jutott elég ideje a pihenésre.

— Mi lelt, hogy ennyire sietsz? — kérdezte Pál, amikor újra útnak indultak valahol egy fogadóból és Stenbäckken megint látszott, milyen sietős neki az út.

— Majd megmondom, ha célhoz értünk, — felelt Stenbäck.

De mégis csak megmondta előbb. Olyan gond és aggodalom, nyugtalanság és kín gyötörte, hogy meg kellett mondania.

— Nincs itt ezen a földön semmitem, ami tiszta volna, — kezdte egy napon, amikor egy hegyháton hajtottak végig és látták, mint csillog feléjük a távolból az erdős hegyoldalak közé ékelt tónak a tükre. — Ez a bennünket körülvevő természet sem tiszta. Van benne valami érzéki, ami megzavarja a bűnös embert. Egyedül az Úr tiszta és az Úr földje, az igazságnak és a megdicsőülésnek a földje.

Pál szótlánul, gondolataiba merülve ült a helyén s fáradság tükröződött bágyadt arcvonásain.

— Volt nekem egyszer egy barátom, de az Úr elvette tőlem, — folytatta Stenbäck. — Olyan nemes és jó volt, sokkal jobb, sem-hogy itt maradhatott volna a kísértő martalékaul. A barátság mégis csak a legtisztább kötelék a lelkek között.

— A fölébredt lelkek között, akiknek egy az útjuk, egy a reménységük és egy a mennyországuk, — tette hozzá Pál. — Ha ez a barátság nem volna, mi sem volnánk most úton.

— Valami nyomja a szívemet, — szólalt meg egyszer csak Stenbäck nehézkesen, kényszeredetten. — Ezen az úton meg kell kegyelmednek valamit mondanom, amit senki másnak nem mondtam még meg. Bűnös, e világi szerelem szorongatja a lelkemet éjjel-nappal. Fölzavarta Istenben való nyugalمامat és békeségemet. Már előbb is rá akartam keríteni a sort, de nem volt erőm rá.

— E miatt van ez a nagy sietség? — kérdezte Pál nevetve.

— E miatt is, meg más miatt is. Ők már előre mentek, föl a Pohjanmaara, Essen menyasszonya meg az a másik, Arppe kis-asszony, a testvére. Utól kell őket érnünk valahol, legalább is Ylivieskában. Essennek ép oly sietős az útja, mint nekem.

S Stenbäck olyan jól érezte magát, úgy megkönnyebbedett a szíve, hogy megszólalt és fölfedte titkát Pál előtt.

— A lélek sohasem lehet meg harc nélkül, — mondta Pál, nem is annyira azért, hogy feleljen, mint inkább csak azért, hogy jelét adja érdeklődésének.

— De ez olyan harc, amelyben vereség vereség után ér. A világi dicsőség után való vágy fölött győzedelmeskedtem az Úr erejében, de ezt a harcot egymagamnak kell megvívnom.

— Ha egymadnak kell megvívnod, akkor legalább megismered magadat, — jegyezte meg Pál.

— A barátság nemes, tiszta, nagy, Istentől származó, szent.

Olyas valami, ami fölemeli és hordozza az embert. De a szerelem, az e világi szerelem kiúzi a szívből a békességet, az igaz örömet és nyugalmat. Van benne valami abból, amit ilyenkor nyár idején figyelhetünk meg a szép természetben, valami, ami elkápráztat és elkábít. Behatol mindenhová, legszentebb, legbuzgóbb óráinkba, amikor lelkünket építjük, utat talál imadságos kamaránkba, fölbukkan a lélek csöndes elmélkedéseiben, az Úrral való együttlétünk idején s megérinti, beszennyezi, fölzavarja Istentől való rejtett életünket. Nem tudom, szenved-e más valakinek a lelke annyit, mint az enyém.

— Te szentségre és tisztaságra törekszel, de azért büntelenségre nem tehetsz szert, — intette Pál.

— Tudom, de mégis úgy vagyok vele, hogy ez a szomjúhozás a tiszta és igaz élet után mindig megvolt bennem, azóta pedig, a mióta elhívott az Úr és beleragyogtatta lelkembe világosságát, lánggal lobogó tűzzé növekedett. Micsoda fönséges, gyönyörű célja is van a keresztyén ember életének! Hogy tökéletesedjék, megdicsőüljön, az Úrhoz legyen hasonlatossá! S én csakugyan úgy éreztem, hogy amióta ráléptem az élet útjára, tisztább és jobb lettem, hogy közelebb jutottam az Úrhoz és az ő dicsőségéhez, de azután közbejött ez, amiről beszélek s ez megbontotta, darabokra szaggatta egész belső életemet.

— Ennek be kellett következnie. Amit magad építettél, annak össze kellett omlania, le egész a fundamentumog. Adj hálát az Úrnak, hogy összetörte lelkedet, meghasonlást és gyalázatot bocsátott reád és porig alázott! Ha tovább haladsz a magad vélt szentségének az útján, ép a jóságod és a tisztaságod vitt volna romlásba.

— De hát nem visszaesés, elbukás ez az állapot az olyan embernél, aki egyszer már fölépült tisztátalanságából, bűneiből? Amikor érzi, hogy beszennyezte, megzavarta, elbukatta az az e világi, bűnös szerelem, amely annak a szent és tiszta, Isten iránt való szerelemnek a helyére furakodott, amely eddig betöltötte a lelkét, — kérdezte Stenbäck.

— Ne akarj tanácsot adni az Úrnak! Az Úr útján mindig előre haladunk, még akkor is, amikor a magunk bűnös szeme azt véli, hogy visszafelé megyünk. Ki volna az, aki ezt a bűnös, tisztátalansággal teli szívet benn hordozná a kebelében, ha ki is vethetné onnan? De mivel ezt nem cselekedheted meg s az Úr sem teszi meg, hagyd az Úrra, hogy gondját viselje szívednek és megtisztítsa. A világi szerelemnek is el kell jönnie, ki kell bontakoznia, teljesítenie kell feladatát, mint ahogy minden egyébnek is el kell következnie,

ami hozzátartozik ennek az életnek a rendjéhez. Ezt már eleve így rendelte az Úr.

— De akkor miért érzem a szerelmet valami fölöslegesnek és meg nem engedettnek, olyasvalaminek, amivel vétkezem, ami gonosz cselekedetnek számít? Miért retteg a lelkem, mint a rab-szolga az ura előtt, holott az Úr barátom, aki megváltott a haláltól? Békességnek kellene eltöltenie a lelkemet s e helyett békétlenség és aggodalom gyötör. Vagy az ennek az oka, hogy a magam szentségére építettem s így olyasvalamire törekedtem, amit bűnös ember el nem érhet itt e földön?

— Bizony ez. Ifjúi lelkesedéssel, az első szeretet erejében erre törekedtél. Gyűlölöd a bűnt, harcolsz ellene, amint az rendjén is van, de amikor mégsem érsz célt, elveszted a békességedet s elvetted magadtól az Úr szerint való szabadságodat. Most arra az útra kell lépned, amely tökéletesen más út, a szegény és alázatos bűnösnek az útjára. Minden nap nyitva kell tartanod a magad számára a kegyelem székéhez vezető utat, hogy így szólhass Uradhoz: «Itt vagyok újra a magam való, igaz mivoltában, elesetten, ítélet alá vetetten, itt vagyok előtted, bűnösök irgalmas Megváltója! Nem a szentségem hajt hozzád, hanem a gonoszságom és förtelmességem miatt van rád szükségem.» Ezt az egyszerű leckét kell nap-nap mellett újra meg újra megtanulnod.

— S ha a békesség mégsem tér be a szívembe, ha a szerelmem miatt is, meg egyéb bűneim miatt is egyre csak hallom a vádat? — folytatta Stenbäck.

— Akkor hordd a terhedet! — felelt Pál komolyan. — Az élet útján járónak baj és viszontagság az osztályrésze elejétől végig. Amit az Úr ad, elvesz, cselekszik, azt fogadd el az ő kezéből! Legyen a hitünk a teljes korú keresztyén ember hite, amely bírja a maga terhét és a keserű eledelt ép úgy elkölti, mint az édeset.

S Pál beszélni kezdett a maga életéről, a maga bűneiről és kísértéseiről, a maga terheiről, amelyeket nap-nap mellett hordoznia kell, a maga elbukásairól, amelyekről senki sem tud, csak ő maga.

— Nekem nem volt rá módom, hogy az urak szokása szerint dőzsöléssel töltssem napjaimat. Polyvából vagy fakéregből sült kenyér várt odahaza, amikor haza-hazatértem s a tarisznyámba is csak ilyet rakhattam útravalóul, ha útnak indultam. Ti urak azt akarjátok, hogy csupa békesség, csupa öröm, mindenféle gyönyörűség legyen az életetek s a bűn csak azért nem kedves nektek, mert zavarja az életeteket. S ha nem kapjátok meg mindazt,

amit kívántok, nem lesztek olyan tiszták és szentek, amint azt szeretnétek, akkor türelmetlenkedtek és kételkedni kezdetek.

Volt ebben tanítás, de egyúttal intelem és vigasztalás is Stenbäck nyughatatlan lelke számára.

Tehát mégis csak az Úr kezében van, ugyanolyan közel hozzá, mint ennek előtte. Amit tapasztalt és megismert, ami éjjelnappal gyötörte, szerelme, álmai, tervezetései, félelme és kételkedése, amikor még nem tudta, hogyan gondolkozik az, akit szeret, mindez növekedését munkálta, próbálta és edzette.

— No, Lőrinc, érted-e már lelked állapotját? — kérdezte Pál egy idő múlva.

— Nem, nem szóltam semmit, — felelt Stenbäck zavartan, mint aki álomból ébred.

Aztán megint hosszú ideig szótlánul ültek egymás mellett; elmerültek saját gondolataikba, vagy várták, míg fölkapaszkodnak egy-egy újabb hegyoldalra, míg utána leereszkednek a völgybe; elnézték a tó tükkrét, amely ott kéklott az út mellett, majd azt, amely a távolból intett feléjük; közben-közben a forró nyári nap hevében az út egy-egy darabján el-elbólogattak, el-elbóbiskoltak, de aztán újra fölserkentek s más irányba fordulva újult erővel indult meg a beszélgetés...

NYÁJ NÉLKÜL VALÓ PÁSZTOROK.

Olyan könnyűnek, békességesnek, kellemetesnek tetszett az élet, amikor hosszú idő múlva egyszer megint otthon lehetett Aholansaari szigetén! Meleg otthonias hangulat fogadta, ha a fürdő után belépett a fűtött nagy szobába, ahol már bezárták a kémény csapóajtáját s a könnyed, keskeny, áttetsző füstfoszlányok lassan fölfelé tekergőztek a mennyezet felé. Majd följebb szálltak, majd lejjebb ereszkedtek, közben egyre változtatták alakjukat, szétszakadtak, de aztán megint újabb csoportokat alkottak s új meg új, különös alakzatokat rajzoltak a fekete, koromtól csillogó mennyezet háttérére...

Pál gondolataiba mélyedve ült és élvezte az este békességét s a nagy kályha melegét, amelyet az — akárcsak egy nagy fűjtató — lassan szétlehel a tágas szobában s amelynek kellemetességéből még a legsötétebb saroknak is juttatott. Mennyire megöregedett és elgyöngült az utóbbi években! Arca egyre hamuszínűbb lett, háta meggörnyedt, válla fölemelkedett, haja megfehéredett, tekintete, arcvonásai, egész külső valója egyre inkább arról beszélt, hogy milyen fáradt és szomorú. Útközben, barátai között, nagy összejöveteleken mintha fiatalabbnak, egészségesebbnek, erőteljesebbnek látszott volna, de itthon, ahol elhagyhatta magát, itt Aholansaari szigetének nagy csöndességében, a rengeteg magánosságában nyilvánvalóvá lett, hogy vén teste kimerült, ereje elfogyatkozott s meggyötört lelke fáradtan eped az után, hogy levethesse porsátorát és nyugalomra térhessen.

Csak az imént tért vissza a kuopiói vásárról, ahova Hedberget, ezt a délről való lelkipásztort kísérte el s ahol napokon át nagy összejöveteleket tartottak. Sok nép sereglett egybe mindenfelől: fölébredtek, még Karjalából és Kainuu vidékéről is, papok, öregek is, fiatalok is, de legkivált fiatalok, magisterek, egyetemi hallgatók s velük együtt mindenféle fajta úri népség.

Tűz izzott a szavukban, lelkesedés lobogott a szívükben, telve voltak a felől való bizonyossággal, hogy az Úr ügyének győzedelmeskednie kell. S nagyobb számban, mint valaha, akadtak kereső, szorongó és gyötrődő lelkek, akikkel beszélnie kellett, akiknek gondozásra, tanácsra, vigasztalásra volt szükségük, akiket el kellett kalauzolni a igaz útra s akiket éjjel-nappal igazgatnia kellett azon.

Elgondolta, hogy az egész ország tűzben, lángban áll, hogy mindenfelé megmozdult a nép. Az üldözés csak élesztette és növelte a tüzet. Az ellenség mintha maga hordta volna a száraz, föllobbanásra kész rőzsét az itt-ott már-már kialvó farakásokra, a már csak pislákoló parázsra. Olybá tűnt föl neki, mint valami édes álmom valamennyi lenn délen tett eddigi útja, mindaz, amit ott látott, hallott és tapasztalt, a fiatal papok, magisterek és egyetemi hallgatók a maguk összejöveteleivel, énekeivel és bizonyágtételeivel. S ezek most mind megindultak s járogatni kezdtek hozzá ide, Aholansaari szigetére. Minden hétre jutott belőlük egy-néhány. Olykor, ha a távozók még csak épen hogy partra szálltak a Syväri tulsó oldalán, már kikötöttek a szigeten az újonnan jöttek. S valamennyit ugyanaz hozta: egy bizonyos bűn, amely nyomni és gyötörni kezdte őket; valami sötét pontja az életüknek, amilyenben megakadnak a hívó szóval megérintett lelkek s amelytől aztán a maguk bölcseségével nem tudnak előbbre jutni; valami nehéz kísértés, valami kétely, a léleknek valami egyéb betegsége... Akadt természetesen olyan is közöttük, aki csak azért jött, hogy lássa és hallja az új csodát, a furcsa öreg embert s kitapasztalja, milyen ember, mit művel...

Mi mindent fog még megérni, ha Isten élte? De az ő ideje már rövid, hamarosan nyugovóra tér, közeledik az Úr népének nagy szombatja felé. A mellében mindig ott van az a gyötrő fájás. Különösen egy-egy hosszabb útjáról való hazatérése után veszi elő, ha a virrasztások és egyéb fáradalmak megsanyarták. S küszöbön az az idő, amikor már nincs is szükség reá. Az Úrnak már mindenfelé vannak eszközei. A fölébredt papok s egyéb tapasztalt férfiak majd vezetik a népet, az ébredő és fölébredt népet. Volt idő, amikor egymagában kellett járnia-kelnie. Majd Savóban Niskanen, Karjalában Härkönen lett a legmegbízhatóbb társa. De amíg Brofeldt és Bergh nem csatlakoztak az ébredő sereghez, papokban nem bizakodhatott, senki sem akadt köztük, aki a fölébredt nép ügyét a magáévá tette volna és segítségére sietett volna, mint ahogy most megcselekszik a fiatal papok és magisterek ifjú koruknak lobogó lelkesedésével.

Néhány évig mégis szeretne még élni, hogy láthassa, mikép terjed mind tovább és tovább délen és északon az ébredés s hogy mi válik ezekből a fiatal magisterekből és egyetemi hallgatókból. Mert gyakran gondol rájuk és lélekben tartja a velük való közöséget. Olyan gyermeketegek és alázatosak. Telve vannak tűzzel és lelkesedéssel. Készséggel hajlanak a tanácsra és tanításra. S akármilyen kis dolog nyomja is a szívüket, azt meg kell neki mondaniok, írniok, olyan együgyűen, gyermeketegen, mint ahogy a gyermek tárja föl a szívét édes atyja előtt...

Anna Lujza a nagy szoba háttérében motozkált s a vacsorához készített mindenfélét elő. Kereste, megtalálta, odavitte az asztalra a csészéket, a fatányérokat, a sótartót, miközben egyik kezében a világító hánccsot tartotta... Halkan, félve, lábújjhegyen járt, nagy óvatosan tett le mindent az asztalra, nehogy zavarja Pált.

— Ha hosszabb ideig itthon maradok, csak fárasztalak a dologgal tégedet is, meg a többieket is, — szólalt meg végre Pál, fölserkenve gondolataiból. — Ez az első csöndes este mostanság. Eddig ugyancsak mozgalmas volt valamennyi. Folytonosan jöttek-mentek a vendégek.

— Csak bírja más is, ha te bírod. Mégis csak te hordod a nagyobb terhet, — szólott belé Anna Lujza.

— Miért nem jönnek idejében, miért nem hozzák őket előbb? Akkor jönnek s akkor hozzák őket, amikor már betegek, el vannak gyötörve, elaléltak, félig-meddig az eszüket vesztették. Nekem aztán itt fürdetnem, köpölyöznöm kell őket, hogy kimenjen belőlük a rossz vér. Olyasvalakinek tartanak, aki mindenre képes.

— Kuruzslónak, doktornak, — tette hozzá Anna Lujza.

— Annak is. A Sieviből valók Kajalában egyszer egy megháborodott asszonyt hoztak elé, hogy gyógyítsam meg.

S Pál maga is jót nevetett rajta s elbeszélte, mit mondott a sievibelieknek s mikép szabadult meg tőlük.

— Évekig hordozzák a bűnöket lelkiismeretükön s amikor aztán fölébrednek, azon veszik észre magukat, hogy a pokol tüze lobog körülöttük. Az ilyen messziről jöttöket aztán a fürdőházban forró gőzzel kell gyógyítgatnom, gondjukat kell viselnem, hogy valami módon földerüljön kedélyük...

— Hoztak már a balgatagok ide is mindenféle nyomorultat, sántát, némát, — toldotta meg újra Anna Lujza.

— Amolyan sötétségben botorkáló, tudatlan nép ez, amely, ha valamerre út nyílik számára, minden dolgával arrafelé igyekszik, lelkiekkel is, földiekkel is. Úgy kell vele cselekedni, ahogy a Pyhäjärviből való anyókéval tettem, aki azzal jött hozzám, hogy

mi az én tanításom, — szólt Pál és újra kezdte a nevetést.

— Ugyan mit csináltál vele? — kérdezte Anna Lujza.

— Ott az anyóka orra előtt kivertem a pipámat a tenyerembe, gombóccá gyúrtam a maradékot, szájamba tömtem s így szóltam: ez az én tanításom, nincsen nekem semmiféle egyéb tanításom...

De máris ekkomolyodott hirtelen az arca s visszatért arra, amiről az imént beszélt.

— Szívemből sajnálom ezeket az embereket s bármit megtennék értük, csak segíteni tudnék rajtuk. Az ilyen Istentől elfordult, sötétségben tévelygő nép között akármilyen megeshetik az ilyen időkben. Némelyek eszüket veszlik, némelyek tulajdon kezükkel vetnek véget az életüknek, ha idejekorán nem kapnak segítséget. A nyomorultak félreértik az Úr hívó szavát, mintha az az ítéletre hívó szó volna. Éjjel-nappal merőn rászegzik tekintetüket nagy bűneikre s kétségbeesésükben újra meg újra a sátán elé mennek számadásra. De annál, ember, hiába remélsz kegyelmet, akármilyen mézes-mázos volt is hozzád azelőtt. Zsákutcába jutsz, minden elsötétedik előtted, mögötted s az ítélőszék elé kerülsz, noha a kegyelem székéhez igyekeztél. Tudom a magam tapasztalatából, hogyan megy ez. Odáig jut az ember, hogy utoljára már azt nézi, melyik ágra kösse föl magát. Bizony, ilyen emberek ezek, akik itt nálunk egymásnak adják a kilincset!

Anna Lujza öljebe tett kézzel ült a helyén s könnybe lábadt szemmel hallgatta, amit Pál beszél.

— Ha a lélek hosszú ideig betegeskedett s hordta a maga terhét, — folytatta Pál, — a nyomorúság végkép elerőtleníti minden gondolatát és nem tud a maga erejéből talpra állani. Másnak kell rajta segítenie. Húzni, vonni kell, biztatni kell tréfás megkomoly szóval egyaránt, valami ügyes fogással kell közelébe férközni, meg kell keresni azt a pontot, ahol az emelő rúdat alája feszíthetjük... Innen van, hogy engem holmi pogánynak vélnek, ha idejönnek és én így látok neki a dolognak. Pedig, ha máshol nem, Kiuruvesiben beletanultam az ilyesmibe...

— Csak urak ne jönnének... Olyan zavarban vagyok, ha ilyenek jönnek. Mit csináljak velük tudatlan parasztasszony, mit adjak nekik enni? — kesergett Anna Lujza.

— Mit adj nekik enni? Van elég jóféle hal a Syväriben és süthetsz palacsintát, kalácsot mellé, — nevetett Pál. — Véget vetett az Úr az ő uraskodásuknak, a mai papok és magisterek uraskodásának. Meztelenre vetköztette őket, úgyhogy nem maradt meg belőlük egyéb a parasztnál, a nyomorult parasztnál. Én már ösmerem őket, a fölébredt urakat. Szakasztott olyan

alázatosak, mint a parasztok, még alázatosabbak is náluknál. Az Úr kezében egyformákká lesznek az emberek.

Újra elmerült emlékezéseibe. Útjaira gondolt, fiatal barátaira Helsinkiben, a magisterekre és egyetemi hallgatókra, Hedbergre, aki az imént járt Aholansaari szigelén s a fölébredt papokra valamennyiükre, akikkel legutóbb a kuopioi vásáron találkozott.

Látta őket maga előtt, hallotta beszédüket és éneküket, ott ült kis szobácskájában a középén, körülötte a fiatalság, ezek a lelkes férfiak, akik égnék a vágytól, hogy az Úr ügyét előbbre vigyék. Egyik kérdést a másik után tesz fel s figyelmesen hallgatják, hogy ő mit felel. Ő meg tanítja őket, magyarázgatja nekik az Úr művének ismertető jeleit, az Úrral való járás-keelés titkait. Majd megint véget nem érő utakat tett, új és régi barátokkal találkozott, újra összekerült a Pohjanmaa csak nemrég fölébredt fiatal papjaival, beszélt a nagy összejöveteleken, ahol az első padsorok rendszerint papokkal vannak tele s a hallgatóság egyik fele az úri rendből telik ki.

Arra eszmélt, hogy a ház sarka felől szántalp nyikorgását hallja s olyan zaj hallatszik az udvarról, mintha hirtelenében szélvihar kerekedett volna.

— Megint jön valaki, — riadt föl Anna Lujza s föl pattant ültő helyéből.

Pál kilépett a házból, megállt, szétnézett az udvaron s igyekezett a sötétségben meglátni azt, aki jött.

— Jó estét! — köszönt rá egy mély, zengő hang barátságosan, lágyan, mint jó ismerősnek a hangja.

Ráismert. Malmberg hangja volt, akinek a hangja minden más emberétől különbözött.

— Cigányok vagytok, hogy éjszaka jártok s riogatjátok az embert? — kérdezte menten.

— Elcsapott papok vagyunk, — felelt Durchman és sietett köszönteni Pált.

— No, az még a cigánynál is maradatlanabb fajta, — tréfálkozott Pál és kezét nyújtott a sötétben vendégeinek. — De hiszen itt még egy fuvar van: Lagus meg Lőrincz vannak a másik szánban... Csak kerül majd szállás ezeknek is! — folytatta jókedvűen s fürgén járt-kelet a jövevények között, parancsokat osztogatva az előfogatosoknak.

— Jönnek-mennek, mennek-jönnek: ilyen világ, ilyen élet van itt ezen a tanyán, — beszélt tovább benn a házban. — De azért ilyen vendégek nem mindennap kerülnek ám! Anna Lujza már azon bánkódott itt, hogy mit adjon az asztalra, ha urak jönnek,

mire én megmagyaráztam neki, hogy ide nem urak jönnek, hogy most tulajdonképen parasztoknak számítanak az olyan urak, amilyenek hozzánk kerülnek.

Anna Lujza sietve forgolódott a nagy szoba félhomályában. Söpört, elszedte az asztalt, elhordta a vacsora maradékát s összerakta a fürdőházból bekerült ruhát.

— Itt minden olyan jó. Olyan jó, mint talán még otthon sem... Meleg, otthonias, finn és savolai minden. Éjszakára szalmát fogtok hinteni a padlóra, de előbb majd olyan szózott hal kerül az asztalra, hogy el nem cserélnénk semmiféle helsinki ízes falatért, — örvendezett Durchman, miközben föl s alá járt a szobában.

— S ami a legfőbb: itt van Pál, — tette hozzá Malmberg.

— Milyen szép, ünnepies a táj itt Nilsia körül, — kezdte Lagus. — Egész délután nagy gyönyörúséggel csodáltam a Kinahmi-hegyet, amint el-eltávolodott tőlünk, alakját változtatta, majd jobb, majd bal felől volt látható, majd pedig a hátunk mögé került. Olykor egészen sötétes kék volt, olykor meg egészen fehér és ragyogó. De ebben az ünnepiességében van valami zordon és félelmet keltő, valami, amit nem lehet szavakba foglalni, noha egész sajtáságosan hat a lélekre. Az ember azt gondolná, poéta-lelkű, töprengő nép lakik a tövében.

— Pedig nem törődik a lelkével, halál, fagyos tél uralkodik a Kinahmi mindkét lejtőjén, — szólalt meg Pál.

— Holnap, a nap fölkeltevel majd meglátjátok, hogy a valóságban milyen jelentéktelen, alacsony, meneteles hegy, — jegyezte meg Niskanen. Én is mindig elgyönyörködöm benne, ha messziről látom s aztán csodálkozom, hova lett, ha elérek a tövébe, ide erre a szigetre.

— Saját magunknak a képe ez. Ki tudja, micsodának tartanak bennünket, valami nagy szentnek, a hit hősének, aki a kezében tartja a mennyország kulcsait. Már a betegeteket is ide hozzák elének, hogy gyógyítsuk meg őket. De ha közelebb jutnak hozzánk s kiismernek, akkor minden semmivé foszlik s egyszerűen csetlő-botló, tévelygő, nyomorult bűnösöknek látszunk, — amint hogy azok is vagyunk a valóságban, — alkalmazta magára Pál a mondottakat.

— S mindennek tetejébe: még hozzá elcsapott papok is vagyunk, — folytatta Durchman.

— Akiket arra ítélték, hogy vékával a hónuk alatt vágjanak neki a világnak, — toldotta meg Malmberg nevetve.

Azon az estén még az éjszaka elérkeztével sem akart senkinek

álmom jönni a szemére. Ha az egyik végzett, már készenlétben volt a másik mondanivalója, legalább is a Durchmané, ha másé nem. A szalmában üldögéltek, közben-közben föl-fölálltak s elmondták azt, ami ott, akkor, a beszélgetésnek azon a pontján fontosnak látszott nekik. Úgy érezték, mintha folyton folyvást beszélniök kellene valamennyiüknek, a maguk dolgáról is, a másokéről is. Pálnak másnap a lelkész székhelyén katekhizáción kellett megjelennie, — ilyen alkalmakkor a felnőtteket is megvizsgálják, mennyire ismerik az egyház tanítását és történetét, — így tehát végül is magukra hagyta vendégeit, de még egyszer visszatért hozzájuk.

— Csak azt akartam mondani, hogy nekem holnap reggel katekhizációra kell mennem, ilyen módon alhattok és kipótolhatjátok, amit az éjszakából vesztettetek. A magunk fajta ember nem maradhat el onnan. Ha megtenné, menten tudakolnák, hol van s szigorúan törvény elé idéznék, — mondta az ajtóban állva. — De holnap délután aztán halászni megyünk, — tette hozzá mentében.

— Csak menj, Pál s felelj meg nekik s mutasd meg papoknak, világiaknak egyaránt az élet útját! — kiáltotta utána Durchman fektéből.

Délután hazatért Pál a katekhizációról. Félig futva ment be a házba. Olyan fűrgén mozgott, mint egy fiatal s már messziről földobta a keztyűjét a kályha polcára.

— No, kegyetlenkedtek az urak? — kérdezte Durchman nevetve.

— Arra mégsem volt merszük, hogy magamfajta öreg emberen töltsék a kedvüket, bár a reá való hajlandóság alkalmasint megvolt bennük, — felelt Pál.

— A szektáskodásról bizonyosan szó esett, arról a tévelygésről, amely mindenfelé terjed mostanában a mi kedves hazánk földjén és zavart támaszt az Úr gyülekezetében... S az is bizonyos, hogy óvták az embereket tőle...

S Durchman nevetett, tréfálkozott, mialatt Pál levetette a bundáját.

— Az volt a textusuk, amelyet rendszerint választanak, amelyhez hozzászókkott már mindenki, fölébredtek és föl nem ébredtek egyaránt. Micsoda balgatag vélekedés is az a világ útján járó papok részéről, ha azt hiszik, hogy mennek valamire az ilyen csipkelődéssel és harapdálódzással! Még arra sem képesek, hogy legalább az úrvacsorai beszédeikben a rendes textushoz tartsák magukat, — mondta Pál komolyan.

— Mi azt prédikáljuk a magunk embereinek, hogy járjanak el a templomba, ébren tartjuk bennük a templom után való vágyakozást, ha pedig elmennek, tűrniök kell, hogy rágalmazzák őket az üdvösség dolgával nem törődő papok. Olyasvalami ez, ami...

— Tudod, Durchman? Én azt tartom, még az a legjobb, ha megmaradnak a maguk textusánál. Erről mégis csak a legjobban tudnak prédikálni. Másról úgy se tudnak, egyetlen egyszer sem, — szakította félbe a barátját Malmberg.

— No, rajta, nagytiszteletű urak: menjünk halászni! — szólt Pál és már kezébe is vette a fejszójét. — Itt van, Lőrincz, ez a te kosarad, fogd! Ebben hozhatod haza a zsákmányt.

S elmentek halászni. Keresztül-kasul járták a szigetnek előreugró részét s mindenütt végigvizsgálták a töröket és hálókat. Némelyek fogtak valamit, némelyek — különösen a sekélyebb vízü helyeken — teljesen üresek voltak. Ott, ahol a szoros felé kanyarodik a part, megállt Pál s a tulsó parton az erdős hegyoldal felé mutatott. A többiek megilletődötten fordultak arrafelé.

— Ott abban a hajlásban, — szólt, — ott, ahol lejjebb száll, megritkul az erdő s a hegyoldal menetelesen leereszkedik errefelé. Innen nem lehet jól látni...

— Milyen szomorú ez a táj! Olyan zordon. Van benne valami egyenest borzalmat keltő, — szólalt meg Lagus.

— Az emlékek teszik ezt, — jegyezte meg Malmberg.

— Nem, nemcsak ez a darabja, hanem az egész hegylánc teljes hosszúságában s a tájék a maga egészében, — igazította ki magát Lagus. — Nekem úgy tetszik, akkor is olyan komor volna ez az egész vidék, ha nem tudnám is, nem emlékezném is reá, mi történt Tahkomäkiben.

— Ez a seb sohasem fog begyógyulni. Minden egyebet elfelejték, hogy hányszor idéztek törvény elébe, hogy megbírságotlaktak, hogy mit vétettem én, mit vétettek mások, de ez a fájdalom mindig megmarad a szívemben — mind halálig.

S ott állott Pál a többiek között ködös, szomorú tekintettel, meggörnyedten, keresztje alatt roskadozva, mintha az a szörnyű eset csak előző nap történt volna s mintha most is ép oly nehezére esnék róla beszélni, mint akkor...

— Amikor már-már jobb napok virradtak reánk, akkor történt ez. Olyan volt mindig az én életem, hogy egyik kezével a földre sujtott az Úr, ha a másikkal fölemelt. Ha fölemelt az egyik kezével, annál mélyebbre vetett a másikkal. Sohasem vezetett elegendetett úton. Nem teltek a napjaim gondtalanul. Ha új barátokra

találtam Kalajokiban meg a tenger partján, ha papok és parasztok szegődtek mellém, ellenségeim pörbe fogtak, elítéltek mint hamis prófétát s egyre jobban tombolt ellenem a gyűlölet. Már oda jutottam, hogy szinte félek a jobb napoktól, a megbecsültetéstől meg a jóakarattól s a tulajdon barátaim szolgálatától.

— Valamennyi fölébredtnek ezt az utat kellene végigjárnia, ezt, amelyen Pál ment végig, ha ez az Úr útja, a kereszt útja, — szólt Lagus.

Elindultak a part mentén hazafelé. Közben meg-megálltak s a Syväri vizének tükrét szemléltek.

— Ott azon a hajláson vezet keresztül az út télvíz idején. Azon az úton jár mindenki. Egy helyütt fölemelkedik az út. Valahol ott kellett a gyilkosnak lesben állnia, — magyarázta Pál.

Hosszú ideig szótlánul álltak, mozdulatlanul néztek arrafelé, amerre Pál mutatott, majd csöndesen megfordultak s megindultak a sziget belseje felé. Fáradság látszott rajtuk, mint olyan embereken, akik nehéz terhet hordoznak.

— A tanítványok is halászni mentek, minekutána elvétellettőlük az Úr, — beszélt tovább Pál benn a házban. — Magukra hagyatottak, árvák voltak, szomorkodtak s reménységeikről beszélgettek, amelyek addig eltöltötték szívüket, de most elenyésztek. Akkoriban ugyanolyan hivatalukat vesztett emberek voltak, mint ti s mivel volt ráérő idejük, evezgettek, halászgattak, töröket állítgattak fel a Tibériás taván. De amikor fölvirradt a reggel, az Úr megjelent a parton és szólt szomorkodó barátaihoz. Veletek ugyanígy fog cselekedni. A legnagyobb halfogás még hátra van számotokra. De nekem is, nektek is szükségünk van arra, hogy előbb eltűnjék az Úr s elrejtse előlünk orcáját. A kevély emberi természet ugyancsak elbízná magát, ha szüntelenül az Úr orcájának fényében sűtkérezhetnék a bűnös... Nem lehettek az Úr szőlős-kertjének munkásai, ha nem vállaltátok a keresztet, a bajt, a világ ellenkezését s a keserű poharat nem válthatja föl az édes, ha a maga idejében nem hordozzátok örömmel és szívesen a válatokra vetett keresztet.

Alig végezte szavait Pál, Durchman olyan erővel zendített rá az énekre, hogy a ház falai visszhangzottak belé. A többiek is csatlakoztak hozzá s Malmberg mély, zengő hangja adta a kíséretet. Anna Lujza a kályha padkája mellett állt és könnyes szemmel velük énekelt. Az est homálya belopódzott az ablakon s hamarosan csak szétfolyó körvonalú, sötétlő alakok voltak fölismerhetőek a lócán és az asztal körül. S a nagy, fekete, kormos kemence csodálkozva hallgatta a sötétbe boruló szobában a papok énekét.

— Milyen sajátságos érzés az, ami néha-néha elfogja az embert! Mintha néha sokkal közelebb volna hozzánk az Úr, mintha olyan bizonyos és világos tudomásunk volna az elkövetkezendő dolgok felől, hogy még a halál jöttére sem rezzenünk össze, — szólalt meg Durchman az ének végeztével.

— S az, hogy a lelket egyszeriben csak olyan epesztő vágy keríti hatalmába a nyugalom után, az Úr népének vasárnapi nyugodalma után, mintha a benne lakozó élő és tüzes reménység nem is győzné megvárni beteljesülését, — toldotta meg Lagus.

— De gondoljátok meg azt is, hogy itt a messze Savo erdőinek közepette együtt vagyunk mi hivatalunkból kidobott, elcsapott papok, akiket alkalmatlanoknak ítélték az egyház szolgálatára, akik pedig kiástuk volna a szemünket a koponyánkból, csak hogy fölébresszük és megmentjük a bűnöst! — szólt bele a beszélgetésbe Malmberg.

— Bennem nincs már e miatt semmi keserűség, legalább ma este nincs, — szólalt meg Lagus. — Ezt az utat nem tettük volna meg s ezt az estét nem töltöttük volna együtt, ha azok el nem ítélnék bennünket.

— Keserűség bennem sincs. Amit mondtam, azt nem a keserűség mondatta velem. Ép azt akartam mondani, hogy olyan sajátságos érzés tölt el, mintha valahol messze-messze volnék, ahova el nem ér sem az istentelenek ítélete, sem a világ gonosz fecsegése, mintha valahol a békesség földjén volnék... Az egyik oldalon a Syväri tava oltalmaz, a másik oldalon a magas Kinahmi, itt belül ebben a házban pedig nagy csöndesség és az Úr jelenlétének bizonyossága vesz körül. Az ember érzi, hogy a szíve megtisztul és meggyógyul, ez a gonosz, kevély szív, amellyel nap-nap mellett küzködni kell.

— Micsoda gyönyörűséges reménység a keresztyéné, micsoda szédületes cél, micsoda fönséges elhívás, hogy mindörökké együtt lehetünk az Úrral, hogy itt hagyhatjuk minden bajunkat, szívünk minden gyötrelmét, mindazt, ami itt teherként reánk nehezedik s amit itt el nem vethetünk magunktól! — ujjongott Lagus.

Halkan, fojtott hangon, szinte susogva beszélgettek az egyre jobban sötétedő szobában, élvezve a nagy csöndességet és a békeségnek az érzését, mintha attól féltek volna, hogy mindez egyszerre csak kisiklik a kezükből, hogy hamarosan vissza kell térniök innen a küzdelembe és a harcba.

Még késő este is, amikor a többiek már nyugovóra tértek, együtt ült Pál és Malmberg a nagy szobában.

— Engem nagyobb kísértés próbál, mint másokat, — vallotta

Malmberg. — Ha látom, mennyire megtölti a templomot s még a tornácot is a nép, szorongat és gyötör a kevélység és a dicsőség vágya, hogy nekem különbnek kell lennem a többieknél, hogy nekem mindig elevenen, erőteljesen, másoknál jobban kell hirdetnem az igét s így aztán a magam és nem az Úr dicsőségére prédikálok. Mondd, Pál, mikép szabadulhatnék meg ettől a bűntől?

— Soha semmiképen meg nem szabadulhatsz tőle, de nem is szükséges, hogy megszabadulj. Mert szükséges a harc és a küzdelem a kísértéssel szemben. A harc mutatja meg, ki az igaz keresztyén és az Úr papja. Te fölszabadultál a Sínai, a törvény lelke alól s ezért követnek az emberek és figyelnek arra, amit mondasz nekik. Rossz szokása a fölébredt papoknak, hogy egyre csak a korbácsot suhogtatják a bűnösök feje fölött, tüzet raknak körülöttük, egyre csak ébresztenek, riasztgatják a veszedelemben levőket s nem értik annak a módját, hogy táplálják az éhezőket s az Úr szeretetével gyámolítsák az elesetteket.

— Csak én is érteném a módját, csak volna bennem igaz szeretet, olyan, amely képes az irgalmasság cselekvésére! — szolt Malmberg.

— Legyen benned ilyen szeretet! Legyen benned reménység azok felől, akiknek prédikálsz, akikhez szólsz s akiket az élet útján vezetsz! Ha elveted a reménységet, menten elfogyatkozik az erőd s elveszted hatalmadat nyájad fölött. Vannak papok, akik reménység nélkül hirdetik az igét, mintha semmi sem lehetne azokból, akiknek prédikálnak s akiknek tanítóiul hívtak el.

— A fölébredt papokról is mondod ezt? — kérdezte Malmberg.

— Azokról is. Látják a reájuk bízottak hibáit és botlásait, mire kezdik kiválogatni a nyájából a legjobbakat s azokkal tartják a közösséget. A gyarlókat gondozás, segítség és fegyelem nélkül hagyják. Erre aztán keserűség, háborgás támad a szívekben, pörpatvarok keletkeznek s az elégedetlenek itt is, ott is külön kezdenek csoportosulni. Sínai lelkével ébreszteni lehet ugyan, de életet táplálni nem lehet vele.

Malmberg csak hallgatta és fejét tenyerébe hajtva ült a helyén, mint akit nagy tehernek a súlya nyom.

— Sajátságos valami ennek a fölébredt népnek a gondozása. Ne botránkozzál meg benne, ne futamodjál meg pásztorolása elől, ne tartsd magadat jobbnak nálánál, noha nap-nap mellett láthatod az egyesek hibáit s a hírhordók is beszélnek neked felőlük. Mert nagy nép ez s akad közöttte mindenféle fajta ember, tisztességes is, meg gyalázatos is. Csak ne válogass közöttük! Ne keresd ki magadnak a derék, jóra való embereket, akármennyire megvan is

benned a hajlandóság erre! Legyen gondod a gyarlókra, hordozd, ápdold őket, tedd számukra kellemessé és kívánatossá a nyájjal való járást!

— De honnan vegyem az arra való erőt, hogy el tudjam hordozni azokat, akik újra meg újra elesnek, beszennyezik magukat és szégyent hoznak a gyülekezetre, az Úr népére? — kérdezte újra Malmberg.

— Ezt én is gyakran kérdeztem már magamtól. Hogyan tudom elszenvedni ezt a bűnös, tévelygő, kemény nyakú népet? Mi készítet reá, hogy gondját viseljem? Miért nem hagytam szabadjára s miért nem indultam el a magam útján valamerre, csak egynémelyiket vívén magammal, mint ezt a Niskanent, a Kalliolahtiból való Henriket s még néhányat... Azt kérdezem tőled: — mondd meg, — honnan vettem a megmaradáshoz való erőt és türelmet?

— Az Úrtól kaptad, természetes, -- felelt Malmberg.

— Az Úrtól, igen. De mondd meg, miképen adta, milyen úton-módon! — kérdezte újra Pál.

— Nem úgy, — folytatta, — hogy fölemelt és valami nagy szentté formált volna. Nem, ellenkezőleg, úgy, hogy tulajdon bűneimnek a terhe alá vetett s onnan emelt föl kegyelmesen, ahova, azt hittem volna, már el sem ér a kegyelme. Onnan vonszolt elő, mint egy döglött kutyát s állított oda, hogy szóljak másokhoz, tanítsak másokat. Úgy vitte véghez, hogy elszenvedett egy ilyen magamfajta gazembert, aki az egész világ legförtelmesebb embere, akit belekergetnének a Syväri vizébe, ha belelátának a belsejébe...

S föl kacagott valami sajtáságos nevetéssel... Benne volt ebben a maga megvetése, benne volt a csodálkozás, amellyel a maga életére tekintett... Vallotta vele, hogy ő a bűnösök között a legelső, hogy olyasvalaki, aki a leghitványabbnak számít a fölébredtek között...

Amikor reggel útnak indultak, a Kinahmi megint magasan, ünnepélyesen emelkedett föl a reggeli napfényben fürdő levegőégbe, majd oldalt kísérve őket, majd eléjük kerülve. Pál, ráállva a szántalp hátsó végére, elkísérte vendégeit a jégig, sőt még azon is egy jókara darabon s ott szállt le, ahol a kicövekelt út kezdődik s onnan nézett még hosszan barátai után, akik lassú ügetéssel veszték el a távolban a Syväri tükre fölött a templom irányában.

LAKODALOMBAN.

Egész napon át érkeztek, porosan, izzadtan, urak, hölgyek, kisasszonyok, legkiváltkép papok, — különösen fiatal papok, — magisterek és egyetemi hallgatók. Jöttek mindenféle alkalmatosságon, amire csak szert tehettek. Némelyek egyenest Helsinkiből jöttek megállás nélkül, mások abból a fogadóból, ahol legutóbb lovat és kocsit váltottak.

Olyan feszült várakozás és ünnepélyes hangulat uralkodott Nygardban, az espoi lakodalmas házban, amilyen ünnep előestéjén szokott lenni. Lótás-futás, zaj és lárma közt történtek meg az utolsó előkészületek benn a teremben és a főépületben, valamint odakünn, ahol a szolgálégyek az utolsó nyírfaágakat tűzdelték bele az udvaron fölállított lombsátorba s a szolgáló leányok az utolsó szemetet takarították el a kert útjairól. Volt öröm s újabb meg újabb meglepetés, amikor régi, az iskola és az egyetem padjáról való barátok találtak újra egymásra s messziről, a Pohjanmaa és Karjala vidékéről való atyafiak kerültek össze. Az asszonyok nyakába borultak egymásnak, hosszú ideig egymást átölelve álltak vagy jártak föl s alá, miközben szaporán dőlt belőlük a szó, a sok kérdés. Az urak azalatt bevették magukat a szobákba, ott nevetgéltek s szívták a hosszú pipákat, amelyeket egyenest a lakodalomra tisztogattatott ki a vendéglátó gazda.

— Szakasztott olyan jó itt, mint három évvel ezelőtt Helsinkiben, szakasztott olyan az időjárás, olyan meleg és napsugaras, mint akkor, — mondta valaki odabenn.

S megint ugyanazok a barátok vannak együtt, ugyanazok a test és lélek szerint való atyafiak. Nekünk is szükségünk van a magunk örömmünnepeire, akárcsak a világ gyermekeinek, bár mi más lélekkel és indulattal örvendezünk, — folytatta másvalaki ugyanazon a hangon.

A nyitott ablakon át csészék csörömpölése, szolgáló leányok víg kacagása hallatszott ki a konyhából, míg a tornácon férfiak beszélgettek érces hangon, kemény léptek visszhangzottak s az urak egy csoportja kitódult az udvarra, fődetlen fővel, hosszúszerű pipával a kezében.

Stenbäck és Essen nyugtalanul jártak föl s alá az udvaron, közben-közben végimentek az onnan nyíló fason, megálltak a végén és kitekintettek az útra.

— Már itt kellene lenniök, ha ebéd idején indultak el Helsinkiből s a fogadóban annak rendje-módja szerint lovat válthattak, — vélte Essen.

Megfordultak, visszajöttek, hogy kis idő multával újra visszatérjenek ugyanarra a helyre s az utat vizsgálják.

— Itt a pipád, Malmberg! — szólt Essen nevetve s nagy, öblös, ezüstveretű, hosszúszerű pipát nyújtott Malmbergnek. — Elmehetne akár a druzsádnak!

— Olyan rettenetes nagy feje van, — folytatta Essen egyre nevetve, — hogy ha a lapuai templomnál rágyujtasz, Alahärmäig száll a füstje.

— Miért nem mindjárt Ylihärmäig, Liinamaaig? — nevetett vele együtt Malmberg.

Egyre érkeztek az újabb vendégek, akiknek fogadására és köszöntésére kifutottak az udvarra s akik az eddigi örömet újjal tetézték. Se vége, se hossza nem volt az üdvözlésnek, a kézzsorfításnak, a messziről jött, porlepte barátok ölelgetésének. Majd erre, majd arra fordultak, sietve végimentek a kert egy-egy ösvényén, leültek itt is, ott is s mindezt a jókedv nagy maradatlanságában cselekedték.

— Ez a gazda itt csak a maga vendégére vár és addig nem kerekedik jó kedve, míg azt itt nem látja, — szólt Essen és azzal Stenbäck vállára ütött.

— De mi is várjuk ám a magunkét, — tette hozzá Malmberg.

— Igaz, — Pál apót, — eszmélt rá Essen. — Nem értem, hol késnek azok, akiket még várunk.

— Bizony, Pál apót várjuk, — ismételte meg Malmberg. — Mit érne nekünk az ünnep és a lakodalom, ha ő nem volna velünk? Annyira hozzászoktunk már, hogy egyenest nélkülözhetetlen számunkra.

— No, talán már itt is van a nélkülözhetetlen a lépcső alján a maga tarisznyájával... Ő az, Pál apó, hosszú hajával, daróc nadrágjával! — tört ki Essenből, amint meglátta, hogy Pál behajt az udvarra.

Hangos beszéd, tréfaszó hallatszott az udvarról, ahol Pál állott tarisznyával a vállán és incselkedő szóharcra szállt Essenel. Az urak kitódultak, hogy köszöntsék, hallják s részt vegyenek az általános örömben.

— Isten hozott Pál! Olyan, mint valami fiatal... Még olyan egyenes, daliás, jókedvű! — örvendeztek körülötte.

— A háttas ló is kihúzza magát, ha parádéra megy, otthon aztán bezzeg meggörnyed, összeroskad, nyöszörög.

— Mit beszélsz, Pál? A mi Pál apónk még élél vagy ötven esztendeig! — hangzott a biztatás.

— Él még majd a halála után is, — felelt nevetve Pál s fölépített a tornácra, ahol — feszesen meghajtva magát — köszöntötte a ház asszonyát.

— Mondd csak, Pál, nem láttál útközben egy svéd urat, aki errefelé igyekezett? — kérdezte Essen. — De különben honnan is tudná Pál, honnan jön, hova megy valaki, — folytatta tüstént, mintegy maga magának magyarázgatva.

— Láttam. A fogadóból, a legutolsóból, ép indultam, amikor odaérkezett ilyesvalaki. Eléggé világias formája volt... Én aztán megelőztem.

— Ezek itt az én régi barátaim, — köszöntötte Pál a papokat, akik a fal mellett ültek. — Ezek meg az újak, — tette hozzá a fiatal egyetemi hallgatók felé fordulva, akik ép fölemelkedtek, hogy köszöntsék és mélyen meghajlottak előtte.

— Te, Essen, úgy látszik még nem vagy hajlandó a teljes, igaz bűnbánatra, mert a szakálladat még mindig nem borotváltattad le, — tréfálgozott Pál.

— A szakállal való bűnbánattevésre majd csak akkor kerül sor, ha az előbbrevaló, fontosabb bűnbánattal már készen vagyok, — fűzte tovább a tréfát maga Essen is.

— Tudjátok-e, hol és mikor kezdett el Essen szakállá nőni? — kérdezte Malmberg.

Nevettek és várták, hogy Malmberg maga feleljen a kérdésre.

— Gadolin nagyprépost előszobájában, — felelt Malmberg. — De mondd el, Essen, magad!

— Akkor történt, amikor — így ezzel a mostani fekete szakállammal — elmentem a nagypréposthoz, hogy fölavattatásom végett jelentkezzem nála. Az előszobában azonban sokáig kellett várakoznom, üldögélve, majd föl s alá járva az elfáradásig. Végre bebocsáttattam s ekkor a nagyprépost, aki tudvalevőleg ellensége a papok szakállának, haragosan és türelmetlenül rám förmedt: «A magister szakállá, úgy látszik, megnőtt!» Mire én megsímogatva

az államot ezt feleltem: «Ejnye, csakugyan, úgy látszik, csakugyan megnőtt — künn az előszobában...»

Erre olyan hangos hahota támadt a szobában, hogy a csészek és a poharak szinte táncra kerekedtek az asztalon.

— Te vén gonosz csont, te csak mindenütt ugyanaz maradsz, — feddette Hedberg. — Még a mindenható Gadolintól sem félsz.

— Hát te talán félsz? Azt hallja az ember, hogy most is csak úgy prédikálsz, mint eddig, ébresztgeted, zavarod a híveidet, külön összejöveteleket tartasz velük s folyton csak szaporítod a magas konzisztórium gondját, noha csak az imént szabadultál a törvény kezéből.

— Mondd csak, Hedberg, nyomják már a könyvedet? — kérdezte Pál Hedbergtől.

— Hamarosan rá kerül a sor, — felelt Hedberg. — Elküldöm kegyelmednek, mihelyt elkészül.

— És ha nem kerül sor a nyomására? Hátha ebben is benne van az a tévelygő tanítás, amely benne volt a lapunkban? Ezt is azért üldözték, ítelték el s tekintették olybá, mint valami gonosztevőt, — szólt közbe Essen.

— Akkor nem fog megjelenni. Lehetséges, hogy ez az Úr akaratára, — jelentette ki Hedberg csöndesen.

— Arra már nincs bátorságuk, hogy ezt megakadályozzák. Erejük sincs már hozzá s nem is olyan bizonyosak a maguk dolga felől, mint ennek előtte. Megtörte őket a vereség, amely mult nyáron a turkui konferencián érte őket, — szólt közbe valaki.

— Alapos vereség volt, — toldotta meg Bergroth Ferenc, a nap egyik hőse, a vőlegények egyike. — Mindnyájatoknak látnotok kellett volna a fölébredt papoknak azt a csapatát ott, azt a pompás sereget, azokat a szép szál, daliás férfiakat, amint ott álltak sorban egymás mellett, élükön a vezérük, a maalahtii veterán, az öreg Wegelius.

— S ha hallottátok volna — folytatta valaki ugyanazon a lelkes hangon, — amikor Lagus beszélt! Még a szúnyog röptét is meg lehetett volna hallani az akadémia termében, olyan lélekzetfojtva figyelt a papok serege.

— De Tolpo mégis megpróbálta egyszer félbeszakítani, — jegyezte meg valaki más.

— Megpróbálni megpróbálta, de csak úgy tessék-lássék, esetlenül s azonnal Lagus beszédjének csöndes, erőteljes és ellenállhatatlan hatása alá került.

— Volt gúny is Lagus beszédében, — szólalt meg újra Bergroth, — de ennek a gúnynak volt sava-borsa. Szent gúnynak is

mondhatnám, amely nem áll mindenkinek kezére. Amikor Tolpo félbeszakította Lagust s odakiáltott neki: «Az urak tehát irígységgel akarnának bennünket vádolni!», Lagus nyugodtan így felelt: «Ingyen sem akarnám hinni, hogy ebben a mélyen tisztelt társaságban uralomra tudna jutni olyan alacsony rendű érzés, mint az irígység.»

— S milyen pompás alak volt az öreg Wegelius apó, a doktor és lovag, a fiatalok seregének legkülönb vitéze, valósággal pajzsos az egyik, karddal a másik kezében, — emlékeztette társait Essen.

— A mi dolgunk már nem olyan zugolyában lett dolog s a mi embereink nem holmi szekta prédikátorai, akiken bárki a kedvét töltheti, — állapította meg a papok közül valaki.

Lódobogás hallatszott az udvarról s látni lehetett, amint Stenbäck fürgén ugrott le a kocsiról, utazó táskával a kezében.

— Itt van! — szólaltak meg többen is egyszerre a szobában.

— Már megérkezett? — kérdezte Essen s rögtön kisietett.

Mozgolódás támadt a szobában, feszült várakozás, kíváncsiság lett urrá a jelenlevőkön. Künn a teremben és a tornácon sugdolódzás hallatszott és lábújjhegyen járás.

Egy kis idő mulva magas, szálas termetű úr indult fölfelé a lépcsőn s folytonos hajlongások között haladt előre, a mögötte jövő Stenbäcknek és Essennek beszélve, magyarázgatva valamit éneklő hanglejtéssel.

— Ezek ők... ilyenek... — szólt Stenbäck szakadozottan, bemutatva a vendégnek a papokat, akik komolyan és feszesen állottak székük előtt.

— Névről már ismerem őket, — felelt Rosenius és meghajolt Malmberg előtt.

— Ez pedig itt Pál, mindnyájunk atyja és öröme, — folytatta Stenbäck, bemutatva az átellenben álló Pált.

Rosenius hosszan és mosolyogva szorongatta Pál kezét s valami udvariasságot mondott neki, amit azonban Stenbäck elfelejtett tolmácsolni.

Eleinte szokatlan és kényszeredett volt a helyzet. Essen és Stenbäck egy-egy megjegyzést tettek közben, amikor Rosenius az útjáról beszélt, a többiek azonban szótlánul ültek a helyükön, csak néztek és hallgatták a hallani valót. Némelyek kilopódtak az urak közül az udvarra meg a kertbe, majd egy idő mulva visszatértek, rágyujtottak pipájukra s halk, fojtott hangon beszélgetni kezdtek a szomszédjukkal.

Milyen kellemetlen és szokatlan is volt mindjárt kezdettől

fogva ez az új vendég, ez a Svédországból jött úr! Egész lénye, egész valója valami tökéletesen más volt, mint a többieké. Sajátos, amolyan éneklő a beszéde, a magaviselete finomkodó, szinte mesterkélte.

— Különös, hogy az ember mennyire csalódhatik, ha olyan ismeretlen emberrel kerül össze, akiről csak épen hallott. Valahogy elképzeli ilyen vagy olyan formának s a valóságban aztán egészen más, — mondta Ingman az udvaron állva.

— S ugyan milyennek képzelted a svéd vendéget? — kérdezte az egyik pap Ingmantól.

— Paraszt formájúnak, egyszerűnek, komolynak, nyugodtnak, olyannak, aki a maga személyében megmutatja, milyen a svéd ébredés, — felelt Ingman.

— S hátha csakugyan olyan. Hátha olyan példája a svéd ébredésnek, amilyen példája Pál a mienknek, — jegyezte meg a körülállók valamelyike.

A szobából székek ide-odatologatásának a zaja hallatszott s látni lehetett, hogy az urak halkán, ünnepélyesen, sorban egymás után bevonulnak a terembe, ahol megkezdődött az esketési szertartás. A terem közepén állottak a jegyespárok, Bergroth, a fiatal lelkész és Fabritius Hilda, Essen mostoha-leánya s Sääminki kántora, Wenell Péter és Arppe Alexandra, Essen sógornője. Ünnepélyesen, komolyan, megilletődötten ment végbe minden, ahogy szokott. A lakodalmas gyülekezet énekelt is együtt s lehajtott fejjel imádkozott.

Pál bent maradt a teremben s oda ült a fiatal, imént megesketett párok mellé, amikor már véget ért a szertartás és a vendégek szétszóródtak a szobákban.

— Mondj nekik valamit, Pál, útravalóul és emlékül! — bízta Pált félig tréfásan Essen. — Hadd tanulják meg, hogyan kell mint igaz házastársaknak élniök!

— Azt a tanácsot adom nekik, hogy ha már haragusznak is, ne haragudjanak mindketten egyszerre, nehogy pörpatvar támadjon közöttük! — tréfálkozott Pál a fiatalokkal, akik szemlátomást boldogan élveztek mindazt, ami végbement.

— Ti az út elején vagytok, én a végén, — tette hozzá mindjárt komolyan. — De akár az elején, akár a végén vagyunk, csak az Úr legyen velünk. Úgy van az, hogy a házas állapot megpróbálja a szívünket s megmutatja, milyen a keresztyénségünk és mire képes. Egészen jó véleménnyel vagyunk magunk felől, míg a családi élet bajai, a megélhetés gondjai ránk nem szakadnak. Akkor aztán hamar szétfoszlik az ilyen vélekedés.

Edelfelt Albert: Istentisztelet a tó partján.

S elmondta a maga életéből, hogy ő és boldogult felesége a szükség idején a nagy gyermekserégnek közepette miként vétköztek először, s hogy miként kell a házastársaknak vigyázniok és harcolniok mindama titkos ellenségek ellen, amelyek felől a jó napokban sejtelmök sincsen.

— Ránk támadnak onnan, ahonnan nem is várnók őket... Előbukkan a türelmetlenség, összeférhetetlenség erről az oldalról, arról az oldalról a gyanakvó, vádaskodó indulat, amonnan meg a kapzsiság, e világ dolgainak szeretete. Valósággal forognod kell, erre arra tekintgetned, új meg új menedéket keresned magadnak. Olyan harc ez, amelyben el is bukatsz, győzedelmeskedhetsz is.

Malmberg is, Pál is szóltak még. Malmberg svédül beszélt. Az összejövetel után szóltanul, komolyan oszladoztak a résztvevők. Az urak közül némelyek bevették magukat a kisebb szobába és pipára gyujtottak. Némelyek kimentek a kertbe és ott beszélgettek arról, amit Pál mondott. Közben meg-megálltak s elhallgatták a terem egyik végében összesereglett asszonyoknak szép, halk, bánatos énekét.

— Milyen csodálatos is az az ügyessége, hogy a mondani-valóját rendszerint valami jelentéktelen dolgon kezdi, de azután egyre magasabba emelkedik, szava mind jobban magával ragadja az embert, míg végre a lélekzetünket visszafojtva hallgatjuk mindvégig! — mondta a papok egyike az udvaron.

— Bizony, milyen csodálatos! — felelt egy másik. — Mi mindig nagyon is ünnepélyesen kezdjük. Föl a magasba törünk, mint a sas, de azután menten lezuhanunk a földre szárnyunk-szegetten. Bizony tanulnunk kell az öreg Páltól...

Benn a belső szobában megindult a beszélgetés a megtérés és a hit dolgairól, eleinte csak Malmberg és Pál között, de idővel mind többen belesodrótak az egyre hevesebbé és elésebbé váló vitába. Az ablakon keresztül kihallatszott a svéd vendég éneklő beszéde és Malmberg mély, zengő hangja, amint minden egyes szótagnak megadta a nyomatékokot. A fiatal papok behúzódtak az udvarról és a kertből, lábújjhegyen átosontak a tornácon s a szobában óvatosan egymás háta mögé telepedtek.

— Uraknak való falatok ezek, parasztember az ilyesmin meg nem él, — vetette oda Pál, amikor Malmberg megint finnre fordította, amit Rosenius mondott.

Malmberg akkorát nevetett Pál megjegyzésén, hogy hatalmas termete csak úgy rengett belé s jót nevettek vele együtt a többiek is valamennyien.

— Csak amolyan csemege ez, édeskés, dologtalan embereknek

való... A finn ember, aki a maga nehéz munkáját végzi, nem él meg ilyesmiből, — folytatta Pál.

— Vajjon mit tart Pál erről a svéd ébredésről? — kérdezte Ingman.

— Azt tartom, hogy az Úr ott is végezte a maga munkáját, mint mindenütt minden igazi ébredés idején, de a mi vendégünk közben elvesztette a türelmét és maga vette a dolgot a kezébe.

Beszélgés közben kivette Pál a pipát Malmberg kezéből, ami benne volt, kiverte a tenyerébe, szájába tömte s egy kis csámcsogás után addig igazgatta a nyelvével, míg eltalálta a neki való helyet.

— Amint az ember hallgatja, minden jól és szépen hangzik s az a látszat, hogy igaz tanítás, — folytatta egy kis idő múlva. — Amit a békeességről, az örömről, a bűnök bocsánatáról mond, azon nem lehet kivetni valót találni, csak az a baj, hogy mindezt ő maga rendezte el így. Ez az egész szépséges keresztyénség bibliai idézetekkel jól megtámogatott emberi tákolmány.

— Nekem is úgy tetszik, hogy amint ő magyarázza, úgy megy minden, mint a karikacsapás. A bűnös ember valósággal birokra kel az Úrral. Eleinte, az igaz, mintha alul maradna, de azután mégis csak ő kerekedik fölül s az Úr kerül a porondra, — jegyezte meg Malmberg.

— Mire aztán guzsba köti kezét, lábát az Irás valamennyi ígéretével, amelyek csak eszébe ötlenek, — tette hozzá valaki a körülállók közül.

Egymás szavába vágtak, föl pattantak a székről, vitára keltek egymással, magyarázgatták, helyreigazították, módosították egymás szavát, majd megint elhallgattak s arra figyeltek, mit mond Rosenius és mit mond Pál.

— Mondjátok meg neki, hogy ha az ember eljuthat olyan állapotba, amikor már nem érzi bűneinek a terhét s nem gyötri semmi félelem, semmi kételkedés, akkor jobb, ha vétkezik s olyan terhet gyűjt a vállára, amely arra kényszeríti, hogy újra odavesse magát irgalmas Megváltója elé! — mondta Pál.

Töltött a poharába, cukrot kevert belé s aztán ivott egy jókora kortyot.

— Úgy, attól megborzad, ha valaki bűnbe esik, de ha valaki a maga jóságában és szentségében bizakodva talpra áll, abban nem lát veszedelmet! — folytatta Pál megértvén a tolmács szavából, mit mondott Rosenius.

— Aligha úgy érti ezt Pál, hogy a keresztyén odavetheti magát azokba a bűnökbe, amelyeknek a rabságából Krisztus segítségével

már egyszer megszabadult, hanem azt akarja mondani, hogy jobb az embernek a világ gyermekének föl nem ébredt állapotában élni, mint holmi képmutató keresztyénséggel áztatnia magát. Nem igaz, Pál? — kérdezte Stenbäck.

— Igen, azt tartom, hogy könnyebb az olyan embernek a megterés, aki látja a maga elesett és beszennyezett voltát, mint az olyannak, aki a maga névszerinti keresztyénségével csalja magát.

— Úgy látom én, — csatlakozott hozzá Ingman, — hogy az ilyen édeskés, uraskodó keresztyénség inkább a svédeknek való. Nekünk, finneknek szakadatlan harc az életünk a külső nyomorúság, a fagy meg az éhség s más hasonlók ellen s éppen így nincs nyugovásunk a belső nyomorúsággal való küzdelemben sem. Hej, én jó testvéreim, a lelkem akár egyre csak keseregjen a magam nyomorúságán, a magam természetes emberének bűnössége miatt. Ime, Malmberg testvér és Pál az imént milyen erőteljesen szóltak, de ez a gonosz szív csak rúgódzik folyton-folyvást az ige ellen.

S Ingman szívére tette kezét.

— Végezetre nem a felől teszi majd az Úr a legjobb bizonyosságot, aki elítéli magát s ennek a saját maga által kimondott ítéletnek a terhe alatt roskadozva kiált léleekben az Úrhoz: Könyörülj rajtam, nyomorulton!? — kérdezte valaki a papok közül.

— Igaz, — felelt Pál, — de az sem volna helyes, ha a néhéz igát magunkra vennők s most már a magunk nyomorult voltában keresnénk vígasztalást. Ha megismerted a magad nyomorúságát, állj oda szóttlanul a mindent látó Isten színe elé, állj meg előtte a magad teljes meztelenségében, rakj le minden fegyvert, ne védj magad, ne vitasd a magad igazát, hanem csak várj! Így lesz hasonló a hited a kananeai asszony hitéhez, aki egyebet se tett, csak az Úrra tekintett. Ne akarj dacosan, fölfuvalkodottan a magad cselekedeteinek lajtorjáján fölhatolni az Úrhoz, amint azt, halljuk, a svéd urak cselekszik. Az igazi békességre és a Lélek bizonyosságtevésére nem úgy teszel szert, hogy azt erőszakkal kiragadod az Úr kezéből, hanem úgy, hogy vársz reá. Különben mind a kettőre szükséged van, mert a békesség és a Lélek bizonyosságtevése mintegy az útlevél a fölébredt ember kezében.

— Igen, de ha hiába várunk. Ha állunk és várunk időtlen időkig, hetekig, hónapokig, évekig s mégsem nyerjük el? — szólalt meg Hedberg, mintegy kérdve, magyarázatot keresve és várva.

— Ezért az Úr felelős. Ez az Úr ügye, nem a tied. Neked nem szabad kételkedned és nem szabad úgy tenned, mintha valami

ismeretlen, halott isten volna az Istened, — adta meg a választ Pál és szájához értette poharát.

Malmberg és Hedberg kimentek Roseniusszal a kertbe. Jártak egyet, hátratett kezekkel beszélgettek egymással, közben meg-megálltak és a vita hevében hosszú ideig elálldogáltak egy helyben. Amikor újra visszatértek a házba, Roseniusnak örömtől sugárzott az arca, mosolyogva tekintett körül és jobbra-balra hajlongott, amint átment a papok seregén.

— Megtérített benneteket? — kérdezte az egyik tréfásan.

— Bennünket? — adta vissza a kérdést Malmberg. — Nem megy az olyan könnyen. Megpróbált már bennünket sokféle tűz, Hedberget meg engemet. Az egyikünket várfogságra ítélték, a másikat hívtalából tették ki: nem hajladozunk mi a szerint, hogy merről fú a szél. Meg aztán ne akarjunk vele folyton pörlekedni és vitatkozni. Bárcsak elfogadnók azt, ami a tanításában jó és igaz s minden egyebet félre tennénk!

— Ha a lélek nem igaz, akkor minden szava tévelygés, akkor még az igazságot is tévelygéssé változtatja, — szólalt meg Pál.

— Amit mi kaptunk, az valósággal a mienk, mert a nép által adatott nekünk. Nyomorúság és szenvedés közepett érlelődött meg. A mi finn fajtánk szerint való, daróc a ruhája, szívós az ereje, — elegyedett bele a beszélgetésbe Ingman. — Ezt el nem cserélhetjük holmi külszorból jött cifra fecsegéssel, még ha megvolna is bennünk a reá való hajlandóság. Ez a Pál hozta nekünk az igaz finn keresztyénséget, a pusztaságból és a vadon erdők rejteikeiből hozta...

— S legelsőbben is a nivalai parókiára hozta el a tarisznyájában, — tréfálkozott Malmberg és vállára ütött Pálnak.

— De bizony az nem akart oit gyökeret verni, — jegyezte meg Pál.

— Hogy is volt ez lehetséges?! Az igaz, én akkor nagyra tartottam magamat, — folytatta Malmberg. — Azt hittem, tudom az utat s értem a módját annak, hogy másokat helyesen tanítsak. Főlemelt fejjel egyszerűen be akartam kommandirozni a parasztokat Isten országába és bosszankodtam, amikor nem akartak engedelmeskedni és nem akartak megindulni.

— Neked akkor még az a rossz szokásod volt, hogy prédikációidban is, máskülönben is ugyancsak szépnek rajzoltad a keresztyén embert. Kifestetted, beolajoztad, kifényesítetted, megtisztogattad, úgyhogy nem maradt rajta semmi folt, semmi tökéletlenség. Egy szóval: azt cselekedted, amit most, látjuk, ez a svéd úriember cselekszik.

Ezzel hörpintett egyet Pál s poharát úgy tette vissza az asztalra, hogy az nagyot koppant.

— A kegyelem munkája olyasvalami, — folytatta, — hogy, amíg az tart, sem a magad, sem a mások szemében nem lehetsz tiszta. Elesel, talpra állasz, megint elesel, összetöröd-zúzod magadat s közben rendre elvesztegeted mindazt, amit a kegyelem előző ajándékaiképen nyertél. Ne tetézd bűnödöt azzal, hogy szépíted, ékesíted magadat! Ne gondold, hogy a puszta tudásból hitet, bizodalmat meríthetsz. Arra van szükséged, hogy napról-napra mindent újra meg újra elfogadj az Úrtól: a kegyelemnek újabb meg újabb keresztségét, újabb meg újabb erőt s a léleknek csöndes, rejtett, folyton megújuló békességét.

A papok, egymás mögé sorakoztatva székeiket, körülülték Roseniust s úgy hallgatták fejtegetéseit. Közben-közben azonban indulatosan föl pattantak helyükről s heves vitára keltek vele, egymás szavába vágva, de azután megint lecsöndesedtek, megbékültek s visszaültek helyükre. Amit az idegen úr mondott, abból a legfontosabbat lefordították Pálnak. Ő rendszerint meg is felelt reá, szokása szerint fején találva a szöveget s egy-egy tréfás megjegyzésén maga is jót nevetett, másokat is megnevettetett velük.

— Stenbäck, mit ülsz ott olyan komoran, olyan szomorú ábrázattal? Jöszte közénk! — kiáltott ki Malmberg az ablakon az udvarra, ahol Stenbäck néhány egyetemi hallgatóval beszélgetett egy padon.

— Itt jobb, itt a magunk dolgairól beszélgetünk, nem pedig holmi tanbéli eltérésekről, — felelt Stenbäck. — Valósággal vétkeztek az ilyen vitatkozással. Nem származik abból semmi egyéb, mint elkeseredés. Nekem már elég volt belőle.

— Az bizonyos, hogy ez a tanítás nem nekünk való. Nem is megyünk mi egymással semmire, — ismerte el halkán Malmberg és elindult kifelé, Stenbäckhez. — Pál apó olyan tanítást hozott nekünk, amely a mienk, a mi talajunkból sarjadt, — folytatta künn.

— Ez az a rejtett bölcsesség, amelyet a világ nem ismer, — magyarázta tovább Stenbäck. — Pál apó tanítása olyan, hogy megmutatja nekünk, miben szűkölködünk, míg ez a svéd úr eltakarja minden szükségünket. Ez a különbség kettejük között. S mégis, amikor Pál megmutatja a nyomorúságunkat, több a bizakodás bennünk, mint amikor ez semmiben sem szűkölködő, kész embereknek tüntet föl bennünket. Nekem már nem volt maradásom odabenn. Ez az ember annyira bizonyos a maga dolga felől,

mintha még Isten előtt is a maga jussára hivatkozhatnék, mintha még neki volna Istennek szemére vetni valója, ha nem tartja folyvást tárva előtte a kaput s nem köszönti a kapu előtt meghajlással a hitnek ilyen hőseit.

— Bizony, úgy látszik, hogy számára valami csodálatos varázsló szerszám a hit, amellyel megnyerhet mindent, amit csak akar. Már az imádságra sincs szüksége, — folytatta Malmberg.

— A hit legyen hit, — szólt Stenbäck, — de az igazi hit az Úr műve. Harcos, rejtett erő a bűnös ember lelkében... Én bizony már egész este azon bánkódom itt, hogy miért is hívtam ide ezt az embert. A levélváltásból még nem lehetett arra következtetni, hogy ennyire eltérünk egymástól.

Malmberg és Stenbäck hosszasan elüldögéltek az udvaron, a lugas padján, halkán beszélgettek s közben újra meg újra odafigyeltek a szobából kihallatszó, neki-nekitüzesedő beszélgetésre, amelyből élesen és megkülönböztethetőleg kivált Pálnak a hangja.

— Pál apó megint elemében van. Kár, hogy a vendég nem a legkedvezőbb képet alkotja magának róla...

— Bizony kár, — hagyta helyben Malmberg. — Jól figyeljen az ember, mit mond az öreg Pál, jól megnézzze s rajta legyen, hogy megértse, mielőtt rátalál benne a vasburok alatt az aranyra. Néha komoly, mély a szava, olyan, hogy elhat a vesék és velők megoszlásáig, máskor meg szilaj, bolondos, megbokrosodott. Hasonló Savo hegyeihez és erdős hegyoldalaihoz, amelyek egyre változtatják formájukat. Olykor komoran, gondolataikba mélyedten állanak, máskor meg nyájasan mosolyognak, ragyognak lombdíszükből. Én is álmélkodással hallgattam és szemléltem, amikor először kerültem vele össze a nivalai Pirttipéräben. Bosszankodtam és megengesztelődtem, majd újra bosszankodtam, míg végre megnyílt előttem a titok és az Úr megdicsőítette előttem Pál apót mint a maga választott eszközét.

— Velem Helsinkiben ment végbe ugyanez. Amikor a helsinki ünnepről együtt tértünk haza, akkor ismertem meg igazán az öreg Pált, — tette hozzá Stenbäck.

Az egész következő napon át összejöveteleket tartottak. Énekeltek, beszélgettek. Majd benn a szobában ültek együtt valamennyien, majd kitelepedtek vagy a lugasba az udvaron, vagy a kert padjaira, közben meg kisebb csoportokban föl s alá sétáltak a fasorban. Látnivaló volt, hogy a papok kerülik a vitatkozást, az eltérő nézetek összeütközését s békén akarják hagyni a svéd vendéget, akivel egyik-másik csak udvariasságból váltott egy-egy szót

s rendszerint azonnal visszatért a maga csoportjához. Pálnak megvolt a maga gyülekezete fiatal papokból meg egyetemi hallgatókból, akik figyelmesen ültek körülötte, hallgatták és elébe vitték kérdéseiket. Innen sokszor hangzott nevetés és az arcokon ragyogott az öröm, kivált ha elvetődött közjük Essen és egy-egy tréfás megjegyzéssel jókedvre derítette őket.

— Az a fő dolog, hogy egyenlő indulattal legyünk, hogy egyéges legyen a harc vonalunk a világgal szemben, — szólt Malmberg, amikor visszatért a beszélgetés a svéd vendéggel az előző estén vívott harcra. — A visszavonás és az egyenetlenség a halál jele. Az ellenség újra meg újra azon mesterkedik, hogy ezzel rontsa meg az Úrnak a munkáját.

— Nagy megmozdulás ez, jó ha mindig résen vannak vele szemben a papjaink, — jegyezte meg Stenbäck.

— Hej, testvérek, de gyakran kérdezi, kérdezteti tőlünk a kisértő ezekben az időkben: ki közületek a legnagyobb? — folytatta megint Malmberg.

— Hadd legyen ez a Pál egyre nagyobb közöttetek, Savónak ez az embere, a vadon erdők prófétája. Így mi papok nem kerülünk bele a csávába, — szólt Essen és vállára ütött Pálnak.

— Hiszen Pál eddig is viselte a püspöksüveget, még hozzá két püspökségét, — fordította Pál tréfára a szót.

— Még pedig becsülettel viselte, — toldotta meg Stenbäck.

— S viseltem e világban a Krisztus gyalázatát... Megbírságotlak, részeges híremet költötték, konkolyhíntető tévtanítónak bélyegeztek, — folytatta Pál. — De hiszen ez volt az osztályrésze druzsámnak, az apostolnak is s hozzá még egyéb is: bilincs, börtön, sebek, meg-megsajduló sebhelyek a testén és a harc egyéb emlékei...

— A világ szemében botorság az ilyesmi, — elegyedett újra a beszélgetésbe Malmberg. — De nekünk el kell viselnünk a gyalázatot, máskülönben nem lehetünk osztályostársai a Krisztusnak, aki maga gúnyt és gyalázatot tűrt.

— Csak maradjatok meg Pál mellett és legyetek hívek az ő tanításához, akárki akármit mond s akármerre csalogatnak is benneteket szépnek és igaznak látszó, tetszetős tanítással! — szólt közbe valaki.

— S tartsunk ki a mellett, ami a miénk, amit lelkébe fogadott, amit lelkéből lelkezettnek ismert meg a fölébredt nép! — szólalt meg Ingman. — Legyen olyan a keresztyénségünk, amilyennek az Úr teremtette: kendervászonba meg darócba öltözött, nyers, olyan,

mint ez a mi Pálunk! Hadd burkolódzzanak s svédek selyembe, bársonyba!

— Az bizonyos, hogy fáradhatatlan ez a mi svéd vendégünk. Ha akármikor akárhol észreveszi, hogy ketten-hárman együtt vannak, odaszegődik és újra rákezd a maga nótájára. De én már torkig vagyok ezzel az egész szirupba mártott keresztyénséggel.

— Magam is, — folytatta Stenbäck, amikor Essen elhallgatott. — Ez az ember nyilván azt gondolja, hogy mi valami rettenetes helyzetben vagyunk, valami mélyen belénk gyökerezett, sötét tévelygés vagy rögeszme tart bennünket lenyügözve, amelyből neki kell bennünket talpra segítenie.

— Mintha nekünk valami külön bibliánk volna, vagy mintha mi nem olvasnánk a magunk bibliáját s egyre csak Pálra hallgatnánk, Pál tanításából szerkesztenénk magunknak bibliát össze... Csodálatos véleménnyel van felőlünk! — tört elő Stenbäckből a méltatlankodás.

— Menjetek, telepedjete le vele ti, Hedberg meg Malmberg, hiszen ti hallgattátok legtöbbet és társalkodtatok vele leginkább! — bízatta barátait Stenbäck.

— Ez bizony már csak a te tiszted, Lőrinc, aki áthívtad Svédországból és idehoztad! — adta vissza a biztatást Malmberg.

Megint megcsöndesedtek és szétoszlottak. Valahol a kertben ének szólalt meg szép, csengő hangon. A kert egy félreeső zugában ott ült Pál néhány asszony között, akik mindegyikének a kezében ott volt a zsebkendő, amellyel olykor-olykor egy-egy könnyet törült le a szeméből. Máskülönben szemlesütve ültek helyükön. Pál az ének közben bizonygatva bólintott egyet-egyét a fejével, miközben hosszú hajának egy-egy fürtje rálibbent a szemére. Hallani lehetett, amint lágy, szívhez szóló hangon beszél az asszonyokhoz. Mintha tökéletesen megváltozott volna a hangja.

— Engedjétek, hogy takargatás nélkül az legyen minden, ami a valóságban: a bűn legyen bűn, a hitetlenség hitetlenség, a sötétség sötétség! Ne akarjátok magatok helyreigazítani és meggyógyítani a magatok dolgát! Gondoljátok meg, mi a bűn gyümölcse, hogy a gonoszság és a megátalkodottság nap-nap mellett rontja a bűnös életét s gondoljátok meg, hogy viszont mi az Úr ajándéka, hogy ő a maga igazságát és bűnbocsánatát, oltalmát és egyéb jószágát ugyancsak nap-nap mellett nyújtja. Aki a maga erejében akar fölszabadulni a maga bűnös voltának rabsága alól, az élete fogytáig a rabszolga keserves munkáját végzi, csak toldozás-foldozás minden igyekezete, míg ellenben az, aki alázattal vallja a maga bűnös voltát s nap-nap mellett a kegyelem széke elé járul

s ott keres gyógyulást nyomorúsága számára, az gyógyírt kap az áldott orvostól, elnyeri azt a békességet és örömet, amelyet a világ nem ismer. Maradjatok meg az együgyű szíveknek ezen az útján! Sokan megfáradnak, beleunnak, ha nem érnek célt, nem lesznek szentekké, de még jobbakká sem. Az ilyenek aztán idővel nem törődnek a lelkük üdvösségével, vagy pedig valami tévelygő kegyesség, holmi új tanítás útjára térnek. A bűnös ember ilyenkor maga veszi kezébe a dolgát s a maga gondolata szerint intézi, — intette Pál az asszonyokat.

A reggeli összejövetel végeztével oszladozni kezdtek a vendégek. Egyenkint, csoportokban keltek útra, hajtottak ki a kapun az országútra s tűntek el a kanyarulatnál, míg a hátramaradottak az udvaron álltak és utánuk néztek.

— Rajta, kántor uram, halljuk azt a katona-marsot! — szölt Pál Wenellhez, a sääminkii kántorhoz, amikor tarisznyával a kezében már ott állott indulásra készen az ajtóküszöbön.

Most megint olyan tehetetlennek látszott, olyan fáradtnak, öregnek, meggörnyedtnek, akárcsak otthon mindennapi körülményei között, egy-egy hosszabb útjáról hazatérve. Olyan komoly és komor volt, mint aki sohasem ismerte a tréfát és örömet. De egyszeriben csak fölélénkült, megfiatalodott, kiegyenesedett. Fejét fölemelte, szeme fölragyogott, mintha valami csodálatos tűz gyulladt volna ki benne.

— Az embernek, a fölébredt embernek harc és küzdelem az élete mindvégig, amint azt már sokszor megmondtam, — kezdte, amikor Wenell bevégezte játékát. — Mehetsz akármerre, az ellenség mindenütt ott leselkedik reád, majd teljes rútságában, majd szépnek és csábítónak mutatkozva. Néha mint régi ismerős köszönt, akire már messziről ráismersz, néha mint új és idegen-szerű valaki, akit jól szemügyre kell vened. S mielőtt észrevennéd, már meg is sebesítette lelkedet. Vigyázatlanságodat felhasználva hátulról döfött beléd orozva s te, nyomorult bűnös, sebtől vérzel... De a gonosz, hitetlen szív egyszeriben csak mégis szövetségre lép az ellenséggel, ajtót, kaput tár előtte. A botor bűnös maga rontja le erődítményeit és hiábavalóvá teszi az Úr munkáját. Kemény és nehéz a bűnösnek a bűn ellen való harca, de még nehezebb a hitetlenség és kételkedés ellen való harc, amikor zsákutcába kerül a lélek, amikor nem tud előbbre jutni, a világosság sötétséggé változik körülötte, úgyhogy nem lát, csak tapogat a sötétben, mint aki valami falba botlott bele, amikor minden fegyvere elvétetett, úgyhogy semmibe sem vetheti bizodal-mát, csak azt tudja, hogy a pokol torka ásít felé. De ez a mi

helyünk, itt kell megállanunk, itt, ahol a legjobban szorongat a veszedelem, a legsűrűbben röpöknek körülöttünk a tüzes nyilak, itt kell várunk arra, aki megsegíthet, aki harcol mihelyettünk, reá, a Krisztusra magára. Csakhogy fölemelt fejjel kell reá várunk, félelem nélkül, a lélek csöndes vágyakozásával, nem jajgatva, nem szorongva, nem futkosva tanácstalanul ide-oda.

Az ünnepélyes és komoly hangulat akkor is fogva tartotta az embereket, amikor Pál és vele együtt Wenell, valamint a többiek is útra keltek. Egyik éneket a másik után énekelték, közben-közben halkán néhány szót váltottak egymással, majd ez is, az is félrevonult, mintha kiki arra vágyódnék, hogy elmenekülhessen, el az önmagával való csöndes egyedüllétbe.

— Barátom, volna egy szavam hozzád, most, amikor a többiek elszéledtek s mi itt maradtunk kettesben, — szólította meg Rosenius Stenbäcket, aki szemlátomást fáradtan roskadt le egy pam-lagra. — Mondd meg nekem, milyen is tulajdonképen a te lelked állapota? Vajjon csakugyan Isten gyermekének vallod te magadat?

Stenbäck hosszas, sajtáságos, kérdő tekintetet vetett vendégére.

— Nem, nem vallom magamat annak. Csak azt tudom, hogy ítélet alá vetett bűnös vagyok, — felelt türelmetlenül.

— Ítélet alá vetett bűnös? Hogy értsem ezt? — kérdezte Rosenius.

— Úgy, hogy ha most meghalnék — itt, ezen a mai napon — bizony a kárhozat várna reám.

— S te ezt csak így, ilyen könnyedén veded oda? Én teljességgel munkaképtelenné váltam, valahányszor elfogott a bizonytalanság a magam sorsa felől. Most már egyenest azt kérdelem tőled: hívó ember voltál te valaha is? — folytatta Rosenius a faggatást.

— Az voltam hébe-hóba, ha — az Úr megadta a hozzá való erőt, — felelt Stenbäck.

— S mikor voltál legutóbb az?

— Tegnap, amikor együtt voltunk kettesben az Úrral, — felelt megint Stenbäck, mint akinek már eleve készen van a kérdésre adandó válasza.

— S miért nem vagy most is az, most ebben a pillanatban?

— Azért, mert most veled beszélek, nem pedig az Úrral.

Stenbäck fölkel s szemlátomást fáradtan, unottan fordult egyet-kettőt a szobában. Közben valami rendezgetni valót talált a könyvespolcon s elrakott egyet-mást az asztalról. Mindenkép jelét adta, hogy nem akarja folytatni a beszélgetést.

— S hadd kérdek még valamit: ez az öreg itt, ez mindnyá-

jatok tanítómestere és lelki atyja? — kérdezte Rosenius olyan hangon, amely azt mutatta, hogy ez az utolsó kérdése.

— Ez, — volt Stenbäck rövid, határozott válasza. — Ez volt a mi tanítómesterünk és lelki atyánk eddig is s ez marad ezután is.

Aztán megint elhallgattak s csönd lett a szobában. Mikor egy idő múlva újra megszólaltak, más dolgokról kezdtek beszélgetni. Valahonnan távolról a kertből bánatos éneknek a szava hallatszott. Beszéltek a még ottmaradottak vágyakozásáról és bújáról, de megcsendült benne az az öröm is, amely ott rejtőzik a fölédredtek lelke mélyén...

VÁLASZÚTON.

Éjfél után került haza Pál. Kifogta lovát s bekötötte az istállóba. Lakodalomban volt odaát a Syväri tulsó partján, de már este érezte, hogy várják odahaza s útnak kell erednie, ha utóléri is az éjszaka. S amint az éjfél utáni derengésben hazafelé hajtott, már messziről látta, hogy fény szűrődik ki a háza ablakán s a kémény bőven ontja a füstöt a holdvilágos éjszakában az égboltozat felé.

Majdnem az egész úton kedve szerint hagyta poroszkálni a lovát, maga pedig gondolatokba merülve ült a helyén, visszaemlékezve útjaira, a Syväri jegén gyakorta való jövésére-menésére, amikor sok alkalommal ilyen holdvilágos estéken és éjszakákon tért haza. Az utat jelző cövekek most is, mint mindig, ugyanazokon a helyeken voltak leverve s a sötét háttérből, a Rahasmäki fenyves borította lejtőjéből kiválva most is csak úgy intgetett feléje Aholansaari szigete házaival, kunyhóival, mint máskor. Az ilyen holdvilágos éjszakákon olyan volt a Syväri, mint egy darab mesevilág, amely megszólal és régi dolgokról, már régen elfeledett eseményekről beszél a járó-keleőknek s az embernek néha úgy tetszett, mintha a szigetek és félszigetek mindegyikéről titokzatos, különös lények kelnének útra s jönnének elébe. Pál is úgy érezte most, mintha varázslat kerítette volna hatalmába, mintha valami tökéletesen más világba került volna... Úgy tekintett valamennyi szigetre, félszigetre, a hosszan elnyúló öblöcskékre, mint ha azelőtt nem is lettek volna ott s úgy rémlett neki, hogy a Kinahmi is valahonnan a távolból, mérföldnyi messzeségből int feléje...

Gondolatai jöttek-mentek. Akárcsak oda fönt a hold előtt a fehér, átlátszó felhőfoszlányok. Engedte, hogy kedvük szerint jöjenek-menjenek a gondolatai. Kihúzta magát, hátát nekivetette a

szánkosárnak, a mellén pedig jól összefogta a bundáját, hogy védekezzen a metsző januári szél ellen. Szeme olykor-olykor lecsukódott, el-elszundított kissé, azonban hamarosan fölriadt ebből a félálomból, ha valamelyik fordulónál vagy kátyúban nagyot zökent a szán.

Mégis csak úgy történik, ahogy ő előre megmondotta: az urak szétrombolják azt, amit a parasztok kezdettek. Legutóbb is erről beszélt a papoknak, amikor karácsony táján Ylivieskában járt Lagusnál. De azt nem is gondolta volna, hogy Hedberg, ez a csöndes, békeszerető ember, elszakad tőlük, új mozgalmat indít s új tanítást tákol össze. Olyan alázatos és nyílt szívű volt legutóbb is, amikor találkozott vele vagy amikor együtt volt vele azon a lakodalmon. S akkor arról is beszéltek, hogy egységes seregnek kell maradniok a világgal szemben, hogy résen kell állniok s nem szabad meglankadniok az éberségben. Vagy talán mégis hatott Hedbergre a svéd Rosenius?

Visszagondolt a karácsony táján Nivalában és Ylivieskában tartott összejövetelekre, a Lagus parókiáján végbement nagy lakodalomra, ahol tíz pap volt jelen s ahol Savónak és a Suu-Pohja vidékének sok gyülekezetéből gyűlt össze nép. Micsoda elevenség és melegség vette ott körül mindenfelől, valami olyan sajtóságos élet, mintha már félig elérkezett volna a tavasz, mintha a lelkek ép akkor ébredtek volna föl, mintha az egész lakodalmas nép akkor egyszerre ugyanazon mód tapasztalta volna meg a kegyelem erejét! Együtt borultak le az Úr színe előtt, a hórihorgas Mátyás újra nyelveken beszélt s Lagus mindenfelől összehívogatta gyülekezte népét, hogy meghallgathassák az ő, Pál, bizonyágtételét. Erőnek erejével azon volt, hogy a gondolatai itt időzzenek ezeknél a lakodalmas emlékeknél, újra meg újra ezekhez térjenek vissza akkor is, ha megint olyan sajnálatos tapasztalatok akarnának ránehezedni a szívére, mint az egyenellenkedések lenn a déli vidéken, Hedbergnek és másoknak az elpártolása.

A sziget végében elért a válaszüthöz, ahol az út egyik ága Palonurmi és Karjala, a másik ága Tahkomäki felé szakad a Kinahmi irányában. Egyszerre olyan teher szakadt a szívére, hogy elfogta a nyugtalanság. Mozdult egyet, kiegyenesítette fáradt testét, szemét merőn rászégezte a háza ablakából feléje intő világosságra s így vette föl a harcot a szomorú, sötét emlékezők ellen.

Amint behajtott az udvarra, menten észrevette a künn álló idegen szánt, amelynek rúdja oda volt támasztva az istálló ajtajához.

Újra akadtak tehát lelki tanácsot keresők... Vajjon urak-é

vagy parasztok? Alighanem urak, mert Anna Lujza már fönt van s teszi a háziasszony tisztét. A rúdon csengő is van... Vajjon a világ gyermekei közül valók a jövevények?

Anna Lujza azonban már künn is termett az udvaron és jelentette, hogy két úr a jövevény, egy idősebb meg egy fiatalabb, akik még előző nap érkeztek a kora esti órákban.

— Tudtam én ezt. Egész este olyasfélét éreztem, mintha történt volna valami, ami miatt még éjszakának idején neki kell vágnom az útnak, — szólt Pál, amikor benn a nagy szobában levetette bundáját.

— Ezek még sohsem fordultak meg itt. Nem is mondják, hogy ismernének vagy láttak volna valaha téged, — magyarázgatta Anna Lujza. — S úgy látszik, nem a fölébredtek közül valók, nem olyanok, akiken meglátszanék, hogy nyomja valami a lelküket.

— Ejnye no! Majd megvizsgáljuk, megforgatjuk, megpróbáljuk őket! Majd kiugratjuk a nyúlat a bokorból! — nevetett Pál.

A vendégek csak később kerültek be a nagy szobába. Az egyik fiatal, alacsony növésű, vékonypénzű emberke, aki Dahlbergnek mondta magát, a másik hasonlóképen kis termetű, de idősebb s Birkstedt néven mutatkozott be. Messze délről valók voltak s az hajtotta őket erre az útra, hogy megtudják, mi is a Pál tanítása és hite s mi a véleménye Hedberg felől, aki elkülönült barátaitól, a Pohjanmaa vidékén munkálkodó papoktól s most valami új tanítást hirdet.

— Hát ezért indultatok útnak, ilyen dologban jártok? Útat, útmutatót kerestek! De talán már ott is van a zsebetekben a kész útlevel, úgyhogy nincs is egyébre szükségetek.

— Nem bizakodunk mi másban, csak Isten ígében, — szólalt meg szégyenlősen Dahlberg.

— Így is van ez rendjén, — folytatta Pál. — De miféle emberek is vagytok ti? Te, barátom, mi vagy?

Azzal Pál letelepedett Dahlberggel szemben, éles tekintetével szemügyre vévén a fiatal embert.

— Én pap akarok lenni, de még csak tanulok. Igazában csak most kezdem, — felelt Dahlberg zavartan.

— Jó, hogy világosan látod a magad útját. Csak tartsd magad az üdvösségnek igaz rendjéhez! Szép hivatal a papé: kárát vallja, aki béres, hasznát látja, aki pásztor. Hát a másik vendégemnek itt mi a foglalatossága?

— Tengerész vagyok, hajóskapitány, — felelt Birkstedt élénken.

— No lám! Bizony nagy művészet az, hogy valaki a nagy, nyílt tengerről eltaláljon a neki rendelt kikötőbe, ha köd és sötétség borítja a tenger színét. Itt a Syväri taván is gyakran megesik, hogy az idegenek és tájékozatlanok eltévednek hozzám igyekeztükben, ha innen a szigetről nem int feljűk valami világosság s megbízható kalauzra sem tehetek szert.

A vendégek elmondtak egyetmást az útjukról, hogy már-már elfogyatkozott minden erejük, hogy majd megvette őket a hideg... Beszéltek arról, hogy milyen tökéletesen más itt minden, mint arra lenn délen, hogy a természet milyen nagyszerű, a hegyek magasak, a tavak nagyok s milyen idegenszerű és különös nekik itt minden: a tanyák és lakosaik, az emberek nyelve, szavajárása.

— Mit kellett nektek ide elverekednetek? Van nektek ott saját prófétátok, ez a Hedberg, aki ezt a könyvet írta, — szakította félbe Pál vendégeit.

— Igaz, de van ennél különb fundamentumunk is: maga a biblia, Isten tulajdon szava, — szólt Dahlberg.

— Azt hallja az ember Hedberg felől, hogy tágassá teszi a kaput, szélessé az utat, úgyhogy az ember ekhós szekéren hajthat be Isten országába. Nálunk errefelé bizony még szoros a mennyek országába vivő kapu és keskeny az út, amely az életre viszen. De hogyan, miképen is kezdődött a ti lelki ébredésteck, a tied meg a kapitány úré?

Dahlberg erre elmondta, miképen ébredt föl, milyen küzdelmeken ment át, miként próbált igazzá és szentté lenni s gyakorolta magát a kegyességben tiszta és őszinte indulattal, de újra meg újra elesett s összeroskadtt a maga nyomorúságának terhe alatt. Pál közben-közben helybenhagyólag hólított egyet, mintha ismert dolgokról s olyan tapasztalatokról hallana, amilyenekről ő maga is beszélhetne.

— Hát most? Milyen most a lelked állapota?

— Eljutottam oda, hogy Isten igéjének fundamentumán állva merem hinni, hogy elnyertem bűneim bocsánatát, — felelt Dahlberg.

— No csak vigyázz! Aki lidércfény után indul, könnyen vesz-tébe rohan!

Pál olyan tréfás megjegyzéssel toldotta meg ezt az intő szót, hogy a fal menti padok irányából, ahol a háznép ült, halk kunco-gás volt rá a visszhang, mire viszont úgy megharagudott, hogy mindenkit kikergetett a szobából, Anna Lujzát kivéve.

— Vajjon üdvözülme-e, ha most itt ezen ültőhelyedben meg kellene halnod? — szögezte neki a kérdést Birkstedtnek.

— Én? Nincs nekem erre nézve semmiféle fölismerhető bizonyosságom, de bizakodom az ígében, Istennek magának az ígében, — felelt Birkstedt.

— Így beszélnek mind a tévelygők és szektáskodók s Isten ígéjével vetik meg a fejük alját. A belsődben megszólaló tanúságtételre van szükséged s ha ez nincs meg, vágyakoznod kell utána, várnod kell reá, míg végül is föltetszik lelkedben a hajnal világossága.

— De hátha meghalok előbb? — vetette ellen Birkstedt.

— Az Úrnak életedre, halálodra egyaránt gondja van. Terád csak az tartozik, hogy meg ne restülj a harcban. Az Úr megadja annak idején a maga világosságát és békességét.

— Még ha erőnek erejével a pokolba akarna is rohanni valaki, az Úr utána megy, ha még nem ragyogott föl neki előbb a világosság, — jegyezte meg Dahlberg.

— Bizony, megcselekszi az Úr. De a világosság fölragyog nekünk, az Úr maga gyújtja föl, — szólt Pál.

— Szükségünk van ilyesfajta érzésekre? Keressük, hajszoljuk őket? — kérdezte Birkstedt.

— Nem ezekre van szükségünk. — felelt Pál. — A Lélek bizonyágtételére van szükségünk, arra, hogy az Úr kegyelmesen ránk tekintsen s mi elfogjuk az ő tekintetének ha csak egyetlen egy sugarát is. Nekem gyakran kell idegen vizeknek úttalan útjain hosszan bolyonganom sötétben, ködben, viharban s noha nem tehetek egyebet, mint hogy lesem, várom, ami eligazíthat, mégsem szabad elcsüggednem és türelmetlenkednem.

— Tamperében hosszasan elbeszélgettem erről Bergh Gyulával, — kezdte Dahlberg. — Olyan időket éltem át akkor, hogy csak úgy tobzódtam az örömben s nem törődtem semmi egyébvel, csak a magam boldogságával. Bergh azonban szorongatott és arra akart kényszeríteni, hogy a vágyakozásnak és a várakozásnak az érzését erőszakoljam rá magamra. De hogy legyen erre képes az, aki már valósággal megittasult Isten kegyelmétől?

— Így Bergh beszél, a könyvek embere, a filozófus! Elfelejtji, hogy mit olvasunk az apostolokról a pünkösdi történetben, hogy telve voltak örömmel, boldogsággal, az üdvösségnek előérzetével.

— Elfelejtji, — folytatta Dahlberg, — s azt vitatja, hogy az ilyen örvendező hit léhává, a lelke üdvösségével szemben közönyössé teszi az embert. Én azt feleltem erre, hogy az ördög eleget sürgölődik-forgolódik körülöttünk s nem engedi, hogy elbízuk magunkat.

Ruotsalainen Pál szobája Åholansaari szigetén.

Åz ablak alatti szekrényen bibliája.

— Szakasztott ezt mondta egy hitetlen szolgabíró valakinek, aki fölébredt, majd újra elesett, visszament a világba, de azután kétségbeesetten egyre azt hajtogatta, hogy a pokolba jut. «Ne búsulj, lesz még gondja rá az ördögnek, hogy el ne hagyj magad!» — vetette oda neki.

Pál nevetett egyet, fölkel, végigment a szobán, de menten visszafordult Dahlberg felé.

— Te gyermek vagy, — szólt. — Téged most még ölben hordoz az Úr s meg-megsímogatja a fejedet. De engem, öreg embert, minden áldott nap komoly számadásra idéz maga elé. S ez elől nincs megfutamodás. Nap-nap mellett oda kell vetnem magamat gyermeki indulattal a mindent látó, kegyelmes bíró széke elé.

Erre Pál elkezdte magyarázni, hogy mi is az élet útja, milyen is az voltaképen s mikép kell járnia rajta annak, aki elnyerte a megigazulást a kegyelmi ajándékokkal s immár eljegyeztetett az Úrnak. Kifejtette, miben különböznek az ilyen igaz keresztyénektől azok, akiknek hazugság és tévelygés a keresztyénsége.

— Az ilyenektől elvétetik a gyermekeknek kijáró kenyér, mindaz, amit a keresztyén ember érez, minden a kegyelemben való bővelkedés. Ezek a név szerint való keresztyének aztán azzal akarnak mindent helyreütni, hogy nagy buzgósággal gyakorolják magukat a szenteskedésben, míg az igaz keresztyének egyre csak az Úr segítségét kérik s a maguk erejében egyetlen egy lépést sem mernek tenni az élet útján. Így kerülnek el arra a kényes pontra, az útnak ahhoz az elágazásához, amelyen aztán az ördög üldözőbe veszi a megigazult lelket. Mert, ha azt látod, hogy mindened veszni indul, életednek és hitednek minden ereje, minden jó hajlandóságod és lánggal lobogó igyekezeted, nem szabad kétségbeesned, hanem oda kell tárnod a lelkedet a te mindent látó Urad elé csöndes, kereső várakozással! Az Úr majd ad újra világosságot és újra beléd plántálja az ő Szent Lelkének bizonyágtételét. A mi paraszti kegyességünknek ez a regulája. Ehhez szabjuk magunkat halálunk órájáig.

Egy ideig csöndben voltak, szótlantul ültek helyükön s belbámultak a tűzhely izzó paraszába, amelyet Anna Lujza ép akkor rakott át oda a kemencéből.

— Erre van szükségünk, — folytatta Pál, — a Léleknek erre a benső bizonyágtevésére, amely külső bizonyágtevését, azt, amely az ígéretekben s általában Isten ígében szól hozzánk, lépésről-lépésre kíséri. Egyszer Kuopióban a vásáron jártomban megkérdeztem egy Suonenjokiba való embertől, mint ahogy most tőletek is megkérdeztem, hogy van-e útlevele a mennyországba, mire

ő az Isten ígérére hivatkozott, noha korántsem mutatkozott olyan-
nak, mint akiben Isten Lelke lakozik. Bezzeg meghunyászkodott
és befogta a száját, amikor én ráolvastam, hogy a megtéretlen, de
álszenteskedő emberek mind a bibliára hivatkoznak tanúbizony-
sággépen, persze a maguk tévelygő eszejárása szerint, nem az
igazságnak engedelmeskedő szívvel...

S maga is kényszeredetten mosolygott ahhoz, amit a suonen-
jokii embernek mondott.

— Mit tartotok ti az ember teremtése és bűnbeesése felől?
— kérdezte egyszerre csak hirtelen.

— Az ember Isten képére teremtett, de elbukott s elvesz-
tette az Istenhez való hasonlatosságot, — felelt Birkstedt.

— E felől különb, tüzetesebb világosságra van szükségünk, --
folytatta Pál. — Amikor az ember elesett, a paradicsom kertjének
fái mögé rejtőzött, hogy megmenekedjék Isten és az ő ítélete elől.
S meg is maradt volna ebben az állapotában s nyomorultul el is
pusztult volna, ha igaz bűnbánattal, a maga teljes meztelenségé-
ben oda nem lép a mindeneket látó Bíró elé...

— Mindig csak a bűnbánatnál, megtérésnél, harcnál kell
maradnunk? Soha nem kerülhet sor annak a kegyelemnek a meg-
ragadására, amelyet az Úr kínálva kínál, ingyen ajánl föl nekünk?
A magam szívének biztatására nem hallgathatok, abban ugyan
meg nem bízhatom, — szolt Birkstedt.

Pál hosszan, álmélkodva nézett a vendégére, mintha valami
különös és illetlen lett volna, amit az mondott s mintha tulajdon-
képen nem is tudná, mit kell rá felelnie.

— Maradj meg az Úr előtt való alázatosságban, — szólalt meg
egy idő múlva. — Sem erőszakkal, sem csellel nem kaparinthatod
meg az Úr ajándékait. Amit ő a maga kincstárából ad, annak az
ő kezén kell átmennie. A megtéretlen, álszenteskedő emberek
természetesen maguk nyulnak be oda, de amit ezzel nyernek, az
csak az ó-embert gyarapítja, csak holmi vélekedésre segíti el
őket, olyan hitre, amelynek csupán az értelemben van gyökere.
Emberi erőfeszítés az egész, semmi egyéb.

Még beszélt egy darabig s magyarázta, hogy mi a különbség
a között, ha valaki maga nyul lelki ajándékok után s a között, ha
az Úr adja ezeket nekünk, majd fáradt léptekkel kiment.

Dahlberg és Birkstedt úgy ültek a helyükön, mint akiket
összetörték-zúztak. Szétfoszlott mindaz a bizonyosság, ami még az
imént eltöltötte őket a maguk meggyőződése és világossága felől.
Alapjában rendült meg és összeomlott az egész épület, akárcsak
egy kártyavár. Olyan bizonyossággal telinek, meggyőzőnek tetszett

nekik mindaz, amit Pál mondott, ez a sokat próbált öreg ember, Savo nagy prófétája. S amikor elvonultak a tornác végében levő szobácskájukba, sóhajtozva és keseregve vetették magukat fekvőhelyükre.

Ezért kellett útnak indulniok? Utoljára is ide kellett eljutniok, a kételkedésnek és a reménytelenségnek ebbe az állapotába, ide, ahol újra körülveszi őket a pokol félelme? Már olyan boldogok voltak, egyébről se tudtak, csak örömről és ujjongásról. Már a kezük között volt az Úrnak minden kincse: a kegyelem, a bűnbocsánat, a békesség. Minden olyan világosnak és egyszerűnek tetszett nekik, amit Hedberg mondott, magyarázott.

— Gondtalanul, könnyű szívvel élhetném a világomat, mint theologus-társaim meg a többi fiatal diák az egyetemen, ha ez nem gyötörné a szívemet, — szólt Dahlberg hanyatt fekvé az ágyon.

— Ezt tartom én is. Jóformán ugyanezt mondtam volna én is, — tette hozzá Birkstedt. — Nagyon is sokat töprengünk mi ezek fölött a dolgok fölött. Mi keresni valónk van nekünk itt ezen az Isten háta mögötti vidéken, itt ennél az öregnél? Ha egyszer eljött Krisztus, Isten Fia, aki meghalt és halálával megfizetett a mi adósságunkért, akkor eltöröltetett minden mi tartozásunk és nekünk nem lehet többé semmire se gondunk. Én bizony nem sokat törődöm az öreg okoskodásával, okvetetlenkedésével. Ehhez tartom magam, az igazságnak ehhez az egyszerű értelméhez, akár milyen lármát csap is bennem és körülöttem a pokol minden ördöge...

Sokáig csak hanyatt feküdtek, tarkójuk alá tett kézzel s beszélgettek. Újra fölépítették azt, ami romba dőlt, összegyűjtögették a rommá lett épület egyes alkatrészeit. Visszaidézgették emlékezetükbe mindazt, amit Hedberg mondott s amit ők maguk azelőtt éreztek és hittek. Közben-közben hallották, amint egy-egy ajtó nyílt, valaki végigment a tágas tornácon s nehéz léptekkel fölment a másik szobácskába az ő szomszédságukban.

Végre elaludtak s arra ébredtek, hogy szép, erőteljes éneket hallanak a nagy szobából. Amikor beléptek oda, egy sereg asszonyt találtak ott, sötét ruhában, komor, szenvedő tekintettel, akik a kályha padkáján ültek és énekeltek. Az udvar felőli ablak mellett néhány férfi állt keresztbe font karral, olyan komolysággal és buzgósággal arcán, mintha nem is e világból valók volnának. Úgy látszott, egyáltalában nem zavarja őket a vendégek belépte.

— Ez itt egy hajóskapitány, tengereken járt ember. Ez az

apró ember meg papnak készül, -- mutatta be vendégeit az ös-
gyülekezetteknek Pál.

— Papnak készül, igaz, — folytatta Dahlberg, — de mond-
játok meg neki, mit kell prédikálnia, ha híven akarja teljesíteni
tisztét.

— Az istenteleneknek hirdesd Isten ítéletét! Ha megalázkod-
nak, akkor megtérnek és rálépnek a kereszti útjára, ha nem, akkor
végkép megkeményedik és elsötétedik a szívük. A fölébredteket
azonban vezesd el Krisztushoz! Mondd meg nekik, hogy marad-
janak meg az Úr színe előtt! Minden vágyakozásukkal az után
vágyakozzanak, hogy kegyelmesen reájuk tekintsen s várjanak
a Lélek bizonyosságtételére és zálogára!

— Hát azoknak mit mondjak, akik elestek s akik nem
képesek újra megtalálni az ő kegyelmes pillantását? — kérdezte
Dahlberg.

— Mondd nekik, hogy kereső hittel várják meg az Úr idejét,
amikor megadja nekik az igaz örömet és a lelkiismeret békes-
ségét, mint ahogy azt Pál apostol a rómabeliekhez írott levele
nyolcadik fejezetében és egyebütt kifejti.

— De hát ha meglankadnak a fölébredtek, közönyöseké vál-
nak s már nincs erejük a vágyakozásra és várakozásra?

— Harcoljanak érte, egyre csak harcoljanak!... Harc nélkül
semmit sem kapunk, se világosságot, se bölcseséget. Még a meg-
fáradottaknak is van erejük arra, hogy sóhajtozzanak, halk, tit-
kon való vágyakozással panaszolják keservüket. Az Úr valamennyi
kincsét harci jutalmul tartogatja számunkra, hiszen harcra hívta
el minden egyes értelmes és szabad teremtményét...

— De én csak hinni akarok, ha kell, szembezállva a magam
lelkiismeretével, a magam érzéseivel, — vetette ellen Birkstedt
szinte dacosan.

— Csak ettől óvakodjál! Ne erőszakold a hitet a magad ere-
jével! A hitnek és a lelkiismeretnek egy nyomon kell járnia. Kérd
az Úrtól a hithez szükséges erőt! Fresenius könyve különben rész-
letesen szól arról, mikép kell vigasztalnunk a megszorodotta-
kat s gyógyítani a lelki beteget. A megszorodottaknak kilenc
fajtáját különbözteti meg.

— Micsoda szörszálhasogatás! — fakadt ki Dahlberg és
gúnyosan fölkacagott.

— Én hiszek, hiszek, akármit mond is kegyelmed, bár az
egész világ ellenem támadjon is! — erősködött Birkstedt kezével
hadonázva, mintha így akarná távol tartani magától azt, amit Pál
mondott vagy mondani akar.

— Hiszel, csak az a kérdés, mit és hogyan hiszel, ha így a magad erejében hiszel. Alighanem mindketten azt hiszitek, hogy eljutottatok oda, amikor — az Írás ígérete szerint — nincs szükségetek arra, hogy valaki tanítson benneteket, mert már maga az Úr a ti tanítómestereitek.

Ebéd után Dahlberg és Birkstedt újra együtt voltak kettesben a szobácskájukban s némi vita támadt közöttük, mert nem voltak egy véleményen arra nézve, hogy mit is mondott Pál s hogy, amit mondott, azt milyen célzattal mondta.

— Úgy van, tökéletesen igaza van, hogy erőszakkal, önhatalmúlag semmit sem szabad magunkhoz ragadnunk Isten ígéréből, — szólott Birkstedt elgondolkodva.

— Azt tartom, szükségtelen erre vonatkozólag új meg új tanítással előhozakodni, — folytatta egy idő múlva.

Megint csak oda lyukadtak ki, ahova már reggel is eljutottak, hogy a tévedés az ő részükön van, hogy mégis csak Pálnak van igaza s már azon kezdtek gondolkodni, mikép értethetnék meg barátaikkal odalenn délen Pál tanításának igaz voltát.

— Hiszen azok megőrültek annak, amit Hedberg szájából hallottak s hozzá csatlakoztak, úgyhogy ügyet sem vetnek már erre az öregre itt. Vagy az öregnek kellett volna annak idején délre elmennie, vagy Hedbergnek kellett volna ide jönnie, — okoskodott Birkstedt.

— Mondd csak, mi is az tulajdonképen, amit a szíved ma itt érez? — kérdezte Dahlberg a barátjától.

— Ha én azt meg tudnám mondani! Ez a szomorú ének itt földre sújtja az embert, az öreg szava meg kirántja alóla a gyékényt.

S Birkstedt nagyot sóhajtva ágyára vetette magát.

— Bizony minden olyan komor és nyomasztó itt. Az igazi öröm ismeretlen valami itt. S ugyanilyen komor itt a természet is az ember körül, — folytatta.

— Mintha teljességgel más volna itt a levegő is, amit belélegzünk s másfajta az erdő is, amit látunk, — tette hozzá Dahlberg. — Bölcs, tapasztalt ember ez az öreg, de nekem úgy tetszik, föltartóztatja a bűnöst és nem ereszti Krisztushoz.

— Akár igaz, akár hamis ez a tanítás, arra nem alkalmas, hogy bárki is ehhez szabja az életét. Micsoda gyötrelmennek és szomorúságnak a tudománya szerinte a Krisztus evangéliuma, amelynek pedig békeséget és örömet kellene hirdetnie! — háborgott Birkstedt.

Hirtelen fölpattant ültéből olyan határozott mozdulattal, mint

aki valamit megragadott, mint aki megtalálta azt, amivel megvédheti magát, ami módot ad neki arra, hogy elvesse a szívére nehezedő szomorúságot.

— Csak eljuthatna az ember a teljes világosságra és bizonyosságra! — kezdte újra, föl s alá járva a szűk szobácskában. — Csak megint olyan bizonyos volnék a magam dolga felől, amilyen elindulásunkkor voltam s amilyennek az embernek mindig lennie kellene!

— Magam is olyanformán vagyok, mintha folyóvízbe estem volna... Teljes erőmmel azon vagyok, hogy kijussak a partra. Már-már sikerül is, de azután megint csak magával ragad az ár, — vallotta Dahlberg.

— Várnod kell, vágyakoznod kell, minden nyavalyádat, koldúszegegyiségedet oda kell vinned a mindent látó Isten elé... Soha semmi után ne nyulj magad, ne törtess be egyenest a szentek szentjébe, noha nyitva az odavezető út, noha megnyitotta a Krisztus vére! — mondogatta Birkstedt, inkább csak saját magához intézve szavát, azt ismételve, amit Páltól hallott.

— Ezt mondja a biblia is. Azt mondja, hogy éhezünk és szomjúhozunk, kérünk, keresünk és zörgetnünk kell, — jegyezte meg Dahlberg.

— De viszont a megtalálásról is beszél. Végre mégis csak ki kell érünk a szárazföldre, meg kell menekednünk a kárhozat veszedelme elől, meg kell szabadulnunk a pokol félelmétől, amelyet ez az öreg rekeszt itt belénk.

— Gyerünk a fürdőházba, urak! — kiáltott be Pál az ajtó küszöbéről. — A gőz kiizzasztja belőlünk mindazt, ami egyenlenséget és pörpatvart támaszt közöttünk.

S látni lehetett, amint görnyedt háttal, hóna alatt a fürdéshez szükséges nyírfanyalákkal elmegy az ablak alatt a fürdőház irányában.

— Csak menj te! — bízatta Birkstedt a társát. — Én már nem merészkedem a közelébe. Minden békességet kizavar a lelkemből. Valóságos vadállat ez az öreg.

Dahlberg nevetett egyet feleletképen s vetközni kezdett: levetette kabátját s legombolta gallérját.

— Aki Savóban jár, annak meg kell fordulnia a fürdőházban, — szólt induló félben s vállára kerítve bundáját Pál után sietett.

A fürdőházban mindketten letelepedtek az izzadó-padra. Már gomolygott körülöttük a forró gőz. A tűzhely kövei áttüzesedtek az alattuk lobogó tüztől s valahányszor rájuk zuhintott Anna Lujza egy-egy vödör vizet, sisteregve szakadt fel róluk a sűrű

gőz. Pál élvezte a fürdésnek ezt a módját s nyugodtan verdeste párolgó testét a nyírfaseprűvel, Dahlberg ellenben riadtan húzta össze magát, ha a tűzhelyről egy-egy újabb gőzfelhő indult el föl-felé, az izzadó-pad felé.

— Ez a legjobb, amiben itt ebben a vad rengetegben részünk lehet, ez a legnagyobb e világi gyönyörűség, amire a bűnös ember szert tehet! — örvendezett Pál. — Eljönnek hozzám az emberek tanácsot kérni, egyik-másik a hosszú úttól félig betegén ér ide, mire én mindenekelőtt ide a fürdőházba hozom őket, hadd főjenek, puhuljanak meg, hadd pezsdüljön meg sűrű vérük!

— Bizony rendén van ez így, — hagyta helyben Dahlberg.

— Azt is mondják, hogy az én hitem csak amolyan fürdőházba való hit, — folytatta Pál nevetve. — Mert hiszen többféle néven emlegetik azt, amit az Úr itt véghez visz, amint az bizonyosan nálatok is szokás... De mondd csak, vajjon mi is a szándéka Hedbergnek ezzel az új tanítással, amellyel most meg kezdi rontani az emberek látását, a fölébredtekét is, a világ gyermekeiét is!

— Azért hirdeti, amit hirdet, hogy azzal Krisztus dicsőíttessék, ama megfeszített az emberek üdvösségére, — felelt Dahlberg bizonyossággal telve.

— Azt is hallja az ember, hogy a követői furcsa módon erősítetik a maguk hitét: elragadtatásba esnek, valósággal tánccra kerekednek, — folytatta Pál.

— Alighanem túloznak az ilyen beszédek, amint az rendszerint lenni szokott, — kelt védelmére Dahlberg Hedbergéknek. — Hiszen értelmetlenek mindig akadnak az emberek között.

— Jegyezd és szíveled meg, ifjú ember, hogy nem gyullad meg a tűz annak az oltárán, aki elpártolt a fölébredt néptől, — Isten népétől! Az ilyen keresztyénség színre-szemre lehet ragyogó és tetszetős, lehet benne öröm és újjongás, de élet és erő nem lüktet benne. Aki megfutamodik a keresztt és a szenvedés elől, az a világ hatalmába kerül tanításával, hitével együtt.

Dahlberg nem felelt semmitsem, csak hanyagul verdeste magát a nyírfa-seprűvel s hallgatta, amit Pál beszél.

— Akármerre jársz-kelsz, maradj meg a lelki szegénységben! — intette Pál tovább halk hangon vendégét, amikor a fürdő után görnyedten ott ült a padon. — De hiszen különben is pap lesz belőled, — folytatta csakhamar, mintegy ráeszmélve erre. — Vigyázz, nehogy a magad bölcseséget hirdesd, a magad gazdagságát osztogasd, amit magad gyűjtöttél, gyarapítottál! Legyen a pap szegény! Akkor gazdagíthat másokat a Krisztus rejtett ismeretével.

Meleg, atyai hangon beszélt, mintha a tulajdon gyermekét készítené föl valami messze, ismeretlen útra. Aztán hosszú ideig szóltanul ült a helyén, szemmel láthatólag fáradtan, megrokkanva s amint lehorgasztotta fejét, hosszú, csapzott haja ráhullott a szemére.

— No, megfürdöttél alaposan? — kérdezte Birkstedt, amikor Dahlberg izzadtan, kipirulva visszatért a szobácskájukba.

— Oda kellett volna jönnöd, — felelt Dahlberg. — Az öreg jó tanácsokat adott. Valljuk a magunk szegénységét, sirassuk a magunk nyomorúságát s óvakodjunk a Hedberg tanításától! Egyre csak azt hajtogatja, hogy meg ne restüljünk a vágyakozásban és várakozásban...

— Meg a bizonytalanságban, — tette hozzá Birkstedt. — Nekem itt egész idő alatt elég dolgot adott az, hogy elúzzem magamtól az ördögöket. Ha nem mentél volna el a fürdőházba, még ma este útnak eredhattünk volna.

— Azt ugyan rosszul cselekedtük volna! Az öreg jól tart itt bennünket. Elénk rakja a legjobb falatokat, süttet-főzet, kávéval itat, befűtteti számunkra a fürdőházat. Ha láttad volna, elgyönyörködtél volna benne, hogy maga a gazdasszony hogy sürgölődött-forgolódott körülöttünk a fürdőházban.

— Annál rosszabb. Bár kezdene inkább ki velünk, gerjedne haragra s úzne ki a téli hidegbe! De úgy beszél velünk, mintha a tulajdon családjához tartoznánk s úgy gondunkat viseli, mintha a legjobb barátai volnánk. Én bizony egész este itt maradok benn a szobácskánkban s innen indulok útnak. Menj te oda az öreghez!

Sokáig ültek együtt. Olvasgatták az újtestamentumot. Kikeresték a rómaiakhoz meg a galáciaiakhoz írt levélből azokat a helyeket, amelyek érvül kínálkoztak Pál ellen. Ezeket megmagyarázták egymásnak s szembeállították őket Pál egy-egy szavával. S úgy tetszett nekik, mintha eloszlanék szemük elől a homály s minden a régi, azelőtti világosságban jelennék meg előttük, úgy, ahogy már egyszer otthon látták, amikor Hedberg magyarázta meg nekik s mintha ezzel gonosz lidércnyomás, rabszolgasorba kényszerítő, komor, nyomasztó, bizonytalansággal teli tanítás, gyötrelmes béres-szolgálat alól szabadulnának föl.

— Hej, mégis micsoda boldogság és öröm az, ha az ember mindezt így azon mód egyenest magára vonatkoztathatja, ezt, ami itt meg van írva s nem kell egyre csak várnia, vágyakoznia! — szólt Birkstedt s hangosan fölolvastott néhány helyet.

— S az ember kiragadhatja az igéből a maga szíve vágya szerint azt, amire szüksége van s nem kell holmi a levegőből elébe

toppanó jelre vagy valami különös kijelentésre várnia. Bizony, ez a boldogság, — toldotta meg Dahlberg.

— Mert ha enmagamtól, a magam szívétől, eszétől kérek engedelmet arra, hogy örvendhessek a boldogságomnak s az Írás ígéreteit magamra vonatkoztathassam, nem kapom meg. Hogy is rendelkezhetnék másvalaki Isten dolgaira nézve? Isten ígében itt van az engedelem, itt vannak a számunkra adott ígéreték és vizsgálások, amelyeket el kell vennünk.

Az volt a meggyőződésük, hogy világos és helyes az általuk vallott tanítás és az ő arról való értelmük s hogy olyan erős és szilárd az álláspontjuk, hogy azt senki emberfia meg nem ingathatja.

Pál az est folyamán még betekintett vendégeihez. Egy ideig elüldögélt náluk, beszélt a maga útjairól, kérdezősködött egy és más felől s nyugodtan meghallgatta, ami feleletet kapott. Mindnyájan azon voltak, hogy ne terelődjék lelki dolgokra a beszéd sora. Birkstedt hosszú tengeri útjairól beszélt, Dahlberg pedig egyéb e világi dolgokról. Amint Pál kiment, megint fölhangzott odaát a nagy szobában a szomorúsággal teli ének.

— Szép, szép, de nem nekünk való. Nekünk másféle ének kell, örvendező, élénk, amolyan indulóféle, — szólalt meg Birkstedt, odahallgatva közben. — Ez szomorúvá és komorrá teszi az embert.

— Azoknak való, akik egyre csak bűneiken keseregnek, de azoknak, akik már elnyerték bűneik bocsánatát, nem való, — elmélkedett tovább Birkstedt s azzal bebújt a takaró alá, így akarván oltalomra tenni szert a hozzájuk behatoló ének ellen.

— Hej, kedves testvérem, csak már otthon lehetnénk, a magunk szülőföldjén, a mi hitünk cselédei között! — sóhajtott egyet Dahlberg is a maga részéről s az ágyára vetette magát.

Reggel útnak indultak. Pál befogatta a saját lovát és maga ült föl kocsisnak a bakra.

— Micsoda pompás lova van Pálnak! — jegyezte meg Dahlberg, amint leereszkedtek a jégre.

— Bizony pompás... A püspöknek ne volna, amikor még a papjai is szert tesznek ilyesfajta! — nevetett Pál. — A valkealai földesúrtól kaptam. Valami nemesebb fajta lehet. Bergh Gyula is szemet vetett reá, mire én azt mondtam, hogy a magiszterek meg a papok érék be a szentírással, nekem ellenben mint parasztembernek jussom van rá, hogy lovam, ökröm legyen.

Azzal megeresztette a gyepelőszárát s engedte a szép, fekete lovat kedvére futni a jégen kicövekelt egyenes, síma úton.

— Olyan ló ez, hogy miatta még mindig bűnbe estem, ahány-

— Olyan ló ez, hogy még mindig bűnbe estem miatta, ahány-

szor csak befogtam eddig, — szólalt meg Pál, amikor a ló meglassította futását és lépésben ment tovább. — Egyszer ősszel egy vasárnap reggel a Syväriről kellett visszafordulnom. Kis szánkómban hajtottam a tó síma jegén s amikor az én lovam megint olyan parádésan szedte a lábát, öreg ember létemre nem állhattam meg, hogy ki ne hajoljak s el ne gyönyörködjem benne: így ni! — s kihajolván oldalt a szánból, most is megcsodálta kinyújtott nyakkal a lovát. — Erre visszafordultam, hiszen mi keresete van a templomban az olyan embernek, aki még templomba menet is magával hurcolja a bálványát?

— De hiszen ez rettenetes! — riadt föl Birkstedt, aki nem értette, mit is akar ezzel Pál mondani.

— Tehát az az utolsó szava kegyelmednek, hogy sohasem hihetek, hanem egyre csak várnom és vágyakoznom kell? — kérdezte Dahlberg egy idő múlva.

— Hinni hihetsz, de ha nincs hozzá való erőd, akkor ne magadtól várd azt, hanem az Úrnak keseregd el nyomorúságodat!

— Azt nem szenvedheti az ördög, — fűzte tovább Dahlberg, — hogy a bűnös higgyen bűneinek bocsánatában. Egyre azt hajtogatja, hogy bolondság ilyesmit hinni.

— Ne akarj a magad erejében szert tenni arra, amire a te erőd nem elegendő: hitre, szeretetre és egyéb jókra! Ne akard erőszakkal magadhoz ragadni azt, ami fölött az Úr rendelkezik! Ha mégis megcselekszed, reád is vonatkozik az ige: «A törvény cselekedeteiből nem igazul meg egy test sem.» Állj azon mód hitetlenül a te mindent látó Urad elé és panaszold el neki: Te látod, jó Uram, hogy elvétetett minden én fegyverzetem, de én most a te oltalmazmadba ajánlom a magam ügyét, aki látod és tudod, mi mindenre van szükségem!

Folyton folyvást ugyanerről a dolgról beszélgettek. Olykor egyetértettek, megegyeztek, de aztán megint másfelé kanyarodott a beszélgetés s a következő fordulathoz már föllobbant a fiatalokban a szenvedély. Amikor a fogadóhoz értek, Birkstedt besietett, Dahlberg ellenben künn maradt az udvaron Pál mellett.

— Én most már hazafelé indulok, — szólalt meg Pál és oda fordult a ló felé, — de még hadd figyelmeztetlek arra, hogy erőszakkal nem tehetsz szert a hitre, hanem meg kell maradnod annak a rendnek az útján, amelyet az Úr kijelentett! Hogy ízelheted meg azt, amit a vendégszerető ház tartogat számodra, ha nem léped át a küszöbét?

— Ne siessen, Pál bátya! Térjen be! — kérlelte Dahlberg.

— Mit is mondott kegyelmed az imént odakünn? Hadd jegy-

zem föl, nehogy elfelejtsem! — folytatta, amint beértek.

— Ha írod, akkor jegyezd föl úgy, ahogy mondtam, ne pedig másképen! Az emberek elcsúrik-csavarják szavaimat, beszédeimet a maguk tévelygő eszejárása szerint s aztán csúffá teszik, mint holmi bolond beszédet, — intette Pál.

— Úgy írom le, ahogy kegyelmed mondja, — ígérte Dahlberg.

— Valahányszor elidegenedik a lelkem az Istenben való élettől, — kezdte Pál, — már nincs bátorságom rá, hogy úgy lépjek Isten elé, mint akit ő már igaznak nyilvánított. Csak a tékozló fiú hitével közeledhetem feléje, alázattal hajolva meg haragja előtt, míg meg nem könyörül rajtam. De ha szívem restsége és hidegsége elszomorít is, tudom, hogy haragja és ítélete nem sújt le reám, mert hiszen azt is tudom, hogy az élő Isten jobbán ott van az én Megváltóm.

— De ti ezt különben is jobban tudjátok s így mi szükségetek sincs az én tanácsomra, — szakította magát egyszerre csak félbe s búcsút vett vendégeitől.

Egy kis idő múlva csak egy apró, fekete pont látszott a messzeségben a Syväri jegén, amint a hosszú, egyenes, kicövekelt úton hazafelé hajtott Pál.

AZ UTOLSÓ ÚT.

Még egyszer meg kellett látnia a Pohjanmaa vidékét, azokat a nagy falvakat és összejöveteleket, találkoznia kellett régi és újabb barátaival s gyönyörködni még egyszer a tömegekben, amelyek hatalmas vízáradat módjára hömpölyögnek egyik összejöveteletről a másikra. Amint megkapta a lakodalomra szóló meghívást, menten elfogta ez az ellenállhatatlan vágy. Ez lenne aztán — gondolta, — az utolsó útja, búcsúvétele a Kalajoki mellékétől, a Pohjanmaa tájaitól, az odavaló papoktól meg a többiektől. Olyasvalamit érzett, hogy már nem sokáig él. Melle össze-összeszorult, lélekzete el-elakadt s gyakran elővette a nyilallás. Egyszer a kajaanii vásáron is úgy megbetegedett, hogy élet és halál között lebegett s már-már azt hitte, elérkezett utolsó órája. Amikor egy alkalommal Suonenjokiból tért haza, megisméltódott ez. «Az én gazdag kegyelmű Megváltóm megvigasztalt s lánggra lobbantotta hitemet, úgyszólván nem félttem a haláltól», — írta barátainak és hozzátette: «Vigyázzatok, ne muljék el mostantól fogva egyetlen egy nap se, amelyen meg ne vizsgáljátok magatokat, van-e jussotok rá, hogy mint az ő gyermekei álljatok az Úr előtt, vagy pedig együtt futtok azoknak a seregével, akik mitsem tudnak arról, hogy Isten gyermekeiül hivattak el!»

Új, tiszta kendervászon inget öltött, új, félgyapjúból való zekét vett fölébe, vállára vetette tarisznyáját s fúrge léptekkel elindult lefelé a part felé, amint ifjabb éveiben cselekedte. Úgy érezte, mintha visszatért volna régi ereje, teste hajlékonysága s kedélye is megfiatalodott volna.

— Útnak kellett indulnom, — mondta Niskanennek Iisalmiban, — föl kellett kerekednem, hogy még egyszer utoljára gyönyörködhessék a lelkem az uri barátaimmal való együttlétben. Ez a régi nyavalyám egyre rosszabbá válik...

S azzal odaszorította kezét a mellére, amelyből nehezen, kínosan szakadt föl a lélekzet.

— Mondd csak, Lőrinc, mi lesz az ilyen magamfajta bűnössel, ha végre meg kell halnia? — kérdezte komolyan Niskanentől.

— Hogy mi lesz? Tőlem kérdezed ezt, aki magam is nap-nap mellett beleütközöm a leeresztett sorompóba? — felelt az.

— Megint ettől nehezedett meg a szívem, ép akkor, amikor elindultam... Elémbe léptek, megriasztottak régi bűneim s egészen megzavarodott a lelkem. Aztán ez a nyavalyám. De el kellett indulnom, nem maradhattam otthon, nem szerezhettem meg a sátánnak ezt az örömet...

Egyik összejövetel a másikat érte útjukon, amely átvezette őket Kiuruvesi környékén és a Kalajoki partja mentén. Ahol megállapodtak, a főbb helyeken a legmódosabb gazdák tanyái szolgálatkészen nyitották meg előttük kapuikat és rendelkezésükre bocsátották idejüket, minden javukat. Pál újra elemében volt, élte a maga régi életét, amikor folyton-folyvást úton volt, összejövetel összejövetelt, ünnep ünnepet ért az életében.

Ha elindultak egy-egy tanyáról, messze elkísérte őket az udvaron álló tanyabeliek búcsúéneke, ha megérkeztek a következőre, már messziről köszöntötte őket az ismert, bánatos énekszó.

Az utak mentén mindenfelé az ő embereik jöttek-mentek a maguk sötétszínű viseletében, komoly ábrázatával. Némelyek már hazatérőben voltak, mások sietve, félig futva valamely összejövetelre igyekeztek. Pál el-elnézte őket. Ez az ő népe, lelke rokon az ő lelkével, belső embere atyafiságot tart vele. Ő valamennyiük vezetője, aki parancsol és vezényel. Szavának ezek engedelmeskednek. Ő a lelkipásztoruk, aki tanítja és az igaz úton vezeti őket. Ő az édes atyjuk, aki gyöngéd szeretettel gondjukat viseli, minden bajukat szívén hordozza. Közel is vannak hozzá, de egyúttal távol is tőle: olyan közel hozzá, hogy minden dolgukat reá bízzák, de távol is tőle, mert néha úgy tetszik neki, mintha a tulsó parton állának, onnan lesnék minden egyes szavát, onnan figyelnék arckifejezése minden változását. Ha a kétkerekű kordén ülve olykor szétnézett s végighordozta tekintetét a sötét köntösbe öltözött tömegben, szívében megpezsdült az öröm s valami sajátságos, meleg érzés járta át egész valóját.

— Lenn délen Hedberg vezeti a népet, de ezek itt északon meg északnyugaton a mi szavunkra hallgatnak, — szolt Nivalában, Niemi udvarában állva, miközben az oszladozó sokaságot szemlélte. — S ezek meg is maradnak velünk. Ezek nem hajladznak ide-oda akármiféle szélnek a fúvására.

— Csak a papok is maradjanak meg itt egyértelemben! Mert itt, e között a nép között szörnyű rombolást vihet végbe a sátán, ha a papok egymásnak akasztják a szekerük rúdját, — folytatta a mondottakat. — Hogy ezt megmondjam nekik, mielőtt meghalok, ezért kellett útnak indulnom.

— Jaj, hát már megy kegyelmed s nekünk nem ad semmit? Mondjon, jó Pál bátyánk, nekünk is valamit! — unszolták panaszos szóval a fiatal leányok, amint ott állt, hogy föllépjen a kocsijára.

— Ti, kedves gyermekeim, frissen fejt tejet ihattok, frissen köpült vajot kaptok a kenyeretekre s új, ragyogó gyűrű kerül az újjatokra, amellyel az Úr jegyez el magának. Mit adhatna nektek az ilyen magamfajta kiszáradt, elélettelenedett vén ember?

Föllépett a kordéra s onnan folytatta, még egyre a fiatalok felé fordulva:

— Még csak azt mondom nektek: maradjatok meg az öregek mellett még akkor is, ha belétek törlik a lábukat!

— Olyanok ezek, mint a bimbó, amely most feslik, mint a madárfióka, amely most törte ki a tojás héját s szabadult meg fogságából, — magyarázgatta Pál Niskanennek útközben. — Mit sem tudnak ezek keresztről, megpróbáltatásról. Méz, mézeskalács nekik minden egyes szó, amit szólasz hozzájuk, ünnep minden egyes összejövetel, amelyre eljutnak.

Az út utolsó részét egyfolytában tették meg s a lakodalom előestéjén érkeztek meg Lapuába. Az út, a tanyák az út mentén, minden olyan szokatlan volt, az emberek, akikkel találkoztak, olyan idegenformák s csak itt-ott akadt egy-egy fölébredt tanya, mint oázis a sivatagban, egy-egy fölébredt barátjuk, mint valami nagy égésből messzire elszállott szikra. Majd a Ritamäkin át leereszkedtek a síkságra, ahol Lapua fogadta őket, a nagy falu, amely a maga emeletes, pompás házaival ott büszkélkedett a folyó partja mentén a szántóföldeknek közepette. Ott, ahol a folyó két ágra szakadt, emelkedett a templom s innen futottak szét az utak, mint gyalogösvények valami nagy udvaron, mint egy város szanaszét igyekvő utcái. Itt már külsőképen is minden olyan szilárd és komoly volt, olyan ünnepélyes: a látóhatár széléig elhúzódó falvak és tanyák, a szántóföldek és az egész tájék. Csak a szomszédos Simsiö emlékeztetett Savo dombjaira és Karjala erdős hegyoldalaira.

Szinte észre sem vették, hogy megérkeztek a Marielund nevű tanyára, Malmberg parókiájára. Szép tanya volt ez a Nurmonjoki partján s az évek folyamán központja lett az ébredésnek, ahova eljárogattak a fölébredt papok és mindazok, akik szerették Isten

igéjét. Olyan búcsújáróforma helyé lett, mint Savóban Pál szigete, Aholansaari. Ide is eljöttek az emberek messze földről, hogy meghallják a döntő szót, a kegyelemnek és az ítéletnek szavát s eljussanak a végső döntésre mindenféle külső és belső bajaikban, tusakodásaikban. Megterhelt lelkiismerettel jöttek ide s megkönynyebbülten, segedelmet nyerve, új emberekként távoztak innen.

Két nagy lakodalom volt itt most készülöben. Két fiatal lelkipásztor, Kihlman Alfréd és Helander Reinhold tartották együtt esküvőjüket.

Niskanen künn maradt az udvaron, Pál ellenben lekapta a tarisznyát a kordérol, bal vállára vetette és elindult sietős léptekkel a főépület felé. Odabentről ének meg zeneszó hangzott. Ismert ének dallama volt, játszotta valaki s énekelt hozzá. A nagy szobát különben még csak most takarították, a padlót is csak félig súrolták még föl. Az ajtó nyitva volt az udvar felé s beáradt rajta a füledt júliusi levegő.

Pál megállt a küszöbön. Bal vállán még mindig ott lógott a tarisznya, jobb vállával meg odadólt az ajtófélfának s szokott módján ő is rákezdedt az énekre. Erre a szomszéd szoba ajtajában megjelentek a már gyülekező vendégek. Sietős léptek s hangos sugdolódzás hallatszott.

Pál hirtelen megjelenése, hangja, amely reszketve hatolt be a küszöbről a nagy szobába: mindez megdobogtatta és meghatotta a szíveket. S amint meglátták az ajtóból őt magát, régi barátjukat, lelki atyjukat, látták meggörnyedten, vállán a tarisznyával ott állani a tornác felőli ajtóban, erőt vett mindenkin az elérékenyülés. Hosszú idő mult el azóta, hogy utoljára látták. Azóta nagyon megöregedett, képe megráncosodott s olyan szürke lett, mint a hamu.

De Pált is elfogta ugyanez az elérékenyülés. Hangja megcsuklott, elakadt, fejét lehorgasztotta, mintha gondolkoznék valamin, mintha visszaidézne valamit az emlékezetébe. Olyan csodálatos és gyönyörűséges volt ez itt neki, mint azelőtt soha, mintha a mennyországban volna s mintha nem is volna szüksége ennél különb mennyországra. Maga sem tudta, miért, Jánosra gondolt, megboldogult gyermekére s amikor véget ért az ének s a zene elhallgatott, az öreg ember esetlen mozdulatával térdre roskadt ott az ajtófélfá mellett s imádságba öntötte ki lelkét.

Gyermeteg módon imádkozott, mintha valami jó barátjának panaszolná el szíve keservét. Így adott hálát, így könyörgött s noha alázatos volt a hangja, telve volt bizonyossággal. S minél tovább imádkozott, annál jobban tapasztalta az Úr közellétét.

Eleinte úgy tetszett neki, mintha még künn volna a tornácon az Úr, de azután beljebb került a nagy szobába, míg végre bevette magát vele a hátsó szobácskába.

Az ebédlő felől, az asszonyok közül fölhangzott a zokogás, előbb csak csöndesen, majd hangosabban és erősebben. A férfiak feje is egyre jobban lehanyatlott, míg végre — egyik a másik után — tenyerükbe hajtották, válluk meg-megrándult és sorra-rendre előkerültek a zsebkendők. Hosszú ideig csak száraz kenyéren élt a belső emberük, hosszú utakat tett meg a világ pusztaságában elfáradva, ellankadva. Mintha zsákutcába jutottak volna, mintha valami falba botlottak volna bele, elhidegedtek, megrestültek, elpuhultak, nem volt erejük igaz megtérésre, élő hitre. Mindenféle kisértés meggyötörte, mindenféle bűn beszennyezte őket.

De most megnyíltak a lélek zsilipjei és leomlott minden gát, amit a bűn emelt. A szív forrásai újra fölfakadtak, kitárult az út az irgalmas Megváltó felé s hosszú idő multával újra megjelentette magát az ő kegyelmének ereje. Micsoda öröm és boldogság ez, micsoda gyönyörúsége a léleknek!

Amikorra Pál fölkel, akkorra már ott termett előtte Malmberg is. Hosszú ideig átölelve tartotta, majd kezét rázogatta s megmegeverte a vállát.

— Ilyen, bizony ilyen az Isten országában való élet: öröm, békeesség a Szent Lélekben, barátság és szeretet! — szólt, mintegy megittasodva a maga és a mások boldogságától. — Hát mégis csak eljöttél, Pál! Már attól félttem, nem jössz, utadat állja a vénség, de, lám, a mi Pálunk örökre fiatal marad...

Valamennyien köréje gyülekeztek: a vőlegények és menyasszonyok s a messze földről jött vendégek, akik már korábban odaértek. Nagy örömben valamennyinek nyelvén megeredt a szó s egymás szavába vágtak, amint hol Pálhoz, hol egymáshoz szóltak. Akadt olyan is, aki csak magának beszélt.

— Szegény öreg embert darabokra szaggatják egy álltó helyében, — tréfálkozott Pál barátaival, akik valamennyien közelébe igyekeztek férközni, hogy mondhassanak neki valamit, kérdezhessenek tőle valamit.

Megint olyan jól érezte magát mindenki, megint megtelt minden szív bizodalommal és bizonyossággal. Mit is érezhettek volna egyebet, mint amit mindig éreztek, ha velük volt Pál?!

Malmberg, jött-ment egyik szobából a másikba, mint aki nem leli helyét, rövid időre meg-megállt, részt vett barátai örömeiben, mondott valamit, nevetett egy jóízűt, hogy egész testét megrázta a nevetés, de aztán megint tovább ment útjára.

— Mi az újság arrafelé nálatok, Savoban? Milyen aratást ígér a vetésetek? — kérdezte Schwarzberg Páltól.

— Elszárad, alig hogy szárba szökken. E világ gondja és a gazdagság csalárdsága elégeti mindazt, ami csak valamennyire is éghető.

— S a mi Pálunk mit tesz ez ellen? Tűznek kell a tűzzel szembezállnia, — szólt közbe Stenbäck János, egy fiatal, élénk pap, aki szép talentumú, buzgó, tüzes vérű ember volt.

— Pál keresztül-kasul járja a finn földet s lakodalmakon, úri lakomákon vigad. Meg aztán, maga is nagy tanyának a gazdája lévén, hamarosan belefulladás a saját fölöslegébe. Bizony akkor könnyebb volt megmaradnia a bűnbánat útján, amikor fakéregből sült a mindennapi kenyere...

— Ezt kegyelmed mondja, de mi úgy látjuk, hogy Pál megfiatalodott és lélekben megerősödött, — jegyezte meg a papok egyike.

— Úgy bizony. Meg aztán csakugyan olyan veszedelmes az az aholansaarii gazdagság? — tette hozzá egy másik.

— Csak maradjatok meg a káplánságban meg holmi egyéb alsóbbrendű egyházi hivatalokban. Mert, ha prépostságra törekedtek és eléritek, meglássátok, belefulladások a tulajdon magtáraitok gabonájába.

— Hiszen törekedni törekedhetünk, de ugyan ki tenne meg bennünket prépostoknak, bennünket — eretnekeket? — szólalt meg Stenbäck János, jót nevetve hozzá, mintegy azzal is kibébitve magát.

— Bizony. Mert tudod-e Pál, hogy mi milyen papok vagyunk azoknak a szemében, akik prépostot választanak? — kérdezte Malmberg.

— Tévelygők vagyunk, összeférhetetlen, hivatalukból elcsapott papok, akik csak holmi jött-menteknek számítanak az egyházban, akik prédikálni sem tudnak annak rendje-módja szerint, — felelt meg Malmberg a tulajdon kérdésére.

— Akiket kerülni kell, mint a dögvészt és a fekete halált, Ilyeneket tennének meg prépostoknak? — toldotta meg valaki a papok közül.

Halk nevetés hangzott föl és mosoly jelent meg az arcokon.

— Érjétek be azzal, hogy az Úr papjai vagytok, ha nem kaptok gyülekezetet, — felelt Pál. — Ébresszetek, gyujtogassatok, éjszaka háljatok egy szalmán azokkal, akik igehirdetéseket hallgatták, amint eddig is cselekedtetek! Igazítsátok útba, vezessétek a lelkeket!...

— Ez az, ezt kellene tennünk! Csak képesek volnánk reá, csak volna rá hitünk, erőnk, szeretetünk! — sóhajtott föl Schwarzberg.

— S csak volna bennünk elég alázatosság, hogy egyre alábbvalóknak tekintsük magunkat! — csatlakozott hozzá Stenbäck János. — Ahol a papok bölcseknek és uraknak kezdik magukat tartani, ott vége az ébredésnek.

— Kérdeznék én valamit, kegyelmedtől, Pál! Eljuthat-e az ember valaha is állandó békességre s olyan bizonyosságra, amikor tudja, hogy minden veszedelem távol van tőle és lelkének ügye jó rendben van? — kérdezte Grönberg, egy fiatal pap, Malmberg sógora.

— Mi szükséged volna erre? Mire mennél az ilyen békességgel? Hogy gondtalanul tölthesd napjaidat? Azt kérdezd, mikép találhatod meg az Urat, aki egyedül segíthet rajtad, ne pedig azt, mikép tehetsz szert békességre és örömrre! — felelt Pál.

— Igen, de amikor ez a gond újra meg újra ránehezedik a szívemre, kivált akkor, ha betegekhez és haldoklókhoz kell mennem. A régi bűneim, a naponta megisméltődő bűneim, valamennyi bűnöm szorongatnak, riasztanak ilyenkor. Micsoda lekipásztor az olyan ember, aki még a maga dolga felől sem bizonyos? — folytatta a kérdést Grönberg.

— Ennek a békességnek a keresésére indult el Hedberg is; ez az a békesség, amellyel véget ér minden harc.

— Nem azt a békességet értem, amely véget vet a harcnak, hanem azt, amely elveszi a halál zordonságát és félelmetességét.

— De amely véget vet a szolgálai állapotnak is, — egészítette ki valaki.

A fiatal papok közölebb tolták székeiket Pálhoz és olyan feszült figyelemmel, várakozó tekintettel fordultak feléje, mintha felelete válasz volna valamennyiük legkényesebb és legfájdalmasabb kérdésére.

— Az Úrban való békesség a lelkiismeret békessége, amikor az Úr a maga kegyelmében rátekinthet a bűnösre és az ő ismert módján megadja ezt a békességet lelkének. Ez a békesség az Úrral való szövetségnek a békessége, amely akkor jó létre, ha a bűnös lerakja fegyverét és az Úr oldalára áll. Ezt kell megértenetek! Az érzelmeinkben mutatkozó békesség jön, megy, mint ahogy változnak általában az érzéseink mind, a békesség szövetsége ellenben megmarad mindaddig, míg a bűnös az Úr barátjaként akar élni. S ez a békesség a drágább, az értékesebb. A békességnek édes érzése csak amolyan ráakasztott sallang.

— Bizony, így van. Rá kell eszmélnünk, hogy hitben és hit-

ből élhetünk csak. Ha az Úr közel van, mindenünk megvan, az Úr nélkül ellenben semmink sincs. Az a fő, hogy csakugyan urunk legyen az Úr, hogy megmaradjunk az ő barátságában. Minden egyéb csak ráadás, ami maga magától megadódik, — hagyta helyben Stenbäck János.

Azzal megmozdultak valamennyien és fölkeltek székükről, mint akik előtt erről az oldaláról újra megvilágosodott a dolog s akiknek most már nincs szükségük további kérdezősködéésre.

— Ha pedig az Úr a mi urunk, akkor ő felelős a mi halálunkért is. Ne siessünk előre, ne törődjünk azzal a nappal, amely még föl sem virradt.

— Ne az ajándékot keresd, hanem azt, akitől száll alá minden adomány! Hedberg elindult a békesség, az öröm, az üdvösség keresésére s végül arra az útra tért, amely elszakasztotta barátaitól. Most aztán az ő követői odalenn délen nem az Úr felől tudakozódnak, hanem egyenest csak az ajándékai után nyúlnak. Azt hiszik, kezébe kerítheti azokat akárki — megtérés, belső megújulás, alázatos, megtört szív nélkül is.

Késő estig elüldögéltek Pál és Malmberg körül, áhitattal hallgatva a Pohjanmaa vidékén végbement nagy ébredésekre való visszaemlékezéseket. Élvezték közben a nyárközép melegségét és szépségét. Messze, távol, a síkság szélén az alkonyat szőtte fátylait, a táj előterében pedig a Simsiö emelkedett a magasba, hatalmasan és méltóságteljesen, mintha lelkeknek örökkévaló lakása volna. Malmberg halk, suttogó hangon beszélt arról, amit látott, tapasztalt. Olykor-olykor Pál is szólt egy-egy szót, a fontosabb helyeken bele-belevágva Malmberg szavába s úgy elcsodálkozva, elgyönyörködve a hallottakon, mintha a dolog őt közelebről érintené, mint a többieket. Kauppila felől, a templom irányából ének hallatszott, szép, bánatos, kiegészítve, teljessé téve a hangulatot...

— Ilyen világ van most errefelé, ide hallatszik ez minden áldott este a nagy faluból is, Alanurmiból is, mindkét felől, — beszélte Malmberg. — Mert esténként itt üldögélünk a lépcső mellett — Amanda meg én — s hallgatjuk és gyönyörködünk benne. S így van ez most itt mindenfelé: imádság, hálaadás, fölébredt lelkek hazavágyódása szárnyal ezekben az énekekben ég felé! Hogy megváltozott itt minden nyolc esztendő leforgása alatt! Azelőtt napirenden volt a verekedés, bicskázás, emberhalál. Kurjongatás, hejehuja, jajgatás verte föl az esték csöndjét. Valósággal pogány világ járta itt, különösen vasárnap és ünnep estéjén. De dörögdelmesen is kellett hirdetnünk az ígét. Nehéz munkával kellett megtisztítanunk a szántóföldet az íge számára! Végül

is nem tudták az emberek, hova meneküljenek, hova rejtőzzenek bűneikkel. Mindenfelől ugyanaz az ige hangzott feléjük: Kuortaneban Holmström, Kyröben Durchman, Härmäben Essen és Ingman szószékéről. Láthatták, hogy egy ostromló sereg által körülzárt várba szorultak. Ha továbbra is megmaradunk ebben az egyértelműségben, egyetlen egy lélek sem lesz az ördög martaléka.

— Ez az, éppen ez az, — vágott közbe Pál. — Az embernek mindig rajtatok kell tartania a szemét, papokon. Seregestül magatokhoz csalogatjátok a fölébredt népet, de a saját személyetekhez kötitek az embereket, ami kapóra jön az irigység ördögének. Ezt cselekszi Hedberg lenn délen, ezt cselekszi valamennyiőtök északon. Így aztán csak Savo, Karjala és Kainuu népe marad meg a régi tanítás mellett.

— De mi egy értelemben leszünk továbbra is, amint eddig is egyetértettünk, — szólalt meg Stenbäck János. — Azt az örömet nem szerezzük meg az ördögnek, hogy újra veszekedni lásson fölébredt papokat. Kegyelmednek, Pál bátya, járnia-kelnie kell közöttünk, amíg csak bírja a lába.

— Káplánt fogadok, ha nem bírom tovább, — tréfálkozott Pál. — Ezt a Berghet fogadom meg. Ez télen megtartja az iskoláját, nyáron aztán van ráérő ideje, hogy szertejárjon.

— Igaz, Gyula, hiszen te ott Kuopioban most együtt vagy azzal a híres filozófussal, Snellmannal! Erről még nem is esett szó. Hogyan tudtok megárvulni egy gyékényen? — fordult oda Malmberg a kuopioi lelkipásztor felé.

— Jól. S miért ne tudnánk? Olykor-olykor összezördülünk, de aztán megint annál közelebb jutunk egymáshoz, — felelt Bergh.

— S tulajdonképpen milyen ember is ez a Snellman, közelebb-ről szemügyre véve? — folyt tovább a kérdezősködés.

— Szakasztott olyan, amilyen a lapja volt, a «Saima», amelyet betiltottak: egyeneslelkű finn ember, nagytehetségű, nagy tudományú, a hazának igaz barátja.

— De alighanem pogány. Hisz az egyáltalában valamiben?

— Nos, erre a kérdésre nem oly könnyű feleletet adni. Azt hiszem, közelebb van Istenhez, mint sokan a mi elbizakodott prépostjaink közül. De a szíve olyan mélyen rejtőzik, hogy oda nem hatolhat el emberi szem.

— Vigyázz, Bergh! Mit tudod te azt! Én azt tartom, pogány, amolyan filozófus. Találkoztam vele egyszer az iisalmii parókián, — szólt Pál.

— Tudom. Akkor láttad először s menten kimondtad fölötte az ítéletet. Én azonban hosszabb ideig megfigyeltem ezt az embert.

A lakodalom napján már jókor reggel talpon volt Pál. Az éjszakai nyugalom nem üdítette föl, mert előtte való nap nagyon megtelt a szíve érzésekkel, az elméje gondolatokkal. Egy ideig elüldögélt künn a kertben, majd fölkerelkedett s járt egyet a környéken, míg végre társa akadt a vendégek közül, akinek beszélni kezdett a régi dolgokról, az ébredés első idejéről, Jvässkyläbe tett útjáról és hasonlókról. Ezek voltak a legkedvesebb emlékei és minél jobban megöregedett, annál szívesebben beszélt róluk.

Reggeli táján kezdtek érkezni a vendégek. Jöttek Isokyröböl és Alanurmiból, kocsiháton, urak is, parasztok is. Valamennyiük arcáról ugyanaz az öröm sugárzott, jókedvük volt s nyájasan szorítottak egymással kezét. Essen és Durchman rögtön tréfálkozni kezdtek, Pál körül forgolódtak, vállát veregették s maguk előtt tessékelték befelé öreg barátjukat.

— Hogy s miképen? Van-e passzusotok? — kérdezte Pál újonnan érkezett barátaitól.

— Hogy volna nekünk tudatlanoknak? Az ilyen szektáriusok, eretnekek különben sem járnak egyenes úton, — felelt Durchman.

— Az ilyenfajta ember legföljebb hamis útlevéllal jár, — toldotta meg a tréfát Essen.

— No, mert nekem van passzusom. Ime! — dicsekedett Pál és egy kis könyvet mutatott, amely ép akkor jelent meg. Hedbergnek valamelyik barátja írta Renqvist ellen.

— Az iisalmii prépostnak kellene ezt megküldeni, — folytatta Pál.

— Miért? Miért éppen Frosterusnak kellene megküldeni? — kérdezte az egyik pap.

— Azért, mert Renqvist pártján van, a fölébredteket pedig támadja, valahányszor csak útjába kerülnek Niskanen meg a többiek.

Ingman rendszerint félrevonult, egymagában üldögélt, vagy künn járt-kelt a kertben s nem vett részt a többiek örömeiben. Néhány héttel azelőtt ugyanis ellátogatott a halál az alahärmäi parókiára és elragadta oldala mellől élete társát. Azóta alig jött álom a szemére, alig ment le falat a torkán. Csak barátjai rábeszélésének engedve jött el a lakodalomra s most is látszott rajta, hogy akarata ellenére van itt. Olykor-olykor váltott néhány szót a vendégek egyikével-másikával, így látni lehetett a kertben Pállal is, Malmberggel is, máskülönben pedig, egy-egy fűszálat rágicsálva, magába roskadtan ült, mintha valami nagy teher nehezednék a vállára.

— Úgy sajnálom Ingman testvért ebben a szomorú állapotá-

ban... Miért is kellett ennek történnie s éppen most? — szólt Malmberg, amint ép bejött a kertből, ahol Ingmannal beszélgetett.

A papok szótlánul, szomorú, kérdő tekintettel meredtek maguk elé.

— Ilyen fiatal, most indult el az életben, boldog házas életben s íme ez a csapás most egyszerre mindent romba döntött! — folytatta, amikor senki sem szólalt meg.

— Kérdezzük meg Pált, mivel vigasztalná? Ő már volt ilyen állapotban, tapasztalta, — javasolta a papok egyike.

— Az Úr cselekedeteit ki értheti, az ő rejtett végzését ki fedheti föl? — felelt Pál komolyan. — Amit megérthetünk belőle, az majd egykor a maga idejében meg fog jelenteni nekünk.

Nem tudták, nem találták meg a módját, hogy mikép adják jelét Ingman gyásza iránt való részvételüknek s mikép mondhasanak neki valami olyant, ami nem elkopott szólam, nem olyasvalami, amit már hallott, amit már mások is sokszor elmondtak neki.

— Némelyek meghalnak, mások életben maradnak. Az egyik otthon romba dül, a másik megépül. Ilyen ez az élet, — mondta Malmberg szinte keserűen és hosszú, imbolygó lépteivel elsietett, hogy fogadja az érkező vendégeket.

Lassankint megérkeztek valamennyien a vendégek. Megteltek a szobák. Ki-ki letelepedett a neki jutó helyre. A férfiak hosszú pipájukkal a kisebb szobába és a lépcsőházba húzódtak félre, az asszonyok a nagy szobába, az ebédlőbe és a vendégszobába vették be magukat. Valamennyien mozdulatlanul, komolyan, feszesen ültek a helyükön, halkán beszélgettek s ki-ki csak azért mondott valamit a mellette ülőnek, hogy szánt-szándékkal megtörje némileg az ünnepélyes csendet.

A fiatal papok Pállal és Niskanennel fölvonultak a padlás-szobácskába. Ott előhozakodtak kérdéseikkel s elhallgatták a reájuk kapott feleleteket. Közben újra meg újra egy-egy tréfás megjegyzés hangzott el.

— Mit csináltok ti odafönn? Gyertek le! Kifacsartok minden cseppet Pálból, úgyhogy a mi számunkra semmi sem marad! — kiáltott be hozzájuk Essen, meghajlottan állva meg az alacsony ajtónyílásban.

— Mi itt élvezzük a magunk szabadságát. Mi keresni valónk van azoknak a társaságában, akik nem értenek meg bennünket és akiknek nincs semmi mondanivalójuk számunkra! Úgy látszik, ezek a lapuaiak nagyon fönn hordják az orrukat, — vágott vissza Schwartzberg.

— Gyere ide, Essen, mondd csak el nekünk, hogyan is ment végbe az öreg Galén vizsgálója? — szólt oda nevetve Stenbäck János az alkalmatlankodónak.

— Hogy neked mindent el kell fecsegned! Pált hallgassátok! — ütötte el Essen a kérdést huncutul s néhány ugrással lenn termett a lépcsőn.

— Mi az? Micsoda vizsgáról beszél? — tudakozódtak a papok.

Erre Stenbäck elmondta, hogy az öreg Galén, Alahärmä papja vén napjaira megkívánta a prépostságot s ráadta a fejét, hogy leteszi a prépostsághoz szükséges vizsgát. Jelentkezett a konzisztóriumnál és Essen dolgozta ki számára azokat a tételeket, amelyeket azután neki csak föl kellett olvasnia a turkui káptalan előtt.

— S az öreg olvasott, amikor rá került a sor, — szakította félbe valaki Stenbäck elbeszélését.

— Olvasott s ékes, klasszikus latin nyelven felelt meg a konzisztórium urak mély értelmű kérdéseire, de újra meg újra rákerítette a sort a maga nótájára: «Én ott a messze Pohjanmaa egyszerű népe között paposkodva bizony azt is elfelejtettem, ami kevéske gyarló tudományom volt s ezért esedezve kérem a magas konzisztórium nagytiszteletű tagjait, hogy könyörüljenek rajtam öreg emberen!» Ezzel aztán az urakat olyan jó kedvre derítette, hogy szinte a hasukat fogták neveltükben.

— Hogy ez az ember nem tudja megtartóztatni magát, mindig mindenütt csak a mókán jár az esze! — fakadt ki Schwartzberg az általános jókedvnek közepette.

Lent ekkorra már megkezdődött az esketési szertartás. A tornácról, kint az udvarról valamennyi ajtón át betódult az elcsöndesedett, várakozással telt lakodalmas nép a nagy tágas szobába, ahol már ott állt Malmberg a jegyespárok előtt komolyan, ünnepélyesen, délcegen, parancsolón. Minden egyes szava áttört a körülötte álló embergyűrűn, kihallatszott messze az udvarra is, ahol a fölébredtek sűrű, sötét ruhába öltözött tömege csöndben követte a szertartás menetét.

— Mintha kalapálna, mintha szöget verne a falba, mintha nehéz terhet rakna az emberre... Oda kell rá hallgatni, akár olvas, akár beszél, — mondotta az esketés végeztével a világ fiai közül való urak egyike.

— Aztán milyen a tartása, a tekintete, minden mozdulata! Van benne valami, — nem tudom megmondani, mi — ami mindig megijesz, valahányszor a közelembe kerül, — valotta egy másik.

— Nem vetted észre, hogy elhallgatnak, ha belép ide valamelyik szobába? Szinte menekülnek előle, — folytatta az első.

— De látom, — hagyta helyben a társa halk, álmétködó hangon s elhallgatott.

Amint az esketési szertartás bevézgdött, hangos lett a ház. Az emberek beszédbe elegyedtek egymással, jöttek-mentek benn a szobákban, künn a tornácon s egy-egy szűkebb helyen összerorlódvá, csak nagy ügyel-bajjal tudtak továbbjutni. Csoporokba verődtek, vitatkozni kezdtek, ez vállára tette a kezét a másiknak, az karon fogta barátját, hajadonfótt fordultak egyet az udvaron, vagy végigmentek a fasonon s onnan vissza a parókiára.

— Vajjon mit gondolnak erről, ami itt végbemegy, mások, a világ gyermekei? — kérdezte a papok egyike Essentől, aki fáradtan letelepedett a kertben egy padra.

— Nem tudom. Csak azt gondolom, hogy mindezt egyszerűben is meg lehetett volna csinálni, — felelt Essen. — De ha már így akarták...

— Van itt legalább vagy ötven pap. S hányan lehetnek a többiek? Az ezer fele kikerülne belőlük bizonyosan...

— Ha annyian épen nincsenek is, néhány száz egészen bizonyosan összeverődött a Kyrönmaa gyülekezeteiből.

— Hadd lássa egyszer a világ, kik vagyunk, mi telik ki tőlünk s micsoda erő lakozik ebben a mi népünkben, ebben a zordon tekintetű, komoly népben! — tört ki az önérzet Durchmanból.

— Ha nekünk papoknak többször volna alkalmunk így együtt lenni, bizony nem tudna közénk férközni az ördög, — tette hozzá Schwartzberg.

— Ti mit éreztok, nem tudom, de nekem valami azt mondja, hogy mi papok most utolsó alkalommal gyülekezünk Pál köré, — jegyezte meg valaki.

— Ezért kellene rábírnunk Pált, hogy szóljon a papokhoz, — indítványozta Durchman s már sarkon is fordult, hogy induljon. — Gyűljünk össze mi papok s ha visszajön Kauppilából, fogadjuk mindjárt énekszóval.

Kauppilából már jó ideje hallatszott az éneklés s az ide-oda járkáló papok meg-megálltak egy-egy pillanatra, hogy hallgassák, miközben komoly tekintettel fordultak a falu felé. Amikor végre visszaérkezett Pál Niskanennel együtt a lakodalmas házhoz, olyan hatalmas énekszó fogadta, mint valami vízesés zúgása. Bergh a kisebb szoba küszöbén állva mondott valamit Pálnak,

majd gyors léptekkel a nagy szoba felső végében álló asztalhoz sietett. Pál fáradt léptekkel követte.

Több éneket elénekeltek egyre növekvő lelkesedéssel és erővel.

Valamennyit Durchman kezdte és vezette mindvégig, ugyancsak kitéve magáért. Pál közben mozdulatlanul, csukott szemmel ült a helyén, csak gondolatai jártak-keltek a maguk útján. Végre föltekintett, fölvetette a fejét és rákezdett a maga kedves énekére.

Az ének végeztével hosszabb szünet támadt. A várakozás feszültsége végsőkéig növekedett és minden szem odafordult Pál felé. Olyan ünnepélyes volt a hangulat, úgy elcsöndesedett minden, hogy senki sem mert megmoccanni, nem merte megmozdítani a lábát, nem merte odább tolni a székét. Még Durchman is, akinek a szeme az imént az ének alatt még folyton ide-odajárt, egy pontra szegzett tekintettel ült a helyén.

— Mit gondoltok? Vajjon igaz papjai vagytok-e az Úrnak? — kezdte Pál, majd megállt egy pillanatra s aztán folytatta.

— A fölébredt ember olyan félénk és ijedős, mint az elvadult bárány. Megy, tévelyeg, keresi az utat, fél és menekül a tulajdon árnyékától is. Újra meg újra megpróbál szólni a lekipásztornak, de az ellenség föltartóztatja és visszatéríti útjáról, vissza a pusztaságba és sötétségbe, amelyben eddig bolyongott, hogy ott megkaparinthassa és szétmarcangolhassa. A bűnök köde úgy megvakította, a halálfélelem úgy eltikkasztotta a nyomorultat, hogy már nem lát kivezető utat, nem mer remélni, nem tudja, nem érti, hova menjen, merre induljon. A pap ajtajának a küszöbe olyan magas, hogy azt a szegény bűnös a maga nyomorult, béna lábával nem tudja átlépni. De ha átvergődik is rajta, ha reszkető kezével lenyomja is a kilincset és benyit, elébe lép nagyurasan a tulajdon lelkével sem törődő pap és ráförmed szegényre: «Mi járatban vagy?» Erre annak torkán akad a szó, mert mit is feleljen az, akinek a sátán az úton egyre azt bizonygatta: «Rosszul áll a dolgod, el sem mondhatod a papnak, útálatos a bűnöd, jobb lenne, ha visszafordulnál!» Szótlanul, tanácstalanul áll a papja előtt, ítéletet várva attól, akinek megtöltötte vékáját, de aki már rá is ripakodik: «Csak jöjj el a következő vasárnapon a templomba, majd lesz mit hallanod!» Krisztus, a mi főpapunk és pásztorunk nem így cselekszik, hanem utána ered a félénk és ijedős léleknek, csalogatja, mint pásztor a báránykáját, szelíd szóval biztatja és egy-egy falat kenyeret nyújt feléje. S ha úgy találja meg a bűnöst a mocsárba elmerülten, bűnei mocsarában, vétkei posványában vergődve, nem kezdi ütni, verni, nem támad

rá kemény parancsszóval, hanem megy, fölemeli az ereje-vesztetten már-már elmerülőt, vállára veszi és úgy viszi haza. A papi kaputrok persze beszennyeződnek ettől!

Még tovább is beszélt s közben egyre melegebb lett, amit mondott. Szavaiban új tűz és erő lobbant föl. Minden fontosabb szavát egy-egy fejbólintással, taglejtéssel tette nyomatékosabbá. Hosszú idő óta most érezte megint újra, hogy a régi lelkesedés hajtja, hogy belsejében tűz lobog s láuggal ég a lelke. De amint így szemben ült a papok nagy seregével, lázadózó indulat formájában a dacos tiltakozás is megszólalt benne arra a gondolatra, hogy még mindig nem lett eggyé a két emberfajta, az urak és a parasztok fajtája.

Pál beszéde végeztével hosszú ideig szótlanul ült helyén a gyülekezet. Pál gondolataiba mélyedt, a papok, kezükkel énekeskönyvüket szorongatva, a hallottakat forgatták elméjükben. Végre akadt valaki, aki rákezdedt egy énekre. Bűnbánati ének volt, szorongó, megkeseredett, megtört szív panaszja, vízben fuldokló jajkiáltása. Ez az ének megragadta Pált, kés gyanánt hatolt be a szívébe. Könny csillant meg a szemében s ráncos arcának izmai meg-megrándultak. Egyszerre csak arra gondolt, hogy ez az útja az utolsó, hogy most utolsó alkalommal van együtt barátaival s újra beszélni kezdett. Legelőbb is saját magáról szólt, a maga bűneiről, a maga bűnbánatának fogyatékos voltáról. Kevély volt, nyakas volt, nem volt benne igazi alázat s ezért őt keményebben kellett megfenyíteni az Úrnak, mint más. Ügyefogyottan végezte szolgálatát a lelkek körül: ütött, amikor kímélnie kellett volna s kímélt, amikor ütnie kellett volna. Majd beszélni kezdett mindazokról, akik hasonló szorongatott lelkiállapotba kerültek, mint ő, akik előtt leereszkedett a sorompó, akik elől elrejtetett a kegyelem. S amint erre tért rá, hangja azonnal megváltozott, lággyá, szeliddé vált, megtelt részvétellel. Hogy értette a módját, hogy föl-emelje és hordozza a fölébredt lelkeket, hívja a megfáradottakat és megterhelteket s fölragyogtassa és világoltassa a sötétségben vergődő lelkek előtt a Krisztus kegyelmének tündöklő fényességét!

Pál elhallgatott, de azok, akikhez szólt, kisebb csoportokra oszolva még elálldogáltak ott s egyre közelebb jutottak egymáshoz közös örömukról és boldogságukról beszélgetve. Úgy érezték, mintha egy családot alkotnának, testvérek volnának valamennyien, papok és parasztok egyaránt. Olyan jó érzés töltötte el őket, úgy megkönnyebbedett a szívük, úgy megtelt egymás iránt

való bizalommal, hogy újra meg újra át kellett egymást ölelniök a barátoknak...

A lakodalom utolsó napján, a reggeli elköltése és a reggeli áhitat után Durchman fölolvastott valamit paptársainak az egyik szobában. Luther «Kirchenpostille» című művének finn fordításán dolgozott Ingmannal együtt s most ezt mutatta be barátainak. Szívükhöz nőtt munka volt ez. A hosszú téli estéken erre fordították erejük, igyekezetük legjavát és együtt örültek előrehaladásán.

A nagy szobában, a házban szerteszét, künn az udvaron ezalatt is folyt a beszélgetés. Vidám és komoly szó járta vegyest. Itt halkán beszélgettek, ott tüzesen, keményen pattogott a szó...

— Milyen furcsa szavakat használsz! Hol tettél szert rájuk? — szólalt meg Stenbäck János, félbeszakítva az olvasást. — Azt tartom, az ember semmiképp sem használhat ilyen szavakat, ha Isten igéjét hirdeti...

— Holmi paraszti írás beszélhet így, de prédikációs könyv nem. Méltóságát, sajátos jellegét veszti ezzel az ilyen mű, — csatlakozott másvalaki is Stenbäck véleményéhez.

Durchman indulatba jött és zsebre vágta a kéziratot.

— Az a baj, hogy ti sem magatok nem beszéltek tisztességesen finnül, sem mást nem értetek meg, aki így beszél, — vágta oda s hanyagul hátravetette magát széken. — Nektek az a régi módi, szerencsétlen finn nyelv a szájakok íze szerint való, amely tele van svéd szavakkal...

— De hiszen te sem beszélsz ám savói módra, noha nyilvánvalólag azon igyekszel, azt utánozod te is, meg Ingman is. Csak figyeld Pált meg, hogyan beszél az! De meg aztán különben is: a hétköznapi gúnya nem való ünneplő ruhának, — védte a maga álláspontját Stenbäck.

— Ez a könyved is szakasztott olyan lesz, mint a másik: tele lesz tarka-barka sallanggal, — szólt közbe Schwartzberg.

— Te beszélsz, aki nem is tudsz finnül?! — vágott vissza neki hevesen Durchman.

— Én ne tudnék, aki az anyatejjel szívtam magamba a finn nyelvet? — védekezett Schwartzberg szintoly hevesen. — Finn bennem minden csepp vér, míg te csak amolyan svédbe oltott finn vagy.

— Aki olvasta Luthert, az tudja, hogy az ő nyelve akkor is tele van tréfával és szójátékkal, amikor komoly és szent dolgokról beszél, — magyarázta Ingman nyugodtan. — Mi kénytelenek voltunk olyan kifejezéseket használni, amelyek legtökéletesebben

szóllaltatják meg az eredeti értelmét. Az lehet, hogy ezek most furcsán hangzanak, de majd hozzájuk szokik a fülünk.

— Hozzájuk is kell szoknia! — toldotta meg Durchman. — Ha Agricola is a reformátorunk, azért mégsem szabhatjuk magunkat mindörökre az ő finn nyelvéhez.

— Csak az ne legyen belőle, hogy a világ félreért bennünket s mi a magunk nyakasságával fölöslegesen magunk ellen ingereljük. Egy-kettőre lármát talál csapni, hogy a zekés papok megváltoztatják, elcsúrik-csavarják a bibliát a maguk gondolatai szerint.

— Nem fog lármát csapni, ha csak a ti tökéletlenségetek miatt nem, — torkolta le Durchman és haragosan kiment.

Még tovább vitatkoztak kisebb csoportokban, vagy ember emberrel szállt szembe. Közben szétszóródtak a többi szobákba s lassan-lassan újra megcsendesedtek.

— Mondanék neked valamit! — szólította meg arra mentében Malmberg Schwartzberget és kezénél fogva félrevonta. — Neked meg Durchmannak meg kell értenetek egymást. Mert Durchman bizony elhitte mindazt, amit vénasszonyok mindenfelé fecsegtek a ti összeférhetlenségetekről, pohjalaiak. Amit meg kell magyaráznod neki, magyarázd meg, mielőtt szétmentek!

Schwartzberg ép mondani akart valamit feleletképen, amikor mindenki figyelmét magára vonta az egész udvart betöltő nagy embertömeg, amely Kauppila felől kísért Pált s most nagy hangozatosan búcsúzott tőle, aki ép indulni készült. Hajadon fővel, integetve álltak, szorongatták Pál kezét, mindenki azon volt, hogy még egy-egy szíves, meleg búcsúszót mondjon neki s végül elénekeltek még egy éneket.

— Hol a kulacs? — kérdezte Pál az útitársától, amikor már fönn ültek a kordén. — Gondod legyen rá! Az izákos-nevet mégis csak magammal kell vonszolnom mindhalálig...

Jót húzott a kulacsból, majd visszaadta társának, hogy tegye el.

— Hallgass csak ide, Pál! — szólt oda neki Essen. — Az első az egészségre, a második a jókedvre, de már a harmadik az ördög dicsőségére való!

Nevettek, mint akik értik egymást. Az arcok mosolyogtak, a kezek még egyszer búcsút intettek s a szemek elkísérték Pált végig a fason, míg csak ki nem fordult az országútra a lova.

EGYMÁS TERHÉT HORDOZZÁTOK!

Megint napokon keresztül együtt voltak. Bejárták Kuopiot, Kurkiharjut és Kuopio egész környékét. Megkeresték mindenütt a fölébredteket és szóltak hozzájuk mind a ketten, Pál is, Bergh is. Mintha most fölélédtek volna a régen fölébredtek mind, a keresztyén életükben megfeneklettek, elélettelenedettek s új, tökéletesebb bűnbánat ragadta volna meg őket, amelyben több az élet és több a tűz s mintha így még halála előtt megadatnék neki, hogy új, nagy ébredést lásson, olyant, mint egykor Savojárviden és Karjalában ifjúsága napjaiban. S úgy tetszett neki, mintha ő maga is új erőre kapott volna, mintha visszanyert volna valamit ifjúkora lelkesedéséből és az első szeretet buzgóságából.

Ott Kuopioban új sereg gyűlt Bergh köré olyanokból, akik ép akkoriban ébredtek föl, fiatal urakból, városi tanácsosokból és másokból. Ez a mostani Bergh egészen másfajta ember volt, mint az a régi. Tökéletesen másfajta volt az egyénisége, egész jelleme. Az a régi minduntalan idegen szánkókra kapott, Renqvistéra vagy másokéra, ez a mostani a maga lábán járt. Ez tudta, merre kell mennie, bizonyossággal teli lelke eligazította s az Írás szerint való, világos tanítása s egész gondolkodása, magatartása azt mutatta, hogy olyan ember, aki ott áll, ahova az Úr állította s hogy azzal áll és esik, amit ő maga igazságnak ismert.

Pál a fürdő után kiült a szép nyári estén az udvarra a nagy lapos kőre s elnézte a Syväri vizét, odaát a parton az erdős hegyoldalakat, a Pisavuori gerincén a magasra nyúlt fákat s a mély, komor erdőséget, amely messze elhúzódott egész Karjala határáig.

Szokása volt itt elüldögelni, elnézelődni. Fölidézgette ilyenkor régi emlékeit, a közelebbieket is, a távolabbiakat is s magános óráiban itt tusakodott és imádkozott. Olyannak tekintette ezt a helyet, mintha szent hely volna. Szent volt számára az az idő is,

amelyet itt töltött s ilyenkor senkinek sem volt szabad zavarnia. De nem is zavarta senki. Ha itt ült, messze elkerülték, vagy csak loppal, lábújjhegyen lépve mentek el arra, csak titkon vetettek reá egy pillantást s a házba lépve, nesztelenül tették be maguk mögött az ajtót.

Olyan elevenen látta őket maga előtt valamennyiüket, régi karjalai barátait, a Pohjanmaa papjait hosszú köntösükben, Malmberget, Lagust, Durchmant, Essent, a fiatal magisztereket és egyetemi hallgatókat. Mintha valahol messze Karjalában vagy a Pohjanmaa vidékén összejövetelelen volna, mintha ott ülne a nagy, füstfogta szobákban az asztalnál s maga előtt látná a félhomályban a kék fejkendőket s a kerek, kipirult, veritékező arcokat. S mintha hallaná is az éneket, azt a borongós, hol föl-emelkedő, hol alászálló, meg-megáradó éneket a maga hosszú közbevetéseivel, amelyet mintha valami rejtkehelyről kezdene valaki mindig újra reszkető hangon. S mintha az összejövetele után Niskanennel együtt tovább hajtana, folyton-folyvást csak előre s látna újabb meg újabb seregeket, amint a következő összejövetelekre igyekeznek, látná a gazdát, amint elébe jön hajadon fővel, a gazdasszonyt, amint a tornácra várja a leányokkal és a háznépvel. Mosolygó ábrázattal, messziről feléje nyujtott jobbal várják valamennyien...

Ilyen képek sorában vonul el előtte a múlt, mint emlékeknek hosszú láncolata. Olykor azt gondolná, álmodt lát, de hiszen mindezt átélte, tapasztalta... Olykor szinte azt hinné, mindezt csak olvassa valaki neki valami nagy, csodálatos könyvből...

Mindezek mögött, valahol a távol messzeségben fölbukkan előtte a sokféle szenvedés emléke, a nélkülözés, a szegénység, az éhhalál réme, a Lengyelországba való menekülés és a tahkomákii szörnyű eset. A sötét, fekete éjszakához hasonló háttérből egyszerűen csak kiválnak éhező gyermekeinek szomorú, sápadt arcocskái s már hallja is a megboldogult Rittának panaszos, türelmetlen hangját, azt a tompa, rekedt, fakó hangot s hallja a tulajdon fájó szívének sóhajtozását is azokon az álmatlan éjszakákon, amikor csapás csapásra zúdult reá egyre súlyosabban. Olyanformán érezte magát, mint aki hirtelen sötét erdőbe kerül, ahol utat vesz, ahol szúrják, tépik az ágak s minduntalan egy-egy kidöntött fa állja el az útját. Hogy merre járt, hogyan vergődött át a sötét rengetegen, hol szaggatta össze a ruháját, tépte véresre kezét, arra hamarosan nem is akart visszaemlékezni, csak annak örült, hogy végre mégis rátalált az útra és újra ott ragyogott fölötte a nap.

Megint visszakanyarodott oda, ahonnan az imént elindult, a kuopioi új lektorhoz és fiatal, új barátaihoz, akikre mostanában tett szert s akiknek úgy örül öreg szíve. Vajjon megláthatja-e még Savóban is azt, amit már látott Karjalában, a Kalajoki partján, a Pohjanmaa vidékén? Vajjon megérheti-e még azt az időt, amikor Savo erdői megtelnek fölébredt néppel? S ha megéri, vajjon ezzel az örömmel a szívében fejezheti be életét, vagy pedig ezt is fájdalom és keserűség követi, amint az oly gyakorta történt életében? Mert szinte félelemmel tölti el ez a körülötte kibontakozó új élet, Bergh lelkesedése és bátorsága, a fiatal fölébredtek lánggal égő buzgósága, saját boldogsága, az öreg napjait bearanyozó öröm...

Arra serkent föl gondolataiból, hogy két fiatal ember tart feléje a szigetnek a felől a vége felől, amely legközelebb esik a tulsó parthoz. Tarisznya volt a vállukon s nehézkes léptekkel, fáradtan vonszolták magukat. Egy darabig figyelte őket, öreg szemeivel hunyorgatva, majd fölkelts néhány lépéssel elébük ment.

— A kajaanii iskolamesterek vagytok? Csakugyan azok volnátok? Helander és Krank, az én új barátaim? Bizony annyi új barátom van mindenfelé, Kuopioban is, Kajaaniban is, hogy a magamfajta öreg ember nem is ismerheti valamennyit.

A jövevény urak szótlánul letelepedtek a kőre, homlokukról letörülték a verítéket s fáradtan, eltörődötten leeresztették vállukról a tarisznaszíjat.

— Az lesz a legjobb, ha megfürödtök, a forró gőzben friss nyírfagallyal jól végigpaskoljátok magatokat s alusztok rá egy jót.

Azzal Pál elindult fürge léptekkel a ház felé, egyik kezében a Helander, a másikban a Krank tarisznnyáját vivén.

— Visszük mi a tarisznnyánkat magunk is. Ide vele, Pál! — tiltakoztak ellene az urak egy szájjal.

— Magatok, mindig csak magatok, mintha bizony nem cipeltétek volna egész álló nap... Ugyan mióta húzta a vállatokat? Persze ilyen a bűnös ember: mindent maga akar tenni, maga vesződik a terhével, még akkor is, ha nem kénytelen vele, — felelt nekik Pál a nélkül, hogy feljűk fordult volna.

— Vendégek érkeztek, akik fürödni szeretnének, fölébredt testvéreink Kajaaniból! Terítsetek friss szalmát az izzadó padra és készítsetek be friss vesszőket, hadd melegedjenek! — rendelkezett Pál már az ajtó küszöbéről s bevezette vendégeit a belső szobába.

Olyan fáradtak voltak, hogy egy szót sem tudtak szólni, csak

leültek, majd vetkőzni kezdtek s szerteszét hányták magukról a ruhát meg a cipőt.

Pál mindjárt gyanította, mi dologban járnak a vendégei. Kiolvasta a szemükből, egész mivoltukból. Olyan emberek voltak, amilyenek nap-nap mellett egymásnak adták nála a kilincset. Útat vesztettek, a nap elsötétedett fölöttük, a kegyelem ítéletté változott számukra, rendre minden reménységük hiábavalónak bizonyult, végül még Isten ígéje is elvétetett tőlük...

Erről beszélgettek, miután kijöttek a fürdőházból s együtt üdögéltek Pállal a szürkülettel egyre jobban homályba boruló szobában. Elmondták, hogy lelki fölébredésük után eleinte csupa boldogság és öröm volt az életük, olyan könnyű léptekkel jártak az új úton, az Úr útján, mintha nem is érintette volna a lábuk a földet s tele volt a lelkük, csordultig tele kegyelemmel, az új élet erejével és szeretettel. Micsém tudtak kísértésről, «nem szeretem» napokról, az ember vállára nehezedő keresztről. De most mindennek vége van. Most olyasmi szakadt rájuk, amit még nem tapasztaltak, nem láttak, nem hallottak, soha nem vártak. Csak bűneiknek és a maguk tehetetlenségének terhével vesződnek szüntelen éjjel és nappal, mintha soha nem is hallottak volna Krisztusról, az ő kegyelméről és bűnbocsánatáról. Vajjon az ennek az oka, hogy nem voltak eléggé éberek, vagy talán nem is ébredtek föl igazán a bűn álmából s egyáltalában nem is alázkodtak meg?

Pál csak hallgatta őket, közbe-közbe mosolygott egyet, mondott valamit, majd megint hosszú ideig szótlánul, lehunyt szemmel ült a helyén.

— Már elvette rólatok... már végét szakasztotta... már ilyen bizodalommal volt irántatok, noha fiatal emberek vagytok...

Azzal gyors léptekkel kiment s egy idő múlva hallani lehetett, hogy bemegy kis szobácskájába.

Helander és Krank csodálkozó, kérdő tekintettel fordultak egymás felé a nélkül, hogy egy szót is szóltak volna s csalódottan hosszú hallgatásba merültek.

— Kérdeznék tőled valamit! Vagy alszol? — szólalt meg végre Helander halkan és megérintette maga mellett fekvő társát.

— Még nem alszom, — felelt Krank. — Nem tudom, miért is nem alszom, mikor az imént olyan fáradt és kimerült voltam, hogy a lábamat se tudtam mozdítani.

— Vajjon mit akart azzal mondani, hogy az Úr bizodalommal volt irántunk? Bizony én mást vártam, mint amit kaptam. Fürödni utóvégre otthon is megfürödhettem volna.

— Igaz, de hiszen még nem tudjuk, hogy segít rajtunk, — felelt Krank fáradtan.

— Én már arra gyanakszom, hogy valami csalfaságot sejt bennünk, kivált bennem, aki már belekezdtem, hogy lehányjam a terhemet. Csak értené az ember a módját, hogy föltárja a lelke valóságos állapotját! Csak el tudná mondani akár a rosszat, akár a jót!

— Hogy mit gondol felőlünk, nem tudom. Egyáltalában nem akarok én semmire nézve sem nyilatkozni. Csak annyit tudok, hogy most itt vagyok, innen megint útnak indulok s azzal ez az út is mögöttem lesz.

Valahonnan még éneket hallottak, szép, asszonyi hangnak panaszos, majd fölemelkedő, majd leereszkedő énekét, de akkorra már lefogta pillájukat a mély álom.

Amikor reggel fölébredtek, a nap már a fák csúcsa fölé emelkedett és rézsútosan besütött az ő szobácskájukba is, amelynek ablakából látni lehetett a gyér erdőt s mögötte a szép szál jegenyefenyőket. Úgy tetszett nekik, mintha csak az imént jöttek volna ki a fürdőházból, majd utána menten elszenderedtek volna, de mintha csak rövidke idő telt volna el azóta, hogy Pál kiment tőlük s mintha csak most ment volna végbe az a beszélgetés, amikor ők beszéltek Pálnak s Pál azt a keveset mondta nekik, amit mondott. Még ágyukban nyújtózkodtak, amikor Pál egyszer csak betoppant hozzájuk, fürgén, örvendező arccal lépve át a küszöböt.

— Persze az urak még alusznak, a paraszt meg már dolgozik. Igaz, ezzel nekem a mai napon már arra is több alkalmam volt, hogy bűnt cselekedjem. Talán az volna a legjobb, ha az ember éjjel-nappal aludnék, közben meg egy kicsit a bibliát olvasná, — mondta Pál élénken, barátságosan nevetve.

A vendégek mosolyogva hallgatták Pál beszédét, mialatt sietve nekiláttak az öltözködésnek, majd félig-meddig felöltözve odaültek ágyuk szélére.

— Be kellett jönnöm hozzátok, hogy elmondjam nektek az álmodat, azt a csodálatos álmot, amelyet ma éjszaka láttam.

Letelepedett egy kis zsámolyra vendégeivel szemben s komoly arccal belekezdett álmának elmondásába.

— Mintha az utolsó ítélet napján történt volna... Egy nagy hegynek szélesen elterülő lejtőjén álltam, ahonnan, ameddig csak a szemem ellátott, egy hatalmas, minden népből egybesereglett sokaságot láttam. Fej fejet ért s nem lehetett egyebet hallani, mint nehéz, mélyrői fölszakadó sóhajtozást és föl-fölcsukló zokogással elegyes jajgatást. Valamennyi fej legörnyedt, mintha azt várták

volna, hogy valaki lesújt reájuk és minden arcon a nagy ítélettől való félelem tükröződött. Ott voltak körülöttem a fölébredtek közül valók is, régi karjalai barátaim meg a Pohjanmaa papjai, úgy, mint egykor a nagy összejöveteleken, de most senkit sem bízgatott az a reménység, amelyről olyan gyakran esett szó s amely azt várta, hogy eljön az az idő, amikor elmúlik e világ gonoszsága, a bűn többé nem szorongatja az embert s a sátán nem kísérti, mert végre valahára szabaddá lett s az ősi ellenség nem agyarkodik többé ellene. De nekem úgy tetszett, hogy valami hiányzik onnan, csak nem tudtam akkor mindjárt, mi az. Kerestem, kutattam, jobbra is, balra is végigtekintettem a fejek fölött s mondtam a körülöttem állóknak, hogy valami hiányzik innen, hogy ez még nem lehet az utolsó ítélet, legföljebb valami olyan helyre kerülhattünk, ahol az emberek nagy serege verődött össze félelmében. De, íme, egyszerre csak valahol a közelben egy kereszt tűnt föl — mintha lassan magából a sokaságból emelkedett volna ki — s világosság áradt belőle szét a hegyoldalon. Hatalmas, fényes kereszt volt, amely végül ott ragyogott a fejünk fölött. Erre az én fölébredt barátaim valamennyien fölemelték a fejüket — mintha valami csodálatos erő készítette volna őket erre — s hálaadó éneket kezdtek énekelni a Bárány tisztességére, aki megöletett s aki megváltott bennünket az ő vére árán minden nemzetből. Ekkor már mondtam, hogy ez volt az, ami hiányzott, de szavamat elnyomta a hálaadó ének zúgása. Arra ébredtem föl, hogy a kezemet valamelyik barátom vállára teszem — lehet, hogy erre a Helanderére — s örömben sírva fakadok.

Amint befejezte, mindjárt kiment, mintha valami fontos dolog jutott volna eszébe, amit nem hagyhat végezetlenül s hallani lehetett, hogy odakünn a nagy szobában mond valamit a háznépnek. Kis idő múlva énekszó hangzott át onnan, olyanforma, mint a tegnapi este, amelynek hangjai mellett fáradtan elaludtak.

Helander és Krank azon tűnődtek, milyen sajátságos, csodálatos hatását tapasztalják annak az álomnak, amelyet Pál elmondott. Mintha valami egyszeriben csak eltűnt volna a lelkükből és helyébe valami más özönlött volna, új világosság és élet, mintha a lelkükbe belesugárzott volna annak a keresztnek a fénye, amelyről Pál beszélt, a szívük megkönnyebbedett volna, leszakadt volna róla a nehéz teher! Nagy sietve felöltöztek, közben jókedvűen ugyanazt az éneket dudorászva, amely a nagy szobából áthallatszott. Úgy tetszett nekik, mintha minden tökéletesen másforma volna, mint tegnap volt: ez a szobácska, amely este még olyan komor és barátságtalan volt, odakünn a reggeli napfény-

ben fürdő világ és az erdő a tulsó parton a Rahasmäki alatt. Az asztalon ott volt a fölütött biblia, az öreg, megfeketedett szent könyv, amelynek leszakadoztak a kapcsai, lapjai pedig megbarnultak a füsttől. Helander odaült elébe és hangosan olvasta Jeremiás próféta siralmainak harmadik fejezetéből:

— Ezt veszem szívemre, azért bízom: az Úr kegyelmessége az, hogy még nincsen végünk; mivel nem fogyatkozik el az ő irgalmassága! Minden reggel meg-megújul; nagy a te hűséged! Az Úr az én örökségem, mondja az én lelkem, azért benne bízom. Jó az Úr azoknak, akik várják őt; a léleknek, amely keresi őt. Jó várni és megadással lenni az Úr szabadításáig. Jó a férfiúnak, ha ígát visel ifjúságában. Egyedül ül és hallgat, mert felvette magára. Porba teszi száját, mondván: Talán van még reménység? Orcáját tartja az őt verőnek, megelégszik gyalázzal. Mert nem zár ki örökre az Úr. Sőt ha megszomorít, meg is vigasztal az ő kegyelmességének gazdagsága szerint. Mert nem szíve szerint veri és szomorítja meg az embernek fiát.

Mintha egyenest nekik íratott volna meg ez, s valaki az ő számukra ütötte volna föl itt a bibliát, hogy okuljanak belőle, világossággal és új reménységgel teljék meg a szívük... Mintha mindenfelől segítő karok nyúlnának feléjük, minden oldalról nagy jóság venné őket körül, Istennek és embereknek a jósága...

Vajjon te is ugyanazt érzed-e, amit én: hogy az út újra megnyílt előttünk, hogy újra szilárd talaj van a lábunk alatt, hogy ami mögöttünk van, az csak amolyan gonosz káprázat volt, csak a sátán gyötört és kísértett azzal, amit átéltünk? — kérdezte Helander társától.

— Nem tudom megmondani, mit érzek, — felelt Krank. — Mindenesetre olyasvalamit, amit azelőtt sohasem éreztem, kivéve akkor, amikor Pál Kajaaniban járt. Akkor nyílt meg első ízben a szemem, most másodszor.

— Szakasztott így történt velem is. Ugyanarra a tapasztalatra jutottunk el mind a ketten. Az a csodálatos, hogy nálunk mindenkinek egyszerre érkezik el az ideje: egyszerre ébredtünk föl, a világosságban is együtt kell járnunk, amint a sötétségben együtt kellett... Óh, bárcsak megadhatnék nekünk, kedves testvérem, az is, hogy egykor együtt adhatnánk hálát az Úrnak mindezért!

Helanderen is erőt vett a megindultság. Sebes léptekkel föl és alá járt a homályos szobában, majd megint odatelepedett a padra az öreg biblia elé és újra forgatni kezdte megbarnult lapjait.

— Azelőtt sohasem értettem, miért futkosnak ide az emberek, — folytatta egy idő múlva. — Azt tartottam, csak úgy rákaptak.

Holmi hiábavaló, szükségtelen futkosásnak véltem, az öreg isteni-tésének... Most azonban már értem.

— Azon gondolkodom, nem csak úgy kieszelte, a maga feje szerint összeszerkesztette-e az öreg azt az álmot, vagy csakugyan látta az éjjel? — töprengett Krank.

— Magán az álmon nem volt semmi csodálatos. Az álom még csak hagyján, ha csakugyan álom volt, de én azt csodáltam, hogyan mondta el, mikép hatolt be általa a lélek legmélyére. Ez az, amit sem én nem tudok megmagyarázni, sem te.

Ültek, beszélgettek, lelkesedtek. Közben útra készülődtek, rendbe szedték a tarisznyájukat s rövidebbre fogták a szíját. Úgy megtelt a szívük csordultig örömmel, hogy nem volt egy percnyi maradásuk, akárcsak a gyerekeknek, akik ha kapnak valamit, hanyatthomlok rohannak, hogy mutogassák.

— No, hitelenség vitézei meg generálisai, ti még itt lebzseltek, holott az Isten napja már megint fönt ragyog az égen új, gyönyörűséges fénnel? — szólt be Pál, szétvetett lábakkal, jókedvűen állva a tornác felé eső ajtó küszöbén.

— Már nem a hitelenség vitézei vagyunk, hanem a hitéi, — vágott vissza Helander rátartósan, vígan. — Most már győzzük erővel s nem is késlekedünk, hanem meg sem állunk Kajaaniig.

— Csakhogy előbb esztek valamit. A testnek épen úgy meg kell kapnia a maga táplálékát, mint a léleknek. Halászni voltam s a vendégeimnek szerencsájük volt: jó fogást tettem, — beszélt Pál, még egyre az ajtó nyílásában állva.

— Úgy látszik, az embernek szerencséje van e világ dolgaiban is, ha a lelkiekben szerencséje van, — felelt rá Helander és átment a nagy szobába.

— Még meg kell kérdeznem, mit is akart kegyelmed, Pál, tegnap este mondani, amikor arról beszélt, hogy milyen bizodalommal volt az Úr irántunk, — fordult Helander Pálhoz, amint lefelé mentek a gyalogösvényen a part felé.

— Egyszerűen azt, hogy az Úr megbízott benneteket, hogy már férfiakként tekintett benneteket, akiket már bajjal próbálhat s akiket a sötétségben is útra bocsáthat egymagukban. A gyermeket kézenfogva vezetik, a teljes körű férfiról ellenben fölteszik, hogy egymagában is boldogul az úton. Miként cselekedett maga az élet Ura is? Eleinte gyöngéd szeretettel gondját viselte tanítványainak, kebelén pihentette őket, de azután, föltámadása után, lassan-lassan hozzászoktatta őket ahhoz, hogy hitből éljenek s végre eltávozott tőlük s nem mutatta magát többé nekik. Vállalniok kellett minden terhet, meg kellett küzdeniök minden akadály-

lyal, útat kellett nyitniok mindenfelé, egymagukban kellett elhordozniok minden szenvedést. Csak a Lélek által viselte gondjukat és úgy vezette őket, hogy csak a távolból nyújtotta feléjük kezét. Aki még nem tudja, mi a baj, mi a kereszt, az még gyermek, de akinek szájából elvételik a falat, asztaláról a tej meg a méz, annak hitből kell élnie. Mi lenne a magamfajta kiaszott vén emberrel, aki már rég nem tudja, milyen édes a kegyelem, ha minden bajban odatartanám a nyakamat a sátánnak, hogy rá vesse a hurkot!

Rézsútos irányban vitte a csolnakot a tulsó part felé, közben hosszabb ideig pihentette az evezőket s beszélni kezdett, tanítgatva vendégeit.

Jönnek kísértések, borús idők. Gyakran kell szoros helyeken átvergődnötök, de ilyenkor ne ijedjete meg, — mondta halk hangon s meleg, atyai tekintettel fordult fiatal barátai felé. — Az ilyen próbák érlelnek meg benneteket s tanítanak meg arra, hogy hitből éljete. Soha nem állhat olyan rosszul a dolgotok, hogy el kellene vetnetek minden bizodalmat, ahogyan az ő-s-ellenség, a sátán bíztat erre benneteket. Ha még tapasztalatlan a lélek, fél, riadozik a maga tulajdon rossz lelkiismeretétől s így fertőzi meg magát a hitelenség nyavalyájával. De menten a kezdet kezdetén gyógyulást kell keresnünk s a magunk nyomorult és bűnös mivoltában a lélek halk vágyakozásával kell odafordulnunk a mi irgalmas Urunk felé. A tapasztalatlan lélek saját magától követeli azt, amit egyedül az Úr vihet végbe s ha ez nem sikerül, megtorpan az úton, elmarad, vagy pedig kerülő úton, a maga vélt hitében bizakodva igyekszik előre. Óvakodjatok ezektől a veszedelmektől s alázkodjatok meg az Úr előtt nap-nap mellett!

A vendég urak elindultak, Pál ellenben még ott maradt a parton, hogy kihányja a csolnakból a belészivárgott vizet. Hosszú ideig látni lehetett, amint féltérdre ereszkedve ezzel foglalatoskodott, majd lassan elindult s a csolnak orrában ülve visszafelé igyekezett a szigetre. A vendégek meg-megálltak időről-időre a gyalogösvényen, amelyen mentek, fölléptek egy-egy köre s úgy néztek mind jobban távolodó barátjuk után, akinek sötétkék mellényére omló, hosszú, fényes ezüst haját meg-meglobogtatta a reggeli szellő...

KERESZT ÉS KORONA.

Erről beszéltek most mindenfelé a Savonmaa vidékén, de még annak határán túl is: hogy most hamarosan bekövetkezik annak a nagy, hamis prófétának a bukása, aki évtizedeken át háborgatta és bolondította az embereket, szerbe járt és maga után csődítette kutyabórsapkás embereinek seregét. Erről beszéltek a parasztok is, az urak is, erről folyt a szó legalább is a parókiákon, azoknak a saját lelkükkel sem törődő papoknak a parókiáin, akikre lidércnyomásként nehezdedtek rá Pál útjai és összejövetelei s akiknek a lelkiismeretét folytonos nyugtalanságban tartotta ezeknek a híre. Ezzel az újsággal futottak a szomszédba, ültek kocsira és hajtottak át a legközelebbi parókiára, mintha most szabadultak volna föl valami szolgaság alól s azt kellene egymásnak hírül adniok, hogy fölvirradt reájuk a szabadság. A jövő-menő emberek e miatt álltak meg, ahol nagyobb tömeg gyült egybe, ennek a megbeszélése végett verődtek csoportokba, ezen nevettek s ezt mondták el egymásnak újra meg újra tövirül hegyire.

— Hiszen ezek az emberek már mindenfelé garázdálkodtak a gyülekezetekben szerteszét, — magyarázgatták, — énekeltek, prédikáltak, újfajta zekébe bújtatták az embereket s futottak a maguk hirhedt prófétája után, olyan tisztességet téve neki, mintha valóságos isten volna. Nem is volt már annak az embernek semmi becsülete a szemükben, még a mennybéli üdvösségét is elvitatták, aki nem tartozott az ő seregükhöz, a «zekések» szent seregéhez. De most kitelik a becsületük ezeknek a szenteknek, ha már magát híres-neves prófétájukat is pálinka miatt bírságolják meg! Mostanában már jó ideje megint csak jajveszékélő, a pokoltól rettegő embereket lehet látni künn a falvakban, kivált a kissé félreeső falvakban, ahol éjjel-nappal járnak-kelnek, lábatlankodnak. Bizony a törvény elé kellene idézni valamennyiüket s zár

alá kellene tenni magát a főkolompost is...

— No, hát már a püspök urat is pörbe fogták, akinek nem is volt elég egy püspökség, hanem kettő kellett? Hát már őt is hurokra kerítették? — ezzel a kérdéssel fogadta a nilsiái prépost az esküdtet, aki azért jött, hogy megszerezze a Pálra vonatkozó anyakönyvi adatokat a tuusniemii törvényszék számára. — Szép pör kerekedik ebből még! — s kezeit dörzsölgette, majd jókedvűen lapozni kezdett az iroda asztalán fölütve fekvő anyakönyvekben. — Majdnem mindig úton van. Volt úgy, hogy évekig színét sem lehetett látni. Másfelé is elviszik, másfelé még sokkal nagyobb prófétának tartják, mint itt ezen a vidéken. Azt hallja az ember, hogy még betegeket is hoznak hozzá, még Karjalából is... Hogy fürdeti meg köpölyözi őket. Ezért is megbírságozhatnak: hiszen ez kuruzslás! — dőlt a szó belőle, közben pedig odajegyezte az anyakönyvbe Pál neve mellé: «A tuusniemii törvényszék vád alá helyezte részegeskedés, káromkodás miatt.» — Majd így folytatta: — Vajjon milyen ember is lehet tulajdonképen? Soha sem tudtam igazában belelátni a veséjébe. Azt vettem észre, hogy merész, nagyszájú legény ez az ember, akit a kegyeskedők püspöküknek tartanak. — Olyan jókedve kerekedett a prépostnak, mintha valami örvendetes hírt hallott volna s mintha valami nehéz, gyötrelmes teher gördült volna le a válláról.

Pál számára hosszú, nehéz volt a tél, nehezebb, mint bármikor ennek előtte. A régi nyavalya egyre rosszabbodott a mellében s olykor már a lélekzete is el-elfogyatkozott, úgyhogy még a szobácskájából a nagy szobába menet is meg kellett állania. Csak ritkán mozdulhatott ki a házból. Némelykor Kalliolahtiba látogatott el, vagy más közelebb eső helyekre, olyankor, ha szelídebbre fordult az időjárás. S most ennek tetejébe jött ez a hercehurca, ez a boszúság és ez a szégyen, a törvény elébe való idézés, az esküdtek okvetetlenkedése...

Úgy tetszett neki, mintha hallaná gúnyos nevetésüket, az istentelen uraknak, az üldözőinek gúnyos nevetését s szembe találkoznék kevély, dacos tekintetükkel, mintha látná őket, amint körülállják s tombolnak örömben. «Most megtudhatja Savo prófétája, micsoda nevezetes ember ő, most a maga életéből veheti a teksztust prédikációja számára! Most a barátai is megtudhatják, milyen ember is ő tulajdonképen, ez az ő prófétájuk, akinek olyan készséggel szolgáltak mindeddig!» S látta is őket valósággal, amint oda-odamondogattak neki. A hosszú álmatlan éjszakákon, amikor minduntalan látomásra nyílt a szeme, ott ugrándoztak, toporzékoltak előtte, öklüket rázva, boszút lihegve...

Majd mindennap meglátogatta valamelyik barátja. Egyik közelebről, másik messzebről jött. Akadt még Karjalából és a Pohjanmaa felsőbb vidékéről való is. Riadtan, csodálkozva szemlélték, komolyak, óvatosak voltak, halkán beszéltek, hogy ezzel is kiméljék s kimutassák, mennyire sajnálják. S neki mindig nehezebb esett, hogy erőt kellett vennie magán, hogy nem tréfálkozhatott közben-közben, nem ereszhette szabadjára régi természetét és nem lehetett újra az, aki egykor volt, ugyanaz a tréfás, örvendező ember, aki mindig gyönyörúsége volt minden barátjának.

Tavaszi felé, amikor még megbirta a lovat a jég, útnak indult, hogy még egyszer ellátogasson Kuopióba. Az állapota valamivel jobbra fordult akkor. Anna Lujza jól elkészítette számára a helyet a szánban, kibélelte állatbőrökkel és bundákkal s puha párnákkal jól megtámogatta a hátát. Pál azonban egyre akadékoskodott és tréfát űzött az asszony nagy igyekezetéből.

— Csak érjek le a Syväri jegére: mind széthajigálom a vánkosaidat, onnan szedheted fel őket! Akik kérdezősködnék, azoknak megmondhatod, hogy a püspök megint egyházlátogató útra indult. Szétnéz a papjai között.

Olyan jól esett neki, amint az űde, ragyogó reggelen röpiült vele a szán s amint újra látta az ismert, kedves hegyoldalakat, szigeteket és félszigeteket, látta maga előtt a hosszú, keskeny, kicövekelte szánútat s fölemelte tekintetét a Kinahmi hosszú gerincére, amely beleveszett a szürke párás messzeségbe. Úgy tetszett neki, hogy köszöntenie kell valamennyiüket valami módon mint rég nem látott jó ismerősöket...

Gyalázat és dicsőség között járta eddig az élete útját. Magasztalták és ócsárolták. Magasra emelték, tenyerükön hordozták. A fölébredtek népe gyöngéd szeretettel tenyerén hordozta, de aztán megint fordult a sora, a magasból annál nagyobbat zuhant. Jó hírnevét, becsületét lábbal tiporták, őt magát megrugdosták, megköpdösték; sárral dobálták legjobb, legszentebb törekvéseit. Ez az útja az utolsó. Még találkoznia kell valamennyiükkel Kuopióban. Találkoznia kell új barátaival, akik zárt ajtók mögött ülnek, mint a tanítványok nagypénteken a zsidóktól való féltükben.

Vajjon mi lehet az Úr szándéka vele? Az, hogy mindez által megérlelje, megalázza és megszabadítsa mindattól, amitől meg kell szabadíttatnia? Vagy más az oka, hogy így cselekszik vele az Úr? Az, hogy a fölébredt lelkek az ő személyéhez ragaszkodnak s szeretetük nem az Úr felé fordul, hanem embereknek ember iránt való szeretete? Az, hogy az emberek az ő lába nyomába iparkodtak lépni s ezeknek a lábnyomoknak el kell most tapos-

tatniok és töröltetniök a hóban, neki magának pedig olybá kell tekintetnie, mint egy bűzölgő szemétdombnak? Talán mindennek azért kell megtörténnie, mert az emberek abból éltek, amit ő mondott, nem pedig abból, amit az Úr adott volna nekik.

Vagy talán mégis ártatlan? De ha abban ártatlan is, amivel ellenségei évek óta s most is vádolják, vajjon ártatlan-e minden egyébben? Az utóbbi időkben ezt a kérdést kellett egyre gyakrabban neki szögeznie a lelkiismeretének. Újra meg újra végigment élete útján, fölkatatott, maga elé idézett mindent, kiásta emlékezetéből a régmúlt dolgok minden emlékét, útjait, az össze-jöveleteket s bizonyásgtevéseit, a pörlekedéseket és törvényszék elébe idéztetések s magános óráiban, a hosszú napokon és álmatlan éjszakákon mindent jól szemügyre vett. S mindezekből az emlékekből magas hegy halmozódott föl előtte, förtelemnek, bűnnek, elbukásoknak hegye. Láta a maga kevélységét, saját személye iránt való szeretetét, amikor mindenki neki szolgált és az asszonyok szinte neki is azt énekeltek: «Megverte Saul az ő ezerét és Dávid is az ő tizezerét.» Láta a maga dacosságát és elkeseredettségét, amikor a világ gyalázattal illette és az urak törvényszék elé hurcolták. Láta szíve irigységét és sértett hiúsága miatt való fájdalmát, amikor mások is ráléptek az élet útjára s ezek is lelkeket kezdtek maguk köré gyűjteni. Láta a maga gyámoltalanságát, szeretetlenségét és illetlen magaviseletét barátai között is, meg azok között is, akik másképp gondolkoztak. Láta mindezt és még sok egyebet... S ha volt olyan idő az életében, amikor azt vélte, elérkezett olyan magaslatra, ahonnan bizakodó indulattal, könnyű szívvel tekinthet át a halál folyójának tulsó partjára, most úgy látta, hogy egy szakadéknak a legmélyén van, ahol már nincs más tennivalója, mint ajkára venni a vámszedő imádságát: «Isten, légy irgalmas nékem bűnösnek!»

A szán nagyot zökkent, a szánkosár is belényekkent, mert a kerékvágásból ki kellett térnie: fuvarosok hosszú sora jött vele szembe a jégen, akik hangos kurjongatással biztatták lovaikat.

De az Úr nem hagyta elepedni, nem vonta el tőle irgalmasága jobbját. Nem haragjában ostorozta, nem rekesztette ítélet alá. Amit cselekedett, szeretetből cselekedte, hogy megtisztítsa minden salaktól és megszabadítsa a barátok magasztalásától s a világ gonosz beszédeitől, azoknak gyűlöletétől és ellenségeskedésétől, akik nem ismerték az Urat s eltávoztassa szívéből a keserűséget, amely mind e miatt eltöltötte. Sőt az Úr maga volt az, aki elkészítette számára az utat, amelyen eljuthat hozzá, eljuthat hozzá

a maga nagy bűnein keresztül s az Úr volt az, aki meggyújtotta szívében a hit szikráját.

Elnézte a távolban a hegyeket a Kalavesi partján s a hegyek oldalán a tanyákat, amelyek az alkonyat fényében olyanok voltak, mintha a felhőkbe emelkednének. Voltak közöttük ismert helyek, ahol az Úr már egyszer meggyújtotta tüzét s ahol Pál az utóbbi években megfordult Berghgel együtt, élesztgetve, új lángra lobbantva ezt a tüzet. S a szíve megtelt hálaadással, amikor elgondolta, hogy az Úr rásegítette még erre az útra is s még egy alkalommal megláthatja barátait.

Bergh udvarára érve csak nagy keservesen a kocsis segítségével tudott levergődni a szánról, de amint földet ért a lába, fölélnkült és füрге léptekkel indult a ház felé.

— Mi szél hord erre? Nem is vártunk! Mintha az égből pottyantál volna! — álmétkodott Bergh, nem is eszmélve, hogy köszöntenie illenék vendégét. — De azt látom, hogy belőled még ember lesz Pál!

— Ha nem lenne, ugyan mire mennének az urak a maguk pörével? Kit idéznének törvény elébe? — kérdezte Pál feleletképen s ráakasztotta bundáját a tornác egyik szögére.

— No, ne fordítsd a beszéd sorát mindjárt a legrosszabbra és legútálatosabbra! — tiltakozott Bergh, széket tévén elébe.

— Először csak hadd kerüljön a legrosszabb és a legútálatosabb sorra, a legjobb utoljára maradhat.

— Erről a pöréről itt már annyi szó esett, apróra megvizsgáltuk, jobbról-balról megforgattuk, annyit jajveszékeltünk miatta, hogy a többit már bizvást a törvénylátó urakra hagyhatjuk, — felelt Bergh. — Hogy s mint szolgál az egészséged, Pál? Annyi mindenfélét beszéltek már rólad...

— Aszerint szolgál az egészségem, hogy merről fú a szél, milyen idő jár. A tél folyamán bizony sokszor fojtogatott s olykor csak kínos-keservesen tudtam lélekzetet venni, kivált ha rossz volt az időjárás. Már nem igen győzöm erővel...

— S még mindig a másiknak adja egyik ember nálad a kilincset, noha tudják, tapasztalják elesett állapotodat?

— Azokkal nincs bajom, akik igaz dologban járnak, csak azokkal, akiket mindenféle más, néha nem igaz szándék hajt.

— Bizony, bizony... Ilyen időt kellett megérnünk. A rostálás ideje ez. Vagy minek is nevezzem?

— Eddig csak az urakkal volt bajunk, de mintha most meg a parasztok fordulnának ellenünk. Hallottál a felől a bizonyos Vilmos felől, a Niskanen Lőrinc unokatestvére felől?

— Csak azt tudom, amit te is tudsz, Pál. Itt is csak azok az emberek fordultak meg, akik nálad is jártak.

— Most, amikor mások nem munkálkodhatnak, szerte jár, mint holmi próféta és olyan békességet hirdet, amelynek nincsen fundamentuma. S azt hallja az ember, hogy Malmberg szabad járást-kelest engedett neki a gyülekezetében. Így van az, ha valaki nem vigyáz, ha az elernyedtt lélek ki hagyja aludni a belső világosságát. Az ilyen lélek aztán a tévelygés útjára kerül...

— Bizony sajnálatosak azok a vizálykodások és torzsalkodások, amelyek akkor vették kezdetüket, amikor Hedberg különvált tőlünk. Volna csakugyan alapja annak, amit az ember Niskanen Lőrincnek arról az atyjafiáról hall? Hiába, ha egyszer elfogyatkozik a szeretet, a szem csak a bűnt, — a más bűnét látja. Hej, én jó Pálom, csak kivergődnénk ebből a mostani állapotból és eljutnánk megint oda, amikor másként tekintett testvér a testvérré!

S Bergh elgondolkozva, szomorú tekintettel járt föl s alá a szobában.

— De már ez a mi sorsunk, — gyöngéké, nyomorultaké, hogy a világ szorongat, tép és szaggat bennünket, — tépelődött tovább.

— Tudod, mit mondok, Pál? — szólt egyszerre csak és megállt Pál előtt. — Most már világosan látom, hogy engem akartak megrontani azzal a pörrel, amelyet ellened indítottak.

— Téged is, engemet is, valamennyiünket. Gáncsot vetnek nekem, hogy elbuktassanak, mert azt remélik, hogy estemben magammal rántom a fölébredtek népét, a lelki Izráelt.

— Lehetséges. Nálam ugyanis az történt, hogy egy előkelő úriasszony fölébredt, járnai kezdett az összejövetelekre s egyszersmind lerakta minden ékességét s olyan egyszerűen kezdett öltözöködni, mint a többi fölébredtt asszony. Erre az ura haragra gerjedt, olyan haragra, hogy fölzavarta vele egész Kuopiót.

— Ejnye, a pogánya! — fakadt ki Pál. — Így indult meg az üldözés...

— Ha valamikép módját lelték volna, hogy belém akadhasanak, én is ugyanabban a helyzetben volnék, amiben te, Pál. A szegény asszony egyszer eljött hozzám szorongatott helyzetében tanácsot kérni, mire én azt mondtam neki, hogy a lelkiismeretére kell hallgatnia, mert ezekbe a dolgokba senki más emberfiának nincs beleszólása.

— Jól mondtad, — hagyta helyben Pál. — Mit beszéljünk bűnbánatról azoknak, akik a pokol köpenyegébe burkolódnak?!

— Járt egyszer itt nálam az ura is, kiabált, fenyegetődzött s

egyáltalában olyan hangon beszélt, hogy az ember magyarázkodó szóval hozzá sem férhetett. Süketnek, vaknak tette magát s ügyet sem vetett az ember szavára. Én már akkor rosszat sejtettem, de azt mégsem vártam volna, ami bekövetkezett.

— Az ember nem gondolja, nem is veszi észre, hogy a sátán melyik oldalról veszi célba s milyen nyílveesszót tesz az idegére...

— Valahol vadászat közben, vagy ki tudja, hol máshol, rábukkantak aztán erre a nyomorult Hiltusra, aki ott volt a kurki-harjui lakodalomban s most ezt tették meg tanúnak. Az ő véleményük szerint ez különb és megbízhatóbb, mint a többiek, Saurén meg én és a többiek seregestül.

— Nekik az a fő, — folytatta Bergh, — hogy befeketítsenek bennünket valamennyiünket tetőtől talpig s hogy az egész világ előtt rámutathassanak arra, hogy milyenek vagyunk mi igazában: részegesek, feslett erkölcsűek, minden förtellemmel teltek, akiknek az összejövetelei, fura viseletük csak álszenteskedés, semmi egyéb.

S egyszeriben elfogta valami belső megindulás, valami harag, fölgerjedő keserűség és fájdalom, mintha véletlenül megérintette volna saját maga a maga még vérző, friss sebé.

— Téged üldöznek öreg ember létedre, aki pedig az Úrért való munkálkodásban töltötted el életedet, — folytatta aztán megcsöndesedve. — Igaz, semmire se mennek vele, — az igazságtalanság sohasem lehet igazsággá, de hiszen nem is akarnak ők egyebet, mint hogy meggyötörjenek, sárral dobáljanak meg egy öreg embert.

— Ezt eddig is megcselekedték, okkal is, ok nélkül is, — szólalt meg Pál komolyan, kesernyés hangon. — Olyanformán alakult mindig az életem, hogy, noha szentségre törekedtem s igyekeztem magamat megtisztítani a szennytől, az Úr mégis újra meg újra a sárba taszított, hogy megborzadjak saját magamtól.

— Bizony, bizony... úgy van: csak ragaszkodjunk az Úrhoz minden igyekezetünkkel s ne felejtjük, hogy van közbenjárónk odafönn a mennyben, az Atya jobbján s így mi árthatna nekünk! Mit nekünk így embereknek akár magasztalása, akár szitkozódása! Mi csak tartsuk magunkat ahhoz, hogy az igazság nincs a mi részünkön s a magunk nagy bűnei legyenek állandóan szemünk előtt! A fölébredtek népe mindig piruló orcával, lehorgasztott fejjel áll a helyén, akár van erre oka emberi ítélet szerint, akár nincs, mert máskülönben nem volna fölébredt nép, nem lehetne az Úr népe...

Bergh az ablaknál állt zsebredugott kézzel és amint merev

tekintettel kibámult az utcára, egy könnyecsepp csillant meg szemüvege mögött.

Ott ültek és beszélgettek kettesben. Pál arról beszélt, mit tapasztalt a tél folyamán, amikor ki sem mozdulhatott a házból, Bergh pedig arról számolt be, mikép munkálkodott, mikép munkálkodott általa az Úr Kuopióban és környékén. Liza, Bergh testvére meg Bergh felesége be-benéztek hozzájuk, le-leültek s szóltanul harisnyát kötegetve, odahallgattak beszélgetésükre, majd újra házi dolgaik után láttak. Csak később kezdett gyülekezni az összejövetel népe. Jöttek az öreg fölébredtek keservesen vándorogva, némelyikük botra támaszkodva vonszolta magát, jöttek a fiatalok, a fürge népség s jöttek az urak, az úriasszonyok, akiknek hosszú hajfonadéka kilógott fejkendőjük alól.

Eleinte senkinek sem akaródzott megszólalni, nem tudták, hogy kezdjék, mit is mondjanak. Pál az ágy szélén ült, annak egyik sarkába húzódva s bár el volt merülve gondolataiba, fáradt tekintetét mégis végigjártatta olykor-olykor a gyülekezőkön. Úgy érezte, mintha valami közjük férközött volna, közéje meg ezek közé az emberek közé, mintha ő maga sem volna már az ő szemükben a régi Pál s mintha ők is idegenekké váltak volna már az ő számára, valahonnan messzebről valók volnának, mint ahogy eddig gondolta, valami más népből valók, nem abból, amely mindig tárt karokkal jött elébe s a viszontlátás örömeiben sírva fakadt. Ehhez járult még, hogy a pör miatt szinte olyan megalázottnak érezte magát s beopta magát a lelkébe a kételkedés, a rejtett szégyenkezés, a méltóságán esett sérelem miatt való csöndes dac. Mintha egy hang azt mondaná a bensejében: Ezek már nem tartanak téged annak a Pálnak, aki voltál, van már nekik itt különb vezetőjük. A szavad sem az már számukra, nincs meg az a súlya, ami volt, különb bizonyágtételt hallhatnak már itt...

De azután egyszerre csak fölhangzott az ének a szomszédos nagy szobában. Az az ismert, régi, borongós ének, a pusztaság magános vándorának szorongó lelkéből előtörő panasz, amely szárnyra kelve fölemelkedik a magasba s aztán eltűnik a távol messzeségben. Az ilyen ének mindig olyasvalami volt Pál számára, mint a mindennapi kenyér. Ha ilyet hallott, elemében volt. Ez volt az a levegő, amelyet be kellett lélekzenie. Ez kellett neki, ez a zavartalan harmónia. Erre visszhang felelt a lelke legmélyéről. Valami olyas volt ez az ő számára, mint a vízesés zúgása annak, aki a partján lakik gyermekségétől fogva. S mégis: ebben az énekben itt volt valami sajátságosan új. Olyan jól esett a szívének.

Mint az életnek új folyama áradt végig a testen, megfiatalította, fölemelte, minden terhétől megszabadította. Úgy rémlett neki, mintha valaki odalépett volna hozzá, könnyeit letörölte, lelkét meggyógyította volna s aztán eltávozott, de csak azért, hogy újra visszatérjen s új gyógyírt hozzon számára. Nem nézett sem jobbra, sem balra, nem látott senkit, csak az éneket hallotta s csak szívta magába annak melegét, dallamának üde kedvességét...

Nem gondolkozott, mit mondjon. Amikor már benn volt a nagy szobában, csak megnyitotta száját s hagyta, hogy ajkára toluljon a szó. Olyan volt, mint a gép, amelyet másvalaki indít meg, mint a cimbalom, amelyet másvalaki szólaltat meg.

— Bizony, barátaim, sok háborúságon által kell nekünk az Isten országába bemennünk. Nem keresztyén az, akit háborúság, kereszt meg nem próbál s aki nem hordja keresztjét az Úr lábanymóában járva. Hiszen ezek a versek is, amelyeket az imént énekeltünk, a vándor énekéből valók, aki olykor megpihenhet ugyan, nehéz terhét lerakhatja egy időre, de újra vállára kell vennie s tovább kell mennie, mert még nem következett el a megpihenés ideje s el kell érnie rendelt céljához, mielőtt az este elérkeznék. Mert az este elérkezik mindegyikünk számára, számomra, öreg ember számára, hamarabb, számotokra később s ezek az énekek, a kísértésektől szorongatott bűnösök énekei majd csak akkor, Isten gyermekeinek szabadságában szabadulnak meg minden köteléküktől. Hogy én milyen terhet hordoztam, valamennyien tudjátok. Tudjátok, hogy legörnyesztett ugyan a föld poráig, de mégsem fullasztott bele a hitetlenség mocsarába. Az Úr kezéből kellett elfogadnom, noha a világ vetette rám s az Úr erejében kellett hordoznom, mert emberi erő nem lett volna elegendő hozzá. Az ember ereje mi egyébire is volna elegendő, mint gonoszságra és a bűn cselekvésére? Az Úr erejét azonban nem nyerhetjük el előbb, csak akkor, ha a magunké véget ért s mint bűnösök leroskadtunk a porba és a hamuba, az Úr segítségéért kiáltva. Ti nem tudjátok, hogy én, Pál milyen ember voltam; hogy olyan voltam, aki fenyítéket hordoztam s megízleltem az Úr ostorcsapását, de nem lettem általa jobbá, sem szentebbé, sem igazabbá. Pedig az igaz utat megismertem még ifjúságom napjaiban, tudtam, miként kell rajta járni, — a kovács tanácsa kioktatott felőle, — de napról-napra elveszett előlem az út s nem adatott nekem, hogy másnak a lába nyoma szerint igazodhassam. A tulajdon bűneim zárták el előttem az utat, saját gonosz természetem és förtelmes szívem. Sokszor elgondolkoztam rajta: vajjon tudta-e a mennyei Atya, milyen gyermeket vesz a

keze alá, amikor engem fogott nevelőbe? Engem folyton-folyvást vernie kellett az életem útján, mint ahogy a lovat verik még gyepplőszárral, kötőfékkal is. Egyetlen fiamat elvette tőlem gyilkosok keze által, bírságot szabott rám, pörbe fogatott, törvény elébe idéztetett s más egyéb terheket rakott a vállamra. De ezek az énekversek, amelyeket itt énekeltek, újra fölűdítették a lelkemet s megtöltötték új, élő reménységgel, mintha csak magának az Úrnak a szavai lettek volna. Én most már utolsó napomat várom hittel, semmiképen sem a hit hőségének hitével, hanem a nagy bűnösnek megváltatást és végső szabadítást váró reménységével és vágyódásával...

Még egyéb bátorító és buzdító szavakat mondott barátainak, az öregeknek, az első ébredés idejéből való barátainak, akik már sírjuk felé közelednek, meg a fiataloknak, akik még csak az imént ébredtek föl s szívükben az első szeretet lángjával járják az élet útját. Hangja elgyöngült és meghalkult, de egyúttal megtelt egyre több melegséggel s egyre szívélyesebb, szelídebb lett. S amikor bevégezte mondanivalóját, mozdulatlanul maradt ülve a helyén, mint egy szobor, szemmel láthatólag ereje fogyottan, tehetetlenül, hátraszegett fejjel.

Sem a nagy szobában, sem a csatlakozó többi szobában nem maradt szem szárazon. Az urak mozdulatlanul, mintegy megfedkezve magukról álltak az ajtónyílásban és szabad folyást engedtek könnyeiknek, mintha könnyeikkel együtt meg akarnák szabadítani lelküket mindattól, ami olyan sokáig teherként reá nehezedett s mintha ez az óra most valami olyan kiváltságos alkalom volna, amikor az embernek nem szabad, nem lehet semmitsem takargatnia, rejtegetnie.

Amikor az éneket végigénekelték, a másik szobából, — a szomszédságából annak, ahol az urak voltak, — sajátságos beszéd hallatszott, valami vékony, panaszos hang, mintha valami beteg szomorú, szaggatott esdeklése volna. Bergh Lizának, a lektor testvérének a hangja volt.

— Mit mond Liza? — kérdezte Pál halk, óvatos hangon.

— Nem értem egészen jól. A mennyországban való örömről és ujjongásról beszél, — felelt Bergh felesége. — Azt mondja, hogy az Úr meghallgatta a fölédtek imádságát és megtekintette nyomorult és szorongatott állapotukat, hogy az Úr eljön és megszabadítja Pált nagy nyomorúságából, hogy nem szabad megfáradnia és meglankadnia, hiszen Krisztus megsegíti és közbenjár érte. — De most már igazán nem értem, mit beszél. A koroná-

ról, a Bárány lakodalmáról mond valamit, — folytatta halkan az ajtó mellett állva Berghné.

Pál szemét előntötte a vér, minden elvörösödött előtte és barázdás arcán végigvonaglott az erős belső megindultság. De amikor karjával az asztalnak támaszkodva fölkelt és tántorgó léptekkel átment a szomszédos kis szobába, fölzúgott mögötte az ének, amelyet egy csengő női hang kezdett. Fölzúgott bátran, reménységgel és új bizodalommal tele, mint a győzelem, mint a hálaadás éneke...

— Nekem közelebb van az utolsó napom, mintsem gondolatok, — itt van a mellemben hírhozó követe, — de ti csak tartsatok ki a harcban és a kegyesség illetén gyakorlásában! Gyűjtsd magad köré, Bergh, barátaidat és viselj gondot rájuk, a kísértésben és szorongatásban levőkre! Ne felejtsd, hogy meg kell keresned a leghitványabbakat is, akiket még a barátaid sem tartanak méltóknak arra, hogy törődjenek velük! Útad a kegyelem útja s ez egyszersmind a keresztnek és a küzdelemnek az útja is. Némelyek szűnös-szűntelen bukdácsolnak s az ellenség addig gyötri őket, míg ellankad a lelkük s félholtan, vérbe fagyva hevernek ott az úton. Én sohasem tudtam fölélni ésszel annak a kegyelemnek a nagyságát, amellyel az Úr engem vezetett. Csak arra kell folyvást gondolnom, hogy ha mások hozzám hasonlatosak, szakasztott olyan gonoszak és csökönyösek, mint én, akkor az ő lelkük is állandóan tűzben ég, olykor a gyűlölségnek és a félelemnek, máskor a kételkedésnek és a vigasztalan reménytelenségnek a tűzében.

Az emberek csüggedten ültek körülötte a helyükön, egy pontra szegezett tekintettel meredve maguk elé, mintha olyasvalamit hallanának, amit soha többé nem hallhatnak, mintha Pál az utolsó alkalommal szolt volna hozzájuk s ez lett volna valamennyiükhöz intézett búcsúszava.

— Ha úgy fordul is a sora, hogy te már nem jöhetsz közénk, Pál, mi majd gyakrabban ellátogatunk hozzád Aholansaari szigetére, — szolt Bergh, megtörve a csendet.

— Legalább is ez a tanácsos úr el fog látogatni hozzám, — jegyezte meg Pál mosolyogva és Malmbergre tekintett, a városi tanácsosra, aki mint prókátor a tuusniemii törvényszéken intézte ügyét.

— A pör miatt ne búsuljon a mi Pál bátyánk, azzal ugyan ne terhelje a lelkét! — bízatta Malmberg nyájasan, mint aki a tulajdon gyermekébe akar lelket önteni.

— Nem is terhelem én, már régóta nem teszem. Az e világi-

Uram, óh add...

Vilhelmi Malmivaara. — Br. Podmaniczky Pál.

1. U - ram, óh add, ha ván - dor - ú - tam majd vé - get

1. ér itt a bo - rú - ban, El - ér - jek Hoz - zád

1. S te fé - nyes or - cád Hadd lás - sam én!

2. Óh lásd Uram a szívem, lelkem Feléd sohajt nagy vággyal telten S a gyötrelemtül Fájón kiperdül A könnyem is.	4. El nem bocsátlak; e világon Egyébre semmire se vágyom, Csak áldj meg engem, Csak elepednem Ne hagyj, Uram!
3. Nézd, minden elhagy: üdvösségem Te vagy csupán a földön s égen; Sebem Te látod, Könnyem szivárog S Te számolod.	5. Segíts az útonon erőddel S a bűneim mind-mind töröld el, Óh végy föl engem S vigy az öledben Az ég felé.
6. Ott álljunk üdvbe öltözötten,
Én és szerettem köröttem!
Uram, Tehozzád,
Hol fénylik orcád,
Vágyódom én.

nál följobbvaló törvényszékhez föllebbeztem meg a magam ügyét. Ennek az igazságában kell bizakodnunk, kiváltképen nehéz időkben, hiszen ez a mi menedékünk.

— Bizony, de — hajh! — csak bizakodnánk benne, csak az Úrra vetnök minden mi gondunkat! — sóhajtott valaki a körülülők közül. — Magam is annyiféle bajjal küzködöm, lelkiekkel, e világiakkal, vesződöm a magam meg a mások bűnével...

— Ne küzködjél, ne vesződjél ilyesmivel egymagad egyetlen egy napig se! Hiszen mindezek mögött ott rejtőzik az, aki mindezt vállalja, mindezekben megsegít, de akit te nem látsz, akinek jelenlétéről mitsem tudsz...

— Miért is nem jegyeztük föl mindazt, amit Pál mondott, így azt is, amit ma este hallottunk tőle?! — tört elő a Pál szavai fölött való hálás öröm abból a fiatal emberből, aki az imént közbe szólt. — Elfelejtjük, kitörlődik az emlékezetünkből, ha Pál eltávozik közülünk. S ha aztán csakugyan soha többé nem halljuk...

— Ezt a könyvet kell olvasnod, ezt, amely egyszer egy vásár alkalmából készült. Rövidre fogott tanács ez számodra és valamennyi fölébredt számára, hogy el ne tévelyedjetek.

— Sok elkelt belőle, de ez még megmaradt, — szólott Bergh és kinyitotta könyves szekrénye ajtaját. «Néhány szó a paraszti renden lévő fölébredtekhez», — olvasta — mintha csak magának olvasná — a könyv címét.

— Ez Pál végrendelete számunkra, — jegyezte meg valaki.

— Mi valamennyien Pál végrendelete vagyunk, mi fölébredtek mindnyájan. Fölébredtek és fölébredtek gyermekei. Ha az Úr a maga idejében föl nem ébreszti Pált a lelki halálból és nem formálja a maga eszközévé, nem volna fölébredt nép a finn földön s nem gyülekeznénk össze ezekre az összejövetelekre.

— Azt nem tudom, mi volna, mi nem volna, — szólalt meg Pál. — Csak annyit tudok, hogy Lustig tévútra vezette volna Savojarvi első fölébredtjeit, magával ragadta volna őket a tévelygés csábító hatalma s ez a lélek lett volna úrrá egész Karjalában is. De az, hogy ez nem történt meg, nem az én érdemem. Az Úr cselekedte.

— Az Úr s az Úrnak legyen hála és dicsőség mindenért! — szólott Bergh és visszatette a könyvet a könyvszekrénybe a helyére.

— S Pálé a gyalázat! — folytatta Pál. — Neki le kell vetköznie minden emberi dicsőséget — saját magáért, hogy el ne vesszen, de meg a fölébredtekért is, hogy Isten szavának ne tartsák valahogy a szavát.

Amikor a többiek már mind eloszlottak, Malmberg, a városi

tanácsos még ott maradt, hogy megbeszélje Pállal a pör dolgait.

— Azok nem hagyják félbe. Tudják ugyan, hogy nincs igazuk, de nekik egyre megy, győznek-e, vesztenek-e. Nekik az a fő, hogy bennünket szűnős-szűntelen förtelmes módon gyalázzal illet-hessenek, — volt Malmberg véleménye.

— Mindenkép sajnálatos, amit cselekesznek. A nép itt ébredzik, az emberek keresik lelkük békességét s akkor ezek itt olyan üldözést indítanak, mintha nem is keresztény országban volnánk.

Bergh haragosan járt föl s alá a szobában. Újra erőt vett rajta a fölháborodás, mint egyszer a délután folyamán.

— Az uraktól indul ez ki, paraszt ilyen nem cselekszik. Mindig az urak voltak azok, akik az üldözést megindították és ránk támadtak. Így volt ez Kalajokiban is, Karjalában is. Épen úgy, mint itt is. Miért is gyűlölnék bennünket ennyire ezek az urak?

— Urak voltak azok is, akik a Krisztust keresztre feszítették: ezt sem cselekedték volna meg parasztok. Az uraknak édesebb a világ, mint a parasztoknak, ezért aztán nehezebb nekik a tőle való elszakadás és igen kívánatos számukra az a dicsőség, amit a világ ad, — magyarázta Bergh.

— Az asszonyaikat féltik tőlünk, nem magukat. Mit is félnének tőlünk azok, akiknek a korcsina a templomuk, a kártya a bibliájuk? — vette át a szót Malmberg. — Példa reá ez a Keplerus, aki ezt az egész históriát megindította. Az asszony már nem lelte gyönyörűségét a világban, ahogy az ura szerette volna, nem is cicomázta magát, így aztán kész volt a harag és a háborúság.

— Hiszen az asszony ékessége a férfiúnak: nem tudod? — nevetett Pál.

— Még csak azt mondom, hogy a mi Pál bátyánk olyan nyugodt lehet, mintha ez a pör nem is volna, soha nem is lett volna a világon, — szólt végezetre Malmberg és a maga nyájas, élénk módján elbúcsúzott.

— Olyan kedvesek valamennyien, tele étellel... Hetenkint egyszer gyűlnek össze itt. Mindig vannak közöttük újak, fiatal férfiak és asszonyok. Csak az lenne jó, ha még Pál is közöttünk volna, — folytatta Bergh, minekutána Malmberg tanácsos útnak indult.

— Pál volt és nincs. Hamarosan nem marad belőle egyéb, mint megoszló teteme lenni a földben meg a régi emlékek barátai lelkében, de azok is elhalványodnak és eltűnnek idővel.

— Csodálatos élet volt az életed, Pál, csodálatos attól az időtől fogva mindig, amióta én emlékszem, — beszélt tovább Bergh. — Az volt a csodálatra méltó, hogy az emberek mikép kényszerül-

tek állást foglalni az Úr ügyével szemben, ha másképp nem, úgy, hogy haragra gerjedtek ellenünk és üldözőbe vettek.

— Igaz, de nekem úgy tetszik, mintha az ébredések most szünőfélben volnának. Már ott is megszűntek, ahol legelőször kezdődtek. Vésd elmédbe! — kemény, hideg idők következnek, amikor sokan eltévelyednek. Te még megéred ezeket.

— Megérem-é, nem tudom, mert nem tudom, mikor hivatatom el ebből az életből. Csak az egy szükséges dolgot ne tévesszem szem elől, s kemény marokkal tudjam fogni a kantárszárat nap-nap után! Fölbredni fölbredtünk ugyan, ráléptünk az élet útjára, a nyájhoz csatlakoztunk, szaporítjuk a számát, de ki az, aki célhoz ér közülünk?

— Az ér célhoz, akinek megadja ezt az Úr. Az, aki megmarad a lelki szegénységben és alázatosságban. Ha az Úr meg nem könyörülne rajtunk az ő nap-nap mellett megújuló kegyelmében, azért még egy sem érne el közülünk a célhoz, mert a fölbredtek közé került. Nekem magamnak már sokszor megfordult a fejemben, hogy ha a pokolba jutok, akkor az én poklomnak melegebbnek kell lennie, mint más emberekének. De én nem adom magam oda a hitetlenségnek, nem tűröm, hogy a sátán meggyötörjön s félelemmel töltse meg a lelkem, hanem így szólok hozzá: Eredj a Krisztushoz! Vele beszélhetsz arról, van-e számomra szabadítás, vár-e rám üdvösség.

— Mi mondani valód volna még, Pál, mit tudnál megjelenteni az eljövendő dolgok felől? — kérdezte Bergh.

— Azt, hogy minden eddigiből olyan harc és háborúság kerekedik, amelyhez képest semmi, ami eddig történt. A lelkem érzi a közeledtét. Már ennek a kezdete, amikor Kalajából ide futkosnak a maguk vádaskodásaival. S jó vége lesz-e annak, ha pörösködhetnek, ameddig kedvük tartja? Csak tartsd féken az urakat, Niskanen meg tartsa féken a parasztjait! Ha a veszekedés közben elpusztul az, amit az Úr eddig végzett, abban a sátánnak telik majd nagy öröme.

— Eddig még nem árthattak áskálódásukkal az Úr ügyének, — szólt közbe Bergh.

— Eddig még nem, de majd ártanak. Micsoda öröm volna az életünk, milyen gyönyörűség volna az Úr szántóföldjén való munkálkodás, ha egy akaratlan maradtunk volna! De most ki-ki hasít egy darabot Pál szántóföldjéből, az új telken megépíti a maga házát, szánt-vet a hozzá való darabka földön: hirdeti a maga új tanítását.

— Ami nem az Úr ültetése, annak úgy sincs megmaradása.

Rajta, csak viszálykodjanak, csoportosuljanak külön csoportokba, ha mindezt az Úr bocsátja ránk, hogy általa megpróbáljon, megtisztítson bennünket!

— Nem, ez nem az Úr műve, hanem a sátáné és a test szerint való keresztyéneké. Te az Úr felkentje vagy: légy résen! Ha volna rá erőm, még ellátogatnék Kalaja és Pohjanmaa vidékére. De már nem bírom. Ez az útam alighanem az utolsó.

Amikor Pál reggel a Kallavesi partján hazafelé tartott, olyan egészségesnek érezte magát, mint már régóta nem. Milyen jók is voltak hozzá valamennyien! Még kora reggel is eljöttek, hogy lássák, köszöntsék, elmondjanak vele egy utolsó éneket s elbúcsúzzanak tőle. Bergh olyan jól betakargatta a szánban, mintha a tulajdon édesatyja lett volna s még a vállát is megveregette a kapu alatt áthaladtában.

HALÁLON ÁT AZ ÉLETRE.

Pál betegsége az őszi folyamán egyre rosszabbodott s a tél elérkezével olyan súlyosra fordult, hogy ágyban kellett maradnia magános kis szobáscskájában. Nyáron még elüldögélt az udvaron és olykor, ha meleg, csöndes volt az idő, lement a partra és órák hosszat időzött ott. Ősz felé még átment naponta egyszer a nagy szobába, hogy a házi áhitatot megtartsa háza népével, de mire elérkezett a tél, már nem tudta, nem is merte ezt megcselekedni. Már a lába sem bírta, a feje szédült, bele-belenyilallott az oldalába s valahányszor megkísérlette, hogy átmenjen a nagy szobába, mindannyiszor rájött a köhögés.

Szobáscskájában az ablak alatt kis asztal állott, rajta rendszerint fölütve az öreg biblia s még néhány más könyv, kisebbek, fekete kötésben, megsárgult lapokkal, köztük a «Mézcsapok» s más egyebek. A szemben levő falon, az ajtótól balra, függött a könyvespolc, rajta a nagyobb könyvek, Nohrborg, Wegelius, Luther posztillái. A kicsiny, alacsony ablak a szigetnek a parthoz legközelebb eső pontja felől eresztette be a világosságot, a parton azonban eltakarta a fenyőerdő a mögötte emelkedő Rahasmäki felé való kilátást, úgyhogy az ablakból a hegynek csak a gerincét lehetett látni. A könyves polc alatt, a fal mentén hosszú pad húzódtott, amelyen időről-időre urak és parasztok ültek tanítványokként, Pál mélységes beszédeit hallgatva a rejtett életről és a rejtett bölcseségről.

Itt feküdt Pál nap-nap után, szemét az ajtóra szögezve, amelyen át jöttek, mentek, egyszer maga Anna Lujza, másszor Albertina, az öreg szolgáló. Fektében újra meg újra átvonultak lelkén a régi emlékek, jöttek, el-elidőztek, egyik hosszabb, másik rövidebb ideig s aztán tovább mentek a maguk útján, hogy hamarosan újra visszatérjenek. Akadtak, amelyek valahonnan messziről jöttek, homályosak, határozatlanok voltak, de akadtak

olyanok is, amelyekre menten ráismert, mert azon frissen jöttek, mint életének imént történt eseményei. Olyan csodálatos volt neki, hogy most visszaemlékezett olyan apró dolgokra és esetekre, amelyekre azelőtt nem gondolt, amelyeket nem vésett emlékezetébe. S ha kedve szerint való akadt közöttük, azt azon melegében elmondta Anna Lujzának és Albertinának.

Egyszer nyáron régi barátai látogatták meg: Stenbäck Lőrinc meg Niskanen. Egyenest Iisalmiból jöttek s egyszerre csak betoppantak, amikor ép az esti áhitatot tartotta háza népével. Egy más alkalommal meg Durchman lepte meg ilyen váratlanul. De mintha ezek az urak másformák lettek volna, mint azelőtt, mintha a velük való találkozás és együttlét már nem lett volna ugyanaz a nagy öröm, mint egykor. Már nem nevetgéltek, nem tréfálkoztak. Mintha valami közójük férközött volna, ami felől nem tudta, mi is az tulajdonképen. Mintha ezek már mindent maguktól tudnának. Nem kell őt kérdezniök, nem kell figyelniök a szavára. Mintha ezeknek az uraknak már nem volna szükségük semmiféle tanácsadóra. «Te is megöregedtél, Pál», «nincs már sok hátra az útaból», «nem való vagy te már arra, hogy jöjj-menj», egyre ezt hajtogatták. Durchman zsémbeskedő, gáncsoskodó kedvében volt, a fölébredteken csak kivetni valót talált, egyre csak hibáikat hánytorgatta, mintha ezeken kívül nem is volna egyéb található bennük. Úgyhogy ő végre is kissé türelmetlenül kifakadt: Ugyan ki szolgálná ki az urakat a pokolban, ha paraszt is nem kerülne oda?

Szívesebben emlékezett vissza azokra az időkre, amikor ezek az urak még fiatal egyetemi hallgatók és magiszterek voltak. Olyan alázatosak voltak akkor, olyan nyílt szívűek, elmondták minden dolgukat, a jót is, a rosszat is, elmondták gyermekleg, együgyű módon, sűrögtek-forogtak körülötte s valósággal belekapaszkodtak a kabátja csücskébe. Milyen gyönyörűséges napok voltak azok: akkor télen Helsinkiben, amikor először járt ott és nyáron az ünnepélyek alkalmával, a nyár közepén, a legnagyobb forróság idején, amikor javában állt künn a réteken a széna-betakarítás munkája! Milyen más ember is volt akkor Stenbäck, akivel együtt tette meg az útát a Suomenniemi mentén Helsinkitől Kalajáig! Olyan ember volt, hogy a vele való együttlét alkalmával minden szóba kerülhetett, egyikük is, másikuk is föltárhatta a maga legtitkosabb dolgait s egyikük sem gondolt arra, hogy az egyik úr, a másik paraszt.

Napközben gyakran kábultan, félálomban feküdt ágyán, ha éjszaka a fájdalmas meg a köhögési rohamok miatt nem jött

szemére álom. Ilyenkor mindig úgy tetszett neki, hogy összejövetelel van, valahol valami nagy összejövetelel s ott az asztalnál ül, előtte a biblia, a nagy öreg biblia fölűtve. Hallotta az éneket, a nagy szobát betöltő, erőteljes éneket, látta a kerek, kipirult arcokat, a fejeket középen kettéválasztott hajviseletűkkel s a széles, darócruhás vállakat. Mindig arra riadt föl, hogy ő akart elkezdni egy éneket, rá akart kezdeni a maga kedves énekére, de nem volt rá képes. Újra meg újra megpróbálta, megfeszítette minden erejét, mire aztán végre hördült egyet s valami különös, értelmetlen hang szakadt föl a melléből, mint valami bajba, veszedelembe jutott embernek a kiáltása. Amikor Albertina először hallotta ezt, úgy megijedt, hogy fölugrott a padkáról és kiszaladt a nagy szobába Anna Lujzáért.

Csak még egyetlen egyszer részt vehetne a Pohjanmaa és Kalaja nagy összejövetelel, ahol találkozhatnék barátaival s még egyszer, még egy utolsó alkalommal szólhatna hozzájuk! Annyi mondanivalója volna most! Most tudja, most meg tudná mondani, milyen az ember élete útjának utolsó darabja s milyen állapot az, amikor a bűnösnek meztelenre kell vetkőznie s megéri a halálra. Óvná őket valamennyiüket a visszavonástól, amelybe belekeveredtek s amely csak arra jó, hogy a drága időt eltékozzolja és az Úr művét megrontsa. De erre már nem gondolhat, nem ereszkedhetik le a Syväri partjára, mint ennek előtte, nem ülhet ott egy-egy nagy szobában az összegyűlekezett nép körében, nem hallhatja a fölébredtek énekét, azt az erővel teli, megáradó, fölfelé ragadó éneket, amely fölüdíti és buzgósággal tölti meg a lelket. Neki most be kell érnie ezzel az összejövetelel, amelyet itt tarthat kis szobácskájában, ahol ketten vannak a hallgatói: Anna Lujza meg Albertina. Itt kell egymagában megvívnia a harcot, itt kell a maga számára vigasztalást, békességet és új reménységet keresnie.

A «Méz-cseppek» ott voltak mellette az asztalon. Olykor-olykor olvasott belőle egy keveset s ha már nem győzte erővel, megkérte Albertinát, hogy az olvassa tovább.

— Mindig vissza kell gondolnom arra az estére, olyan jól emlékszem reá, mintha tegnap történt volna, amikor a Kovács először olvasta föl nekem ugyanezt a helyet — mondta egy este Albertinának, aki megint fölolvastott neki egy fejezetet a «Méz-cseppek»-ből. — Akkor virradt nekem, akkor nyílt meg előttem először a kegyelem ajtaja. Azóta aztán sokszor bezárult, de megint újra megnyílt, ha zörgettem és térden állva kerestem lelkem számára a sötétségből a világosságra kivezető útát. Akármerre

tévelyedtem is el, olykor magasra törő gondolataim veszedelmes csúcsain vagy kételkedéseim komor vadonában és pusztaságában, nagy bűnősként mindig ide, ugyannerre a helyre kellett visszatérnem. Itt elsírhatta és elpanaszolhatta a lélek a maga keservét a gyermek zokogásával, itt szorongatottságában kiálthatott a veszni indulónak kiáltásával és az eltévelyedettnek fáradt szavával s a kegyelem ajtaja mindig megnyílt, a bűnös mindig megtalálta a maga irgalmas Megváltóját.

Időközönként olyan gyöngé volt, hogy nem is vett észre senkit maga körül, csak feküdt s mélyen beesett szemével fölfelé tekintett, mintha látomása volna. Látszott ilyenkor, hogy szája lassan mozog s ajka, elvékonyodott ajka imádságot rebeg.

— Vezess, Uram, — szolt egy alkalommal, — vezess még egyszer a megtérés útjára! Vezesd gyermekeidet, akit elhívtál és elpecsélttél a magad tulajdonául! Ime, elédbe rakom nagy bűneimet! Hol vagy megint, hol késelek, én irgalmas Megváltom? Ha itt vagy most is, ahol eddig voltál, olyan közel, hogy elérhet a kezem, gyöngé, reszkető kezem, akkor ragadd meg, vedd a kezébe és fogd a kezem!

S odanyujtotta sovány, aszott kezét. Nagy erőlködésében még a lábát is odafeszítette az ágy végéhez...

Albertina fölöttébb elcsodálkozott rajta, hogy Pál, a hitnek öreg hőse, a halál küszöbén azért könyörög, hogy ráléphessen a megtérés útjára, tehát újra előlről kezdi a dolgát, noha a vég, úgy látszik, napról-napra közeledik. Ámbár, igaz, ő maga, Pál mindig azt mondta, hogy mindennap előlről kell kezdenie az embernek a lelke dolgát, mintha még el sem kezdte volna, mert így nem az ő gondja lesz: előrehalad-e a szentségben s mindennapi bűnei miatt nem kell hitelenségbe esnie. Mindazonáltal mégis csak furcsállotta, hogy semminek se számítsion mindaz, ami Pál eddig volt, amit Pál eddig cselekedett.

Egy alkalommal megint megjelent az esküdt s most is ugyanabban a dologban járt, mint azelőtt sokszor, csak hogy most egy ágyban fekvő beteget talált. Megföllebeztem ügyemet a följebbvaló törvényszékhez, — mondta Pál és egy pillanatra valami különös mosoly ragyogta be arcát.

— Van, aki tanúságot tesz mellettem a mennyben, ott, ahol, tudom, élő Megváltóm van, — tette hozzá később Albertina felé fordulva. — Az Úr már nem engedi, hogy meggyötörjenek, szétszaggassanak. Volt már részem mindenben. Dicsőségben is, gyalázatban is, föl is magasztaltattam, meg is aláztattam, de mindig inkább az alászállás szolgált a lelkem egészségét, noha ennek a

bűnös testnek nehezeére esett. Az ilyen megaláztatásnak azonban rendszerint megvolt a maga oka. Nem igaz voltom miatt szenvedtem el mindazt, amit elszenvedtem. Olyan volt a természetem, hogy nem tudtam megzabolázni. Ha megpróbáltam is olykor, mindig kudarcot vallottam velem.

Esténkint néha, ha könnyebbre fordult a beteg állapota, összegyűlt körülötte a háznép és énekelgettek. Pál ilyenkor ült az ágyban, vánkosokkal megtámogatva, kezét keresztbe rakva a mellén s majd egy-egy biztató szót szólt közben-közben, majd elhallgatta egy-egy kedves énekét félig lecsukott szempillával.

— Énekeljétek el a lapuai Malmberg énekét: «Óh, Uram, nagy az örömöm!» — biztatta egyszer az övét. — Csak hallottátok volna, ahogyan ezt ott énekeltek a lapuai templomban, mielőtt Malmberg föllépett a szószékre! De olyan is volt ám aztán a prédikáció, amilyen az ének. A szép szál ember úgy állt ott a szószéken, mint valami hadvezér, zúgott, visszhangzott a hangja, amely még a legkeményebb embert is levette a lábáról. Nem látott, nem hallott még ez az ország ilyen papot. Nincs a többiek közt hozzá fogható. Durchman a maga tüzes, dörgő szavával megriasztotta ugyan hallgatóit, de Malmberg megragadta és föl emelte az egész gyülekezetet, a bűnösöket valamennyiüket odavitte a Krisztus elé, isteneseket, istenteleneket egyaránt és azután rábízta őket magára az Úrra, hogy az viseljen gondot rájuk. Mert ez az igazi evangélium, amely nem áll oda durva, követelődző szóval a nyomorult bűnös elé, a föl nem ébredteket nem ostromozza, nem ítéli el, hanem megkönyörül a nyomorultakon, a Krisztus szeretetével szánja meg szegény szájalomra méltókat. Hova menjenek maguktól az olyanok, akik nem tudják, merre kell menniök? Hogyan térjenek meg azok, akik megcsontosodtak, meghaltak a maguk bűneiben, akiknek semmire sincs erejük, akiket semerre sem von vágyódás? Mintha most is ott volnék, mintha hallanám Malmberget, amint beszél a nagy összejöveteleken, hallanám, amint énekel...

— Gyakran voltunk együtt — folytatta, — s olyan csodadolgait láttuk az Úrnak, amilyenek azelőtt soha sem történtek. Már akkor tudtam, sejtettem, amikor először találkoztunk a nivalai Pirtti-peräben, hogy ebből olyan erős férfiú lesz, aki megveri az amalekitákat. Hiszen járt itt is, láttátok ti is, amikor a többiekkel együtt fölfüggesztették hivatalától. Itt ültünk és beszélgettünk éjszakákon át, gőzöltettük magunkat a fürdőházban és halászni jártunk. Mások is megfordultak itt a társai közül. De most szét-szóródtak valamennyien, ki erre, ki arra és sok helyütt vadállatok

pusztítják az Úr gyülekezetét. Csak tudnék valamit Malmbergről meg a többiekről! Mindenfélét beszélnek, furcsa hírek járnak erre-felé, amelyekről nem tudja az ember, mit higgyen belőlük, mit ne. Én már nem tudok eligazodni. Elég nekem, ha lehajthatom a fejemet és megmenthetem lelkemet.

Úgy beszélt a háza népéhez, mint bizalmas jó barátaihoz. Ezek nem mindig értették meg teljesen, néha nem tudták, miről van szó, mire céloz, de azért csak hallgatták áhitattal, ültek a helyükön félénken, csöndesen, ölbe tett kézzel s úgy tettek, mintha mindent értenének.

Mennyire megváltozott Pál! Aki rátekinthet, látja, hogy kicsiny, magával tehetetlen emberré vált. Szemöldökei mintha jobban kiemelkedtek volna s arcsontjai élesen kiállnak. Nagy, mély, üveges szemei szomorún tekintettek arra, aki odalépett az ágyához és a vastag, kék erek megduzzadtak lesoványodott, megsárgult kezén. De a magas, hátrahajló homlokokon még több nemesség tükröződött és az átszellemült, halvány arc, amelyet körülvevett a hosszú, fehér haj, még inkább tiszteletet parancsolt, mint eddig. Mintha ezek az arcvonások most megmutatták volna a lélek minden mélységét, megszólaltatták volna mindazt az életbölcseiséget, ami ebben az emberben lakozott s mintha szemmelálthatólag megőrizték volna végigküzdött belső harcainak és győzelmeinek nyomait...

Egy napon odavitette magát az ablakhoz s ott, két székkel megtámogatva, elüldögélt egy darabig. Az erdő, amelyet a tél kezdete dérral hintett tele, mozdulatlanul, komolyan állt a tulsó parton és az egész hegyoldalt betakarta széltében és magasságában, mint valami hatalmas szürke köpönyeg. Az ablak alatt rézsútos irányban ösvény vezetett le a tó partjára. Ezen járt, ha halászni ment vagy Kalliolahtiba indult. Most az a jelenet ötlött eszébe, amikor Lagus, Malmberg, Durchman és Niskanen Lőrinc itt voltak nála és lementek együtt a tó partjára halászni. Elöl ment Durchman, jobbra-balra forogva, nagy lelkesen beszélve, leghátul meg Lőrinc, karján a kosárral. Csodálatos idők voltak azok, amint egyáltalában minden olyan csodálatos volt... S gondolt arra is, amikor visszaérkeztek Viipuriból s Pien-Soukka kunyhójában találtak menedéket itt, Aholansaari szigetén. Körülötte az éhező család, a beteg gyermekek. Éhségükben még a fakérget is megkívánták, mert sem reggel, sem este nem volt betevő falatjuk, míg végre azzal verték el éhségüket, amit a kalliolahtii Henrik juttatott nekik az első szükségben.

Gondolatai egyik helyről a másikra szökelltek, itt elidőztek, onnan elmenekültek, majd elkalandoztak a maguk kedve szerint,

majd az ő akaratának engedelmeskedve régi, ismert útakra tértek.

Karácsony táján eljött Kuopióból Malmberg, a városi tanácsos, hogy megtekintse beteg öreg barátját.

— Hát itt van Pál...

S Malmberg nyájasan köszöntötte, hosszasan fölébe hajolva és kezét kezében tartva.

— Itt vagyok. Ilyen most Pál. Már nem jár szerte, nem gyötri a világot, nem bosszantja az istenteleneket. De még meggyógyul, még eljut az összejöveletekre, eljut azokra a nagy összejöveletekre, ahol még együtt éneklí barátaival a hálaadás énekét.

— Igen... bizony... ott, — felelt Malmberg halkán, megilletődött és komoly tekintettel nézett a betegre.

— Ott... az Úrnál... a Bárányt magasztaló éneket... Itt mindig harc az élet. Ha az egyik ellenséget legyőzöm, már elém toppan a másik. Mintha most nagyobb számmal volna az ellenség, mint ennek előtte. Mintha néha egyesével támadna, néha meg nekem rontana valamennyi...

— De Pálnak erős Ura van s Pál ismeri az utat, amely hozzá vezet, — jegyezte meg Malmberg, mintegy vigasztalásképen.

— Haj, barátom, mindig új és szokatlan a próba, ha a lélek beteg és az embert a sátán kísérti. Az az út, amelyet tegnap végigjártam, ma már elzárul előttem.

— Igen, de annak megnyílik, aki hittel járja az utat és akit úgy hajt a lélek vágya, mint Pált.

— A hitem is gyöngé, akárcsak a kezem itt, amellyel nem tudom magam föltámoogatni. Csak itt fekszem tehetetlenül, nagy bűnösként, az Úr előtt, az Úr idejét várva. A beteg nem parancsolhat az orvosának, nem szabhatja meg, mit rendeljen neki, mit tiltsa el, mit mikor s hogyan cselekedjék. Ismerem, érzem a magam tehetetlenségét s nem is telik tőlem egyéb, mint hogy halk szóval elpanaszolom bajomat az Úrnak, halkán kopogtatok az ajtaján, tapogatózva keresem kívülről a kilincset...

— Az Úr látja ezt, jön és megnyitja az ajtót és a lélek óhaját és vágyát olybá tekinti, mintha hit volna.

— Jön, amint eddig is eljött. S ha nem jön, akkor is tudom, hogy nála kész a segítség, hogy egyszer megadja nekem a meghalás kegyelmét, amint eddig az élethez szükséges kegyelmet megadta. S tudom azt is, hogy az Úr titkon hordoz a bajnak és a kísértésnek idején, tartja a fejemet, igazgatja a lábamat. De most még a számadás és a próbatétel ideje tart. Most megrostáltatunk és megmértetünk. Nem tudom, ezekben a napokban is megint mi szorongatott.

Egy darabig nem szóltak, csak néztek egymásra.

— Talán az, hogy olyan ügyetlenül végeztem az Úr munkáját, osztottam szét javait. Vigasztalást adtam annak, akinek nem volt szüksége reá, azt meg, akit támogatnom és hordoznom kellett volna, megvertem. Ez most jobban gyötör, mint bármi más.

— Hogy is tehetne volna kegyelmed úgy a dolgát, hogy abba sohase csúszsék hiba vagy tévedés? Ki az, aki mindig olyan bizonyos a maga dolgában?

— Az, aki azért küldetett, hogy másoknak tanácsot adjon, legyen bizonyos a maga dolgában! Az ilyenek tudnia kell, kinek mi tanácsot adjon. Tudnia kell, hogy bizonyos körülmények között mi a legjobb tanács. Adhatok valakinek olyan hamis tanácsot, hogy azzal az útlevéllal a pokolba megy. Ha verem azt, aki amúgy is megostoroztatott és porig aláztatott, odataszítom a nyomorultat a sátánnak, hogy meggyötörje. Prófétának tartottak, akitől egyszerűen elfogadták, amit adott. Pedig az az Úr szolgálja, aki a Lélek által bele tud tekinteni a szívekbe.

— Hadd az Úrra! Hadd gyógyítsa és igazítsa helyre, amit mi a magunk gyámoltalanságában elrontottunk!

— Igen, hadd az Úrra! — felelt Pál halkán, mintegy föl-
eszmélve és egy darabig szótlánul feküdt.

— Nagy és gyönyörűséges volt az a szántóföld, amelyet akkoriban az Úr munkába vett Savóban, Karjalában és a Pohjanmaa vidékén, — folytatta aztán a beteg gyermek hangon. — Az az idő volt ez, amikor fölébredt a nép s vele együtt a papok és magisterek. Együtt jártunk-keltünk, egyazon indulat volt bennünk, szerettük egymást, mint akik valamennyien testvérek, együtt ültünk az Úr lábánál magunkkal tehetetlen gyermekek gyanánt, akik együgyű szívvel vívják nap-nap mellett a hit harcát. Akármerre mentünk, mintha haza mentünk volna s mintha már a mennyországban lettünk volna, olyan jól éreztük magunkat, amikor együtt voltunk, együtt énekeltünk, bizonyosságot tettünk a nagy összejöveleteken, amelyeken egymás mellett ültek a padokon a papok meg a parasztok. Engem nagyra tartottak, szerfölött nagyra, az asztalfőre ültettek, — a legelső helyre egy magamfajta paraszt-embert, — vállon veregettek, vezetettek, mint ahogy legutóbb is cselekedték, amikor Lapuában voltam.

Pálon erőt vett a megindultság, a csendes megindultság s arcvonásai meg-megrándultak. Egyszersmind a lélekezete is akadozni kezdett s rájött a köhögés, úgyhogy Malmbergnek föl kellett ültetnie és a vállánál fogva megtámogatnia.

— Ma más világ van, — folytatta a beteg szakadozottan,

meg-megállva, nehezen szedve a lélekzetet. — Lenn délen Hedberg vezeti a népet a saját maga gondolata és hite szerint s híre jár, hogy most már errefelé északon is vannak követői. Járnak ide hozzám is, egyik is, másik is a maga igazát hajtogatva s a maguk reménysége szerint való erősítést várva tőlem. Engem beteg öreg embert gyötörnek a maguk pörpatvarával, pedig én már indulófélben vagyok, nincs szükségem rá, hogy lássam mindezeket az eltévelyedéseket...

— Nem, ez már ne okozzon Pálnak gondot, bánatot! Az Úrnak a dolga, ha hagyja, hogy a sátán megrostálja a lelkeket, — szolt Malmberg.

— Igaz, az Úrnak a dolga, de amikor olyan közel vannak hozzám, mint a tulajdon gyermekeim s emlékszem, mennyire szívemen hordoztam valamennyiük lelkének ügyét. Mondd meg nekik, hogy hagyjanak békén a pörpatvaraikkal! Az éberségében meglankadt lélek hajlandó arra, hogy a maga külön útjaira térjen, ha már nem szorongatja az üldözés s a szívbe már titkon belopta magát más, a világ gondja, szeretete. A fölébredtek megkezdték Bábel tornyának építését a saját szívükben.

— De ha jobb idő virrad föl valamikor, még új hajtás támadhat a régi gyökérből. Kuopióban is egész sereg fiatal fölébredt van.

— Ott van, de itt nincs. Itt csak a földjükkal meg a kereskedésükkel törődnek. Meglátod, tíz év is elmúlik, míg itt egyetlenegy lélek is fölébred. Ahová a tévelygés lelke egyszer befészkelte magát, ott nincs többé nyugta, ott rombol, mindent porrá éget a maga tűzével, ami fa, széna, pozdorja.

— Hagyjuk mindezt az Úrra! — szolt Malmberg, észrevéve, mennyire elfárasztja Pált a beszéd.

— Hagyjuk! Óh, milyen jó, hogy eljöttél és fölüdítetted beteg lelkemet! Milyen jó, hogy eljöttél ezért!... Az én életem úgy folyt le, hogy mindig barátok között voltam. Itthon, az úton, az összejöveteleken zsibongtak, nyüzsögtek körülöttem. Most aztán elkövetkezett a magánosság hosszú ideje, amikor Anna Lujza meg Albertina az egyetlen társaságom meg a szomszédságból az öregek valamelyike, leginkább Henrik Kalliolahtiból. De szükség van arra is, hogy az embertől elvéssenek a barátai, hogy ne támaszkodhassék rájuk, mint holmi mankóra. Egyedül kell meghalunk és egyedül kell az Úr ítélőszéke elébe mennünk. Ott úgysem lehetnek segítségünkre a barátaink.

Malmberg kiment egy szempillantásra a nagy szobába, hogy ott néhány szót váltson Anna Lujzával meg Albertinával Pál állapotáról.

— Már nem bírja sokáig. Az éjszakák rendszerint keservesek. Majd föl kell emelni, majd le kell fektetni, folyton igazgatni kell a váncosokat alatta, a szerint, hogyan jobb neki. Délelőtt aztán jobban van, mint most is.

— Mond valamit ő maga is kegyelmeteknek az állapotáról? — kérdezte Malmberg.

— Beszélni beszél, ha van rá ereje. Közben aztán énekelni kell neki. Régi kedves énekeit énekelteti. Most a legutóbbi napokban olyan gyöngé volt, hogy szótlantul, aléltan feküdt. Tanulhatna itt az ember, ha értené a módját, hogy okulásra fordítsa, amit lát és hall. Most, úgy látszik, megint erőre kapott és frissebb, mert látogatója akadt.

Fölváltva beszéltek, Anna Lujza meg Albertina, de néha egyszerre is és tüzetesen elmondták mindazt, amit tudtak, amit a beteg ágya mellett láttak és hallottak.

— Olykor hosszú ideig imádkozik. Úgy beszél, ahogy a gyermek az édes apjával, édes anyjával. Mintha ott állna mellette az Úr. Egyszer egy éjszaka hallottuk, amint álmában az összejevételen beszél. Olyan különös és csodálatos volt, hogy az ember egymaga volt a hallgatóság.

— Hova lettél? — kérdezte Pál, amikor Malmberg lábújjhegyen újra belépett a szobájába. — Már féltem, hogy útnak indultál.

— Dehogy. Csak hagytam, hogy megpihenjen kegyelmed s most jöttem, hogy elbúcsúzzam, — felelt Malmberg.

— Most?

— Most.

Malmberg mondott volna valamit, ha talált volna rá szavakat. Olyan nagynak, komolynak és szentnek érezte a pillanatot, hogy nem tudta, mit is kellene mondania. Megfogta Pál sovány, magával tehetetlen kezét és egy ideig a magáéban tartotta.

— Az Úr barátai sohasem szakadnak el egymástól, — szólt Pál halkán és nagy, mélyen fekvő szemében csodálatos tűz lobogott. — Előre megyek. Nekem ott sok barátom van. Vár rám a tulajdon fiam is. Jöjj utánam s mondd meg a többieknek is, hogy jöjjenek!

Malmberg sietve kiment a nagy szobába, megindultan, könnyes szemmel...

— Adják hírül kegyelmetek menten, ha meghal... küldjenek el valakit a hírrel! — mondta szomorú, halk hangon a nagy szoba küszöbén.

Amint az alkonyodó nap bánatos félhomályában a Syvärijärvi

partja mentén hajtott, füle szűnös-szüntelen hallotta Pál szavait, szeme egyre látta Pál halovány arcát és sajátságos, láztól égő tekintetét. Mintha valami szent helyről tért volna vissza, ahol soha nem járt azelőtt, mintha a lelke elragadtatott volna valami különös, csodálatos földre, valami dicsőséges, értelem fölötti világba, ahonnan visszafordult ugyan már, de még nem érkezett vissza eddigi életébe.

Milyen csodálatos ember is volt ez a Pál! A világ ügyet sem vetett reá, csak gyötörte, üldözte, törvény elébe hurcolta. Valamikor elindult innen a rengeteg titokzatos homályából, nevét senki sem ismerte, hír nem előzte meg s most, íme, befejezi az életét s a nevét most sem ismeri a világ, a hír most sem beszél róla. Igénytelenségben járta meg az útját, szegényen, nyomorultan, mint amolyan csoda az emberek szemében, mint rejtély a bölcsek számára, aki azonban az Úr elhívott és fölkent eszközeként olyan tüzet gyújtott, amelyet a világ hatalma nem tud többé eloltani.

Olyan különös érzés fogta el, ha elgondolta, hogy most hamarosan eltávozik ebből az életből az, aki évtizedeken át valamennyi fölébredtnek közös tanítója, a papok papja volt s hogy ő most utolsó alkalommal van útban hazafelé onnan, ahova annyiszor járt szorongó lélekkel s ahonnan mindig fölüdülve tért haza, örvendező szívvel, reménységgel és új bizodalommal telve.

Egyszer neki is el kell indulnia innen, egyszer majd ő is ott fekszik az ágyán magával tehetetlenül, övéinek ápoló keze alatt és akkor neki is szemtől szembe kell néznie az örökkévalósággal. Egyszer neki is számot kell adnia az életéről és neki is át kell mennie a halál gyötrelmein. Csak szert tehetne olyan bátorságra és olyan reménységgel teli bizodalomra, amilyen Pál szívét eltölti! De miért ne tenne szert rá, miért ne adná meg az Úr ezt neki is? A fölébredtek egyre keseregnek a maguk bűnös és erőtlen voltán, de amikor a halállal kerülnek szembe, megtelik a szívük élő reménységgel. Addig valahogy titkon van, ami az Úrtól van bennük. Az új élet elnejtőzik a nyomorúságuk mögé. A maga idején aztán nyilvánvalóvá lesz.

Malmberg elvetette magát a szánban, inkább feküdt, mint ült s elnézte a sorban egymás után kigyulladó csillagokat, meg a magas, kevély Kinahmit, amely egyre jobban beleveszett a sötétbe boruló messzeségbe.

A karácsonyi ünnepek idején jobbra fordult Pál állapota. Vánkosokkal megtámogatva hosszú ideig elüldögélt. Szólt háza népéhez meg barátaihoz, akik meglátogatták.

— Ez az idő a tévelgés sötét ideje és ez a sötétség még nőttön

nő. Ne futkossatok, ne kapkodjatok, ne követelődzetek, hanem maradjatok meg szívetek együgyűségében! Jó, ha valaki megemlékezik a régen tanult leckéről, újra meg újra gyakorolja s vissza-visszatér első fölébredésének együgyű hitéhez, mert az ilyen megmenekedik és megmenti lelkét. Tudjátok, ismeritek ezt a régi leckét. Akármilyen állapotban találtatok is, ha visszaestetek a lelki halálba, hidegségbe, ha elbuktatok, összetörtétek-zúztátok magatokat, ne felejtsetek rajta szemeteket a magatok tulajdon bűnös és hitvány voltán, ne engedjétek, hogy meggyötörjön benneteket a kételkedés, hanem meneküljétek egyenest irgalmas Megváltótok elé! Ha ezt nem teszitek meg, ha elmarad ez a nap-nap mellett való elébe járulás, az történik, amit régtől fogva tudunk: a bűnös elidegenedik a maga együgyű hitétől és nem él az őt mint Isten gyermekét megillető jogokkal. Én, aki ifjúkoromtól fogva járom a bűnbánat útját, íme, most halálom előtt naponta újra kezdem, mintha eddig még meg sem kezdettem volna, mintha még rá sem léptem volna erre az útra...

De ünnepek után megint gyöngébb lett, úgyhogy ülni sem tudott, csak feküdt megint mozdulatlanul, mellén összekulcsolt kezekkel.

— Nem tudok semmi egyébről, nem látok semmi mást, csak bűnt és nyomorúságot. Próbálok, küzdök, hogy valahogy odajussak az Úr elé, de hiába, nem nyílik meg az út előttem. Énekeljétek valamit! — mondta egy este halk hangon Anna Lujzának meg Albertinának.

— Ti nem is tudjátok, hogyan gyötördik az a lélek, amelyet a sátán ép a halál előtt félemlít meg. Ha imádkozni próbálok, szájamra teszi a kezét. Ha a kegyelem széke felé igyekszem, hegyé halmozza föl előttem valamennyi bűnömet, hogy el ne érhessek oda. Ha kinyujtom kezem az Úr felé, hogy megragadjam gyöngé hitemmel, elszibbasztja a kezemet.

Hallani lehetett, hogy szakadozott szavakkal imádkozik, ugyanazt többször is elismételgeti, mintha minden erejével igyekeznék valahova s el akarná magát szakítani valahonnan.

Anna Lujza és Albertina mozdulatlanul ültek helyükön, a fölütött énekeskönyvvel ölükben.

— Hívjátok el holnap a papot, hogy szolgáltassa ki nekem az Úr szent vacsoráját! — szólalt meg a beteg egy idő múlva. — Gyönyörűséges és nagy ígéretet bízatták az olyan embert, aki lelki vágyakozással élvezi azt. Meg kell itt ragadnunk minden eszközt a sátán ellen, ami csak megadatott a bűnösnek. Most nagy az ő hatalma.

Ruotsalainen Pál sírja a milsiái temetőben.

Amikor a lelkipásztor másnap reggel megérkezett a szigetre, Pál megint jobban volt egy kissé. Beszélt is a beteg ember gyöngé, bátortalan hangján.

— Immár minden elvételtem tőlem és nem maradt egyéb a lelkemben, mint bűn és sötétség, — szölt kezét köszöntésképen fölemelve. — Az Úr megengedte, hogy az ellenség megpróbálja és meggyötörje a lelkemet. Vártam, mikor ragyog föl újra a világosság. De amikor csak nem ragyogott föl úgy, mint ennek elötte, amikor egyre tartott ugyanaz a félelmetes sötétség, megértettem, hogy az úrvacsora szentségére van szükségem.

Tágra nyílt szemekkel, kérdö tekintettel nézett a lelkipásztorra, aki gondolataiba merülve ült a fal mellett a hosszú padon.

— Útat vesztettem a kísértések közepett, — folytatta keserves vergödéssel. — Tudom, hogy az Úr közel van, de nem tudok behatolni a szentek szentjébe, ahol megtalálhatnám a főpapot és a pástort.

Nehezen szakadt föl melléböl a léleket és egyszerre megint különös, szorongó tekintetet vetett a lelkipásztorra.

— Emlékezzék kegyelmed, Pál, tulajdon tanítására, mikép kell a bünösnek várakoznia, vágyakoznia és elfogadnia azt, ami adatik néki, a keserút épen úgy, mint az édeset.

— Emlékezem, emlékezem, csak már nem gyözöm erővel...

— Emlékezzék arra is, hogy Krisztus a mi megigazító igazságunk, benne bizakodhatunk, ha bünjeink ijesztenek és hogy ő az út azok számára, akik nem tudják, merre induljanak.

— Igaz, igaznak is bizonyult ez mindig...

— Pálnak én nem tudok tanácsot adni, de ez nem is szükséges. Van Pálnak magának elég világossága és bölcsesége a lelkiekben, amit az Úr adott neki.

— Volt, de ez most már semmivé lett itt. Pál, a nagy bünös fekszik itt, aki hamarosan az Úr elé lép. Vigasztalnunk kell egymást azzal a vigasztalással, amellyel az Úr vigasztalt meg bennünket.

A váncosok között ült, úgyhogy Anna Lujza segítette és támogatta. Fejét hátravetette, mint ahogy azelőtt szokása volt, amikor az összejöveteleken szólott és látszott, hogy mélységes áhitattal követi az imádságokat és a szerzetesi igék olvasását. A szertartás végeztével egy darabig szótlánul feküdt, majd átszellemült tekintettel megszólalt:

— Gyözelemmel végződött a harc. Most újra békesség van a lelkemben és új reménység. Messze jártam, a sötét, végtelen

pusztaságban, de mégis hazataláltam. Zárt ajtók mögött ültem, mint egykor a tanítványok, de az Úr feltörte a zárat és megjelentette magát a lelkemnek. Igaz, mégis csak igaz, hogy sohasem szabad aggodalmaskodnunk, ha az Úr kezében vagyunk. Mindaz szükséges volt, ami történt. Tűz volt ez, az Úr tüze, amelyben megtisztított és megdicsőített a lelkem. Énekeljetek valamit! Énekeljétek azt: «Áldlak, Bárány, ki meghaltál!»

Mintha azon igyekezett volna, hogy ő is velük énekeljen és mintha közben valami különös és csodálatos látomása lett volna, amelyben ragyogó szemekkel gyönyörködött, még a fejét is föl emelve kissé, hogy jobban lásson.

— Olyan jól érzem magamat, mint akkor, amikor Jyväskyläből a kovácsmestertől tértem haza. Egy-egy hosszú darab útat futva tettem meg, közben újra meg újra le-leültem egy-egy kőre és énekeltem egyet. Mintha visszatérőben volnék a Pohjanmaa és Kalaja nagy összejöveleiről, ahol körülvettek barátaim és énekszóval bocsátottak útnak. Óh, milyen nagy az Úr szeretete a bűnös, még a nagy bűnös iránt is! Odatárom tehetetlen, üres kezemet az Úr felé és íme, ő megtölti...

S úgy emelte föl mind a két kezét, — lesoványodott, megnyúlt kezét, — mintha kapna valamit.

— Úgy van az, ahogy mondják is, hogy az öröm miatt már nem is emlékszik szomorúságára a bűnös. De hogyan elvész, hogyan elrejtőzik mégis ez az öröm a kísértés és a gyötrelme idején! Pedig tud az ember arról, aminek örülhetne, hiszen annyiszor tapasztalta élete folyamán.

— Már elment? Ki vitte el? — kérdezte egy idő múlva Anna Lujzától, amikor a lekipásztor ellávozott. — Örömömben nem is tudtam neki megköszönni, nem is gondoltam rá. Most az Úr jövetelét várom. Hittel és reménységgel várom.

Látszott, hogy békessége van, megélegetett és boldog, amint ott fekszik és arcán nagy, belső örömnak a fénye tükröződött.

— Kiderül és fölragyog a világosság mindig a maga idején, de ilyen világosságot még soha nem láttam ennek előtte. Itt van az Úr! Itt van valahol a közelben, itt van láthatatlanul és árad belőle a jóság és irgalmasság. De így van az, hogy a nagy vihar, a zimankós idő után elkövetkezik a nagy nyugalom és a tündöklő, csöndes verőfény beleragyog a lélekbe. Vajjon véget ért-e már? Vajjon ez volt-e az utolsó?

Albertina egyszer megkérdezte, tudja-e Pál, mikor kell meghalnia, megmondattott-e neki, mikor szabadul meg kötelékeitől.

— Nem tudom, nem mondatott meg, nem jelentette

meg az Úr, mikor érkezik el az ő ideje. De mire is mennék velem, ha tudnám? Csak újabb horog volna a sátánnak, amelyet belémvágthatna. Vigyázzatok és imádkozzatok velem, hogy elmenetelem a mennyországba való menetel legyen, hogy pillanatról-pillanatra ott várjam az ajtónál, mikor nyílik s örömmel tudjak várni! De most még este van, ünnep előestéje...

Hallani lehetett a beteg rövid, nehéz lélekzetvételét. Albertina nyugodtan, csöndesen, békés tekintettel ült az ágya fejénél és harisnyát kötögetett. Valaki lábújjhegyen lépve bejött a szomszédos nagy szobába, majd kiment, óvatosan, félénken téve be maga mögött az ajtót.

— Ne bocsássátok be, ne jöjjön be! — szólalt meg Pál nehezen érthető, szaggatott hangon. — Hiszen te látod, Uram, hogy milyen gyöngöcske vagyok és tehetetlen és fegyvertelen! Ime, mindent elédbe teszek, amim van, de nincsen egyebem csak bűnöm és igaztalanságom!

Albertina nesztelenül, lélekzetét is visszafojtva hajolt oda a vánkoshoz és kezét füléhez tartva figyelt.

— Nyisd meg, fogadj magadhoz a Krisztusért! Hol van az, aki azelőtt oltalmazott, az az angyal, aki kivont karddal állt mellem, amikor a világ üldözött és az ellenség emberei bekerítették lelkemet? Valahol ott van a többiek seregében. Ott van János is és Ritta és a régi barátok, akik már elmentek? Igen, igen, ott vannak és várnak reám... S én megyek, ha te megnyitod ezt az ajtót...

Hosszú ideig aléltan feküdt, melle hörgött és feje minderr egyes lélekzetvételnél megrándult a vánkoson.

— Már reggel van? — kérdezte föleszmélve Albertinától.

— Nem, még nincs reggel, még este van, — felelt Albertina és szelíden megtörölte halántékát.

— Már nem érem meg a reggelt. Hol van Anna Lujza? Úgy szaggatja a mellemet, itt, ni... Följebb emelhetnél... Most jön az, amit vártam... Énekelj még valamit! Ha jönnek a fájdalmak és a testi gyötrelmek, velük együtt jön mindig az ellenség is. Nem, vedd el ezt a vánkost és fektess lejjebb! Így, most jobb...

Akkorra már odabent volt Anna Lujza is. Segített Albertinának, támogatta a beteg vállát és így fektették lejjebb.

— Bizony, bizony úgy van, hogy ha jön, akkor mindig ezekkel a fájdalmakkal együtt jön. Az imént elszunnyadtam és álmat láttam. Már egészen közel voltam, de még zárva volt előttem az ajtó, amelynek meg kellett volna nyitnia.

Látni lehetett, hogy gyötrődik, nyugtalan, nem találja helyét.

— Ha ezt elszenvedtem, akkor aztán eljön a vég. Itt még jobbról is, balról is mély örvény tátong, ámbár olyan közel vagyok... Most újra támad, most még az utolsó alkalommal meg kell vívnom a harcot az ellenséggel.

Anna Lujza és Albertina ott ültek egymás mellett és halkan énekelgettek, ütemesen előre-hátra hajladozva. A faggyúgyertya hosszúra nyúlt, szinte mozdulatlan lánggal égett az asztalon.

— Szóljatok nekik, hogy jöjjenek be! — mondta a beteg gyöngö, panaszos hangon.

Bejött a háznép, halkan lépve, egyik a másik mögött igyekezve befelé... A férfiak hosszú üstöküket fülük mögé simították és félénk mozdulattal leültek a padra a fal mellé.

— Még hadd mondok meg nektek, hogy az ajtó legyen mindig nyitva a fölébredtek, a megfáradottak és megterheltek előtt. Itt együtt imádkoztak és sírtak, némelyek örömben, mások bánatukban. Ti láttátok őket és hallottátok éneküket. Én elmegyek, — ez az utolsó éjszakám, — de ti itt maradtok. Ki ne aludjék a tűz itt a szigeten! Most már nem bírom tovább... Isten ígéje... az még...

Az utolsó szót már csak nagy keservesen, ereje fogyottan mondta ki. Fejét leeresztette és keze mozdulatával mutatta, hogy egyedül akar maradni.

Anna Lujza és Albertina egy darabig a tornácon álldogáltak, várva és hallgatódzva. Közben óvatosan be-benyitottak.

— Nyisd meg, Uram, ezt az utolsó kaput, nyisd meg ezt is, amint megnyitottad azt az elsőt is! — hallatszott belülről a beteg imádkozó szava. — Szegény, nyomorult bűnös igyekszik hozzád, de a maga erejében nem jut el. Nyisd meg kegyelemből... onnan belülről nyisd meg... a Krisztusért!

Aztán megint csönd lett, úgyhogy nem lehetett egyebet hallani, mint a beteg nehéz, gyötrelmes lélekzetvételét.

— Hova mentek? Itt a gyötrelmennek és a bajnak az ideje. Már azt hittem, mögöttem van, de mégsem mult el. A sátán elállja az útamat még ezen az utolsó darabon. Olvassatok valamit a «Mézcseppek»-ből!

— Bizony, még ha bátortalan is a Krisztusra vetett tekintet, akkor is gyógyulást szerez. De most ugyancsak sötétedik. Nem látok egyebet, nem tudok egyébről csak bűnről. Nincs a lelkemben sem világosság, sem erő. De azt tudom, hogy mindezek mögött mégis ott van az Úr. S én várok reá és vágyódom utána, mint ahogy ezelőtt is vártam. Miért ne várnék reá, miért ne lennék megelégedett, amikor olyan közel van hozzám, amikor csak

kicsiny, rövidke út választ el tőle?!

Anna Lujza és Albertina egész éjszaka a beteg ágya mellett ültek, majd fölemelték, majd lejjebb tették, olykor megigazgatták takaróját, homlokáról le-letörölték a verítéket, meg-megsímogatták halántékát, közben egyet-egyed énekeltek, aztán megint szótlantul ültek a helyükön.

Dél felé végre megszűntek a fájdalmak és a beteg nyugodtan, de elerőtlenedve feküdt ágyán, úgyhogy a kezét sem tudta föl-emelni.

— Mégis győztem, — szólt halkán. — Minden olyan ragyogó. Most meghalhatok. Nem tudok úgy hálát adni az Úrnak, ahogy szeretnék, hanem te légy, Jézus Krisztus, az én hálaadásom Isten előtt!

Szeme elborult, nyelve különösen dadogott. Albertina kísietett a nagy szobába és a háznép menten átjött a szobácskába.

Mozdulatlanul álltak, összekulcsolt kézzel és merőn nézték, mint emelkedik a beteg melle, mint ereszkedik le és elernyedt szempillái miként borulnak rá megtört szemére.

S aztán már nem történt egyéb, csak feje hanyatlott kissé oldalvást a fal felé, melléből egy hördülés szakadt föl és a lélek útra kelt...

KIEGÉSZÍTŐ MEGJEGYZÉSEK.

«A parasztproféta», Oravala Ágoston műve, alakját tekintve, regény ugyan, de már eredetije címlapján olvasható közelebbi meghatározása is arra figyelmeztet, hogy mint életrajzi regény a történeti regényeknek ahhoz a fajtájához tartozik, amelyek lépésről-lépésre híven követik a hősükre vonatkozó történeti forrásokat s csak épen előadásuk módját veszik a szépirodalomtól kölcsön, tehát a szépirodalom és a történetírás határmesgyéjén állanak. Oravala életrajzi regényét épen ezért mindenki a legteljesebb bizalommal veheti kezébe, a mi a történeti hűséget illeti. Évtizedek gondos kutató munkájával készült föl a szerző ennek a művének a megírására s amit nyújt, az nem a képzelet alkotása, hanem történelem a maga élő valóságában.

«A parasztproféta» Oravala írói munkásságának egyik legnagyobb értéke — egyik bírálója valóságos népeposznak nevezte — s ennek a munkásságnak tudományos jelentőségét s megbízhatóságát ismerte el a helsinki egyetem, amikor Oravalát néhány évvel ezelőtt a theologia tiszteletbeli doktorává avatta.

Oravala különben egy teljesen tudományos jellegű munkában is feldolgozta Ruotsalainen Pál életét, azonban a fordító s finn barátai, közöttük maga Oravala is ezt a regény formájában írt életrajzot tartották alkalmasnak arra, hogy a parasztproféta személyét közel hozza a magyar szívekhez. E mellett szólt az a körülmény is, hogy Oravalának ez a műve hódította meg a finn olvasóközönségnek a szívét is, amint azt az újabb meg újabb kiadások — most forog közkézen a negyedik — bizonyítják.

A legfontosabb és legörvendetesebb, amiről az olvasóknak tudomást kell szerezniök, mindenestre az, hogy a parasztproféta ébresztő szavával kezdődő megújulás olyan folyamat, amely ma is mint az élet megelevenítő árja hőmpolyög végig a finn földön. Ez a tény természetesen kölcsönhatásban van azzal a másik ténnyel, hogy Ruotsalainen Pál egyénisége, bizonyosságtétele ma is csodálatosképen eleven erőként él és hat a finn nép között. Ez az egyszerű parasztember immár nyolcvan éve ott pihen a nilsiái temetőben, de azért ma is vezére annak a még viseletében is a maga hozzá tartozását bizonyító seregnek, az ú. n. fölébredtek seregének, amely évről-évre, évtizedről-évtizedre nemcsak hogy nem fogy, hanem egyre növekszik s diadalmasan viszi előre vezére zászlaját. S ép ez a körülmény, hogy ez a könyv a multnak egy olyan darabjáról szól, amely a jelenben folytatódik és a jövő felé tör, teszi indokolttá és szükségessé ezeknek a kiegészítő megjegyzéseknek a meglételét.

Mielőtt a Ruotsalainen Pál munkásságához kapcsolódó mozgalom felé fordulnánk, a minden irányú tájékozódás kedvéért egy-egy pillantást kell vetnünk azokra a lelkészekre, akik — így Renquist, Hedberg — elszakadtak ugyan Páltól, mindazonáltal olyan jelentőségre tettek szert a finn egyház életében, hogy meg kell róluk emlékeznünk, ha a finn keresztyénségnek Oravala könyve olvasása nyomán kialakult képét valamennyire teljessé akarjuk tenni. Renquist megmaradt ugyan a mellett, hogy súlyt helyezett a belső lelki élet külső megnyilvánulásaira, így a gyakori, térden állva való imádságra, azonban igazságtalanság volna, ha nem látnók meg, hogy az ő életét és munkáját is megáldotta Isten. Buzgóságáért neki is szenvednie kellett. Egy évtizedet töltött Svartholm várában, névleg mint az ott őrzött foglyok lelkipásztor, valósággal azonban mint az orosz államhatalom által a börtön falai közé száműzött veszedelmes rajongó. 1835-ben a Ladoga-tó partjára, a sortavalai gyülekezetbe került, ahol három évtizeden át munkálkodott az emberi lelkekért szüntelen tusakodó hűséggel. Nevét különösen azzal írta be az újabb finn történelembe, hogy az első volt, aki kiadta az alkoholtól való teljes tartózkodás jelszavát és ezzel útegyengetője lett a később teljes erővel kibontakozó antialkoholista mozgalomnak. Renquist követői «imádkozóknak» nevezték magukat s ma is jelentékeny tényezői a finn nép lelki életének. Renquisthez hasonlóan Hedbergnek is szenvednie kellett hitéért. Ha nem is egy évtizedet, de három évet neki is

szigorú felügyelet alatt kellett töltenie Oulu városában mint az ottani fogház lelkészének. A fogház falain kívül nem volt szabad az igét hirdetnie, sőt a város területét sem hagyhatta el. Élete java részét a kemiói gyülekezetben töltötte el, amelynek három évtizeden át volt lelkipászora. Az a szakadás, amely őt és Ruotsalainen Pált egymástól elválasztotta, mindkettejüknek fájt. Hedberg Krisztus kereszthalálát vallotta tanítása egyedüli középpontjának s Pállal szemben az volt az aggodalma, hogy ő az embernek, az ember tevékenységének is szerepet juttal az üdvösség elsajátításában. Ezt az alaptalan aggodalmát mintegy a maga részéről is megcáfolva, a patriárkák korát elért élete végéig tisztelettel tekintett Ruotsalainen Pál személyére és emlékére. Iránya, amely magát evangéliumnak nevezi, ma is nagy munkásságot fejt ki az egyházi élet és irodalom terén. Végül lehetetlen meg nem emlékeznünk a svéd Lars Levi Laestadiusról, noha Oravala művében nem szerepel. Munkássága, hatása ugyanis leginkább Finnország északi részére terjedt ki s így már földrajzilag is elhatárolódott a Ruotsalainen Pál körül támadt ébredés területétől. Még élesebbek azonban azok a vonalak, amelyek a két mozgalmat lelki dolgokban elválasztják. Ezek bennünket itt nem foglalkoztathatnak s elég, ha azt megemlítjük, hogy Isten erre a mozgalomra is áldását adta. 1870 óta — ettől fogva terjed finn területen is — egyre nagyobb lömegeit ragadja magával a finn és a lapp népek. Ha egyéb nem, az alkohol ellen való küzdelem terén elért eredményei is azt mutatják, hogy Laestadius iránya tiszteletreméltó komolysággal ragadja meg Isten igéjének, mind a bünt felfedő, mind pedig a kegyelmet hirdető szavát.

*

A fölébredtek mozgalmának eleven ereje nemcsak abban nyilvánul, hogy a nép széles rétegeit hatja át, hanem abban is, hogy hatalmas egyéniségek termő talaja. A Ruotsalainen Pált követő időknek ilyen magasán kortársai fölé emelkedő alakja Malmivaara Vilmos, a Pál által oly nagyra értékelt Malmberg fia, aki a finn hazafias szokást követve, svéd nevét finnel cserélte föl. Nehéz időben került a fölébredtek mozgalmának élére. A lelkészek, a telkek hívatott vezetői egyre ritkábban mutatkoztak a fölébredtek soraiban és a nép, az egyre súlyosodó orosz iga alatt gyötrődő nép magára hagyatottan járta útját. Malmivaara prófétai szava, atyjáéhoz hasonló, erővel teli igehirdesé, pihenést, csüggedést nem ismerő lelkipásztori hűsége és szeretete újra lobogó lángra szította az ébredés tüzét. Munkássága jelentőség tekintetében közvetlenül Ruotsalainen Pálé mellé állítható. Oravala az ő életét is megírta regényalakban «Az élet éneke» címen, amelynek megjelenése a múlt év nagy eseménye volt a finn keresztény irodalom számára.

S csodálatos, hogy a fölébredtek mozgalmában a parasztproféta nem az egyetlen, csak az első. Ezek az itt-ott támadó bizonyosságtevők erő, bölcsesség, tiszta látás tekintetében nem állíthatók ugyan közvetlenül Ruotsalainen Pál mellé, a maguk helyén azonban áldott munkát végeznek s személyük, munkásságuk, úgy látszik, elengedhetetlen tartozéka a mozgalomnak. Niskanen az átmenet Pál közt és közöttük. A következő nemzedékből Rauhala Dániel és Logrén János Árvéd emelkednek ki. S mivel még megközelítőleg sem sorolhatjuk fel mindazokat, akik kisebb-nagyobb körben munkásságot fejtettek ki, meg kell elégednünk Malkamäki György megemlékezésével, aki a legutóbbi évtizedekben tett szert nagy jelentőségre s aki különben is egyesítette magában a parasztproféták legjellegzetesebb vonásait. Külső formája egyszerű, igénytelen öreg paraszt volt, ha azonban megszólalt — akár sok ezer főre rúgó tömegek előtt, akár szűk körű, meghitt összejövetelen, — Isten üzenetének mélységei tárultak föl szavában. Aki megismerhette személyes érintkezés során, álmélkodva állapíthatta meg, hogy a parasztköntösben egy nemcsak természetes bölcseségével világító, hanem széles látókörével, tekintélyes tudásával is az átlag fölé emelkedett emberrel áll szemben. Malkamäki ugyanis — mint általában a finn paraszt — kitartó önművelés útján gazdagította elméjét, szívét, felhasználva a hosszú finn tél többé-kevésbé tetlen nyugalma. Különösen vonzóvá tette egyéniségét egészséges humor és személyválogatást nem ismerő szókimondása. Finnországban megtörténhetett az, ami nálunk elképzelhetetlen: a helsinkiúgyetemet nem tartotta méltóságán alúlnak, hogy a fővárosban időző Malkamäkit odaállítsa az egyetem aulájának katedrájára és szótartot intéztesen vele az egyetemi ifjúsághoz.

*

Ha a fölébredtek mozgalmáról beszélünk, ezt nem szabad egyáltalában úgy értenünk, mintha egy a mi fogalmaink szeriut való, megszervezett mozgalomról volna szó. Ennek a mozgalomnak ép az az egyik sajátossága, hogy nincs szervezete, nincs választott tisztikara, nincsenek gyülekezeti házai, összejövetelei heysiségei.

A mozgalom élete azokban az összejövetelekben lüktet, — seura a nevük fínnül, — amelyek a fölébredteket részint az istentisztelet után, részint lakodalmak, keresztelők, temetések vagy más hasonló események alkalmával magánházaknál gyűjtik egybe. Ezeken ott van a lelkész is, ha azon a tájon lakik, — ami a gyülekezetet szétszóró fínn tanyarendszernél szinte kivétel számba megy, — ha a fölébredtekhez számítja magát vagy legalább is rokonszenvezik velük. Az összejöveteleknek ép úgy nincs határozott rendjük, mint ahogy nincs meghatározott helyük sem. Télen a vendéglátó ház vagy szobájában, ahol rendszerint ott van a nyitott kémény alatt a tűzhely is, nyáron pedig lehetőleg a szabad ég alatt, az udvaron gyülekeznek. Az egyik oldalon a férfiak, a másikon a nők helyezkednek el. A fölébredtek egyforma szabású sötét ruhája, amelyhez még a magasabb társadalmi osztályokhoz tartozó férfiak és nők is alkalmazkodnak, némi komor színt ad a képnek, amelyet csak a nagy számmal jelenlevő gyermekek tesznek derűsebbé. A fölébredtek nem tartanak ugyanis gyermekeik számára külön összejövetelet, pl. vasárnapi iskolát, hanem már öblen ülő gyermekeiket is elviszik a felnőttek összejöveteleire s azok ennek mélységesen komoly légkörében nevelkednek szüleikhez hasonló határozott keresztényénekké. A gyülekezés teljes csöndben megy végbe. Amikor már valamennyien együtt vannak, akiknek jövetelére számítottak, valaki rázendít egy énekversre, amely akkor ott, abban az órában mint az ő bizonyágtele szólahat meg az ajkán. Az ének számát itt a fölébredtek között nem kell megmondani, mert lehet az az énekvers akárhányadik éneknek akárhányadik verse, úgy ösmeri ott mindenki az összejöveteleken használatos mindkét énekeskönyvet, az ú. n. régi énekeskönyvet és a «Sion énekeit», hogy a gyülekezet menten megtalálja a megkezdett éneket és csatlakozik hozzá. A fölébredtek éneklése fejlethetetlen élmény annak, aki csak egyszer is hallotta. Éneknek is megkapó erőteljes, élénk mivoltánál fogva, de mindenekfölött azért markol bele a szívbe, mert — imádság. Valami tökéletesen más, mint ahogy legtöbbször mi énekelünk. Annyira imádság, hogy a fölébredtek összejövetelein épen ezért sokszor nem is hangzik el tulajdonképeni imádság s mégis tapasztaljuk az ilyen összejöveteleken is az imádság lelkének jelenlétét. Az egymást követő, majd férfiak, majd asszonyok által kezdett énekek között valaki fölolvass egy prédikációt vagy egy fejezetet valamely épületes könyvből s a jelenlevők közül néhányan elmondják azt, ami fölül úgy érzik, hogy a Lélek indítja őket az elmondására. Olykor kérden állva mondott imádság zárja be az összejövetelet. Utána rendszerint együtt maradnak a résztvevők és fesztelen, barátságos együttlétben cserélik ki egymással lelki tapasztalataikat.

Hasonlóan minden megkötöttség nélkül valók a fölébredteknek évente július havában tartatni szokott hatalmas ébresztő gyűlései, amelyek Savo vagy a Pohjanmaa fölébredtjeinek ezreit gyűjtik össze, néha 10—12.000 lelket, sőt olykor még ennél is többet. Ezeknek ép oly kevésé van előre megállapított programmjuk, mint egy-egy összejöveteleknek. Csak a keret állandó: a megnyitó istentisztelet a templomban és az úrvacsorával egybekötött záró-istentisztelet ugyanott. Az óriási tömeg befogadására természetesen a legkritkább esetben elegendő a helyi gyülekezet temploma. Maga a nagygyűlés a szabad ég alatt megy végbe. Az első felszólaló a vezető személyiségek egyike, utána fölálva szólalnak föl — meg-megszakítva a közének által — lelkészek és egyszerű parasztok. Mostanában rendszerint Pesonen Mátyás az első felszólaló, a helsinki iskolák tanfelügyelője. A lelkes magyarbarát, aki kétszer is megfordult hazánkban, második alkalommal mint az 1928-ban Budapesten tartott fínn-ugor kongresszus elnöke. Vagy az istentiszteletet is végzi, vagy legalább a felszólalók sorában szerepel ott mindig a fínn püspökök legidősebbie. Koskimies György Rudolf, Oulu püspöke, aki ezzel is bizonyóságot tesz a fölébredtek mozgalmához való tartozásáról.

A fölébredtek mozgalmát az utóbbi évtizedekben a reá bízott ifjúsággal szemben való felelősség tudata arra kényszerítette, hogy ú. n. népfőiskolákat létesítsen. A népfőiskola Észak-Európa népeinek sajátos alkotása. Olyan iskola, ahova nem oklevél, kenyérkereseti lehetőség szerzése végett mennek az em-

berek, hanem tisztán azért, hogy tanulhassanak, művelődhessenek, nevelődjenek. S ami még csodálatosabb: nem az ú. n. műveltek, hanem a nép, a parasztság küldi ide fiait és leányait. A főlébredtek népfőiskolái abban különböznek a többi hasonló ilyen intézménytől, hogy a határozott, a világgal meg nem alkuvó, a keskeny útat járó keresztyénység nyomja rá bélyegét a falaik között folyó munkára és életre. Isten ígéje és az Istent dicséroró ének adja meg itt a hangot a tantermekben és a műhelyekben. Máskülönben ezeken a népfőiskolákon is a maga teljességében érvényesül a nemzeti művelődés és a gyakorlati élet minden jogos követelménye. Tanulmányozzák a finn irodalmat, történelmet, a modern gazdálkodás módszereit s a legények a gyalúpad, a faragószék, a leányok a varrógép, a szövőszék mellett a kézügyességben gyakorolják magukat. A főlébredtek négy népfőiskolája a következő helyeken van: Karhumäki, Kalajokilaakso, Portanpää, Kainu. Mind a négynek lélekész a vezetője.

A gyakorlati élet parancsszavának engedelmességgel, létesítették a főlébredtek «Herättäjä» (Ébresztő) nevű kiadvállalatukat is, amely a mozgalommal kapcsolatos irodalom kiadásával foglalkozik.

*

Ha valamely egyház múltjában vagy jelenében támadt mozgalomról meg lehet állapítani, hogy só az egyházban, akkor ez a főlébredtek mozgalmáról feltétlenül megállapítható. Nem az a döntő e tekintetben, hogy a főlébredtek soraiban és élükön ott találjuk az egyház minden rangú szolgálóinak tekintélyes részét. S talán az sem döntő jelentőségű tény, hogy ez a mozgalom talán ép azért nem szerveződött különálló alakulattá, mert nem akart öncéllá lenni, hanem meg akart maradni az egyházban az egyházért élő, abban ható kovásznak. A mozgalom egyházas mivoltát az teszi kétségtelenné, hogy Luther egyházából sarjadt, abból táplálkozik s ezt teljes tudatossággal és határozottsággal vallja. Ha átlépjük egy főlébredt ház küszöbét, a könyves polcra vetett pillantás is mindjárt meggyőzhet bennünket erről. A biblia és énekeskönyv mellett mindenütt ott találjuk az evangélikus egyház hitvallási iratait, Luther postilláit s egyéb műveit, Scriver, Arndt írásait s általában az evangélikus egyház klasszikus építő irodalmának legjavát.

Talán itt, ezzel kapcsolatban említhető meg a főlébredtek mozgalmának egy másik jellegzetes sajátossága: erős hazafiassága. A főlébredtek mindig ott voltak és ott vannak minden nemzeti megmozdulás első sorában. A Finnország felszabadításáért vívott diadalmas harcban résztvett minden fegyverfogható emberük s a vér- és emberáldozatból bőségesen kivették a maguk részét. Az újabban nagy feltűnést keltett «lapuamozgalom» is jórészt a főlébredtek határozottságára és bátorságára támaszkodik.

*

Epen azért, mivel a főlébredtek mozgalma annyira egy az egyházzal, a főlébredtekről szólva, egy pillantást lehet és kell vetnünk az egész finn egyházra és megállapítanunk, hogy a főlébredteknek részük van ennek az egyháznak minden megnyilvánulásában. A finn egyház élő egyház, amennyire ez itt, e világban valamely egyházzal elmondható. Élő hitéről tesznek bizonyosságot hatalmas szeretetintézményei, a helsinki, viipurii, sortavalai és oului diakonisszaházak, diakonisszáiknak sok száz főnyi seregével, akik a betegeknek, árváknak, gyöngélműjűeknek, elmebetegeknek ezreit és ezreit gondozzák és ápolják. A finn egyház élő hitéből fakad az a hűség, amellyel elmegy tengerjáró fiai után San Franciscoig és Melbourneig s számukra itt és a kikötővárosok egész sorában testüket-lelküket melengető otthont tart fenn. A belmissziói munkásság egyéb ágairól nem szólván, hadd mutassunk rá arra, hogy a finn egyház élő egyház mindenekelőtt azért, mert — misszionáló egyház. Ez az egyház, a még nemrégén nehéz orosz járom alatt sínylődő finn nép egyháza: 1870 óta önálló missziói munkát végez Dél-Afrikában a körülbelül 200.000 lelket számláló ovambo nép között, akik közül eddig 23.000 lelket nyert meg a Krisztusnak. Ennél a számadatnál sokkal többet jelent s egyúttal biztató ígéret a jövőre nézve az, hogy a finn misszionáriusok lerakták az ovambo keresztyén kultúrának és egyháznak szilárd alapjait. A kiváló finn misszionárius, Rautanen Márton lefordította a teljes bibliát ovambo nyelvre s ő és társai ovambo keresztyén irodalmat teremtettek. 1925-ben nevezetes forduló ponthoz ért az ovambo egyház: ekkor avatott fel első hét fias lelkipásztornak. Ime, az első lépés az ovambo evangélikus egyház önállósodása felé! S finn testvéreink nem elégedtek meg azzal, hogy Afrikának egy népét elvezetik a Krisztushoz. Részt

vállaltak abban a nagy munkában is, amely Kelet-Ázsia százmilliókat számláló népeinek hirdeti az evangéliumot. Kinában és Japánban is a harcvonalba álltak misszionáriusaik s mindkét területen örvendetes eseményekről számolhatnak be máris. Mindezzel az élő hitnek különösen szembeszökő tényeire mutatunk rá, amelyek tehát mindenkit meggyőzhetnek. Sok mindent lehetne és kellene még elmondanunk, ha ezeknek a megjegyzéseknek sajátos rendeltetése nem korlátozna bennünket. Theológus számára sokat mondana az, ha szólhatnánk arról, hogy a finn evangélikus egyháznak épen azért, mert élő egyház, van gazdag, eredeti theológiai irodalma, amely a világprotestantizmus figyelmét eddig csak nyelvi elszigeteltségénél fogva nem vonhatta magára. Amit elmondunk, csak azért mondjuk el, hogy hangsúlyozhassuk annak a megújulásnak nagy jelentőségét, amely Ruotsalainen Pál és a ma is reá tekintő sereg életéből és bizonyágtételéből árad s amely közvetve és közvetlenül táplálja a finn hitnek és szeretetnek sokszor egyenest álmélködásra készítő alkotásait.

*

S végül ne maradjon említés nélkül, hogy a fölébredtek és köztünk magyarok, első sorban természetesen köztünk evangélikus magyarok között az utóbbi évek folyamán benső összekötő szálak fonódtak. Kezdődött ez azzal, hogy D. Raffay Sándor püspök és kísérője, szerény magam 1924 telén Finnországban járva, résztvettünk a Nurmiban Jaskari gazda és országgyűlési képviselő házában tartott összejövetelen a fölébredteknek. Folytatódott ugyanezen év nyarán, amikor e sorok írója is szólhatott a fölébredtek lapinlahlii nagygyűlésén egybegyűlt ezrekhez s része volt abban a feledhetetlen élményben, amikor a körülbelül 8000 főnyi sereg térdre borult a lapinlahlii temető sírdombjai között — itt tartották a nagygyűlést — és a magyar nép lelki ébredéséért imádkozott. Azóta sok minden történt a finn-magyar lelki kapcsolatok kiépítése körül. Fialat lelkészeink egész sora járt Finnországban s térl haza onnan egész életére szóló mély hatásokkal, értékes indításokkal. Viszont finn testvéreink is eljönnek hozzánk s már két fiatal finn lelkész volt a soproni hittudományi kar hallgatója s egyházunknak, nemzetünknek kedves vendége. S tudjuk, hogy mindezer Isten áldását kéri a fölébredtek népe is. Tudjuk, hogy amikor a parasztproféta magyar földön is elindul bizonyágtételével, az ő útját is az ezer tő országából ég felé szálló imádságok egyengetik.

•

Jelen műnek kép- és hangjegymellékletei szólnak ugyan önnagukért, nem lesz azonban talán mégsem fölösleges néhány megjegyzést fűzni hozzájuk. A parasztprofétának a nálunk is ismert Alpo Sailo alkotta mellszobra művészi alkotás, amely gyarló adatokból a művészet meglevenítő erejével idézi vissza a múltnak ezt a nagy alakját s így a magasabb rendű igazság mértéke szerint hívebb, mint pl. a színlén között, de erőteljes egykorú rajz. Edelfelt Albert, a nagy film festőművész képeiről csak annyit jegyzünk meg, hogy azok a finn kereszténység lelkét szólaltatják meg a színek és vonalak nyelvén, akár a szomorúság terhe alatt roskadozó házaspárt, akár a bűne fölött kesegő, minden bizodalmát a kegyelembe vető, Krisztus lábai előtt térdeplő Mária Magdalenát, akár az élet kemény harcát vívó, Isten ígéjét hallgató tóparti kás gyülekezetet ábrázolják. S a három kép mindegyike — még így a színek segítségével nélkül is — szinte tökéletesen földézi a finn táj hangulatát. A dallamok közül kettő — szöveg is, dallam is — vallásos népdal. Az egyik dallamot Magyarországban is járt kiváló finn zeneszerző, Ilmari Krohn dolgozta át. Mindenki akaratlanul is meg fogja állapítani, hogy a dallamok meynyire — magyarosak. A «Szelid szemed, Úr Jézus» kezdetű ének a regényben is szereplő Steinbäck Lőrinc költészetének egyik gyöngye. Dallamát Nyberg Hugó szerezte, aki a legnépszerűbb egyházi zeneszerzők egyike ma Finnországban. Ez a gyönyörű, a finn kegyességre annyira jellemző ének köztünk magyarok között is sokaknak lett kedves énekévé, amióta magyarul megszólalt. Az «Uram, óh add» kezdetű ének későbbi időkben való, mint a regényben elmondott események. A regényben szereplő Malmberg lelkésznek fentebb említett fia, Malmivaara Vilmos írta szeretteinek sírján mélységesen megszorodott szívvel. Közlését itt az indokolja, hogy ma a fölébredtek legkedvesebb éneke. Nincs olyan alkalom, amikor fölébredtek együtt vannak, hogy ez az ének meg nem szólalna. (Az itt közölt dallammal éneklük, nem pedig azzal, amelyet a «Hallelujah» című énekeskönyv közöl 365. szám alatt.)

A fordító,

RUOTSALAINEN PÁL ÉLETÉNEK FONTOSABB IDŐRENDI ADATAI.

1777 július 9.-én született Ruotsalainen Pál Tölvänniemiben, Onkivesi falujában, Iisalmi egyházközségben mint Ruotsalainen Fülöp és felesége, Svan Anna Heléna hét gyermeke közül az első.

1796: A savojärvi ébredés kezdete.

1799: Pál elindul Högman kovácshoz Jyväskyläbe.

1800: Pál feleségül veszi Olikainen Rittát.

1817 június 14.-én Pál Lengyelországba indul.

1818: Pál első útja Nurmes és a Pielisjärvi vidékére.

1820: Pál letelepszik Tahkomäkin.

1822: Pál és Niskanen Szentpétervárt járnak.

1823: Mølander porvooi püspök egyházlátogatást végez Iisalmiben és Nisliäben.

1823: Megtiltják a fölébredtek összejöveteleinek tartását.

1828: Megismétlik ezt a tilalmat.

1830 március 20.-án indul útnak Pál János fiával. János megöletése.

1830: Pál eladja Tahkomäkit és letelepszik Aholansaari szigetén.

1831 októberében Pál északi Karjalában tart összejöveteleket.

1833 telén látogatja meg Pál első ízben a Kalajoki partja mentén levő gyülekezeteket.

1833 márciusában meghal Ritta.

1833 decemberében Pál feleségül veszi Savolainen Anna Lujzát.

1831 pünkösdjén Pál és Niskanen meglátogatják Malmberget.

1838 január 30.-án Pál összejövetelt tart Helsinkiben.

1838 július 6.-án kezdődik a kalajokii törvényszéki tárgyalás.

1839 szeptember 2.-án a törvényszék kihirdeti az ítéletet.

1840 július közepén Pál részt vesz a helsinkii (előbb turkui, svéd nevén aboi) egyetem fennállásának 200 éves évfordulója alkalmával tartott ünnepélyeken.

1842 február végén Lagus, Malmberg és Durchman Aholansaari szigetén.

1843 július 3.-án Pál a Nygardban tartott lakodalmon találkozik Roseniusszal.

1844: Hedberg különválása.

1844 január 27.-én szombat este Dahlberg és Birkstedt Aholansaarira érkeznek.

1846 július elején Kihlman Alfréd és Helander Reinhold esküvője Lapuában Malmberg parókiáján.

1846 decemberében Pál Kajaaniban jár.

1846 december 16.-án Pál Nisliäben befejezi «Néhány szó a paraszti renden levő fölébredtekhez» című traktátusát.

1847: Pál Kuopioban.

1849 nyarán Stenbäck és Niskanen meglátogatják Pált.

1851 december utolsó napjaiban Malmberg városi tanácsos látogatja meg Pált.

1852 január 5-én Sarlin lelkész kiszolgáltatja Pálnak az Úr szent vacsoráját.

1852 január 27.-én hajnal felé meghal Pál.

•

1858 szeptember 21.-én meghal Malmberg.

1870: Meghal Stenbäck.

1888: Meghal Anna Lujza.

1914: A fölébredtek megalapítják első népfőiskolájukat Lapuában Karhumäkin.

1922: Malmivaara Vilmosnak, Malmberg fiának, a fölébredtek mozgalma újabbkori vezérének halála.

1924: Megindul az érintkezés a fölébredtek és a magyar evangélikus egyház között.

*

A Ruotsalainen Pál életére vonatkozó fenti adatokat Oravala Ágostonnak Ruotsalainen Pálról szóló életrajza alapján közli a fordító (II. kiadás Jyväskylä 1918).

A KÖSZÖNET NÉHÁNY SZAVA.

Idestova közel két évtizede annak, hogy Ruotsalainen Pál hatalmas alakja feltűnt lelki szemeim előtt s amikor most hosszas előkészület, sok nehézség leküzdése után végre a magyar olvasók kezébe adhatom Oravala Agostonnak róla szóló könyvét, a szívemet eltöltő hála megszólalásra készlet. Hálám természetesen első sorban Isten felé fordul, aki ennek a munkának a folyamán is megmutatta, hogy az ő ereje erőtlenség által végeztetik el. Legyen áldott szent neve azért, hogy ennek a műnek fordítását elvállalhattam és elvégezhettem s hogy munka közben is annyi lelki áldásban részesített! Azonban az Isten iránt való hála megláttatja velünk azt is, amit emberek által juttat nekünk Isten s nekem is hálás szívvel kell itt ezen a helyen megemlékezni azokról, akik munkám elvégzésében ilyen módon közvetve vagy közvetlenül segítségemre voltak.

Ruotsalainen Pál alakjára először az ismert dán író, Skovgaard-Petersen, a magyar nyelven is megjelent «Akarsz-e diadalmaskodni?» című mű szerzője hívta föl figyelmemet egy az ifjúság számára írott könyvében s kérdezősködésekre az ott elmondottakat kiegészítette néhány adattal egy hozzám intézett levélben. Érthető tehát, ha az emberek felé forduló köszönet első szava őt illeti. A tőle kapott indítás azonban nem teremthette volna meg gyümölcsét, ha D. Raffay Sándor, a bányakerület püspöke, külföldi összeköttetéseink fáradhatatlan úttörője 1924 telén nem vitt volna el mint kísérőjét Finnországba s így nem tette volna lehetővé, hogy megismerjem Ruotsalainen Pál hazáját, népét s megtaláljam a módját annak, hogy Istennek ez a csodálatos eszköze köztünk, magyarok között is megszólaltathassa bizonyágtételét. S el nem mulaszthatom azt sem, hogy hálás szívvel meg ne emlékezzem Gummerus tamperei püspökről, akinek a magyarhoni evangélikus egyházhoz intézett meghívása adta az alkalmat erre a látogatásra. Ezt az első finnországi útamat anyagilag mindenekelőtt az tette lehetővé, hogy id. Victor János testvéri szíves-séggel lefordította egy elbeszélésemet angolra s a new-yorki Christian Herald azt bőkezűen honorálta. Ugyanezen év nyarán tett második finnországi útamat, amelynek során meglátogathattam Ruotsalainen Pál életének és működésének nevezetesebb helyeit, a Bethánia-egyesület tette lehetségessé egy elbeszéléskötetnek kiadásával és honorálásával. Azoknak, akik első és második finnországi látogatásom alkalmával tanácsukkal, vendégszeretetükkel segítségemre voltak, hosszú névsorát itt nem közölhetem. Ma is hálával gondolok valamennyiükre s közülük legalább Virkkunen lelkész, a finn parlament elnökét,

Tunkelo, iskolai tanácsost és Istenben boldogult Hyvämäki prépostot mégis meg kell említenem.

Hálával tartozom végül azoknak, akik a jelen mű megjelenését mozdították elő segítségükkel. Oravala Ágoston, a szerző megadta az engedélyt ennek a finn irodalom határain kívül svéd, dán és német nyelven már olyan áldásosan munkálkodó művének magyar nyelvre való fordítására. Koskimies oului püspök azzal adta tanuságát irántunk való szeretetének, hogy előszót írt a magyar fordításhoz. A nagy terjedelmű mű tetemes kiadási költségeihez finn testvéreink anyagilag is hozzájárultak. Ingman Finnország primása — akkoriban miniszterelnök — és Pesonen, a finn-magyar kapcsolatok lelkes támogatója, kieszközölték, hogy a Suomalainen Kirjallisuuden Edistämishasto tekintélyes segílyt szavazott meg. A magyar protestantizmus egysége nyilvánul meg abban, hogy ennek az első sorban a magyar evangelikusságnak szolgálni óhajtó műnek a kiadási költségeihez a magyar református egyháznak egy buzgó tagja is jelentékeny összeggel hozzájárult. E nélkül a két oldalról jövő anyagi segítség nélkül nem kerülhetne ez a könyv ilyen köntösben és ilyen olcsó áron könyvpiacra. A nyomás költségeit némileg az is csökkentette, hogy az ev. hittudományi kar hallgatóinak »Emmaus felé» című folyóirata kiadta a mű egy részét a folyóirat hasábjain. Mások szellemiekben voltak segítségemre. Dr. Szinnyi egyetemi professzor a Suomalaisen Kirjallisuuden Edistämishasto kívánságára az első fejezet alapján véleményt mondott a fordításról. Voipio helsinki egyetemi professzor az átültetett finn énekek kiválasztásában volt segítségemre. Istenben boldogult Hyvärinen lelkész képeket bocsátott rendelkezésemre. Laitinen és Viljanen, a soproni hittudományi karon időző finn lelkészek, továbbá Dedinszky kiskőrösi lelkész a fordítás nehéz munkájában segítettek néhány alkalommal tanácsukkal. Helyenkint Agda Nordströmnek az eredetiből készült svéd és Svend Rehling ugyanennek alapján készült, de kongeniális dán fordításának is hasznát vettem. A sajtó alá rendezés és a korrektúra fáradságos munkáját feleségem végezte. S noha a könyv még csak most indul el útjára, hálás szívvel gondolok végezetül azokra, akik már eddig is fáradoztak útjának egyengetésén.

A fordító.

Tartalomjegyzék.

Előszó	V
A virradat*	1
Megindul a harc	17
Az Úr igájában	35
Megfutamodás	54
Törvény és evangélium	67
A sötétség hatalma	78
Porvoo püspöke	91
A keresztt	107
Az olvasztó-légelyben	124
Egy töredelmes szív	139
Barátok között	165
Kesergés és ujjongás	183
Egymásra találás	203
Itélőszék előtt	219
Az élet árja	237
E világ birodalmai	255
Nyáj nélkül való pásztorok	271
Lakodalomban	283
Válaszúton	300
Az utolsó út	316
Egymás terhét hordozzátok	333
Kereszt és korona	342
Halálon át az életre	357

- 287
293

Kiegészítő megjegyzések	374
Ruotsalainen Pál életének fontosabb időrendi adatai	379
A köszönet néhány szava	381
Tartalomjegyzék	383

* Az eredetiben csak számozott fejezeteknek jobbnak láttam a dán fordítás mintájára címetek adni.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

